

XAQANI ŞİRVANİ

**SEÇİLMİŞ
İ Sİ RLİ Rİ**

**"LİDER Nİ ŞRİYYAT"
BAKİ-2004**

Bu kitab "Xaqani Şirvani. Seçilmiş əsərləri" (Bakı, Yazıçı, 1985) kitabı əsasında təkrar nəşrə hazırlanmışdır.

Tərtib edən:

Məmmədğa Sultanov

İzahların müəllifi:

**Əkrəm Cəfər
Məmmədğa Sultanov**

Ön sözün müəllifi və
elmi redaktoru:

Xəlil Yusifli

894.361'1 - de 21

AZE

**Xaqani Şirvani. Seçilmiş əsərləri. "Lider nəşriyyat", Bakı, 2004,
672 səh.**

Çoxşərlilik və zəngin ədəbi ənənəyə malik olan Azərbaycan xalqı dünya şöhrəti qazanmış bir çox söz ustaları yetirmişdir. Onların sırasında "Divan" və "Külliyyat" müəllifi Əfənddin Xaqani Şirvaninin özünəməxsus yeri var. Xaqaninin dərin humanizmlə aşlanmış, bir-birindən gözəl əsərləri Yaxın və Orta Şərq xalqlarının böyük marağına səbəb olmuş, onun son dərin poetik və fəlsəfi məzmunlu şeirlərinə şairlər çoxlu nəzirələr, bənzətmələr yazmışlar.

Xaqani yaradıcılığı Azərbaycan və dünya poeziyasının qiymətli hadisələrindən biridir.

Oxuculara təqdim olunan bu kitabda qüdrətli şairin ölməz ədəbi irsinin böyük bir hissəsi - "Töhfətül-İraqeyn" əsəri, ruhu oxşayan lirik qəzəlləri, fəxriyyə, mədhiyyə və fəlsəfi qəsidləri, zaman və zamanı əhlindən şikayətləri, qitə və rübailəri, özü və əsil-nəsi bi haqda yazdığı şeirlər toplanmışdır.

ISBN 9952-417-23-1

© "LİDER NƏŞRİYYAT", 2004

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

İLHAM ƏLİYEVİN

**“Azərbaycan dilində latın qrafikası
ilə kütləvi nəşrlərin həyata
keçirilməsi haqqında”**

12 yanvar 2004-cü il tarixli sərəncamı
ilə nəşr olunur və ölkə kitabxanalarına
hədiyyə edilir

XAQANI ŞİRVANİ VƏ DƏ Bİ İRSİ

*Bir cəm türküyəm, dəricə deyən,
Yalvac tanıyanam. Tanrı istəyən,*

Xaqani Şirvani

Azərbaycanda İntibah dövrü ədəbiyyatının ilk qüdrətli nümayəndəsi dahi şair Xaqani Şirvanidir. O, Nizamiyə qədər ədəbiyyata güclü ictimai-humanist məzmun və yüksək sənətkarlıq gətirmişdir. Xaqani Azərbaycan ədəbiyyatında ilk poemanın müəllifi olmuş, çoxşrəkli tarixi malik qəsid janrını inqilabatçı bir yüksəkliyə qaldırmışdır. Onun əsərləri çoxcəhətli humanist məzmunu ilə seçilir. İlk dəfə Xaqani irsində şairin ehtiraslı inkarına, xeyrin, gözəlliyin odlu-alovlu təsdiqinə rast gəlirik. Xaqaninin əsərləri dünya ədəbiyyatının, xüsusən İntibah dövrü sənətkarlarının ən yüksək yaradıcılıq nümunələri ilə yanaşı durmağa layiq və qadirdir. Şərqin əmir Xosrov Dəhləvi, Əbdürrəhman Cami, Məhəmməd Füzuli kimi dahiəri Xaqani düşünə pərəstiş etmiş, ondan təsirlənmiş, bəzi əsərlərində cavablar yazmışlar. 15-20 il Nizamidən əvvəl yaradıcılığa başlayan Xaqaninin əsərlərində artıq Nizami poeziyasının nüfusi duyulur. XÜsr Azərbaycan İntibahı özünün ən uca zirvələrinə Xaqani poeziyası ilə birgə yüksəlmişdir.

Bu Bədil bəfəddin İbrahim İbn Əli Nəccar İbn Osman İbn İbrahim Həqaiqi Həsənül-ə cəm Xaqani Şirvani 1126-cı ildə Şamaxı şəhərində anadan olmuşdur. Əsərlərində dön-dön Şamaxı şəhərində, hörmətli bir ailədə doğulduğunu yazan şairin babası toxucu, atası dülgər, əmisi və əmisi oğlu isə həkim və alim idi. Şairin anası Rəbi müsləmanlığı qəbul etmiş xristian qızı idi. Anasının atası sərkərdə, babası isə Kiçik Asiyanın Toqat şəhərində olan möbid imiş. Atası, oğlu İbrahimi də dülgər etmək istəyir, onun təlim-tərbiyəsində az diqqət yetirirdi.

Əmisi Kəfəddin Ömrər İbn Osman onu körpəlikdən öz himayəsinə alır, Quranı, fəlsəfə, riyaziyyat və başqa elmləri öyrədir. 15-16 yaşlarında şeir yazmaqda mahir olduğunu görəndə əmisi ona Həsənül-ə cəm (yəni ə cəm Həsən) təxəllüsünü verir. Təxminən, 18 yaşında saraya dəvət olunan sənətkar əvvəlcə sevinir, şadlanır, mədhiyyələr yazır. Sonradan onun məniyəli aləmində bir oyanma baş verir. Xaqani Şirvanşahlar sarayından can qurtarmaq üçün yollar arayıb. Xorasan, İraqa getmək istəyir, ömrü boyu Xorasanı can atan sənətkar bu arzusuna nail ola bilmir. İki dəfə rəb və ə cəm İraqı tərk etməyə çalışır, lakin Kəb bə ziyarətinə gedir. İki dəfə həbsxanaya düşür. Həbsxanada olduğu vaxtlarda

Müştur "Höbsiyy şeirleri" silsilisini yaradır. 1151-ci ildə Xaqaninin ömisi Kafi'ddin Ömər vəfat edir. Xaqani ömisinin ili çıxandan sonra 1152-ci ildə bir kəndli qızı ilə evlənir. Əbdülməcidi və Rəşid adlı oğlanları, bir neçə qızı olur. 1176-cı ildə Kəb ziyarətindən sonra Xaqani vətəninə qayıtmır, ömürlük Təbrizdə məskən salır. Şamaxıda 25 il bir yerdə ömür sürdüyü sevimli arvadını, 20 yaşlı oğlu Rəşidi, ömisi Kafi'ddin Öməri, ömisi oğlu Vəhid'ddin Osmanı və başqa yaxın adamlarını itirən sənətkar bir də oraya qayıtmaq istəmir. Axsitan, Qızıl Arslan və başqaları onu saraylara dəvət edirlərsə də, dahi sənətkar heç bir saraya getmir, müxtəlif bəhanələrlə dəvətləri rədd edir. Təbrizdə olarkən Xaqani iki dəfə evlənir. Şair 1199-cu ildə Təbrizdə vəfat edir. Məqbərə-tüş-şü'rada dəfn olunur. Qəbri indi də durur.

Xaqani Təbrizdə yaşadığı müddətdə Şərqi bir çox ölkə və şəhərlərdə yaşayan dostları, qohumları ilə yazışdı. Hələ birinci Kəb səfərindən sonra Dərbənd və Gəncdə bir növ sürgündə olan şair, orada çoxlu dostlar qazanır, 1159-cu ildə Gəncdə ikinci qızdırma xəstəliyinin tutulan və Gəncəli Şemsəddin Təbib tərəfindən müalicə edilən Xaqani, ehtimal ki, onda 18-19 yaşlarında olan Nizami Gəncəvi ilə də görüşür, dostlaşır. Ona görə də Xaqani ölən zaman Nizami ona mərsiyə yazır. Həmin mərsiyədə hələlik aşağıdakı bir beyt məlumdur:

Hey deyirdim ki, mənə mərsiyə Xaqani yazar,
Heyf, Xaqaniyə mənə mərsiyə yazdım axır.

Xaqani Şirvani əslən bir oğuz türkü ailəsində doğulmuşdur. "Təhfətül-İraqeyn"də bununla bağlı yazır: "Bir cəm türküyüm, dəricə deyən, yalvac tanıyanam, Tanrı istəyən". Buradakı cəm türkü ifadəsi eynilə bugünkü Azərbaycan türkü, Azərbaycanlı sözlərinin sinonimi kimi qəbul edilə bilər. Maraqlıdır ki, şair Allah sözü yerinə onun türk qarşılığı kimi Tanrı və peyğəmbər sözününə də qarşılığı olan "yalvac" sözünü işlədir.

Xaqaninin zəngin dahi irsi 17 min beytlik lirik şeirlər divanından, "Təhfətül-İraqeyn" poemasından, epistolalar nəsrin maraqlı nümunələrindən ibarətdir. Təbii ki, bunlar Xaqani irsinin hamısı deyildir. Özünün də dön-dönə xatırladığı kimi, şairin yaradıcılığı bütün Şərqdə biyyatı üçün yeni hadisə idi. Yenilikçi, orijinal sənətkar olan Xaqaninin yaradıcılığının əsasını dərin və güclü humanizm təşkil edir. "Uşaqlıqdan adətətim bu olmuşdur ki, inciyim, ancaq incitməyim". Bu sözlərin sahibi olan şair heç də şərx qarşı laqeydlilik, mərhəmət göstərmişdir. O, həmişə xalqın, həqiqətin, gözəlliyin tərəfə-

darı olmuş, hər cür şəri isə ehtirasla rədd etmişdir. Şair dünyagörüşü etibarlı vəvvillər rüstü - İbn Sina fəlsəfəsinə rəğbət bəsləmiş, hikməti-məşşəni qəbul etmiş, lakin çox erkən də bu mövqedən uzaqlaşmış və xilik mövqeyinə keçmişdir. Onun yaradıcılığında humanizmi, yunan fəlsəfəsinin tənqidi münasibəti də məhz bu xilik dünyagörüşü ilə bağlılıq nümayəndəsidir. Sufizmə, məlamiliyə, qələndəriyyəyə rəğbət göstərdən sənnətkar xilik ideyaları cəbhəsində daha inamla dayanmışdır. Xilik onun yaradıcılığına sağlam və dərindən humanizm, xəlqilik, demokratiklik bəxş etmişdir.

Xaqaninin divanında və ümumiyyətlə yaradıcılığında qəsid janrı mühüm yer tutur. Yaxın və Orta Şərqlin İntibah dövrü ədəbiyyatında qəsid janrının ən görkəmli nümayəndəsi məhz Xaqanidir. Firdovsi və Nizaminin poema janrında, Hafiz və Füzulinin qəzəldə, Ömər Xəyyamın rübəidə göstərdiyi möcüzəni Xaqani qəsid janrında göstərmişdir. Onun qəsidləri dərindən və çoxcəhətli məzmun, yüksək sənnətkarlıq baxımından diqqəti cəlb edir. Bu qəsidlərin mövzuları, yazılma səbəbləri, həcm və səviyyələri müxtəlifdir. Bunlarda mədhiyyə, mərsiyə, fəxriyyə də var, ictimai-xəlaq, fəlsəfi məzmununda olanlar da. Xaqaninin mədh yazması tamamilə təbii. O, özünü Xaqani-zəm adlandıran Şirvanşah Mənuçöhrün fərmanı ilə Xaqani (yəni xaqana məxsus olan) təxəllüsü götürmüş, Şirvanşah Mənuçöhr, onun oğlu, axsitana, Qızıl Arslana və başqa hökmdarlara və silzadələrə xeyli mədhiyyə yazmışdır. Ləyaqətli şəxslərə həsr ediləndə, hamını maraqlandıran mühüm hadisələrə əlaqədar olanda bu mədhlər yerinə düşürdü. Baqlanı bəndinin tikilməsi, Axsitanın düşmənlə mübaribədə qazandığı qələbə münasibəti üzə yazılan şeirlər buna misal ola bilər.

Ayrı-ayrı şahlara kor-koranə mədh yazmaq dövrü Xaqani yaradıcılığında çox az davam edir. Artıq 23 yaşına qədər qoyanda şairin məni və aləmində bir oyanma baş verir, o, məddahlığım 1157-58-ci illərdə yazdığı "Təhfə-tül-İraqeyn" poemasında çox ayıq şəkildə qiymətləndirərk yazır:

Vəvvillər şahları mədh etdiyimçün,
Dilim bulanmışdı çirkəbə bütün.

Məddahlığa bu ayıq münasibət şairi ömrü boyu izləmişdir. Şair vaxtilə mədh etdiyi adamları divlər adlandırır, peşman olduğunu, mədhiyyəçiliyi rədd etdiyini bildirir:

Həyatım bir müddət divlərlə soldu.
Yirmi iki il ömrüm puç oldu.

Elə ki, özümü qapına saldım,
O ötən ömrümü gəriyə aldım.
Anladım səhvimi, oldum peşiman,
Rədd etdim o keçən monliyi, inan.

Düzdür, Xaqani bu hadisədən sonra da bəzən mədhiyyələr yazmışdır, lakin indi bu mədhiyyələr başqa başqa səciyyəli idi. İndi Xaqani humanist məqsədlər üçün ara-sıra mədhiyyələr yazırdı. Şirvanşahlar sarayından qaçmağa çalışması, iki dəfə həbsə düşməsi, 1176-cı ildə Təbrizə köçüb, saraylardan uzaq həyat keçirməsi, müxtəlif hökmdarların dövlətini rədd etməsi də şairin söz və fikirlərinin də ardıcıl olduğunu təsdiq edir. Xaqani ömrü boyu həyat həqiqətlərini güzgü kimi əks etdirməyi çalışmış, maddəliyinə yalançılıq hesab edib ondan üz döndərmişdir:

İlhamım yalanla xarab olmuşdu,
O, cəvri rəngində şürab olmuşdu.
İndi hər sözümə bir həqiqət var,
O, güzgü, məhəkk tək olmuşdur meyar.

Xaqani sarayları və maddəliyi rədd etdikdən sonra başqa bir aləmə can atmışdır. İndi onu səyahətlər, dövrün ziyahları ilə görüşmək, elmi söhbətlər aparmaq, insan və zaman haqqında düşüncələrini bölüşmək maraqlandırır. O, gah İraqa, gah Xorasana can atır. Şahlara rəğbəti olmadığını, alimlərlə görüşmək istədiyini döndə-döndə xatırladır.

Xaqaninin qəsidləri arasında ictimai, fəlsəfi şeirlər daha çoxdur. Əsrin narahat, səbi həyətcanlarını, yeri-göyü titrədən ürk ağrıların, fəryadlarını əks etdirən bu qəsidlər müasirliyi ilə seçilir. Xaqaninin bu tipli qəsidləri Əsrin başı üzərində şimşək kimi çaxır, ildırım kimi gurlayır. Ümmanda başlayan güclü bir tufan kimi səslənir. Belə şeirlərdən biri "Mədain xərabələri" adı ilə məşhur olan qəsidir. İran dövlətinin keçmiş paytaxtı olan Mədain xərabələri şairi dərin, sarsıdıcı, ibrətli düşüncələr aləminə aparır. Şairin nəzərində Mədainin xərabələri ibrət aynasıdır. Bu ayna qarşısında həyətcanlanmamaq, sarsılmamaq, göz yaş tökməmək mümkün deyil. Təkcə keçmiş üçün, xarabaya çevrilmiş Mədain üçün yox, bəlkə daha çox bu gün üçün, bu günün şahlarından tutmuş adi insanların qədr hamı üçün. Bu mənzərə təbiəti sarsıdır. Döcləni ağrıdan ilan kimi qıvrılmağa məcbur edirsə, insan bu mənzərəyə sakit-sakit necə baxa bilər? Çox vaxt gözə görünməyən, dəbdəbəli və hay-küy içində itən insan münasibətli, həyatın və cə-

miyyətin amansız qanunları burda bir sükutla haray qoparır, uçuq tağlardakı daşların hür naxışı bir tarix danışır. İndi yerli-yeksan bu dilsiz xərabələr bir vaxt dünyaya meydan oxumuş, bir çox şahlar bu astanaya baş yemişlər:

Bir vaxt bu eyvanın astanasını üzli,
Saldıqları nış il etmişdi nigaristan.
Burda nökr olmuşdur Babil şahı illərli
Bu qışır qulam olmuş bir vaxt şahi-Türküstan.
Etmiş buradan bir gün şiri-fərk həlml
Cürətlə o aslan ki, yonmuşlar onu daşdan.
Zünn eyli o pyamdır, fikr il nızır sal, gör,
Dərgah haman dərgah, meydan haman meydan.

Bu nəzmət və qüdrətin sarsılmasını, heçliyi varmasını Xaqani ancaq özünəməxsus nəzmi bir şəriyyətlə ifadə edir. Fəli aciz edən şahların şahmatda mat qalması, Nuşirvanın qanını Hörmüzün qafa tasında şərab kimi torpağın içməsi, Kəsrinin narıncının, Pərvizin tərşununun torpağa çevrilib unudulmasını Xaqani hərarətlə xatırlayır. Pərvizin bədənində küp düzəldilir, Şirinin ürək qanı meydanə çevrilir. Təbiətin bu amansız qanunu şairi həmişə kəndərləndirir, həmişə sevindirir. Ona görə ki, Mədaini bu günə qoyan amansız qanunlar zalım şahları, onların zülm tərsi dayanan saraylarını da amansızlıqla məhv edəcək, heç çevirəcəkdir. Xaqani Mədainin məhv olması səbəbini araşdırır, öz-özünə sual verir:

Sarsıtdı kim flak qalxan belə eyvani,
Göylərdəki qüvvətmə, etdi ya fərk vıran?

Qəsidə bütünlik bu sualın dərin poetik cavabından ibarətdir. Şairin böyüklüyü ondadır ki, o, Mədainin məhvində bir qanuna-uyğunluq görür:

Hər bülbül bir bayquş, hər nəğməni bir növh
İzlər bu cahan içrə, olma buna gəl heyran
Sordun hara getmişdir indi o böyük şahlar,
Bir hamilədir torpaq, çox udmuş o, şah, xaqan.
Udmuş nə qədr bilsən zalımları bu torpaq,
Lakin yenə doymaz bu acgöz adam udmaqdan.

Bəlliklə, Xaqani mütləkkir şair kimi Mədainin məhvini, Kufə və Bağdadın yüksəlişini dialektikcəsinə izah edir, bülbül bayquşun,

nəğməni növhənin əvəz etdiyini heyranlıq və təccüblə yox, ibrətlə qarşılayır, bu ibrət güzgülündə Şərq intibahının ideallarını, İntibah ziyalılarının müdrikliyini, ürək ağrılarını, insan haqqında düşüncələrini görməyi çağırır:

İbrətlə bax, ey könlüm, bu aləmə gəl bir an
Eyvani-Mədaini ayineyi-ibrət san

Yaxud

Xaqani, bu dərghədən sən daima ibrət al,
Ta almaq üçün ibrət gəlsin qapına xaqan.

Xaqani də dövrün bir çox ziyalıları kimi birinci növbədə hökmdarlara təsir etmək, onları qəflət yuxusundan ayılmaq, Mədainin ibrət almağa çağırmaq istəmişdir. Zalım hökmdarlara qarşı şairin xəbərdarlığı burda nə qədər də güclüdür:

Biz ədlə sarayıqın zülm ilə xarab olduq,
Zalımlar olan qəsrə gör neyləyəcək dövrən?

Bu sətirin heç bir izahə ehtiyacı yoxdur. Zalım hökmdarlar humanist Xaqaninin ən çox nifrət etdiyi adamlar idi. Şairin bu ecəzkar qəsidəsi birinci növbədə onlara xəbərdarlıq kimi səslənir. Böyük intibah şairinin keçmiş, bu gün və gələcək haqqında ürək ağrısı, gözyaşı, qəzəb qığılcımları ilə dolu narahat fəlsəfi düşüncələr, yeri, göyü titrədən haraydır. Bu şeirdə Mədain İran və Azərbaycanın antik əzəmət və vüsətinin simvolu kimi götürülmüş, ona kitabın yeni, müasir İntibah duyğuları qələmə alınmışdır.

Xaqaninin içtimai-fəlsəfi şeirləri arasında "Şiniyy qəsidəsi" ("Qəsideyi-şiniyy") də mühüm yer tutur. Qafiyəli misraları "şin" hərfi ilə qurtardığı üçün belə adlandırılan bu şeir insan və onun mədəniyyəti, həqiqi mahiyyəti, zahiri aldanışları haqqında, çoxcəhətli məzmun və mündəricə baxımından zəngin düşüncələrə ibarət bir əsərdir. Bu qəsidədə İki insan tipi qarşılaşdırılır. Biri dünyanı dördülli tutanlar, nəfsə aldananlar, hamıya ağalığ etmək istəyənlər, digəri isə nəfsə adlı aslanı it kimi diz çökdürənlər, həmişə mürədd, həmişə namərdə baş yəyməyənlərdir. Xaqani özünü ikincilərdən sayır və bununla fəxr edir. Şair həmişə iki insan tipini müxtəlif baxımlardan müqayisə edir, dərviş və sultan obrazları ilə məsələni bir qədər də konkretləşdirir. Şair bu əsəri yazarkən sufizm və xiləliklə bağlanmış, yunan fəlsəfəsinə qarşı soyumuşdu. İndi onu sırf elmi məsələlərdən daha çox insan, onun taleyi, mədəniyyəti ilə bağlı problemlər maraqlandırır. Şair bağlı

olduğu sufi dərvişləri, özü yoxsul olsa da, başqalarına qarşı səxavətli olan xiləri hakim təbəqələrə, varlılar dünyasına qarşı qoyur:

Bəli, dərvişdə hümmət günəş misli gürək olsun,
Ki, o, şahlardan üstündür, nə yurdu var, nə sahmanı.
Cahanla can iki bütüdür düşüb dərviş ayağına,
Tamamilə ehtiyac itək olub zəncirli dərbanı.
Nə hind çibalı tək qurmuş sitməli qəsri-tağuti,
Nə Çin xaqanı tək zülm ilə düzmüş tacı mərcanı!

Şairin yoxsul dərvişlərə xaqan və çibalları qarşılaşdırmasının, üstünlüyü dərvişlərin verməsinin səbəbi var. Çibal və xaqanlar tağut saraylarını, mərcanlı taclarını zülm və sitməli ildə etmişlər, onların cəlal və izzəti, var və dövləti zülmün nəticəsidir. Dərviş şairin gözündə məhz ona görə ucadır ki, o, öz ehtiyacı və tamamı üçün başqalarına zülm eləmir.

O İskəndərşifət Xızrın hava - taxtı, ağır - tacı,
O aqıl sərxoşa süfrə - rzadır, can – mehmanı
Xəzinələri - fikir, ilbam; keşikçi-şərilə tövfiq,
Əsiri-nəfs ilə amal, qul etmiş çərxə, keyhanı.

Orta əsrin xüsusiyyəti qanunlarına qarşı şair gözütöxlük, ağıllıq tələb edir. Xaqaniyə görə o adam ki, zahirini bələyir, İvan paltarlarla öyünməyə başlayır, o, ildən da kəskinləşir. Qoy belə adamlar heç olmasa əfi ildən ibrət alsınlar, çanaqlı bağaya bənzəmsinlər:

Nolardı bircə bilsəydim bu dünyada nəyin artar
Yeyib-içsən gec-gündüz, şərabi, noğlu, reyhanı?
Əmir söylə bilsin ta ki, nəfs - it, cifi sərvətdir,
İftə həmkas olmaqla gedər bədəşərf, şanı.
Ölər bağa çanağında, çıxar əfi qılafından,
İləndən kəmə deyilsən, soyun bu rəxti-İvanı.
Süleymanam demə, vətəninə yandan divləri rədd et,
Və ya zəncirli, ya öldür, ya qov quli-biyaban

İvan geyimləri, izzətli yeməkləri öyünməyə, onların əsiri olmaq divləri, şeytanlar ləndə qul olmaqdır, öz insanlığını, dəyanətini itirməkdir. Nə üçün insanın ruhu tamam, həvəs zindanında dustaq olmalıdır. Şair xilə və sufilər kimi dünyaya, onun nemətlərindən bənd olmağı qəbul etmir, burada insana zidd olan güclü bir sifət, iblislik görür. "Bacarsan bu dünyanın cəlalına aldanma, bu mürdar daşı ləndə alıb şeytani sevindirmə", "Mərdlərin, yəni xilərin ayaq torpağını başına tac elə, ancaq qızıl tac alıb gizli sirrini bildirmə", "Şah tacına

məftun olan kəs dərviş deyil, gərək dərviş yoxsulla şahı bir gözəl gör". "Torpaq sənin dayın olub, südünü əmmisən, o da sənin qanını əməcək. Sən qanın dayının verdiyi süddəndir. Əlində tutduğun bad cavanlar qanıdır, içmə, Zalımların nəfsi kimi bu qaniçin dünyanın içi məzarıstan, eşiyi isə bağ-bağcadır".

Qəsidənin hər beyti, hər sözü humanizmə, feodal orta əsrinin qayda-qanunlarının inkarla doludur. Hər beytdə dərin və geniş məzmun, yığcamlıq və konkretlik var. Başqa əsərlərində olduğu kimi burada da şairin əsas təhqid hədəfi zülm və ədalətsizlikdir. Qəsidədə zalımlara nifrət, qəzəb hər dəfə yeni bir ehtirasla özünü biruzə verir. Xaqani də dahi müasiri Nizami kimi zalımları düşündürən, peşiman olmağa səsləyir:

Tökər sübh qəddər qan yaş gözündən sel kimi məzlum,
Boğar zalımları rahat yataqda qanlı tufanı
Əlac axtar qəza təqdirin, sən əzdiyin aciz,
Düşübsə torpağa, ahı yıxar ərşi-müəllanı.
Salıbsan Bijni həbsə, sən ey əfrasiyab, yatma,
Durubdur pusquda Rüstəm, əlində tiği-bürəni.
Edibsən it kimi pislilik, peşiman ol, çağır "Əl-əfv",
Ki, it də söyləyər "Əf-əfv", nəyin olsa peşimani.

Xaqani şəri coşqun, ehtiraslı poeziyadır. Bu poeziyada gözəllük ehtirasla təsdiq olunduğu kimi eybəcərlik, şər, zülm də eyni ehtirasla inkar edilir, üstəlik onda inkar daha güclüdür. "Qəsideyi-şiniyy" bu baxımdan müstəsna təşkil etmir. Bu zəngin məzmunlu əsərdə də şairin dövrünə məxsus eybəcərlik və şər rəngarəng boyalarla qəlibə alınır, inkar edilir. Burda "Mədain xərabələri" ilə səsləşən parçalar da çoxdur.

Xaqaninin ən iri həcmli əsəri "Təhfətül-İraqeyn" poemasıdır. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində ilk poema olan bu əsəri, bəziləri yanlış olaraq mənzum səfərnəmə hesab edir, onun iki İraqa - Ələm və Ərəb İraqına səyahətdən alınan təfəssülat əsasında yazıldığını düşünürlər. Halbuki, poemaya "Təhfətül-İraqeyn" adı sonra verilmişdir. Xaqani əsərini, Yəhya Qərib nəşrindəki dibacədən də aydın olur ki, "Təhfətül-xəvətir və zibdətül-zəməir" adlandırmışdır. Seyyid Hüseyn Amuzqar isə onu "Təhfətül-xəvətir və zibdətül-nəvəzir" adı ilə çap etdirmişdir. Bir həqiqətdir ki, poema ancaq səfərnəmə, yaxud səfər xatirələri deyil. Şair əsəri yazana qəddər keçirdiyi həyat, qarşılaşdığı adamlar haqda xatirələrini, müxtəlif məsələləri ətrafında düşüncələrini əks etdirir. Şirvan və onun əhalisi haqqında düşüncələr

İsirdi iki İraqdan az yer tutmur. Burada şairin birinci Məkkə səfəri rəfəsində, xüsusən Şirvanla bağlı keçirdiyi hisslər əsasdır.

Şair İraq səfərinin di poemada xüsusi yer ayırır ki, bu cəhəti poemanın artıq orta sıralarda "Təhfül-İraqeyn" adlandırılmasına səbəb olmuşdur. Əslində isə İraq səfərinin təsviri Şirvan düşüncələrinin inikası üçün bir vasitədir. "Təhfül-İraqeyn" xarakteri etibarilə ictimai, fəlsəfi məzmunlu lirik poemadır. Onun əsas qəhrmanı şairin özüdür. İsirdi danışan, düşünen, sevinən, fəxr edən, kədərlənən, qəzəb alovdan püskürən di odur. Poema bütünlükdə Şırq poeziyasında oxşan olmayan bir əsərdir. Şair poemada özünə vətəni haqqında sərbəst söz açır. İftixarla özünü səniət aləminin günəşi sayan şairi hər şeydən çox siyasi, ictimai düşmənləri ağrıdır, qəzəbləndirir. "Düşmənləri tənqid" adlı bəhsdə bu cəhəti aydın müşahidə etmək olur. Küfə əhli kimi etibarsız, Bağdad əhli kimi ikidilli, peysərləri qalın, qıyıqgözlü iynəyi bənzəyən, çürük dindənliəri qan qoxuyan bu siyasət xadimlərini şair qüdrətli səniət dili ilə inkar edir, onları oğru, yaltaq, ikiüzlü adlandırır:

Kamalım çaxanda şimşəklər kimi,
Quyruq bulayırlar köpəklər kimi.
Fəndə qəribəm, demək təkəm, tək,
Qərib görən kimi hürür hər köpək.
Dilimi öyrənib tez dil açınca,
Söyüş yağdırırlar mənim dalmca.
Onları yüksəldən bir mələkəm mən,
Mənə diş qıçayır onlar qəzəbdən.

Özlərini Xaqaniyəyə tay tutmaq istəyən bu adamlara qarşı şairin qəzəbi sonsuzdur. "Günəşli xitab və qızılı məzəmmət" başlığı altında verilən və poetik hisslərin əlvanlığı, zənginliyi ilə oxucunu heyran edən fəsildə şair düşmənlərini unuda bilmir. Günəşdən kömək, yardım istəyən şair satlığın, işığın, hərərətin, ucalığın rəmzi olan Günəşi öz dostu sayır. Heç kəsdən işığını əsirgəməyən, hər alçağın ayağı altına enən, Şirvanı şəfəqin qərqi edən Günəşdən şair inciyir:

Ey kimsədən işıq əsirgəməyən,
Mənə əsirgədin onu bəs nədən?
Dostdan üz çevirmək dostanə layiq?
Bu sifət görünmüş düşməninə layiq.

Günəşli xitabın mürəkkəb, əlvan poetik duyğular əks etdirən şair ötrəri olsa da, bədbinləşir, dövrün ictimai qanunlarının uyğunsuzluğunu Günəşli di aid edir, onu da ögey-dogmalığa bilməkdə təqsirləndirir:

Dövlət nə qüdrətin, nə hünərindir,
Mənsəbə də, sərvət də nəkəsərindir.
Fələn yin zatında qalmamış nişan
İgidlik, sədaqət və adamlıqdan.
Fələn yin dövrənə dəyişmiş artıq,
Günəş də anlayır ögey-döğməliq.

Güclü humanizm, cəsarətli inkar, işığa ehtiraslı meyl Xaqani poemasının əsas məziyyətidir. Şair sadəcə zəhmət adamları olan babasından, atası Əli Nəcərdən, anası Rəbiyyədən, təbib və alim Əmisindən, Əmisi oğlundan məhbəbbətli söz açır, özünü onlarla müqayisə edir:

Sənətcə toxucu olmuşdur babam,
Mən də yavaş-yavaş söz toxuyuram.
Mənim bax bu günün əziz insanı,
Mənim söz toxuyan şair Xaqani.

Əmisi Kəfəddin Ömər ibn Osman haqqında şair dərin məhbəbbətli bəhs edir. Ərəstu, Əflatun, Hermes kimi antik alimlərin Əmisini müqayisə edən Xaqani Əmisinin onun şair kimi yetişməsindəki xidmətindən geniş söz açır:

Gördü söz mülkünün hakimi mənim,
Adıma söylədi Həsəni-Əcəm.
Qələbəmin ayağı xəznəyə batdı,
Ömrümsə iyirmi beş il çaldı.
Bildi söz mülkünə mənim hökmran,
Qarşımda fərhədnə Əmim verdi can.

Şair uşaqlıq və gənclik illərinin sevincli çağları ilə həyatının sonrakı dövrünü müqayisə edir; bir yanda yüksək istedad, əks tərəfdə düşmənin mühit. Bir yanda Xaqani dühası, əks qütbə Şirvan şəri. Bir yanda hünər, bir yanda paxıllıq. Bu təzad şairi incidir, kədərləndirir. Dahi şair özünü Şirvanda məhbus sayır. Gözlə Şamaxı onun gözündə zindana oxşayır. Nə qədər acı da olsa, vətənin şairi, zindana çevrildiyi etiraf edilir. Qələbinin və ruhunun bütün gücü ilə səniətə saraylara nifrətini, sadəcə bizim insanlara isə məhbəbbətini əks etdirir. Üzük və Xızır sərbəst epizodlarında Xaqaninin üsyankar, əyilməz təbiəti, insansevər ruhu aşkar olur. Xızır görüşün səniətə onu insanların gələcək taleyi haqqında sorğu-suala tutur.

- Ey məlik sifətli, mənə söylə bir,
...De, yazıq insanlar nə zamanadək,
Ümidə, qorxuyla ömür sürəcəksən?

Şairin humanizmi, insan üçün döyünən şair qəlbi bu sualda ifadə olunmuşdur. Divlər dünyasına, Əhrimənlər aləminə, Əliqılınclı hökmdarlara nifrət, sadə adamlara mənəbbət Xaqani poemasının əsasıdır. Daha çox Şirvan şairinin nifrətin yüksək poetik ifadəsi olan "Töhfə-tül-İraqeyn" təkcə səfərnəmə deyil, dərindən humanist məzmunlu və yüksək sənətkarlıqla yazılmış ictimai, siyasi, fəlsəfi, əxlaqi düşüncələrin zəngin orijinal, oxşarsız lirik poemadır. Poemadakı fikir və sənət tapıntılarına "Sirlər xəzinəsi", "Leyli və Məcnun" kimi əsərlərdə rast gəlirik. Bu, Nizami poemalarının yaşca böyük olan altıncı qardaşıdır.

Xaqani irsinin mühüm qismini qəzəllər təşkil edir. Onun qəzəl yaradıcılığı o biri əsərlərindən müəyyən dərəcədə seçilir. Şair bu janrın tələblərini riayət edir, mənəbbət motivini ön plana çəkir. Əsasən, aşiqan qəzəl yazan şair sözarası ictimai hadisələrə də toxunur, dövrün narazılığını bildirir. Türk alimi Əhməd Atəşin qənaətinə görə, artıq Xaqani irsində qəzəl bir janr kimi sabitləşir. Bu dövrə başqa şairlərdə olduğu kimi, Xaqani qəzəlləri də mövzuca bütövdür. Onlarda nikbinlik duyğusu vardır. Xaqani də Şərq intibahının başqa şairləri kimi eşqi ən ülvə bir hissə olaraq tərənnüm edir. Onun qəzəlləri bizə başqa şairlərin qəzəllərini yada salır. Sanki bütün başqa Şərq klassikləri kimi Xaqani də kimisə təkrar edir, yaxud onu təkrar edirlər:

Aşiqlik dünyasına qəddəm qoymayan insan,
Ürəyində gözündən axıtmamışdır al qan.
Hər kəsə ki, vurmayıb qəm oxunu mənəbbət,
O, eşqin əhvalını biləcəkdir haradan?
Sevginin mənasını duya bilməz o kəs ki,
Həmnəfisi olmayıb bir nəzəndə mehriban...

Şairin fikrincə, insan özü aşiq olmayınca eşqin nə olduğunu bilməz. Gözlərindən qan axıtmayan bir kəs eşqi duya bilməz, aşiq qiymət verə bilməz. Aşiq qəlbinə və canını bağışlasa da, qisməti hicran və qəmdir. Daim eşq havası ilə nəfəs alan bu adamların üzrinə sevinc nəsimi əsməmişdir. Bu qəzəldə aşiq ən yüksək insan, zəmanənin həqiqi qəhrəmanı kimi göstərilmişdir. Düzdür, onun nə üçün daim qəm çəkdiyi, nə üçün sevdiyi bir adam tərəfindən incildildiyi aydın göstərilir, bunun səbəbi aydınlaşdırılır. İntibah dövrünün romantik poeziyasının fəci qəhrəmanı olan aşiq özü də həmin hadisənin səbəblərini bilmir, mücərrəd və rəmzi şəkildə sevgilidən, taledən şikayətlənirdi. Şərqin bütün başqa qəzəl şairləri kimi Xaqani də onların pozmur, müsibət qəhrəmanının kədərini, faciəsini sevgilinin zülmündə

daim aşıqını hicranla incitməsində görürdü. Dövrün mühafizəkar adamları tərəfindən anlaşılmayıb, dilli adlandırılan, bir çox hallarda olduğu kimi işgənci ilə öldürülən mütərəqqi, qabaqcıl görüşlü adamlar, yeni ideyaların carçıları olan şəxslər bir növ qəzəli ictimaiyyətinin lirik qəhrəmanlara bənzəyirlər. Həmin adamların arzuları, kədərli aşiq obrazında əks etdirilirdi. Xaqani, qəzəli rind janrın bu keyfiyyətində mənəvi istifadə edən bilməmişdir. Bu baxımdan onun qəzəli rindin məzmunlu ictimai-fəlsəfi şeirləri ilə birləşir.

Xaqani yaradıcılığında qitə şəkli də mühüm yer tutur. Onun qitə rind ya olmuş hadisə və faktə münasibət əks olunur, ya da ictimai, əxlaqi, fəlsəfi bir məsələ ətrafında fikir yürüdüldür, hər qitənin də əsasında bir fakt, bir fikir, ideya durur. Əgər qəzəli rind şair müxtəlif məsələlər ətrafında geniş, rəngarəng düşüncə və fikirlər silsiləsi yaradırsa, qəzəli rind daha çox insan qəlbinin ülvə, yüksək duyğularını əks etdirirsə, qitə rind ancaq bir mətləb izlənilir, bir neçə beyt əsasında həmin mətləb ifadə olunur. Bu ümumi keyfiyyətli bərabər, Xaqani qitə rind konkretlik özünü aydın göstərir. Xəlifənin şairi də birlik və zifəsi təklif etməsi haqqında qitə buna misal ola bilər:

Xəlifə deyir ki, dəbirim olsan,
Qarşında baş əyər möhtəşm dağlar.
Dəbirim, doğrudur, yazım misilsiz,
Lakin baş əymərim bu iş, zinhar.
Bir dəbir olmaqla nə fəxr edim ki,
Vəzəlik mənimçün deyil iftixar.
Mən bir günəş ikən ulduz olmaram;
Borc papaq qoymaqla nə məziyyət var.

Qitə əsrin ruhani başçısına, onun xəlifəsinə şairin meydan oxumasıdır. Çoxları üçün şərəf olan bu vəzifə məğrur sənətkarı təmin etmir. "Mən bir günəş ikən ulduz olmaram" deyərək qüdrətli intibah sənətkarı kimi özünü və sənətini hər hansı gəlirlə vəzifədən çox-çox üstün tutur. Aşağıdakı qitə də konkret bir fakt əsasında, müəyyən bir şəxsin hamıya məlum bərkətinə cavab kimi qələmə alınmışdır:

Xaqanidən yuxarıda oturdunsa, nə olar,
Nə bu səni bir hünərdir, nə də Xaqaniyə ar...
Görmədinmi, xırmanda da döyüm vaxtı həmişə,
Ağır dənəyə alta yatar, boş saman üstə çıxar.

Xaqaninin həssas müşahidəçi nəzərində heç nə kənardada qalmır. Hər hərəkət, hər hadisə onun şair qələbində əks-səda oyadır və bu əks-səda şəir parçalarına, fikir, düşüncə qəlpələrinə, bədii fragmentlərə, gələcək daha böyük əsərlər üçün ilkin qeydlərə çevrilir. Şairin qitələri bir növ sənətkarın öz zəmanəsi haqda düşüncələr toplusudur. Bu düşüncələr bəzi ümumidir, bütünlükdə isə mühit, onun əxlaqına qarşı yönəlmişdir. "Xaqani, zəmanə pis zəmanədir" deyən şair əsrində narazılığını müxtəlif şeirlərdə, o cümlədən qitələrinin bir çoxunda izhar etmişdir;

Rahatlaq axtarma sən, ey Xaqani,
Onu bu dünyada tapa bilməzsən.
İflasa uğramış dünya evində,
Amançün kimiya tapa bilməzsən.

Saray həyatı, saray mühiti Xaqaninin ən çox narazı olduğu, ikrah etdiyi bir yerdir. Bu cəhətdən o, müasiri Nizamiyə bənzəyir. Nizamidən daha çox sarayın zülmünü, çirkabını görüb öz üzərində hiss edən şairin sarayları tənqidində ehtiraslı bir ruh vardır. Xaqaninin fikrincə, şah sarayları elə bir dənizdir ki, orada səddəf yox, yüz min nəhəng var. İnsana heç bir inci verməyən, lakin onu məhv etmək üçün hər dəqiqə min oyun quran saraylar şairin əsas nifrət və inkar obyektidir. Gəncliyində saraya düşən alan şair, çox keçmir ki, səhv etdiyini başa düşür, saray həyatının eybəcər, şər dolu mahiyyətini anlayır, özü ordan qaçmağa çalışdığı kimi, başqalarına da məsləhət görür ki, saraylardan uzaq yaşasınlar, ağalardan uzaq olsunlar:

Könül, sən gəl ağlın pənahında ol,
Ki, ağıl tamahın boynunu vurur.
Bir parça çörəyi, suya qane ol,
Nə sərvət, nə mənsəb, nə ağa axtar

Xaqani feodal saraylarını dar zindana bənzədir, ürəyində şahlara rəğbət olmadığını cəsarətlə söyləməkdən çəkinmir.

Xaqani dedikdə həmişə güclü, coşqun bir inkar yada düşür. Şairin əsərlərində, hər şeydən əvvəl, bu inkar diqqəti cəlb edir. Xaqaniyə XII əsrin ən böyük inkarçısı desək, səhv etmərik. Bu inkar nəyə qarşı yönəlmişdir? Şair nəyin xatirinə inkar edir? Bu iki suala cavab vermək, onun Azərbycan intibah mədəniyyətindəki yerini müəyyənləşdirmək, şairin hansı cəbhədə durduğunu, hansı ideallarla yaşadığını aydınlaşdırmaq deməkdir.

Xaqaninin inkarı ayrı-ayrı fərqlərin, tərk-tərk hadisələrin təsadüfi eyniləşmələrinin yox, əsrin, zamanın inkarıdır. Yüzlərlə hökm sürən, İnsanı, onun bütün istəklə və düşüncələrini vaxtı keçmiş, qocalıb qartmış baxışlar məngənisi sızan, çürüdən, incidən baxışların, görüşlərin inkarıdır. Bu inkar orta əsrlərin mürgüsündən oyanmış insan zəkasının orta əsr şərini inkarıdır, İntibah təlatümünün orta əsr mürgüsünü inkarıdır. Zahirən bu inkar bütün həyata, bütün insanlara qarşı yönəlmişdir. Ancaq belə düşünməklə böyük sadəlövlük olardı. Xaqani inkarının obyektə aydındır, məlumdur. Şairin 25-26 yaşlarında yazdığı "Töhfə-tül-İraqeyn"dən bir parçaya diqqət yetirək:

Vaxtdır, öz dovründən qalsın fəlakət,
Rəqs etsin yerdəki xətlər, büküklər.
Haman bu qozbelin vaxtdır ki, birdən,
Boz dovşan, ağ siçan düşsün belindən.
Dışıl qalsınlar bala doğmaqdan,
Qarınlar duvağa dönsünlər bir an.

Eyni inkar şairin başqa bir şerində belə ifadə edilmişdir:

Fəlakəti mən yerə vurardım, heyf,
Göyləri nərdivan tapmayıram.

Xaqani poeziyasındakı inkarın kökü dərin, məzmunu isə genişdir. Lakin bir cəhətdə aydındır: zəmanə insanın istədiyi kimi deyil. O, yeni insanın ağılna, düşüncəsinə ziddir, düşməndir.

Getdi o dövrənlər, getdi o dəmlər,
Ki, Cəməşid şah idi, div isə nöklər.
Nə işlər törədir, yaxşı bax cahən,
Cəməşid qul olmuşdur, divsə hökmran.

Cəməşidin divlərə hökmran olduğu əsatiri, zamanları Xaqaninin xatırlaması təəccüblü deyildir. Qərbin və Şərqin bütün intibah ziyalıları kimi onun da nəzərində əski çağ bir idealdır. Bu günün inkarıdır. Orda işıq zülmətə, ədalət zülmə, ağıl nadanlığa, Cəməşid divlərə hökmran idi. Xaqaninin yaşadığı dövr isə feodal orta əsrlərinin hökmranlıq etdiyi, insan ağılnı, hissini, istedadını özünə qul etdiyi bir zamandır. Lakin elmin, mədəniyyətin və insanın inkişafı elə bir məqama gətirmişdir ki, oyanmış şüur mövcud vəziyyətlə barışa bilmir, onu inkar edir. Xaqaninin inkarı məhz bu oyanmış şüurun üsyanıdır:

İnsanların adından el qorxmuşam ki, ah,
Məndə dəhşət yaradır, həttə o mərdum-giyah.

Bu qeyddə İntibah humanizmi ehtirash bir şəkildə təsdiq edilir. Şair insan adından ona görə qorxur ki, özünü insan adlandıran, orta əsr əxlaqı ilə yaşayan adamlar nadanlığı, acgözlüyü, paxıllığı, xəbisliyi ilə hər cür vətəndaşın daha vətəndaş, daha eynəcər işlər görürdülər. Xaqanini qorxudan öz camı deyil, hər şeydənin vətəndaşı, bu vətəndaş, yırtıcı, qeyri-insanların əlində qalan, zəncirlənən, boğulan, tapdanan gözəl dünyadır, insanlardır, sadə xalqdır, onların aqibətidir. Xaqani dünyanı tamam inkar etmir. O, elə bir dünya arzulayır ki, orda insan rahat, azad nəfəs ala bilsin, hər şey onun arzularına uyğun olsun:

Bir cahan arzular ki, Xaqani,
Ola rahat bir an, tapmayıram.

Onun bu arzusunda da məhz təsdiqlə bərabər, inkar vardır; köhnə dünyanın, orta əsrlərin inkarı. İntibah dövrü orta əsrlərlə yeni İntibah ideallarının vuruşduğu, ölüm-dirim döyüşünü çıxdığı bir dövrdür. Orta əsrlərin ordusu, qanunları, məhkəmələri, dar ağacları var idi. İntibah isə kiçik bir ziyalı dəstəsi idi. Əbül-əla Məmməri, Rudəkî, Xəyyam, Firdovsi, Sənai, Nəvvəri, Cəmaləddin İsfahani, Xətib Təbrizi, Eynəli-qüzzat Həmədani, Mehsəti, Xaqani, Nizami kimi zəkasi, dühası ilə orta əsrlərin buludlu səmasında şimşək kimi çaxan, orta əsr qaranlığını ani olaraq nura qırq edən kiçik bir ziyalı dəstəsi idi. Orta əsrlər öz mövqeyini, qanunlarını və s. qorumaq üçün heç nədən çəkinmir, İntibah ziyalıları zindanlara atır, dara çəkir, diri-diri soyur, tonqalda yandırır. O, İntibahın nə olduğunu, nə istdiyini, bəşəriyyətə necə yol göstərdiyini, özünün axırının çatdığını yaxşı başa düşürdü, ona görə də Məcnunu dəli adlandırıb çöllərə salır, Həllac Mənsuru çarxa bağlayıb xıncım-xıncım edir, Eynəliqüzzatı öldürüb həsrə bükür, neft töküüb yandırır, Nəsiminin isə dərisini soyurdu. Lakin İntibah da uzun müddət geri çəkilmədi, varlığını ən gözəl humanist ideallar yolunda qurban verməkdən qorxmadı. Orta əsrləri zamanın dəbi məhkəməsinə çəkdi, ona güldü, meydan oxudu, ağı, qüruru, insanlığı ilə inkar etdi. Bu İntibah ziyalılarının ən böyüklərindən biri olan Xaqani də orta əsrlərlə öz inkarı ilə meydan oxumuşdur:

Məst bir filəm, başıma vururlar ki, hər zaman,
Dinc qalarsan yadıma bəlkə düşər Hindistan.

Mən ki, qəm Qanunuyam, mən rüddət saraydan,
Şer işlərdə fironam, vurmasan tən Şirvan
Xaqani yox, o kişi demişkən Xəlqaniyəm,
Xoşdur ki, yoxsullarla olmuşam sirdaş, məhrəmi.

İnkarçı Xaqaninin böyüklüyü özünü xəlqani, yoxsullar sirdaşı və məhrəmi saymasındadır. Qoy düşmənin onun başına döysün, onun düşüncələrini başından çıxarmağa çalışsın, məst filin yadından Hindistan - humanist ideallar, arzular dünyası çıxmaz, o, orta sərlərli bağlanmaz. "Eşşəklərin belinə yun palan qoyan, itlərin boğazına qızıl xalta bağlayan" zəmanəni şair Xaqani qəbul edə bilməz. Onun poeziya bayrağında yazılan şüar budur: "Rüddət olsun orta sərlər! Onun qanunları, cahilliyi, sədaqətsizliyi, acgözlüyü!"

Əzəl gündən olmamışdır bu dünyada əhli-vəfa,
Görünmüş öz əhdin sadıq olan bir aşına.
Təkcə bizim ölkəmizdə vəfa yoxdur zənn etləm,
Yer üzünün heç yerində ondan bir iz yoxdur əsla.
Qanı qanla yu, qalmayıb rahatlıqdan heç bir nişan,
Öz-özünə həmdəm ol ki, tapılmayıb dostda vəfa.
İnsanların məzəcində insanlığı az axtar ki,
Çalağanın yuvasında qanadlanmaz heç vaxt hüma.
Mən inan, Adəmin ilk toxumundan bu vaxtadək,
Hələ insan yetirmiş insan toxmu düşən tarla.
Qorxursansa səhraya get, ünsiyyət et vəhşilərlə,
Könül açan həmdəm yoxdur bu insanlar arasında.

Bir parçasını nümunə göstərdiyimiz bu şeirdə ehtirasla inkar edilən də orta sərlər və onun dönük, xüsusiyyətli əxlaqıdır. Xaqani bir çox hallarda bütün dünyadan, bütün insanlardan şikayətlənəndə, onun şikayətəndiyi, inkar etdiyi dünya və insanlar düşmənin dünya və insanlardır, İntibahın əks qütbündə duran adamlardır, onların dünyasıdır:

İlk baharın buludu tək ağlar, gülər üzüm mənim
Deməli, hind baharını yamsılayır gözüm mənim
Söyləyirlər "sən gülürsən", deyirəm ki, "siz, bəxt",
Cavabımdan düşmənlərin ürəyini düşür dəhşət.
Söyləyirlər "ağlayırsan", "səbəb sizsiz", deyirəm mən,
"Dost idiniz mənə bir vaxt, ağlayıram dərdinizdən".

Xaqaninin həssas, odlı, ehtiraslı ruhu dostu düşməndən seçir, düşmənləri gülüb onların ürəyini qorxu salırsa, dostlar üçün ağlayır,

onları h m   dost, yəni insan görmək istəyir. Onun inkarı orta əsri,   m  k kimi caxıb, ildırım kimi gurlayırsa,  ntibah gülüstan üçün mehriban bahar ya   na, ətirli s  r n simin  çevrilir, onu təsdiq edir. Xaqaninin böyüklüyü məhz bundadır.

Az rbycanda Xaqani irsinin öyrənilməsi ilə H.Arash , M.Quluzadə, M.Sultanov, Q.Kəndli m    l olmuşlar. M.Sultanov Xaqani irsinin nəşri v  tərcüməsi sahəsində xeyli i  görməklə bərabər, onun haqqında ilk monoqrafiyanı da qələmə almışdır.

Xaqani irsinin tədqiqi ilə ardıcıl şəkildə Qafar Kəndli m    l olmuş, ölkəmizdə v  xaricdə şair haqqında bir sıra samballı m qal  r dərc etdirm  dir. O, uzun illərdən bəri apard   tədqiqatın bir hissəsini "Xaqani   rvani: həyatı, d vr  v  mühiti" adı ilə nəşr etdirm  dir. Zəngin faktik material əsasında yaradılan bu tədqiqat i i bütünlüklə klassik irsin öyrənilməsində yeni hadisədir.

Xaqani poeziyası  z dövründən başlayaraq bu g n  q d r   rqin, o cümlədən Az rbycanın bir çox sənətkarları üçün örnək, n m n  olmuşdur.   mir Xosrov Dəhləvi,   b urr hman Cami, Məhəmməd Fizuli kimi sənətkarlar bu dahi şairin " iniyy "sinə cavab yazmış, Seyid   zim   rvani  z n  onun naibi saymış, Sabir bəzi mənaları ondan iqtibas etm  dir. Xaqani yaradıcılığı Az rbycan v  dünya poeziyasının qiymətli hadis  rind n biridir.

Oxuculara təqdim olunan və qüdrətli şairin ölməz irsinin böyük bir hissəsini əhatə edən bu kitab Məmmədağa Sultanov tərəfindən tərtib edilən və 1985-ci ildə "Yazıcı" nəşriyyatında işıq  z  g r n n sri əsasında hazırlanmış kitaba   kr m C  r v  Məmmədağa Sultanovun yazd     rh r də eynilə saxlanmışdır.

Xəlil Yusifli

TÖHFƏ TÜL – İRAQEYN

DİBAÇ ¹

...Dünən Dəclə sahilində bu sözləri yazırdım, Dəclə isə lətafətli dadlı nəfis alırdı. Bu dad və ləzzət iki vasitə ilə yayılırdı: biri dilə gəlib, ibarə olur, digəri qəlbə keçib, mənə yaradırdı. Qəlbim bu mənəni barmaqlarıma axıdır, barmaqlarım isə qəlbimin ucuna verirdi. Beləliklə, hər əsərin küllək Dəcləyə gözəllik bəxş edərdi, mənənim qələməmin vasitəsilə kağıza köçürdü. Bu zaman gözümün bəbəyi Dəcləyə deyirdi: "Ey ilahi çay! Sən qəlbimdə gövhərmi ritmişən? Ya aşiqlərin göz yaşısən? Sən axan ulduzmusan, ya dövr edən fıllək?" Dəclə cavab verirdi: "Yox, mən fıllək deyiləm, kəramət dəryasından bir hissəyəm..."

...Bu "töhfə"ni nəzmə çəkən cəm Həsəni Xaqaniyi-Həqayiqi o böyük padşahın xidmətində olub, onun xələfini aldığı zaman, xəzinəyə girərkən, gücü çatdığı qədr ləcləvəhərat götürüb, dövlətində və padşahlıq tapdı. Vəhdət dünyasını ləcləvəhərat gətirib, qanə oldu və rahatlıq çadırını qurub, hirsini və tamamı nöqərlər kimi dalda-qabaqda saxlayıb, böyüklərin ağılı və elmində sağ və sol əlini doldurdu. O, (yəni Xaqani - M.S.) şadlıq taxtında oturub, azadlıq tacını başına qoydu və dünyaya bu cür səs saldı: "Bil ki, Allah dövrü yaratdıqda, dövr mənənim dövrüm oldu, zaman mənənim zamanım". Sonra, iradənin doğan və göylərin yol göstərən pak idrak, göylərin güşəsində beynimin üç şöbəsinə nazil oldu və dedi: "...Allah sənə yol göstərsin, ey Xaqani... Allah sənə sağlıq versin, ey Həqayiqi... Sən lazım olan dərcəyə çatdın, bəxtin möhkəm oldu, onu ləcləvəhərat vermə; habelə yaramazlıqlar törədən şərəbin səhəbətində çəkin, fılləkətlər doğuran dünyadan həzrət; bu köhnə, murdar qandan canını qurtar, özünü elm və bilik kölgəsində saxla,

¹İxtisar edilmişdir.

g r istəyirsən ki, qəlbin yaranmasın, vərəm v  a lıq törədən dövləti adamların qapısına yardım   n getmə ki, onlar yaramazlıqlar t r tm sin... Bu yeni ərsəyə g lm   rin karvansarasında düşüb qalma ki,  z evindən kənar d   m y  n. Bu dünya bazarının tozunu silm  ki,  r k xəzinəsinin c vahir rind n məhrum olmayasan.

...Mən Şirvan m hb sind  idim. Birdən ilahi səs mənə dedi: "  g r yüksəlmək istəyirsənsə, ayaq g t r, yola  ıx ki, d vl t  zəhmətə çatmaq olar... Yəni, dur,  ama get, oradan ərəblərin M kk sin  ke , əvvəlcə... qullu a q dd m qoy, sonra "ehram" tutub dayan, ziyarət zamanı qəlbdən: "Ey Allah, mən sənin n  olduğunu layiqincə tanımadım" s y ...

Sonra dövlət M kk sin  yol ara, onun halqasını iki  ld  tutub, o t rk kimi de: "Ey mənim evim, mən sənin kimi ev g rm mi  ms , sən də mənim kimisini g rm mi  n".

Deməli, sən K bb  ilə t z    bilərsən.   g r o türkün yüz nəcib oğlu var idisə, sənin də yüz min q rib  övladın var; budur, hər birini onun qapısına qulam et v  hər birin  min dinar qiymət qoy; Musulu nəhs ev adlandı ki, orada ancaq bir n  rd n bağça  z n  xiridar tapa bilməzsən, o da Məhəmməd ibn   li ibn   bu M nsurdan ibarətdir...

BA LANG C

Bu qara torpaqla mavi asiman,
Qoymuşdur dünyada biz ri heyran.
Bu fələk, bu torpaq n  qəddər ki var,
 m r kis mizi bo aldacaqlar.
Q rib  deyilm , səma dövr edir,
Lakin sabit durur m hv rind  yer.
Bu iki sehrbaz hər a  am-səhər,
  ynin  gah qara, gah a  don geyər
Sarsılır varlı n indi təməli,
A ır qapıları he liyin  li
D rd hambal belindən atır y k n *,
N  ili g r n r, n  ayı, g n 
Göy atı t rk edir göyün ta ını
Salır h m nalını, h m dırnağını*.

Pəng dərısıtək göy xal-xal olur,
Hər şey boşluq içrə payimal olur.
Vaxtdır, öz dövründən qalsın fəklər,
Rəqs etsin yerdəki xətər, çökəkələr.
Haman bu qozbelin, vaxtdır ki, birdən,
Boz dovşan, ağ siçan düşsün belindən*.
Dişilər qalsınlar bala doğmaqdan,
Qarınlar duvağa dönsünlər bir an.
Ala gözərinə çıxsın bir yara,
Dünyanın gününü eləsin qara.
Çünki insanlarda, qalmamış, ılbət,
Nə dostluq, nə vüfa, nə də ünsiyyət.
Dünyada qalmamış etibar, bəli,
Gözə görünməyir bir insaf əhli.
Qanun-qayda itib, bax, birdəfəlik,
Nə dinclik qalıbdır, nə asudəlik.
İndi din göyündə Dəcallar çoxdur,
Heyif ki, xilaskar bir Mehdi yoxdur*.
Bu dünyanın əli piyalə mizə,
Hey zəhər süzərək, içirdi bizə.
Göy, sitəm şərbi tə hazırlayaraq,
Onu ariflərə içirdi ancaq.
Axaqlar gözündə dünya heç zaman,
Seçilməz bir uşaq oyuncağından.
Qəza taxtasında bu əqlikəmlər,
Əlifba öyrənir hər axşam-səhər.
Xaqani həyatın sirrini qanıb,
Torpağın üstündə möhkəm dayanıb,
Üz tutub, hörmətlə deyir ellərə,
Onu ehtiramla dinləyənler.

GÜNƏ ŞƏXİTAB

Oruc ağzılara ey möhür vuran,
Ey verən bahara gözəllikə can!
Hər səma cismnin sənsən məhrəmi,
Ey dünya mülkünə atış zəməzmi.

Aya işıq verən sonsuz fəlkə də,
Sayındı dincdir hər kəlbək də.
Qorxundan bu mavi səmada səhr
Gizlənməmiş minlərlə rənə gözəllər.
Kainat içində açaraq qanad,
Narınca kə daima gəzirsən azad.
Bağlıdır həsnün hər iki cahan,
Sənsən zəncilərin tükünü buran.
Cecələ qaranlıq, gündüzlərsə nur,
Sənin lütfün ilə bərqərar olur.
Sən qızıl səpirsən öz xəzinəndən,
Dünyaya sən müfti isti verirsən
Olursan gah həyat artıran kövsər,
Gah şölən bıçaqca kə ömürü kəsər.
Sən hər bir qapıya bir baş vurursan,
Hər çör-çöp səninlə olur kamran.
Qövs-i-qüzehi də rəngləyin sənsən,
Bir saman çöpü də rəng alır səndən.
Səninlə bəzənir dünya camalı,
Sayındı dəyişir aləmin halı.
Edirsən soltana, yoxsula hörmət,
Göylərdən artıqdır səndə səxavət.
Aya sən verirsən müfti nur donu,
Alırsan yenə də geriycə onu.
Ya vermə xəlti möhtaclara sən,
Ya da verdiyini alma əlindən.
Hər bir tac səninlə edər iftixar,
Otlar da sayındı boy atıb qalxar.
Neçin yar olursan axmaqlara sən,
Neçin pay verirsən alçaqlara sən?
Torpaqdan sən etdin hər şeyi zahir,
Yaratdın hər yerdə qızıl, cəvahir
Bəs neçin çoxların kədəri batdı?
İqbalı onları torpağa atdı?

GÜNÜ Şİ XİTAB Vİ QIZILI Mİ Zİ MMİ T

...Uşağa xoş gəlir qırmızı, sarı
Kişi cummaz ləl, qızıla sarı.
Qızıl gül fənaya getməzdi, inan,
Gülü olmasaydı ləldən, qızıldan.
Pislik zatındadır qızılın əslən,
Gülləri ölümə odur sövq edən.
Qızılın miqdarı artarsa gəlir.
Dolar sahibinin qəlbini kədr.
Kim yıgsa qızılı kisey, bişəkk,
Boğazı ilməy keçər kişitk.
Kimin qızıldadır gücü, yəqin bil,
Kölür, qızılın sahibi deyil!
Bir möhnət odudur cana simü-zər,
Düz olar, qızıla deyilsə "azər"*.
Zərdüştün adının vətənidir zər,
Zər səcə edir atışpərəstlər*.
Zər nədir? Sönmüş bir atışdır, ancaq,
Ona demək olar: bir ölü torpaq.
Bəlkə onu yanımış torpaq sanırsan,
Qızıl od parçası olmuşdur, inan!
Ürək çeşməsinin bağlanmış gözü,
Belə sönmüş-odla açılmaz, düzü.
Qəlbini qızıla bağlasan az-maz,
Bu qapı üzünə heç vaxt açılmaz.
Tamah dömirindən geyinsən paltar,
Qızıl paltarına miqnatis olar*.
Bu dömir paltarını çıxarsan gəlir,
Dərhal qızıl maqnit səndən ləl çəkər.
Qızıl həmişə oğrudur, həmişə gülbədən,
Biryolluq üz döndər ikiüzlüdən.
O büt görünsən də müqəddəs pəri,
Sındırmaq lazımdır elə bütəri.
Xaqani istəməz olsun tamahkar,
Qızıla, ya bütə olsun pəriştar.
Çoxdan öyrənmişəm büt qırmağı mən,

Qaçmışam atış baş ynlrdn*.
Altıbaşı dünya arzular insan,
Qızıl yeddibaşı ilandır, ilan*.
Kimin gözl rind qızıl tutub yer,
O, aynaya baxıb, özün görm yir.

* * *

Sn, ey gövhrlrl gözll rıng verñn,
Hr şey bir surt, bir ahıng verñn.
Dünyada hr ksl ziz, mehriban,
Hamıya bir baxan, bir qiymt qoyan!
Günş! Sn hr şey nürüz edirsñn,
Çox böyük, çox uca olsan da, bzn,
Enirsñn üstün qara torpağın,
Ayağı altına hr bir alçağın.
Ey, kimsdn ışq sırgımm yñn,
Nü üçün kirsñn nurunu mndñn?
Dostdan sırgıdın mehribanlığı,
Ancaq düşmñn edr bu yamanlığı.
Şirvan nur çeşmñn qırq olub tamam,
Bls niy mñn bel qaranlıqdayam?
Drdimi açmağa bir hmnñs yox,
Xoş söhbət etm y yaxın bir ks yox,
Möhnñtl sin si dağlı qalmışam,
Qüssñd ayağı bağı qalmışam.
Pars odu püskürür dodaqlarımdan,
Edib hind xñncñri qılbimi şan-şan*.
Qapı halqası k asılıyam mñn,
Sızlaram hr yetñn namrd lındñn.
Grrksiz daş kimi başsız, ayaqsız,
Qaranlıq güşñd qalmışam yalqız.
Başıma bir çkic zrbñsi dñydi,
"ñ lif" qamñtım "mim" kimi ñydi*.
Ey Günş bu qoca dünyada tñksñn,
Xalqın qapısında hñmişñliksñn.
Mñn qapı halqası olmuşam deyñ,

Ahım halqa-halqa yüksəlir göy.
El ki, bu ahlar sinəmdən axır,
Mənim boğazımı yandırır yaxır.
Yüksəlir göyləri, o, zəncir tək,
Keçir ayağına Bənin-nəşin*.
Çoxdur pəncərəsi Günə baxanlar,
Hər halda, mənim də bir pəncərəm var.
Möhəşəm bayrağın yüksələn zaman,
Min düyün açarsan, nə olar, bir an.
Mənim də gözümün pəncərəsindən,
Baxasan bir anlıq ürəyimə sən...
Kim ki, dal qapıdan alır ruzunu,
Yenə pay verirsən ona nurunu.
El adamlara üzük verirsən,
Ki, onu torpağa atırlar həmişə.
Bir süfrə ki, onda çoxlu qızıl var,
O süfrəni yerə kim tutub çırpar?
Balıq tək yüz qızıl pulu olanlar,
Bilirlər onların min dəryası var.
Dövlət nə qüdrətin, nə hünərindir,
Mənsəb də, sərvət də nəksəndir.
Kim ki, alçaqlara edir yaltaqlıq,
Yetir muradına, eləyir şahlıq.
İnsafdan əsər də qalmamış, gör bir,
Zamanın əliyi nə zülm əliyi?!
İndi bu dünyada qalmamış nişan,
İgidlik, kişilik və adamlıqdan.
Fələyin dövrünü dəyişmiş, artıq,
Günəşin özü də edir paxıllıq.
Yox, tamam yanıldım, həlak, bəsdir,
Bunlar gələlib keçən anı həvəsdir.

* * *

...Ey göylərin gözü və pasıbanı!
- Ey yer çörəkçisi və ərmişanı!
Ey yeddi çəmənə yaşıllıq verən,
Ey altı gəlini al bəzəndirən*,

Ey heç qapanmayan, hər vaxt a ıq g z,
Ey yaman odlu dil, - demədən bir söz;
Sənin qüdrətinə ba larda müdam,
Boy atur h m iyd , h m p st , badam.
Sən göy g n z n  ya dıranda nur,
Ayn da kisəsi nar ncla dolur.
Bir sənin say nd  bu göylər ancaq,
Ba layır belinə qızıldan qurşaq.
Qızıl n şt rin  sən qan alırsan,
Gecənin qapqara zülmət qolundan
Qızıl ş f qin  dünyalar yanır,
Al m al-qırmızı rəngə boyanır.
Sənin işığının say sınd  qan,
Gövhər olur daşda qaldığı zaman.
De, hansı baş tacı m ni unudur?
Xaqani  z  də sənin qulundur.
Qəbul et yolunda başından keçən,
Bir qulun başını t hf  kimi sən!
Ey, bütün gözlərə daim nur verən,
Həqiqət al mi, həqiqət g r n.
S ni olduğun t k bilməsəm  g r,
Ba ısla, kor kimi olur q rib r.
Ey, gövhər sorraf ,  z n vaqifk n,
Niyə bir də məndən sirr  yr nirs n?
Avam bir kişiy m, savadım da k m,
N  yerə, n  də ki, g y  b ld m.
Nə yaxşı biliyim, f ras tim var,
Belə bir adamdan n  ummaq olar?
 z m də xəcalət çəkirəm bu an,
 z m  t r basır utandı ımdan.
S n  təzim edib, mən baş  yr k,
Dururam qarşında qolu ba lıt k.
Səhər  zr istəyir, bax,  v zimd n,
Mənim günahımdan g r k ke  s n.
Hər zaman g l rdir  z  səhərin,
Çünki aynasıdır doğru kəslərin.
Aparsın  zr m  səhər nəsimi,
Qubardan t miz  tozlu qəlbimi.

Xaqani məclisi sənin nurundan,
Zövq alır göylərdə yandıĝın zaman.
Bildin hər sirrini, hər adətini,
İşıqla göstərdin ibadətini.
Quru, yaşı olursa onun odunu,
Y qın ki, sən  z n edirsən bunu.
S nd ndir əlində g l- i k olsa,
S nd ndir ovucu qızılla dolsa.
S ninin  h ms bb t olduĝu zaman,
Yunu ipək kimi yumşalır, inan!
Dünyanın buz kimi s rdab sin ,
C lalm hərarət bəxş edir yenə.
Unutmayıb onu, s z ld kc  sən,
Hərdən qapısından, pəncərəsindən.
H r rs n qırmızı qızıldan cuna,
Otaĝı b z nir, girir min dona.
Doldurub evini b z kl , pulla,
Onun  t yini xalis qızılla,
Silirs n, qaldırıb yerdən başını,
Həm alın tozunu, h m göz yaşını.
Hər ağır xəstənin d rmanı s ns n,
Şirvan m hb sind  bir dustaĝam mən.
İkimiz də dərddən saralmışıq biz,
Od-alov i ind  yanır qəlbimiz.
Çox giley etmişik biz əllərindən,
V fasız dünyanın əməllərindən.
B dd nim d rd üçün bir kor quyudur,
Həm dəmir daĝıdır, qürurla durur*.
Sirl ri quyut k  rt s n g r k,
İfşa etm ys n onları daĝ k.
  cəm xasiyyətli adamdan bir az,
Gizli sirr e its n faydasız olmaz,

  RZİN F  ZİL  T  HAQQINDA

Çox s f r eylədin,  l   k göylərdən,
Bir az da g z, dolan yer  z n  sən!
  g r  z meylini salsan bu yerə,

Artar şan-şöhrətin bir min kərə.
"Bir" gəlib "min" olar, gər onu sən,
Yerindən üç xana sola köçürsən*.
Piyadan keçdimi yeddi xanını,
Udmaq çətin olar, çox güman, sənə*.
Səddəçinin qətrələri göylərdən enir,
Mirvari gəzməklə qiymətlə minir.
Xüsusən, səyahət - dünyanı gəzmək,
Böyük adamlara olmuşdur bəzək.
Qəza pərgarım sancıb dərinə,
Qoydu ilk nöqtəni yer üzünə
Kainat yer ilə belə yüksəlir,
Hər xətt bir nöqtədə baş alıb gəlir.
Torpaq cəvhəridir bu kainatın,
Həm xəzindəsidir cəvahiratın
Dünyanın beşiyi olmuş bu torpaq,
Torpaqdan doğulmuş mənalər ancaq.
Mustafa torpaqda yatdığı üçün*,
Yer göydən əzizdir, üstündür, üstün!
Ürək ikiüzlü aynadır, ancaq,
Onu da hifz edir bizim bu torpaq.
Bir üzü işığa meyl edir hər an,
Digəri ayrılır qara torpaqdan.
Torpaqdır beşiyi bütün xilqətin,
Hər bakir mənanın, sözün, sənətin.
Daima dövr edən bu mavi göylər
Yerin, məxluqatın dalınca dönlər.
Torpağa hörmətlə ayaq bas ki, sən
Yerdə öz-özünə gəyərmişsən.
Səfərdə uzağa tutub üzünü,
Dördüncü iqlim çatdır özünü*.
O dördüncü iqlim yeddinci göydən,
Yerin sayəsində üstündür, bilsən.
Günəş, ölkələr, qızardımı dan,
Yayır öz nurunu dördüncü qatdan.
Dördüncü növbədə yarandı insan,
Sırada dördüncü kitabdır "Quran"*.
Dördüncü ölkəyə səfər et sən də,

Çatarsan mən qsdən bu səfərində.
Göyün doqquzuncu atına atlan,
İraqa yola düş bir an durmadan!
Dərdin bir çarə axtarsan gər,
Ona yenə İraq bir çarə edər.
Torpağı o dünya torpağındandır,
Dirilik suyu tək suyu dərmandır.
Yanağın qızarar İraqda olsun,
Ağzın dada gələr onun suyundan.
O yerdə çox gözəl abü-hava var,
Azca orda qalsan, səni sağaldar.
Abi-kövsər kimi şəffaf bulaqlar,
Ərzin mərkəzində ulduzların parlar.
Donmuş bir ruhdandır torpağı onun,
Odur ki, əzizdir qucağı onun.
Göyün üst qatıdır İraq torpağı,
Göy isə o yerdən durur aşağı.
Məndən öyrəndiyin bu sözləri sən,
Tez İraq əhlində çatdırma bilsən,
O zaman, yəqin ki, sənə mələklər,
Hər addım başında afərin deyər.

SƏFƏR TƏFSİLƏTİ

Dövrün əmirinin fərmanıyla mən,
Nəhayət, qurtardım Şirvan bəndindən*.
Səfərdə səhralar çıxdı önümə,
Yorğun bəddənimi sürüdüm yenə.
Uzaqdım Şirvanın qəhlətliyində,
Və bal çayını keçib getdim mən.
Şirvan məhbəsinə uzağa getdim,
Bir məqsəd dalınca İraqa getdim.
Qaldı Qara dəniz mənim arxamda,
Səfidrud çayını keçdim bir anda.
Gördüm Kuhistana çatıb, nəhayət,
Səkkiz behişt kimi yeddi vilayət.
Torpağı İsayə tutiya verər,

Daşları Musaya kimiya verər*.
Orada hər ilin dörd baharı var,
İki bayram görür gündü o diyar.
Nəzəri cəlb edir qamışlıqları,
Qorunfil bağları, meyvə bağları.
Onun hər tərəfi bir gülüstandır,
Gözəl tir verən bağdır, bostandır.
İki top qoymuşdur Xuzistana o,
Üç zərbə vurmuşdur Hindistana o*.
Torpağı çəmündür onun bahar, qış
Çayların belinə körpü çatılmış...
Tağlı körpüləri yeddi gözlüdür,
Gülləri saplaqda səkkiz üzlüdür.
Qaçaqdan, quldurdan asud, lakin,
Xəzinədarları büsbütün xain.
Təssüf, belə bir füsunkar cənnət,
Olubdur cəhənnəm həlin qismət!
Kəsər vəhşi kimi yolları onlar,
Gündüz yatıb, gecə edirlər şikar.
Onların həyatda məqsədləri yox,
İnsanlığa azca hörmətləri yox.
Yolun kənarına çıxıb, səhərlər,
Guya qonaqları qəbul edirlər.
Lakin, o hiyləgər tülkülər hər an,
Pusquda duraraq, güdürlər karvan.
Və yol göstərib karvana onlar,
Sonra da yolunu kəsib, soyurlar.
Üzdə gülsənlər də, dişləri qanlı,
Zöhhak ağızlıdır, əjdaha canlı.
İsti qumda bişmiş yumurta kimi,
Duyğusuz qəlbləri duya bilirmi?
Həli-insan deyil, sanki, heyvandır!
Tufanlı dənizə kə çox biamandır.
Onlar nə dindirər, nə də ki, dinər,
Nə fəryad eşidər, nə aman bilər.
Orda oğrularla dostdur dağalar,
Hərinin min dili, min ədəsi var.
Yaman nəhl olur o yerin həli,

Həm oddur, h m sudur onların dili*.
Bəla r ngi vurur boya cılar da,
Odur ki, qaradır adamlar orda.
Samirilər kimi danışan zaman,
Od, alov p sk r r a zlarından*.
      si d xi yaman x sisdir,
Zahir n m      r, lakin iblisdir.
Gecə adam yeyər orada aşpaz,
Gündüz İsa ilə e yl y r niyaz.
Qəssabı hər g nd  neçə can alar,
Boya cı r ng     n qızıl qan alar.
Adamın  z n  g l r d rzil r,
Daxild  hamısı xəbis, hiylə g r.
Dövlət adamları oğrudur tamam,
R  v t  dolanır hakim r müdam.
Q r z... Canil rd n tez ayrılaraq,
Getdim,  zl rin  qaldı bağça, ba  ...

ÇAYIN T  R F 

O böyük ölkənin kənarında mən,
Möhkəm bir yer gördüm, sanki bir gülşən.
Onun hər milind  yüz Misir vardı,
Bu yerdə sanasan yüz Nil axardı.
Soruşdum: "İraqda Nil  ayımı var?
Ya da Kuhistanda belə bir hasar?
" Dedilər: "Qoruma      n sultana,
Bir darğa etmi  r bu Kuhistanı
Bir xətər yetm sin dey  sultana,
Bu  aydan bir hasar   kmi  r ona".
Bu  ay  z suyuyla tapıb   raff t,
  d n dəryasından y ks lm  ,  lb t.
Gözəldir camalı yar camalından,
Hüsnü də nazından, x   v salından.
İsa nəfəsindən g lm  dir cana,
Ad m bu su ilə g lm   cahana.
Ona qul kimidir mühit dənizlər,

Ondan pay umaraq, yolunu gözlər.
Bir zərrə qəddərdir yanında Seyhun,
Bir korun göz yaşı qəddərdir Ceyhun*.
Bu hüma üzlünün ördüyü, sən bil,
Simurğun özündən heç kiçik deyil*.
Burada yüksələn hər bayquş səsi,
Olur qulaqlarda Barbədən gəmisi*.
Onun sularına baş vursan gər,
Əlin sədəflə mirvari gəlir.
Balıq tutmaq üçün gəlir Süleyman,
Onlan qızardar Məsihə Rizvan*.
Hər ləhzə bu çaydan sahilə tər fə,
Hücuma keçərlər balıqlar səf-səf.
Burada Xızr ilə Musa yuyunar,
Hər bir qətrəsinə yüz min kövsər var.
Bu çaya baş vurdum mən də bir zaman,
Keçdim dalğasından, möhkəm hasardan.

ŞİKARGAHIN TƏ SVİRİ

Nəhayət, yetişdim xoş bir məkana,
Bura şikargahdı böyük sultana.
Gözümə göründü bu yer çox ali,
Misilsiz bir çəmən, gözəl, səfalı.
Onun qarşısında sönükdü dünya,
Ya hərif üzərində sükundu guya*.
Burada qurulan yüksək çadırdan,
Sanki görünürdü minlərlə cahan.
Bura şah meydanı bir şikargahdı,
Qurbanlar kəsilən bir barigahdı.
Yüz saray yərdi qarşısında baş,
Bu saray yüz göy, fəryə sirdaş.
Gəlir bu saraya sultan iki yüz,
Sürmüşdür bu dərğah torpağına üz.
Hər biri üç dəfə öpüb torpağı,
"İləbdü" deyirdi qullar sayağı*.
Yerin sakit yatan öküzü, budur,
Onun fərmanının bir sübutudur*.

Atının çulu da, bax, dön-dön,
Salınır fəlinin atı üstün.
Fəlinin göylərdə olsa da atı,
Onun hümmətili çalır qanadı.
Bu çadır uzaqdan işıqlanırdı,
Sanki qaranlıqda çıraq yanırdı.
Gecələrin qəddər olsa da uzaq,
Onu tez göstərər nurlu çaraq.
Sırrını arif açar mehriban,
Nəhl adamlara eyləməz yan.
Tur dağı yandırmaq oda Musanı,
Yandırar, ləblətti, azgün insanı*.
Bu böyük sarayın ətrafında, bax,
Durmuşlar böyüklər halqa vuraraq.
Çadır ipərini hər sədiq insan,
Eşmişdir özünün can damarından.
İrəli çıxaraq, hər sürkərdəsi,
Oxuyar dünyaya zəfər nəğməsi.
Nizamla düzülən basılmaz ləşkər,
Saysızdır göydəki ulduzlar qəddər.
Sıyrılmış qılınclar yağdırır qəzəb,
Üstündə yazılmış: "Kömək et, ya Rəbb!"
" Böyük davalardan qalib çıxanlar,
Kiçik döyüşlərdə məğlubmu olar?
İşlədər davada o mərdlər, bişək,
Qılıncı dil kimi, dili qılıncək.
Onların hər zərbi yüz qəlbə dölər,
Hər səsi yüz yerdən səsi, haray gəllər.
Hər kəs qılıncını cəntək qoruyar,
Başa dəbilqəni ağıltək qoyar.
Müşəri sifətili və Ay camallı,
Zühür həmayilli, Mərix kamallı*,
Hər biri keçərsə hücuma gər,
Düşmənin canını yüz yerə bölər.
Onlar arxalanır bədiyyətdə,
Onların çadırı gəlməz əfəddə.
Bu yeddi fəlinin ustası Günəş,
Onun qapısının nökrinə ş.

* * *

Qəlbim arzuladı o barigahı,
İstədi ziyarət edəsin şahı.
Görüb bu dərğaha yaxın kəsləri,
Heyrətdə qalaraq, keçdim ürəli,
Dedim: "Ey möhtərim, əziz adamlar,
Ancaq sizdən imdad gözləməli olar.
Sultana siz yaxın əzizlərsiniz,
Ona xahişimi yetirərsiniz.
Can xilas edərkən bəladan, qəmdən,
Gəlmişəm bu böyük barigaha məni.
Bəlkə sayəsində taparaq imkan,
Öpəm padişahın əlini bir an".
Dedim sözlərimi, lakin, bir nəfər,
Məni dinləmədi bir uşaq qəddər.
Mən aciz qaldıqda, nəhayət, yenə,
Üz tutdum hümmətli kəslər səmtinə.
Bir gün Günəş kimi geyimi sarı,
Bir adam tataraq üz, mənə san.
Gəlirdi, tanıdım böyük xacəni
Ani bir şaşqınlıq bürüdü məni.
Bəxtim bu xacəyə olarkən düşər,
Sanki zər atırdım, gəlirdi də çahar*.

CƏMALİDDİN MOSULU İLƏ GÖRÜŞ VƏ ONUNLA SÖHBƏT

Ey fəlakət cəlalı, ucalsın şanın,
Daha rəvnəq tapsın sənin ünvanın!
Ey dünya şöhrətli, sənin nüfuzun,
Yüksəlsin fəvqünə Ayın, ulduzun.
Özünsən, mən bunu etmişəm yəqin
Birinci rəqəmi Tanrı xəttinin.
Parlaq işıq saldın zəmanəyə səni
Ulduzlar nur alır sənin kölgəndən.
Xilqətin dörd arxı, görünsən gəlir,

Sən qibt edür, paxallıq edür*.
Vuran baş düynü can ılmıyın,
Sən oldun, ümidim sən dir yen.
O biri dünyaya bizi bir zaman,
Özün aparən sən olacaqsan.
Oxudum, dinlədi o söz hakimi,
Beyndi ürkdən şerlrimi.
O, Sıddıf ağzından sındıkc gövhər,
El bil dolurdu dürlü dənizlər.
Həmişə çıxsə da, dürlər dənizdən,
O dürr dənizləri yaratdı sözdən.
Düşən mirvarilər iki dodaqdan,
Hər iki dünyanı bəzərdi, inan!
Nurdan yaranmışdır nitqi, nəfəsi,
"Zəbur" nəğməsidir şirin nəğməsi*.
Dedi: "Soruşuram, mənə söylə bir,
Sən haralısan, de, adın nədir?"
Dedim: "Tələbəyim, həmdə söz bilən,
Şürran diyarında doğulmuşam mən.
Xəlillullah olmuş dövründə atam,
Dəmlə, slində nəccar oğluyam*.
Bəlalı oldu hər atdığım addım,
Ağıl barmağımı sorub yaşadım.
Fələklər paxallıq edərək mənə,
Saldı günahkarlar cəhənnəmin.
Sənin öz lütfünlə həmin cəhənnəm
Çiçəklə behiştə çevrildi bu dən.
Mən eşqin səhrası, qəlbim qibləsi
-Yoluna üz qoydum, könlümün səsi.
Həqiqət yaxın olsun deyər yetirdim,
Qəlbimin oğlunu qurban gətirdim"*.
Dedi: "Necə gəlib çıxdın İraqa?
Nəçin qəddim qoydun bizim torpağa?
" Dedim: "Çox şuluqluq oldu oralar,
Nə bir parça çörək, nə güzəran var...
Füsunkar olsa da təbiəti çox,
Lakin ağır keçir vəziyyəti çox.
Onun ətrafında olsa da çaylar,

Odlu sinəsində yanar dağlar var.
Onun gərdisində n o gözəl yerlər,
Cəhənnəmə dönmüş indi sərbəstlər.
Şəhərin üstündə vurarkən vulkan,
Uymaz yaşıllığa ağıllı insan.
Orada qəhətlilik mənə didirdi,
İqbalım İraqa çəkib gətirdi.
Nə xoş ki, İraqa eylədim səfər,
Mənə behişt kimi gəlir bu yerlər.
İndi, bir özün də, şad olmazmı bəs,
Kənandan çıxaraq Mısır çatan kəs?
* Sən şaha bildir ki, bu qərib axşam,
Onun dərğahına gəlib çıxmışam.
Mənə qəbul etsin - Ərz eylə şaha,
Doğru bir yol göstər sən barigaha!
Möcüzələr yaradan barigaha sən,
Mən nimsəlik söz deyən görməyəcəksən.
Tərifdən yüksəkdi dursa da dərbar,
Mənə nimsə rifimə ehtiyacı var.
Əgər üzük qaşı qiymətlidir, bil,
Onun muma işi düşməmiş deyil*.
Üzük qaşındakı tərs yazılar,
Mumun üzərində düzgün oxunar".
Dedi: "Natamamsan, bil ki, hələ sən,
Qayıt, o mənə qama layiq deyilsən!
"Mənəm, mənəm" deyib öymə özünü!
Həmişə müxtəfər söylə sözünü.
Cəhildir özünü tərif edənlər,
Çox "bilirəm" demə, bilsən də gər.
Boş söz insanların abırını tökər,
Yalan şərlər də bağrını sökər.
Uzunçuluq igid adamların da,
Bir dəfə dadına çatmamış darda.
Məntiqsiz, dəlilsiz, yalan danışmaq,
Nadan adamların işidir ancaq.
Kimin şərəfsi Adəmənin gəlir,
Ona "mənəm, mənəm" layiq deyildir.
Rənglərə baxaraq özünü öysən,

Xəcalət çəkərsən tavus kimi sən.
Görsən öz əksini tuti aynada,
Özünü tanıya bilməz dünyada.
Lakin öz-özünü görməyi zaman,
Daha da həvəsli danışar, inan!
Tərif xoşlasa da gər bizim şah,
O, söz sərrafıdır, yaxşı ol agah!
Fəzilət xəlqi saralıb, solmaz,
Her yeniyyətəyi o, qismət olmaz.
Çoxu şərbət içər dələtindən,
Heyif ki, qədrini bilməz hər yetən.
Dəryanın yanında bir damla nədir?
Sən heçsən, şah zəngin bir xəzinədir.
Xəzinəni bağlı gördüyün zaman,
Yatmış əjdahanı oyatma, aman!
Bir az təvazövlə danış sözünü,
Hey döyüb döşünü, öymə özünü!
Az danış, hörmətlə durasan gərək,
Müəllim önündə duran şagirdtək.
Hər kim acıdıldır, yaxşı bil bunu,
Şahın qapısına qoymazlar onu.
Dil gülənc etməsin deyən insanı,
İnsan ağzı olmuş dilin zindanı.
Bəzən dil sıyrılmış qılınca bənzər,
Ayıq ol, başını bədənindən üzər.
Çəksən, qılınçım din yolunda, çək,
Onu çox bəzəmə ağac qılınctək!
Can cəhənnəmin qapıçısıdır dil,
Dilsizlik behiştin açarıdır, bil.
Balıq dilsizliklə tapdı gücünü,
Tutdu göy üzündə Balıq bürcünü.
İlan iki dilli olduğu üçün,
Cənnətdən qovuldu nifrətlə bir gün.
Canını saxlamaq istəsən gər,
Çalışıb dilini saxla birtərə.
Qayıt, geri qayıt buradan hökmən,
Get, öz doğulduğun yerdə yaşa sən!
Məktəbdə elm oxu, fənn öyrən, dərslər al,

Hər nə oxumusan, bir-bir yada sal!
Əclmi olduğun yetər, indidən,
Get, otur, bir az da ürəbcə öyrən.
Get, oxu, İraqa qayıdan zaman,
Görəkdir bilikdə kamil olasan".
"Axı uzaq yerdən gəlmişəm, - dedim,
-Olarmı liboş qayıdıb gedim?
Burdan nə aparım sovqatdır dey,
Qəhətlik içində qalmış ölkəyə?..
"Xacədən nə aldın?" deyən qonşular.
Sorsalar, cavabım mənim nə olar?
Mən böyük xacənin yanından bəls,
Əliboş qayıtsam, heç yaxşı düşməz".
Dedi ki: "Al, durma, qayıt Vətənə,
Apar bu üzüyü, töhfədir sənin.
Bu üzüyün qaşığı adı qəş deyil,
Böyük qiyməti var, bunu yaxşı bil!
Üzüyü verirəm, lakin son gərək,
Onu qoruyasan göz bəbəyitk.
Bu üzüyün qaşığı bahadır, düzü,
Camin gövhəridir, Cəməşdin gözü*.
Dünyada, nə qəddər yanındadır bu,
Sən heç bir şeyin yoxdur qorxusu.
Burada yazılmış müqəddəs adlar,
Həmdə mayasında şifə sehi var.
Bu üzük zidd olmuş, bil, əhrimən*,
Cəməşiddən yadigar qalmışdır mənim.
Şirvanda qəhətlik güclənsən, qədr,
O bələdan səni bu xilas edər.
Belə bir dövlətə nail olarkən,
Çalış, bu dövləti vermə əlinə!
Bu üzüklə Cəməşid "comrədim" deyən,
Padişahlıq etdi yeddi ölkəyə.
Hakim olmasan da, ömrün uzunluğunu,
Bən şərrəfləndir ölkəndə bunu.
Əlinə hər zaman olar bir meyar,
Şərəbəti, zəhəri səni tanıdar.
Yəqin çox olacaq gələcəyə, n,

Sən dən acığına onların qəsdən,
Üzüyün üstünə bu sözləri yaz:
"Kimsəyə satılmaz və bağışlanmaz!
"Qorxuram əlinə üzük keçəndə,
Bilməyəsən onun qədrini sən də!" –
Deyib, üzüyünü verəndə mənə,
Özündə üzükə kəşildim yenə.
Canına dualar etməklə, həmmən.
Təşəkkür söylədim, ona ürəkəndən.
Onun hüzurundan, öpürək yeri,
Sədi-əkəbər kimi qayıtdım geri*,
Sevinclə, fərhlə döndüm İraqdan.
Keçdim Kuhistanın sərhədlərindən,
Yenə də Şərvanın gördüm şərini.
Gördüm ki, yanlar tapdıqca fürsət,
Mənim üzüyümdən açılar söhbət.
Danışır üzükdən görən, görməyən,
Onun hər tilsimli möcüzələrindən.
Nəhayət, şəhəri çatdı hər yana,
Yetişdi bu xəbərlər böyük xaqana.
O, qasid göndərmiş dərhal yanıma,
Qara-qorxu saldı mənim canıma.
Gəlib, hüzuruma, dil tökdü bubbu*,
Dedi ki, xaqanın öz hökmüdür bu:
"Get, ona söylə ki, tapşırıdım şahım:
Sənə bəs deyilmi razı qalmağım?
Bu özü bir töhfə deyilmi mənə?
Şahanə üzüyü xaqana göndər!
O üzük hər canın mayəsidir, bil!
Səndə həbs olmağa o, layiq deyil!
Barmaqların ona yaraşır mənə?
Sənə qurşun üzük kifayət edər.
Cəməşid üzüyünü etmə oyuncaq,
O sənin başına bəladır ancaq".
Dedim: "Ədalətli sayırlar şahı,
Lakin az deyilmiş zülmü, günahı.
Ədalət axtaran olmalı şahlar,
Zülmkar hökmüdar çox az yaşayar.

İ dilin mühəndisi qurmasaydı, bəs,
Qərar tutardım bu mavi günbəz?
İ dalət suyundan içməmiş torpaq,
Qoyarmı qızıl gül qızıldan papaq?
İ dalət olmasa, qış çıxan zaman,
Ölkəyə yaz gəlməz, batar bağ-bostan.
Yerli döy hərəsi, bax, bir yandadır,
Onlar İdalətli bir mizandadır.
Çəməndə güllərin can damarından,
İ dilin nəştriyli, tikan alır qan".
Şah dedi: " Üzüyü onda sat mən!
İ vətəndə şəhər bəxş edim səne".
Dedim ki: "Dünyada nə qədər varam,
Mənə hədiyyədir, bunu satmaram.
Dünyanın kimyası verilsə mənə,
Bunu bir kimsəyə satmaram yenə,
Taxıb barmağıma gəzəndə hərən".
Sanki Aya qədər ucalıram mən.
Xızrın gördüyü o dənizin deryalar,
Bu üzük qaşında bir damla olar.
Mən durnağ tutarkən, onu fəlakət,
Göyləri dolaşan hilal zənn edir.
Günəş paxılıqdan edərək tələş,
Deyirdi: "Bu üzük qütb olaydı kaş!".

* * *

Üzüm saralanda, qəlbim sınında,
Mən qüvvət alardım ondan hər anda.
Bəzən eyib kimi gizli tutardım,
Bəzən qoynumdakı cibə atardım.
Gəzdirər, bir sirtək üstünü örtər,
Gizlin saxlayardım onu birtəhər.
Alçaq adamların qorxusundan mən.
Gizlərdim evimin küncündə bəzən.
Uzaqda olsaydım üzük qaşından,
Bir ağrı qalxardı sanki başımdan.
Ağıl sərhəddini keçərək şeytan,

Xəyalət k beynimdə dolanan zaman,
Qəzəb Tuğan şaha tərif çəkirdi,
Tamah Təkin şaha tərif çəkirdi*.
Biri deyirdi: "Gəl, mird adamların,
Yanında böyükdür sənin vüqarın".
O biri deyirdi: "Namusu, arı,
Atıb da, tərifət hökmdarları".
Mənsə bu döşəmə üstə oturdum,
Nə irəli getdim, nə geri durdum.
Lakin, möhtac qalıb çörəyi bəzən,
Öpdüm hər alçağın süfrəsini mən.
Gah zəngin məclisdə çox utanmışam,
Qızıltek torpaqda ayaqlanmışam.
Gah azca şad oldum... Düşdüm belaya,
Maraltı k yem oldum bir əjdahaya.
Bədnamlar əlində səhərlər bəzən,
Alıb, qaytarıldım bir cam kimi mən.
Şadlıq məclisinin bir adıti var:
Camı dolu alıb, boş qaytararlar.
Mənim könül camım sınmamış hələ,
Heyif, çox gəzicək o, ildən-ələ.
Sən cami-Cəmşidsən, bu halət nədir?
Adi bir cam olmaq ar deyilmidir?
Daldım tənəkkürə yenə bir gecə,
Xəyalət yurdunu gəzirkən tənəkə,
Ağlım qulağımdan yapışdı birdən,
Vəhdət aləminə qaldırdı yerdən.
Mən ağır, o isə cəld iş göründi,
Mən bir kor, o mənə yol göstərindi.
Bir əlimlə tutdum ağlın yaxasın,
O biri əlimlə şərin əsasın.
Onların köməyi çox oldu, əlbəttə,
Doğru yola düşdüm gəlib, nəhayət.
Nazik mil çəkildi gözümə bu an,
Gözümün qara su çəkildi haman.
Yeddi qat gözümə tez işıqlandı,
Doqquz qat elə bil alışdı, yandı*.
Gözümü dünyaya açarkən səhər,

Al-İlvan don geymiş, gördüm, üfüqlər.
Bir səhər nəfəsi, bir aşiq ahi,
Duydum seyr edəndə gülün sabahı.
Gördüm bir ağ çadır qalxdı göylər,
Onun al ipləri sallandı yerli.
Bir qızartı tutdu göyləri bütün,
Ay da üzüyünə bənzdə sübhün.
Füsunkar bir lövhə yaratdı səhər,
Bürüdü ətrafı müxtəlif səslər.
Açılan səhəri - bu ülvyyəti,
Görəndə dərk etdim bədiyyəti.
Adım qırx səhərdə görmüşsə nələr*,
Gördüm hamısını mən həmin səhər.

* * *

Səhərin bayrağı yüksələn zaman,
Birdən daxil oldu Xızır qapundan.
Boynunda var idi onun həmayil,
Yox, dörd kitab idi, həmayil deyil*.
Müqəddəs bir xəyal gəzdi başımda,
Fəzilət heykəli durdu qarşımda...
Onun bir əlində əsa oynardı,
O biri əlində bir kuzə vardı.
Əlində tünd yaşıl bir çəliyi var,
Kuzəsi dirilik suyuyla dolar.
Doğruluq yolunda yola düşüb o,
Neçə bəlalardan tez ötüşüb o,
Ətri Çin ətrifək könül açandı,
Ağılda, kamalda kamil insandı.
O, elm almində, bilin, təkdi, tək,
Bilikdə dolmuşdu o, hind qozutək.
Gözəl xasiyyəti, hər şirin sözü,
Dadlı meyvədəni də şirindi, düzü.
Qələbim uçulurdu əzab çəkərkən,
Xəzinə üstün çökmüş divartək,
O məni tamahkar gördüyü zaman,
Bunu bir uşaqlıq sandı, çox güman.

Tamahı q lbimd n çıxarıb atdı,
Sanki g l yanından tikan çıxartdı.
Sikk ni götürdü pulun  z nd n,
Gördüm o saf, təmiz g m   n  mən.
T ziml  diz   kd m o böyük da a,
Onun qar sısında d   d m torpağa.
Məni g r n kimi  z  q n  t k,
A ıldı, hörmətlə dönüb, gələrək,
S hb tl  ba ladı; yarım hilalı,
A ılar-a ılmaz, mən oldum hali*,
O yarım hilalı   l  n rk n,
Bir Günəş doğurdu hər bir sözündən.
G n    andıran parlaq sədəflə,
Otuz iki ulduz parladı s fl *.
Mehriban oturdu o, g v  r kimi –
Söz a dı, g r    g l n r kimi,
O gördü bir   p  dönmüş bədənim,
Qəlbim yaralıdır, yor undur mənim.
Dərdimi, q mimi kökündən ovdu,
Onlan canımdan uzağa qovdu.
S z  ri g labt k, hind kafur t k,
Başıma,  z m  s p  n r k,
O gülab, o kafur, keçmədi bir an,
Bütün ağrıları aldı canımdan.
Bu hörmətlə  v  z, düşündüm, ancaq,
Mən ona n  verim t hf  olaraq?
Dill ndi qeybd n a lımın səsi:
"Xızrın odlu s z , isti n fl si,
  fa verdi, dərhal sən gəldin cana,
Xac nin üzüyü layiqdir ona".
Dey rk n, üzüyü gətirdim h m n,
 p b, qar sısına qoydum onun mən.
Qiym tl  pe     süzüb diqqətlə,
Ona heyran qalıb, dedi heyrətlə: -
"Cəmin bu m c z  sənin əlinə,
Haradan keçmişdir, agah ets n !
Dedim ki: " ra a yolum d   rk n,
Böyük xac  ilə tanış oldum mən.

Doğru yol göstərdi, ülfət bağladı,
Bu üzüyü mənə o, bağışladı".
Xızr da səxavət əlini açdı,
Göstərdiyi üzük şöhrət saçdı...
Onu üzüyümün qoydu üstünə,
Birlikdə özümə qaytardı yenə.
Dedi: "Sağ əlinə tax bunu, ancaq,
O birini isə sol əlinə tax!
İnan ki, qonuyar səni hər zaman,
Bunun biri sağdan, digəri soldan!"
Ona çox təşəkkür edib, dedim mən:
"Azmış yolçulara düz yol göstərdən,
Hikmət dünyasına sən bir açarsan,
İsmət dünyasına xəzinə darsan.
Nicat verir nurun gündə min kərə,
Qaranlıq yollara düşən kəsərdi.
Uca Qaf dağına mənəskən etmişkən,
Bu alçaq yerlərdə necə endin sən?
Səbəb nə olmuş ki, min bir zəhmətlə,
Məni yoxlamağa gəlmişsən belə?
" Xızr cavab verib, dedi: "Mən dünən,
Sərin yaylaqlarda yalnız gəzərkən,
Dağlar arasında yurd salmış olan,
Bir tayfa gördüm - çox fəzil, mehriban.
Keçdi məclisimiz, şirin, səmimi,
O tayfanın əhli sənənin tük kimi,
Çox incə, çox zərif şərlərindən,
Ləzzət aldılar, gördüm onu mən.
Şəri həyəcənə oxuyub onlar,
Böyük maraq ilə soruşurdular: -
Görən, haralıdır bu söz ustası?
Necədir elində şöhrəti, adı?
Dedim: - Şirvanlıdır, şanı hər yəna,
Yayılmış, Xaqani deyirlər ona!
Sözün sərrafıdır, bir dahidir o,
Biliyin, atəşin məddəhədir o.
Mən sənənin haqqında çox dedim...
Qərək, Ağıllı adamlar dedilər ki, bəs,

Belə mənharətli, dərindən alimi,
Bunca alçaq tutmaq eyib deyilmi?
Belə bir Ustadın, o kor xəbislər,
Qədrü-qiyəmətinə bilərəmi mən gər?
Mən üz tutaraq, dedilər belə:
- Ey Xızır, get, ona nəsihət el!
Yar ol səni təkərrar ömrü uzununu,
Xətadan, beladan hifz el onu.
Onların səmimi ilticasına,
Biganə qalmadım, gəldim yanına!
İndi sözlərimi yaxşı dinlə, həmm,
Xatirində saxla bunları möhkəmm.
Hər sözüm qızıldır, gövhərdir, sən də,
Bunları, gəl, hifz et can xəzinəndə.
Qızıldan alım pay vermək üçün,
Xəzinəmdə bolluq pay götür bu gün.
Qulağında yaxşı saxla sən bunu,
Gəl, topla başına indi huşunu!
Hər sözumdür mənim min gövhər-kanı,
Gəl, topla, onunla sevirsin canı!
Eyb etməz, sən bu gün-şabaş yığan ol,
Bu şabaşı sabah səp yola bol-bol!
Hər yerdə gözəl rəy sənə yar olar,
Bu cür şabaşından pay alar onlar.
Qoru hurilərin ismətinə sən,
Əyri adamlardan, yolkəsənliyərdən.
Sən sözün qədrini bilməyindən qaç,
Gələnin üzünü sevinlər aç!
Mühüm nəsihətim budur ki, zaman,
Sənin pusqundadır, unutma bir an.
Fikir ver, daha bir nəsihətim var:
Etibarsız olur bal rəngli rüzgar,
Durma kölgəsində ikinin*,
Olma heç fələyin fəlinə min,
Baxma nə rəngin, nə də iynin,
Axşamın, səhərin gözəlliyin.
Kişinin bəzəyi silahdır, inan,
Arvadın bəzəyi əniklikdir kirşan!

Dünyanın ömrünü bilənlər kimdir?
Onun dövrü qədim, sirri qədimdir.
Adım yeddi min il yaşadı gər,
Sən onu hesab et bircü gün qədr".
Belə nəsihətlər verdikə mənə,
Döndü rəngim sarı qızılı rənginə.
Narıncı bir niqab örtüdü üzümü,
Yenidən toxtatdım bir az özümü.
Fürsəti qənimət bilib, bu zaman.
Utana-utana soruşdum ondan: "
Ey mələk sifəli, mənə söylə bir,
Deyirsən bu dünya min bir rənglidir.
Dünya həmişə ucadır, həmişə ki, alçaq,
Bu dünya nə zaman, de, məhv olacaq?
De, yazıq insanlar nə zamanadək,
Ümidli, qorxuyla ömür sürəcəksən?
Bu odlu körpüdə necə keçməli olarmı?
Yoxsa ki, odlarda yanacaq hamı?
Ağıl, huş ki uçur: "Nur alım" deyil,
Yol tapa bilməmi yeddi tağ göyü?
Beş hiss, altı cəhət tilsim torundan,
Qurtarmaq mümkünmü bizlərin bir an?
Başımız üstündə bu yüksək çətin
- Gömgöy, yeri tağlı bu səhnə nədir?
Bu çevrə nə zaman, de, qərar tapar?
Bu nöqtə nə cür yerində qopar?
Necədir o yanı xətt-üstüvanın?
Kimdir sakinləri bəs o dünyanın?
Qərib olmazmı xətt-üstüvadan?
Biz tərif olan yerdə yaşayan,
Canlılar, sonradan bir zaman gər,
O biri tərif məskən etsələr?
Dörd ana, doğrudan, qəribdir bu:
Nə üçün, görəsən, üç inci doğdu?
Hər zaman sürətli dövr edən aləm,
Nə üçün gah bərkdir, gah boşdur,
Bilməm Dalbadal suallar verdim mənə ona,
Suallar gəlirdi əsla xoşuna,

Dedi: "Mən görürəm, səni nə qəddər
Yoldan çıxarmışdır kor əhrimlənr.
Arif xas deyil heç bu suallar,
Bunların möğzində müxalifət var.
Belə suallardan yağır təlatət,
İxtilaf düz yolda törəddər afit.
Bu sayaq zərərli sözlərdən, inan,
Biddilər mənə gəlir hər zaman.
Əvvəl din bəddəl söhbət açıb sən,
Sonra can qədimdir dindən deyirsən.
De, nə vaxta qəddər sən yorulmadan,
Çürük fəlsəfədən dəm vuracaqsan?
Əslin baxanda "fəlsəfə" sözü,
Lap "səfeh" sözünə bənzəyir, düzü.
Ayrı bir mənası olmamış dərin,
"Quran"ın, danılmaz bu hədislərin.
Özündə, məlum ki, anlayır hər kəs,
Yunan fəlsəfəsi bir çöp dəyməz.
Vaz keç bu hədisdən, heç bənd olma, sən!
Bir fülus yaxşıdır min fəlsəfədən.
Canını, gəl, dinə sən tapşır ancaq,
Səni şübhələrdən o qurtaracaq.
"Quran" xəzinədir, şair, gərək sən,
Hər sözü alasan bu xəzinədən.
"Quran"a inandı Məhəmməd, Osman,
Özlərini ona etdilər qurban.
"Quran"ı bəzədi Osmanın qanı*,
Din yolunda şəhid etdi o canı.
Şəriətdən kənar elm yoxdur, bil,
Varsa qara xaldır, heç bilik deyil.
Qara xalı üzə heç çıxarma sən,
Gizli ağ xal kimi iman əhlindən.
Sən uçmaq istəsən Turi-Sinayə,
Heç zaman meyl etmə Puri-Sinayə*.
Gecikmə bir an da, qəlbini həmədən,
bağla kəlamına Məhəmmədin sən.
Gəl, ey Puri-əli, üz tut Allaha,
Gəl, bu ləlidən az danış daha*.

Gözün doğru yolu seçirkin, həl, Nə üçün yolundan sapırsan belə? Dini ayağının altından hər kim, Çəkərsən, tez onu siz dara çəkin! Kəbəyi üz çevir, boş şeydin ol çək! Altı üzlü olma sən nörd zərifk. Köhnə xərabətdə hər yeniyetmə, Mən zarafət etsən, dalınca getmə! Hər boşboğazlığa inanma bəri, Mövhumdur onların danışmaları. Bir mənə kəsib elə, məzmunsuz qalma, Həbab günbəzlik içi boş olma! İkiüzlü olma, başsız, bədənənsiz, Dəf kimi, içiboş, üzü tər-təmiz. Şirin bus kimi bir an xoş gələn, Bəhrəsiz işlərlə məşğul olma sən. Gəl, dinə arxalan, unutma dini, Böyük sanma yunan Üqlidisini*. Dərs olmasın ucuz sözləri sənə, Aldanma mənasız şəkillərin. Sən bülbülə tapşır çox dil tökməyi, Hörümçüyü tapşır şəkildə kəməyi. Görmürsən, həndəsə bilən hörümçək, Daima haramla dolansın gərək. Soruş dindarların etiqağını, Qədim insanların əhvalatını. Şəriət başçısı gedən yolla get! Yoldan çıxanlara daim nifrət et! Böyüklər pul kəsər, lakin nə çıxar, Saxsıdan qayırsa pulu uşaqlar. Sən din gəmisinə minsən üzərsən, Yeddi cəzirəni tamam gəzərsən. Torpaq aləmindən, gəl, vaz keç bu gün, Qoy torpaq başına torpaq tökülsün... Dünyanı əzli sayan varsa, bil, O, belə, hikmətdən xəbərdar deyil. Pələqurdu kimi bu din bağında, Açılmaz qanadın yaman çağında.

Çünkü ipək qurdu qanadı ilə,
Göyləri yüksələn olmamış hələ...
Sənin tamah oxun al qana batmış,
Nəmrudəki səni də dünya aldatmış*.
Bu solğun üzlüyü qapılma bir an,
Bu qoca kaftarı tez qaç yanından*.
Sus, elə ki, gördün qışdır zamana,
Bülbültəki, arıtkəkil bir yana.
Bülbül, bal arısı gələrsən də gəlir,
Dağlarda qış vaxtı nə tapa bilirsən?
Sənəni mətbəxə et, öz oduna yan!
Öz ciyərin qanını özün iç, dolan!
Öz ciyərin odunla canını odla!
Yandır şübhəni sənin həmin odla.
Sən belə bir işıq yandırсан gəlir,
Günəş, işığından xələkət çəkir.
Qızınmaq istəsən günəş - bir zaman,
Gələrsən pay almağa sənin odundan.
Çalış, dörd qapını möhkəmlə bağla,
Başda üç mərkəzi nizamda saxla.
Həlləlik başqa çür heç mümkün deyil"
Toxum səpəndəki yerinə hər il.
Zülmün qara qışı tez ötüb keçir,
Murad çeşməsində ruhun su içir.
Xoş bahar fəslinə gedib çatarsan,
Ömür gülüstanın gülər o zaman...
Dünya dairəsi yridir bir az,
Yridən heç düzlük gözləmək olmaz.
Başına əhli-din papağı qoysan,
Papaq istəməzsən xaqandan, şahdan.
Papaqsız qalsan da dərddən çəkmə, yenə,
Papaqsızlıq özü papaqdır sənə.
Papaqsız qalanın hər şeyi vardır,
Hər iki dünyaya o hökmdardır.
Başında şən-şövkət papağı olan,
Qoy fəxr əyləməsin onunla bir an!
Şöhrət papağına yoxdur etibar,
Onu itirənlər olur zəlil, xar.

De, nə vaxta qəddər başqasının səni,
Gedib qapısında baş yəcləksən?
Gözün öz nəfsini, öz izzətini,
Tapdaq etməsinlər heysiyyətini.
Torpaqdan yarandın, xatırla hər an,
Bil ki, xəlifəyə, dinə bağlısan.
Atışdırırsan de, səni nə vaxtadək,
Salam verəcəksən təzim edərək?
Peyğəmbər yerində oturub onlar,
Sonra peyğəmbəri edirlər inkar.
Xeyir iş oldumu, pozurlar müdam,
Yetimin payını yeyirlər tamam.
Hər nənin Döccəlik bircə gözü var*,
İlan kimi ikidillidir onlar.
Baxırsan hər biri qanadlı quşdur,
Lakin quş olsa da, çirkin bayquşdur.
Ey ağlının Tuğan şahı olan kəs,
Özgə çörəyin göstərmə həvəs!
Getdi o dövrənlər, getdi o dəmlər
Ki, Cəməşid şah idi, div isə nöklər.
Nə işlər törədir, yaxşı bax, cahan,
Cəməşid qul olmuşdur, divsə hökmran,
Hər kim alçaqlara eyləsə xidmət,
Cəhənnəm odudur, bil, ona qismət.
Tamahın dalınca gedərsən hər kəs,
Xalqın hörmətini qazana bilməz.
Hər zaman dəyişir hökmü dövrənin,
Dünya tuluğudur su paylayanın,
Quruyub yapışar boş qalsa əgər,
Doldumu, şişirək partlamaq istəyir.
Bəlkə ruzi tapdım deyər bir qarın,
Səni nə vaxta qəddər bu alçaqların,
Bərəkətsiz olan süfrələrinə,
Çörək qırıntısı döşürcəksən?
Gedib hər qapıda olmasan köpək,
Fikrin yeri olmaz it quyruğu tək,
İş adamı deyil naəhl olanlar,
Onlarda çox çirkin it xisləti var.

Köpük xasiyyətlı olduqlarından,
Daşqalaq olunur onlar hər zaman,
İtin boyunbağı, zenciri, inan,
Üstündür onların gövhər tacından.
Bu allahsızların qulluğundan qaç!
Haqqın qapısını ehtiramla aç!
Şer dolu qapıdan uzaqlaş daha,
Xaqani, get sığın o bir Allaha!".

ŞAHIN Lİ ŞKİ RGAHINI Tİ RİFİ

Sonra da aləmın pənahı olan,
Şah lışkərgahına gedib çatarsan.
Göylər baş vurur onun dərbarı,
Buraya baş yemiş İran şahları.
Bura din mülkünə verməkdə rüvac,
Qoyar çox şahların başlarına tac.
Məhəmməd Mahmudun möhrüylə yeksər,
Damğalı qul oldu bütün ölkələr*.
Yazılmış tacının şah gövhərini:
"Şənin artıq olsun dünyada yen".
Qazılmış taxtının ağacına da:
"Taleyin bədi olsun dünyada".
Aydın səfəsinə yazmışdır həttə,
Qəzanın qəmi Müqtəfıbillah.
O, hindi qılıncla cəlm yurdunu,
Düz yola gətirmiş, yaxşı bil bunu.

Hİ Mİ DANIN Tİ RİFİ

Çatarkən sən şahın lışkərgahına,
Oradan yol tutub, get Həmədana!
Gözünə yolları ölçüb bir anlıq,
Söylə ki, bu yerdir əmin-amanlıq.
Kəbək qiymət ver onun bağına,
Bənzət Buqubeysi ilə nd dağına*.

Onun dağı, daşı cəvahiratdır,
O, Yerə sūtundur, bir istinaddır.
Yuksələn qəlbini ülkərlə fəth edir,
Göyləri aşaraq həqiqi yol gedir.
Onun tətəyyin Simurğ düşürək,
Orada bir çox quş gördü özü tək.
Hər biri yüz illik məsafə tutmuş,
Sanki bir Qaf dağı tutmuşdur hər quş.
Həmədən çox yüksək, ali məvadır,
İlvəndi-Simurğ yurddur, yuvadır.
Dünya arxasıdır, bil, Həmədanın,
Bu yersiz qüdrəti yoxdur dünyanın.
Səkkiz sərhəddə bağlı hər yanı,
Onu becərmişdir göylər bağbanı.
Cənnətdən artıqdır onun neməti,
Onun öküzündə var göy qüvvəti.
Bal kimi şirindir burada sular.
Yelində zəfəran tərli duyular.
Onun mətbəxinə girirək, Xızır
Edir nemətinin halvalar hazır.
Bir az tamaşa et ulduzlara;
Gəl! Sanki yer üzündə gəzdirir məşəl.
Torpağı qızıldır, yaqutdur qat-qat,
Havası ürəyi bəxş edir həyat.
Kərsə kəndlisi bu yerdə qanqal,
Zəfəran bitirir torpağı dərhal.
Göylərdən buraya axır durmadan,
Sonsuz nemətil min-min karivan.
Bir beşik olsa da canlara İraq,
Həmədən gözəl bir gəlidir ancaq.
Din bağlı olsa da İraq diyarı,
Həmədən olmuşdur mənə baharı.
Həmədən şəhərdə saldınca məskən,
Bu şəhər qoynunda qaldınca, həmənin.
Taleyin daima üzünə gülür,
Sən bayram olar hər axşam, səhər.

BAĞDADIN TƏ RİFİ

Fazillər şəhəri, gözəldir Bağdad,
Oradan görünür, sanki kainat.
Bir dost camalı tək ruh verir cana,
Orada çatarsan hər bir arzuna.
Zövq verir o, vüsal gecələri tək,
Ünsiyyət məkanı bu yerdir gerçək...
Gözəl xəttili olan əziz katiblər,
Yazmışlar: "Görməli yerdir bu şəhər".
Kəramət lövhündə yazarkən Bağdad,
Onu qeyd edənlər aydın: baği-dad*.
Həqiqət üzümü dərilir bağdan,
Xoşbəxtdir burada yaşayan insan.
Buranı bir cənnət zənn etmiş Adəm,
Gedərkən tapşırmış mələklərə həmm.
Dəclə ona görək axır buradan,
Ki, çayda mələklər yuyunsun hər an.

BAĞDADIN ABÜ-HAVASI HAQQINDA

Bağdadın eşqilə qoca dünyada.
Əziz ömrümüzü vermişik bada.
Dirilik suyudur suyu, müxtəssər,
İçənə bədi həyat bəxş edər.
İsa nəfəsidir onun nəsimi,
Ölünü dirildər toxunan kimi.
Burada fəzilət əhli, müttəsil,
Məşğuldur elmlə, hünər ilə, bil!
Onların hər sözü min mənə saçır,
Hər lövhə bir anda min məktəb açar.
Hər məktəb səkkiz bağ kimidir, bişəkək,
Hər biri beyinin üç hücrəsi tək:
Hafız, düşüncə və xəyal, əslən,
Doğmuşdur, yəqin bil, bu üç hücrədən.
Onların ədalət məhkəməsində,
Olmuşdur bu dünya bir kiçik bəndə.

Dİ CL ÇAYININ Tİ RİFİ

Dİ clnin mı crası fıllı klırdır,
Fıllı klır dı Kırxi mehrab zınn edir.
Kırxin bir qütbüdür yeddinci fıllı k,
Dırya qıtrısidir Dİ clnin, demı k.
Dİ cl dı yuyunur ulduzlar, ancaq,
Bununçun olmuşdur üzıri parlaq.
Gah gümüş düzıldir suları, inan,
Gah şüşı yaranır hübablarından.
Suları gülabdır sanki, çağlayar,
Onunla yox olur başdan ağrılar.
Suları onunçun yaradır hübab?
Ki, dolsun hübabdan şüşıyı güláb.
Ey rıssam, ruhları görmı k istı sın,
Seyrı dal Dİ clnin cı malını sın!
Nı qı dı kıl kıl köpük oynaşdır,
O üzük-üzükdür, hı m dı daş-qaşdır.
Yeriyı r İsa tı k o sırbıst, azad,
Rahib tı k zıncırı düşüb, çı kı r dad.
Üstündı n ısdıkı yel, suyu burur,
Gah yarpaq yaradır, gah düyün vurur.
Kül k mühı ndislik edib ı m ıldı,
Hı ndı sı düzıldir gümüş cı dvıldı.
Gümüş bir mühı ndis olmasaydı gı r,
Üqlidis şı kili olardı mı gı r?
Dİ clı yı baş ı yir dünyada çaylar,
Gı lindı n ahı stı hı rı k ı ti var.
Nazlı bir bı zı kçı ı lı xoş gündı ?
Min naxış yaratmı ş onun üzündı
İstidı n dad çı kib yanan ürı klı r,
Dİ clnin suyundan tı skinlik dilı r.
Kövsı rı bı rabı r bu çay dı rindir,
Suyu çox içmı li, tı mız, sı rindir.
Dİ cl bir axıcı, zı ngın sı rvı tdir,
Onun sayı sindı Bağdad cı nnı tdir.
Yerı r xı lifı si, bax, budur Bağdad,
Çünki xı lifı ı r yurdudur Bağdad

Xəlifənin tərifı

Hurilər səfini keçib, yetərsən
İsanın o yüksək məqamına sən.
Bunlar bir zahiri surətsə, ancaq,
Mənalar aləmi təkcə odur, bax!
Bunlar bir piyadə, o isə şahdır,
O bütün aləmə istinadgahdır.
Göruncə bu böyük şəni, calah,
Gözünə görünər hüsnü, camalı.
Qorxuram hüzurə gələn zaman sən,
Yanasan üzünün hərarətindən.
Ona atmış olsan bir addım əgər,
Ulduz tək o Günəş sənə nur verir.
O da Cəmşid kimi ədalətlidir,
O da Günəş kimi hərarətlidir.
Üzüyü minlərcə Cəmşidə əşdir,
Onun hər barmağı nurlu günəşdir.
Onun kandarını öpər mələklər,
Onun qapısında quldur fələklər.
Qoyar əmmaməsi tac üstünə tac,
O alar həm yerdən, həm göydən xərac.
Çiyində şanlı bir əbası vardır,
Qulaqda ənbiya nidası vardır.
Alnı çox açıqdır, sözü ləzizdir,
Atının nalı da pakdır, təmizdir.
O qədər öpülmüş torpağı, bir bax,
Gövhərə dönmüşdür önündə torpaq.
Sultanlıq axtaran böyük adamlar
Onun kandarından gəlib pay alar,
Nəqş olub yerində şahların üzü,
Torpağı muzeyə bənzəyir, düzü,
Önündə torpaqdır bütün sultanlar,
Fəxr edir torpağı öpməklə onlar.
Adı vurulmasa bir pula, inan,
Çıxmaz dinlə bağlı zərrabxanadan,
Qızıl daşımasa adını əgər,
Onun qızılı bəs nəyə dəyər?

Adını daşıyan qızlsa, bişkk
Müşəri alınca olar bir bızk...
Möhrüyl qaranlıq gecələr aşkar
Səpilər fılyı hesabsız dinar,
Diqqət et göyün, ulduzlara bax,
Xəlifə puludur bu qəddər parlaq.
Hərfləri düzərək Allahın özü,
Yazmış hər birin Müqtəfi sözü*.
Xaqani ilhamı açub şəhpəri,
İstədi mədh etsin əbbasları,
Onlara duaçı bir quşdur, lakin,
Şərvan qəfəsinə olmuşdur sakın.
Bir gün xilas etsin onu asiman,
Uçaraq Bağdadda qurar aşıyan.

KUFİ NİN TƏ RİFİ

Bağdaddan sonra da sən Kufiyə get,
Kufi ni səadət torpağı zənn et,
Kufiyə girirək nəvvəlcə, şəksiz,
Dörd arx görəcəksən orada təmiz.
Kufili düşünsən dalət, şərf,
Hörmətli baxacaq Bağdada tərifi.
Bir şəhər görürsən, fəzil adamlar,
Kamalla, lütf ilə orada yaşar.
Kufi nin genişdir xeyli sahəsi,
Qurtarmaz buranı gəzən də Məsih.
Yatub Hud peyğəmbər burada rahət,
Nuh da bu şəhərdə etmiş iqamət.
Su, atış içindən bu yer yüksəlir,
Məşriq, Məğrib gözəllik verir.

KARVAN SƏ SİNİN TƏ RİFİ

Bir sal dəniz rəngli Bəthay nəzər,
Gəmi tək gör necə gedir dənizlər.
Kim görmüş dənizi belə daş kimi?

Kim görüb quruda yerisin gəmi?
Gör necə qatarla gedir karivan,
Səmada Ay gəzir sanki durmadan.
Qulaq ver aramsız vuran zənglər,
Yol boyu susmayan bu ahənglər.
Ruh açır səhərin ılıq nəfəsi,
Quş dili oxuyur zənglərin səsi.
Bu səslər insanı gətirir cana,
Sonsuz ləzzət verir yolda insana.
"Fələk süfrəsinə" "buyur gəl" demək,
Rizvandan mərhəbə, əhsən eşitmək.
Mizmarda çalınan Zəbur nəğməsi,
Minarların gələn xoş azan səsi,
Xanəndə oxuyan həzin bir hava,
Müsəllə vaxtında edilən dua,
Yarın ləblərindən uçan gülüşlər,
Gecələr alınan dadlı öpüşlər.
"Çox yaşa" deyərək gülən həriflər,
"Sabahın xeyr olsun" deyən zəriflər,
Aşıqın öskürüb yar çağırması,
Dostun zəriflərlə tələk asqırması,
Canım təşte dəyib verdiyi səsdə,
Kasa cingiltisi böyük məclisdə,
Hicran gecəsində xoruzun banı,
Səhər açılarkən sevdə dastanı,
- Bunların hamısı əla, gözəldir,
Lakin karvan səsi daha gözəldir.
Dəvənin zəngində ilahi səslər var,
O deyir: "Gəl, haqqı bu səsdə axtar".
Ay onun ən kiçik sarıbanıdır,
Utarid çox köhnə pasıbanıdır,
İpəkdən almışdır incəlik, düzü,
Cilovun toxumuş Zöhrə ulduzu,
Deyər qələbdən gələn odlu bir nəfəs:
Ey Məkkə vadisi, ey ilahi səslər!

MƏKKƏNİN TƏRİFİ

Oradan Məkkəyə gedərsən, ılbıt,
Görərsən orada fəzlü-kəramət.
Bu yer qoruyacaq səni hər zaman
Can alan istidən və quraqlıqdan.
Əgər Məkkə olsa yurdun, məskənin,
Cənnətindən bəladan qurtarar sənin.
O iki sətrilə hər sirri açar,
Allahın adıyla yanaşı durar.
Bu adda saxlanırsan qəti tamamilə,
Bunu dərk edib hər hətə xas, həmişə vamilə.
Qəlbə pak ustadlar düşməzlər şəkəllə,
Və Allah deyir, sonra da Məkkəllə.
Kölgəsin salmışdır bu yer Allah,
Onun üçün Məkkəyə gəlməz bir bəla.
Məkkə Kəbəli, bil, sərfəzdir,
Bunun üçün səhəri toxunulmazdır.
Məkkə fəlakət isə şan-şərəftir,
Kəbə də qütbdür hər ləyaqətdir.
Kəbə yer tutmuşdur Məkkədə, sanki
Cəzirə dənizdə olmuşdur sakini,
Bura üns evidir, haqq dərgahıdır,
Bura məzlumların pənahgahıdır
Burada bir inci tapmaq üçün fəlakət
Başını aşığı tikmiş dalgıtk.
Ətraf mələklər bu yer suverən
Sagaldar hər dərdi, mərdi yeksən.
Məkkədir suverən cənnət hovzuna,
Göylərin qapısı açıqdır ona.
Uşaq oyuncaqla sevinib oynar.
Canını qurban ver ona, sən də get,
Sıdqi başına dolan, dua et!

QARA DAŞIN TƏ RİFİ

Bilal tük dayanan qara daşa bax,
Zahiri qarasa, batini parlaq.
O, bir daş deyildir, qızıl misaldır,
Kəbənin üzündə o, qara xaldır.
O qara içində bir nur var gerçək,
Zülmətdə saxlanan abi-həyat tük.
Ya zülfün içində bir günüş üzdür,
Ya da ki, bəbəyi qara bir gözdür.
Hərfləri içində "Quran" sirri var,
Ya zülmət gecədə yağır bəyaz qar.
O, bakir və qoça hindli - qara daş,
Sirrini heç kəsə eyləməyir faş.
Xalq onun sirrinə vəqif olmadan,
Aqşa alaraq öpür hər zaman.
Vardır üç qardaşı onun yenidən:
İraq ölkəsində, Şamda, Yəməndə.
Anadan olarkən dörd qarındaşı,
Hər dördü xidmətdə durdu yanaşı.

ZƏ MZƏ M QUYUSUNUN TƏ RİFİ

Gəzərkən Zəməmə düşcək gözün,
Hörmətli bir yerə döncək üzün.
Bu Yer kürəsində müqəddəs nə var,
Bu ülvə çeşmənin üstündə durar.
Mağara iti tük abi-kövsər də,
Susuzluq çəkərkən düşəndə dər də,
Zəməmə quyusuna gətirər aman,
Buradan dərindən axtarar dərman.
Su çəkən zamanda iplər gərilmiş,
Qyunun ağzını eyləmiş diş-diş.
Bir "mim"dən elə bil bir "sin" qurmuşdur,
Ya da bir "lif"dir, halqa vurmuşdur*.
Aləm ruh verən bu tük quyudur,
Cana qüvvət verən onun suyudur.

Yorulmaz burada su çəkən insan,
İp qırıq olarsa, dol olsa şan-şan,
Əl atıb fəlakətin doluna dərhal,
Aydın şüasıyla bu quyuya sal!*

QIZIL NOVDANIN TƏRİFİ

Ürəyi odlanan susuzlarla sən,
O qızıl novdanın yanına gəlsən,
Görərsən dəryalar bütün cuş edir,
Gəlib bu novdandan tökülüb gedir.
Xəzrətlük si, xətləri, inan,
Qorxar bu novanın damcılarından
Suya bir ehtiyac duyarkən fəlakət,
Bu qızıl novdandan diləyər kömək.

KƏBƏYİ

Xaqani bu alçaq, çirkin məkəndən,
Ey könül Kəbəsi, sənə atır can.
O da çoxdan çəkir iştiaqını,
Ki, sənənin müqəddəs, pak torpağını,
Narınca döndərsin busəylə, gərək.
Axıtsın göz yaşını nar dənəsi tək.
Dərgahda beş dəfə, hər səhər-axşam,
Gahi "dal", gahi "elif", gahi olsun "lam"*.
Nəgə oxuyarkən quşlar hər səhər,
Onun könül quşu tək sənəni istər.
Onun da duası budur hər zaman:
Ey Allahın evi, abad olasan!
Nə qədr bağlıdır sənə muradı,
Qulunun quludur onun da adı.
"Qulunun qulu" - bil nə deməkdir bu?
Yəni qara daşın olmuşam qulu.
Haqdan halqa almış onun qulağı,
Xaqani üzünə vurmuş bu dağı,

Bənövşə, lal tək yerə bağlıdır,
Qulağı halqalı, qəlbi dağlıdır.
Nə qədr sındır bəşrin gözü,
Sən sadıq quldur Xaqani özü.
Sayındı cəmi dildə danışan,
Bu qulun gör necə dil açmış rəvan!
Sınaqdan keçirsən deyilini,
Açdı dodağından Rum kilidini*.
Qəbul et yazdığı mədhini ondan,
Bu dərddə qulunu qovma qapından.
Sənin camalından almadıqca nur,
Gözəri işıqsız qalıb, kor olur.
Odur ürəyində həsrət yer almış,
Yusif tək qaranlıq zində qalmış.
Həsrət yaşlarıyla dolan o gözər,
Su ilə dolu bir küpəyə bənər.
Üzün gül vurmuş qan damarları,
Xət-xət cızılmışdır sanki rüxsarı.
Çox əzab çəkər o kədərləndən,
Açılmır dodağı qəmlər ələndən.
Bu il istəyirdi gəlsin yanına,
Valideyn qayğısı düşdü canına.
Gördükdə dərəcə kir ata-anası,
Boğuldu qəlbində didar havası.
Valideyn sözləri etdikdə təsir,
Sanki ayağına bağlandı zəncir.
Qəza təyin böyük mıx çaldı,
Qədr də boynuna bir zəncir saldı.
Nə ayrılı bildi ata-anadan,
Nə də ki, səfər tapdı bir imkan.
Qaldı torpaq kimi o həsrətsiz,
Çirkəbli mühitə qaldı qüdrətsiz.
İndi göz yaşıyla yazır şerlər,
Mümkünmü o bir də eyləsin səfər?
Bənövşənin saxlayır bütün dünyanı,
Sən ərif yazır şair Xaqani.
Çox bakır mənalı düzüb qələmi,
Səpir astanana incilər kimi.

Hərçənd ki, görünür o biçar tək,
Hərçənd ki, çırpmışdır dünyaya tək.
Vvəlc qəlmə sarılan zaman,
Adınla başladı yeni bir dastan.
Onun piyadası mədhində sən,
Qürurlu şahları mat qoyar yəqin.
O, qəm taxtasında oynarkən şahmat,
Qoyar yüz xəzinə sahibini mat.
Bu səkkiz mənzilli xanəndə, bil,
Heç kəs dura bilməz ona müqabil.
Haqqın köməyi bir topu edər,
Səkkiz piyadaya yerlə bərabər.
O, Öz sənətilə açarkən büsat,
Fəlk ustasını mütləq edər mat.
Mahmud öz qəmini dağıtsın dey,
Fil ilə mat verdi o, Ünsüriy*.
Bu köhnə taxtada, indisi göz aç,
Zənn et Xaqanini birinci ley lac.
Yaradır o haqqı sübut divanı,
Qasid tək göndərir badi-səbanı.
Səba bu töhfəmi sənə çatdırar,
Xaqani qalmasa, səri qalar.
Kömək et ona, ey kərəm dərğahı,
Axı, yetimlərin sənsən pənəhi!
Yaxşı bil ki, bunlar yetimdir, aman!
Hifz eylə onu sən əlovdan, sudan.
Halal doğulmuşlar anadan onlar,
Qoyma, ürəkləri dağlı qalsınlar!
Saxla öz yanında oğullarını,
Coşğun ilhamının yadigarını.

MƏ DİNİN NİN TƏ RİFİ

Elə ki, Kəbənin sayəsində sən,
Baxıb camalına dincəldin, həməni.
Oradan üz tutub Mədinəyə get!
Gedərək on günlük yol, ziyarət et!

Onun bünövrüsi siddir cahana,
Bu şəhər ruh verər hər zaman cana.
Mədinə adını yazıb oxusan,
Ortada din sözü olacaq şayan.
Müsləman ruzusu kimi edər tox,
Gəliri az olar, bərəkəti çox.
Xurma bağlarını ökmüş Cəbrail.
Suvarmış onları hər gün İsrail*.
Güləbda islanmış toxumları həmə,
Cənnətdən gətirmiş Həzrəti-Adəm.
Günəş şüasına bənzər hər ağaç,
Bulud tək bürünüb, görünər qıyğac.
Burada yetişən xurmanı fəlak,
Səmə tək bəqin qoymuşdur Ay tək.

PEĞƏMBƏRİN TƏRİFİ VƏ ZƏMANƏ DƏN ŞİKAYƏT

...Qüdsiyyəti anası doğarkən yerdə,
Səndən artıq övlad doğmadı bir də.
Olmasın deyər bir başqa övladı,
Bətinin nüfəsinin yolun bağladı.
Dünyanın şərəfli tarixi sənsən,
Başlanmış o sənin vilayətində.
Yeddi min il altı gün içrə əsla,
Belə bir xoş günü görməmiş dünya.
Sanasan bu gündə qurulmuş cahan,
Bu mavi xoş fəza, geniş asiman.
Bu qübbə səni bir çadırıdır, ancaq.
Xaqani qapında bir zərrə torpaq.
Bir insan edərək Xaqanini səni,
Qaldırdın göylərdə mərdlik yerdən.
Fənilik bəndindən xilas olaraq,
Əbədi ələmdə qurdu təmtəraq.
Sənin tərifi dillər açdı haman,
Oldu söz mülkün böyük hökmran.
Sənət meydanında o gündən bəri,

İlhamı yaradır söz gəlirləri.
Onları təbiət keydirir dona,
Odur ki, Xaqani deyirlər ona.
Onların hər biri bakir gözəldir,
Sənət pərdəsində düri-şəldir.
Mən dərdli ürəyi verirkən qüvvət,
O, sənənin gözəlyir lütfü-mərhəmət.
Səninlə bitdisən gər nübüvət,
Bitdi Xaqaniylə şər və sənət.
Qalarsa dünyada yazdığı dastan,
Sənin tərifiylə dolar bu cahan.
İdrakım gətirdi qapına məni,
Bəxt açdı üzümə bu xəzinəni.
Könlüm yaralıdır, özün al qisas,
Bu qəm dəryasından et məni xilas!
Zəmanə hələndən halım yamandır,
Dadma sən yetişmənim, amandır.
Əritdi günahsız qəlbimi fəlak,
Ey göylərin şahı, özün ol kömək!
Zalımlar zülmündən mən çəkirəm dad,
Ey adil, sən özün et mənə imdad!
Olmuşlar məndəki hünəri düşməni,
Köməyim sən olsan xof etmərim məni.
Verirlər qəlbimə cəfa, əziyyət,
Sən qəbul edəsən bitər bu möhnət.
Başıma əl çəksən, mənim nə dərdim,
Zəmanə hələndən mən əl çəkərdim.
Ey sən lütfünə mənə bir kömək,
Nə insan qorxudar məni, nə fəlak.
Əlin kim kəvir dirəyi alsın,
O, iki ilandan xovf etməz əslə*.
Bir müddət bir loğma çörəkçin mən də,
Düşməni sındırdım nəfəs önündə.
Könlümü verdikdə sənə, nəhayət,
Düşərim zərərindən qaldı səlamət.
Bəli, yaxşılardan yaxşısı sənənsən,
Sənin tərifiylə yüksəlirəm məni.
Sənin iqbala düzəldi işim,

Nəhayət, göründü son ağıl dişim.
Töküldü tamahkar dişlərim tamam,
Nə çörək axtardım, nə dadlı tərəm.
Sevginlə dünyanın daşını atdım,
Yolunla qənaət mülkünə çatdım.
Səfalı bir bağda yaşadım azad,
Bu açıq alınla oldum qəlbi şad,
Həyatım bir zaman divan tuş oldu,
İyirmi iki il ömrüm puç oldu*.
Elə ki, özümü qapına saldım,
O itnin ömrümü geriye aldım.
Anladım səhvimi, oldum peşiman,
İl çəkdim o keçnin duyğularından.
Sənin qapındadır bədi dövlət,
Başqa qapılardan çəkmərim minnət.
Qapından çətkənin mənim niyazım,
Başqa qapıları döymək nə lazım?!
Adam da duzlaqda duz axtaramı?
Dəryada balığı axtaran varmı?
Günəş heç Məqribdən çıxarmı səhər?
Ya da Ay Məşriqdən çıxarmı məgər?
Cənnətdən bir xeyir gözləyən insan
Məhrumdur, yəqin ki, sağlam ağıldan.
Bir yer var, orada xəttir mahaldır,
Süheylin yeridir o yer - şimaldır*.

* * *

Qədirbilməzlərdən çox zərər aldım,
Lovğa adamların əlində qaldım.
Onlar heyvan qədr şüursuzdular,
Cəhalət üzündən hamı fitnəkar.
Gördüm ki, ehtiyac boğur ölknə,
Tamahı tərək edib, mənin tutdum səni.
Sığındım ədalət asitanma,
Bu düzlük yurduna, haqq məkanına.
İl çəkdim yurdumun gözəlliyindən,

Gəldim zəhmətli bu ölkəyə mən.
Mənə məclislərdə edildi hörmət.
Bir çox qəbilələr verdi ziyafət.
Qurtardım tamahın sərt havasından,
Nəfsin, qəhətliyini min bəlasından.
Qapına mən qaçdım olasan pənah,
Mənə bu qapıdır bir istinadgah.
Uşaq da anadan qaçsa, bu, yəqin,
Qaçar qucağına ancaq dayınin.
Mən yenə ümidlə qapına gəldim,
Torpağa üz qoyub, ruhun yüksəldim.

* * *

Sirlər yuvasından uçan bir quşam,
Səslə, qəfəsinə gəlib qonmuşam.
İsinib bu ali xislətinə mən,
Sənin qəfəsinə eylədim məskən.
Hər yerə uçsam da mən bir nəfəsə,
Yenə qayıdaram bu xoş qəfəsə.
Deyiləm yirtıcı, vətəşi qırğı tək,
Ki, sənə yırtaraq, çıxaram ürək.
Kəliklik arxasınca qırğı tək səfil,
Gəzmərim bir şikar arxasınca, bil!
Yaramaz sağsağan kimi də bir an,
Nə cür axtarmaram hər cür ağacdən.
Yaxşıdır göyərçin balası kimi,
Anamın ağzından alım ruzimi.
Gəlməz, tuti kimi, xoşum təqliddən,
Bubbu tək sirləri axtarmaram mən.
Sə kimi olsam da, yazıq milçəkklər,
İnciməz əlimdən bir zərrə qəddər.
Nəgə oxusam da şeydə bülbul tək,
Həç kəsənmə ummadım bir tikə çörək.
Gözüm nələsləri görməsin deyər,
Bayquş tək sığınmam bir xərabəyə.
Bir tavus yarandım haqqın bağında,

Simurğam mən dinin o Qaf dağında*.
Ey behişt ağası, sənin süfrəndən,
Hüma quşu kimi sümük yedim mən*.
Sənin kəramətin göstərrib təsir,
O sümük məddəmdə oldu tabaşir.
Daha mən çörəkçin ağız açmaram,
Əlindən alıram qida sübhü şam.
Zahiri görüşü sevmirəm əslə,
Ürəyim axtarır batini mənə.
Belə ülviiyəti sevən ürəkklər,
Təbii yaradar misilsiz gövhər.
Fəqirlik cəllalı olan hər adam,
Məni pənir, sirkə verməddə müdam.
Təbii gücüyü bu pənir, sirkədən,
Süd ilə şərabi yaradırəm mən.
Qaydadır, şərəbdən sirkə alınar,
Məlumdur süddən də pənir çalınar.
Təbii yaradıb möcüz, inqilab,
Pənirdən süd verir, sirkədən şərəb.
Kamiran adamlar kimi heç zaman,
Nə şərəb içərmə, nə də qızıl qan.
Mən qardaş qanına susamadım, bil,
Beş hissım bunlara müvafiq deyil.
Babam Adəm kimi etdikdi günah,
İncir yarpağına aparram pənəh.
Lakin təkbəbbürlü adamlar bir an,
İçmərim atəşi üzüm suyundan.
Üzümün qızına vermişəm talaq,
Dinin gəlinilə evlənməmişəm, bax.
Öyrətdi bu işi mənə şəriət,
Dönmərim bu yoldan heç zaman, əlbəttə!..

* * *

Keçmişdir o günlər, çörək üzündən,
İkidilli oldum bil-bil mən.
İndi qılınc kimi kəskin dilim var,
Qılınc sıyrılanda kəsərlilər.

Əvvəllər dilim bir dümür kimi idi,
Cəlalın yağladı dümürü, indi.
Səndəki iqbalaın sayəsində bir,
Yağ seli axıdır məndəki dümür.
Vallah, axtarsan da, yeddi iqlimdən,
Yaxşı yar düzəldən olmaz dilimdən,
Yeddi qat fəlakət o yeddi çıraq,
Nurlanır dilimdən qida alaraq.
İlhamım yalanla xarab olmuşdu,
O, cəvri rüngində sərab olmuşdu.
İndi hərsözümə bir həqiqət var,
O, güzgü, məhkəmə olmuşdur meyar.
Daha, məddahlıqla olmaram bədnam,
Göstərməz doğrunu yeri bu aynam.
Bir neçə naxış oldu düşmənim,
Atışdı doldurdu ağzımı mənim.
Ağzım xilas olsun deyər atışdın,
Yeddi su, torpaqla yudum onu mənim.
Sənin mədhin il, ey böyük sərvər,
Budur, ağzım səpir mirvari, gövhər.
O açıq və bağlı qapıda aşkar,
Deyil otuz iki, otuz min dürr var.
Əvvəllər şahları mədh etdiyimçün,
Dilim bulanmışdı çirkəbə bütün.
Paka çıxarmaqçün nəmişlikdən,
Yuyuram ağzımı göz yaşımıla mənim,

* * *

And olsun, cənnətin səkkiz bağına,
Yəni cəmalının şərin növrəinə.
And olsun ruh verən o saf kövsər,
Yəni o səndəki bakir sozlər.
And olsun atışdı dərindən dərriyəyə,
Yəni hərarətli qəlbini, mövla!
Xaqani bir dən söz yaratsa, inan,
Səndən başqasını eyləməz ünvan.

Başqa bir adama pırıştırsın,
Onda insan deyil, bir vıhşi divım.
Məni qəbul etsən nökrliyi sən.
Neylərim şahları, mirləri mən?
Zəmanə həlindən nə ummaq olar?
Mən ki, öz kölgəmdən qorxuram aşkar.
Qəlbimdə daima danışuram mən,
Qorxuram ki, olam özüm düşmənin.
Canım zümrüd kimi sovrulur yel,
Qorxuram şahların lütfündən belə.
Şərvanın ağzından çəkirəm bəla,
Onunçün dilimi açmıram daha.
Yalın qılınclardan tökülür cəl,
Vurmaram gicikdən yarpağına ləl.
Küləkli, tufanlı dənizdəyim mən,
Qorxuram gah yeldən, gah da gəlmədən.

* * *

Mən mənhus deyir bu Şərvan həli,
Nə deyim, həqiq sözdür, doğrudur, bəli.
Deyirlər Xaqani olsaydı sadıq,
Bizə meyl edərdi daha da artıq.
At kimi çəkərdi yüklərimizi,
Anı kək gələrdi güllərimizi.
Xalqın söhbətindən qaçmazdı bir an,
Dönərdi Xaqani şahdan, xaqandan.
Aradı o, mənə, qırmızı şərab,
Nəğmələr söylədi ona tar, rübab.
O da yanlara elədi xidmət,
Etdi babalar yoluna hörmət...
Doğrudur, sevirəm dini, ayini,
Mənhusdur kim inkar edərsə dini.
Mənhus adlansa da adı Keyvanın,
Zöhrədən kəm deyil, şəri, inanın*.
Bayquşda olarsa dinə sığmaq,
Dinsiz bir xoruzdan yaxşıdır, ləlbət.

MOSUL VƏ ŞAMIN TƏ SVİRİ

Ey vətəli, hicranı türk edib gedən,
Babil, Məşhəddə hər dəm meyl edən.
Babilin havası vətə torpağından,
Hasilin qızdırma oldusa, inan.
Tələcin Şəmdadır, durma, ora get,
Şamın torpağını dərdə dərmən et!
Yüz min il dövr edən bu sonsuz səfir,
Sən verdi ancaq tükənməz zərər.
Türk et bu iki mux, yeddi pərdəni*,
Yoxsa, dövrətək türk edər sən.
Hörmətli gəl yetiş Mosul, Şama,
Qütbdür, fəlakətdir bu yer islama.
Bu el qütbdür, yox bir zərər,
Bu el fəlakətdir, yox şübhəli.
Bu sonsuz fəlakətdir iki dünyaya,
Qütb isə köməkdir iki dünyaya.
Bəsdür, sən nə qəddər söylənəcəksən,
Rəngini dəyişən axşam-səhərdən?
Baş əymək başqa bir yer haramdır,
Səhərin, axşamın cəlalı Şəmdir.
Şamm üç hərfiyə hər iki aləm,
Yaranıb olmuşdur sabit və möhkəm.
Bir bax ki, başında "şin" tutmuş qərar,
Ortada "lif"dir, sonunda "mim" var.
Zəncilər şahı tək bəznib durar,
Ayaqda xalxalı, başda tacı var.
Lifi ortada bir mayaq kimi,
Qaldırmış göylər bir dayaq kimi.
Bir işıq yayılır hər səhər erkən,
Şamın "şin" tacının dənəndə sindən.
Yerin xoşbəxt oğlu müqəddəs Şəmdir,
Dinin anasına bir ehtişamdır.
Şamın qulluğunda olmaqçün nöqəsr
Göylər kəhəkşandan bağlamış kəmərlər.
Kəhəkşan yolunda bu doqquz fəlakət,
Qoymuş xonçasına Ayı dan tək.

Ayı başaq üstü danı edürkən,
Almuş orağ, sünbül Şam xirmə nindən.
Doğrudur, Misir də gözəl məkandır,
Lakin Şam danıdır, o bir samandır.
Cənnətdən atılan o saman ki, var,
Cismə qüvvət verməz, cana tor qurar.
Dara orağından düşüb o saman,
Orağı odludur çaxmaq daşından.
Dinin gözəlrinə batdı o orağ,
Dinin gözəl rində n qanlar axdı, bax.
Günəş də vuruşur misirlilərə,
O da nizəsin almışdır əl.
Misrin öz adında bir şükəstlik var,
Şamdan oğurlamış bir hərfi, aşkar.
Şamın ayağını qoparıb haman,
Başına qoymuşdur Misr utanmadan*.
Şamın dəftərində, bax, Misrin adı,
Pozuq bir hərf kimi heç oxunmadı.
Hər iki aləmdə Şamda nişan var,
Rəvayət Misr ilə olsun həmqatar?
Pərdəylə örtülmüş Misrin üz-gözü,
Çıxmış xatirədən büsbütün özü.
Onun surətində düşən bu ləkə,
Yaratmış hər zaman dinə təhlükə.
Misr nöqtə qoysan, tez müzür olar*,
Görün, bir nöqtədə nə sirlər var.
Şamsa mələklər möhkəm pənahdır,
Düz yol yolçusuna bir qiblə gahdır.
Buradan dərs almış nəbilər tamam,
Pak ruha şirindir, qüvvətdir bu Şam.

MOSULU TƏRİF VƏ İRAQ BAŞÇISI CƏMAL ƏDDİN SİTAYİŞ

Şam ağıl mülkünün ağasıdır, bil,
Balası dünyalar fəth edən Mosul.
Mosul nicat verən pak bir hərdimdir,

O həyat b x ş edən ba i- r mdir.
Hamı bu h r m  ba  əyir müdam,
Kainat bu s dr  edir ehtiram.
Dünyaya hökm edir onun q dr ti,
Vardır bu s dr  m  k xis ti.
Bəlkə də s madır onun x yalı,
Göyün üst qatıdır onun nihalı.
Mosul bir s mayi-mülki-heyr tdir,
Sahibin tikdiyi bir imar tdir.
Mosula sən söyüş üçüncü al m,
Sahibi adlandır ikinci Ad m.
Qırx g nd  d z lm   n onun heykəli,
Ona da d ym   dir Allahın  li.
Alınmış torpağı, suyu həvəsdən,
Canlanmış o da bir qüdsi-nəfəsdən.
Cəmal da ikinci Ad mdir bu gün,
Xəlifə yaranmış dünyaya bütün.
Hər an m   k r  gəlir bu x b r:
 kinci Ad m  s cd  etsin r.
Mosulun torpağı dördüncü səma,
Bu göydə mövcuddur G n    v   sa*.
Kəramət G n    y ks   n zaman,
Bəxtin azan ısı deyir ucadan:
Ey səhər g z  y n insanlar, qalxın,
Budur,  b diyy t s bh ne baxın!
Səhərin h sn n  veriniz salam,
Ona s cd  qılıb edin ehtiram.
Bax, k r m g n    a araq   hp r,
 amın m  riqind n doğur hər səhər.
Onun doğduğu yer olduqca bu  am
 anım s h rind  doğar eht  am.
F   yin g n    söz verdi dərhal, Ki,
 amın   rqind n göstərsin camal.
Çünki  am m lk d r nam  ehsan n,
Alır r v  qini, bil, Xorasanın.
 raqın başçısı o  am sahibi, -
 slam ölkəsinin tamam sahibi.
Camal, bil, C m  idi kölgədə qoyar,

Cəbrayıl qanadı ona sayı dar.
O zərrin tacıdır tacıdarların,
Şahıdır dünyada hökmdarların.
Qətidir hər hökmü, rüyi, fərmanı,
Həşmət sarayıdır onun məkanı.
Kainat ki, sonsuz böyük hicabdır,
Onun əllərindən düşən hübabdır.
Günəş ki, məşəltək göyləri gəzdir,
Hümməti önündə xeyal bənzir.
Əli möcüzələr göstərən dərmdə
Cam da heyran qalar bu sehrə, Cəm də*,
Yanşa bilərmi heç onunla Cəm?!
Bil, onun əlinə baş yir alım.
Cəməşdin camında görünən cahan,
Onun öz əlinə görünər hər an.
Altmış il bir fərq qoymayan da,
Bilir ki, cam heçdir əl olmayanda.
Ağla qüvvət olar hər zamanda əl,
Cam isə ağla tördür əngəl.
Bir ürək qanı ki, camla yaranar,
Belə ürək qanı nə iş yarar?
Zahirdə özünü şəhən göstərir cam,
Lakin, de, heç püxtə olarmı bir xam?
Cam özü bəladır xalqa, xilqətə,
Onunçün düşmüşdür özü illətə*.
Gərəkdir ki, səma, xurşidi-almə,
Cəmalın əlinə qoysun cami-Cəm.
Cəməşid bir nökrədir Cəmaləddinə,
O bir iftixardır Cəməşid nəslinə.

* * *

Əgər qonaq olsan Cəmal bir an,
İtmiş həyatını geri alarsan.
Onun sayəsində ilham alaraq,
Səlamət yaşar od, su, hava, torpaq.
Ey günəş parçası, bir qalx yerindən,

Get, yaşa Cəmalın sayı sındı sən!
Ulduza nur verən Günəşdir, Cəmal,
Get, Günəş olmaqçün sən ondan dərslər al!
Hazır ol, nə desən dərslər söylə sən də,
Sonra da təkrar et öz hafızında.
Alaraq göstəriş o sərkdərdən,
Mədinə şəhri qoşun çağırarsən.
Çək sən çıxmasan onun sözündən,
Məkkəni salarsan razı özündən.
Qərib deyilmi, Məkkə də ona,
Kəbəylə birlikdə eyləyir dua.
Ona Nizamülmülk ad qoydu zaman,
Sonra dediyində oldu peşiman*.
Ona şahın özü olarkən qulam,
Bir də yaraşarmı deyilsin Nizam?
Onun əlsuyundan, ayaq tozundan
Təcrübə etməyin toplayıb yığsan,
Bunlardan bir Allah cahan içində
Yüz Nizam yaradar bir an içində.
Xəlil tək bütünü sındırıb atdı,
Dində açıq gözlə Kəbə yaratdı.
Bununçün dünyanı düzəldənə, bil,
Ona ad verildi ikinci Xəlil*.
Sarı rəng qələmi alov tək yanır,
Özü də atışır, bax, qidalanır.
Bədənə misirli, dəridə Yəmən,
Paltarları Çindəndir, papağı Hinddəndən.
Möhtac ölüklərə ruzi payladı.
Misirli Yusif tək məşhurdur adı.
Mədəsi İsa tək, vücudu - Yəhya*.
Özünü heç oruc tutmayır əsla.
Surətə sandır, məzacı xəstə,
Başı yaxşı durur bədəni üstə.
Qocadır, uşaq tək o zəifhəldir,
Bununçün orucu yemək halaldır.
Hicrətdən beş yüz il keçən müddətdə,
İslamı saxladın müvazindətdə.
Sənin gövhərini bu çərx-i fəlak,

Dörd gövhər başına tac qoydu, bişkk*.
Yetimlər saxladın Simurğ kimi sən,
Dənizdə inci də çıxmaz lindən.
Layiqdir Kəb'nin xəlqi sənə,
Bağlıdır xilafət şöhrəti sənə.
Sənin tədbirində böyük hikmət var,
Tutub Abbasilər sayındı qarar*.
Bununçün istərlər Xəzridən bac,
İstərlər Rum, Xəllux, hindlidən xərac,
Qeyslər də keçərk Rum yollarından,
Məkkə qapısında olar pasiban.
Bu gün dünyaları fəth edən rumlu,
Olacaq qapının damğalı qulu.
Süleyman tikdirən zamanda bina
Ona cinnələr oldular bənnə*.
Sən isə imarət tikdirən zaman,
Mələklər oldular ona daşqoyan.
Günəşin oduyla birləşən kövsər
Dağlarda durmadan həng düzəldər,
Qafqazdan toplanmış mürməri, daşı,
Ulduzla bəzənmiş bürcün başı.
Qiyəti üstündür belə bürcün,
İskəndər tikdirən bürcüldən yəqin*.
Saxlanır burada gənc içində gənc,
Sən də mərkəzində bir şahı-şətrənc.
Bu şəhrə qoyarsaq dalətli ad,
Yəqin ki, deylik dalətabad.
Ona döşmədir bu doqquz fəlak,
Odur səkkizinci asiman, demək.
Demişlər hər zaman alicənbəlar:
Şəhərlər bu yerlə edər iftixar.
Ey Keyvan şərəfli, Səmak cəllali,
Ey Rizvan sifətli, behişt cəllali*,
Vəsfində bu ağıl qalmışdır heyran,
Daha söz qalmadı mənə edim bəyan.
Sözün qüdrəti mədhinə çatmaz,
İdrak bundan artıq mənə yaratmaz.
Bu həddən yuxarı yol tapmaz xəyal,

Mədhini bundan çox deməkdir məhal.
Qalan sözlərimi, şükürümü, hökmün,
Kitabın sonunda deyəcəyimi mən.

PAXILLARI MƏZƏMMƏT VƏ BÖYÜK ADAMLARI TƏRİF

Adam var ki, bilməz nədir qanacaq,
Fazil adamlara lağ edər ancaq.
Canı qızdırmalı, hərziyi çox,
Xalqa bədxahlıqdan başqa işi yox.
Çarx kimi daima başı hər rənir,
Üstürləb kimi o fitnə törədir*.
Çalışır məhv olsun büsbütün cahan,
Xəlbir tək boşluqdan ibarət olan.
Adamlar buğda tək düşüb qalmışlar,
Arzu quyusunun dibinə naçar.
Yel kimi sayəsiz gəl-di-gedərdir,
Kölgə tək cisimsiz canı hədərdir.
Qıvrımdır nəncib dilbə r saç tək,
Hiylə gəlir dost kimi qururlar kəllək.
Sehirlər düzəldən bu rüşvətxorlar,
Yalanı etmişlər hər işdə şüar.
Haram mal yeməkdir bütün işləri.
Doludur zəhərli iti dişləri.
Əbdi sönmüşdür qəlblərində şam,
Başları bu şamı söndürmüş tamam.
Şeytan asqıranda törənmiş onlar,
Məgər bu "möcüzə" şübhə edən var?!Çünkü olsaydılar Adəm nəslində,
İsaya bənzərdi üzliəri həmmən.
Düşmüşlər ardına şöhrətpərəstin,
Hər qanmaz eşşəyin, murdarın, pəstin.
Olsa da zahirdə adları Buzər,
İşdə Buləhdən daha da bədtər*.
Zahiri ağadır, batini bəndə,
Qıfıl tək salmışlar cismimi bəndə.

Büşür bənzər bu uzunqulaqlar,
Hər işdən özünün çəkirlər kənər.
Bəzənsə bu qanmaz, kənər eşşəklər,
Dedilər aləmdə qopacaq məhsər.
Otuz ildən sonra baş verib bir sirr,
İyirmi bir bəla törəyəcəkdir*.
Qopacaq, elə bir dəhşətli tufan,
Ki, alt-üst olacaq büsbütün cahan.
Fəzada sayrısan ulduzlar ki, var,
Böyük bir qəzaya olacaq düşər.
Onlar səyyarların içində tək-tək,
Dolaşub, üçbucaq təşkil edərək,
Tərəzi bürcündə birləşən zaman,
Böyük fəlakət düşəcək cahan.
Bu bəla üz verən zamanlar, bişəkk,
Şimal qütbündə çox zərərləyəcək.
Ancaq şair belə hərz-hədyandan,
Dünyada çəkinməz, qorxmaz heç zaman.
Hər kəsin sən kimi bir arxası var,
Vecin deyildir bu uydurmalar.
Xaqani inammır bu yalanlara,
Gülür bu yalanı uyduranlara.
Çünkü sən özünsən küllən-ixtiyar,
İstəsən, bəllələr bizlərdən qaçar.
Sənin bəndələrin çox olar onda,
Göydəki hesabsız ulduzlardan da.
Hifz olsun bələdan dövlətin, varın,
Bütün qurduqların, yaratdıqların.

ÖZÜ HAQQINDA

Sənətkarlıq nədir? Bilmək istəsən,
Gəl, məndən sən onun sirrini öyrən!
Kamal mayasında bir zərrə idim,
Ağlımla Günəşə dönüb, yüksəldim.
İndi söz Günəşi aləmdə mənəm,
Şairlərdən üç qat ucadır rütbəm.

Bir işıq almaqçın məndən pay kimi,
Dövrəmdə gəzirlər onlar ay kimi.
Mənsiz bir həçdirilər parlasalar da,
Ardımca sürünər onlar dünyada.
Gecə solqun işıq saçsa da qəmli,
Günəş doğan kimi gözlərdən itir.

BABASI HAQQINDA

Sənətcə toxucu olmuşdur babam,
Onun sənətinə almışam ilham.
Gecələr səmayə baxılsa gəl,
Pambıq tarlası tək görünər göylər.
Mənim o pambıqdan olar ipliylim,
Onunla toxunar canım, iliyim.
Can evində zəl şagirdi durar,
İplik yirərk, arğaçlar qurar.
Vəta, Adəm, Xızır və Musa üçün*,
Məna naxışları vuraram hər gün.
Gəl istəsələr ləbbad, dəstər,
Ruhdan toxuyaraq, verrəm yadigar.
Gəl mən bir paltar düzəltmə dindən,
Tikərim, şübhəsiz, onu "Yasin"dən*.
Dərin fəzalarda gələn yolçular,
Tikərlər həmişə bəzəkli paltar.
Fikrimin odundan, ilham suyundan,
Mən də toxuyuram naxışlı dəstan.
Bir möcüz göstərüb mənalı sözdən,
Sudan, oddan paltar toxuyuram mən*.
Layiqdir şerimi göylərdə görərk,
Üç bacı bağlasın başına ləçək*.
İncəlik yaratmaq istəsəm gəl,
Zir aləm düzəltmək əlimdən gələr.
Məliklər başına mən qoyaram tac,
Eylərim İsanın dərdinə ilac.
Özüm tor quraram ipəkqudu tək,
Hörümçək kimiym, daima işlək.

Ancaq onun kimi al qan içmər
Barama qurdu tük halal işlərdim.
Barama qurdu söz toxusa gər,
Özünü ancaq o, mən bənzərdim.
Hörümçük toxuyar naxışlı paltar,
Lakin o paltarı bir tikan yırtar.
Etsə də barama qurdu qənə, t,
Gözəl içində qazanar hörmət.
Barama qurduyam, hörümçük deyil,
Mən halal nemətlə yaşayıram, bil!
Gözəl gəlin kimi barama qurdu,
Özünü ipəkdən bir çadır qurdu.
Hər kəsin ki, belə gözü, qaşı var,
Pərdəni yaşamaq ona yaraşar.
Mənim, bax, bu günün ziz insanı,
Mənim, söz toxuyan şair Xaqani.
Bir güşə içində yaradıb hikmət,
Edirdim bir neçə sufiylə söhbət.
Xasların məclisi bəzənsin dey,
Sizdən fərq toxuyub etdim hədiyyə...

ATASI NƏCCAR İLİ HAQQINDA

Atam nəccar idi, dərslər alıb ondan,
Oldum zəmanədə ustad sözyonan.
Sözün burğusuyla çalışaraq, mən,
Kaman düzəldərdim qövsi-qüzəhdən.
Ağıl kəməndini sımayı atsam,
Ayı bir top kimi tutaram asan.
İlham tişəsinə işlətsəm gər,
Yüz tayfa qarşımda qəddini qoyur.
Rəndəmdən çıxaraq tökülən yonqar,
Hurinin üzündə bir tel oxşar.
Musa ağacıdır ağacım tamam,
Tuba budağından düzəlib taxtam*.
Ağlımın dəvəti o ağacdandır.
O taxta mənimçin bir tənxi-candır.

Hermes haradadır, hanı o alim?
Gəlsin ki, tənini özüm düzəldim*.
Nuh hanı ki, ona verim yadigar,
Bu memar tənimdən sətətar, pərgar?!*
Ne qədr məskənim bu xoş məkandır,
O Şırvan deyildir, bir Xeyrəvandır*.
Təsdiq etməsə də bir neçə naşı,
Xaqanilə bitmiş söz yonmaq işi.

ATASINI TƏRİF

Atam, aləm bilir, nəccar əlidir,
Onun səxavəti elə bəllidir.
O məni böyüdü, vermişdir çörək,
Mədh edəm məni onu qələmlə gərək.
Sənətdə Azərdi, söhbətdə İsa,
Tabut qayırdı o, Xəliləsa*.
Onun qayırdığı tabutlar yəqin,
Qoyulur qəbrinə musəvilərin.
O da bir əliydi - adlı dilavər,
Mən isə önündə bir sədiq Qənbər*.
Azad bəsləyirdi dünyada məni,
Can-başla sevdirdim bu ailəni.
Girirdi qələbimə o şəfqətiylə,
Qələbim qızınardı məhbəbbətiylə.
Dünyada səhv edib, dadsaydım əgər,
Canları məhv edənin acı bir zəhər,
Sətaqətən əziz hərdənəyi vardı,
Zəhəri məhv edənin dərman alardı.
O, can sərf edərdi hərdənəyimə,
Quş südü düşsəydi gərəkürəyimə,
Hansı yolla olsa tapardı, inan!
O məni canını edərdi qurban.
Bəslədi, can quşum pərvazə gəlidi,
Atamın dərinə yeyib yüklədi.
O, bir sultan kimi fərman verərəkən,
Quş kimi hazırdım qulluğunda məni.

ANASI HAQQINDA

Bir aşpaz qızıydı sevimli anam,
Onunçun hər kəsi mən doydururam.
Hikmət xəzinəsi məskindir mənə,
Getmərim, versələr, başqa xəzinə.
Xurma ağacının çölü xoş olur,
Nemət mətbəxinə içi doludur.
Mətbəxin bir xərk hazır edərək, n,
Yuyuram oranı pak su ilə mən.
Boş durmaz mətbəxin qazanım bəs,
Sınıq görməmişdir kasamı bir kəs.
Yuyarkən mətbəxi adlı-sanlılar,
Daima illəri bal, yağda olar.
Beyin qazanımda bişəndə hissələr,
Dolar nemətimlə bütün məclislər.
Günəş də can atub dolanır hər gün.
Mənim mətbəximdə nə pay almaq üçün.
Mənim mətbəximdə nə çıxarkən tüstü,
Göylər də nələrə dolar illüstü.
O Məryəm sifətli gözəllər ki, var,
Mənim xəryimlə açarlar iftar.
Mədhlər söyləyən təbim dəryadır,
Zaman süfrəsinə sözüm halvadır.
Şerimi sarıban eşitsə gər,
Onu zəfəranlı plov zənn edər.
Yağlı sözlərimlə dolmuşdur cahan,
Mavi bir kasaya oxşar asiman.
Çoxdandır bu kasa gəzdirən fəlak,
Pay istər həmişə şerimi görçək*.
Bu zalım zamanı hər axşam, səhər,
Məndən loxma alıb, qana döndərər.
Açsam ilhamının süfrəsinə mən,
Aş axar süfrəmin hər tərəfindən.
Bu aş ülvyyətin ruhudur yeksər,
O, ruha mətanət, təravət verər.
Sözümün şəhəddir o şirin şərbab,
Sufilərin içində qazanan savab.

Xasların qəlbi sözüm açar,
Hər beytim şam kimi yanıb nur saçar.
Həyatın süfrəsi bol olsun dey,
Mən təzə yeməklər etdim hədiyyə,
Xərdəyim dostlara şirin-şəkərdir,
Lakin paxıllara acı zəhərdir.

ANASINI TƏRİF

Əgər olmasaydı ana zəhməti,
Qazana bilməzdim mən bu şöhrəti.
Mənalər kişisi o qoca anam,
İkinci Rəbi kimi ydi tamam*.
Rəbi söyləməklə sənəv olar ona,
O, bir Rəbi ydi göy qızlarına.
O, hikmət evində bir baş hər rədi,
İsmət aləmində çox möhtərədi.
Ona da Məryəm tək atdılar böhtan,
O da Zəhra kimi payları ehsan*.
Beş günlük dünyanı tamam unutdu,
Məryəm tək dörd aylıq bir oruc tutdu.
Nəsturi qızıydı, nəslə, möbədi*,
O, sonra İslama "dinimdir" dedi.
Onunla bu torpaq gələrdi cana,
O, bir Filakusdu bizim dövrənə*.
Myastu yolunda yələşərdi şad,
Siyruni dilini bilirdi azad*.
Belə qət etmişdi ağılı, ilhamı,
Ki, qəbul eyləsin dini-İslamı.
"İncil'dən bir gün üz döndərəm zaman,
Onu cəzb etmişdi özünə "Quran".
O, Züleyxa kimi bir xanım ikən,
Sonra Yusif kimi qul oldu birdən*.
Hüsndə olmuşdu bir Rum gözəli,
Onu bəsləmişdi mələyin əli.
Əzəl bağçasına vermişdi ürək,
Hüdəpərdəndə o bəslənirək,
"Quran"ı görəndə demiş "la ilah",

Xaçdan vü "İncil"dən eyləmiş ikrah.
Xaçə kəsildikdə amansız düşmənin,
Xaç kimi o, çarpaz olmuşdur həmənin.
Daima İsayə dualar etdi,
Xəllilin yolunca sidq ilə getdi.
Oyaqdır, yatmayır əsla gecələr,
Dindən nə fəis alır doğarkən səhər.
Onun imanına, səcdə edərək,
Ülkeri təsbeh tək çevirir fəkk.
Sufilər kimi o çıxarmışdı ad,
O saf ürəkliyə vardı etiqad.
Nəzər alaraq əsil-nəsin,
Əzəl öz möhrüylə kəsmişdi kəbin.
Yandırmaq istərkən qəbrində çıraq,
Qəlbini mum etdi, sözlərini yağ.
Zəfər çalmaq üçün, bunu da deyim,
Mən səbh tələndən tikmişdi geyim.
O razı qalarsa, xoş olar halım,
Onun duasıyla gülər iqbalım.
Onun hər sözündən alıram qüvvət,
Qaladır verdiyi hər bir nəsihət.
Kəsilsə düşmənlə qarşıda yolum,
O qoca qarıdan güc alar qolum.
Onun duaları olmasaydı, ah,
Ömrüm puç olardı, yəqin bir sabah.
Onunla fəxr edir bu doğma vətən,
Üveys kimi bəndəm o arvada mən*.
Burada onunçün mən düşüb qaldım,
Özümü min dərdə, bəlayə saldım.
Onun haqqı çoxdur boynumda, bişəkk,
Sevimli məimin haqqı olan tək.

Ə MİSİ HAQQINDA

Mən təbib məimdən almışam ilham,
Yeddi söz mülkünün bir Boqratıyam*,
Ağlım pay almışdır min bir dənizdən,
Tanışam hər otlə Qaf dağında mən.

Bil, Ava dağının Musası mənəm,
İndi bu aləmin İzası mənəm.
Onunçün məskənim olmuş asiman,
Dördüncü göy olub mən bu Şirvan*.
Cənnətdə nə meyvə yemişəm Adəm,
Tumunu təbimdə qıkmış müntəzəm.
Qələbim Hindistandır, ilhamım Çindir,
Nadir dərmanlarım iskanə bindir.
O şadlıq gətirən məcunla hər an,
Sözüm olmuşdur hər dərddə dərman.
Nə vaxt təzəlişim şirin sözləri,
Paxıl adamların çıxar gözləri.
Kim belə bir dərman hazırlasa, bil,
Ona can evində verilir mənzil.
Sözüm şəfa verir dərddə canlara,
Lakin, taun olar o, nadanlara.
Mən haqq yolçusuna yol göstərənəm,
Düşmənin canına qızdırma mənəm.
Mənim nəfəsimin möcüzəsində,
Yüz min qızdırmalı sağalar həmin.
İçdikcə şirvanlı söz şərbətini,
Qaynar damarında qan bulaq kimi.
Dərman qayıрмаğı sanki peyğəmbər,
Eyləmiş əzəldən mən müyəssər.
Zatında şərəftə, həmişə kürəm var,
Onun verilişi dünya barınar.
Onun əl suyundan yarandı kövsər,
Rəffə- dükəninin rəfə bənzər*.
Verir dərmanları ölüyə həyat.
O, İsadən yüksək durur neç qat,
Mənim düşmənim o edər lənət.
Belə dosta olsun yüz kərə rəhmət!
Natamam yaranmış bir neç cahil,
Belə söhbətərdən olmuşlar qafil.
Qarikon kimidir acı sözləri,
Acı təbədd kimi boşdur özləri*.
Təbədd təki içəri zəhri-həlahil*,
Olmuşlar biliyə, məzhəb qatil.

İ MİSİNİ Tİ RİF

Öz İmim Ömrin sayısındı mın,
Yetimlik divinin qaçdım lındın.
Bil, mınim böyüyüm, yol göstərənim,
Tərbiyə verənim İmimdir mınim.
Sözləri hər zaman qıtiydi onun,
Şagirdi - İ rüstü, bir dı İ flatun.
Hermes üçbucaq elmini, zaman,
Onun idrakıyla öyrətmış, inan!
İ mımı almışam o şərifi mın,
Ki, torpaq, su alır onu Günəşdin.
Günəşdir rəng verən torpağa, daşa,
O, suyu qaldırır göyü birbaşa.
Günəş dol sallayıb ipiyli, bil, sən,
Su çəkir fıllıyın dənizlə rındın.
Günəş qızıl ıllı nıqqışa bənzer,
Torpağı durmadan min rəngli bezər.
Günəşin işığı altında ancaq,
İncini - su verər, qızılı torpaq.
Gördü ki, otağı dardır qəlbimin,
Açdı İmim ora pəncərə yüz min.
Girdi Günəş kimi pəncərələrdən,
Kamalı Günəş tək tel düzdü ki, mın.
Tutaraq bu teldən hər axşam-səhər,
Möhəttə quyusundan çıxım birtəhər.
İ mımın evində başım oldu dik,
Təklilə qımimi o etdi mınlik.
Mın kiçik "dəqiqə" mislində idim,
Böyük "dəricləy" çatdırdı İmim.
O, mını apardı bürcləri sarı,
Tanıtdı səyyar və ulduzları.
İ vətənlə birlikdə altmışa atdı,
Sonra da altmışdan otuz yaratdı*,
İki on beş etdi otuzu da həmm,
Onlardan yaratdı yeddi baş alım.
Atam dözməyərək dərəcə cahanda,
Sam Zalı atan tək mını atanda*,

İ mim Simürğ kimi uçub gəlir k,
Qanadı altına alaraq Zal tək,
Qaldırdı biliyin Qafına həmin,
Bəs nildim onun yuvasında mən.
İ həmdə misini necə oldu yar*,
Oldu mim mən o cür pəristar.
O, mənə öyrətdi hər elmə, fənnə,
Oxudu "Quran"dan aydın mən.
Atam mən verdi ağır bir cəza,
İ rəblər o zülmü edirdi qıza.
Bu sözü "Quranda" axtar, tap, öyrən,
Get, oxu "və izl-müvəddə"ni sən*
Mən qaldım atılmış uşaq tək xəlqə,
Nəfəsi tutulmuş, qəlbi şikəstə.
İ mim görüb bunu gəlidi həyətə cana,
Yenidən mənə o gətirdi cana.
Sanki oldu mənə mehriban dayım,
Yaralı könlümə o qoydu mülhəm.
Səkkiz behişt ilə trafımda şad,
Yeddi heykəl qoydu o böyük ustad.
Aldı kainatdan yeddi dəmir mil,
Bir halqa boynuma etdi həmayil*.
Sudan və alovdan çıxıb, boy atdım,
Yəni yeddi yaşa mən gəlib çatdım.
Baxaraq açılmış şirin dilimə,
Ağıl lövhəsinə verdi ilimə,
İ vəvəlcə o mənə öyrətdi "vəbcə",
Mənə Həqiqi dedi nəhayət*.
Dərs verdi xeyirli səvab işlərdən,
Ondan hər sorğuma cavab aldım mən.
O, bir müllimdi, hikmətdi sözü,
Dərsdə xəlqim də olmuşdur özü.
Mənə xətt öyrətdi hər səhər-axşam,
Gəlidi arxasınca surə və əhkam.
Öyrətdi lütf ilə hər məsələni,
Nəhayət, çatdırdı "vənnas" mənə*.
Gördü ki, bələddən hər nişan yə,
Apardı bir böyük kitabxanəyə.

Gördükdə olmuşam, doğrudan, heyran,
Oxutdu vətəncə "sureyi-rəhman".
Bunlarla bərabər qoydu bir sabah,
Ovcuma gözəl bir "kitabı-isləh".
Mən etdi oxuyum mən onu təkrar,
Ta gözüüm önündə açılınsın əsrar.
O, mənə ustaddı, mən ona şagird,
O, İbn-Vəridi, mən də Mübərriid.
Mənə dil qanunu öyrətdi mənə,
Qoymadı səhv etmə, oldu həmdə mənə.
Mənə üç elmdən etdi xəbərdar,
Ağıl, fəhm, hiss oldu onlardan izhar.
O, mənə şərh etdi hər bir məfhumu,
Sonra da öyrətdi elmi-nücumu..
Dəlillə, sübutla eylədi bir-bir,
"Quran"ın yüz on dörd sirrini təbir*,
Çox asan yol ilə o mahir insan,
Etdi "bir", "iki", "üç", "dörd", "beş"i bəyan*.
Sonra dörd kitaba saldıqda nəzər,
Verdi dörd əsasdan tərflə xəbərr*.
O, dörd sütun oldu danılmaz sənəd,
"Quran"ı onlara eylədi məsnəd.
O, mənə doğru yol göstərərək bu dəm,
Dedi: "Gör nə sirlər yaranmış ələm!"
Hər iki dünyanın sirrini açdı,
Adəm tərk hər sözdə bir işıq saçdı.
O, mənə dəyər verdi, müəllimimdi,
Həm böyük ustadım, həm də mənimdi.
Çatıb boya-başə mən şad olanda,
Məktəbdən, dərslərdən azad olanda,
Meyvəli ağac tərk açdıqda çiçək,
Həyatım bir bahar fəslinə gircək,
Mən təsir alaraq sudan, Günəşdən,
Rəngdə su, istidə bir od oldum mən.
Sonra dünya bəxdə təleyimlə kəmə,
Dörd əllə yapışdı yaxamdan möhkəmə.
Kəsdi salxımımı qara oraqla,
Qozavü-qəddərdən dərs alan Covza*.

Çox bəlalər gördüm mən ruzigardan,
Sanki baş qaldırdı bənovş qardan
Ağ lövhə bəxtimi qara yazdılar,
Etdi "Nun vəl-qəlm", taleyimi zar*.
Baxdıqca bu "nun" a bu "vəl - qəlm",
Bir "Yasin" pılrdı dər, əlm.
Gördü söz mülkün mən bir hakiməm,
O, mən ad qoydu: Həsəni-cəm*.
Qəlbimin ayağı məxzənə batdı,
Omrüm də iyirmi beş il çatdı.
Bildi söz mülkün mənəm hökmrən,
Qarşımda fərhdən əmim verdi can.
Bu fani dünyanı gülər tərkdə,
Hardan gəlmişdisə, ora da getdi.
Bir dəfə asqırıb eylədi rəhlət,
Məliklər oxudu ona min rəhmət.
Qırx il bu dünyada o, subay qaldı,
Nəhayət, cənnətdə bir huri aldı.
Kim belə bir yara olarsa məftun,
Haqqı var subaylıq çəkməyi onun.
Ayrılıb getdikdən mənə o sərver,
Mənim ətrafımı aldı düşmənlər.
İntiqam almaqçın fani dünyadan,
Adəm köçüb getdi, yaşadı şeytan.

İZZƏ DDİNİ TƏRİF

Bir nəzər saldıqda ali məclisə,
İzzəddin yadigar qalmışdır bizə.
Var ikən sinəmdə qəmlərdən qubar,
İzzəddin olmuşdur mənə qəmküsar*.
O, mənə oxşayar, əzizləyirdi,
Sılrdı könümdən hər qəmi, dərdi.
İzzədin Məhəmməd mənə verdi can,
İzzətli yüksələn hər kiçik insan.
Əlimdə izzətdən dir sənə vardır,
İzzətli yaşayan nə bəxtiyardır.

Həqiqət həlinin dəftərində,
Almışdır məhbəbət dərsini, bil sən.
Həqiqət həlin Günəşdir üzü,
Hər oruc tutana bayramdır sözü.
Söhbət başlarkən o böyük ustad,
Zəmanə Söhbətə susub, qalar mat*.
Düzlük aləmində qəlbə təməldir,
Dinin havasında safdır, təzizdir.
Yumuşdur sədaqət suyuyla hər an,
Təməlin tozunu can paltarından.
Düşməndir o, zülmə, nəfsə, zülmətə,
Könül verməmişdir bir xəyanətə.
Ürək paklığını etmişdir şüar,
Onunçün adını qoymuş təməlzkar.
Gördüyü ləkəni göz yaş silər,
Könül güzgülündən hər axşam-səhər.
Möcüzə diqqət et, göstərib hünər,
Gör necə su ilə güzgülə təməlzər.
Onunla hər görüş bir səadətdir,
Hər sözü, söhbətə bir nəsihətdir.

ÖZ VƏ ZİYYƏTİNDƏN ŞİKAYƏT

İndi də halımdan qoy gileyim,
Gör, necə olmuşdur həvalım mənim:
Bəla dəninizin düşdüyüm gündən,
Səddəftəki əlsizim, ayaqsızam mənim.
Mərvəri tapmaqçin əməssiz fəlakət,
Doğrayır sənəmi hər an sədəftəki.
Gümüş tək əridir gah bədənimi,
Gah da qəmlə əzir bir cəvə kimi.
Məni tələf gördü zamanın gözü,
Soldu, çopurlaşdı bəxtimin üzü.
Dərdidir o tələf belə dövrənin,
Çopurluq şərridir bizim Şərvarın.
Olsam da məni dünya görmüş qaraquş,
Zəmanə qol-qanad məndə qoymamış.

Çıxır boğazımdan hey ahü-flüğan,
Paxıllar ilindən çəkirmə aman.
Mənin işlək öküzüm, meydan iş dar,
Hər işdə sayırlar məni günahkar.
Zəmanə boynuma bağlayıb kəməndə,
Cismimi etmişdir bu meydana bənd.
Amansız fəlakət məni hər saat,
Bir işlək öküz tərk qoymayıb rahat.
Ürəyim bağlayır günbəgün qubar,
İşimin nə sonu, nə əvvəli var.
Arizu varsa da, ona yol yoxdur,
Murada çatmağa mane çoxdur.
Göz yaşım rəngilə zərşəgəl döndü,
Batan Günəş kimi surətətim söndü.
Gördükdə ürəyim od tutub yanır,
Zərşəgəl qəlbi də tez alovlanır.
İşim baş tutmayıb, ürəyim sınıq,
Məzuram, boğarsa məni hıçqırıq.
Fətil nazik olsa, tükənlərsə yağ,
Titrək işıq saçır ətrafa çıraq.
Mənfur dövrən kimi, gör, necə işdir,
Mənim bir günüm də xoş keçməmişdir,
Bir təqvim ilində olan kimi, bəxt
Bir gün artırmadı ömrüm heç vaxt.
Elə ki, təqvimin günləri dolur,
Demək, il qurtarır, təqvim məhv olur.
Onunla bir daha hesab edilməz,
Ondan heç kəs tarix öyrənmə bilməz.
Onu yox edərsək, dönrə xəyala,
Onunla oturub baxmazlar fala.
O ya vərəq-vərəq verilir yelə,
Ya kitabxanadan atılar çölə.
Ya silib atırlar ilin kirini,
Küçəyə səpərlər vərəqlərini.
Əvvəl sayılsa da lazım, mötəbər,
Sonra bir gərksiz şey çevrilər.
And olsun allaha, dövrün ilində,

O vaxtı qurtarmış tıqvim mənə, mən.
Heç vifa görmədim bir həmdə mimdə,
Görmək nə, heç onu eşitmədim də.
Yusif qardaşlardan çəkdi min əzab,
Mən ondan daha çox çəkdim iztirab.
Könül dərdə ləndən düşdü təlaşa,
Oxşaram bir küncə atılan daşa.
Mən baxa bilmirəm öz ailəmə,
Dərdimdən od düşür bütün aləmə.
Mən mənə yaradan tutiyəm, əfsus!
Şərvan qəfəsində olmuşam məhbus.
Qəza yer üzündən sildi adımlı,
Kəsdi dimdiyimi, qol-qanadımı.
Çıxartdı səadəti Hindistanından,
Qovladı məmlin gülüstanından.
O mənə şəkər yox, zəhər yedirdi,
Nəhəngin ağzından mənə su verdi.
Mən ölüb qurtaran tuti kimi, ah,
Nəhayət, ölümə getirdim pənah*.
Zəmanə xalqının ləndən artıq,
Susmuşam, olsam da bir gözəl nətiq.
Mən işin sonunu bildiyim üçün,
Nitqin ayəsini pozdum büsbütün.
Məryəm töhmətlər yağdırılan dəmə,
Dinməyib, inadla susmuşdu Məryəm.
Neyləyim, başımdan qorxaraq mən də,
Dilimi ağzımda saldım kəməndə.
Kəsdisə dilimi üzltə xələcri,
Dil tövhid deməkdən durmadı geri.
Qılınca oxşasa yaxşı olar dil,
İş görsün hər zaman, quru söz deyil.
Şamaxı, bu gözəl, bu geniş diyar,
Nə üçün bəsləyir ürəyimə dar?
Ah, mənə Şamaxı bir zindan oldu,
Hər tüküm canıma zindanban oldu.
Yanıma nəinki qoymazlar insan,
Külək də boylana bilməz qapımdan.

Yolda mən bir addım atarsam hərgah,
Ya da ki, ürəkdən çəksəm odlu ah.
Bir düşün vurub tez düşmənin o aha,
Durmadan aparıb çuğullar şaha.

DÜŞMƏNLƏRİN QİD

Bir neçə eşşəkdən deyim sizə mən,
Dad çəkir onların yer-göy əlindən.
O murdar uşağı qaşqabaqlıdır,
Həm də yeddibaşlı, dördayaqlıdır*.
Hər zaman o murdar uşağı murdar,
Sözündən yüz bəzək oğurlayırlar.
Çirkin sözlərinə qatırlar onu,
Şər bazarında satırlar onu.
Cəfəng sözlərini oxuyan kimi,
Coşuram qəzəbli bir ümman kimi.
O murdar ağzında onların zinhar,
Baxmayın, yüz hovuz heyiz qanı var.
O divbaş adamlar heybətlidirlər,
Div kimi onlar yüz sifətlidirlər.
Uzaq olsalar da söz hünərindən,
Od yağır zəhərli nəfəslərindən.
Bu mülhüd eşşəklər düşməni-dindir,
Din satıb, deyirlər meydan bizimdir.
Hər zaman "İlmət" deyib, dururlar,
Heyf ki, "İlmovtdan" uzaqdır onlar*.
Mənim sözlərimi yaxşı dinlə bir,
İlmövtun özü də ölüm deməkdir.
Daima düzlükdən dəm vursalar da,
Yıllık görərsən yalnız onlarda.
Onlar alçaqlara çox alçalıblar,
"Dal" kimi, "nun" kimi yeri qalıblar*.
Onlar etibarda Kufə əhlidir*,
Bağdad əhli kimi haça dillidir.
Onlar gözü qırıq iynəyi bənzer,
Gözsüz iynə işə yararmı mənigər?

Nə zaman qırılsa gözü iynənin,
Bir iş yaramaz, atılar, yəqin.
Bəh adamların nə faydası var,
De, nəyə gərkdir, xudaya, onlar?
Alçaq adamların biz xeyri yox,
Lakin peysərləri yoğun olur çox.
Mənimlə dünyaya gələndən bəri,
Nur saçır tacımın dəndənəli.
Lakin bu siyasət xadimlərinin,
Çürük dəndənəsi qoxuyar irin.
Onların, görəndə yağlı tikəmi,
Ağzı tez açılır əjdaha kimi.
Qalıq iç-içə gülün canımdan,
Salırlar hörmətdən mənə hər zaman.
Və qarət edib barlı bağımı,
Sonra söndürülər bağ çırağını.
Döşürüb süfrəmi, qoyarlar minnət,
Sonra da edirlər evimi qarət.
Və çırpışdırıb bildiklərimi,
Sonra hey hürürlər mənə it kimi.
Fəndə qəribəm, demək, təkəlm, tək!
İtlər də qəribə hürürlər, bişək.
Dilimi öyrənib tez dil açınca
Söyüş yağdırırlar mənim dalımcə.
Günəş sayəsində bulud olurlar,
Tuturlar Günəşin üzünü onlar.
Bir mələk eşqilə yüksəlirlər də,
Ona kin bəsləyib, düşürlər dərdə.
Hər kim bu girdaba düşərsə qədr,
Başı Günəş kimi bəlalər çəkər.
Özünü mənimlə qiyas edənlərsə,
Utanar, dünyada o gələ bilməz.
Ariflər tanırırlar saxta sözləri,
Seçirlər samandan müşkü, ənənəri.
Göydə süzən Aya göz qoysa qədr,
Onu çarqatdakı aydan tez seçər.
Çünki həqiqi Ay hərəkətdədir,
Süni aysa donuq vəziyyətdədir.

Birinin Günəşli İlaqəsi var,
Digəri cəvəddən rəng alıb, parlar.
Bir qamış axırda həsirə dönər,
Başqa bir qamışdan alınar şəkər.

YENİ DƏŞAM VƏ İRAQ BAŞÇISININ TƏRİFİ

Son qoyub tərifə və şikayətə,
Çatdırım sözümü mən nə hayətə.

Sözləri düzrək incilər kimi,
Çıxarım zahirə öz hünərimi.

İslamın sədridir o böyük insan,
Şamın sahibidir, hər hökmü rəvan.

Dünün qulağıma asimandan bir,
Səs gəlidi, dedi: "Ey qüdrətli şair!

Nə üçün dünyaya, dinə pasiban,
Cəmalı mədh etdin sonra hamıdan?

Burada olmaya gizli sirr var?
Dedi: "İləttə var, etmirəm inkar.

O da Məhəmməddir çünki xilqətdə,
Elmdə, səxada, adda, hörmətdə.

Məhəmməd sonuncu peyğəmbər gəlidi,
Qədrə, şərrəfisə rəşə yüksəlidi.

Ruh sonra gəlmişdir, təbiətdə, bax,
Əvvəl nütqə oldu, sonra da uşaq.

Üç varlıq yarandı, sonra da insan,
Üç kitab yarandı, sonra da "Quran".

Gecnin sonunda üz açar səhər,
Vətən ot yarandı, sonrasa güllər.

Vətən daş yaranar, sonra da mədən,
Zülmətdə dirilik suyu görürsən.

Vətən papaq olar, sonrasa zinət,
Hər şey tamamlanar sonda, nəhayət.

Vətən ulduz olar göydə nümayan,
Axırda görünür xurşidi-rəxşan.

Bu üzrüm qəbula keçərsən, yenə,
Başlaram o böyük sədrin mədhini:

Ey səxa sultanı, həqiqət səsi!
Ey kəmal Günəşi, haqqın kölgəsi!

Dinin cəmalısan, ey Cəmaləddin,
Dünyaya yayılan kölgəndir sənin.

Fəlak qulamındır, məni səni nökr,
Dünya fazilləri ilini öpər.

Şərvanın dərəcə mənzilində mən,
Mədhini düzürəm öz can şirində.

Məni səni mədh edib gələrkən dilə,
Bakir ilhamım olar hamilə.

Qulağım gövhərli tamam bəzənər,
Təbimdən yaranar bal ilə şəkər.

İdrakım söz açar şərafətində,
Könül qulağında səslənər nəğmə.

Qəlbimin qulağı bəzəndi tamam,
Sırğam taxaraq olunca qulam.

Nə üçün mən də etdim onu, bilirsən?
Nə üçün bu yolun yolçusuyam mən?

Günəş məclisindən təbəm, budur, bax,
Nurlu bir cəvahir oğurlayaraq,

Dedi: "Qiymətlidir, al bunu, hökmən,
Gizli öz xatirat xəzinəndə sən".

Bərcis bu söhbəti eşidən zaman,
Kəsdə öz əlini Günəş qolundan*.

Dan yeri qızardı, açıldı səhər,
Al qana boyandı yanan üfuqlər.

Sonra Günəş mənədən aman istədi,
Dayanıb qarşımda təzəlik deddi:

- Ey Xaqani, haman gövhəri yenə,
Qaytar öz yerinə, Allah eşqinə.

Xacədən xəcalət çəkədim səhər gün,
İraq getməyim olmadı mümkün.

Qırx günə bu qəddər cəvahi mən,
Qələmin ucuyla yona bilmişəm.

Cəvahirlər sapa taxılan zaman,
Onları Günəşin asdım boynundan.

O boyunbağım mənə asdım, bəli,
Çünki kəsilməmişdi Günəşin əli.

Ləli sahibini qaytarsam əgər,
O, mənədən, ətəkdən, qəbul edilər.

Oğurlanan şeylər necə var yenə,
Tezəcə qaytarılsın öz sahibinə.

O, m ni salmadı bir an nəzərdən,
Mən də onun üçün d rd n, g h rd n.

Boyunbağı dözdüm, xoşdur  m yim;
Bahasını ondan necə istəyim?!

Kim "Belə yazaram" desə,  b sdir,
Bu h diyy m  ama,  raqa bəsdir.

Haqqım fəxr edəm, qoy bilsin cahan!
Mənəm söz m l k n  yeganə sultan.

Nə vaxt söz qılncım qalxdı, yuxarı,
Qolu kəsik qaçdı söz o rula.

Peyğəmbər   rin  and olsun, heç kəs,
Bu inci sözləri yarada bilməz.

Ağlım m ni dünya pənahı sandı,
Ruhum  lviyy tin m ddahı sandı.

Rəbbim bəlalardan qoy versin nicat,
Onun say sınd  d z lsin həyat!

Bu din aləmində çoxlu hikmət var,
Lakin t k ədalət əbədi qalar.

Bir an k sil sin onun ba ından,
Allahın kölgəsi durduqca cahan.

M  kl r s yl rk n mənim duamı,
Cəbrayıl qoy desin onlara: "Amin!"

FƏXRİYYƏ LƏR

1.

Mənim könlüm müəllimdir, dizim üstü də bistanı,
O şagirdəm ki, öyrəndim sükut ilə əlifbanı.

Nə hər dizdəni olar məktəb, nə hər şagird əzbərxan.
Nə hər qətrə olar nisan, nə hər dərya sədəf kanı.

Dizim üstü o məktəbdir ki, Nuh onda gəmi salmış.
Gəlim - Cudi dağı, gözdən axan yaş isə tufanı.

Bu cür insanlara Cudi dağı ancaq topuqdandır,
Dizini onların çıxmaz su, tufan tutsa dünyanı.

Deyil bu məktəbi layiq o kəs ki, dərzi çuş etsin,
Qopub tufan dörd yandan, onun sarsılmaz ərkani.

Dizi məktəb olan kəsdi gərək bir hümmət olsun ki,
Özündə it kimi diz çökdürə bilsin o, aslanı.

O insan ki, dözüb dərzi, baş əyməz mərzi,
Onu diz çökdürə bilməz tutan dörd əlli dünyanı.

Bu mənə Xızrını hər kəs itəkdən tutsa Musa tək,
Suyu xatırladar Xızrı, əli möcüzə Musanı*.

Onun tələfinin şərhə sükut ilə olar təvil,
Bütün təlimi müşküldür cəhalət isə bürhanı.

Mənim öyrəndiyim ilk söz bu məktəbdə "sükut" oldu,
Bəladır dil başa, lakin, sükutdur dərd dərməni.

Məni ilk dərsdə ustad dildən eylədi məhrum,
O dilli bərbrətli dilsiz, neyin üstündür fəğanı.

Qalarkən ney kimi dilsiz, dodaqdan can tətə etdi,
Dedi: - Ney tək gözündən al nə fərs, -verdi bu fərməni.

Məni tələfin butasında itridi, yaxdı, təməndə,
Nə şeytan hiyləsi qaldı, nə də ki, Adəm üsyanı.

Mənə öyrətdi çox şeylər, yazarsam cüzünü, çatmaz,
Səmanı dəftər etsəm də, mürəkkəb - cümlə dəryanı.

O "bəcd" ki, mənə ustad təlim etdi təcridi,
Saralmış çöhrəmə yazdı qızıl xətlə gözüm qanı*.

O gün ki, sirri yoxluqdan ibarət "bəcd"i bildim,
Unutdum varlığa bağlı olan hər bir müəmmam.

Görünə bilməkdir bu qəribə məktəbin elmi,
Unutdum hafizləmə yer tutan hər elmü ürfanı.

Qəribə elm öyrəndim, başa düşdüm ki, nadanam,
Əcəb ustaddır, təlim edir mən kimi nadanı.

Necə ayinədi tuti görür öz əksini, lakin,
Gəlir nitqə təcübün, olar əksinin heyranı.

Ömür keçdi bu məktəbdə, hələ "bəcd" dəyəm aciz,
Nə vaxt dərk eylərim, aya, müəmmalı bu divanı.

Hələ körpə uşaqlar tək oyun ardındadır fikrim,
Bu hoqqabaz fəlakət heyran edir fəliylə insanı.

Oyun həngaməsi qurmuş uşaqlar, mən baxıb gördüm,
Qara möhrə durar, göy möhrə dövr eylər bu meydanı*.

Budur, axır oyun bitmiş, yəqindir ki, çatıb axşam,
Günüş batcaq, bu adətdir, çatar həngamı payanı.

Ağl qorxardı təbimdən, əlacı gördüm heyrətdə,
Necə Musa deyirkən eylədim tabutu zindam*.

Neçə Firon dan Musa qaçırdı çarəsiz, indi,
Mənim qəlim də qaçmaqda edir təqlid Musanı.

Həvəs istərdi yüksəlsin, uca səfərdə yer tapsın,
Qolundan tutdum, atdım ki, ayaqda öz yerin tanı!

Behərsiz bir an olmuş gər nəfsim əzəl başdan,
Bu gün şadəm ki, şəhd ilə dolubdur nəfsimin şanı.

Onu mürtəliyə mayıl görüncə, adəti üzrə,
Açıldı sirri, mən kəsdim onun başını pünham.

Onu xələtdə dəfn etdim, məzarın qanla islatdım,
O qanlı qəbrə mən tələqin dedim ayatı-imam.

Şəhidin qəbri zahirdə qan ilə islanar, amma,
Dolar müşk ilə daxildə, saçar can ətəri-rizvanı.

Yoxumdur qorxu: o qəbri təbiət kaftarı söksün,
Şəriət məhtabın etdim gecə qəbrin nigahbanı.

Əgər nəfsin məzarında tikan bitmiş, şükr eylə!
Tikan zahirdədir, sən batinə bax, gör gülüstani.

Günəşdir hümmətim, rindəm, özüm aləmdə şahənşah,
Minib ərşi, yatırmışdır dizi üstündə İsanı*.

Bəli, dərişdiki hümmət Günəş misli gərək olsun
Axı o, şahdan üstündür, nə yurdu var, nə sahmanı.

Süleymana bərabərdir hər hümmət sahibi dəriş,
O "rəbbi həbli" təblinin səsinə titrər eyvanı*.

Cahanla can iki bütdür düşüb dərviş ayağına,
Tamahla ehtiyac it tək olub zəncirli dərbanı.

O İskəndərsifət Xızrın hava - taxtı, ağıl - tacı,
O aqıl sərəxoşa süfrə - rzadır, can - mehmanı*.

Xəzinədarı - fikr, ilham, keşikçi - şər il təvfiq,
Siri - nəfs il əmal, qul etmiş çərx, keyhanı*.

Nə hind çibalı tək qurmuş sitməli qəsri-tağuti,
Nə Çin xaqanı tək zülm il düzmüş tac mərcanı*.

Onun təslim ocağında odundur tənxi çibalın,
Onun ixlas atına nal edərli taci-xaqanı*.

Azadlıq meydanında at çapırmaq könlün düşsə,
Kosu - əmal olar, əqlin ayağı - əldə çovqanı*.

Mənim qəlbi evi göz-göz olub, onda pətəklər tək,
Eşikdən sadə dirsək, var içində bal dolu şanı.

Hörümçəklər toru zahirdə bir tül pərdəyə oxşar,
İçində, halbuki, yoxdur çibindən başqa büryanı.

Nəyə lazım balıq tək zahiri pullu, içi bomboş,
Sədf ol ki, üzün sadə ola, qəlbin göhər kanı.

İradə şahının, getdim, öpəm bir gün ayağından,
Məni taxta çıxardı, söylədi: öz mənzilin tam!

Salındı süfrə, yığışdim, nəyə lazım məni nemət,
Qıdamdır duzlu göz yaşım, üzumdür zər nəməkdən.

Məhbəbbət camını verdi əlimə dost, şad oldum,
O camda Xızr içmişdir, deyirlər, abi-heyvanı.

Belə bir mənzili görmüş, dübarə hissə aldanmaz,
O məclis şirnisin dadmış bəyənmiş noğlu, halvanı.

Olar İsa kimi bayram mənim qəlbində hər anda,
Fəqirlik bayramında, bil, könüldür tək qurbanı.

Mən qəlbim dedi: ol fəqr qane, baxma dünyaya,
Rəvadır mı bir ac yurda dik göz Misir sultanı?

Fəlk mehtərləri ömrün atından saldılar nəfsi,
Bu otlaqda nəyin vardır, qəhət almış bu səhranı.

Tapılmaz kəndlidə arpa, onu dövrən yandırmış,
Çörək olmaz o tündirdi ki, basmışdır su tufanı.

Tapılmaz heç bu xırmanda bir arpa, aləm gəzsən,
Gözün çək arpadan, olma çörəkin şah dərbanı!

Qoşulsa cahilə aqıl, sər qalmaz kamalından,
Bir oğru olsa, karvanda çalar eşşək palanı.

Xəsis bu rüzgarın sən pay umma süfrəsinin ki,
Gecə-gündüz iki it tək qovar biçarə mehmanı.

Saqın sən bu ala itdə, amandır, felin uyma,
Ki, dişdən eyləmiş məhrum dişli bir çox aslanı.

Fəlkə varsa da bir cüt çörək, bir sünbül, aldanma,
Sən bir dəstə keşniş də deyil bu çərxin ehmanı.

Gecə goy süfrəsinə var çörək xırdaları, baxma,
Dağarcıqda kəpəkdir ki, dilənçi etmiş İsanı!

Tamah ölmüş, ona meyyit namazı qıl desəm, hardan,
Taparsan su? Tutub başdan-başa çirkab bu dünyanı.

Təyimmüm qıl desəm, yoxdur bu dünyada təmiz torpaq
Şəhidlərin qanı basmışdır bütün bərrü biyabanı.

Özünü bəsləyən bir gül oxşar ki, gülşəndə,
Kəsifdir batini, ancaq geyib yənin dibanı.

Ağan süfrə açan günlər bütün itlər edər bayram,
Acından ölsə də, aslan yeməz itlərin ehsanı.

Səxavət sahibi bircə tikəyi cənnəti aldı,
O, qorxmaz, olsa da müflis, bu dünya fanidir, fani.

Nolardı, bircə bilsəydim: bu dünyada nəyin artar,
Yeyib-içsən gecə-gündüz şərabi, noğlu, reyhanı

Mir söylə, ta bilsin ki, nəfs - it, nəş - sərvətdir,
İtə həmkas olmaqla gedər bədə şərəf-şanı.

Ölər ilbiz çanağında, çıxar əfi qulafindan,
İlandan kəm deyilsən, soyun bu rəxti-İlvani!

Süleymanam demə, əvvəl yanından divləri rədd et,
Qov, öldür, ya tutub zəncir çək quli-biyabanı!*

Sənin amir o ruhun ki, tapar yer bağı-cənnətdə,
Çalış etmə qara nəfsi bu nurlu ruh zindanı.

Xoşa gəlməz ki, şah-nəşah qayıtsın şad qürbətənin,
Otursun qəsrə rahat, unutsun yarı-İvanı.

Bu aləmdə nə uzaqlaş sən, o aləm dərdinə qalma,
İki aləmdə üstündür təklikür əhlinin canı.

İki aləm - iki gözdür tərazusunda Allahın,
Sığınmaz onlara bir əl ki, qurmuş ədl mizanı.

Kişə heç vaxt iki aləmdə mənzil fikrinə düşməz,
Ki, Mizan Nahidindir, görməz o Mizanda Keyvanı*.

Ayaq torpağını al mərdlərin, başına tac eylə,
Qızıl tac alma, vermə oğruya sən sirri-pünhanı?*

Deyil dərviş o kəs ki, ola şah tacına məftun,
Gərək dərviş bir gözdə gör dərvişlə sultanı.

Könül sultanı dərvişlər sənfində xas yer tutmuş,
Ki, şah tacından üstündür ona dərvişin astanı.

Bütün dərvişlərin şahı olubdur Əhməd-Mürşidi,
Ki, "Nuni-vəli-qəli" "Quran"da sənbt etmiş bu fərhmanı*.

Əgər dərvişsən, dərvişlərin əhvalına qal ki,
Günəş üryan ikən xəli tən şad eylər çox üryanı.

Cahanda yoxsul olduqca, daha artıq səxavət qıl,
Ki, meynə doldurar zərri payızda baği, bostanı.

Əvəz ummaq səxavət qarşısında, bil, riyadır bu,
Verib bir dirhəmi, on dirhəmi etsən borclu yəzdani.

Bacarmaz yaxşılıq pislər, müqəssirdir buna xilqət,
İlandan bal umarlarını, onun yoxdursa imkanı?

Arı həmişə verər, həmişə də, yeri düşsə, soni sancar,
Ona baxma ki, vəsfində yazılmış vəhi-rəbbanı.

Bacarsan, olma aludə calalma bu dünyanın,
Bu murdar daşı almaqla tən, şad etmə şeytani.

Fəqirin xirqəsində bəxylərdə rəməzlər vardır,
Ki, anlar "ləvhi-məhfuz"u açanlar bu mümməni*.

Həm dünyaya aşıqdır, biz isə qəmdən azadıq,
İtə aşiq olanlarda gərkdir ola it canı.

Sən bir həftəlik bəxtin Əgər yar olsa, şad olma,
Üçüncü həftədə başlar Ayın cismində nöqsanı.

Atarsa qol-budaq neysan ayında kükrəyin Əncir,
Onu xoşbəxt sanma, qarşılar pəjmürdə abanı*.

Fəlakətsiz səadət umma dövrəndə, yəqin bil ki,
Hilal iqbala qarşı təbiət qoydu Sərtanı*.

Düşünsən haqqını, yoxdur cahanda daimi iqbal,
Səadətdir o şey ki, bu cahanda fanidir, fani.

Həzər qıl ah oxundan gücsüzün, bil, pusquda durmuş,
Çəkər nalı zəiflikdən, vurur tuş ah peykani.

Tökər sübh qədr qan-yaş gözündən sel kimi məzlum,
Boğar zalımları rahat yataqda qanlı tufanı.

İlac axtar qəza təqdirin, sən üzdiyin aciz,
Düşübsən torpağa, ahı yıxar ərşi-müəllanı.

Salıbsan Bijəni həbsə sən, ey ərfrasiyab, yatma!
Durubdur pusquda Rüstəm lində tiği-bürkanı*.

Yatarsan məst, lakin yatmamış sən üzdiyin məzlum,
Pillə qurdu kimi sazlar sənə tor çeşmi-giryanı.

Edibsen it kimi pislik, peşiman ol, "1-1fv" söylə,
Ki, it də eyləyər "1-1fv" nəyin olsa peşimanı.

Qocalmışsan, ölüm vaxtı nədir, nalan olursan sən;
Doğulduqda uşaq ağlar, tutar dünyanı fəğanı.

Qoyun tək bağlamış quyruq sən dövrən, belində at,
Onu, qoy kavü mahinin dağılsın qəsri, ərkanı*.

Sən day olub torpaq, südün əmdin, məmr qanın,
Bütün qanın o süddəndir ki, vermiş day püstani.

Cavanlar qanıdır, içmə, lində tutduğun badı,
Ki, torpaq meynlikdən qaytarıb öz içdiyi qanı.

Gözəl zalimlərin nəfsi kimi, xunxar bu dünyanı,
İçilmiş məzaristan, eşikdə bağlı bostanı.

Xorasan bir hərmədirsən, Məlikşahdır ona Kəb,
Səmərqənd bir fəlkədirsən, bir ulduzdur Qədrxanı*.

Qədrxan öldü, bir gün də Səmərqənd etmədi nalı,
Məlikşah getdi, bir kəs görmədi ağlar Xorasanı.

Məlikşah "od-su" adlandı, su axdı, atışı söndü,
Kül oldu, torpağa döndü, məkan qıldı Sifahanı*.

Vurarkən Səncərdi şəbxunu Gurxan fateh adlandı,
Əl Gurxana şəbxun vurdu, kor oldu şəbistanı*.

Görün, Xaqaniyə hümmət necə imkan yaratmış ki,
Bu gün yüz əl ilə əl ustadını saymaz da Xaqanı.

2. ÖZÜNÜ TƏRİF VƏ PAXILLARI MƏNZƏRİ

Söz mülkünün məndən yaxşı yoxdur özgə şəhriyarı,
Bu dünyada tək mənimdir söz mülkünün ixtiyarı.

Bakir mənə Məryəminin Cəbraili, bəli, mənim*.
Mənalara əlmin hakiməm, yol göstərənəm.

Ağlın Tuğanşahına həmişə vətən, həmişə nayıb mənim*,
Fəzilətin gəlinin ləyaqətli sahib mənim.

Geyib hikmət zirəhini, indi hərif istəyirəm,
Açıb ilham süfrəsinə, uca səslə "gəl" deyirəm.

Mənim bakir sözlərimdir xasiyyətdə ruh tilsimi,
Mənim qəlbin nurlandırır ağulları günəş kimi.

Şehir düzən şairlərə sapı verən, bil, mənim, mən,
Bütün şərrərləri hey kimiya alır məndən.

O Həsənin qəlbin yeyən bu nəzmimin həsrətidir,
O Söhbətə sillə vuran bu nəsrimin qüvvətidir*.

İlhamımın Bürəqı da hansı yerdə salarsa nal,
Fəlk onu döyüş üçün kəskin qılinc edər dərhal*.

Mübalığ deyil əsla: "papağımdır - əzəliyyət,
Günəşin insanlara tıkdıym - əbədiyyət".

Yer üzündə kölgə kimi sakinləş, diqqət et bir,
Əsrlərim Günəş kimi mənzil-mənzil dünya gəzir.

- Bu ustadın adı nədir? - Biri deyir heyran-heyran,
O biri də soruşur ki: - Bu sehirkar gəlmiş hardan?

Qənaətin şahlarşahı verən gündən mənə fərman,
Hər işliyin xidmətçisi tuta bilməz, bil, yaxamdan.

Mədhim şirin, həcvi mən turşdur, bunu bilir hər bir insan,
Mey alınır üzümümün, tuti yasa turş qoramdan.

Mən əmirəm, dilim ərşin sərvətinə bir açardır,
Dediymə Məhəmmədin hədisində sübut vardır*.

Dəfinlər, xəzinələr içindəyəm hər zaman, bax,
Onlar işi inci tapmaq həvəsilə bəzə torpaq.

Bu aləmdə gələndən gündən ağlın mənim bir çırağı,
Onlar işi kordur tamam, görməyirlər heç uzağı.

Dərrəkəmin, qüdrətimin düşmənidir bu paxıllar,
Bax, bu sehri, xariqəni riyakarlar edir inkar.

Bir neçə haqq tapdalayan Yusifə də dedi hədyan,
Məhəmmədin sözlərini yalan saydı neçə nadan*.

Mənə yurdu Hindistanda Adəm kimi tutdum qərar,
Sənət yurdu Çində "mərdüm-giya" olmuş bu ulaqlar*.

Qurşun kasa içi kimi qapqaradır ürəkliəri,
Civə qabı ağzı kimi bərk bağlanıb verəliəri.

Sanki onlar quldurluğun məktəbini bitirmiş r,
K f r qardaş olub, səfa dostlarını itirmiş r.

Mən ki, Misrin  ziziy m, ləyaqətsiz bu adamlar,
Bazarlarda veyill nib g z -g z  namus satar.

Haqlıd rlar - bir səbəbdən onlar olsa m n  d şm n
Çünki Süheyl ulduzu t k  ld r r m bic ri mən*.

Peyman mi yalayarlar onlar susuz olan zaman,
Ac qarını doyurarlar bol süfrəmin artı ından.

Fill r kimi başlarında olan beyni  z r m mən,
 ıxardaram ilan təki mən onları dərisindən.

Ad qoşunu olsa onlar, mənim yel t k qələmim var,
Onlar Yocuc tayfasısa, mənim nitqim sura oxşar*.

Onlar nahaq özlərini Xaqaniyə b nz dir r,
Çirkab suyu təmiz neysan yağışına necə bənzər?

Qamışlıqda qarğuların bütün r ngi görünsə bir,
Birisind n ş k r  xır, dig rid n quru həsir.

Bəziləri eşid rk n şerimd ki f sah ti,
Beyin ri alov tutar, artır m n  k dur ti.

Deyirlər ki,  z m z k dəniz güclü o Xaqani,
Bəli, onlar Xaqanidir, ortasından atsan "qa"nı*.

3.

Kinayə edib, söylədin, Xaqani,
Şerl r yazırdı rəvan  ns ri.

Bəli, eylə bir şaha məddah idi,
Ki, oldu belə kamran  ns ri.

Qızıl yazdı ay  zl  yar e  in ,
Olub  ahlara m dhan  ns ri.

Qızıl, m dhd n bağça  z t bini,
Daha etmədi imtahan  ns ri.

Qızıl, mədh yazmaqda, al m bilir,
Deyil mən q d r dürr saçan  ns ri.

Bu sehri ki, mən  erd  etmişəm,
Bunu etm mi  heç zaman Ünsüri.

  g r şer yazmaqda on hüsn var,
Birindən fəqət tapdı  an  ns ri.

Mənim  erimin taz  üslubu var,
Qədim s pki bildi haman  ns ri.

N  t h iq, n  z hd, n  v zd n,
Kiçik söz də bilməz, inan,  ns ri*.

Bununla belə,  ah M hmudd n,
Hesabsız alıb  rm  an  ns ri.

Beş-on beytə almışdı yüz qul, qızıl,
Alındıqda Hindustan,  ns ri*.

Qızıldan düzəltdi  a ıq, qab-qacaq,
G m  d n düzəltdi qazan  ns ri.

Sa  olsaydı, indi bu nak sl r ,
Yazardı, yəqin, min yalan  ns ri.

Bu nam rd rin süfrəsində sümük,
Sorardı pəri t k nihan Ünsüri.

    k arzusuyla bu al  qların,
  lindən  p rdi hər an  ns ri.

Ağızda deyildi mənim tək dili,
Qılıncdan iti, səf yaran, Ünsüri.

Yox idi mənim tək onun nizəsi,
Döyüşdə verim imtəhan Ünsüri.

Nə nəzmi, nə nəsi çatardı mənə,
Deyildi dərindən nükətdən Ünsüri.

Nə nəzmiydi pərvin, nə nəsiydi nəş,
Olammazdı şərmsi-cahan Ünsüri*.

Nə alim, nə şərehi, nə bir ədib,
Nə Söhbən, nə yarlıb bəyan Ünsüri*.

Qızılla necə süslənər bir gülün,
Qızıl aşiqiydi yaman Ünsüri.

Verib malımı, şad olduqda mən,
Alıb zər, olar şadman Ünsüri.

Bilikdən başı qarşın yüksəlsən də,
Vara, sərvətə atdı can Ünsüri.

Bilikdən olar Ünsüri hər yetən,
Ola bilməz hər varlanan Ünsüri.

4. QİT

Böyük şair mənəm, mənə süfrəsi də mənimkidir;
Ünsüri də, Rudəki də artığımın dolanarlar.

Adım alim nəfsi kimi təzəlikdən dipdiridir,
Kəramətli adamlar tək mənəm də az tamahım var.

Sözüm gündüz qəddər ağdır, vətəniyətim gecə kimi,
Şerim qılınc çəkən hindu, ahını göyün min ox atar.

Qart qarının qarşısında kimsə mürdlik edə bilməz,
El uşaq tük acizdir, mən olmaram uşaq tük zar*.

Mən körpüçü bir bülbüləm, bircü buğda bəsdir mən,
Mən barama qurduyam və deyilənə bir mürdümazar.

Bayquş başdan böyükdür, o, quşların ən pisidir,
Kiçik başlı lı quşusa hər quşdan baş sayılar.

Nə vaxtdək sən gül kimi "qızılı var" deyəcəksən,
Səhər yeli kimi əssən, ləçəklərin bərbad olar.

Sən xoşəhbət, doğrugörən deyilsən, mən əfv edirəm,
Çünkü çaşgöz yeri görür, qanqal daim zəhər dadar...

5. QİT

Zaman başa vuranda Sənin dövrünü*,
Asimandan mənim tük bir söz yayan doğuldu.

Gömlüdü Qəznüdə bir sahir torpaqlara,
Şirvan torpağında bir sahir cavan doğuldu.

Köçdüdü dünyadan bir xoş avazlı bülbül,
Köhnü evdə tük bir tutizban doğuldu.

Bir ölkədə öldü yegan söz ustadı,
Başqa eldə bir ustad şer yazan doğuldu.

Getdisdə bir dahi üçüncü iqlimdən, ah!
Beşinci iqlimdə bir dahi insan doğuldu*.

Tükəndi reyhanların ömrü, güllər açıldı,
Səhərin fəcri keçdi, Günəş ondan doğuldu.

Məğribin yaxasında qəmlər gizlənen zaman
Məşriqin tündündə Günəş o an doğuldu.

Qayıtdısa Mahmudun cismi qara torpağa,
Əhdimizin Səlcuqu o torpaqdan doğuldu.

Tarixlərin baxanda gördüm Bəhmən ölən tək,
Tarixdə İskəndər tək bir hökmran doğuldu*.

Düz danışan Yusifin şirin dili susanda,
Onun varisi Musa tez anadan doğuldu*.

Əbu-Hənifə öldü, axşamüstü, həmin gün,
Şafei dan ulduzu çıxan zaman doğuldu*.
Məhəv etdisə gecənin əslərini zəmanə,
Gündüzün müjdəsi işıqlı dan doğuldu.

Çox şükür, söz bağında çiçəklər təküldü,
Budaqlar bəhərləndi, mənə, ürfan doğuldu.

Söndü axan bir ulduz, parıladı şəhəri,
Torpaq su içdi, ondan xoş gülüstan doğuldu.

Bir məsəl var, deyirlər: toyuq dən yedi, sonra,
Onun yumurtasından ləli mərcan doğuldu.

6.

Dodağım saxsı, üzüm torpağa dönmüş, canım,
Daş olub; odlı sudur, saxsı kasa dərmanım.

Almaram, yar mənin versə qızıl camda şərab,
Öpərim saxsı kasa, versə gəlir cananım.

Torpağam, saxsı qədhəli içərim qırmızı mey,
Az qızıl cam adını çək, o deyil imkanım!

Ürəyim yandı, dəniz boyda mənin badə gətir,
Ki, sədəf cam ilə sönməz bu dili-suzanım.

Hamı dostlar düşünür halımı, inşafla deyür,
Nec min zülm rüva gördü mən dövrənim.

Mən səddəf cam əlim almaram, ey saqi, ver,
Saxsı bir cam, dağılsın qəmi-bipayanım!

Coşaram dalğalı dərya kimi, məstəm, əlim.
Vermə, saqi, o səddəf camı, udar ümmanım.

Torpaq trini duyub saxsı qəddəhdən, tükümün,
Hər biri tr saçır sanki güli-reyhanım.

Balıq ndamlı hərif ləddə səddəf cam tutar,
Mən nəhəngəm, səddəf dar görünür meydanım.

Oxşayır ceyrana saqi, qəddəhi zər öküz,
Meyi dovşan qanıdır, istər ed qurbanım*.

Saqi, zər çamda mən vermə bu dovşan qanını,
Ürəyim şir ürəyi, it kimi bərkdir canım.

Samiri zər öküz istər, ona ver; Musa tək,
Mən ver abi-həyat, yandı ləbi-təşanım*.

Dörd divar palçıq imarətdə ki, beş gün qonağam,
Təkcə palçıq qəddəh il qurular eyvanım.

Bir dər mir caməm, içim ahü-əlmə doludur,
Canhyam mən, suya möhtacdır hər bir anım.

Mən cəvahirçi müğəm, saxsı küp isə mücrüm;
Ölçülür saxsı çanaqla göhərim, mərcanım.

Üç yüz altmış damarım can gəlir, dolsa gəlir.
Üç yüz altmış dirəm o gövhər il mizanım.

Ağzına ləl alanlar susamaz, heyranəm,
Yeyirəm ləli, mən gəlir heç susayarmı canım!

Nə səbəbdən ürəyim yüngül olur, dərdim ağır?
Başa çəkdi ki ağır bədəni, ey cananım!

Söylədim dün gecə saxsı qədəh ilə mey mən,
Ki, nədən qəm evi olmuş bu dili-viranım?

Hansı torpaqla sudansız ki, sizinlə sönməz,
Qələbimin atəşi, lakin yanar hər rəkanım?!

Göz yaşı tökdü qədəh, söylədi: mən Pərvizin,
Torpağından mənə gəlmişəm, ey xaqanıml!*

Al şərab ah çəkib söylədi: mən xaqanın.
Qanıyam, şahididir bu sözümün bağbanım.

Çünkü, şahlar qanını şah cəsdində içirmə,
Nə təcüb yeri var, şadlığa yox imkanım!..

Mən ki Xaqaniyəm, olmuş xərdəyim şah qanı,
Nə cəb ki, bunu bilməz bu dili-nadanım?

7.

Xaqaniyəm, yer üzünə yayılmışdır şöhrətim;
Bu aləmdə n xilas olmaq hikmətimdir, hikmətim.

Qırmış tamah cinlərini səninlətimin xəncəri,
Bu kəskin dil mənə kərdən olmuş mənim qismətim.

Məlik üzlü, bəddüynətli fəlik istər: Cəməsidə,
Dilə bir qul olduğu tək bəlik ola xidmətim*.

Yoxumsa da var-dövlətim, demərim ki, yoxsulam,
Yoxsulluq bir varlıqdır, artar onla şövklətim.

Bu dünyanın murdarlığı ləndən can qurtarsam,
Yusif olar suçkənim, artar qədrim, qiymətim.

İstəyirdim mən xacənin töhfəsini rədd etmə,
Çünkü belə töhfələrənin çox yüksəkdir hümmətim.

Xızr dilə gəlir, mənə dedi Kəbiri adından:
Rədd etmə, bil ki, odur mənə vətənim-tim*.

8.

İyirmi yaşdan azsa da sinnim, mən nimsək bir cavan,
Görməmiş doqquz fələk söz sənə tində kamiran*.

Mən fəzilət sahibi olsam da, yoxdur dövlətim,
İndi dövlətsiz fəzilət bir quru addır, aman!

Bir sürü alçaq adamlar tən edirərsən mənə,
Neyləmişəm, divanlır kamınca olmuşdur cahan.

Hər qədr tənə vura düşmənlərim, kin bilmərlərim,
Çünkü, axır tənəy mənə olur tənə vuran.

Dağlara məxsus sifətdir ki, eşitdik hər səsi,
Qaytarar bir-bir geri, təkrar eylər anbaan.

Dağ nəcin hazırcavab olmuş, düşünsən sirrini,
Gövdəsi sanballıdır, başdan o yünküldür, inan!

9.

Dəvatımın üzü sadə, içi dərin dəryadır,
Qara suyu nəhəngiylə cəlb ona oxşayır*.

Görübənmi, necə sökər dan qaranlıq bağrını?
İki mənada dəvatom nurlu dana oxşayır*.

Musa "yədi-beyza"sının timsalıdır bu dəvət,
Qələm dəxi inci səpən bir ilana oxşayır*.

Zireh d  n q  l  mimin ucu - niz   g  zdir  n,
G  z  t  l  r n  z  rind   bir peykana ox  ayır.

S  zl  rim     ahlar kimi d  y    rk  n, d  vatım.
Sultanların sursat, silah anbarına ox  ayır.

Xaqaninin t  bi tutmu   cilovundan Ceyhunun,
D  vatusa S  m  rq  ndi - Xızrxana ox  ayır*.

10. PAXILLARI M   Z   MM   T

Bir ovuc s  ms  k, b  dii s  zd  n   sla bix  b  r-
  z  rini tay tutarlar hey m  n  , amma h  d  r.

M  n     ql   ulduzam, nurum tutub h  r m  clisi,
Onlar is   saxta aydırlar ki, çıxmazdan s  n  r.

   n t    kk  r surumu   ldım, qiyam  t sandılar,
Baxmayın, onlar k    nd  n   xmamı  larsa   g  r.

B  sl  n  rl  r nem  tind  n daima ilhamımın,
Z  l-Y  z  n o  lu kimi onlar bunu inkar ed  r*.

Olmayıblar   ah Tu  an al  md   üçün s  z m  lk  n  *,
  ar  sizlikd  n hamı t  lx  k kimi zuz  kl  y  r.

Lov  galansınlar ki, olmu  lar s  d  f t  k hamil  ,
T  bi do  maz onların   nb  r, yeti  dirm  z g  h  r.

Bir qapaqsız t    t ox  arlar   g  r   lxansalar,
A  zıyır  qlar   fun  t kanıdır, al  m bil  r.

Hiyl  g  rlikd   hamı ofsun  u Dimn   olsa da*,
  almamı  dr heçə biri meydanda aslan t  k h  n  r.

F  rq  nm  zs   cidardan r  ngb  r  ng zahirl  ri,
  t  r  fd  n bu cidarlardır z  h  rli g  rz  l  r.

Xilqın çirkabıdır onlar, tıbbi t tortası,
Tıkcı acgözlük, paxılıqdır bu şırrı hünr;

Onları etmiş tamah dıbsız quyu içrı sir,
İp ksilmiş, qıç qırılmış, yox nicat hısrı qıdır.

Söylıyır ki, vıllıhdik cahanda Admı,
Bu, yalandır, hıri biri İblisdn dırs öyrnı.

Hıri biri dövlt quşu adlansa da, bayquş kimi.
Yer tutar viranldı, qarğa kimi murdar yeyr.

Qüllsınd dağların yüz min riyazt çks dı,
Töhmıt hlinı deyrlı: bu Brhmındır mıgır?*

Lovğalıqla söylıyır: hamımız din hliyk,
İşd zındıqlar kimi icad edrlı r fıtı, şı.

Çoxları vaxtsız xoruzdur, çoxları gündüz şamı,
Onları ağı olanlar öldürı, ya söndürı.

Yoxdur onlarda qanadlı bir qarışqa qüdrıti,
Tıfriq salmaqla dünyanı edrlı r dırbıdır.

Sayız, barsız qovaq tık boy atar düşmnlırim,
Hikmıtim, tıbım mımim hıri an verı r şirin bıhı.

Fitnı Rıxşını minib, ox sazlayarlar hiylıdnı,
Rüstım olmazsa, yetı r İsfındiyaramı zırrı?!*

Olsalar da "on"suz Firon onlar, mındıki,
Ağ lın ecazını görmıkdı yox onlarda fırr*.

Haqları var bir cıhıtdı, pıspısa nı anlayır,
Hıri nı fısdı alımi gül trını çulğar sıhı?

Adı etmişlr sığınsınlar zıllı tık batlağa,
Çün dı n dıryasına cummaq nıhıngı lı verı.

Qoy yesin! r partlayınca h!r ucuzlu süfr! d!n,
Onlara l!zz!t ver!rmi m!nd!ki ş!hdü ş!k!r?

H!r söz!md!n q!lbi nurlu ş!xsl!r xoşhal olar,
Onların kor q!lbin! çökmüş bu söz!rd!n k!d!r.

Bir ç!m!nd! q!lbimin açmış !tirli güll!ri,
Pak ruhlardır, tamaşa etm!y! göyd!n en!r.

Culfaya var nisb!tim, fikrim n!yi x!lq eyl!s!,
! ynin! en-argacı idrak olan paltar gey!r.

Gövh!rim n!ccardır, t!bin n!cib övladına,
Tiş!si altında bir mahir ata !l g!zdir!r*.

Hoqqabazlıqdır işi başdan-başa cahill!rin,
İmtahan et, yox bilik onlarda bir şagird q!d!r.

Harda ki, saf incil!r s!pdim bu odlu sin!d!n,
Qüss!d!n dondu h!rifl!r, bağrı aldı neşt!r.

N!zm tufanından onlar mütl!qa tapmaz nicat,
Arvadı, oğlu kimi Nuhun, m!n! l!c getdil!r*.

Olsalar da h!mzaman, h!m!sr bu Xaqaniy!,
Başqa-başqa fitr!t! malik olar h!m!sr!r.

And ola şah canına, şah da bilir ki, onların ,
Haqqı yoxdur boş sözüyl! şaha versin d!rd s!r.

11.

!ql! ağır yük daş!dan m!nim könlüm, b!yanımdır,
Q!l!m seyr! çıxan zaman söz üz!ngi tutanımdır.

Z!man!ni dövr etdir!n bir Allaha and olsun ki,
Dövr!n m!nim dövranımdır, zaman m!nim zamanımdır.

Şeriyyətin qıt olduğu bu dünyamda, aləm bilir,
Ac qəlbləri qonaq edən mənənim şirin lisanımdır.

Dünya ki, söz narıncımın ətəri ilə çulğanıbdır,
Mənalərin meyvəliyi mənənim yaşıl bustanımdır.

Hər axmağın hərzəliyi incitməyir əsla mənəni,
Bu dünyada yoxdur tayım, meydan mənənim meydanımdır.

Çox tez çatır Şərqə, Qərbə mənənim könül məktublarım,
Çün fələyin göyərçini pulsuz xəbərləyənəmdir.

Mənə mənəna yaratmaqda şairlərin peyrimbəri,
Söz möcüzü varsa gər, bu gün mənənim bəyanımdır.

Sən, ey mənə pis söyləyən, bir gün şimşək vursa səni,
Ölüb getsən, bil, o şimşək mənənim ahım, fəğanımdır.

Həcv edərəkən söyüş söymək xasiyyətim deyil mənənim,
Ədəb mənə ailəmədən tək miras qalanımdır.

Məni inkar etmə, sənənin cəhalətin xarab olur,
Cəbraili xatırladan nəgıl mənənim rəhbərimdir...

MƏ DİYYƏ LƏ R

1. MİSİ KAFİYƏ DİNİN TƏ RİFİ

Kafinin təbidir hünər əsgər,
Əsgəri ney kimi şəkərdir, şəkər*.

Hər şərbət kasası, kövsər qətrəsi,
Olub sözlərinin bir nümunəsi.

Qızdırmanı kəsən neyşəkər kimi,
Dərdə dərman edir qarğı qələmi.

Gülqənd, o qarğıya paxıllığından.
Boğazda zəhərdir, ciyərdə tikan*.

Bu qələm yaradır elə şirin qənd,
Ki, olmuş müştəri ona Səmərqənd.

Sözün gəlinini köçürdən zaman.
Onun qələmidir xütbə oxuyan.

O qələm hüsndə Yusif oxşar,
Görsə göy gəlini əlini doğrar*.

Heyrət etmə, versə qələmi şəkər,
Qəribədir, şəkər istəsə gər.

Kökü su içində olan zəfəran,
Səhərin şəhini arzular hər an.

Xaqani mədh etsə onu n  qədər,
Başı uca olar,  ftixar edər.

Xidmətində necə "nun-v lq l m",
Qəddi x m, qəlbi d z dayanan mənəm.

Taleyim qələmi sayəsində, bax,
Onun sözləri t k yüksəlir ancaq.

G nd r  bildims  ona gümüş, qənd,
Bu t h f  çox azdır, çəkdim xəcalət.

Hümməti önündə gümüş və ş k r,
Utanar m nim  ş rimd n b t r.

Gümüş və şəkərdən təbi, damağı,
T m ğacın kanıdır, Ş şt rin bağı*.

Qənd, gümüş  zr   m nzum  dedim,
Az şeyin üzrə də azdır, n  edim?

Gümüş b rab rd r g z nd  daşa,
L ldir qələmindən qopan talaşa*.

Çünki qələmindən qopan o yonqar,
Mirvari  bənzər, inciy  oxşar.

Fikrinin qovuşan ulduzlarından.
T bim  bir ilham g l r hər zaman.

Ona bundan belə can verərəm mən,
 ndilik bu gəlir yalnız əlimdən.

Gümüş, ya daşdakı naxışlar kimi,
Düşüncə tacıma həkk olmuş ismi.

1.BAKLAN SƏDDİNİ BAĞLATDIRDIĞI ÜÇÜN ŞİRVANŞAH MƏNUÇÖHRÜN TƏRİFİ

Göy cəllalı at üstündə şah bənd vurub gur çaya,
Baklan səddi kənarından dönüb gəlmiş saraya.

Bahar kimi, öz atına min bir zینət vermiş,
O, suların cilovunu yığmış qış yeli tək*.

Sikkəsinin arzusuyla çayda üzən bəliqlər,
Pullarını qızıl pula çevirdilərin ki var.

Şah ümmandır, onun adı bir atəşin nəhəngdir,
Bu nəhəngin cəvahir zinəti çox qəşəngdir.

Qılıncında ayna kimi əks olunur asiman,
O aynanın üzündə də sudan vardır bir nişan.

Kim görmüş ki, su şəkilini çəkilsin bir aynada,
Ya kim görmüş su içində şəffaf olsun ayna da?

Görünk olmaz bir aynada heç bir zaman Günəşi,
Lakin Günəş ayna ilə suda durdu yanaşı.

Şahın odlu qılıncının qarşısında bu dəmdə,
Odu rəngi qaçmış tamam, sular düşmüş kəməndə.

Təklif sevin bir sufidir şah qılıncı, bil, anla!
Alır hər vaxt dəstəməzi su ilə yox, al qanla.

Suyun belə fikri varmış: torpağa vursun zərər,
Sanki suyun bu fikrində şah çatıbdır xəbərlər.

Gördü kəmərlər bağlamışdır torpağa su hər zaman,
O da suyun belinə bir kəmərlər vurdu torpaqdan.

Axar suyun mədəsinə torpaq tökdü o qəddər.
Ki, torpaq üçün tərtibləmiş daşan sular bir xəttər.

Torpaq suyun ciyərində düyümləndi, doğrusu,
Şah qılınçı qorxusundan qabarmadı daha su.

Qalxdı suyun ciyərində n fəklər ah, aman,
Ağlar suyun nalından cana gəlmiş asiman.

Gah gördü ki, "liallah" deyib, edir ahü-zar,
Yumdu onun ağzını ki, etməsin bir də tərkar.

Sular şahın xidmətinə baş yərək, nəhayət,
Xızır çəkib gətirdi ki, şaha etsin şəfaət.

Xızır dedi: "İdrak ilə ey sulara bənd vuran!
Gəl, indi sən icaz ver, sular olsunlar rəvan".

Şah Xızırın ricasını aldı o dəm nəzər,
Coşğun suyun cilovunu ona verdi bir kər.

Qoy su, torpaq şahımıza olsun möhkəm bir dayaq,
Nə qədr ki, bu dünyada olacaqdır su, torpaq.

Şairlərin qarşısına düşüb gedir Xaqani, -
Necə köpük öndə gedər, dalınca su karvanı.

3. ŞİRVANŞAH MƏNUÇÖHR İBN FİRİDUNUN TƏRİFİ

Eşq sərib xalçasın, rəqs ilə gir meydana,
Sat evini, var-yoxun tulla tamam bir yana.

Böylə kəcavə üçün könlünü meydan elə,
Böylə gözəl dilbər canını qurban elə!

Eşq çölündə gəzib, yaxşı çəmənlilik ara,
Rəxsini, layiq deyil, salma bu otlaqlara.

Küllüyü dövrün deyil əmnü amanlıq bağı,
Tutma Məsihaya tay gördüyün hər sallağı!

Qəlbi sərincətməyir şərbəti bu dünyanın,
Təbəşiri sümüklə, bil, qarışıqdır onun.

Azca ye, Xaqaniya, süfrə açan ruzigar,
Yox xərdənin dadı, üz-gözünü turşudar.

Öp ayağından şahın, taci-şəman al əl,
Can şirəsi istəsən, Mənuçöhrü mədh el.

Əməl də bir mələkdir, döyüşdə aslandır o,
Turanı fəth edəyən Rüstəm-dastandır o.

Ey dodağıyla xalı tuti və Hindustan!
Hüsnün qurban üçün-bir qulunam əldə can.

Zülfün, üzün bağrıma bir yara vurdu dərin,
Gözlərimi ağladır xalın ilə ləblərin.

Çil atını hüsnünün meydana saldıqda sən,
Tutdu səmanın gözü çil mərzisi qibtədən.

Ləblərinin oksidir sünbülü pərvin haman,
O təzə-təzə xurmanın məskənidir asiman.

Qəlbimə vurdun yara, dözməyim asan deyil,
Çünki mənim dərdimin çarəsi dərman deyil.

Səndən uzaqda deyil bircə tüküm də, inan,
Səndəsə bir tük qədr yoxdu və fadan nişan.

El bilir, aləm bilir, tükdeşən olmuş dilim,
Döndü səninçin tükənalından, ey sevgilim.

Xaqaninin təbini bağlama sevdəyə sən,
Səfrəsini kəs onun nar kimi ləblər ilən.

Sən də köhnə əhdini, gəl, təzəli, Xaqani,
Padişahı mədh elə, tər söz ilə, Xaqani!

Xalqa olubdur kömək, bədənəli məhv edir.
Xəlifədir pənəhi, o sultan hünərli dir.

* * *

Yaydı bahar yelləri sur səsinə hər yana,
Xoş nəfəsindən onun gəldi təbiət cana.

Saldı Günəş çiyninə toplu buluddan çətir,
Qönçəsinə gülşənin səpdi səbə xoş ətir.

Gül yaxa açdı, qızıl tərlisi oldu oyan,
Yatdı gecə bayrağı, çıxdı Günəş pusqudan

Dincini aldı səhər, doldu, odur, tənə-qana,
Xəstə və yorğun gecə çıxdı arıq, meydana.

Gül-çiçəyi aynatmış kəks eləyində sular,
Qövs-i-qüzeh şəklini çəkdi göy ilk bahar.

Xurma, söyüd bakır Məryəmidir bağların,
Gül isə İsa kimi açdı dodaqların*.

Qar əriyib, yerində bənövşə çıxan zaman,
Heyrət etmə, kafurun kamıdır Hindistan*.

Budaq bahar yelində asqıraraq dirildi,
Göyərçin həmd oxudu, "bədi sağ qal" dedi.

Ayın biriydi dünən, baxanda təzə Aya,
Üfün qulağında bənzi yirdi sırğaya.

Səbə, gülşənə çəkdi bir ordu bahar,
Etdi xəzandan qalan ordu-önündən fərar.

Bitkilin şahına oldu düşürgü çimn,
Səpdi onun başına incini neysan hımın.

Başda dıbilqı, hücum çıkdı bınövşü bağa,
Zubini hazırladı süsün onu vurmağa.

At qulağı ölçüdü oldu söyüd yarpağı,
Bir zireh at döşlüyü sandı görn zanbağı.

Şnliyin ilk yazın verdi bızk yasımın,
Gördü onu, laldın qübb yaratdı çimn.

Xırdaca tiryk düşn meylı doldu lallır,
Bunu görn nırgizlır tutdu zırrıyalır.

Küknaın gümüş başı hoqqaya dönın zaman,
Qönçü görn tük onu verdi tumurcuq nişan.

Sırvın budağı oldu bu mclis içrı minbır,
O budaqdan ucaldı bülbul dadlı nığmır.

Dırvışsayaq qumrunun beynin qurutmuşdu qım,
Nısrın bunu görndü, tez ona verdi mllhm*.

Dedi göyırçin ki: - Mın naibım Xaqaniy.
Gül ağacı istdi şahına tırif dey.

O sultanlar şahıydı, onun dövründü Şırvan
Öz adını dıyışib olmuş idi Xeyirvan.

Mğlub- etdi davada Zöhrü ilü Dıhrını,
Nizsilü Dıhrını, qılncıyla Zöhrünü*.

Şir nişanlı bayrağı dövltinin rımdıdır,
Bütün cım mülkünü qılncıyla fıth edir.

Vardır onun camının mayısi vı payısi,
Bıhri-mühit payısi, abi-behişt mayısi.

Hər yanda rahatlığa, bil ki, s bbkar odur,
Rahatlıq olan yerdə el də bilikli olur.

Cəm kimi, Davud kimi vardı şahın xisləti,
Vardı aman neməti, vardı kamal hikməti.

Dünyaya hakim olan bəxti olub imdadı,
 er səmasında da ulduza dönmüş adı.

Yollarına toz kimi uęur s pilm ş onun,
Q za rikabındadır, rütbə tutub cilovun.

X nc r onun önündə qında olur hər zaman,
G rz əyir  z başını, kəmənd a ılmır, inan!

Hümməti ilə onun çaldı z  r səltənət,
Hikm ti ilə onun elm   atub məmləkət.

Sinəsi can Kəbəsi, d rd yanındır bu cahan,
Rüstəmi-dindir, ona yeddi   k h ftxan*.

Oxşada bilməz könül göyləri dərgahına,
Harda h r m  k toru b br  olubdur yuva?

  vk tini g rc yin dedi ucadan al m:
- S cd  edin, m  k r, budur indiki Ad m.

  r bc d n hindiy  t rc m  olsa  g r,
Qılı ına hindil r dinə dayaq s yl y r.

D   n hara, sən hara, bir-birin  tay deyil,
Nu ir van taciyla qanqal g l nd n  klil.

Necə qara  i  d  saxlamalar bir m  k,
Yad q lb nd  qılıncın fikri qalar onun t k.

S rahinin boynunda həlqə olur hər zaman,
Elə də kəndir sıxar b dxahın boęazından.

Düşmənin qılıncın elə zərərli endirir,
Üzüm şirab olmamış turş sirkəyə döndərir.

Asimana tuşlasan ox atdığın kamani
Şəkəyə döndər oxların asimanı.

Xətm elə yir səninlə fəlakətli şəhər rütbəsin,
Başqaları şahlığa gərək olırsa desin.

Məmləkətli şəhərin min-amanlıq verər,
Gücsüz olar məmləkət olmasa qüvvənə gər.

İyirmi dörd sim olur çəngdə, bu qayda var,
Əskik olarsa biri, nə qəmli si naqis olar.

Başqasına versə də xətt ilə tacı zaman,
Rəqs edə bilməz keçə, tiş vurammaz çoban.

Mumdan üzüm salxımı, bil, yaradar sehrikar,
Ağına alsan onu, nə şir, nə mey dadar.

Bəndən olarsa fəlakət, azalmaz heç kamalın,
Süfrəyə gəlsə tər, pozmaz aşın calalın.

Süleymanın mülkünə xəttir yox qarışqadan,
Sənətin İsanın palçıq quş verməz ziyan.

Sənə bizim dünyada sahibxərac hökmüdar,
Mənim sənin dövründə nə qüdrətli sənətkar.

Əgər bu şerim kimi şer desə bir nəfər,
Kəssin onda dilimi şahın tutduğu xəncər.

Şah tay tutmaz şerimi özünün sənətinə,
Arif qanar zəfəran nədir, öküzəti!

Avamların gözündə buz görünər inci tək,
Ancaq fərqi bəllənər Günəş istisi dəyərk.

Cəbrayılın qanadı başına kölgə salsın,
Hümanın qanadları kölgəndən zint alsın.

Torpaq bir qətrə içsə, doyar canımdan sənin,
Süfrəndən qarışqa tək ruzi yağar xan sənin.

Qoy Novruz özü versin sənə xeyir-dua da,
Ariflər "Amin" desin, bədi ol dünyada.

1. ŞİRVANŞAHIN TƏRİFİ

(tərkibbənd)

Xoş halına sağılın, gördükdən xəndən sübhü, bax!
Sanki yuyulmuşdur dişə yanmış bir uddan-sübhü, bax!*

Xurma ağacı şəkəb, bax Pərvin, olmuş rütəb,
Bu sənətə etmiş cəlb valeh o məstan sübhü, bax!*

Göylərdə mişkə zəfəran rəngi alıbdır kəhkəşan,
Ulduzlara mənim tutan yırtmış giribən sübhü, bax!

Aşıqlar ahın məgər çoxdan nişanlıymış səhər?
Bir odlu peykanla edər səpar xoftan sübhü, bax!*

Saqi hanı? Dərya qədr versin bu bəzmə badələri,
Olsun sədəf, saçsın göhlər, əks etsin ümman sübhü, bax!

Qur eyşü bəzmi sübhəmə, qoyma könüldə dərdü qəm,
Yoxsa ömürdür bircə dəm, tapmazsan asan sübhü, bax!

Bir olmalı dərdin üzü, bir olmalı mərdin sözü,
Bəxş eyilmiş dövrən özü insaf meydan sübhü, bax!

Sübh ilə xoş rəftar elə, meylə dolu cam al ələ,
Çünki cahan az ömr ilə etmiş ciyərqan sübhü, bax!

Sübhün üzündə jaləddən tərilər düzülmüşdür həmişə,
Sanki an vurmuş dünyanın gördükdə üryan sübhü, bax!

Saqiddən al cami-zəri, iç, yad elə saqilləri,
Bəxş et mənə tər ləbləri, birsə, sən üç san sübhü, bax!*

Keyxosrovanı cami-mey, onda Səyavuş qam-mey,
San atəşi-Kavusi-Key, qılmış zərifşan sübhü, bax!*

Şah mey içərkən qətrələr torpağa nəbər tək düşər,
Nəbrin torpaqdır mığır etmiş gülüstan sübhü, bax!

İslama olmuş hökmran Darayi-dövrən Axsitan.
Bəhramdan ədli rəvan, Pərvizi-İran Axsitan*.

* * *

Dur tez, səhər süfrə döşə, huri sənə mehman gəl!
Peyman qanından bol iç, ta xəstə cismə can gəl!

Qoy dağ dalında afitab olsun mey trindən xərab,
Silsin gözün, etsin şitab, ta mərt olub yan-yan gəl!

Mey bəzəndə olsun çıraq, dağ nəğmədən versin soraq,
Yanmış üzrlük tək o, bax, fəryad edib, rəqsan gəl!

Al badni hey başə çək, dolsun sevinclər ürək,
Dilbər gözəllər fikri tək çağrılmamış mehman gəl!

Sal süfrəni şən qəlbədən, cənnət quşu, gəl istə sən,
Bir parçası nəğmə deyən, bir parçası büryan gəl!

Dikmiş gözünü yer yenə həsrətə mərdlər caminə,
Bir cürə mey tök kaminə, qorxma sən nöqsan gəl!

İçdikdə mey peymanından, ağlın itirmə, dinlə sən,
Dostlar yatan ol türbədən qulağına "ətşan" gəl!

Çörxin ılıyli nazlı yar torpaqlar altında yatar;
Nalın cahana od salar, gür yadına canan gəlir.

Getsən yalandan Kəbəyi, Kəbə dönər bütxanəyi,
Sıdqi ilə gəl meyxanəyi, Kəbə sən qurban gəlir!

Yox sənə imandan əsir, Kəbəpərəst olma hədər,
Arxında su yoxdur qır bir körpü sal, asan gəlir!

Zahidliyindir ağ yalan, kafirliyi oldun rəvan,
Saf qəlb ilə sərəxoş dolan, ta qəlbini iman gəlir.

Şit zahid olmaqdan çəkəl, göy uça da qoyma məhləl,
Qoy rəxnələri tapmış tənəl kökdən ola viran, gəlir.

Sağlıq dəxaqan namin, mey iç, sən can bəxş edir,
Bəlkə o fateh şah sənə lütf ilə Turan bəxş edir*.

* * *

Məclis pərilər yurdudur bəzmi-Süleyman onda gör!
Quşlar durubdur səfərsəf, bir xoş gülüstan onda gör!*

Davud əşkindən nişan peymanəyi qan axdı, qan,
Quşək sürəhi verdi can, oldu nəvaxan onda, gör!*

Asiləri yoxdur gər yol cənnəti, nə eyb edər?
Səqi üzün qıl nəzər, yüz bağı-rizvan onda gör!

Kəbə evində heç zaman büt aşiqin yox aman,
Bütər evini Kəbə san, Zəməm-xumistan onda gör!*

Almış dillər rəngi hava, boz kürk geyinmişdir fəza,
Od vur, işıqlansın səma, bir tülkü hər an onda gör!

Manqal dönüb olmuş qəfls, tavusla qarğa həmnəfls,
Əflək göz dikmə bəs, Mərrixü Keyvan onda gör!*

Şışmantuluq bir dayı tük, zıncıbdın, rumi-ürk,
Müryim kimi doğsun gürk İsanı dehqan, onda gör!*

Zürrin damarlar meynədn qopdu, zildi, indi sn
Qan küp damarından hımn tök, şireyi-can onda gör!

Bərbət düşüb cansız qalar, bir ölçüdə dörd rükn var,
Bir boydadır səkkiz damar, Zöhrül Mizan onda gör!

Ağlar rübab hey zərbədn, çömçə başı, kası bədn,
Taxta ulaq, zərədn rəsn, 1 boyda meydan onda gör!

Çingün başı çılpaq qalıb, çiyinlə atlas şal salıb,
Palas fitə belə çalıb, dizlərsə pünhan onda gör!

Bir körpə zıncıdır tütük, on dayısı var ağ, qışng,
Doqquz gözüysə şux-şng, yüz gözə heyran, onda gör!*

Dəfsə şahın çovqanına, min nəqli eyvanına,
Ovlaqdakı cövlanına oxşar yüz heyvan, onda gör! *

İskəndəri-atışsınan, hür sirri Xızrasa duyan,
Keyxosrovi-Arşkıman hım sınısn, ey şah, hım atan! *

Dilbərlərin eşqində sn, gəl şərtil başdan tazı!
Yusif kimi qurdla barış, əhd ilə peyman tazı!*

Ey xəstə aşiq, qorxmadan öz canını dosta inan,
Dilbərlərin eşqində hamən sövdanı başdan tazı!

Saqi tökər dil, mey verər, mütrübdə var sonsuz hünər,
Meylə dolub peymanlır, al, iç meyi, can tazı!

Saqi ləndən al şərəb, iç nəşə ilə, ol xərab,
Zahidlər ilə olma bab, can ver və canan tazı!

Küp arxasında keç otur, haldan düşüncə badı vur,
Artsın gözündə taki nur, torpaqla müjgan tazıdı!

Dərdi unut, sən hər zaman şad ol, yaşa şən hər zaman,
Gümüş öküzdən hər zaman qan tök və qurban tazıdı!

Mey sübh üçün olmuş səbə, meydır yaza vermiş səfə,
Mey inci tük sərpər ziya, meylə şərbistan tazıdı!

Narınca oxşar bu fəlakət, istər sən qursun kəlakət,
Ahınla məhv olsun gərək, get səngəbaran tazıdı!

Ah il bir şivən qopar, olsun fəlakət tarmar,
Dörd ünsürü xar eylə, xar, şəkin tufan tazıdı!*

Bərkdir canı Xaqaninin, dərdin çəkər cananın,
Eşqin böyük divanının mətnində dastan tazıdı!

Eşq atışı odlar canı, dönməzdir aşiq peymanı,
Bağdadda könlün hanı? Şərvanda bir an tazıdı!

Cam al qək, çek, eylə dad, Bağdad dək mey iç azad,
Bağdadda yan eylə yad, eşqi binadan tazıdı!

Bağdad bağdır, ya çəmənin, mənin bağı-rizvan söylədim,
Orda gözəl vəsfində mənin şövq il dastan söylədim.

* * *

Dəclə kənarında dünyanın bir afəti-can görmüşəm,
Həsrət gözümündən Dəclə tük axmış qızıl qan, görmüşəm.

Qəddi-sərvə-bağı-İrəm, Şəmi-Şərbistani-hərəm,
Rüxsandır bağı-cəm, kuyin gülüstan görmüşəm*.

Can şəhridir gül çöhrəsi, qələbin teli - hər türresi,
Aləm onun sərgəştəsi, kuyində gıryan görmüşəm.

Gizl nm y  t rrari-dun Baġdadda sazlar min oyun,
T rrar zülfündə onun Baġdad  pünhan görmüşəm*..

Z lf y  D cl  mişkd m, D cl  "dal " t k zülfü x m,
D cl  kimi  ndam  h m olmuş xuraman, görmüşəm*.

Qatmış aya bafta, ipək, asmış buxaġın tuq t k,
Parlaq aya göy bir l  k  rtm ş o canan, görmüşəm.

 şkim kimi t r dam n  axmış buxaqdan nur yenə,
01 nurd n mərmər sinə olmuş  raaqban, görmüşəm.

Xaç kimi qıvrım telləri, İsa nəfəsli ləbləri,
Bunlar bir olduqdan bəri zülmət ara can görmüşəm.

Can cism n  pab st dir, şəhla g z  t k xəstədir,
Qəlb - aġz  tək bir p st dir, qanlı v  xəndan görmüşəm

Nazla  t rk n birbaşa, ardınca hey vurram başa,
Qəlbi, dişi çallam daşa, halım pərişan görmüşəm.

M ġrur görüb cananımı, mən qandım  z nöqsanı, m,
Kuyində miskin canımı avar , heyran görmüşəm.

Zənci kimi zülfü qara, oynar, səpilmiş r xsara,
Mən g z qoyunca onlara hər ləhzə r qsan görmüşəm.

D cl y  saldım ah mən, etdim t y mm m gah mən,
Aġlar g z ilə gah mən Baġdadda tufan gorm ş m.

Xaqani, ver can gövhəri, hərracda al ol dilbəri,
Çox sən kimi aşıql ri canana qurban görmüşəm.

Ver könlünü cananma, əzm eylə, yollar yanına,
Şirvanşahın fərmanına qəlbi nig hban görmüşəm.

Cənnət kimi məclis qurar, ruhlar onun d rbanıdır,
Ulduzları b rh m vurar, doqquz fələk meydanıdır.

Yox, yox, gözəl r eşqin m n bir d qurban olmaram,
Hümm t m ni azad edib, m hbusi-canan olmaram.

Ram olmaram sevdai m n, baxmam rüxi-zibay m n,
Ovçu gözəl r s ps d n, quş kimi nadan olmaram.

Dilb r l ri m n neyl r m, sevdə yolun t rk eyl r m,
Bu qarğı atı peyl r m, m n m rdi-meydan olmaram.

Aldanmaram h r m hv ş , söz verm r m h r dilkl ş ,
P rvan t k m n at ş düşüb d büryan olmaram.

Dilb r l bin qanmadan gizli can atdım çox zaman,
Artıq ağıldım, inan, bil, bir d heyran olmaram.

Yanmış söyüd t k indi m n, q m saqisin q lbd n,
Oldum gözüm d n qan süz n, yox, yox, mey f şan olmaram.

Bir varlığam ki, heç zaman dostlar gözü tapmaz nişan,
Cananıma m n çatmadan m şhuri-dövrən olmaran.

Daşdanmıdır canım m nim? İt q lbli dövrən düşm nim;
Qalmaz saralmış bu t nim, canı poladdan olmaram.

G zdim cahanı s rb s r, yerd n tutub r ş q d r,
Bir m r d rast g ldim g r, g l r m, müs lman olmaram.

G zdim d y rsiz dünyada, gördüm cahanı biv fa,
Yoxdur v fa bir aşnada, bir l hz x ndan olmaram.

Abru ed rdim arizu, n üz qalıb, n onda su,
Rüsvalığın çatmış sonu, m n bir d insan olmaram.

G nclik şahı olmuş s var, at çapmağa vermiş q rar,
M ns dalınca bir çapar, yainki s kban olmaram.

Öz qüdrətincə hər adam istər tapa divanda nam,
Divanları gəzdim tamam, bir yerdə elan olmaram.

"Zəndi" qələt bildim dey, atış mənə durmaz yiy.
"Quran" qaçar mənə'n göy, mən əhli-iman olmaram*.

Kəb mənə məhrəm deyil, qibləm kəlisə hə'm deyil,
Qismət mənə Zəmə'm deyil, əhli-xümistan olmaram.

Üz döndərrib mən Kəbə'dən, qaçdım kəlisadan da mən,
Xaqanini boş sanma sən, məqbuli-xaqan olmaram.

Etdim Cəlaləddini yad, məhv olsun bu zülmət daşı,
Ta ki, tapım ondan murad, kuyinə qoydum bu başı.

* * *

Baxdıqca ulduzlar qoşun, bayraqsa asman görsənər,
Şahın taşı olmuş hilal, pərçəmsə Keyvan görsənər.

Zöhrə - əsəddə gövhəri, Bəhram - əlində xəncəri,
Ulduzlar olmuş ləşkəri, fəthində "Quran" görsənər*.

Şahın ucalmış dövləti, dünyanı tutmuş şöhrəti,
Azdır hələ ki, rüyəti, Bolğar və Xəzran görsənər*.

Bəxtində istərdim ki, şah qursun fəlakət ordugah,
Babildə cəmətsə sipah, mülkü Xorasan görsənər.

Şərim saçər dürrü göhər şahım qazandıqca zəfər,
Şahlar önündə baş əyər, boynunda fərman görsənər.

Dünya əyər ol şah baş, qul olmağa eylər tələş,
Taclardakı qiymətli qəşnə'leyni-səkbən görsənər.

Salsa atı bir nal əgər, Rüstəm onu şmşir edər.
Mum əlsə xətdə'n əsər, "hirzi-Süleyman" görsənər*.

Göy bir at olmuşdur fəlk, ulduzlar onda zər, bəzək,
Dağ sağrısına etmə şək, vurmuş Axsitan, görsənər.

Könlü şad olsa bir kər, Cəbril enər sanki yer,
Kinə baxarsa göylər, aləmdə tufan görsənər.

Şahın atının ol qədr şahlar ayağından öpər,
Gəzən nalından bir əsər, ləli ilə mərcau görsənər.

Ulduz edər şah həsəd, cansız qalar yüz min cəsəd,
Şahdır Günəş, tənxi - əsəd, çərx isə meydan görsənər*.

Şah oxşayır qızmış fili, torla çıxıbdır sahilə,
Qırşaq tutub dərriyə ilə, timsah o sultan görsənər.

Cövza rıkabından tutar, qərəb ona çəkər olar,
Üz bir Günəş, cismi - bahar, hər ləhzə xəndan görsənər.

Olmuş Günəş bir qul məgər, şahın ayağından öpər,
Eşqilə şahın hər səhər torpaqda qəltan görsənər.

Göylər - üzəngi, at - külək, sanki Süleyman atlanıb,
Atlı - pəri, at - div kimi, qüdrətli sultan atlanıb*.

Ədlil mülkü əql tək canda o sultan bəsləyər,
Fəzlil xəlqi bəsləyər, ləli necə kan bəsləyər.

Xülqü gülü etdi xəcil, rəyi sönməyən bir od deyil,
Bir gülşəkərdir rəyi, bil, nurla Sifahan bəsləyər.

İqbalı Xəzran fəth edər, ədlil dolmuş ölkələr,
Hind ölkəsindən fil gələr, Xəzranda filban bəsləyər.

Gülzar dönmüş ölkəsi, açmış səxavət kisəsi,
Şəməşiri neysan qətrəsi olmuş, gülüstan bəsləyər.

Cənnət - göhər şəməşirin, duz xə - şərər şəməşirin,
Hər kəs deyər şəməşirin: hikmətdir, iman bəsləyər.

Açmış igidlik məktəbi, təlim edər şahlıq dəbi,
Ondan bilər hər mətəbi, hər şah ki, dövrən bəsləyər.

Tale özü şahı gərək baş endirib, etsin kömək,
Meydanda çəkmişkün yedək şahlar çox heyvan bəsləyər.

Ordu - sürü, dövrən - çoban, qoçdur şahın bəxti, inan,
Qayğı çəkən hər bir çoban qoç saxlayar, can bəsləyər.

Mehdi kimi çalmış zəfər, olmuş çoban, qayğı çəkər,
Döccaldır dövrən məgər? - Qurd kimi düşman bəsləyər*.

Dövrən vıfasızdır yaman, yazda düşər qış nagahan,
Mehdi verər xalqa aman, Döccal tüğyan bəsləyər.

Düşməndir hər insana şər, şeytan isə şər öyrədir,
İtdən, donuzdandır bədir, bir şir ki, seğban bəsləyər.

Şəni Güneş tək saçdı nur, Dərbənd işıqlandı, odur,
Zülmət içində san sudur, hikmətli yəzdan bəsləyər.

Məğrur edər hər qəlbə şər, zülmü cahanı məhv edər,
Nə qurd dişə süsləndirər, nə zülm insan bəsləyər.

Ədlil artar dövlet, cənnət tək imandan doğar,
Tapdıq adilə rahət, çün şükr ehsandan doğar.

* * *

Şah vətənci Mehdidir, Sani Süleyman olsun həmişə,
İnsan ona xidmətçidir, cinlər də dərban olsun həmişə*.

Olmuş fərik şahın qulu, camı Günəş, meylə dolu,
Keyvan-qılnc, nüsrət-yolu, Bəhram-peykan olsun həmişə*.

Din sayəsində şaddır-, dövlət ona həməzaddır,
Ölkə bütün abaddır, xalqı nəğahban olsun həmə.

Bəzmi behişt oxşayar, səhnində sidr hökmü var,
Sədrin görən Kəb sanar, hər hökmü fərman olsun həmə*.

Bəxti işıqdır nur tək, baş kuyin qoymuş fəlkə,
Bir say tək tutmuş tək, bu halda hər an olsun həmə.

Camı - Günəş ol sərvərin, gör, Müştəridir Əliri,
Cam - ayneyi-İskəndəri, mey-abi-heyvan olsun həmə*.

Aslan yıxan şəmşir bax, düşmənin qanından tutdu zağ,
Ağlar bulud tək, hər sayaq ağlarsa, xəndan olsun həmə.

Düşmənin qılınca şah üçün qaldı qanında büsbütün,
Pas tutdu güzgü tək bu gün, qoy şənəddən olsun həmə.

Bəzmi bütün bal oldu pəir, bəzmi bütün fal oldu fər,
Bəxş etdiyi mal oldu zər, fəzli onun can olsun həmə*.

Xəzrana basdıqda ayaq, Xəzran şərəfdən oldu bağ,
Tapdı o yerlər təmtəraq, xoşhal Şərvan olsun həmə.

Novruzda Əzra hüsni var, şah bəxtitək ruh oxşayar,
Halı behişt andırır, fəlında "Quran" olsun həmə.

Çatmış bahar Əyyamin, şahım səadət namin,
Novruz tökər mey camin, yüz il o xaqan olsun həmə.

Olsun səadət yar ona, pak ruhlular qəmxar ona,
Baş Əysin ulduzlar ona, Allah nəğahban olsun həmə.

Məhdi məni təlqin edər ilhami-yəzdan hər nəfəs,
Hər fikrim "amin" deyər İdris və Rizvan hər nəfəs*.

5. ŞİRVANŞAHIN TƏRİFİ

Bayram yetişdi, sübh ikən mey müjdəsi aldı xumar:
Cami-Cəmin göydə dünən bir nisfi olmuş aşkar.

Türk etdi bayram cənnəti, dünyanın oldu dağçası,
Möhrü hilaldır, fərmanı tapdı bu gündən etibar.

O göy çəməndə hökmdar xeyli maral etmiş şikar;
Aydır maralın buynuzu, göydən başüstə sallanar.

Zülmət, gecə bayrağıdır, Ay bayrağın sancağıdır,
Aydın səhər rəvnağıdır, gündüz sipəhdən olar,

Qurdu fəlakət pusqu, bax, sağrısına dağ basdı, dağ;
Baş hərfidir eydin hilal, olmuş fəlakət bərqərar*.

Bax, bayrama bu xoş gün, zərrin qanad Simürğün;
Yeri qaşı Zəlin yenə dağlar başında parlayar*.

Qaldırdığı tozdan, budur, burnu qıcıqlanmış göyün,
Asqırmasıyla aləm müşk tərili doldurar.

Toz qaldıranda ləşkəri süslər tavus tək hər yeri;
Məşriqdədirsə şəhəri, məğribdə dimdik oynadar.

Otuz gecə iz azdırıb, zahid gözündən gizlətib,
Oğrun Muğan kuyundakı meyxanədə tutmuş qərar...

Saqi sənməndəmdir, bədəni içəri xaç vurar,
Qəndili sağır eyləmiş, təsbihi zünnar, bağlayar.

Kuyində toz tənəli çıxar, arxında mey kövsər suyu,
Alnında hər tərəfi şahid, gül üstünə qonar.

Mey tərili ruhu şəndər, rəngi cana qüvvət verir,
Mey süfrədə olsa səhər, məclis behiştə oxşayar.

Xoşdur, mey aşiq tək sola, dörd hlin hmrng ola;
Saf, xıltsız cam dola, olsa acı, şkkk r dadar.

Parlaq Günşdir mey, tam, rıngi sarı, hey titr yır,
Hr qtrısi can cövhri, dünya qdr tısi var.

Küp bsl yın gövh r hanı? Altunyanaq dilb r hanı?
Hr dırlıy İsa kimi d rman olar, can qaytarar.

Mey bir Günşdir - nursaçan, büllur camı - asiman,
Saqi lılsı şrqdir, yarın dodağı qrb olar.

Sağrdı, gıl, sıhbanı gör, udmuş gımi d ryanı, gör,
Sonsuz quru sıhranı gör, onda gımi yelk n açar.

Mütrüb olub tutisayaq, düşmüş iş barmaq dodaq,
Bırbıt fığanı sındın, mizmar boğazından çıxar*.

Bax bir o qara buynuza, qarnı deşilmiş gürzdir,
Ovsunçu qorxmaz heç ndın, gürz dodağından sorar*.

Bırbıt d oxşar Mırym, sanki olubdur hamil,
Doğmaq cfasından o da eyl r dmad m ahü-zar.

Mey aşiqi nalan rübab, salmış qola dar qolbağı,
Qolbağ sıxan qoldan, odur, çıxmış üz çoxlu damar.

Çnk oxşayır bildirçin, var dimdiyind zrlı tel,
Zülfü qulaclar eşqidir, vurmuş ayağından cidar.

Bir dıfvuran ustanı gör, dıfd şkaristanı gör,
Sıf-sıf duran heyvanı gör, bir-bırlırlı çarpışar*.

Mütrüb en r zıldın b m, k kıkı kimi qaqqıldayar,
Nazik boğazdan nğm l r axdıqca, sınd dağlanar.

Ruhani quş xanındın din Süleyman sirrini,
Xaqani şeri nğm d t r incil r t k parlayar..

* * *

Eşqi hər a ıq qəlbinə at ş salan, ey gülüzar!
Yüz min könül bir q mz n  can b x ş edib, a şu  a ar.

Al g zg n , sal bir  z n q mz nd  ki sehr  nəzər,
Oxla, kamanla pusquda qan tökmək istər, ey nigar!

Mən torpa am, sən güclü yel, mən   r-  p m, sən güclü sel,
Salmış oda xasiyyətin, n  səbr qalmış, n  qərar.

Hərçənd ki,  atmazsan dada, bir gün də salmazsan yada,
Din  gecə f ryadımı, ahım odu zülmət yarar.

Gec-gec yada salmaq la sən saldın qanımı boynuna,
Tez inciyib, çox k sm yin etmiş m ni d rd  düçar.

Sən çox m ni aldatmısan, bağrıma sancdın min tikan
Səndən quca ım boş qalıb, g lm z yuxum, can odlanar.

Xaqani gizli d rd ilə bağrı dolu qan hər zaman;
Durna  sancar r xsarına, qəlbi qam üzdən axar.

Qəlb ovlayan b lb ld r o, təbi gülüstan sax si,
Şah məclisinə  erd n l l  göhər eylər nisar.

* * *

Altun s d fdir, ya Günəş, xərçəngə böylə yar olub,
Xərçəng isə p rvan t k qorxmaz, od ilə oynayar..*

  ll r yanır, sal bir nəzər, gün d hr vari nur s p r,
  fi ba ında m hr  r nar dan sin xatrladar.

  nb r şəkilli bu f  k  ul anm ş çənbər rənginə,
   nd rin aynasına çənbər dolu g l yağdırar...

Cəhcəh vuran bülbül gər susmuş fərağında gülün,
Gül rəngli mey tək guzudəh, bülbül kimi cəhcəh vurur.

Saqi, süzölmüş mey gətir, mey saf olarsa, xoş gəlir,
Qatsan güləb ilə gər, göz yaşı tək saflıq tapar.

Al yaş söyüd, kafur ilə sazla katandan bir çadır,
Gül üzlü saqıl otur, mey iç onunla bəxtiyar.

Bostanı gah-gah sal yada, onda san üzlü Günəş,
Dörd bir yanı on aypara, hər il üz bir yol çıxar*.

Şah mədhini nəzmə çəkən tək bəm yenə tüğyan edir,
Dövlət məni "gəl-gəl" deyir, olmuş məni bəxtim də yar.

Mədh əyləyib candan səni, sözdən yaratdım bir dəmət,
Şəmində hər beytim mənim zər kanıdır, ey şəhriyar!

Azad söz sərrafları bilmiş mənim söz sahiri,
Qarşımda yüz-yüz Ünsürü şagirdlik etmək arzular.

2. MÜVƏFFƏQİ DDİN BƏDÜLQƏFFARIN TƏRİFİ

Ey, İsayə naib olan dodağı iki mərcan,
Ey, atışdın qüdrətli abi-həyat yaradan!*

Ey, dərili dərili rin harayına yetişən,
Ey, zəhəri sağaldıcı olan hər bir dərmandan*.

Gözlərin öz qəməzsiz canları məhv edəndə,
Dodaqların öpüş ilə aşıq bəxş edir can.

Qanadları altındadır vəslin Simurğ quşunun,
Kölgəsində bəslənmişdir vüsəlin Süleyman*.

Qəbuluna nail olmaq mümkün olsa, idrakın,
Qarşısında bərabərdir, yəqin ki, küfrü iman.

Sənin eşqin, məhəbbətin, cövrü cəfan ucundan,
Sədaqətli aşiqlərin yaxa yırtır anbaan.

İstəyirsən fitnə, fəsad törənməsin dünyada,
Qaşqabaqlı oturma, gəl, etmə zülfü pərişan.

Sənin eşqin küçsində dolaşarkən Xaqani,
Elə bir şey axtarır ki, nə vəsdir, nə hicran.

O, zəhmət Kəbəsinin düşdü uzun yoluna,
Ancaq onu incitməmiş nə dərviş, nə biyaban.

Öz sərinin ruhu, sədri olan Müvəffiqəddin,
Bədülqəffar - fazillərin sonuncusu o insan.

Onun yüksək məqsədinin sayəsində fəxr illə,
Bir an sakit durmayaraq dövr eyləyir asiman.

O elə bir sədrdir ki, varlığıyla, gücüylə,
Afinin layiq olmuş bu yaşayış, bu cahan.

Onun cavan taleyini gətirən yadıma,
Neçə illik qırmızı meyvəniş edirsən nə zaman.

Gül indi ki, yaxasını açıb, gülür fərhəllə,
Təyini illərimdənin çəkə bilməz gülüstan.

Görürəm ki, hər tərəf külləkdir saçandır,
Qızıl səpənin peymanından ayrılmaq mən, inan.

Bülbüllərdən yüz Barbəddəyləşib hər tərəfdə*,
Bahardakı gözəlliyə qoşurlar min dastan.

Ağacların çiçəkləri töküldükə budaqdan,
Ulduzları sanki səpir sənəndən asiman.

Lal də ki qara xalı görüncə, z nn edirsən,
Müştərinin sinəsində qərar tutmuşdur Keyvan.

Bağda bitən n rgizl r   g r nəzər yetirsən,
G r rs n ki, g z d r onlar, çatmayır təkcə müjgan.

G l n indi geyindiyl  atlas dona fikir ver,
  t yin  haşiy  r vurulmuşdur qızıldan.

G y rtiy , bənövşəyə, bir də g l  nəzər sal,
Onlar da göy qurşağı t k boyanmışdır al lvan.

 ndi şadlıq zamanıdır, indi fərəh vaxtıdır,
Bahar fəsli, g l fəslidir, xoş zamandır bu zaman.

Bundan belə  t yimi dolduraraq dürr ilə,
Cananımın qapısından ayrılma bircə an.

O şöhrətli s rk rd nin mədh, tərif bağında,
Mən n ğm  r oxuyuram qumru kimi durmadan.

Xoş iqbalın ünvanıdır bu gün M v ff  qəddin,
  bd lq ffar, - odur ne  dövlətlərə hökmran.

Kamalının, tədbirinin sayəsində cahanda,
Ortalıqdan qalxdı bütün yaramazlıq v  nöqsan.

C lalının nərdi  st  doqquz qatlı f l y ,
Qabaqca o altı oyun bağışlayır hər zaman*.

Onun böyük kəraməti sayəsində, istərəm,
Zəmanənin hər m şk l  m n  olaydı asan.

Mənim Y qubsif t könlüm q m munisi olalı,
Yusif kimi yerim olub tənha, qaranlıq zindan.

Atdılarsa qardaşları onu su quyusuna,
Məni da od quyusuna saldı dostlar nag han.

"lif" il "sıfır" kimi yalnız v boş qalmışam*,
Qım kimi, ox kimiyım, cismim cılız v üryan.

Yüz bağlama zilim olduğu bir zamanda,
Bir müştəri üzü görmür mın açdığım bu dükən.

Dayanmadan sel axıdır gözlrim ürüm,
Bli, kiçik bir tındirdn yaranmışdır o tufan!*

Gözlrimdın axan yaşdan almışdır qan rəngini,
On qqaş ki, lrl yaranmış bu göy eyvan.

Arranlı bir namussuzun axmaqlığı üzündn,
Bax, ey Allah, gör ki, neç q lb evi oldu viran*.

fspançi bir şirvanlı o q d r ki, ş r atdı,
Mnim qmim, doğrudan da, dönüb oldu bir ümman...

Birincisi - ilan kimi z h rlidir, z h rli,
İkincisi - k sib tökn iti dişli bir siçan.

Mn pusuram birisini bağban kimi xlv ti,
İkincini pişik kimi izl yirm durmadan.

Bu xoşdur ki, düşünc d onlar mn oxşamaz,
Mn onlara oxşamadım, oxşamaram heç zaman.

Mhş r günü çatanadk, qopanadk qıyam t,
Onlar heyvan sıftınd qalacaqdır, mn insan.

Siz, ey gec duaları, qalmısınız hayanda?
Sizdn başqa heç bir şey n çar var, n güman.

Ey Xaqani, sn dünyanı yaradan bir Allahın,
K r mindn ümidini k sm, ona arxalan!

Bu amansız ruzigarın işıqsız gözl rindn,
Qaçmaq üçün öz s drinin kölg sind daldalan.

Bir allahın nəzərində olan əbdülqəffarın,
Sayəsində ağ divlərdən yetməz sənin bir ziyan.

Dünyadakı cənnətlərin yalnız odur Rizvanı,
Güclü qələm sahibidir, vardır onda xoş lisan.

Odur mühit dənizləri, Ümman, Ceyhun,
Nil çayı, Dağlardansa Cudi, Həri, ya da ki, Qafü Səhlan*,

Onda olan səxavətin, təvazönün yanında,
O səkkizin hər birisi çox kiçikdir dəridən

İltifatı kimə düşsə, olar cəlal sahibi,
Qəhri kimə olsa, onu qəhr eyləyər Yaradan.

Zəmanənin qulağında var hökmünün halqası,
Geyinmişdir fərmanını İba kimi bu dövrən.

Günəş tək saf ürəklişən, Müştəri tək təqvalı,
Xasiyyətdə Məhəmmədsən, ehsanda şah-Mərdan*.

Tərif etmək xəyalıyla səndə olan komalı,
Bəndəniz bir Utariddir, ya da söz bilən Həssan*

Hüzuruna qəlbi bükük, qəlbi sınıq gələrkən,
Sənə xidmət etmək üçün eylədi Əhdü peyman.

Məhəmməd-İ-Mustafanın qapısında, bəllidir,
Sədaqətdə xidmət etmiş qulu Ənəsli Səliman*.

Gecikdirmiş olsam gərək mədhini, gəl, incimə,
Dikbaşlıqdan deyil, başqa bir səbəbi var, inan!

Möcüzəni vəhyin sənənin olmasa da, xislətin,
Məhəmməd din xislətidir, görür bunu göz qoyan.

Ənbiyanın sonuncusu olsa belə Məhəmməddə,
Nəbilərin Əfzəlidir, odur sahibi - "Quran".

Yaratmaqla heyvanatı, cəmadı, nəbatatı,
Təbiətin son istəyi insan idi, təki insan.

Üç pillədən sonra insan yarandığı kimi də,
Üç kitabdan sonra nazil oldu dünyaya "Quran".

Əvvəllərdən hər tərəfli fikirlənmiş adamlar.
Müşkül olan hər bir işi başa vurur çox asan.

Bu qaydadır, öncə yaşıl otlar olar aşıkar,
Sonra bitir bağçada gül, fərqli olar tağlardan.

Bax, bu xurdad ayı içrə çiçək açan ağacın.
Meyvəsini aban ayı yığışdırar bağibən*.

Ərsin salıb qazançaya, öncə qarışdırarlar,
Sonra gəlir süfrə üstə şirin halva qazandan.

Ey qüdrətli qələminin gücü ilə şahların.
Xəncərini, qılıncını yerə salan qəhrəman!

Sənin şahlıq pələnginin bağırması, nərsi,
Şir hündürli igidlərin ürəyini edir qan.

O adam ki, qulluğunda boyun büküb, baş əyməz,
Demək sənə, dövlətin etmiş olar o üsyan.

O üsyankar cəza alar qərbin şahından yəqin,
Bir cəza ki, Neman onu gördü Nuşirvandan*.

Qubad oğlu Nuşirvan çəkdi onu meydana,
Nəhəng filə tapdalatdı, yerlə eylədi yeksan.

Sən işində Cəbrayılсан, bilir bunu çoxları,
Pisliyini danışanla şərikdir yəqin şeytan.

Sənin halal çörəyini yeyən o bədxahların,
Yaxşılığı unudaraq, nankor olublar çoxdan

Bundan sonra öz süfrənı yaxın qoysan onları,
Məhşər günü cəza verər sənə böyük yaradan.

Yaz yağışı damlasıdır sənənin halal çörəyin,
Susuz sənəf misalıdır azad fikirli insan.

Yaz yağışı qətrələri yetişərsə sənəf,
Dönüb inci olacaqdır dənizdə o, biguman.

Həmin qətrə düşsə gəlir bir ilan ağzına,
Canlıları həlak edənin zəhər olar o haman.

İmansızlıq mərrəziylə yanır qəlbə nankorun,
Çoxdan onun bəlasıdır sərərilik və nisyan.

Sən onun boş sözlərini dinləməsən, yaxşıdır.
Çünki xəstə çox danışar, gələcək qızdırma, böhran.

Sənənin alır işığını ağlın açıq gözləri,
Sənənin cahü cəlalına qalib fikir də heyran.

Sənənin kimi əliaçıq gəlir kömək etməsə,
Mənim kimi acizlərin olmaz işində səhman.

Olmasaydı Allah əmrə, Musa yədi-beyzası,
Səndən dönüb olmaz idi möcüzündən bir ilan.

Sənə xidmət etmək üçün yüz yol seçdim ürəklə,
Yüz ordunu bir qələmlə sən edəndə pərişan.

Sözündəki mənalardan mən incəlik duyurkən,
Sən onlarla böyük işlər həll edirsən çox asan.

Ricam budur, atma məni unutqanlıq bəhrinə,
Qoyma məni tapdaq edib, həlak edəyən düşmən.

Bircə kəlmə sözünlə sən elə et ki, dövrənin,
Mərhəmətsiz çəngəlləndən azad olum bircə an.

Sən Günəşsən, mən işıqdan məhrumam bu sərdə,
Tez saraldıb soldurmuşdur mənə şaxta, qar, boran.

Günəş həttə xərabəyə güzər edib, saçar nur,
Sən də mənə nəzər salıb, eylə dördim dərman.

Tutalım ki, ehtiyacın yoxdur əsla şairə,
Fəzillərin tərifinə, deyək, yoxdur təqazan.

Amma, qulluq etmək üçün sənə şanlı qapıda,
İləttə ki, bir nəfər qul gərkdir, ey hökmran.

Şairlikdən söz düşəndə, mənə düşmənin olanla,
Müqayisə etmə mənə, o deyildir müsəlman.

Yedirtsən də çoxlu şirin, şəkər illər uzununu,
Hər halda o, şəkər deyil, zəhər tökül ağzından.

Elə yənsüz təsnif qoşub cahillikdən o mənə,
O təsnifdən çox yaxşıdır yüz iftira, yüz böhtan.

Demişdir ki, eşqbazlıq etdiyindən filankəs,
Saqqalını kəsdirmişm... saymış çox filan, behman..

Lakin, yeri gələndə o, uydurduğu bu sözdən,
Xəcil olub, lənətlər mürüz qalar hər zaman.

Mən o sözün cavabını verdim yerli-yerində,
İvəzində eyb axtardı sözlərimdə o nadan.

Maraqlıdır ki, bir-iki keşşilə tutub ülfət,
Möbid olub, şəriti danmaq istər büman.

Məmməsi, saqqalı var, amma, yoxdur məzmunu,
Hikmətindən xəbərsizdir, dəm vursa da Yunandan.

Görmüşdür məktəb üzü, savaddan da kasıbdır,
Yer üzündə axmaqlıqla qazanmışdır ad və şan.

Allah onun vücudunu yaratmışdır lənətdən,
Dünya onu böyütsə də, sonra olub peşiman.

Təlxə kiliyi türk edərək unutmuşsa, indi də,
Məkr, hiylə peyğəmbəri olmaq üçün atır can.

Lənət olsun o nadürüst yaramaza yüz kərə,
Müridin min kərə çox lənət olsun hər zaman.

Məttəlm mənə buna ki, indiyə cən o itə,
Nece olmuş, qəzəbini göstərmiş yaradan!

Yalnız sənin bayrağının kölgəsində dövrünün,
Əzabından, sitməmindən asudur hər insan.

Kim ki, səni xidmət üçün qulluğuna verilsə,
Nə qorxusu, ona qarşı düşməni çıxarsa sultan.

Eşitdiklə mən yazdığım qəsidəni qananlar,
Oxuyunca bu sözləri bütün İran, Xorasan,

Bilərlər ki, var nə qədər mərdlik sifəti səndə,
Xaqaniyə hörmət etmiş sənin sayındə xaqan.

Calalını bundan artıq tərif edə bilərləm,
O da cərkə ucundan yox, qazanmaqçün şərf, şan.

Bayram oldu, mənə dönüb bu bayramda qul oldum,
Dedim: qoy bu olsun mənim əhvalıma bir mizan.

Göyərçintək körpəcə bir ürəyim var mənim də,
Bu bayramda olsun o da sənin yolunda qurban.

Görüm, səni şad olasan ilin hər mövsümündə,
Səadət yetişsən min bayramdan, bahardan.

Yeddi göydən yüksək olsun, möhkəm olsun iradən,
Yerə batsın o kəsə ki, çəkirlər ayağından.

7.QİYASİ DDİN Mİ Hİ MMİ D İBN Mİ LİKŞAHİN Tİ RİFİ

Biz vurğunuq sənə, sənə də dilbər ayinə,
Seyr eylənlik sənə, sənə seyr eylər ayinə.

Ayınə gördü surətini, sən öz hüsnünü,
Səndən bətkər vuruldu sənə yeksər ayinə.

Ayınədə camalın edər canları xəyal,
Yersiz deyil ki, aləm nəz eylər ayinə.

Nurlu üzün, şirin dodağın etmiş aşikar
Bir nöqtə içrə atış il kövsər, ayinə.

Ayınəy vurulma sən, ey ayınəpərəst,
Qəlbim sınaq, sənə ola aşiq gər ayinə.

Hər yerdə var dəmir, əriddər ahımın odu,
Seyqəl vurub düzlətməsin ahəngər ayinə.

Ayınəy pərəstiş edib, qiblə söyləmə,
Əks eyleyər camalını, baxsan, hər ayinə.

Min surətə özündə qılan əks bir camal,
Yersiz olar deyil: mənə sən göstər, ayinə!

Xaqaninin üzündəki göz yaşlarında, gəl,
Seyr et camalını, sənəmə, gör tər ayinə!

Şahın iradəsindən alarsa Günəş ziya,
Baxsan, o Ay üzündən alar, bil, fər ayinə.

Xaqan qeybdən bizə vermiş elə xəbər,
Ki, əks edər özündə necə peyqər ayinə...

Şahın ədalətli rəvadır ki, tərliyə,
Pasdan təmizləni, öyünə dilbər ayinə.

Ey şah, xatirin necə, gör, nura qırq olub,
Hər ölkədə bilir onu dövlətlər, ayin.

Əzmin bir silah özünə sazlamış fəlakət,
Dəva günü əlində tutar mərdlər ayin.

Ayin yə cəmalın edən əks-nur gər,
Nur ilə Cəbrail verər şahpər ayin.

Mehrin, məhəbbətin mənə ilham bağışlayar,
Adət budur, Günəşdə vurur pərpər ayin.

Düşmənin diyarına qəzəbin düşən toz qəddər,
Zülmət çökər o yerdə, qopar məhşər, ayin!

Mən qəlbə güzgülüm, sən iradənlə müştəri,
Hümmət camalına qul olub, işlər ayin.

İslanmışı hüzuruna qoyma, bu rüsmidir:
Çirkinləşər camal, olarsa tər ayin.

Düşmənin vücudu tək gər ayin pas tuta,
Fərman yazan qələm ucuna bənzər ayin.

Qəlbində mehdən mənə gər olsa bir əsər,
Təbim cıla alar, necə ki, cövhər, ayin.

Əksin görünclə tuti, edər vird hər sözü,
Hər kəlməni ona dedirər zəbzər ayin.

Lütfün mənə alıbsa, qəribə görünməsin,
Simü zəri verib, alar aqillər ayin.

Kor düşmənim satarsa mənə, düşmə heyrət,
Bilməz cahanda qədrini hər mehtər, ayin

Bir başqa şəxsi mədh eləmə, əfv qıl mənə,
Ayin olmasa, sayılar xələklər ayin.

Məncə bu eyləməz səni məndən cüda, necin
Hər dəm gül ilə silsən, olar xoş rəyin.

Hər şairin deyən məni çatmaz kəlamda,
Pəhl mirdən ancaq olar bəhrəyin.

Eyb etmə, açmasam da bu sədə par qəlbimi,
Solğun üz, nə həzzi, gör pərdəyin.

Div rəş çıxmayırsa, o qorxur qovulmadan,
Sevməzlər, eyb açandı dey, çərlər əyin.

Bu şerimin rədifin düz gəlməsəydi,
bil, icad etməzdi heç işkəndərin.

Ayin y bu vəsf kifayət deyil, gəl,
Bir zərrə nurunu ona vers hər əyin.

Şahın, cəlalü-şövkətin olsun o qədr ki,
Hər səbh şərq qarşına tutsun zər əyin.

Düşün əlacsız mərzə düşmənin sənin,
Misdən hazırlasın ona misgərlər əyin.

8. ŞİRVANŞAH MƏNÜÇÖHRÜN TƏRİFİ VƏ ONUN OĞLU AXSİTANDAN ŞİKAYƏT

Ərəb uşağı tək hər cəmə yen.
Qulağı halqalı qul olmuş səni.

Hümmətin sığışmaz sənin dünyaya,
Necə bir kuzey sığışmaz dərya.

Günəş tək parlayan bir qılincin var,
O ancaq düşmənin köksünə batar.

O, iki ilinin feyzini görən,
Göz çəkər behiştin dörd çeşməsində.

Kim etsə tənəmmüm torpağında, bil,
Ona abi-həyat heç gərək deyil!

İradən göy kimi qat-qat yüksəlir,
Rəxnə bir qatma elməz əsir.

Kəsra, üzüyünü görürsən, inan,
O, öz üzüyünü edər ağacdən*.

Razılıq nəsimin səndə ancaq,
Gül açar bu ömür dedikləri bağ.

Ağıl yaşamasa havanla sən,
Ona xeyri olmaz heç bir qiblənin.

Naməli yazanda adına hər vaxt,
"Qulunuz" yazaraq, imza edər bəxt.

Ali hümmətli sən, vardır izzətin,
Ucalıq hər zaman olsun zinətin.

Qoy kafir adlanım, gər bu ürək,
İstəmir qapında xidmət etmək?

Düşmənin tənəsi səbədir buna,
Ki, üzüm tutmayır gələn qapına.

Ürəyimdə elə qəmlər var ki, bil,
Açıb söyləməyi qadir deyil dil.

Qoy pis göz dəyməsin oğluna, lakin,
O məni qələbində çox bəsləyir kin.

Abrımı apardı Axsitan mənim,
Bu yaram sağalmaz heç zaman mənim.

Günahım olmadan sandı günahkar,
Onda nə kərəm var, nə də həya var.

O çırmış ehtiram paltarlarımı,
O paltar bir daha yamaq tutarmı?

Sizə qulluq etdim iyirmi qış, yaz,
Sən mənə qiymət ver, oğlun bacarmaz.

9. ŞİRVANŞAH MƏNUÇÖHRÜN TƏRİFİ

O böyük xaqandır mənənim pənahım,
Xaqani haqq qalmış daima ondan.

O bir Məhəmməddir, Həsəni mənəm,
Onu mən tanıram, mənəni də xaqan.

Bu gün söz mülkünün mənə hakimi,
Şaha bu qüdrət olmuşdur bəyan.

Bəli, hər qızılın meyarı vardır,
Onu bilir məhkəmə, tərtibi, mizan.

İncə mənalı ağıl dərk edir,
Qol bilir ki, necə möhkəmdir kaman.

10. BU QƏSİDƏ QUŞLARIN SÖHBƏTİ ADLANIR

Dan söküləndə göyün örtüyün açdı külək,
Səma tirlə doldu rəngdə-nəngə girərk.

Zümrüd göyün sinəsi zər şəfqətə boyandı,
Bulud buludun üstə halqa vurub dayandı.

Qızıl papaqlı səhər qışınq qaba büründü,
Gecə qunduz xəzini atıb, üryan göründü*.

Qanad çalıb, banladı səhər quşu anbaan,
Sanki təbil çalındı, quşlar uçdu yuvadan.

Sübh, dağlar başından aşıb gəlirdi sanki çay,
Sudan çıxan balığa bənziyirdi göyü Ay.

Günəşin nızlıları Ayın üzünü düşdü,
Bu nızlılar qızıldı, Ay halısi gümüşdü.

Bənovşəyi niqabda rəb kimi ydi gecə,
Niqabını açdı o, Günəşi görüncə.

Günəş zərli libasda gəlirdi asta-asta,
Necə rəblər gedər Kəbəyə dizi üstə.

Xaqani, borcun budur Kəbəyə üz tutub sən,
Ondan qiyamət günü şəfaət diləyən.

Çoxu Kəbəni sevdi - necə uşaq zər sevir,
Üz döndərmə Kəbədən, mömin bəndəsən əgər.

Kəbə ibadət evi, hədislərin məhvəri,
Orda nıcat gözəyir ızdırab çəkənləri.

O məhvərdir, asıman bir dəyirman daşı tək,
Kəbənin başı üstə asılıb hər lənərk...

* * *

Yığıb qızıl oxları kəhrinin tərkini,
Günəş səhər üfüqdən vüqarla qalxdı yenə.

Göyün gözündə bulud - çalma döndü zəncir,
Ud əvəzi bitkidən xalça döşəndi yerə.

Gecə yanan şam kimi, Gün ucalır, tez sönür,
Gecə bir çıraq kimi gündüz bir heçdən dönür.

Selin bitkilər üstündə tökdüyü xoş xıltı bax!
Su üstündə köpüklər rəngsiz şüşədir ancaq.

Quşlar uşaqlar kimi əzbərlər yir "ebcd"i,
Bülbül "həmd" oxumaqda göstərir məharəti.

Dünnən yeni körpülər dəvət olundu bağa,
Birdən göz yaşı tökdü qara bulud torpağa.

Çəmən sarı, qırmızı xələt verdi onlara,
Günəş boyaqçı idi, səbəbdən - donlara.

Güllər məclis qurdular, üçü yayıldı bağa,
Təşt dolusu şam tutub, nərgiz gəlirdi qabağa.

Lalələrin odundan şama dəyməsin xəttər,
Məclisdəki hər şama yağ töküldü jalələr.

Tala-tala su doldu arxılardan çəmənliklər,
Mərcan rəngli bayrağın qönçə vurdu hər yerə.

Budaqlar qucaq-qucaq incilər səpən zaman,
Süsən iynələr paltar tikirdi ondan.

Söyüd budaqlarıyla tonqalı yelləyirdi,
Asıman qucaq-qucaq yerə nur ələyirdi.

Quşlar da bu məclisə gəlirdi hər tərəfdən,
Axşam teldi, göydə Ay rübabı səsəldən.

İlk dəfə ağ çiçəyi mədh elədi göyərçin,
Dedi: - Acı yarpaqda şəkər yağır bizimçin.

Bülbül gülü tərifi başladı şirin-şirin,
Dedi ki: - Gül şahıdır bağdaki çiçəklərin.

Qumru dedi ki: - Güldən qışındır sərv ağacı,
Bir də gördün yel əsdi, töküldü gülün tacı.

Sar dedi: - Sərvə baxın, topaldır ayaqları,
Lalə şamətək bəzəyib düzənləri, dağları.

Səlsəl dedi: - Lalələr slində iki rəngdir,
Süsənin bir rəngi var, süsən ondan qışındır.

Teyhu dedi: - Süsəndən göy otlar xoşdur mənə,
Bağa gələnin öncə otlar gülür üzünə.

Tuti dedi: - Göy otdan daha xoşdur yasəmən,
Rəngi kafurdan alıb, trinisənbərdən

Bubbu dedi: - Nərgizin Cəm taxtında var yeri,
Yasəməndən gözəldir əfrasiyab əfsəri*.

Hamı əraqa quşunu münsif seçdi bu ara,
O, münsiflər mülkündə xəlifəydi quşlara.

Başçıların hamısı verdi birdən səs-səs:
- Əraqa quşu zəldən başçıdır bu məclis.

Göyərçin bu an dedi: - Ahımdan otlar yanar,
Utanıram deməy, bu işdə bir pərdə var.

Quşlar yenə dedilər: - Əraqanın yeridir bu,
O yaşmaqlı göyərçin xələtdən xar oldu.

Birisi tez yetirdi əraqaya bu xəbəri,
Əraqa gəlib quşları bir-bir çəkdi irəli.

Bülbül səcdəyə gəlir, nəqəyə etdi xitab,
Qırğı da bülbül kimi hörmətli verdi cavab.

Qumru dedi: - Səndə var dalət nişanısi,
Gördün qarğanı boğdu sanıncır danısi...

Bax sənənin insafına, kəkliyə gördün rəva,
Qayçı edib dimdiyin, qızılənsin üqaba.

Biz də sənə bir zaman verdik gər dərdi-sər,
Güllər tər yayanda dərdi, qəmi sildilər.

Yüyürək atlar kimi çapıb gələnə bahar,
Elə bil ki, dünyaya gənciyyə qaytardılar.

Bu otlardan, güllərdən hansına üz tutaq biz?
Bu şahların içində hansıdır daha əziz?

Nəqə dedi: - Bağdakı güllər salsın nəzər,
Bunun əli xınalı, onun saç sanki zər.

Bax, bu yeniyetmələr tamam mələk nəslidir,
Onlar bəzən süd içir, bəzən mey meyli edir.

İstəyirəm güllərdən qızılgülün xətrini,
Peyğəmbərin tərində alıbdır öz trini.

Peyğəmbəri mədh edən Xaqaninin təbidir,
Çünkü o Xaqaniyə bu ilhamı bəxş edir.

Başqasının önündə şərini edərmi xar?
Heç atarmı dürrünü palçığa bir sənətkar?

Allah, sən özün qurtar şairi fime, şərdən!
Şirvandır şər ocağı, düşmənlərsən - əhrimən.

Düynünü özün aç, özün eylə kəmiyəb,
Bu qərib duasını özün eylə müstəcab.

**11. ÖZ USTADI Bİ HAĞ DİN
SƏ İD İBN İ HMƏ Dİ MƏ DH**

İ bədiyyət aləminə yol saldığım üçün, mən,
Baş əymərim fani dünya sarayına qətiyyənl.

Beş hissimin pəncəsində olmuşamsa giriftar,
Doqquz fəlak dərğahından pay alıram qış, bahar.

Nə divlərin tor qurduğu yer qayğısı çəkirəm,
Nə ağılla şəhər, cadu toxumunu çəkirəm.

Bu dünyadan bir yaxşılıq axtarmıram heç zaman,
Çünkü mənə qiymət qoymur arpa qədr bu cahan.

Fani dünya bir külləkdir, dolanır min kəlləklə,
Od deyiləm, qızardasan yanağımı külləklə.

Güman etmə çörək payı umum mən yad kəsirdən.
İdrakımın cilovunu nəfsəlinə verim mən.

Dörd ünsürü razı salmaq xatirinə, gəl, inan,
Ağıl və nəfs şahlarını incitmərim heç zaman.

Tamahkarlıq ehtirası işıqlatmaz bu canı,
Hikmətimin gözəlilə seyr edirəm dünyanı.

Hümmətimin güdrətilə tapdım xəlvətdə şadlıq,
Onun parlaq işığıyla ləldə etdim rahatlıq.

Pərgar kimi bu cahanı dövrə vurub dolandım,
Zünnar kimi bir dairə içində çox dayandım.

Bir fikir ver, bu riyakar, aldadıcı mənşildən,
Taleyimin yardımıyla necə çıxıb qaçdım mən.

Od yağdıran su rəngli bu səma mənə etdi zar,
Hava kimi yüngül oldum, torpaq kimi xaksar.

Külək kimi icaz siz açmaram heç məskəni,
Torpaq kimi qoruyaram qəlbimdəki məxzəni.

Su kimi mən hər yetənin kəndərində çökmürəm,
Bulud kimi hər tikanın üstü göhrə tökmürəm.

Tuti kimi dil açsam da, deyiləm mən hiyləgər,
Qılınç kimi parlasam da, deyiləm mən kinovər.

Ehtiyacım başımı da kəssə, fəğan etməyirəm,
Çörək üçün alçaqların qapısına getməyirəm.

Xəsislərin əllərində əsir olmam zər kimi,
Var-dövlətdən üz döndərərəm bir vüqarlı şər kimi.

Hər qapıya çörək üçün su tək axmadım, inan,
Ona görə torpaq kimi tapdanıram hər zaman.

Allahuma min bir şükür eyləyirəm qəlbə şad,
Mənə dinar verməmiş, vermiş bilik, etiqad.

Kənar gəzdim insanlardan, hümmət oldu dayağım,
Hümmətimin sayəsində göyü dəydi papağım.

Dəmir kimi təbimlə mən yoxladım sifətləri,
Yanlarından qaçdım - necə cindən qaçar hər pəri.

Görünmə də vətən əli kimi hər bir ünvanda,
Heç kəs mənim varlığımdan xəbərlə tutmaz bir an da*.

Bilərsən ki, Simurq kimi vardır adım, şöhrətim,
Lakin bütün nəzərlərdən gizli qalmış surətim.

Qızılgül tək ovcum içəri qızıl yoxdur, bil, aman,
Nəçin mənə hər qarətə tənə vurur hər tikan?

Kim bilməyir, mənim ağlım və canımın gövhəri,
Öz işimlə açır daim açılmayan sirləri.

Şa kimi dilim səpir saf incini aşkar*,
Yaratmışam cavahirlə bəzəlməmiş min tumar.

Mən söz düzən Xaqaniyəm, sözlərimdə yox yalan,
İsa mənim şərimə nəzmə salar hər zaman.

Şükr olsun ki, çəkmişəm mən xələt kimsədən,
Xəciləm bir allahımdan, bir də ustad həməddən.

Minnətdaram allahıma, bir də böyük rəhbər,
Önlərimdə qələmə, pergar kimi baş qoydum yerə.

Zəmanənin başçısına verən dəmdə imtahan,
Sədf kimi ağız açıb, inci verərməyəm.

Bu gün mənim şerimin də bəlli olar dəyəri,
Layiqincə qiymət alar, razı salsar rəhbəri.

Bəhəddin Səid oldu Musa kimi mötəbər,
Onun mədhi xəstə cana İsa kimi ruh verər.

Dinin möhkəm sütunudur, sitayişin dayağı,
Gözlerimin sürməsidir qələminin torpağı.

O, bir məlik sifətlidir, şərfi var, şanı var,
Fəlik ona baş yərək, qarşısında qul olar.

Günəş ona belə dedi: "Sən qulam olandan,
Ulduzların aləmində mənə vahid hökmran.

Məni qoru bəlalardan, bir halıma nəzər sal,
Dilə gəldim hüzurunda, məni əzir qəm, məlal".

Ulduz dedi: "İzzətinin peyki oldum zəldən,
Ona görə şərq ilə qərb arasında gəzdim mən.

Ey zəiflər pənahı, ey dərvişlərin qəmxan,
Sənin tərif baxçanda mən oldum mərifət bari!

Q g r m n  el çəndə    r adı vermi  r.
S ni tərif ed nd  mən oldum belə s x nv r.

  stisqalı xəstə kimi qapına gəldim  lan,
Ki, sən mənə  z feyzin  ver s n d va, dərman.

R ssam kimi yaratsam da mən bir hədis, yax s  bil,
Can  ir ml  verməliyəm ona h m ruh, h m   kil.

Bütün məlum elmlərdən olmuşam mən xəbərdar,
   yirs n, gəlib yoxla, g r q lbimd  nəşr var.

Başdan-başa qəribədir yazdığım bu q sid ,
Belə hünər nəsib olmaz yüz B   ara, L bid *.

Ya a daim izz tin , dövlətinə, ey ustad!
Mən də sənin k r mind n pay alaraq, olum  ad.

12. ŞEYXÜL- SLAM N  S R  DD N  BRAH M N M  DH 

E   oyun xal ası  st  elə ki, tutdu qərar,
 lk oyunda bizi uddu, elədi d rd  düçar.

Bizə siz n qd  nahaqdan belə bel ba layırıq,
Biz v  siz varlı ınızla t k ona s ğmayırıq.

Bu f  k sorma nədir, s r evinin dairəsi,
  ql bu dairədə yoxluğun olmuş  s si.

Sadə q lb n  bu sirri necə sən dərk edəsən?
Bin va, sanma bu d rgaha sən asan gedəsən.

E   meyarı salar g v rini qiymətdən,
Qəlb bazarı salar Yusifini hörmətdən*.

Bağla zahir gözünü, seyr el dərğahı o dım,
Tulla süni zirehi, meydana qoy sonra qə dım.

Dərğah ardında xitab ilə xəttər var, ılbıt,
Orda şahlar şahına xasdı səfa ilə sifət.

Mənvi qüvvəti mirdlər sırasında axtar!
Zahirin insana oxşar yabanı ot kökü var*.

Nil çayın keçmiş, vevləcə gərək qüsl edəsən,
Sonra sağ qalmaq üçün Misrə tamaşa elə sən!

Tutalım gül kimi al-qırmızı cübbə'n yoxdur,
Göy libasında bənovşə kimi sən məğrur dur!

Qalx ki, yol üstə dayanmışdır zəl yolçuları,
Bədiyyət yolunun yox sonu, dərək eylə bəri!

Hümmət ilə atını sən də bu yoldan çap, get,
Qalx fələkdən ucaya, sən fələyi heyran et!

Sufinin keçdiyi yoldan tozu al, sürmə elə,
Qələbini dostuna ver, munis ol həmsöhbət ilə.

Həmdəm ol yoxsula sən, baxma ki, yoxdur bası,
Yuva qur orda ki, xoş səli quşun var yuvası.

Günəş ilə fələyin rəngi də bir, sirri də bir,
Hökmdar ilə şahın hökmü zəldən birdir.

Qulluğunda dayanıbdır, hamı xadimdir ona,
Göylərin şahı Günəş tək o girib zərli dona.

Xızr tək cübbə və Musa kimi var onda sə,
İlanı saxlar sə, dövləti örtər səba.

Qələb divanı ləqəb verdi Yer ilə fələkə,
Biri azgün qocadır, digəri çirkin mələkə.

"Bəli" əhdini "ə" ləstə" verən ötgəm dilidir,
"La ilah" qapısında dayanan "la" kimidir*.

Vəcdə gəldikdə - o doqquz fəlin sirrini açar,
Süfrə açdıqda - iki aləm nur şölə saçar.

Ruzigar ilə fəlik rəsmi ondan xəbərlə,
Birinin sikkəsi qələbdir, biri hər işdə cığal.

İsməti sirr Fəridununa bayraqdır onun,
Hümməti zərbdir acgözlüyünə fəğfurun*.

Yandı eşq atəşinə, hakimi-eşq gəldi dilə,
Dedi: Xaqani, sənin torpağınam mən ki, belə.

Çatcahan sədri yanında hünərin fəxrinə sən,
Xoş olar, onda gəlib dostlar ilə birlişən!

İbrahim tək ucalan İbrahimin şənini bax!
Fəqr qardaşlarına süfrədən olmuş ortağ.

Nasirəddin ki, şərit keşiyində dayanar,
Onun elmilə xuda dostları nüsrət qazanar.

Ey qara zülfü ilə qarət edən imanı,
Atəşin eşqin olub könlümüzün sultanı.

Əql eyvanına üz tutsa, ayağı qırılar,
Nəfs meydanına gəlsə, əlinə bənd vurular.

Bir sözündə duyulur tanrımızın yüz kərəmi,
Bir cəfan isə nədir? Ruzigarın yüz sitəmi.

Vermədi bir kəs üzündən bizə aləmdə nişan,
Keçmədi kirpiyinin atdığı oxdan biri yan.

Gəzməmiş "Qorxu-rica" aləmini şövqün ilə,
Görürük biz səni, sən isə xəbərsizdən hələ.

Qorxmuşuq gah rıqıbdın, çəkərək göz sındın,
Etmişik bir baxış ilə rıqibi kor bəzən.

Ləlini odlu Günüş öz belinə etdi kəmərlər,
Bağladı ildənin ağzını vəslin yeksər.

Nayibəm, indi ki, Xaqaniyə kuyunla sən,
Eşq divanını məndən də yazarlar, bu yəqin!

Çox bəla çəkmişəm, hicran gecəmişdir uzun,
Mənim ümmid səhrimsən, sabahın xeyr olsun!

Şerh tükdeşənəm, bir tük döndüm qəmdən,
Sığmaram bəs niyə dostluq hər rəminə yenə mən?!

Sədr şövkətdə Süleyman, adı İbrahimdir,
Nitqi Musa, əli həmdəli tək hakimdir.

Olmuş əxlaqı ilə təzə onun köhnə cahan,
Yazda dünya bəzənər döl ilə insafından.

Bağları sübh yeli, gör, nə müəttar eləyib,
Xoş hava torpağı da müşkə bərabər eləyib.

Göylərin əksi enib arxlara, bir eylə nəzər,
Tökülüb gül ləçəyi, torpaq olub sapsan zər.

Budaq üstündə çiçəklər - elə bil körpü gülür,
Quş qanad çalsa gər, sanki yerə qar tökülür.

Bağda gül dəftərini rənglədi ustadi-fələk,
Hər varaq ayrıca rəngilə görünməkdə qışəng.

Lələnin qəddinə Ay qırmızı don tikdi, geyi,
Vurdu al rəngli donu ortada neftənin həşiyə.

Qapımı döydü dünən sübh yeli; - Kimdi? - dedim.
Söylədi: - Qasidinəm, xoş xəbəri al da, gedim.

Yaz havasıyla səbə mənzilim tez girdi,
Zülfünün ürtrini yarın məni təhfə verdi.

Söylədim: - Bağda nə var, bülbülün halı necədir?
Dedi: - Bülbülləri güllər eləyib bağda ür.

Söylədim: - Kim tənə şerilə tutub dünyanı?
Dedi: - Söz gülşəninin bülbülüdür Xaqani.

Tutduğun yaxşı məni fəxrə şəhrətdi səni;
- Nəsirəddin - deyir aləm, bu da hörmətdi səni.

Mən ömrüm boyu dövrən eləyib çoxlu cəfa,
Kim məni ərz eləyim: görməmişəm onda vəfa.

Fələyin qanlı əli başıma saldıqda yüyən,
Boğaza gəlmiş canım, dərdimi açım kimə mən.

Ət il qan kimi cismimdə tutub yer möhnət,
Çıxmasa can bədənimdən, o da çıxmaz, əlbət.

Kəhrəba ilə üzüm olsa da bir rəngdə, həməni
Yox gücüm bir samanı qaldırım, artıq yerdən.

Dərdimin yüzə birini mən dağa söylərsəm,-inan,
Dağ cavabımda çəkər ah ki, budur əksi-sədan.

Kaş ölüm, son qoyula zillətim, möhnətim,
Bəlkə qəlbi yananım orda çıxsa qismətim.

Mən göz dağıdı dərdim, səni inan sözlərim,
Demə ki, yox əlacı, tutiyyə ol gözəlrim.

Xəstəyəm, kimsəsizəm, yoxdu ürəkənin yananım,
Bir günahım yox ikən, mən niyə böylə dolanım?

Qələbimi qırdı, mənə izdi fəna hadisələr,
Bəlkə də qaynatamın işləri çox verdi zərər...

Cöbrailin qanadında səsimi, ya rəb, eşit!
O Səba şəhri kimi yurdlarını viran et!

Sədr Xaqaniyə lütfilə havadar olsun,
Son qoyulsun qəminə, sədr ona qəmxar olsun!

Mənəm ol Azəri-sani, o, könüllərde İsa.
O, həyat verdi mənə, dərdlərim qıldı dəva.

Asıman fərqi olub astarı səccadının
Mustafa qibləsidir onda da qiblə, bu yəqin.

Qibləmiz olmuş iki, baxma təccüblə buna,
O, edibdir Şamaxı içrə yeni Kəbə bina.

Əvvəl o Kəbə idi doğruçu yol göstərən,im,
Əbədi qibləm ola kaş bu təzə Kəbə mənim.

Füzəla məskənidir indi şərfli bu diyar,
Müddəi hər nə desə, sözlərim ağzın qapayar.

Şairin təbi dilər vəsfənə bir nəğmə yaza,
Tel - riya əhli bağırsağları olsun, bu saza.

Hüsnün şərdesəm, qəlbimi verrəm sözə mən,
Bil ki, şərdüfrimizə söz düzlərim tərtəzə mən.

Bəzədim bir yeni üslubla sənət aləmini,
Kimdə var şərdə hünər, təqlid edərdə onda mən.

Düşmənim olmuş o kəs ki, sözə qiymət qoymaz,
Nə rəva, bülbül ilə qarğa ola həməvaz.

Gəlməyəm də qapına, sənə qalır qəlb ilə can,
Möhrə ki, sənədir, artıq nəyə lazımdır ilan?

Bir daha sən mənə həyə vurma sədaqətə mənə!
Qəlp bir pul kimi aləm tanıyıb, rədd edəni.

Des  r: n  qsanı var, baxma bu laq  rtılara,
Bu s  n   b  llidi ki, g  rm  k hara, s  hb  t hara.

  erd  n   zg   m  nim yox h  n  rim, b  lli s  n  ,
Dil  yim s  nd  n odur t  kc  : dua eyl   m  n  !

Birc   arzum budu ki,    vk  t    nin ucala,
Qism  tin d  vl  t ola, h  rm  t ola, izz  t ola.

Ola du  m  nl  rinin m  sk  ni o qanlı diyar,
At   par orda   l  ml  r, ya da ki, G  n tutular.

13. XOY M  FT  S   R  KN   DD  N  , REY AL  M   R  KN   DD  N   V   TAC   DD  N   BN    M  N   DD  N   M   DH

Tez şərab ver ki, saqi, ba  ladı kar,
Tez   ba   ver ki, g  ldi nazlı nigar.

   payızda axan sular kimidir,
Yar t  z   ba  layan bahar kimidir.

Bu    , bir d   o nigara, inan,
G  zl  rin eyl  y  r f  ll  k qurban.

Fironun camını g  tir ki, s  h  r.
Da   ba  ndan Musa   li g  r  n  r*.

Saxsı k  pd   bir od yatıbdır h  ll  ,
A  la od vurur, cana    l  .

Cama bax, orda n  q  ş olub: "a  iq",
Al şərab   st   g  rs  nir: "m   uq".

Ba  layıb h  r   mid yolunu zaman,
Ba  lanan yolları a  ıb d  vran.

Qəlb q m-q ss d n azad oldu,
Çünki, mey qaynayıb cama doldu.

Camda var z f ranla müşk fəqət,
Tərəzi xəttidir o camdak  xətt.

Hanı xanəndə ilə mey dolu cam?
Ver  bu məclisə təzə ilham.

Hanı bəs o q d h, piyal  hanı?
G n hanı? Ay hanı? O hal  hanı?

G l Muğan deyri , m ni axtar,
Al əlimdən qir lmayan zünnar!

Əql a ıb ağzını, dan ssa  g r,
 ll rim ağzını mey ilə tik r.

Muğların adətincə xonça g t r,
Meyi səkkiz bucaql  camda gətir.

Camdak  meyd  g r n  al m var,
Elə bil Ay cahana nur saçar.

Bad  nuş eyləsə cavanm rd r,
Onları mey, inan ki, huşdan edər.

G n şirin  st n  həmişə minir*,
Mey G n n  st n  minən şirdir.

Asiman bircə qurtum i s  şərab,
Yer kimi odlanıb olardı xərab.

Yer  g r bircə cürə meyd n uda,
Göy kimi h rl n r, dayanmaz o da.

    d rd  ns r n qaranlıqsa,
Hər     parlayar şərab olsa.

Xumarı qovmağa o m st bařdan,
Saqi nar řir si edər ehsan.

Nar noęuldan řirindi mey i  n ,
Dilb rin ləbləri nar oldu m n .

Necə kafir - qılıncı çəkdi ř rab,
"Kafiri  ld r n" deyər mizrab.

M st olan vaxtda olmasa bad n,
Get, bazardan ř rab alıb, i  sən.

S bh   kmiř qılıncı, qorxma, ucal,
Bařın  yyar edər qılınca h lal!

Meyin hökmüylə xonça et f  yi,
 st  ulduzdan, i m  k pd  meyi.

Təzə Aydan q d h d z lt, al    ,
Q d hi doldur o ř f ql rl .

O S r yyanı sıx  z m kimi sən,
Dola ta al ř rab ilə bad n.

Yediyi torpaq isə, zahid ilan,
Z h r ifraz edər o aęzından.

An i miř  z m suyun taędan,
Aęzının ř hdidir cana dərman.

Bax ř rab i m y n o zahid  bir,
Su kənarında t řn  quř kimidir.

N  qanır eyř  iř ti mömin,
  trin  ttar bilir f qt dəyərin.

Kim mahal bir iř   l atsa, inan,
Ummaz heç kimsə, bil, aęıl ondan.

İ sil insanı kim sanarsa hürif,
Kimsə etməz belə kəsi tərif.

Gör desən: Əhli-dil bir insan var,
Ürəyin bu sözü edər inkar.

Sən xəyal içrə həmdəm axtarsan,
Öz yolun da çıxar yadından, inan.

Bir xəta eyləsə işində gər,
Arif Allah o xətanı keçər.

Yeddi şəxsə gər nəzir versən,
Xızra tapşır o nəzirni hökmən.

Mey içəndə, unutma, sən ondan,
Torpağa bircə damla et ehsan.

Ey könül, bədsi, bədsi, içmə şərab,
Çox mey içməkdir çün əqli xarab.

Eyşü işrət çox olsa, qəm gətirər,
Məst olan etibarını itirər.

Şadlığın axırında, bil, qəm olar,
Hər sağın qarşısında bir sol var.

Daş suya düşsə, qərq olar naçar.
Su daşın qəlbini yarıb çağlar,

Hər sevinc min qəm ilə yetdi sona,
Bir sevinc min qəmə olubdur ana.

Altı, dördüür bir üzündə zərin,
Bir, ikidir o arxa üzdə yəqin.

Tarın hər pərdəsi ipək bağıdır,
Öküz tər saçır, o çıpaqdır.

Bil, ürək əks edir bədənə nə var,
Ürəyin halı üzün əks olunar.

Könülün məhləmi ağıldı fəqət,
Çəkirlər Gün doğan zaman zülmət.

Ağıl eylər şikayət hicrandan,
Qaldırar qələmin rübab tək hər an.

Dəf kimi köynəyi kağızdır onun,
Cəng kimi şalvarı palazdır onun.

Əqli bədənin yanında eyləmə xar,
Məhləyə eyləmə divi salar.

Bəs deyil, ağ bədən o saqiddən
Qırmızı mey tələb edirsən sən?

Ödə bənizlər o meydın var bir sən,
Qorxaq içsən, şirə şikar eləyər.

Bir dəf, mey ağlı da salır kardanı,
Elə bil kəkliyə dönür tərslər.

Məndən öyrən mey içməyi ancaq,
Səhər iç, tövbə et, qəbul olcaq.

Oldu Keyxosrova bu qələbim cam,
Dünyanın sirrini açar o tamam.

Sən bu camdan halal olan suyu iç,
Harama vurma əl, kəndardan keç.

Səddəf tək aç ağız yağışa hər an,
Həzər et bu fəsad üzüm qanından.

Süd mibslərin şirin döşündən gər,
İçmə dovşan qanından, eylə həzər.

Q qim p rd ç km r nqli sudan,
Odu göst rm ki, qaçar aslan!

Sidiyin şeytanın töküb d cama,
T bib aqlın qabağına qoyma.

Sanma c dadını mey düşgün,
km şor torpağa, çalış, su gülün!

Zöhhakın çiyi üst bir cüt ilan,
Eyşü işr t qurub, içrl r qan.

Firidun ordusu ağıldır, din
z c k o ilanları, bu y qin!

Saray hli deyil bu Xaqani,
Ona dostdur bu qsr d rbani.

Fil deyil, m st olanda hay qopara,
Bir hörümç kdir o, çıxar divara.

Rumlu bülbül t k ud çalır harda?
Bir sığırçındı q mli - gülzarda.

Ya da b z n o söydükd olar,
Z ngit k orda nal l r qoparar.

* * *

Mavi r nqli bu yer üzünd b ş r,
Kordu, ancaq göz tçilik eyl r.

Dünya x nd kdi-palçıq il dolu,
Çulğamış odlu bir hasar da onu.

Bu yanan körpüd n hücum ed r k,
Atım sıçradıb keç İsa t k.

Nədi, pərgar kimi bu nöqtədə sən,
Fırlana-fırlana qalıbsan həmişə.

Səndə pərgar kimi iki hal var,
Bir ayağın durub, biri səyyar.

Nədir dünya? O hiyləgər qandır,
Bu səbəbdən o hiylə anbandır.

Yeddi pərdə, dalında pozğunlar,
Bu zibillik kəsifdir, murdar.

Qız - ağıldır, qadınlar - ulduzlar,
Bil, qadın qızlara həmişə aparar.

Fələy əl açıb dilənmə nəhaq,
Nədir o? Bir kasa qara torpaq.

Əqlinin qiyməti dinarsa əgər,
Dinar üçün əl açma, eylə həzər.

Bir bəladır tamah başa, bişekk,
Tamahından başın bəla çəkəcək.

Mis qaba sirkə tökmə, paxrı çıxar,
Tamahı qəlbə salma, canı yaxar.

Çatdı ömrün başa, nə tapdın sən?
Qəm gətirdi sənə yar ilə Vətən.

At ölüb, dırnağı düşüb, əlbət,
Olmasın baytar, olmasın nalbənd!

Baş bədənəndən qopub düşərsə əgər,
Tacla məmmam dərdinimi çəkər?

Yada salmırsa Səncarı Səncər,
Əqil öz xaliqin necə yad edər?

Ömrümüz Cami-Cəm çox bənzər,
Sındırıb, ruzigar onu xar edər.

Sındı gövhər kimi, dağıldı daha.
Civək toplanıb cəm olmaz ha!

Can cəldən aman çəkir bəzn,
Necə frasiyab Rüstəmdən*.

Ömrünü yaxşı bil ki, Xaqani,
Qoca dünya edib onu fani.

Getsə ömrün gər sənənin hədərdə,
Faydası hər nə isə, say zərərdə.

Saçımın hər tükü rübab kimidir,
Baxtına nəğmələr oxur bir-bir.

Arının, qumrunun xoş avazı,
Bəzəyər gül-çiçəkli hər yazı.

Gül toyunda çinar yaxarsa həna,
Sən təcüb edib də, baxma ona.

Dərzi ilə yamaqçı - bir sənət,
Necə qardaşdı bəxt ilə sərvət,

Uzadar ömrü bəxt, xoş olsa gər,
Üzün zinət verər qara gözəlr.

* * *

Bəh-bəh, ey bəxt, mehriban canan,
Ey cəfalar çəkən, vüfalı olan.

Burdaca, lap yanımdasan, ancaq,
Gəzmişəm mən səni uzaqda nahaq.

Bir cavansan, uşaq sanırdım mən,
Məst bilirdimsən, huşlusan, əhsən!

Yuxlamış bir uşaq sanım necə də,
Oyaq oldun yataqda sən gecə də.

Üzünə mən gecə deyib bilmədim,
Bir səhərdir üzün, bilir aləm.

Söyləmə: gəl, dönək ötən günə biz,
Hirsli nərsənə buna yəqin, şəkisiz.

Sən pozubsan keçən ilin hesabın,
Bağlayıbsan o haqq-hesab kitabın.

Nə qəddər muzd verim, nə faydası var,
Qəbul etməzsən, eyləyirsən xar.

Hazıram mən döyüşməyi hər an,
Silahumdur sənənin silahın, inan.

Asıman nizamıni sahib idən,
Çünkü nizam vuran Günəşsən sən.

Şöhrəti dillər düşən quşsan,
Gecə-gündüz qəfəsə qalmışsan.

Xəyalın fikrimə veribdi qanad,
Ötmüşəm asımanı doqquz qat.

Qanadın altdadır o əhdə vəfa,
Dimdiyində bütün bir ömrü şəfa.

Fələyin sünbülündə də yemisin,
Sağalıb, sonra uçmusan yenidən.

Qasid oldunmu, təşnə uçmalısan,
Su içən elçi quş qalar yoldan.

Üzrək, qoymusan balıqları mat,
İçmişin sən doyunca abi-həyat.

Bubbusan - sən mənə xəbər gətirən,
Məndən o dilbər xəbər yetirən.

Təzə gül tək kolunda varsa tikan,
Kimsəyə verməyibsen əsla ziyan.

Sən işıqdan doğulmuş ağ qartal,
Gecənin qarğasın qovub dərhal,

Məndən ötrü ucalmısan fəryat,
İki ulduz hədiyyə eyləməyət.

Bu ilin üç ayı olunca tamam,
Tanış oldu mənimlə bir cüt imam,

İki imam, o iki Rükəddin,
İki sirr Kəbəsi, iki mömin.

Bu iki nə şərifli şəxs ilə mən,
Razıyam dostluğa, inan, qəlbən.

Bütün ömrüm boyu bu xoşdu məni:
Güvənim onların da xidmətinə.

Bəxt edibdir əta bu dövlətimə,
Mən ki, tapdım bu ildə qismətimə.

Taleyim bəxş edib sevinci məni,
Verdi bir vaxta bir cüt inci məni,

Nə qədər xalq var cahanda bütün,
Hamıya onlar oldu arxa bu gün.

İki tacdır, inan, bütün bəşər,
İki ulduzdu, nur saçır da yerə.

O iki şəxs ilə görüşdüm mən,
Xəyal asud oldu şərlərdən.

Göy bənzər biri lətafətdi,
Biri yer hakimi - xilafətdi.

Biri ruha dayaqdı, hikməti var,
Özü dörd ünsür olan meyar.

O biri əql yol açan varlıq,
Üsuli-din etdi memarlıq.

Xoyda xadim iş bu Rüknddin,
Reyd alim olub o Rüknddin.

Bu Xoya, o Rey edib xidmət,
Hər iki şəhr verdir zinət.

Bu Günş qırmıq edib Reyi nura,
O, Xoy əhlinə oldu Ahura*.

Xoyda bu Şafei əqidəlikdən,
Həmişə oldu Reydə o qələbədən*.

Bu iki din rüknunə öyünüb,
Xoy olub Kufə, Reysə Misrə dönüb.

Xoy Rüknddini suya bənzər,
Hara getsə, inan, o yer sevinər.

Rüknddin zəkası vermiş pay,
Rey olub bolluğunda Misr ilə tay.

Bu, Nəbinin hədisin etdi şüar,
O, əlinin kəlamını təkrar*.

O iki şəxs olduğu məclis,
Kəbül-ə hbar, Kəbəldir, şəksiz*.

Onlar olmuşdu sirlərin açan,
Elmlər sərddən, xəzinədən.

Çünki, saqidir, həmişə pak onlar,
Həmişəli, həmişə Cəfəri-Təyyar.

Söz açam mənin üçüncü Cəfərdən,
Toxunar Bərməkilərin hökmən.

Hər ikisi döyüşdə qüvvətli,
Gül kimi incə, həmişə xəvətli.

Elmdə bürc, dözümdə sə Keyvan,
Günəş bəniz yir vüqarda, inan.

Bu iki qütbənin alır köməyi,
Dolanır dini-islamın fəliyi.

Onlar olmuş şəriət məhvər,
Bu iki qütbə o dövr eliyər.

Elmdə dağ deyim, ya da ümman,
Hər sözü dürr olan iki insan.

Çox görübsən də nizdə dağlar gər,
İndi dağda də nizə eylə nəzər.

Bu iki şəxs türk edib həvəsi,
Əli tək pakdır onların nəfəsi.

Allahın əmri ilə fəkr elə sən,
Əlidir aynada iki görünən.

O Ömürlər kimi dini qoruyan,
Onlar olmuş mənin dayaq hər an.

Biri Təbrizə Xızr tək məşhur,
Öz həyat çeşməsi etdi zühur.

O biri Reyd  dir, Məsihi-zaman,
Cismim , ruhuna olub dərman.

Biri etmiş m n  h mi  kömək,
O birisi mənimlə h mm sl k.

G r ki,  sk nd ri, B r hm n    n,
Ma araya  z  g libdi bu gün.

Reyd  M rvin qoca  ah   n n ,
Getdi Alp Arslan, faydası n ?

S nc r  dost imiş iki k ffa ,
  k r imiş hər h ft  onlara ba .

G n gedib,  ir ilə olar həmdəm,
Ruh ilə   n b dd n olur bahəm.

Z rr nin G n yanında qiyməti yox,
O edər z rr ni nəvaziş çox.

Rey ilə Xoydak  bu bir cüt imam,
Mədh üçün  erim  verər ilham.

Donuz hər asqıranda, burnundan,
 ıxar allahın hökmü ilə siçan.

Onlar asqırsa, şübhə yoxdu, g r k,
Dilə "  lh md" kəlməsi gətirək.

Birdi, Xaqani, qibl , b llidi bu,
Sanıram qibl  h m də Rey  Xoyu.

 erimin onda biri oldu bəyan,
Sözümün   kk ril  doldu cahan.

Reyd  o hörmət etdiyim insan,
Dünyanın f xridir, bilir dövran.

Sədr-i-Tacəddin, indi əhli-kübar,
Tacidar söyləyir ona aşkar.

Demə sən şrafın səxavətini,
Söyləmə möminin ibadətini.

Təxtü tacın əsiridir onlar,
Bunları qul edib əlində dinar.

Dilinin xəncərin çəkir qundan,
Heyrət ilə baxır ona dövrən.

O, Əmin Salehin əziz xəlifə,
Adını fəxr ilə çəkir səlifə.

O kərəm cövhəri, sözə ustad,
Yaradan möcüzə edib icad.

Qəlbimə salmış o məhəbbətini,
Duyuram zülfünün təravətini.

Mehrinə eylə etmişəm adət,
Tələbə sanki öyrənir ağıt.

Çün Əmin Yəhya, Cəfəri-Təyyar,
Oldular dinə tac, zamana vüqar.

Said ilə Əmini-Ali, inan,
Dinə başdır, kitaba da ünvan.

Bunun əqli, onunsa pak nəfəsi,
Tərifə layiq oldu hər birisi.

Tacda üçdür, Əmində dörd hərflər var,
Bismdə və ilahda da bu qərar*.

...Odur İsa, mənim ona bəndə,
Tapdım hökmüylə çün həyat məndə.

İsaya bəndlik edər hər kəs,
Gec-gündüz nədir, inan, bilməz.

İsa olmaq deyil belə asan,
Dara getməz onun tək hər insan.

Elmdə yox bərabərim, ancaq,
Fəlak etmiş mənə qəm dustaq.

Sala bilməz kəlamımı gözdən,
Boşboğaz, div sifəli nəzm deyən.

Su itində mığır o qiymət var,
Ona qəndab ver nəçin bolğar?

İki fəzlə mənəm bu gün rəhbər,
Gələcək nəslə də çatar bu xəbər.

Şah qalxarsa mən minəndə kəhər,
Paxıl hər an buna paxıllıq edər.

Yox sözüm meydana tənqidlən,
Edə bilməz paxıllıq heç də mən.

Etmərim mən sələflə bəhs əsla,
Tək çıxıb köhlənə mənənim bu yola.

Göz dikiblər mənənim sənət varıma,
Oğrunu qarğmaq gəlir arıma.

Oğruda olmasa gər həya, ar,
Səni doğrudan bəzər çıxarar.

Oğru dinsə, başın bəlaya salar,
Yol kəsən öskürərsə, peşman olar.

Paxılı xatirimdə saxlamıram,
Ancaq olmur xəyalım heç aram.

Yesə yüz il ilan gr torpaq,
Torpaq axırda, bil, onu udacaq.

Bu qsidm də yeddilik gedir,
 n gözəl səkkizinci erimdir*.

Assalar Kəbənin önündən gr,
Bil ki, bu eri Kb örtük edər.

mrul-Qeysin qsidsin yada sal,
Bu qsidm ona yetirdi zaval*.

Bu məsəldir, o kəs ki, çox deyinr,
Gecə vaxtı odun yığana dnr,

Arının zəhməti axır bal olur,
erimin tacı da bu minval olur.

Bu tumar arx kimi behit axar,
Drd gözəl arxıdır onun bu tumar.

Verdim "nsanlıq" ad, ürəklə buna,
n onunla yetişdi məna sona.

zrm dinsn, "Quran"da da var,
"Xalq" sz sonda, eym inkar!*

Hamin olsun iki cahanda sənin,
Sn ruh bəxş edib, mr verənin...

14. QAZİL R QAZİSİ S DR DDİN  HMADI M DH

Göylər sənin camalını bzrkn,
Ein ilə iklndi dağ, mn.

Ağıl sənin qarşında bir qul oldu,
Dodağından can almi doğuldu.

Zülfun oldu mülklərin şeytani,
Hüsün oldu ölkələrin sultanı.

Eşqin ilə yarandı bir qiyamət,
Fitvan isə oldu əsil səadət.

Camalına baxan hər göz nurlandı,
Ürək isə sövdən ilə varlandı.

Zülfun ilə pərdələndi fəklər,
Etməyələr ta başını döngəsər.

Qırsan əgər səni fəlin yin rəştəsin,
Dağıdarsan bu dünyanı səni yəqin.

Bir tükünün həlqəsi itsə əgər,
Cəmə üzüyü olmaz ona bərabər.

Dodağından kövsər suyu dad alar,
Xaqaninin qəlbindəsi od yanar.

Sənin qiblənin dil açır bir Cövza tək,
Qədimlərin gövhər saçır dərya tək.

Ellər içrə möhtərimdir əhməd,
Sultan kimi bir qazidir o ustad!

* * *

Ayrılmışam bütün aləm qeydindən,
Varlığım ilə bağlanmışam sənin mənin.

Bu can nədir, mənin ki, sənin sayınm,
Sayındəsə məndən qaçır derdün qəm.

Fərağında ölüm məni yaxalar,
Hüzurunda əzablarım yox olar.

Sonsiz qanlı yaş axıdar gözlərim,
Bir fəğan dönər ürək sözlərim.

Dilim sındın söz açanda hər zaman,
Adın ilə qəlbim olur şadiman.

De, hicransız vətən çatmaq olarmı?
Sümüyü heç vətən atmaq olarmı?

Ciyər odum yandırmışdır naləmi,
Odlu ahım bürümüşdür aləmi.

Günəş mənə gözlərimdə söndü, bax,
Hər şöləsi bir almaza döndü, bax.

Fələklər qalxsə ahımdan tüstü,
Yeddi fəlakət sənəkkiz olar üstü.

Xaqaninin qəlbə qəmlə doludur,
Dərdi isə bitməz karvan yoludur.

Bircənəfəs qalmamışdu" onda can,
Sanki Günəş kölgəsidir, ah, aman!

Din Günəşi, ey Müştəri ismətli,
Zəliyyə, bədiyyət şövkətli.

Soltanlığa layiqsən, ey həmişə!
Bir kəramət sahibisən, könlü şad.

* * *

Bir sehirkar şair mənə cahanda,
Sözlərimdə möcüzə var hər zamanda.

Ağacımdan meyvə dərir şairlər,
Kitabımdan dərs öyrənir şahirlər.

İnci sənətin təbii bəzi tanındır mənə,
Ona çatmaz cavahirlər mənə.

Nəzəmdə, həmişə nəsrdə mənə ustadam,
Yox mənə nimsək söz yaradan bir adam.

Süfrəm açıq bu qəhətlilik ilində,
Mislim yoxdur bizim Şirvan elində.

İlhamımın Yusifini görsələr,
Barmaqların doğrar gözəl hurilər.

Məndən ağıl öyrənmək istəyənlər,
Gəlib, mənə sözərimdə öyrənilər.

Zənginlikdə xəbərlər verər vəhdətim,
Əzizliyi nişan verər üzümüm.

Bir tərifdə yoxluq verərək nişan,
Bir tərifdə göstərir o xanüman.

Papaq versən, ya da başımı kəsən;
Nə sevinmə, nə də qəmlənərmən.

Söz yaradan şair mən dünyada,
İncimərim kim şerimi dansa da.

Gözlər özü görsün gərək, sözü yox,
Gövhər şəfqət versin gərək, sözü yox.

Can mülkündə olmalıdır şan, şərif,
Yoxsa olar çör-çöp kimi o tənəf.

Biri hər dəm milçək kimi sorar qan,
Biri banlar xoruz kimi durmadan.

Ağıl belə hər zəldən çəkinər,
Tülküləri saya salmaz şirənər.

D v  qu  u n  qu  dur, n  d v  dir,
Od    yir, min cür bəla t r  dir.

Bir yaramaz g c nib bir beyt yazar,
Oxuyanda qafiyəsi hal pozar.

 bar si zəhərli yay yeli t k,
M naları soyuq qışın seli t k.

Mən g l r m belə yaramazlara,
Amma, varda onlar hara, mən hara?!

U  aq kimi at  aparlar ağacdan,
Mən baxaram onlara heyran-heyran.

Xaqaninin təbi Məryəm kimidir,
Belə cahil cuhudları kiridir.

Bəsdir Məryəm ismətinə bu dəlil,
Ki, uşağı bir g nl kd  a dı dil*.

Bu bəsdir ki, imamı mədh etdim mən,
Təki, m n  toxunmasan   hrim n.

Alim rin başçısıdır   hm  ad,
  r fil  rəvnəq tapır bu həyat.

S s salmı  dır bu diyara h   m ti,
C nn t  yol ni  an verir ism ti.

D rrak si dərk ey  yir al mi,
Biliyi  a ır sirri-mubh mi.

H rm z kimi xeyirxahdır m zaci,
Ona görə ellərə oldu qazi.

K ll-nəfsin sahibi olduğundan,
Gedir onun arxasınca bu cahan.

İl rindir səxavətin məxzəni,
Cənəvidir cəlalının mədəni.

Nəzərdən qeyb olana yandır,
Daim sənin kəramətin həyandır.

İslamiyyəti qələsin hər zaman,
Qələmindir ən mötəbər pasiban.

Düşmənin vurmaq üçün zərblər,
Odda – nizə, suda isə var sipər,

Mədh edəndə səni, dedi asiman:
Ütarid tək yaz bu mədhi, et bəyan*.

Mədh edirəm bu misilsiz dil ilə,
Çörəkcin yox, ad qazanmaq qəsdilə.

Bil, tək bimdə yox tamahın səri,
Kim görmüşdür nərdivanda filləri?

Mən ruzi verir Allah və qələmə,
Təmənnəsiz mən səni mədh edirəm.

Sözlərimi hesab etmə yalvarış,
Mənim tək bəm yaltaq şair olmamış.

Mən bilirəm, sən də yaxşı bilirsən,
Ki, qətrədən mühiti görürəm mən.

Könlüm olmuş yorğun, mənə bağışla,
Bir şəfa ver dərdimə xoş baxışla.

Cəb olmaz – qələmin ed bir an,
Bu şoranlıq varlığımı gülüstan.

Məlumdur ki, müdrik, alim adamlar,
Kiçikləri etmiş daim bəxtiyar.

Qarısqada vardır Cəmşid mülkündə,
Çibin də vətəni gələcək xoş gündə.

Çobanı da nəbi yola gətirər,
Görünmüşmü çoban olsun peyğəmbər?

Canlılara şəhliq edər Süleyman,
Bir qadına nam yazsa mehraban.

Ya da seyyid atışpırst kafir,
Qələm alıb nam yazsa, göndər.

Ayın nuru gün açdırar tikandan,
Günəş daşı yaqut edər hər zaman.

Bulud qara torpağa gövhər sığdır,
Külək kimi gülüstana döndər.

Kərdəmdir, ağıldandır bu xislət,
Çox yaraşır sənə bu xoş məziyyət.

Ey vətən göylər zinət verən,
Ey zəkasi azmışa yol göstərən!

Qoy mənzilin olsun kərdəş meydanı,
Qoy səadət atın gəzsin dünyanı.

Seyrəngahın olsun parlaq ulduzlar,
Qoy üzün gülsün daim ruzigar.

İqlimləri fəth edəsin kəlamın,
Qoy bədi olsun sənə məqamın.

Uzaq olsun səndən fitnə və fəsad,
Baxtın daim ayıq olsun, bəhmşad!

15. BAKLAN SƏDƏDİNİ BAĞLATDIĞI ÜÇÜN XAQAN MƏNUÇÖHRƏ XİTAB

Sübhün üzü pərdədən çıxdı, açıldı səhər,
Yaydı qızıl telləri aləmdə altun göhər.

Asqırıqla gecə sübhü doğurdu, budur,
Sübh gülərkən Günəş hər tərəfi saçıdı nur.

Bitdi nazı ulduzun, güldü səhər, söndü dan,
Tökdü bulud göz yaşı, sürmə yuyuldu haman*.

Sübh fəzanı bulud eylədi xallı pəlləng,
Sanki maral buynuzu - Ay da göründü qışqıng.

Dəhrəni atdı səhər, Zöhrəni tökdü gece,
Qırq elədi səfradə aləmi Gün, gör necə?!

Sübh geyindi fərik, açdı zərif qoynunu,
Qucdu buludlar onu, oldu zirehdən donu.

Sübh açılan tək gecə qaçdı qara tülkü tək,
Başına qoydu papaq saf qızıldan fərik.

Sübh bütün aləmi oldu qonaqçı məgər,
Süfrəyə nemətləri düzdü əliylə səhər.

İstədi o süfrədə xoşməzlə olsun cülab,
Sədi səba, caminə jaləni etdi gülab.

Sübh gəlib dumalar dövrədə diz çökdülər,
Şam kimi şadlandılar, göz yaşını tökdülər.

Gözmü qəddəhdir, tökür mey yerinə göz yaşı?
Şam axıdır saf şərab şölənərkən başı.

Kuzəni bir quş kimi saqi alıbdir əl,
Qəlbimizi dan tək sübh odu verdi yel.

Sübh dönübdür meyân, badî si şübnîm, tîmiz,
Sübh kimi saf olan meyân dolub kuzîmiz.

Topladı ulduzları sübh çağı asiman,
İldî qızıl bir narınc tutdu verî rîmîğan.

Bir şaha ki, şahlara hökmü rîvandır onun,
Tîkcî bu Şirvan deyil, mülkü cahandır onun.

Mîst yatan dilbîrim sübh oyandı xumar,
Badî tîlîb eyîdî, sübh meyîn hüsnü var.

Öpdü ayaqlarını çîng kimi saçları,
Boynumu qucdu, dedi: - Sübh öpîr yar yarî!

Duzlu dadırdı lîbi, göz yaşı içmiş, demî,
Sübh bînövsî saçar duzlu tîr alîmî.

Lîb lîbî qoydu, mînim ruhuma verdi îzab,
Gözlîrim içrî bîbîk oldu odunda kabab.

Nur îlîdî sinîmî sübh kimi ağ üzü,
Sildi ürîkdîn bütün qîmlîrimi bir sözü.

Harda ki, İsa durar, olmaz ölümîdîn xîbîr,
Mîskîni cînnît olan, söylî, îzabmî görîr?

Çahi-zînîxdan idi, yoxsa dîrin bir quyu?
Sübh idi, o çeşmîdîn nuş elîdim can suyu.

O quyu, o su mînim ağlımı verdi bada,
Sübh çağı mîst olan ad-sanı salmaz yada.

İldî qîdîh, Yusifim saqi olubdur mîgîr,
Nîşî ilî qarşıma badî gîtirmiş sîhîr.

İç! - deyî ısrar edir, and verir canıma,
Mey kimi lîbdîn mînim sirkî tîkür camıma.

Gördü ki, mən, doğrudan, pozmayıram tövbəni,
Aldadıcı sübh tək çəkdi üzə pərdəni.

Söylədi: - Tutmaz əlin mey dolu sağlın nədən?
Dinlə bu xoş müjdəni vücd ilə meyxanədən.

Gərdəyini türk edib, sübh çıxıbdır üzə,
Atdı qara örtüyü, döndü gecə gündüzə.

Söylədim: - Ey könlümün sübhü, yavaş get, yavaş
Bil ki, çətindir işim, sirrimi, gəl, etmə faş!

Baş da, qızıl da sənənin, qaldır, apar, istəsən,
Sübh kimi aşıqı türk eləyib getmə sən!

Mən deyiləm su, yuyam, üzünə alam pərdəni,
Hər işi asan olan, sanma axar su mənə!

Kimdə ağıl sübhünü versə kamalı xəbərlər,
Su kimi iş görməyi bir kərəlik türk edərlər.

Mən sənə, ey tez axan, həsrətəmə ömrüm boyu,
Təşnə qoyub canımı, ləbdən ayırma suyu!

Sübh kimi üstümə çəkmi iti dəşməni,
Dönmə səraba, yetir çeşməyi bu təşməni!

Ləblərinə, istədim, oğrun atam bəlkə mənə,
Faş elədi qəsdimi, Ay tək üzün, ey gözəl!

Çıxdı əlini busdəndən, doğru demişlər mənə gər:
Düşmənidir oğrunun Ay işığıyla səhər?

İndi vüsal sübhüdür, lütf eləmərsən, niyə
Hicrin odunda yanan bu xəstə Xaqaniyə?

* * *

Sübh çağıydı dünən, saldı qapım taqqataq,
Qarşılادم şövq il, Xızr idi, gəldi qonaq.

Saldı nəzər halıma xoş, gülər üzün o pir,
Mehriban avaz il dedi: - Sabahın xeyir!

Xoş qəldimindən onun vətən gəlib körpənək,
Fəxr il rəqs eylədi, yer dönüb oldu fəlak.

Sübh açılanda necə ulduz edər iztirab,
Göydən tənə qalmadı, çıxdı qızıl afitab.

Peyki olub aləmin çərx-i-fəlak tək gəzir,
Sübh kimi xoşsifət, təzə cavandır o pir.

Başda saç ağsa da, qüllədənki qar kimi,
Rəngi tənəvətlidir təzə cavanlar kimi.

Qırx səhərin elminin məğzi olub məktəbi,
Nuh ona bir xəlifədir, ruh açar məktəbi*.

Hüsnü onun eşqdir, eşqin oduyla coşar,
Müşk saçar aləm, etsə gər iftixar.

Bərq vurur sübh tək başda bəyaz saçları,
Sanki südəb cövhəri ağ boyamış onları*.

Gördü iki aləmin dördü qəmin atmışam,
Mey-məzə siz məst edib sübh məni, yatmışam.

Eşq alıbdır girov canımı, yox mənə tab,
Fəqr aparıb mərcimi; halım olubdur xərab.

Gördü qabardır sinəm, ahım uçubdur, demək,
Zəlzələ düşmüş göy, ziri-zəbərdir fəlak.

Söylədi: - Xaqaniya, səbh açılıbdır daha,
Durma, səhər müjdəsi şerini çatdır şaha.

Hamilə idi gecə sanki, doğuldu səhər,
Sən də gətir qələbinin körpəsi varsa gər!

Açmış ağıldan qanad quş kimi təbin sənin,
Səbh xiridir şah səpən hər danənin.

Səbhdən al xələri, kəs o quşun başını,
Təhfə apar şah üçün, at tamamın daşını!..

* * *

Çıxdı dünyanın Dəldən Yusifini üzde niqab*,
Səldi səhər vaxtı tək aləm bir inqilab.

Yusif gər Dəldən çıxsada bir an səhər,
Düşdü nəhəng ağzına, Yunis imiş o məgər?

Səldi ona bir nəzər səbh açılarda nəhəng,
Heybətini görəcəyin dil-dodağı oldu çəng.

Odlu səddəf aldı yol, getdi nəhəngə san,
Səbhə də nizənbəri səpdi yazın ruzgarı.

Səbh hava meysüzün kuzeyi dönmüş məgər,
Yerdə selin üstünə düzdü hübab şişlələr.

Vurdu qələm səbhü şam, bu qələmundur bahar,
Hər naxışın rənginin incə bir cəzi var.

Səbh kimi göz açıb şaxədə hər bir çiçək,
Düymə düyüb hər küpə şivdə zərif incitək.

Yer üzüdür rəngbəreng, göydə qanmıksı var,
Yoxsa cəlib səbh tək xələrini hökmdar.

Çətri günüş Xosrovun qüdrətinə sal nəzər,
Gör, qələmiylə əli şahımın etmiş nəzər?

Qapqara oldu gecə şah çəkincə qələm,
Vurdu əli göylərə səbh açılarda qələm.

Sərvətə meyl etməmiş, səbhdür onda ürək,
Cəmdəyən qonmaz hüma, ovlamaz aslan böcək.

Ey ver əli səbh tək süfrə açan aləm,
Ağlı, zəkasi, üzü nur saçan aləm.

Cahü cəlal paltarım onda ki, açdı tək,
O tək rəngbəreng səbh əli verdi bəzək.

Şövkətini, şənini nurlu Günüş gördümü?
Səbh ayaqlarına düşdü qızıl top kimi.

Oldun ədalətə sən xalqın ilə mehriban,
Səbh kimi parladı zülmətə dalmış zaman.

Səbhə varınca gecənin döndü günün bayrama,
Bayrama layiq libas biçdin o xoş əndama.

Bəlli həqiqət budur: səbh kimi aşkar,
Onda ki, Yusif üzü gün tək üfüqdən nıxar.

Sürmə olar Yəquba, nura dönər göz yaşı,
Vəsmə Züleyxa tapar ta qarala ağ başı*.

Dostuna, həmişə düşməni tikdi təbiət necə,
Səbh gələnin paltarı yaz palazını gecə.

Hər nə qədr səbh olar, gözdən itər göydə ay,
Hər nə qədr ki, çəkər göydə buludlar alay.

Hər nə qədr aləmi yaz çevirər cənnətə,
Yay Günüşü doldurar meynələri şərbətə.

Hər nə qəddər söz demək xas ola Xaqaniyə,
Nəzm ilə möcüzə göstər, mədhin deyər.

Qafiyəpərdələri susdura avazısi,
Sübh necə susdurur bayquşu bülbül səsi.

Sübh onun şerini alım yaysa gər,
Düşən ilan ağzına, şəhd döndər, bil, zəhər.

Olsun o gün ki Günüş baş çıxara qərbdən,
Yəni qiyamət qopa, tərtdən sən şah ikən.

Daim iki sübhə dönd mülkəylər dua,
Bəxt gül sübh tək, yar ola tale şaha.

Böylə duanı, yəqin, tarın qəbul edəyər,
Mən də dua edəyərəm, Xızr özü "Amin!" deyər.

16. ŞİRVANŞAH AXSİTANIN TƏRİFİ

Sübh ulduzlara çəkibdir kaman,
Lətif ındamlılar odlanıb ondan.
Səhər süfrəsinə sübh oturanda,
Ulduzlar didərgin düşdü bir anda.
Elə bil, əfsundu nəfəsi sübhün,
Deyək, ulduzları sarsıtdı bütün!
Müftə yeyənlərin bəğrına od sal,
İki xəzinə ver, bir qəddər mey al!
Sal qızıl qəddəhi küpəyə mey,
Qəddəhin oxşasın ağır gəmiyə.
Doldur qəddəhini son xəttinə dək,
Türki dünyalığın üstün xəttinə dək!
Gümüş sürəhidə mey qızılından,
Düzəlt dillərlərlə zərif ərmişan!
Gözəl hədiyyədir şümşad yarpağı,
Büllur buxaqlara az boyunbağı.

Dünyanı bəzəyən Günəşin özü,
Hilalqaşlılardan çəkmiş gözü.
Zöhrə mizrabını vurur çəngin,
Nəşin qızlarını oynadır yenə*.
Sənubər şöləsi saçan badədən,
Gözəl rəndə nar gülü gör sən!
Şadlıq məclisinin nərd oynayanı,
Rəni çırpmaqdan göymüş yanı.
Meyin cöhründə yaqut, qızıl var,
Səhhətəti pozulan min şifə tapar.
Qızılı, yaqutu fərqi gətir,
Mey can dərmanıdır, dağdar kəndir.
Mey gətir, daşı düz, yolları bağla,
Bağla, şəşxanada zalımı saxla!
Ölçü bil hər kəsə mey verən zaman,
Sən çalış, fərqləndir yaşı qurudan.
Bədxaha bir qətrə vermişsən ığır,
İçirt xeyrxaha dərmanlar qədr!
Xıltı müflisə ver saxsı qəddərdən,
Nə cibə saf şərab cami-səddədən!
Cüt şeşi atanda sahib məqamlar,
Zərri cüt yek atar yoxsul adamlar.
Başçılar oturub mey içən zaman,
Ayaq öpməsin enər asiman!
Xaqani istər ki, çata kamına,
Mey süzə xaqanın qızıl camına.
Dünya hökmdarı Şirvanşah üçün,
Şərin incisində bir dəm t düzsün.
Böyük xaqanımız rə bülmüz fər,
Zəfər çalanların önündə gedər.
Xəzran ordusuna qələbə çalmış,
Boynuna Xizran kəməndi salmış.
Rəndə dərmanlar göhrəli olmuş,
Gövhər tacıların gövhəri olmuş.
Dənizin şor suyu aranmış həmədən,
Saf ığdırinin alın tərində.
Bakı duasını unutmaz bir an,
Olub sayəsində Bəstan, Xavərən!

Rey il Xəzranı, Zirgəranı,
Bakı istər etsin şahın qurbanı.
Göylər qılıncına göstərdi maddə,
Fəth oldu İlyəm Şəbbəran, Dərbənd.
Güştəsb öz oğlundan istədi kömək,
Qızları elinə gətirdi tək-tək.
Mədhinə yazdığım bu qitədən sən,
Bilərsən, şairlər ustadıyam mən!

17. AXSİTAN ŞAHA VƏ ŞAHBANU SƏFƏR TƏDDİN XİTAB

Könül ağrır görməmiş dil yinin üzünü,
Könül duyan insanın tapmamışdır izini.
Dön-dön axtardı könül iki dünyanı,
Görmədi bir əhl adam duya könül duyana!
Yolu iki mənzilin enişlidir, yoxuşlu,
Hələ vəfa elçisi keçməmişdir bu yolu.
Vəfa üstü naxışsız zər olubdur əzəldən,
Odur vəfa naxışı atılmayıbdır əldən.
O şey ki, arzularım, görmədim bu dünyada,
Onu görən olmamış məndən qabaqlarda da.
Tutub ümid yolunu, çoxları etmiş səfər,
Hələ aman yurduna çatmamışdır bir nəfər.
Hey gün gəlib, gün gedib tarix boyu cahandan,
Görən yoxdur: iz qala ötüb keçən karvandən.
Sındıralı belini vəfanın bu zəmanə,
Görən yoxdur: işləsin, desin doğru zəmanə.
Vəfanın qatlanılmış beli xeyli zamandır,
Ovçu fəlakətə ləndən yaxşı bir kamandır.
Xaqaninin əmrinə ağr salınsa nəzər,
Aydın olar qazancı - dilindən olmuş zərər.
Bəllidir, başı qalxsın, ensin deyər həmişə,
Tərəziyə dilindən asılmaq olmuş peşə.
Mənim kimi söz deyən hələ cahan görməmiş,
Dilimdən çıxan sözdən heç kəs ziyan görməmiş.
O gündən ki, açılmış, danışmamışdır yalan,
Bəs nə olmuş dilimi quş tək qəfəsə salan?

* * *

Ey Axsitan, sən tay həl cahan görmüş,
Asiman da sən tək böyük xaqan görmüş.
Sən məgər Cəməşdənin ki, bu dünya ondan savay,
Elə polad vücudlu bir pəhləvan görmüş.
Bayrağının zinəti olub "Ə bülümüz fərr",
Kaviyan bayrağı da belə nişan görmüş.
Deyirlər ki, keçmişdə nə Turan, nə də İran,
Rüstəm-Dastan kimi bir qəhrəman görmüş.
Sənin, ey hökmdar, qullarının içində,
Yüzlərlə Rüstəm var ki, heç Sistan görmüş.
Şah ilə şah banunu bağ ilə də niz kimi,
Qələbi geniş, uca baş heç dudman görmüş.
Bəxş verən əlləri bulud, Günəş, də nizmi?
Adı əldən bir insan belə ehsan görmüş.
İki ruhla iki nur, bu ikisindən savay,
Bir evdə, bir süfrədə heç bir insan görmüş.
Dünyanın üfəqləri ismət fəlakətində,
Şah xanımından savay işıq saçan görmüş.
Ölkənin Qiyafəsi, zaman gəzib sən tay,
Rəbi dən savayı bir oxşayan görmüş*.
O Rəbi əslində Bənati-niş qızıydı,
Yoxsa elə Rəbi bütün cahan görmüş.
Məhəmmədə xas olan doqquz arvaddan savay,
Yüz əsrdə ona tay bir axtaran görmüş.
O səfəri ki, gördü vücudunda Cəbrayıl,
Məryəmin pak cismində bir elə can görmüş.
Pərdəsində ikinci Məryəni saxlamaqçın,
Fəlakət Qeysərdən özge bir pasiban görmüş.
Bəxtin hüması uçmuş, bütün cahanı gəzmüş,
Qapısından savayı bir aşıyan görmüş.
Xurma ağacı duydu trini ədalətini,
Xurma içində çərdək xurma açan görmüş.
Səadət kəlavəsi gəlmədən, bir nəfər də,
Xeyir yurduna dönsün mülki-Şirvan, görmüş.

* * *

Şahbanunun ver əli, səxavəti önündə,
Xəzinələr, mədənlər tab gətirməz bir gün də.
Əgər Kərim əlini açmasa Səfvətdin,
Kərimin cismindəki ruh da görünməz, yəqin.
Özü gizli sirrdir, pərdədə olmuş nihan,
Ancaq bütün sirrlər qəlbində olmuş əyan.
Kəb kimi örtüdənin zinət tapıbdır o da,
Ancaq elə Kəb ki, görən yoxdur dünyada.
Məliknin vətəni cənnətdir, o mələkdir,
O cənnət ki, şübhə siz, bir kəs görməyəcəkdir.
Şah İdrisdir, İdrisin cananıdır o dilbər,
Ona nəzər salmağa başqasında yox hünər.
Cəməşid ailəsində xanım olan, ey qadın!
Ailəyə şərifdir sənin mübarək adın!
Sən sifətcə Sarasan, paklıqda Asiyəsən,
Heç kəsəsin görməyi mehriban Zübeydəsən*.
Hər kəs sənin vəsfini dil almışdır, inan.
Ağzı dada gəlibdir, sanki gövsür suyundan!
Sənin mədhini yazan oda yansa da, ancaq,
Oduzu ya Zəmiran, ya da Tuba olacaq.
Astananda torpağı öpübsən kim, ey pəri!
Zəhmətsiz, əziyyətsiz qucaqlamış gövhəri.
Nə sən kimi məlik gəlmişdir bu cahana,
Nə mən kimi sehrkar şair görmüş zəmana.
Könlüm elə bəzəndi səni vəsf edən zaman,
Elə bəzək neysandan tapa bilməz gülüstan.
Məclisində dil açıb, vəsfini söyləməmişəm mən,
Xoş gələr gülşəndəki bülbülün nəğməsində.
Sənin adın könlümün bağında bir ağacdır,
Xəzan gəlib, qış ötsə, yenə solmayacaqdır.
Sən nisar etdiyim bu kiçicik mədhiyyə,
Bir müşkdir ki, hələ cəlğanmamış ipəyə.
Görünçəşər bazarı kasad olubdur təmiz,
Bağladı şairliyin dükanını bəndəniz.
Açdı həllac dükanı, lakin, heç bir zamanda,
Oddan başqa müşəri görmədi o dükanda.
Soruşmadı halımı bir kərşah xanımı,

Bilsin necə sarsıdır qəmlər yazıq canımı?
Nə halımı soruşan, nə yadına salan var,
Nə bir təsəlli verən, nə dərdimə qalan var.
Çoxlarından istədim əlac ürək dərdin,
Bilmə dilər qəm nədir, xəstə ürək dərdi nə?
İki-üç ildən bəri şah da olub mənim yad,
Nə bir para çörəklə, nə hörmətlə edib yad.
Çoxdan çıxıb aradan ənam, bəxşiş, həvalə,
Bir nəfərdən soruşsun halımı laməhalə.
Şah məndən acıqlıdır, bircə soruşun ondan,
Söyləsin ki, nə xəta görmüş yazıq qulundan?
Şair şah sarayında əl çəkib xidmətində,
Sonra da məhrum qalıb şah verən nemətinə.
İndi ki, bağlanıbdır üzüm şah dərbarı,
Yad ellər getməyi icazə versin bari!
Arzum budur, bu işdə vasitəçim olasan,
Səndən yaxşı kimdir o, məni olsun mehriban?
Bir adam ki, tanımaz səndən yaxşı bir kömək,
Sən də o biçarəyi kömək edəsin gərək!
Dadına çat, naləsin dinlə, göstər mərhəmət!
Onun varı, dövləti ahü fəğandır fəqət!
İstədim bir şer yazım vidalaşib gedərəkən,
Şer deyil, tərif üçün sehr axıtdım dilimdən.
Əlimdəki qələmin iki dilli quşunun –
Görən yoxdur mislini gül budağında onun.
Yəhərləyib, oturdum nitq atına, ucaldım,
Ucalaraq, bu atla Ütariddən öc aldım.
Məliklənin sağlığı bir bağıdır ki, heç zaman,
Fəna yeli əsməsin, o bağ görməsin xəzan.
Məliklər lövhəsində zaman onun adını,
Yazsın: "İns ilə canın ən möhtərrəm qadını".
Ömrü olsun bədi, günü keçsin kədərsiz,
Sayəsində ölkəmiz yaşasın dərd-sərsiz.
Arzum budur: ömrümdə yüz elə bayram ola,
Şahla xanım ömrünün hər günündən kam ala!

18. EŞQ VƏ MƏ HƏ BBƏ TDƏ GUŞƏ NİŞİNLİK VƏ MƏ NUÇÖHRÜN BAÇISI İSMƏ TƏ DDİNİN MƏ DHİ

Türk qılmaqçın cabanı seçmişəm,
Eşqi canın mehribanı seçmişəm.

Vermərim dünyaya eşqin zövqünü,
Bir gün olsun, ya bir anı seçmişəm.

Asimanın minnətini çəkmədən,
Mən Günəş rəmzi və fanı seçmişəm.

Gözlərim tər incilər dıryasıdır-,
Sahilində ləl kanı seçmişəm.

Dastan etmiş Məcnunun eşqin cahanı,
Mən bu şövkət, həmişə bu şanı seçmişəm.

Hər pərk aşiqlərin şan-şanı evi,
Şah kimi mərkəz məkanı seçmişəm.

Dərdimə vəqif olan dost istərim,
Mən qılınc tək "mehribanı" seçmişəm.

Dostların zülmü aşibsə həddini,
Dostunun qədrin qanını seçmişəm.

Mən quşam, sevgi qəfəs, uçsam belə,
Dönmək üçün o yuvanı seçmişəm.

Mən xəyalın yarla həmdəm olmağa,
Axtarıb xəlvət məkanı seçmişəm.

Yar deyində mən, elə fikr etməyin,
Gördüyüm hər şux cavanı seçmişəm.

Məndə bu arzu, inan, mənsiz doğub,
Xurmanı tumsuz zamanı seçmişəm.

Yar olmazsa ümid ilə yenə,
Qələbə münislik nişanı seçmişəm.

Qələbə ümitsizlik yarası aldısa,
Məhlə mim qəmdir, dəvəni seçmişəm.

Dünyada bir güşəni xalqdan uzaq,
Türk edib gənci-rəvəni, seçmişəm.

Bu yosun basmış olan Ruyindeji,
Tutmağa məni həftəxanı seçmişəm*.

Süfrəsi boşdur görüncə bu evin,
Məni qənaətdən qıdanı seçmişəm.

Pusqudur, gördüm, bolaya bu qala,
Məni bəşirət pasıbanı seçmişəm.

Həmişə hava yoxdur bu yerdə, həmişə vətənə,
Çatdırım şəhəri bu canı, seçmişəm.

Yox qələbənin başqa burda özgə şey,
Məni qələbənsiz zəfəri seçmişəm.

Lal cavanmərədlər yerin tapsam gər,
Dil açıb xoş bir bəyənı seçmişəm.

Düşən qıfılçı dükanından yolum,
Onda, bil, qıfılı-dəhanı seçmişəm.

Hər nə gəlmiş başıma - dildən gəlir,
Susmağın yoxdur ziyanı, seçmişəm.

İtə də nitqin kilidi, mədh üçün,
Türkə Bilqeysi-zamanı seçmişəm*.

Məni təmənnəsiz, xanımlar şahını,
Könlümün tək məhribanı seçmişəm.

İsmi tiddin şahda Məryəm hökmü var,
Kandarın cənnət nişanı seçmişəm.

O, Firdun mülkünün tək gövhəri,
Mən o dərğahda məkanı seçmişəm.

Barıqahı Kəbdir bir ölkəyi,
Qibləgah mən də oranı seçmişəm.

Yüksək ulduzdur, səmələr - pərdəsi,
Mənziliçin Fərqədanı seçmişəm*.

Adətini Sara, köməkçin Asiyə,
Xidmətinin insü canı seçmişəm.

Rəbi, həmişə Zübeydərdir, onun,
Bərgahında amanı seçmişəm.

Var inamım çün edən hörmət mənə,
Gövhərin bu əsl kanı, seçmişəm...

Qullarının gəzdiyi torpağı mən,
Börkümün zinət nişanı seçmişəm.

Parlaq ulduzlar alır ondan ziya,
Mən də o parlaq ziyanı seçmişəm.

Bir-iki söz söyləmişəm, gövhər verər,
Mənsə gənci-şayeqanı seçmişəm.

Xidmətində az görünmüşəm, əfv elə,
Çünki Simürğ aşiyam seçmişəm.

Başçılıq zəhmətsiz, xidmətdir cəfa,
Mənsə bunlardan asanı seçmişəm.

İllər ilə çəkmişəm xeyli əzab,
Ayrılıqdan mənə hamanı seçmişəm.

Fil görən dımdı yuxumda, diksini,
Söhbət Hindustanı seçmişim.

Yatmış idim, qaldırıbdır hümmətim,
Bu zabi-cavidanı seçmişim.

Mədhini töksəm qızıldan büt kimi,
Səcdəyə tək bir xudanı seçmişim.

Kafər olsam da, sənin məddahınam,
Gözlərim fayda, ziyanı seçmişim.

Hər səhrəni qaldırıb dərğahına,
Canına həqdən duanı seçmişim.

19. ŞİRVANŞAH MƏNUCÖHRÜN TƏRİFİ

Şahın ədaləti beş növbə təblihi çaldı,
Təzadı boşladı dörd təbə, birləşib qaldı*.

Çatıb o vaxt ki, aman qasidi hüzurundan,
Veri cahana xəbərlər ki, nə xoş olub dövrən.

Yəqin Xütəndəki yebruh bitkisi dil açar,
Yaxın zamanda o, Vəqvaq ağacı tək danışar*.

Deyərlər ki, şükr, bu dünyada var böyük bir şah,
Edib vəkil özünə ruzi çatdıran Allah.

Fəlakətə calalı Mənuçöhr Müştərixisət,
O, dinin fəxrdir, ondan calal tapar millət.

Nəsimi insafının çölləri əsib, ondan,
Zəhər olub ilan ağzında - dərddən dərraman.

Ədalətli onun birləşib zamanla aman,
Qəza riza ilə dostlaşmağa verib fərman.

Axıtdı qanımı qıpçaqların bu meydanda,
Boyandı Çin ipini tük-qılncı al qanda.

Tökccüb etmiş, o torpaqda ki, bitir otlar,
Bitirsin başları qıpçaqların olanda bahar.

Nə xoş ki, aləm-mütəddin həq çatıb dadına,
Bəqa beratını katib yazıb sənənin adına.

Əlinə tapmasa nuru fəlak şamı, əlbəttə,
Məsihi kəbr canı tük olardı, bil, zülmət.

Sehr qılncı çəkib sübh tük dilavərli, r,
Vuruşmaq əzmi ilə döş-döşə durar ləşkər.

Görünür sənə ki Pərvin qıran oxu, həttənin,
Bənat-nəşə alar, qorxaraq, tələq göydən*.

Sənənin qılncım oynar göründü, qından uzaq,
Yerin ödə yarlar, lərzəyə gəlir afaq.

Bulud tük ləldə o şimşək qılncı, dönersən oda,
Məlik kimi otursan Büraq tük bir ata.

Qidağ oxu uçar ikən sənənin kamanından,
Qidağa əks-sədası çatar dağ üstə haman*.

Qılncı əlinə sənənin birləşəndə meydanda,
Can ayrılar bədənindən pisin haman anda.

Tükəndi xəlq, yer altındakı bu ruhlardan,
Güman ki, xəlq edəkdir yeni bəşər yaradan.

Başında çətri tutub "Ca Nəsrullah"ı zəfər*,
Əcləsin düşmənin içdirir əlilə zəhər.

Ədalətin səbəbindən şahım fəlakdə belə,
Günəş Aya çata bilməz ki, endirə sillə.

Qəsım o xalıq ki, paklar zıl dımdı,
Olublar aşıqı, valeh qalıblar alımdı.

Nə Şırq, nə Qərbdə vardır sənin kimi Hatım,
Nə dənizdə kimi maddah İraqda, Şamda həmə.

Məni yaratdı sənı mədh üçün özü yaradan,
Sən isə bəslə məni, layıqəm buna, sən inan!

Mənim o şəxs ki, hər şerimi yazarkən mən –
Yarar fəlak ola dıftır, məlak varaq çevirən.

O nüktəli ki, düşür nəzmim dəqiq, parlaq,
Yəqin ki, sirrini bilməz "bu li Dəqqəq"*.

Zəmanə şahları şifqət bağında meyvə üzür,
Mənim də halıma sal şifqətin gözüylə nəzər!

Usandı könlüm o göy günbezin cəfasından,
Necə ki, sısqalını sarsıdər müzür dərman.

Cahan məhbəbbətin ilə dolub, riza vermə,
Mənim kimi birinə zülm ola, rəva görmə!

Səxavətinə nəyiblər əlindən al məni sən,
Ki, xəlqə ruzi verən nəyibi bu gün sənə.

Bacardığımca sənə mədhlər nisar etdim.
Niyə zizlərin içindəni məni kənar etdin?

Cahan mülkü sənın, sən bu mədhə layıqsən,
Yemək ilə Yalağı tərif eyləyim necə mən?*

Hanı o kəs ki, sənın verdiyin bol namdan.
Çatıb da sərvətə, tıkdırmış saray, eyvan?

Fəqət-mənim ki, mənə təleyim olubdur yad,
Nə razı qaldım özümdən, nə oldu könlüm şad.

Canım yaxıldı oda, tıbb pas tutubdur, ığır,
Bir ah çəksəm, odunda dəmir belə riyər.

Fəzilətin dadıma çatmasa, budur qorxum,
Rəqiblə üz-üzə gəldikdə mən — xəcalət olum.

Sözün məzacına mədhinlə qatmışam şəkər,
Ümidimi qıraraq, kamıma axıtma zəhər.

Kərm qılıb da, mənə qıyma, ehtiyacımdan,
Mən odlu ah ciyərdən çəkib, yanam hər an!

Ölüm odu gəzirəm ehtiyac üzündən mən,
Necə həyat suyu axtarar həyatı sevn.

Çörək dalınca canım ayna tək zəifləmiş,
Daraq kimi tıpağın durnağadək olub diş-diş.

Sənin o mərhəmətin dərdimə edər dərman,
Lac gözəl mirəm çünki İbn-İshaqdan*.

Həyat, ölüm nə qədr var ,qapın açıq olacaq,
Cahan həlin qəsrin ümid evi qalacaq.

Qapın fəklər üçün qiblədir, cahan həli.
Dil açdı mədhin ,sevdi səni bəyan həli.

Sən həmişə dua eyləyir bu Xaqani,
Qəbul eyləyər tarın bu hədüyəmani.

20. MÜZƏFFƏR DİN ELDƏ GİZ QIZIL ARSLANIN TƏRİFİ

Ey Məğribin tacdan, fəklərin şahı bu gün,
Məşriqdən üz göstərəndə səndən ziya alar bütün.

Pak adamlar qibl sidir sənin qapın hər bir zaman,
Səndən bařqa bir qibl gah tanımıram, ey hökmran!

Bu dođrudur ki, vacibdir s cd  etmək bir Kəbəyə,
Gözüm s nd n ayrılmaz mən baxım bir özgə qibləyə.

Bacarmadım Kəbəyə mən ziyarətə gedim  g r,
Yaxın K b m olan yerdə n  lazımdır uzaq s f r.

  g r sənin q n rind  f vt  getsə bir namazım,
Canım qurban olsa belə, yoxdur buna etirazım.

Xidmətinə çatan d md  yarařaram Məsihayı,
Buraxsın  z donuzunu bu gün məscidi-  qsay ?*

Qoy b dd nim olmasın heç, qulluđunda qurbansa can,
Könül m hr  tapmıř isə, nəyə g r k olsun ilan?!

Dođrudur ki, m řki ancaq sarımsaqla yoxlayarlar,
Kiři m řk   ld  etsə, sarımsađa hac tmi var?

 inin m řk  n đd olanda, nəyə lazım  in ceyranı?
Qoy otlasın  in ceyranı çəmənlikdə g l-reyhanı.

 ki t hf  göndərirəm - biri candır, biri  s r,
Qaiban  alqıřlayar t hf   ri uca göylər.

  řarımın bu divanı inci s p r məclisinə,
Hər bir beytim h zurununda layiq olar, bil, t hsin .

Səma sənin torpađını  p n d md , ey hökmran,
Gözlərinə bir tutiya edər onu hər bir zaman.

Xızır qəddər ömrün olsun zirv   ri ařa-ařa,
Hər g n n qoy min il olsun, bu hesabla yüz il yařa!

21. İRAQIN BAŞ VƏ ZİRİ ZEYNƏ DDİNİN TƏ RİFİ

Sübh qılıb Şərqdənin bayrağını aşkar,
Şöləsi o bayrağın şimşəyi xatırladar.
Mavi səmada Günəş qırmızı kükdür ikən,
Yer misinlə rəng verib, saf qızıla oxşadar.
Çin şahı Çin güzgüsü qıldı üfüqdə yan,
Zənci pası göydəki güzgüdənin oldu kənar.
Zərli qılıncla Günəş Ay siperində vurub,
Tikdi dağın çiyinində ağ əli ilə ciyar*.
Oldu Səmak tutduğu nizə əliylə qələmə,
Oldu bu ələk İrəm çeşməli bir lələzar*.
Kölgə sənubər kimi Məğribə düşdü, budur,
Şərqdənin etdi Günəş zərli şüşə aşkar.
Günbatana üz qoyub uçdu yerin qarğası,
Etməyi təki onu göy çalağanı şikar.
Oldu Günəş od, gecə yandı qara müşk tək,
Yaydı səbə trini, ud ilə doldu diyar.
Atdı qızıl örtünü sübh, fəlakət eylədi,
Pul kimi ulduzları göy gələlinin nisar.
Göy bu qara torpağa saçdı Günəş nurunu,
Parladı fikrin səninin, bəhrələndir şəriyar.
Asf ikən, ver əlin Hatəm edibdir səni,
Əhənf ikən, sözlərin Söhbəni xatırladar*.
Bəxşişi Xəlid kimi hədsiz olan Yəhyaşan,
Cəfər ikən, olmusan rəydə Harunşüar*.

* * *

Gəlidi səhər məst ikən, girdi qapımdan nigar,
Sübhə gül tiri saçır, gözəlri olmuş xumar.
Gordü cavanlıq bağım sanki xəzənə düşüb,
Dil açıb üz istədi nazla o siminüzər.
Durdu salam eylədi, aldı sürəhi elə,
Söylədi ki, çarədir mey, kim olarsa xumar.
Cam o çiçək ləblərin şövqi ilə güldü,

Gəldi sürahi dil, ağladı hey zar-zar.
İçdi iki-üç qədəh, açdı gözəl ağzını,
Saçdı şəkər ləbləri, güldü gözəl növbahar.
Nitqinin o bülbülü açdı çiçək ləbləri,
Oldu şərbdən üzü lal kimi aşkar.
Söylədi ki, qəm yemə, meyl elə, gəl, bədəni,
Qəm nə gərək var ikən, mən kimi bir qəmgüsar.
Mən kimi iç bədəni, ey sözün şirin, bu dəm,
Qəm evini etgin şadlıq ilə tarmar.
Gör necə şəhər saçır nurlu Günüş aləmi,
Oldu bərabər gecə gündüz, gəldi bahar.
İldə piyala tutub, nuş elə mey şövq ilə,
Nəğmə desin neylə çəng, qoy oxusun sazla tar.
Üç dolu peyman iç sən vətəri mədh elə,
Söylədi: Xaqaniyə, söylə görək bir nə var?
Bil ki, vətərdir şaha, ölkəyə tənəbir tökən,
Gör ki, onunla edir din ilə mülk iftixar.

* * *

Gəldi xəzan mövsümü, köçdü bu yerdən bahar,
Meynə külləkdən cəlb ağladı hey zar-zar.
Sünbülünin çərxdə yandı fərh xırmanı,
Köçdü Günüş Mizana, tapdı o yerdə qərar*.
Göylərin zər parçası çatdı Tərazuyə çün,
Gecəylə gündüz bu dəm ölçüdə bir oldular*.
Gümüş zirehli halqa çıxdı yenə aşkara,
Səpdi onun üstə zər, oldu budaqlarda bar.
Sıxdı xəzan almanın çahi-zənnəxdanını,
Açdı çəmənlərdə gül, oldu gözəl ruzgar.
Dırnağını meynin fındığa tutdu payız,
Çəkdi bəzəkli xına illərin tez çinar.
Doldu gümüşlə bu an sandığı narıncıların,
Qarnına doldurdu o inci, düri-şahvar.
Söylə, nəçün məhv edir böylə xəzan yelləri?
Nakəs adamlar kimi edir varı tarmar.
Bax, necə kinlə tökür meynlərin qanını,
Buludları qaldırır asimana dərşələr...

Zər dağıdır göy çəmən, aləm sərvər kimi,
Qönçə açıb ağzını atdı qıqı kənar.
Yeddi yerin sərvəri, dörd şəhərin sahibi Etdi,
görürkən onu, ən uca göylər də ar.
Ölkədə qoydu nizam, din edir ehtiram,
Tabe olubdur ona ölkədə pəncü çahar*.
Fəth eləyibdir Günü, vurğunudur Müştəri,
Göylər onun bəndəsi, bir quludur ruzigar.
Qiblə olubdur onun xətti də dən dürrün,
Kəb sanır səmtini dəhrdə müşki-tatar.
Mədhə olubdur onun uda tər mənbəi,
Göylər ona fəxr üçün verdi bel ixtiyar.
Oldu səxa gəncin xəməsi bir ildə ha,
Xatmi üstə olub möhrü onun aşkar.
Başlığı ondan alıb nazlı müzəffər gələn,
Gündə o şəhərtə hanı almasa ondan mədar...
Gün qəmərdə nur verir, sultana sənsən ziya,
Etsə də öz kölgəsi sultanı pərvərdigar.
Ədlin ilə yox bu gün ölkə içində kədərlər,
Şəməşirin qan səpib güllər ilə lələzar.
Sən kimi dövrən hələ böylə oğul doğmayıb,
Hərçənd ki, dövrənin altı min il ömrü var.
Tusda doğulmuş Həsən aləm səlsəlsə da,
İndi də sən olmusan aləm üçün iftixar*.
Bəxşiş elə ədl ilə, tədbir elə əql ilə,
Yüz Həsənə, var yeri, olsan gər hökmdar.
Sehrini etsən bəyan Misri qələmlə gər,
Misrin əzizi olar cah-cəlahınla xar*.
Din ilə mülk, təxtü tac, qələm, üzük səndədir,
Sağla solunda sənin aləm sığmaz vüqar.
Ədlin ilə ölkəyə eylə misən mərhəmət,
Burda hələ olmayıb bədə içnə xumar.
Heybətini, əzmin arxa durubdur fəlak,
Çəkdi sənin dövrün Mərrix ilə Gün hasar.
Ədlin ilə görməyib atlar ayağı kəməndə,
Tədbir ilə vermişən hər kəsə sən ixtiyar.

22. ATAM Nİ CCAR İ LİNİN Tİ RİFİ

...Duzla çörək bəxş edər mehr ilə mehmanına,
Ömr boyu borcluyam mən onun ehsanına.
Verdim ona könlümün dağını, göz yaşımı,
Kim vuracaq böylə nəqş, de, onun eyvanına?
Keçdi ömür dörd ilə, dırnağının rəngi göy,
Böylə ağır qəmlə mən dözmürəm hicranına.
Öz gülüşüylə verib odlu nəfəsli mənə,
Böylə odu salmaram mən o gülüstanına.
Deylə midir o, mənə mən hindli kimi cəmi,
Can-baş ilə tabeyim daimi fərmanına.
Eşq deyir: şövq ilə söylə ki, Xaqaniyə,
Yari-şizdir, olum qurban onun canına.
Dairə çəkdi dünən, bir ata tək, gördü o,
Harda olam, bağlıyam, ləl ilə mərcanına.
Sənət ustaddır işləri zərrin ilə,
Möcüzələr bəxş edər sənəti ünvanına.

* * *

Eşq zərif dürrdür, qəlb onun ümmanı,
Qəlb cəmi bir gözəl, eşq onun dastanı.
Qəlb sağ əllə döyür çənbərinə vətəndətin,
Sol əl ilə yoxlayır qulluğuna imkanı.
Qoyma könül aynası paslana, bərbad ola,
Eşq alıb gəzdirir bu ləkəli aynanı.
Əql atışdıran yanır, hümmət onun həsrəti,
Təşnədir o camına, süfrəsi can dərmanı.
İlk yaranarkən həyat öncə könül xəlq olub,
Dairədən olmayıb nöqtəsinin dövrəni.
Əmin-amanlıqdadır könlümüzün qasidi,
Şəminə pərvanədir yer üzünün divanı.
Gövhərlər bənzər könül, qiyməti həddən ziyad,
Bir bədi feyz olub dərhdə adı-sanı.
Ancaq, onu qorxudan gildə ediblər nihan,
Bir də ona aşkara çıxmağa imkan hanı?
Qəlb ayaq döydü hey sındı fəryad ilə,

Tapdaladı aləm mi hiddət il cövlanı.
Qəlb səmadın gəlib, yerdə yaranmazdı o,
Odlə ki oynar belə varlığının aslanı.
Oldu könül mənzili dağlı ləindən sən,
Gör nə bəzəndi nəqşi ilə eyvanı.
Yusifə saldın cəlb sən belə bir zindana,
Sonra qızıldan qıfıl aldı onun zindanı.
Bir gözəl tapdadın mur kimi, sonra da
Milçiyini qovmusan, ta rahat olsun canı?
Palçıq at üstündə ki qəlb nə cür şad ola,
Rəxsə gərəkdir onun hökm eləyər fərmanı.
Oldu piyadə, könül, səbr elə olsun vətəzir,
Ta keçə bilsin bu dəm yeddi çətin məvəni*.
Böylə könül söhbəti hasili Xaqaninin
Bağlıdır o söhbətə dini ilə imanı.
Eşq uca səslə tez söylədi: Xaqaniyə,
İş böyük işdir, oyan, gör ki, nədir payanı?!

* * *

Çəkdi qoşun qəm yenə zəm ilə, dövrən ilə,
Bəliq at altındadır bir belə meydan ilə.
Kim belə bir ordunu odladı, saldı yola,
Ömrü verək nal pulu gəlidiyi ünvan ilə.
Qəlbə gərəkən bəla, bil, haradan gəlidi o,
Gör necə odlar salıb ümməyə fəğan ilə.
İlk bahar olcaq, o dəm Adəmin açdı gülü,
Bağrı qəm oldu, fəqət güllü gülüstan ilə.
Qəm meyi ilə açıb dəhr o meyxañni,
Bizlər üş başladı saqi o dövrən ilə.
Bircə içim bəs edər bizləri məst etməyi,
Bir belə hay-küy nədir şur ilə, cövlan ilə?
Gəlidi qəmin sələri, sındı bütün körpülər,
Saldı bu tufanları aləmə neysan ilə...
Qəmlə göbək kəsdiilər, gör necə, Xaqaniyə,
Aldı bütün qəmləri ölkədə o, can ilə.
Güşünışinlikdə sən hakim olubsan qəmlə,
Ver əlini vətəndə bir belə divan ilə.

Sən hünərin sərvisin, həmə atanın övladı,
Tərif elən onu sığ il, iman il.
Hafizi-din, Bühlən, bəhri-kəramətli,
Bəsli di bu canımı daimi ehsan il.

* * *

Dəhr qara süfrədir, el hamı mehmandır.
Süfrəsinin yox duzu, bu, onun ünvanıdır.
Getmə bazarlarına, cövrü cəfa satdırır,
Hiylələrin mərkəzi fitnəli meydanıdır.
Sənsiz onun, istərim, güllər ola başına,
Yoxsan, o kəndin bu gün kim belə bağbanıdır?
Böylə yaşıl köşkdə könünü yandır oda,
Ahla yanan, bil, onun səqfi-şəbistanıdır.
Gövhərini, get, apar, qoyma o sandıqda sən,
Yusif məskənin onun qorxulu zindanıdır.
Qalmadı bir kimsə bu ölkədə, həmə ölkədə,
Bil, səni dərdə salan pozduğu peymanıdır.
Bir də vəfa adlı bir kimsə doğarmı cahan,
Xəstəlik ilə ölən bətai və püstanıdır.
Od qala altında sən xam verilən işlərin,
Dağdan uçan eşşəyin yeri o palanıdır.
Silgilən o bəcdi, rədd elə sevdə ilə,
Sirri sənə öyrədən, bil ki, bu Xaqanıdır.
Öndə gedir təbinin Cövzası daim onun,
Tale isə arxada nəhs Səratanıdır*.
İndi olur sənətə burda şah-nəşah olan,
Arxadakı ordunun öndəki sultanıdır.
Sənəsi olmuş onun qan alanın kuzəsi,
Neşəri Əlvən edən ancaq onun qanıdır.
Zəlzələ salmış gər rəxnələr o qəlbini,
Təmir edən qəlbini şeyx ilə rəhbənidir.
Şeyxi-mühəndis ləqəb, şöhrəti - Nəccarəli,
Azərin, İqlidisin ustadı, bürhanıdır...*
Bu atam olsaydı o Nuh yerinə, elm ilə,
Söylər idi: o kimin qorxulu tufanıdır?
Ya atının nəlidir, ya Əlinin sənəti,
Ya, fələyin Pərvini, ya göyün Keyvanıdır.

Bəxşişin olmayıb heç də bərabər dənis,
Tişsi cəngəllərin xəncəri-bürənidir...
Daxma yaranmış ona çərx bu dəsgah ilə,
Bu fəlin yin tağı da fəxr ilə eyvanıdır.
Yonsa ügər Mərrixi, rəndəsi küt olsa da,
Sovlamağa o Zühəl ləldəki suhanıdır".
Olmayıb əsla iki üzlü mişarlar kimi,
Kim deyəcək bu onun eybi, ya nöqsanıdır?
Heyran olur hər görən elmin, ürfanına,
Sərvər edən aləm elm ilə ürfanıdır.
Oldu Tuğanşah mən, Altun anamdır mənim,
Mən də onun sonquru, canım onun canıdır*.
Eylə səşgird mən, baş qoyaram əmrin,
Əmri mənim könlümün hakimi, fərmanıdır.
Eylə mübarək bulud böylə sədəf bəsləyib,
Mən kimi övlad onun qətrei-neysanıdır.
Ruhumu pak bəslədi böylə müqəddəs mənim,
Düz-çörəyi canımın mayəsi, bünyanıdır.
Körpə kimi hey əmər barmağımı əql-huş,
Barmağıma dad verən düzlu nəməkdanıdır.
Ruzuma zəmin odur, minnəti yox kimsəyə,
Böylə mən bəsləyən var dolu Şirvanıdır.
Taqlara baş əymərdim, qanə olub, bilmərdim
Kim haranın əfsəri, kim hara xaqanıdır.
Olsa onunla biri düşməni gər, qəm yeməm,
Şeytan Adəm nəslinin daimi düşmanıdır.
Qırmızıgöz yağılar öylə qulağı sarı,
Onları ifşa edən Öz işi, tüğyanıdır...
Öz atamın mədhinə həsr elədim şerimi,
Çünki bütün varlığım töhfəsi, ehşanıdu-
Əql - qoca bir ağac, müntəzir olmuş haçan,
Təxt edəcəkdi onu, ya kuyu çovkanıdır?
Eylə yirəm mən dua, tanrı qəbul eyləsin!
Xeyir verən bizlərə pak, təmiz imanıdır.
Bəşdəf hər gün mən etdi namazla dua,
Paklar onun canının böylə duaxanıdır.
Getdi qəzadan Ömr, ömrü vəfa qılmadı,
Çox yaşasın Osmanı, yurda nigəhbəndi.

**23. PEYĞƏ MB RİN N Tİ, MOİZ V
BU-İSHAQ N SİR DDİN İBRAHİMİN M DHI**

(tərkibbənd)

Könül, "can, can" dedin, bəsdir, daha müştəqi-canan ol!
Odur can mülkün sultan, sən o sultana dərban ol!
Həvəs layiq deyil mürd, onu hümmətli başdan at,
Çalış, aldanma, ağlın qarşısında bəndəfərman ol!
Sən küfr ilə iman örtü olmuş, varsa dərəkən,
Qabaqca küfrdən əl çək, çalış sən, əhli-iman ol!
Əgər arzun igidlər at oynatmaqdır aləmdə,
Bu divlərdən uzaqlaş sən, otur tülxt, Süleyman ol!
Onun qəsr qabağında at oynatmaq dilərsənsə,
Uşaqlıq nənnisindən dur, çalış, sən mürdi-meydan ol!
Qara at çapmış olsa o, sən o meydanda ol torpaq,
Əl çovkan alarsa, top kimi meydanda qəltan ol!
Onun bir ox yarasıyla sənəni, bil, tərək edər qəflət,
Oxun pişvazına get, sənəni aç, kamil insan ol!
Onun tük olmağa səy et, onunla bir olan yerdə,
Bu yerdən köç edib getsən, nə yaxşı görsən, ondan ol!
Qulaq vermə ki, bayquşlar fəqət viran istərlər.
Könül mülkün abaddırsa, xaraba içrə pünhan ol!
Sən bənd oldu Xaqani, hər rəmdən xaric düşdün,
Unut Xaqanini sən də, nə dimi-xasi-xaqan ol!
Aman axtarsan aləmdə o dünyanın əzabından,
Ümidin xaliq bağla, əgər şairsən, Həssan ol!
Odur xalqa şəfaətçi, odur dünyaya peyğəmbər,
Bəni-haşim ləndəndir, olub insanlığa məzhər.

* * *

Diyari-eşq əql ilə deyil əsla rüva getməkdir,
Gəllirsə eşq dərdi, şərtidir pişvazına getməkdir.
Diyari-eşqdə eşqi fəqət rəhbər bilür aşiq,
Şahın əmrilə lazımdır şahın dərbarına getməkdir.
Həvayə yol da versən, vermə qəlbindən keçən yoldan
Ki, aşıqlar sanarlar küfr, qəlbindən həvə getməkdir.

İ sil Türkistana get, orda mənəli adam axtar,
Kimə lazım Çinə adəmgiyah axtarmağa getmək?
Ürək can qeydinə qalsa, yarın vəsli deyil mümkün,
Tək altında büt, olmaz xuda dərğahına getmək!
Birinci şərtdir aşiqliyin nəfsindənin il çəkək,
Fəna ardınca yoxluq türkinə bağlı, fəda getmək.
Ya dilbər məclisində od tutub, qəlbəni alışmaqdır,
O ərabi-səfalarla ya çəkək üçün səfa getmək.
Ürəkdənin dərdisən, zəng tək nədəndir nələ etməzsən?
Yükün ağırca karvanda, çəkib neyçin cəfa getmək.
Hələ səhradasan, canın xəttində, bir yolun vardır,
Fəna Kərxin türək etmək, bəqa Bağdadına getmək*.
Çalış, öz arzuna çat sən, ya bir gün, ya yüz il olsun,
Yarı olmuşsa yol artıq, dayanmaq yox, daha getmək.
Deyilsən canına düşmənin, nə lazımdır sənə onda,
İçində can çəkişmək, zahirən əyri yola getmək?
Bu mənzildə pənah axtar, başında keçmə,
Xaqani, Tutubdur yolları cadu, gərək ildə əsa getmək!*

Könül eşq veribsən, nəfsini öldür, yaraşmaz ki,
Türüqi Müstəfəmi Buləhbəlbə qol-qola getmək.
Bu dünya mülkünə məhvər, bəşər övladına rəhbər,
Cahana nur saçan məşəl, Məhəmməddir o peyğəmbər.

* * *

Həqiqi yol ararsansa, buyur, bu yol həqiqətdir,
Burax ulduzları, yol göstərən tək Ay kifayətdir.
İtir öz varlığın eşqin yolunda vətən-vətən, get,
Gəlir bir səs ki: - Ey azmış, bu yol rahi-məhbəbətdir.
Başından kim keçə bilsə, görür ancaq o dərğahı,
Gəlir varsa belə arzun, bu yolla get, səadətdir.
Nədir bir baş? Onun vəslinə çatmaqçın, başından keç,
Onun vəslinə yüz baş, hər başa yüz tac qiymətdir.
Vüsali-eşq çün çatdın, iki aləm tələb eylər,
Nə arzun var, olar hasil, vüsali xoş əlamətdir.
Onun eşqilə bağlandın, çəkinmə əsla zəhmətdən,
Məhbəbəttə meydanı çünki ya qovğadır, ya zəhmətdir.
Qalib heyrət quyusunda - xilaskar axtarırsan sən,

İlind ip, durubdur o, yada salsan, kifayətdir*.
Çapıb hümmət atın, artıq bu dünyadan uzaqlaş sən,
Görürsən bir axur onda, içində bollu nemətdir.
Bir ah çək odlu qəlbində, dodağında alışsın ah,
Desinlər halədir göydə, ya ulduzdur, ya tərtdir.
Atıb sən ayrılıq daşın, gəlib birlik səfəndə dur,
Özündə bir qoşun var ki, sayı yox, bəhəyətədir.
Xəta etmiş Xaqani, onu fəvriyləsinlər qoy,
Xətaya əvə kim istərsə bu insandan cəsarətdir.
Yer sahib, göy məhrəm, o peyğəmbər Məhəmməddir,
İki dünyada xaqanlar ona quldur, rəyyətdir.

* * *

O bir şahdır, onun üçün enib göydə nışanət də,
Ayağına qoyub başın fəlakət də, təbiət də.
Bədiyyət sarayında qalar almaz kimi nitqi,
Vəzir idi cəl, daim dayanmışdı itaətdə.
Məlakələr döstbə döst yığıldı bayrağı altında,
Rikabında neç-neç gəlib durmuşdu millət də.
Onun bayrağı üstündə yazılmışdı "Rəsuləllah",
O qurdu "Lailah" qəsrini "illa"nı, bəttə*.
"Təbarək" xütbəsi "sübhən" oldu beş səhər təbli,
"Ləimrək" tənxi-"qab qovseyin"dir nübüvvətdə.
Göyərçin pərdəyə döndü, bulud saldı ona kölgə,
Bu bir olmuş həqiqətdir, verib baş vətəni-hicrətdə*.
Göhr saçmış o ləldə qəlmə heç tutmayıb əsla,
Bədi qaldı hər nitqi, göhr oldu həqiqətdə.
O axşam ki, ilahiylə gedib razi-niyaz etdi,
Gözündə zərriyə döndü bütün dünya o halətdə.
O, dörd ünsürə kəşf etdi cəmiyyətdə olan fərqi,
Onun ümman xəyalından yaranmışdır bu nemət də.
Ona dörd canişin olmuş, xilafət taxtına çıxmış,
Yeri vardır, Nəsirəddin otursun o xilafətdə*.
O xalqa başçı olmuşdur, həqiqətdə ulu rəhbər,
Onun səyilə dərk etmiş şəriəti cəmiyyətdə.
Şəriətdə, təriqətdə Nəsirəddin imam oldu,
Salındı bayrağı küfrün, daha ömrü tamam oldu

* * *

bu-İshaq İbrahim sən xavut göstərən anda,
Fəlk, səyyarların zərri saya gəlmiş o mizanda.
Onun yəninə ki paltar ona zinət olub hər dəm,
Bu köhnə paltarın altı yaşar dahi bir insan da.
Uşaqın ağılı şəhvət büt evində bütəri qırmış,
Səadət ulduzun gördü, üzün döndərdi ondan da.
Bəli, İbrahimin möcüzə imanı olan yerdə,
Sala bilməz onu ulduzla büt, yoxdur o imkan da*.
Gərək bəd sözlə yad etdi onu Dəccalsifət bir kəs,
Nə o sözün, nə o kəsdən nişan yoxdur bu dövrandə.
Biri çox istədi fillə dağıtsın Kəbəni, ancaq,
Onu quşlar daşa basdı, yeri düzəkdir olan da*.
Tökən qədər odun hərğah paxıllar bir kəsin üstə,
Eşitsə İbrahim adın, o atış dər durar yanda*.
İnan, əslisi səadətdir bu taledə ola insan,
Bunu təsdiq edər İdris, gərək olsa bu dövrandə*.
Yeni bir dünya qurmaqçın gərək səyləşsə bir kəs,
Ona Allah edər imdad, ola minlərcə düşman dər.
Təssüf ki, gözəl Gəncə olub matəm evi indi,
Oruğbəy ayrılıb bizdən, tutub yer bağı-rizvanda.
Təccüb etmə, bir dəzləz qopsa bu torpaqda,
O dağıd saxlayan bu yerləri aram, tufanda.
Deyər hər bitki bu yerdə: o kəs, ya rəb, yoxa çıxsın,
Ki, almışdır onu bizdən bulud tək fəslə-nisanda.
O sədrə afərin ki, düşmənin ot edir nifrət,
Gərək dil açsa insanlar, necə gör yağdırar lənət.

* * *

Ulu hərət, bəzək vermiş bu dünyaya sənənin kölgən,
Çün islama verib zinət sənənin fikrin, sənənin kəlmən.
Behişt il cəhənnəmdən kənarda - qumlu səhrada,
Qalan kəsələr sənəni gözlər qiyamət kimi hökmən.
Gərək bir düşmənin ölsə, onun əhvalına mütəq,
Qəza xoşal olar labüd, qədr dış qıcıdar, bil sən.
O dövlət ki, sənənin vardır, yanar İskəndərin bağı,

Külü dönmüzmü Yüccün canı, aya, bu atışdın*.
Paxıllar çox qazan qurmuşlar, amma, mən bilən orda
El bir şey tapılmaz ki, səbəbkən onun sənən.
Sözüyl işləri, sözsüz ki, bir sifr bərabərdir.
Bunu bir başqa yerdə söylədim, təkrar qılmam mən!
Qələmlə şux gözəlilər ki, yaratdın, gizlətir məndən,
Hədiyyə verməli, pərdə alınsın dilbər üzürdən.
Bu şəri onlara layiq hədiyyə yazmışam, çünki,
Gəlin pərdə açar üzündən, ona xoş təhfil göstərsən.
An bal sazlayanda qeybdən gəlirdi xuda vühyi,
Nə xoşdur çatsa bu Xaqaniyə indi sənənin namən.
Əgər sən tanrı tək feyzinlə qılsan, bəndəyə ehsan,
Anı tək can şəfəsi sazlarım qüdrətli təbimdən.
Calalın yerdədir göylər calalının vətəni hdi,
Ki, mən tək şair ilə öz zamanında müasirsən.
Bəzəkçidir, mənim təbim verər köhnə sözə zivər,
Dirildən köhnəni mən kimi bir ustad var? Göstər!

24. BAĞDADIN TƏRİFİ

Xızır Bağdad çeşməsindən su içib,
Həm də Musa nuru Bağdaddan keçib*.
Düclə kövsür, Kərx isə cənnəti bizə,
Xoş hava Tubasıdır nemət bizə*.
Misrə söylə, az öyünsün bir qəddər,
Misrdə Bağdadın hüsnü var məğrur?
Nil çayından saf suyu var Düclənin,
Yox səfəsi Misrdə bu ölkənin.
Misrdə Bağdaddakı şövkət hanı?
Bu gözəllik, yüksəliş, sərvət hanı?
Bəxş edibdir Qahirə Misrə qürur,
Qahirə Bağdad yanında xar olur.
Səsləyir Bağdad səni, Misri unut!
Misrdən əl çək daha, Bağdadı tut!
Bağdadı mən Misrə oxşatsam bu gün,
Böylə tərif həcvdir Bağdad üçün.

Misrə döndü x sisl rd n  z m,
Çünki Ba daddır səxavət ulduzum.
Bağdadın "ba" hərfi görsənsə g r,
Misr "mim"i "vəsl  lfi" t k itər*.
Birl ş n bu h rf r, bir mənada,
Yaxşı bir ünvan gətirdi Bağdada.
Bağdad olmuşdur binadan sevm li,
Kim s y r Bağdadı, lal olsun dili.
S nd , ey Bağdad, c nh t ruhu var,
  trini al m n simind n duyar.
Kim dey rs , yoxdur əhlində s xa,
Bu qələt hokm  verən çıxsın yoxa!
Kim v fasız söyləmişdir Bağdada?
Bir vəfalı varsa, Ba daddır o da!
Sizdə yoxdursa s xav td n  s r,
Bağdada g l, ver əlindən   sm l r.
Hər kimin köksündə Bağdad hüsnü var,
G zg d r ərşə, o sinə parlayar.
Söylədin: kim Bağdadı etmiş bina?
S yl yim, dinə: canım qurban ona!
Bir rəvayət var ki, Adəmdən qabaq
Bu məkana cin r   m şdı ayaq.
Valeh olmuşlar c y r-ceyranına,
Ba larında s nb l  reyhanına!
Mən Gülüstan ad verərdim Bağdada,
  ql onu layiq görübdür bu ada.
V sfini Ad m   itmiş bir kərə,
Bağdadı arzu edib, enmiş Yer .
Bircə yarpaqla behişt  t rk edən
Bağdadın g lzanın seçmiş vətən!
Vallahı, Ba dadda bu kol-kos ki var,
Olsa cənnətdə, ora zinət tapar.
Hind vadisi g z ldirs    g r,
Bağdadın bir hərfi yüz hind  d y r.
Meydanında arzular at oynıdar,
Xoş fikir, xoş söz, səadət  ndadır.
  srimin oğlanları quldur ona,
Doğdu fikrimd n s n ml r namına?

Sönmədi şöləm mənim, oldu bahar,
Bağdadın yay fəslidir xoş ruzigar.
Sənəm od püskürdü olduqda xəzan,
Bağdadın qış fəslə yay oldu haman,
Nəmi Şirvan səbəsi, al, apar,
Onda Bağdad vətəninin xoş ətəri var!
Mən möhür vurdum, onu öpdü zaman,
Bu möhürdə vardı Bağdaddan nişan.

* * *

Bağdada ruhum qayıtdı bir daha,
Ərş qalxdı müşkəni, oldu hava.
Hər qadın Bağdadda bir aslan olur,
Qarşısında şir dönüb ceyran olur.
Oğrun-oğrun, gör, necə onlar baxar,
Bağdadın ceyranları aslan yıxar.
Tozlanıb müşk ilə Bağdad gülləri,
Burda korşalmaz dühanın neştəri.
Axşamüstü pərdə çəksə həsnün,
Nur səpər flak Bağdad üstün.
Qərblə yollansa Günəş axşamçağı,
Sübhəddək Bağdad itirməz rövnağı.
Axşam oldu, qarşıma çıxdı səhər,
Sübhdür Bağdaddakı axşam məgər?
Quş kimi qəlbimdən uçdu iftixar,
Ən gözəl tərlənləri etdi şikar.
Kim girir Bağdadı görmək qəsdin,
Bir zireh taxsın zirehlər üstün.
Ellər Bağdad yenilməz arxadır,
Qüdrəti bu arxanın imandadır.
Həm xəlifə, həm də peyğəmbər adı,
Bir gülüstana çevirmiş Bağdadı.
Oxşayır Bağdad bədirilmiş Aya,
Zülmət içrə aləm saçmış ziya.
Torpağından ki, imam basmış ayaq,
Gözəl sürmə gərək hazırlayaq.
Özgələri sən mənə etmə qiyas,
Tirməndən Bağdadın geydim libas.

Sübhü Bağdadın gözəldir, incədir,
Hər büsatı, hər işi könlümcüdür,
Bağlarında gül açar, bülbül ötür,
Cismimi güllər tirdi qırq edür.
Fikrim vüsət verən, nur bəxş edən,
Bağdada qəlbimdə mən verdim vətən.
Göz yaşından pak, ləhcəmdən şirin,
Torpağı candan əzizdir bu yerin.
Bağdadı seyrə dalarkən hər səhər,
Hüsnün məftun könül vətəni gələr.
Sanki "i" hərfi adımdan ayrılar,
Onda Xaqani dönr Xaqan olar.
Qəlbimi sıxar kədərlər, cövrü cəfa,
Var ümidim ki, verər Bağdad şəfa.
Vərə bədbəxtlik gəl üz Bağdada,
Görmərim xoş gün yəqin bu dünyada.
Bağdadın yox ehtiyacı boş söz,
Kim onu sevsə, gərək dərddə dözsə.
Dillər düşmüş adım Simurğətək,
Düşmənim kimdir mənənim? Miskin böcək!
Oğrular Bağdadda da pusqu qurar,
Şerimi quldur kimi çırpışdırar.
Etmişəm hər nəğməni Bağdadı yad,
Quşlara vermiş mənənim şerim qanad.
Doğma bildim Bağdadı, açdım ürək,
Uçmağa aldı oxum ondan ləlak*.
Çatdı Bağdadın zəkasi dadıma,
Qəssi Said deyildi adıma.
Qəssə oxşatdı mənəni bağdadlılar*,
Qəssə rəbcə şerə çəkmiş tunc hasar.
Nə qəribəm, nə fəqirəm, nə cəm,
Nitiqim ilə Bağdada hakim mənəm.
Bağdada yoxsul cəmlər ki, gələr,
Dostluğu ilə bu yer zənginləşər.
Sanki bir aşiq qalıb həsrət yara,
Hər sevən qəlbə vurur Bağdad yara.
Sarsılar Bağdad dərdi onları,
Dostların bəxti qara, üzrə sarı,

Bağdad eşqi xəstəlikdir bir el,
Sarsınar bu eşqdən İsa bel!
Solğun üzün ki, qaradır ya san,
Bağdad eylər qırmızı, ağ onları.
Üzlərin şahların salsan nəzər,
Bağdada xidmətlər onlar yüksəldir.
Mən o gün ki, Bağdada qoydum qəldim,
Tanrıdan bircə şey adət istədim.
Xidmətində qul məni bilsin imam,
Müstəcab olsun, ilahi, bu duam!

25.

Ey açılan sübh kimi parlaq olan mənim rəyam!
Şəfqət söküb, sübh açıldı, mən hələ də yuxudayam.

Aldadıcı rəngi ilə sübh gözəl qıza oxşar,
Gah gizlədər çöhrəsinə yad baxışdan, gah da açar.

Qövs-qüzeh bəsatını üfqlərdə açmış səhər,
Bircə gözün baxışıyla naxışlanır bütün tellər.

Üfqlərin gözəl rind qaranlıqdan sürmə vardı,
Onu səhər çisələyən qətrələr yuyub apardı.

Bu yum yumşaq buludlar ki, göydə pərdən-pərdəndilər,
Sübhün əli toxunanda cərgi-cərgi gizləndilər.

Səndələyən ulduz həmişə uduş kimi yuvarlandı,
Rahiblərin zülfü kimi sübhün halı pərişandı.

Həmişə udub doymamışımı, ulduz belə yuvarlanır?
Altun rəngli o yeganə fətiri də həmişə sanır.

Ey ülvəyə bağçasına camalılıyla işıq verən!
Yaşıl səma bağlarının nur çiləyən gülü sənsən.

Yusif kimi o qaranlıq zindanından oldun azad,
Sən nifrət edən qohum-qardaşı da eylədin şad.

Ey aləmin parlaq nuru, sən Məsihin həmdəmisən*,
Belə nurun sönməsin mən gər razı olaram mən?

Urıyım bir yara var, göz yaşlarım ondan axar,
Ruhum onun eşqi ilə ərıyərək candan çıxar.

Qorxuram ki, son nəfəsi alım ürək yarasından,
Bu ki inkar edilməkdir, - ürək ilə yaşar insan!

Şirvandandır şikayətim, bu şikayət mənəni yordu,
Qaytar mənə sadəti, bir daha, ey ana yurdum!

Camalının həsrətiylə, xəlqət edib öpərdim mən,
Mümkün olsa, sevmədiyim əmirinin əlindərin.

Ey "ərəhman" surəsinə hüsni ilə timsal olan*,
İkinizi bir göz ilə görürəm mən, deyil yalan.

Sən, ey Dərbənd, ram edəninin adı ilə çox öyündün,
Dırnağıyla yer üzünü tapdalayan ata döndün.

Xosrov bürcü zərgər kimi sən vurdu yaxşı bəzək,
Üzü açıq gözəllərdən sən hüsni durdu yüksək.

Gözəl, parlaq bir xəlqi əmir sən etdi tə,
O xəlqi geyinərək, fəxr edirsən bu dünyada.

Aləm sənə sığınmışdır, ey Allahın kölgəsi, sən,
Bu ullaçmaz adın ilə haqlısan ki, fəxr edəsən!

Sən döyüş meydanında vəsf eləməyə deyil asan,
Seyfəddinin qılıncından qopan yaqut qığılcımsan.

Müzffər bin Məhəmməd bəşəriyyət baş ərəkən,
Dünyalara zəfər çalan Məhəmməddir, deyərdim mən.

Cavan şahlar qütbüdür ki, çevrilərək zahir oldu,
Döyüşçülər ürəyinə sanki Günəş nuru doldu.

Onun yüksək əxlaqıdır ürəkləri şənəldirən,
Hər məli insanlara nə cəlbikdən müjdə verən...

Nəzərinə cəvahirin saman qədr qiyəti var,
Bulud kimi səxavətli illərindən gövhər yağar.

Torpaq onun kəmərinə dönmüş abad xəzinəyi,
Xəzinələr viran qalmış, ver ilinə açmış deyil!

Onun adı minbərlərdə təkrar oldu hər nə qədr,
Söz bitmədi, xətiləri buraxmadı yenə minbər.

Minbər onun əlahəzrət varlığından istər kömək,
Hər xeyrxah işə ona dayaq olsun minbər gərək!

Sən Allahın hüzurunda ibadətə duran zaman –
Xoşagəlməz qonaq kimi görünmədin həttə bir an!

Qılıncını siyrəndə isitməyi düşdü dağlar,
Yeddi dəniz miqdarında bu dağlardan qan-tər axar.

Ədalətin günəşiydi, qılıncın ki, çıxdı qından,
Batdı zülmün ulduzları sağ əlinin qalxmağından.

Döyüşlərdə zəfərindən bayraqların verdi xəbər,
Qopdu qoşa gur dərili qalxan tutan güclü illər.

Torpağında düzgün yolun möhkəm səddi görünürkən,
Xızr dedi: - Ey hökmdar, sən ikinci İskəndərsən!

Ey Qapılar qapısı, sən bədiyyət qapısısan,
Bünövrən var sərt poladdan, sənə yıxmaq deyil asan.

Canım qurban torpağına, yer üzünün cənnətişən,
Dünya görmüş bu şairin dinlə vəsfi, hikməti sən!

Bu torpağın yaylasında qocalar ki qalxan tutar,
Qara gözlü çağaların min arzusu, həsrəti var.

 sa onun dağlarının paklığına oldu heyran,
Asiman da yüksəkliyi  yr nibdir bu dağlardan.

Ey xeyirlə qarşılaşan, xeyirxahlar xeyirxahı,
Ey s yiyl , h mm til  əbədi nurun pənahı!

Sənsən ölmüş ədalətə can qaytarıb, d b  salan,
Axıb gedən xəzinənin ruhlarını    alan.

Sən yaranıb, b sl nmis n,  lviyy tin qucağında,
Başı taclı zalim rd n uzaqsan el ocağında.

Barmaqların ayrılsa da t sbehl rd n, yəqindir, bax,
Sehrl  bir üzük sənin barmağında parlayacaq.

Torpağında diz   k r k, s cd  edər s rk rd  r,
O kəslər ki,  nl rind  ulduzlar da s cd  edər.

Qəbul elə, camalına bir mədhiyyə yazdım ki, mən,
Y ğışdırsın təbiət də xalçasını yer  z nd n.

Fəzilətin sayəsində kərəminə m n  can ver,
  l tut, ancaq utandıran minn tind n sən aman ver.

Yaşa, xalqın rifahına çalış, qazan  b diyy t,
Varlıları ardınca   k, qazan, dağıt, qoyma minnət!

Sən allahın qullarının hamısına ol havadar,
Allah  z  s n  hami olub, zəfər qazandırar.

26.

Budur, bir fars hicazlıyla yola çıxdı qol-qola,
K sra d xi  ağrıldı ki, Nemanı salsın yola.

Fəlik qədr ülvî təxt qurdu Şeyban övladı,
Sayısin işığı da, ruhları da topladı.

Səkkiz cənnət gülzarında ruhlar məskən tapacaq,
Dördüncü göy nur çeşməsi Günəş xasdır ancaq!

Bəli, bu təxt həmişəlikdir, həmişə ki, cənnət baği,
Həmişə İsanın məskənidir, həmişə İdrisin yatağı*.

Onun rəhmət torpağıdır Simurğ üçün Qaf dağı,
Bu cəkdir, nurlu yerdən axır həyat bulağı.

O səxavət Ağrısıdır, Nuh gəməsi dayanar,
Tur dağıdır, çiskinində Nil dəryyəsi yaranar*.

O Məkkədir, Kəbəsidir aləm yol göstərən,
Zəməmidir könülləri yuyub, paklıq gətirən.

Səmadakı ulduzlar ki, məqamında görünər,
Sayışarkın məkanına dönməsində var hünər.

O təxt ki, insaf üçün insanlığa dayaqdır,
İnsanlara, canlılara sayısi sığnacaqdır.

Bütün dünya qalxmaq üçün ona göz dikib ancaq,
Əhvahını bilsə, yəqin o məni qaldıracaq.

Ulu şahın cəlalına aləm olubdur heyran,
Dağlar belə yiləb ki, öpsünlər ayağından.

Yəqin onun duasına əl açıbdır gecələr,
Torpaq ona oruc tutar, göylər ona baş yəyər.

Düşmənin onun silahını qapıb girsə meydana,
Fərqləməz, ağullılar müşk deməz yovşana.

O cənnabın hüsuruna çatmaq istər ürəyim,
Qərib bir qarışqayam, şah təxtidir diləyim.

O üç rüknün soltanıdır, mənəm dördüncü divar,
Dördüncünü razı salar payına düşsə kandar.

Bir bitkiyəm, boy ataram onun gur yağışından,
Quru yerdən baş qaldırar bitki, yağarsa leysan.

Mən bir suyam, bəxşışlırı göyü qaldırar mənə,
Bu rəsmidir, Günəş çıxsə, dağlar sular çəməni.

Mən bir şəhəmə, o dənizdir, qabarar, gah çəkilir,
Allah elə bəndəsinə gah verir, gah "yox" deyir.

O tanıyır, öz quşunu bilir necə səsləsin,
Ana bilər körpəsinə südlə necə bəsləsin.

Qaya ilə suya oxşar kişidəki ehtiras,
Heç bir zaman od soyumaz, qaya da yumşaq olmaz.

Hər arzum, diləyimi o yetirdi kamala,
Xırsı içdiyi sudan mənə gətirdirdi az qala.

Ciyərimin atışın su çilədi neməti,
Nə canımda tamah qaldı, nə xəstəlik illəti.

Bu qaydadır, şərab içən ifrat etsə, məst olar,
Sərxoşluğun ifratında ölüm kimi qorxu var.

Nemət içən qərqrə olanlar bu dünyada çox qalmaz,
Mürəkkəbi çox götürən qələmə yaxşı xətt salmaz.

Tərif ilə, xahiş ilə başlanıbdır qəsidəm,
İndi gərək təşəkkürə ona itaət edəm.

Tərif şair ürəyində bulaq kimi çağlayır,
Qələmə ilə seyrəli tapır, şimşək kimi parlayır.

Mən başladım ələddin tərifmi yazmağa,
Qoy Səmidə qəbiləsi işimi qoysun lağa.

O Xorasan ağasıdır, müqəddəsdür nizamı,
Zinət vermiş İraqa da, İrana da kəlamı.

Şah libası geyinməklə məmləkəti ucaldır,
Həq danışan dili daim həqiqəti ucaldır.

O cavandır, o alimdir, düz yol tutan vəzirdir,
O Musadır, o Harundur, o Yüşdür, Xızırdır.

Fəzilətli ətli elm, hünər ucalar,
Həssan onun bir durnağı, barmağı Səhban olar.

Tale mənim soruşmağına gəlir məni sarsıdır,
Onun qapı döyməyinin həqiqət mənasıdır,

Həqiqəti duyan ürək aydın bilir, məni varam,
Mənalardan məmiriyəm, qüdrətli səni təkam.

Görürəm ki, iddəsi böyük, fərsiz adamlar,
Deyirlər ki: fəzilətdə Allah məndən pay alar.

Bunlar məni sevindirir şəhər atdıqca adıma,
Böhtanları deyil, düşmənlərlə adları da yadıma.

Zəmanənin Cahizidir Əlaəddin aşkar*,
Sözərinə, əməlinə sevinc, həmə də kədərlər var,

Arı kimi həmə şəhəri var onun, həmə də tikani,
Arı sancsa, çox incitməz bal yeyən bir insanı.

Əlaəddin xoş sözləri eşidirmi, ey xuda?
Eşidəni öyrənmə, gətirmə heç yada?

O düz yolun Keyxosrovu, başında var qoşa tac,
İran ona tabe olub, Rumsa göndərir xərac.

Onun parlaq zəkəsindən, cəlalından danışsan,
Gecə ötür, xoruz banlar, səbh açılar, söklər dan.

Şövgü mənı qapısına doğru yola salınca,
Elə gəlirdim, sanki mənı at çapırdı dalımca.

Allah dini rövnləq tapdı sənı nı mənıllərındən,
Arzum budur: bu mübarək cəmalını görüm mənı.

Zaman düşmənlə kəsilibdir, ömür keçir, gün ötür,
Gəncliyimi qaytar mənı, mənı murada yetir.

Dünya sənı nı lındır, şadlıqla vur başa sənı,
Sərlərsən mənımkidir, sözlərimdə yaşa sənı!

27. İMAM CƏLALİ DDİN İL-Xİ VARIYI

Rübab inlədi, sordum: nədir bu ahü fəğan?
Sənı nı dı bağrına hicran qəmi salıb dövrən?

Dedi: gözəl vətənimdə günüm başa yetdi,
Mənımlə qardaş olan dostlarım çıxıb getdi.

Maral görüncə mənı ağıladı, fəqət gözlər,
Deyirdi: eşqdə axtarmayın şəhimdənlə sər.

Zəhər kimi acı sözlərlə etdi bağrımı qan,
Piylə gözləri dərdimə etmədi dərman,

İnad ilə qorudu qız kimi o, ismətini,
Verirlər indi mənı ehtiras töhmətini.

Bu töhmət ilə sənım sanki parı-parı olub,
Çadırların çöküyü qəlbimin qanıyla dolub.

Günüm qaraldı qızın saçları kimi qəmdən,
Sulandı yer, o qəddər qan ki, axdı sənımdən.

Gəlın, o yazıq qızın halına yanaq, dostlar,
Vəfalı dostluğa, insafa yas tutaq, dostlar!

Nişan qalmadı gənclikdəki şücaətdən,
Bilik çadırları, saflıq, quru kəramətdən.

Necə biz ağlamayaq, qəmli rəhədf olduq?
Xəzan çiçəkləri tək biz açılmadan solduq?

Göründü halımı, ikrah edirsən dostlar gər,
Mənim bu haluma düşmənlərim yəqin sevinər.

Gözümdəki yaşı yaquta, ah, döndürdi,
Yol üstünə səpilən bu ucuzlu gövhərdir.

Cəvahir tutulur mənbəyi olanda sübut,
Məgər sudan yaranır torpağa düşən yaqut?

Səadət qəşu sənə da alıb getdi,
Bu nəhs quşlara tale məni düşər etdi.

Yanaqlarım çəməni döndü, bitdi sünbüllər,
Ömür ötuncə o sünbüllər oldular xəncər.

Nikah bağladı yarın xəyalı ilə gözüm,
İşiq çoxaldı gözümdə, düyündə qaldım özüm.

Gözümdə sakın olubdur xəyal tək canan,
Nədir səbəb, düzülüb kirpiyimə titrər qan?

Bu qan ki, yaxdı yanar odlara mənim canımı,
Gözümdəki o xəyalın bəkarəti qanımı?

Qan axanda gözümdən, məni şaşırdı bu qan,
Dedim: necə doğulur hindlidən bir slavyan?*

Qərbdədir, yuxuya hamil olan gecələr,
Xoruz banıyla doğar daima işıqlı səhər.

Üzüm tağında gər rəngbərgəngsə salxımlar,
Qədəhdəki mey döndükdə ləl rəngi alar.

O dilbərin s z   ld n qərarımı aldı,
V cudumu o sözüylə cəhənnəmə saldı.

"M h bb t, aşiqi g zs z də a ladar" dedilər,
Bəli, g z a ladar, "ha" h rf n  d n rs   g r*.

Gecə d   n  ehi odlu Günəş necə qurudar,
Elə qurutdu ciy r qanımı yanar ahlar.

Gözümdən axsa da ya lar, o dilb r  g ld m,
G l   günahsız uşaqlarda r smdir, bildim.

T bi tim coşar, Hindistanın baharı mənəm!
Bulud kimi ba r b, g z yaşı töküb, g l n m.

Soru dular: - N  üçün ağlayırsan, ey şair?
Dedim: - Bu a lama n mənşəyi məhəbbətdir.

Zaman var idi, m n  sevginiz  mayildiz,
Unutdunuz, n  üçün özünüz min bəlayə  evrildiz?

- G l rm  n? - dedilər, söylədim: - Bəli, g l r m!
Sizə g l b də, bilin, d   ni     bilirəm.

Bizə xəyanət edənlər y q n cəza alacaq,
Cahan verən bu cəza damcı-damcıdır ancaq.

M nim  varlı  a ımda o fəxr edən dostlar,
G r nd  yoxsulam indi, h qar t ilə baxar.

S ni o dostluğa, qarda lı a q s m verirəm,
Danış, həqiqəti a ,  tiraf gözləyirəm.

Hanı cavab? Məgər g z yaşında q rq oldu?
K l oldu ahım odunda, s may  sovuruldu?

Cavab almağa tez a iq n var isran,
Cavab yoxsa da, "amin"   l tutun barı!

Mən hicqırıqlarımı boğmaq istədim qəsdən,
Məhbəbbət hissini, gördüm, uzaqlaşır məndən.

Üzü qızardı onun, bildim eşqdir boğulan,
Mənim üzüm də qızarmışdı hicqırıqlardan.

Kim eşqə düşsə, bu sevdada can fəda etməz?
Həyat bitsə də, eşqin nəşidəsi bitməz.

Kimin qanında vəfa vardır, eşqlə yaşayar,
Ölərsə də, onu məşuq ilə vəfa yaşadar.

Vəfa dəyərcə iki aləmə bərabərdir,
Onun bahası nə insan qanı, nə gövhərdir.

Burax məni! O sürəhi boyunlu dilbəri məni,
Vurulmuşam, demişəm, yanmışam qabaq səndən.

Məni Vətəndə ikən o, çağırdı ibn-cəla*,
Sahibdir indi məni qürbətə həmin adla.

Vətən batırdı mənim bağrıma zəhərli tikan,
Fəqir idim, canıma qəsd hazırladı dövrən.

Gəmirdi canımı qürbətə dişlərilə fəraq,
Bəla nəhəngi məni izlədi ağız açaraq.

Yad ölkələrdətimi çeynədi, tüpürdü mənim,
Cığır tutub gedirəm, qarşıda əziz Vətənim.

Qürur ilə quru xurma kimi məni o şəhər,
Yesə, yeyər tətimi, boş çəyirdəyi tüpürər.

O bir dəniz kimi dalğa vurur, məni aparar,
Alar qucağına, öldükdə sahilinə atar.

"Vətən! Vətən!" deyərək ağladım, canım yandı,
Sümüklərim gözümün yaşı ilə odlandı.

Gecə geyindi zireh, bir mühib zülmətdən,
Süha çıxıb, onu deşdi, açıldı köksü həmmən*.

Tutub da zülməti qovdu Xəzib ilə Səlaq*,
Apardılar geriyə sübh göstərində liqa.

Sökəndə dan, oxudu "Vəzzüha" xoruz ucadan
Düşə qaranlığa - tapdı işıq ucu ondan.

Göyərçinim gətirən naməyi nəzər saldım,
İsitmə tutdum, Əlim göydə heyrətə daldım.

O namə faciədən, zülmədən verirdi xəbərlər,
Vəzifə sahibi olmuşdu nəncib gəldələr.

Ürək zəbanı çəkib yandı, gözlərim doldu,
Ucaldı ah dumanı, qüdrətim nəhan oldu.

İki gözümə axan yaş deyildi, neysandı,
Təklərim tökülən göz yaşla islandı.

Könülə eşq qopardı dəniz kimi tufan,
Gəlmim qırıldı, qalıb dalğalarda sərkdən.

Əlac qalmadı, Şirvanı bir də tərk etdim,
Könül, sorağına düşmüşdü, Təbrizə getdim.

Qohumların qayığı dalğaya düşüb batdı,
Fəqət mənim qayığımı ki, mənzilə çatdı.

Düşərgə saldı köçüm bir zaman biyabanda,
Ucaltdı baş çadırımla göy biyaban da.

Dəniz ki, yurdu mənginliyiylə qucmuşdu,
Məni uzaqda görüncə acıqlanıb coşdu.

Əməklə hümmətim idi çadırdakı iplər,
Odur, başı qurularəkən ucaldı ərşə qəddər.

Gedərkən, h qq yolu Tuba d n nd  sirda ma,
Sarındım o ağaca, düşdü kölgəsi ba ma.

Belim b k ld , necə qatlanar  adırd  t k,
  yilm dim qapısında z r əhlinin d v  t k.

Başım ucaldı, toxundu yaşıl  adırd  f l y ,
Sevinclə g z yaşım axdı  adırdakı   k y .

Vüsal t  n siy m mən, yetirdilər bulağa,
Su verməyib, kuz mi qoydular da da qala a.

Mənə kifayət edər bir udum su, indi fəqət,
Kuz m de ildi, ömürlük mənəm suya h sr t.

Uşaq ki, bic do ulubdur rəzil anasından,
Atasını tanımaq ist y r, ke inc  zaman.

Ana xəyanət ilə  l   kibs  ism td n,
  min olarmı onun oğlu? Bir d   n bunu sən.

Həyat əlində necə q rq olar utancaq adam,
Bilik suyunda elə q rq olunma ımla  adam.

Mən elmi tutdum, odur q tlim  verən fərman!
Bəli, bu q tldir ancaq bu al mi yaşadan.

Necə ki,   m kişilər şöləsi ucaldıqca,
Ki ildi qəlbim, ona elm nur saldıqca.

T bi timd  tamah kökləri qırılmış    r,
N  f rqı var? K r m  hli verər, xəsis   r d r!

   qlı al m  h sr tl  kor qalan bir göz,
N  f rqı var? Gec dir bu şəhərdə, ya gündüz?

Cavanlı ımda co an bir bulaqdı ilhamım!
Hanı o ba , o bulaq?   ld  boş qalıb camım!

Vidalaşanda cavanlıqla ağladım, ancaq,
Deyirdilər ki, arındı bulaq, su saflanacaq!

İradəm fəliyi səqf bilməyirdim mən,
Qapazlayan məni taleyimdi, bəxtim - rəyan!

Yilmə sində qürur əhlinin bir hikmət var,
Təvazö əhli olan tez qüsurları anlar.

Gedəndə sərvətim əldən, buna fikir verdim,
Yerə dikib gözümü, xudbəşməndliyi gördüm.

Öyünmürəm, qızılım yoxsa, hümmətim vardır,
Kasıblığın özü də mərd bir havadardır.

Cahanı mən boşadım üç tələq ilə çoxdan,
Necə geri qayıdır? Çıxmışam ki, var-yoxdan?

Yalançı vədilər ilə ömür başa çatmış,
Çadırcığım da toza, torpağa yaman batmış.

Mən bu ağılı, bu idrakı xaliq etmiş təta,
Sözün pərisinə oldum fəzilətimlə ata.

Hünərsevərləri nəzmim kamal dərsi verər,
Cahanda söz kimi yoxdur dəyərləli bir gövhər.

Bulud şəhiylə gər körpə otları suvarar,
Suları ilə dənizi doyuran çox çaylar var.

Divarda səy ilə bir tor qurur hörümçəklər,
Yeganə məqsəd - ilişsin o torda milçəklər.

Arı pətəkdə gəlib hazır eyləyir mumdan,
Onun nə cib işi də başlanır əzəli bundan.

Mən indi mədh yazım, ya ki həcv, fərqləndirəm,
Mən o şux gözəlin gözəl rindin kin bitməz!

Yaman söz eyli zəhərdir ki, söyləsə Həvva,
Bəşər nədir, ilana ölməyi görür o, rəva!

Səfehlin yemidir hər nə qardaşın toxuyur,
Mənimsə yazdığımı əhli mərifət oxuyur.

Sözümün tarın xəyalı dolaşdı dünyanı,
Məliklərin dilinə çatdı, aşdı dünyanı.

Böyükdür Allah, o ki bir gecə kiçik qulunu,
Xəyalı ilə alıb, açdı göylərin yolunu.

Məddə alıb Sərtəndən, gözüm işıqlandı,
Məni əzizlədi Cövza ki, nitqim ondandı.

Fəzilətim məni Davud tək etdi peyğəmbər,
"Zəbur" qıldı məni yaxşını, pisi əzbər*.

Neçə zireh toxudum göydə pəhləvanlar üçün,
Vuruldu halqalara sinədən Günəşlə düşün.

Elə bu dəmdə gözü kor qalan bulaqlar tək
Coşub, şikayətli dil açdı sinəmə içrə ürək.

Dedi: - Sinəndə kəndər adlı bir böyük qaya var,
Məni əhatə edib, hey sıxar, yerim daralar.

Qəribədir, bədənimdə ürək də vardı mənim?
O hardadır? Bükülübdür kaman kimi bədənim.

Fəzilətimlə cahanda tanınmışam "fəzil",
Bu fəzli bəxş qılıbdır xudayi-əzzə və cəl*.

Cəlal sahibinə arxalandım, oldum əmin,
Tutar əlimi məqamı uca Cəlaləddin*.

Odur imam ki, elmi üfüqləri yol açar,
Mürəkkəbim onu vəsf etməyəndə tr saçar.

Şəriətə dayaql olmuş, hənqıqətə ayna,
Bəlağət ilə salınmış söz ölkəsi adına.

Böyüklər içrə böyükdür o, hən do bayraqdar,
Qılınçı elmə yol açmış, uzaqgörənliyi var.

Bilikdə Xızr odur, pak nitqdə Musa,
Xəlil tək yaradar, ruh verər necə İsa.

O, elm çeşməsinə Xızr tək olub rəhbər,
Nəfis salarsa, bil, İsa kimi ölü dirilər.

Mənim sözümdə gər gizli ruh qüvvəsi var,
Onun kəlamıdır, ilhamımı çəkib aparar.

O, Qəssdir, atası Sahib-əl-yadidir,
Verər kömək əlini, darda qalsa hər şair.

İradə əhlinədir bəzmi cənnəti-əla,
Şərəf bağında onun qaməti olub Tuba.

O qamət ilə tutar Sıdrə tətətin üstü qərar,
Onun məqamına bəşin özü həsəd aparar.

Sözündəki duzu almaqçın hər sevən, sevilən,
Biri ağızdan açar su, ikincisi gözdən.

Şirin nəsihəti duzlu söz ilə etmiş əda,
Qəribədir ki, duz ilə dada gəlir halva.

Var idi, gördüm onun məclisində vaizlər,
Günəş o idi, hamı peyk tək onu izlər.

Görüşdüm onda ki, fəzillərin ağası ilə,
Gətirdi vəcde məni mehriban ədası ilə.

Yazanda mədh ona, təb Rəxşi nal saldı,
Yoruldu dizləri onda, çal at gücü qaldı.

Ağam da olsa, o qardaş kimi mənə inanır,
O dostluq əhdinə möhkəmliyi və zifə sanır.

Təccüb etmə mənə, yeddi parlaq ulduz gər,
Onun zəkası önündə, desəm, sönük görünər.

* * *

Qulam xəlifələrin məsləhətçisi olana,
Böyük imam kimi xidmətim rəvadır ona.

Nəcib sifətlərini gördüm, ehtiram etdim,
Dua bilib sözünü, mən səlamına yetdim.

Tanışlığım mənə ömrüm boyu sevincdirəcək,
Bu xatirə verəcəkdir mənə sözüm bəzək.

Təbətində onun duymuşam şəfa səri,
Sevincimin sonu yox, atmışam qəmi, kədəri.

Hədiyyəsi mənə dostluqda ehtiram oldu,
O namə ilə ağ məmmamdən tamam oldu.

Qəbul qıldım, onu rədd etmək idi haram,
Gözümdə sürmə kimi gizlədib, əziz tuturam.

Qopar onun nəfəsində nəsim, həmə tufan,
Süleyman əqli duyar sehlər kəlamından.

O, Turdur, aşə bilməz dizini yeddi də niz,
O, dörd ünsürü öz varlığıyla tutmuş əziz.

Hilal üzəngisidir, dövr edən fəlkədir özü,
Fəzada nur saçan bədrdir mübarək üzü.

Xəyal onu gecə sandı, elə düşündü məgər,
Qaranlıq içrə işıqdan cəmalını örtər.

Çox mətindir o da, bil, hümmətim, iradəm tək,
Təfəkkürüm zəka zirvəsinə yüksəlmiş.

Cəlalını nə qədər vəsf edərsən, az olar,
O, Nuhdur, onda Cudi dağı ləyaqəti var*.

Məgər görübdür onu Turdə Kəlimullah,
Həra dağından onunla enib Həbibullah*.

Ona hədiyyə gözümdür, qəbul etsən gər,
Qulu satanda, onun qiyməti yəqin bilinər.

Ona xəzinə dolu inci göndərirdim mən,
Sözün yanında ucuz olmasaydı dürri-Yəmən.

Yazanda, hökməli bənər dolu dəvata döner,
Bəyan səhifəsinə barmağıyla müşk səpər.

Şəkərlə müşk onun barmağından oldu rəvan,
Bu çeşmədən hamı öz dərdinə tapar dərman.

Yanar göz ilə təmənnalı üzde, baxsan gər,
Sarılmağa qara günlər yəqin səbəb görünər.

Üzü gülərsən, edər xəliq mətləbini rəva,
Gözü qıylsa, tapar, hər nə dərd varsa, dərva.

Gözündə var yarağan, oxşayır Günş gözünə,
Qabar-qabar üzü bənzer axar suyun üzünə.

Üzü, gözü yaralandı onu vuran ildən,
Çəkinmədi, daha möhkəm dayandı vətəndən.

Dözümlüdür, ucalıb fəth qılmış afaqı,
Cahanı nura edib qərqə pak xlaqı.

Gəlib çox ölkələrə, olmuş ellər qardaş,
Odur həqiqətə vəqif, ürəkli sirdaş.

Vəkilü hakim olub, qurdu ədl ilə divan,
Çıxardı məhkəmədən şahidi deyindən yalan.

Yəhudilər onu susdurmağa çalışmışlar,
O, d vr n Həzrəti- sasıdr, d z r, yaşayar.

Həva, həvəs  li ağlı, fəziləti u urur,
Q r z evi bu x rab  yerindəcə qurulur.

O saf bir göz idi, s nm di, ı ıqlandı,
Onun odunda alışdı, h va, həvəs yandı.

Cahanı yaxsa da bir göz, nəhayət  mr  bitər,
Ziyası qalsa da daim,  z  nəzərdən itər.

Onun ziyası - onun   ridir, cilalanacaq!
Həmişə m    kimi al m  ətir sa acaq...

Sözün xəlifəsi Xaqaniy m, cahan tanıyrr,
Q sid mi hamı  ahan   rm  an tanıyr.

Bu vəsfi yazd  m insan sadə insandır,
Bilik r n tacı, elm aləmində  ultandır.

Yoxumsa da ona layiq hədiyyə,   l  göhər,
Söz incisin tel  d zm kl  yatmadım gec  r.

Nəzər yetir ona, hər beyti hikmətin canıdır,
Mürəkkəbi bu kədər m lk  - qəlbimin qanıdır,

G y r nim də qazandı bu ı d  şanı   r f,
Alıb da dimdiyin , uçdu   f hana tərəf.

Böyük imam, zəka m r  d  Cəlaləddin,
Bu  eri t hf  t k eylər qəbul, y q n!

H yalı qız kimi ruhum da söz niqabında,
Gedir bu v sfim ilə qasidin rikabında.

Himay sind  onun bu  s r  man tdir,
 man ti qorumaq d hrd  s ad dir.

Bilik, fəzilət onun sayəsində tapmı  aman,
Onu himayəsi altında saxlasın yaranan.

HƏ BSİYYƏ LƏ R

1.HƏ BSDƏ N ŞİKAYƏ T

Hər səhər qalxar göyü ah ilə fəqanım mənəm,
Qərqr olar qanda şəfqətlik çeşmi-giryanım mənəm.

Qurmuşam qəm mənclisi, yanmış söyüdüklə indi, bax,
Mey süzür mənəndən mənəmçün qanlı müjkanım mənəm.

Yüz oyunbazlıq edər, narınca oxşar bu fəlakət,
Neyləyim səfərlə ilə odlanmasın canım mənəm?

Ah oxumla hər səhər aldım hədəf, etdim şikar,
ol qoca qurdu ayaqdan saldı peykanım mənəm.

Pas kimi sardı mənəni dövrən ki, yandırсын, həməni,
Ah odumla yandı, his oldu o dövrənim mənəm.

Görmüşəmi ki, sarınsın bir çöp, nəfi ilan?
Nəfidir zəncir, ayağım çöp, gedir canım mənəm.

Bax, necə gör halqalanmış damnənimdə jədaha,
Qorxuram, tərpənsəm, agah olsun heyvanım mənəm*.

Qorxmasın ta gözəlrimin nəmismində cüt uşaq,
jədahanı gizlədər hər an bu damanım mənəm*.

Boynuma Zöhhak ilanı saldı ahəngər bu gün,
Çün Firidun xəznəsidir əqlü ürfanım mənəm*.

Oxşayır kündə ayağında dəyirman daşına,
Qanlı göz yaşım ilə işlənir bu dəyirmanım mənəm.

Paltarım xara, yaxam da göz yaşım la islanar,
Gizli dər Xara dağı nı rəxti-şılvanım mənim*.

Bu samanla torpağa dönmüş üzüm dən göz yaşım,
Palçıq hazırlar, suvansın ta ki, zindanım mənim.

Şam kimi diş-diş olubdur qıçlarım zəncirdə,
Çeynəmiş sanki qıçımı qanlı dondanım mənim.

Qütbət k saxlar mən ni çarmıx dəyişməz nöqtədə,
Bu Zühəlsima iki Mərix zənəb-sanım mənim*.

Surtək saldı fəğanım göylər min vələvlə,
Bu dəmir kürsüdə olcaq saqi-lərzanım mənim*.

Söykənib divarına zindanın, üz tutdum göyü,
Asimantək güllər açdı çeşmi-giryanım mənim.

Qoz içində möhnət ilə mən dayandım üz-üzə,
Bağlıdır fındıq kimi zindanda hər yanı mənim.

Gündüzüm qəmlə, gecəm hey "Allah, Allah"la keçər,
Dinləməzmi naləmi o həyyi-sübhanım mənim?

Eylə qorxuncdur bu zindanda mənim hər bir gecəm,
Qorxudar məhsər gününü xovfi-zindanım mənim.

Yüz hasar olsa, aşar ahım və mütləq söndürər,
Şəmini bədxahların, bilsin nigəhbanım mənim.

Nəzr edib, tutdum oruc Məryəm kimi, Məryəmsifət,
Cəbrailin doğdu İsa, pak vicdanım mənim.

Xəstə bir qəlb ilə mümkün mü tutam mən də oruc?
Çün oruc batil edər göz dən axan qanım mənim.

Ağzıma iftar vətəti isti göz yaşım axar,
Yoxdur ondan başqa bir iftara imkanım mənim.

Sanki sevdalı başım etmiş bəlay mübtəla,
Qıçlarımı saldı işdən indi rəhbənim mənəm.

Dağ dəniz mir hərə dər dərmandır deyirlər, ah il,
Qızdı zəncirim ayaqda, oldu dərmanım mənəm.

Deyləmi gördüm gözümlə, nizıyl döndü tüküm,
Qıvrılıb Deyləm tükütlük cismi-piçanım mənəm.

Bir rübab oxşaram, kasım, xəzinəm boş qalıb,
Boynuma kəndir salıb zülm ilə düşmənim mənəm.

Dan qoydum ovcuna - gördükdə bir hindu qadın,
Tapmadı, əfsus, o falçı - harda xırmanım mənəm.

Zərək itmək, gül kimi solmaqdan əsla qorxmuram,
Dilsizləm pərvanəlik, çıxmaz bir əfğanım mənəm.

İldə hər gül hər qızıl əğl tikandır, qoymaram,
Bir tikana seyd ola əqli-süxəndanım mənəm.

"Zər" sözündə iki hərf var - qovuşmaz heç zaman*,
Razı ollamı qovuşsun zərli vicdanım mənəm?

Samiri tiyəliyəm, Musa təbiət olmaram,
Bir buzov dırnağı olsun möcüzə kanım mənəm.

Həsrətə yayda söyüd yarpağına, qədrim bax,
Oldu Tuba şaxsindən yayda yelpənəm mənəm.

Xurma yarpağı mənəm, yelpazəylərlər mənə,
Çün sərin ahım dodaqda titrədən canım mənəm.

Oxşaram müşkə, mənə gər yüz hasara salsalar,
Çulğayar dünyanı öz ətrilə reyhanım mənəm.

Müşk kimüxt üz tutub, bir gün dedi rüşənd ilə:
- Sən nə çirkinsən, varımdır rəngi-əlvənəm mənəm.

Tez cavabında dedi müşk: - Ey həyasız, az danış!
Ə trim ilə oldu dünya xoş gülüstanım mənim.

Güzgütək zahirdə parlaqsan, içindir qapqara,
Kimyayəm, zahirimdən xoşdu pünhanım mənim.

Kəbəyəm, cümlə mələklər səcdə edərlər mənə,
Çünkü İsa tirməsindən oldu xüftanım mənim.

Məskənim çirkin de olsa, xatirimlə gövsərim,
Cənnətdə mərac üçün vardır hər imkanım mənim.

Kütbeyin düşmənin mağara axtarır gizlənməyi,
Hər biri olmuş, odur, quli-biyabanım mənim.

Abinusam mən, sədəfilə batmışam deryalara,
Olmaram çöp, üzde olsun kəfilə cövlanım mənim.

Əql mənə, feyz mənə, qəlbü can da mənədir,
Aləmin həqqi nədir ki, verə fərmanım mənim.

Ülviyəm, ruhaniyəm, qeybi doğuldum qüdsən,
Qoy bunu inkar qılsın xəsm-nadanım mənim.

Şirnim olmuşdur şərit, nənmim - insaf, dayım - əql,
Oldu dörd ünsür anam, ülviiyə tərkanım mənim.

Səbrlə doldu təbiət dayəsinin döşləri,
Ki, təriqət oldu aləmdə də bistanım mənim.

Həm Xəlilullah kimi oldu atam nəccar əli,
Məryəm bacı olub tərsə anacanım mənim.

Gəlmişəm dünyaya mən beylə gözəl, saf çeşmədən,
Xəliq olub ol çeşmədən gövhərli ümmanım mənim.

Fəqr bətnində yetişdim, nitq əli oldu mamam*,
Oldu yurdum elmü ürfan yurdu - Şirvanım mənim.

Fırfıra fırlatmadım qəflət üzündən bir kər,
Çünki hər an valideyn olmuşdu pasbanım mənim.

Nər dəvəm noğalanızı dadmamışdır sizlərin,
Dolmamış xamlar lələk kimi, hər myanım mənim.

Qoy vətənim düşsün hurilər, mələklər boynuna,
Bakir meydan qanından dolsa peymanım mənim.

Mey içərsən də, rəvadır, çün dünyanın vermiş peşin,
Zəhmət həqqimi mənə cənnətli dehqanım mənim.

Səğrim alsın deyər, torpağa düşdü ruhlər,
Ta behişt içəri içilsin qırmızı qanım mənim.

Nurlu "Quran"la qara daşı gərək hər an öpüm,
Tutsa da gövsər kimi dünyanı ehsanım mənim.

Nitq gənci sahibi, söz mülkünün xaqaniyəm,
Vardır hər bir kəlmədə yüz gənci-xaqanım mənim.

Bax, elim - Cövza, qələm - Hut oldu, mənə –
Sünbül, Sünbül Hutdan doğar, Cövza – qələmdanım mənim*.

Yeddi ölkədə yazarsa kimsə iki beytimi, Kafərim,
Darül-Qəməm - darul-imanım mənim*.

Bu-ləhbələr döyüşməkdən nə qorxum dəhşət,
Mustafanın mehri olmuş lələk qalxanım mənim*.

Qasimi-Rəhmət, bülqasim, Rəsulullahdır,
Canıma, qəlmi sahib, şanlı sultanım mənim*.

2. HƏ BƏDƏ N ŞİKAYƏT VƏ AZAD OLMASI ÜÇÜN RUM QEYSƏ RİNDƏ N XAHİŞ

Türsələrin xətti kimi türsin işlər fəlak,
Boynuma bir zəncir salıb, saxlar məni rahiblik.

Bu deyirdi sakini deyil məgər həzrəti İsa,
Ki, Döccənin işin işlər minə rəngli kəlisə?*

Bax, Məryəm min sapı kimi ikiqatdır bədənə,
İsada ki iynə kimi tükəldir qəlbim mənim*.

Möhkəm iplə qəlb-qolumu bağlamışlar burada,
Necə İsa bir iynəyə bağlı qalmış orada.

Necə olmuş: Döccə kimi tükəlgöz olan bir iynə,
İmkan tapıb, sancılmışdır İsanın sinəsinə?

Rahiblərin paltarı tek gündüzüm olmuş qara,
Hər gecə məni rahib kimi başlaram ahü zara.

Sur kimi nəfəslənin ahlarımla hər səhər,
Mavi damın bacasında yerləşən xaç dəşilir*.

Düryaları buxar edən ahıma tuş gəlirlik,
İsa üçün toyummümgah oldu dördüncü fəlak.

Mən ülvə atalarım olmadılar mehriban,
Odur ki, məni saqınıram İsa kimi atadan.

Mən bilik ulduzunun nə olacaq faydası?
Mən zülmətə, parlamaqdir ulduzumun qaydası.

O olmuşsa Keyxosrov tük İran, Turan hakimi,
Niyə zülmət bir quyuda qalmışdır Bijən kimi?

O dördüncü göydə İsa Günəşlə həmxanasa,
Bundan nə həzz ala bilər İsa quşu - yarasa?*

Niy İsa öz quşunun özü tıbbi olmur,
Ki, o quşun kor gözün özü bağışlasın nur?*

Tıbbimin bu körpıri bir İsayə oxşar,
Anasının paklığını hər biri etmiş iqrar.

Mırrı xurma ağacıyla göstərmiş möcüzü,
Mın tıbbimin paklığına şahid gıttır sözü*.

Beş yüz ildir doğulmamış mınim kimi sınıtkar,
Yalan yoxdur bu sözümdə, mınim min şahidim var.

Yaralanmış gönlüm oxşar barlı an şanına,
Verdiyim bal bulanmışdır ürüyimin qanına.

Ah odumla alışaraq yanan bu yağlı dilim,
-Tırsamıyam mıgır? - Dönüb olmuş mınim qındilim?

Düşmən mını zıncir ilə bağlamış üç tırrıfdın,
Asıb daim odlayırlar, mıgır bir qındilim mın?

Axıdıram, Mırrı kimi yer tikib başımı,
Mısihanın nıfsitk saf olan göz yaşımı.

Nec iki "elif" durar bir "tına" sözündə,
"Tın"ın o cür dayanmışam arxasında, önündə*.

Mın zırrı yardım etmir tıssüfu dostların,
Nı lüzumu var bu qıddır fıryadın, ahü zarın?

Zımanın pisrindın hıqqı aparram pınah,
Allahsız haqq yoluna özü-gıttırsın Allah.

Abbasıl qapısına getmırm kömük üçün,
Sılcuqıl qapısında inlmırm birc gün*.

Bu dövrədən görmımişm nı dalıt, nı kırmı,
Nı Arslan, nı dı Bğra qapısına gedmırm*.

Yusif yoxdur, qıtlıq günü eləsin mənə tənmin,
Birdir mənənim gözlərimdə Yəhuda, İbn-Yamin*.

Müsəlmanlar mənə qarşı ədalətsiz oldular;
Mən dimimdən əl çəkimmə? Bunun nə mənası var?

Yeddi yerdən din elmini təhsil edəndən sonra,
Yeddi kitab üzrə vəhyi təhlil edəndən sonra.

Əzbətləyib "Əlhəmdüllah", "Əlkəhfı", "Ərrəhman"ı,
Həm "Yasin"i, həm "Tasin"i, həm "Mim"i, həm Tahanı

Miqatdan Həccə gedib, təvaf edib Kəbəni,
Səyü cümar icra edib, görüb Əsl qibləni*.

Otuz ildə neçə dəfə cillə tutandan sonra,
Nece gedib Əlli günü pəhriz tutum aşkara?

Yəhudanın tay-tuşudur, düşmənlərim, odur, mən,
İsa kimi çox qorxuram gözlənilməz tənəddən*.

Nədir Əmrin, Yəhudanın sitəmindən qorxaraq,
Mən Sükuba kilsəsinə düşüm Əlindən qaçaq*.

Nədir Əmrin, gedib küfrün kəndərində yer tutam?
Gözləməyim öz dinimin yolunda ali məqam?

Abxazların qapısını, gedib, döyüm Əlimi?
Rumluların məzhəbinə iqrar edim dilimi?

Qibləm olan beytüllahdan mən necə üz döndərim?
Olsun Beytəlmüqəddəsin məhrabı səcdə yerim?

Əlli ildir müsəlmanam, ağartmışam saçımı,
İndi gedib ayağıma zəncir edim xaçımı?

Məhkumluqdan, gedib, öpüm kəlisanın zəngini?
Zülm Əlindən züniar asıb, dəyişdirim rəngimi?

"Sıryanilır" hıdisini "İncil" üzrə şərh edim?
"Tövrat"dakı mümməni oxumağa mən gedim?

Nacorməklik hara, Məxran kilsəsində mən hara?
Bokratilır qapısına gedib, istəyim çara?*

Necə, gedib, zahid kimi mağaralarda qalım,
Əynim bir çuxa geyim, orada "molo" çalım?*

Əvəz edim bir palazla ipək xara köynəyi?
Bətriq kimi yurdum olsun qayaların tili?*

Uşaqların boğazına taxta dua asantək,
Bu yaşında xaç asarsam, ağılsız olam gərək.

Mən hörmət etməzlərsə Abxaziyada, nə edim?
Oradan da yola düşüb, Rum ellərinə gedim?

Gedib Rumun heykəlinə məktəb açım tələdən?
Mətran qoyan ayınları başlayım təlimə mən?*

Səqqa oğlu kimi atım ridanı, təyləsanı?
Züniar asım, bərnəs geyim, olum donuz çobanı?*

Verim böyük Tərsiqusun qarşısında imtahan,
Söhbət açım Cəbrayıldən, oğuldan və atadan?*

Bir sözümlə nə qədər var üç əsasə inanan,
Haqq yoluna çıxar dərhal tərdəddü quyusundan:

Üsqüf mənim biliyimi üstün tutar, verər həqq,
Yəqub il, Nəstür ilə Məlkəyə qarşı mütləq*.

Kəşf edərəm öz əlimlə əsrarını lahutun,
Göstərdərim nə deməkdir həyuləsi nasutun*.

Dərs almağa məndən - gələrdəstdəstdə keşislər,
Onlar hələ mənim kimi bir alim görməmişlər.

Deyirlər ki, bu, hikmətdə ikinci Bətimusdur,
Böyüklükdə, hörmətində şəhərtli Filakusdur*.

Qüştəntinə aparılan yazımın hər kəlməsi,
Ölülər hünut olar, dirilərin sürməsi*.

Mən Musanın əsasını, hardan olsa, alaram,
O əsanı sındıraraq, xəç şəklinə salaram.

Məsihanın eşşəyin peyinini basıb mən,
Burun qanın dayandıraram qoca abidin fəvri*.

Səmərqənddə Buxaranın xaqanına tac deyil,
Göndərilmə o eşşəyin noxtasını hədiyyə.

Gümrahların göz yaşıyla dırnağını eşşəyin,
Tutduraram mən qızıla, lələ, yaquta, yəqin.

Üç "üqnumu", üç "qurquf" u, öyrənmə mən zər*,
Dəlillərlə məzmununu şərh edərmə müxtəsər.

Nə çay idi, nə cimməkdi, nə yengində püfləmk?
Bir halda ki, çılpaq idi Məryəm, Cəbrayıl sağ tək.

Necə yəni bəkarəti pozulmadan, Məryəm, min,
Bətnində bir gövhər onun canlandı həmin-həmin?

Necə İsa doğulduğu dəqiqədə açdı dil,
Necə Məryəm sübut etdi ki, o günahkar deyil?

Necə İsa yaratmışdır canlı bir quş palçıqdan?
Necə ölmüş Azər o yenidən vermişdi can?

Dara çəkilən zaman İsa dedi gedirəm,
Yuxanda öz atamın səsinə dərk edirəm?*

Əgər Zərdüşt dini ilə maraqlanarsa qeysər,
Əlim ilə "Zənd-Avəsta" ayınları dirilər*.

Deyirəm ki, od nə idi, haradan yarandı "Zənd"
Ki, onların ikisindənin adı aldı zənd-pazənd?*

Nə kül idi, yerdə qalan o oddan ki, bir zaman,
Alışaraq yandı, etdi Xəlilullahı heyran?

Bir möbədi tarazıya qoyub, axtarsam taraz,
Luka oğlu Qəsta onun yəqin pərsəngi olmaz*.

Nə üçündür bəddənin milçəkləri fitə bağlar?
Nə deməkdir çiyirtgənin ayağında o şalvar?

Məşhur olan Cin "tərtəng"i "Tənglüşə"dan gözəl*,
Qeyserlərin şənində mən yazaram təsnif, qəzəl.

Ey Xaqani, bu yaramaz fikirləri boşla sən,
Çünkü bu cür fikirləri şeytandır təlqin edən.

İsa üçün nə düşünür alçaq olsa yoldaşı?
Pis və zirdənin qavraya bilər sultanın başı?

Bəsdir daha, küfrə son qoy, təzədən imana gəl,
Tövbə eylə dediyində, arzulardan götürəl.

Söylə: iqrar edirəm ki, böyükdür, təkdir Allah,
Mənim tərif etməyimdən qat-qat yüksəkdir Allah.

Buradadır İzzüddövlə, Rumun böyük hakimi,
Nəyə lazım Ruma dedim yoldan azanlar kimi?

O, İsanın sağ əlidir, həvarilərin bayrağı,
O, Məryəmin əminidir, nəsaralar dayağı.

Sən ey İsa təbəttəli, Qeyser oğlu, sən mənəni,
Dinlə bir az, and verirəm bir allaha mən səni;

And verirəm Cəbrayıl, ruh püfunə, Məryəmə,
Həm "İncif", həvariyə, həm İsbni-Məryəmə.

O doğruluq beşiyin, o bakir hamil,
Həm o il, o qola ki, mayalandı yel il;

Çaxmaq daşı, qsa deyri, Beytül-müqəddəs mən,
And verirəm Şəlixaya, nsariyə, pak ikən*.

And verirəm züniar il, naqus il qəndil,
Yuhəniaya, Bəheyraya, Şəmmasa, gəl, rəhm el*.

Həm allaha, həm qurbana, həm Fitr axşamına,
Həm Məryəmin orucuna, həm heykəl bayramına;

Məryəm ki, qoymamışdı Yusif baş yastığa,
İsaya ki, yerləşmiş bəndə uşaqlığa;

O ağac ki, həqqin ruhu olmuş onun meyvəsi,
Sən olarsan o ağacın qol-budağı, rüşsi.

And vermişəm o qışa ki, birdən dönmüş bahara,
O qocalmış ağaca ki, cavanlaşmış dübara;

Kəlisada inləyən k "molo" çalan rahib,
Öz ilil öz boynuna zəncir salan rahib.

And verirəm o üç bürcə, o ulduza, o Aya,
O təslis, o tərbi, təsdis, səlasıyl*;

O üçlüy ki, ucadır samanın ülkrindən,
Dörd yan xaçə, külək üçün düzən bacaya, sən.

Mən Beytül-müqəddəsi görmək üçün rüxsət al,
Bu xüsusda dünyaların sultanını başa sal.

Ki, üstüvə xətti ilə mehvərin xətti gəlir,
Birləşsələr, nəticədə bir xaç mələk gəlir.

Layiqdir ki, bu şerimi İsa öyrənsin əzbər,
Təsbihində vird eyləsin hər beytimi səhrələr.

3.

Ruhum bu can mulkünü türk edib gedən kimi –
Rahatlığın pərisi atıb getdi qəlbimi.

Bizi bərişdıracaq nəfəs idi arada,
Baş alıb, ortalıqdan bir anda çıxdı o da.

Qalmışdı tək kə kölgəm, o da getdi aradan,
Artıq adım, nişanım silinmişdir dünyadan.

Evimin dörd divarı baca kimi söküldü,
Astanası dağıldı, səqfi yerə töküldü.

Könlüm nərd oyununda düşmüşdür şəşxanaya,
Qanlı göz yaşım gərək on yeddini sanaya.

Duzlu su gözərimdə axdıqca hey torpağa,
Ayağımın altını döndərmişdir duzlağa.

Fəlak mənim qəlbimi nişana aldı, atdı,
Atdığı ox işəyib sümüyə, cana çatdı.

Dünün gecə ahıma hədəf etdim göyləri,
Qanlı bulud bir anda çulğaladı hər yeri.

Ürəyimin başında bir kədr tutdu məskən,
Deyəsən, getməyi cəhə o heç zaman bu yerdən.

Gəlib, çatdı dostumdan məktub gətirən o quş,
O quş ki, səhər-səhər öz yuvasından uçmuş.

Lakin, o gördü əsla ayağa qalxmadım mən,
Qəzəblə endi yerə, kədrli qalxdı yerdən.

Bir əjdaha yattırdı ayağımın altında,
Buna görə ayağa dura bilmədim onda.

Ayağımın üstün qoyulmuşdu dəmir dağ,
Ayağı dağ altında olan qalxar n  sayaq?

Xaqaninin ayağı açıq olsaydı,  lb t,
Qalxardı,  z yerindən göstərərdi o hörmət.

Zöhhak ilanlarıyla sarınmışdır ayağım,
Onunçundur gözümdən mirvari yağıdırmağım.

Ayağıma sarılmış iki  fi ilandan,
Tavadakı balıq t k qovrulur qəlb, yanır can.

Ah  k rk n, təndir t k alovlanır b dd nim,
Odlu ilan t k çıxar alov ağızından mənim.

Sataşdıqca g z m  keşikcisi m hb sin,
Q lbimin yaraları qovr edir həzin-həzin.

Bir quduz it zindanda keşikcim olmuş mənim,
Ağlar gözümdən şirin yuxum qovulmuş mənim.

Sudan qorxar, deyərlər, quduz it qapmış insan,
Bununçundur ki, mən də qorxuram g z yaşımdan.

 r yimin odundan g z yaşımlı olmuş buxar,
 kdiyim soyuq ahdan qısa d n r hər bahar.

Nar dan sin  bənzər t kd y m g z yaşımdan,
 z m olur hər gecə şəfəq kimi al-əlvan.

Qıçımı zəncir kəsib, topuğumdan qan axır,
Elə bil yağış seli iri novdandan axır.

Bəlkə ahımdan dəmir qızararaq əriyir,
Onun n də səslənib dəmir "   man" deyir?!

Bu dəmir xalxalımı a maq istəyən zaman,
Zinqrov kimi məndən ucaldı nal , fəğan.

Zifmiş vücudum bənzər ipək bir tel,
Bu nazik ipək tel də qüssədən gəlmiş dil.

Divarlar seyr elədi mənim solğun rəngimi,
Onların da üzləri oldu zifəran kimi.

Göy fəvvarə vurdu ürəyimdən axan qan,
Öz yolunda palçığa batıb, qaldı kəhkəşan.

Tikanlığın içində cırpınan bülbülüm mən,
Ümidimi kəsmişəm gülüstanın gülündən.

İnsaf, mürüvvət gülü qalmamışkən dünyada,
Etdiyim bu haraydan, bu nalədən nə fayda?..

Ciyərimin qanından ciyərim doymuş dey,
Mədənmin meyli yoxdur nə suya, nə çörəyə.

Can burda məhv olurkən, nəyə görəkdir bədən?
Ölürkən ev sahibi, tapılsın ev güdən?

Torpaqdan ev tikənlər axırda torpaq oldu,
Tikdikləri saraylar, kaşanları uçuldu.

Sel coşdu, dalğalandı, yaman tufan qopardı,
O, tək paltarı deyil, dərzini də apardı.

Bir qəssab dükanıdır bu fəlakət ilk çağından,
Qan axır damcı-damcı qəssabın bıçağından.

Bir yan quzu cəmdəyi, bir yanda var tərzi,
Nə köklük, nə arıqlıq düşündürür bir kəsi.

Yağlı, ucuz bir tikə mənimlə mis hər alçaq,
Mənim tikəmə həmişə arıq, həmişə bəhadr ancaq.

Dükanda döş, qabırğa, ürəkdir dəyənin göz,
İstədiyi tikəni qəssab vermir heç kəsə.

Abır-həya gedincə qorxu qalxır ortadan,
Nəyin dərdini çəkər sürüsü batmış çoban?

Çıxıb getdi, şəhərdən uzaqlaşdı karivan,
Gözətci də bac alıb, çəkildi, getdi yoldan.

Dəvə palçıqda yanmış ildırım zərbəsindən,
Türkmən azad edilmiş dəvənin vergisindən.

Arzulardım həyatda sədaqət, düzgün ilqar,
Ümidlərim puç oldu, vətənsiz çıxdı dildar.

Dad çəkdim fərasətsiz, anlamaz böyüklərdən,
Böyük qəmlər bu kiçik könlümü cəldi məskən.

Zəni edirdim dünyada var vətənlilərlər,
Yarım vətənsiz çıxdı, səhvimi etdim iqrar.

Yusifin də başına bəlalər açdı dövrən,
Qardaşlar arasında baş verən bir nifaqdan.

Bir ilin məhsuludur mənim gündəlik qənim,
Uzun illər boyunca qəmlənən olacaq həmdənim.

Budur, yenə törətməmiş yaşıl yelkənli fəlakət,
Fərtınalar qoparan, gəmi qıran bir külək.

Yox, bu tufan yaranmış qəza buyruğu ilə,
Qoy dünyada möminlər yaşasın bundan belə.

Xilas olum deyil mənim, bir qüdrətli hökmdar,
Çalışır var gücylə, artıq nə möhnət var.

Xaqanini öldürsə şah, onun sarayından,
Qisasını alar bir şah nişanlı hökmdar.

4. HƏBS EDİLDİYİ BARƏ DƏ VƏ ZİRƏ MƏ KTUB

Nə qəddər ki, dövlət sənin qapındadır pasiban,
Açaqcaqdır qapısını sən geniş asıman.

Qüreyşilər bayrağıyla sənin oldu səfərbər,
Yəmənilər xüncərinlə sənin oldu müzəffər*.

İnsaf gəlib dərğahına, oldu səninlə ortağ,
Zülmü sitəm astanandan qaçdı yaxa yırtaraq.

Fələk sənin qullarının qollarına baş əydi,
Ona görə yüksəklikdə yer tutubdur bədi.

Öz qələmin rəng vermişdir məharətlə rüzgara,
Gecə, gündüz bu səbəbdən olmuş belə ağ, qara.

Söz Misrinin Yusifləri sağlığına hər zaman,
Nuş eyləyir mənalara bədəni şadıman*.

Mənim bütün varlığımı bürümüşdür qəm, kədər,
Sənin qayğın olmayınca bu varlıqdan nə səmlər?

Mənim yüksək qiymətimi təkə bir sən bilərsən,
Simurğ o vaxt yaşayar ki, Cəməşid ona verər dən.

Gözəl bilir bu mətləbi göy cəlalı hökmdar,
Mənim kimi yer üzündə tapılmaz bir sənətkar.

Baxma, sadə bir xarratın oğluyam mən, bil, Azər,
Xarrat idi, lakin oğlu Xəlil oldu peyğəmbər.

Bu sənətdə hər kəs mənəndən öyrəndi bir fəhəhət,
Sonra, gedib, hazırladı mənə min cür fəlakət.

Bu təcüb deyil, gər bir qurşun almaz qıra,
Hünər ona deyərəm ki, almaz polad sındıra.

Gedən zaman bu dünyadan Sənəitk bir ustad,
Əvəz gəldim ona, atam mənə Bədil qoydu ad.

Boğazına dünyanın mən gövhər tökdüm o qədr,
Onu aman deməyi də qoymadı bu gövhərlər.

Sən təbimin bağçasından istə xurmalar,
Gedib, hər bir yaramazın söylədiyi umma bar!

Hər an xurma ağacından bollu xurma dərslərən,
Yel sərsə, kəpənəklər uçar ancaq söylədi.

Əgər qəmdən qocalmışsa vücudum, nə eybi var?
Mədhin ilə bu dünyanı bəzərim, ey hökmdar!

Tərifini edən qəlbim sınısın gərək hər anda,
Çün xəzinə olar ancaq xarabazar məkənda.

5.

Qəlbə təsir etsə gər qüssə, qəm,
Odlu göz yaşları yağdırar o dəm.

Tale üz döndərrib yıxsə hər kəsi,
Ondan uzaq qaçar həttə gölgəsi.

Ruzigarda vəfa görməmişəm mən,
O, vəfa göstərər bəlkə nüdrətən.

Fələyin nöqtəsiz olur zərri,ri,
O, nərddə udmuşdur çox hərifləri.

Pəncü-yek oynamış yenə də fələk,
Ki, do-şəş atana hesablar do-yek.

Məni yaxşıqla utandırmadan,
Pisliklə xələt edir hər zaman.

Açgöz bir qarışqa, dilsiz bir quşam,
Əsla qəfəs üçün doğulmamışam.

Bir quş caynağından ordu sınarmı?
Qarışqa gücüylə şəhr alınarmı?

Adətən, arılar vızıldar, ancaq,
İnsan arzularını heç vızıldamaq?

Ayağıma zəncir vurubdur fələk,
Sancır hər halqası ilan ağzıtək.

Bu dəniz mir halqalar, dişsiz ağızlar,
Necə ki, ağızsız, dişli bir mişar.

Doğrayar meyvəli, göy budaqları,
Bax, eləcə kəsir buayaqları.

Bir dəniz mir həlqədir, yoxsa ac köpək?
Qapır baldırımı qudurmuş ittək.

Xaqani ahından duman yaratdı,
O duman yuksəlib, göylərə çatdı.

Fələyin pərdəsi yırtıldı bir baş,
Bütün sirrləri fəş olundu, fəş.

Lakin, iş bunlarla düzəlmir tamam,
Tək yaradan çəkir işlərə nəcəm.

Düşmənin çox olsa da, ölüm gerçəkdir,
Hamısı torpağa çevriləcəkdir.

6.

Xaqani qürbətə basalı ayaq,
Olmuş tək qapılı bir evdə dustaq.

Nə evin içində rahat olur can,
Nə də var bayıra çıxmağa imkan.

Üzü divaradır, sanki hörümçək,
Girmiş daş altına bir qarışqatək.

Qıfıldır keşikci ona bayırdan,
Daxıldır cəftidir ona pasiban.

Nəfəsi - alovdur, göz yaşı - Ceyhun,
Qəlbi - od kürsi, ahı - od onun.

Salınmış dörd yanı bağlı bir yer,
Açılır qapısı geniş göylər.

Sükut qıfılını ağzına vurub,
Ümidini haqqa bağlayıb, durub.

Nəqdər bu ümid qonaqdır bura,
Qapını açmayın yad duyğulara.

Xaqani, xoş həyat fıkrından əl çək!
Dünyada tapılmaz dərdsiz bir ürək.

Dörd əsas üstündə dayanmış cahan,
O dərddən hər biri sayılır rəkan.

Sən də öz evin dörd cəhət axtar,
Çünki, hər təmli dörd səbəb qurar.

Şadlığın şərtisiz üç şeydir, bax:
Məhkəmədir, zamandır, bir də dost, - ancaq.

Dördüncü şərtini görən olmamış,
Çünki, yoxdan xəbərlər verən olmamış.

7.

Qucaqlayıb dizimi səbrlə səhrələrdə,
Könüllü cismimi acizliyim salar dərddə.

Təklərim gözümlün qanlı yaşıyla dolar,
Fəlakətə kəs tapar, qan dolu piyalılar.

Gözüm içində ki bir cüt gözəl doğar hey qan,
Odur ki, basdıraram qanlı körpələri hər an*.

Yazım san üzümün zəfəranı ilə dua,
Bəlkə qısır bəxtimi duam uşağa qoya*.

Zəmanə bildi: bəla xəttinə başım yilir,
Onun əliylə bəla xətti başıma çəkilir.

Bir odlu nalı edərəm dəmir kimi candan,
Civə kimi əriyər hər dəmir bu əfqandan.

Yaxıb ciyərlərimi atış zaman qəmdən,
Gözüm yaşıyla çölə düşür axıtdım mən.

Kəsər ömür kökünü qəm, odur ki, mən naçar,
Təlaş ilə aturam əl füzulluğa tərkar.

Tutubsa təndiri tufan, nə xeyri var qan tək,
O tənir qapağı qoymağa açım mən tək.

O gün ki, keçdi Ömürdən, daha geri dönməz,
Bacanda bir də dünyanın Güleş gülümsünməz.

Fələk Səyavuş üçün məndən intiqam istər,
Təhmətin önünə palçıq at çaparmı bəşər?

Sinəm çapıldı dağın bağrına, günahı budur,
Ki, məxzəninə Güleş körpəsi qalıb, qorunur*.

Axıtdı yeddi fələk cövrü gözəlrimdən qan,
Müsəxxər etdi bu yeddi yeri qopan tufan.

İki öküz - yer ilə göy ikən, o tarlada mən,
Gəlib, bir arpa belə tapmadım, salam xərmin.

Qəfəsdə bağlı qalan Zal kimi fəğan edərəm,
Ki, bəlkə Bəhmən təsir edər mənə nalım*.

Kənar edəm dey qəm çəngini yaxamdan mən,
Boğazım arğana dönmüş, edər bel şivən.

Qəmin mənimlə elə ünsü var ki, il uzunlu,
Nə yaz, nə qış o mənə türk edər, nə də mən onu.

Çin ahusu kimi mənəndən ki, müşk hasil olur,
Əcəb deyil, yediyim yasəmən, qızılgül olur.

Başım diz üstü, könül bağına uçub gedirəm,
Qonub da, Sıdrı ağaçında quş kimi ötürəm.

Çəkəndə karvanı mən, qəm də onda bir dövətlik,
Çatanda mənzil, mütləq belim yüklənəcək.

Olubsa qəmdən ürək iynin gözündən dar,
Qəm ilə yüklü dövət iynin gözünü tapar*.

Səpib fərh toxumu bağrıma, kədr dərdirəm,
O küpdə bəslədiyim mey çöküntüdür, görürəm.

El içində qaçaq düşən qərib Simurğəm,
Odur ki, Zal əvəzi munisim olubdur qəm*.

Zəmanə ünsənəsimini kəsdi gülşəndən,
Kədr səmumu ilə yaxmışam o gülşəni mən.

Mənim qida verənim fəqr piridir, gördüm,
Fəqirlik astanasın nəfsimə məkən verdim.

Əsərsə gülşənə nəfsim yeli gər bir an,
Vurar o gülşən odundan həyat suyu fantan.

Bianı yükləyib Hindistana aparsam gər,
O ölkədə qəmar udundan heç qalarmı sər?

Nə vaxtdır ki, səfa əhlin müridəm mən,
Bir az da deyrdə qoy dərslərim bəhməndən.

D v -pişik oyunu oynayır bu alım  g r,
  limd  t sb h olur gah mənim də, gah sağır*.

Çətin ki, t b m z mm t  m dhd n usana,
Uşaqda rəğbət olur gah lövhə, gah sapana.

M nim  rind rin yetməmiş yolu yarıya,
Yoxumdu R xş,  lacsız g r k min m yabıya.

Yoxumsa m şkl  ahu, keci,  k zd n mən,
G r k tədarük edəm müşk,  nb r  lad n.

B y kl y ml  f  kt k duram başı aşığı,
Yerim ola bu t vaz l  torpağın qucağı.

Məni  z rs  də d şm n, g r k sev m onu mən,
  limd n heç nə zərər görməsin quduz d şm n.

Qılınc ilə h d  rs , hamı qılınc? Ged r m,
Onu alıb,  z əlimə boyunbağı edərəm.

Tamah x rab si olmuş  g r m n  məskən,
G r k  z ağıl m ilə xətt  kim o m sk n  mən.

K sif al m  bu gözlərim salarsa nəzər,
 z h mm tim g z m n qarşısında pərdə   k r.

Daş h rl y n  k z m, bağılab gözüm möhkəm*,
N  başım h rl n , h m də nə yağa g z yetir m.

Uyub cahandakı var-d vl t , qalan deyiləm,
Sarınsa bir ağaca, qopmayan ilan deyiləm.

G y rcin m ki, mənə nam  verdilər, aparam,
Darı d ş rs m  g r, dəstədən geri qalaram.

Xüsusi dostu belə olmasam da haqqın  g r,
Çox ehtimal, goz m cənnətə m ni yetirər.

Behişt bağına can, qılıb, ağulla çatsam mən,
Bu üçlük ordaki səkkizliyi edər məskən*.

Mən cibin kimi ruzi yaranmamış cəmdək,
Mənim pətək arısı, nemətim - gül ilə çiçək.

Fələkdən istəsəm isti, soyuq təam gər,
İki fətril fələk süfrəmi müzəyyən edər*.

Günəşli, Ayla gər qaneyəm Süleymanlık,
Niyə qarışqa kimi toplayım ovuntu çörək?

Dəniylə Pərvinin illərli bəslənib Nəsrəyn,
Tamamlayar o iki quşla süfrəmin bəzəyin*.

Təvəkkül əhlinə ruzi verən məgər şahdır?
Yoxumdu şübhə, kərim sahibi bir Allahdır.

Veriblər can bizə xaliq, özü çörək də verər,
Günah olar buna mən şübhə ilə baxsam gər.

Ağac gər o zaman od veriblər Musaya,
Nə vacib onda gətirmək odu bu səhraya?*

Mənim fəzilətimi anlamazlar, almazlar,
Rəvamıdır ki, edəm fəzlimi özüm inkar?

Gətirdilər mənə Bəhram kimi gər cəhrə,
Qılıncla qarətə keçmək kimə verər bəhrə?*

Sönüb kərim Günəşi ildırımlık ahimdən,
Gecə fəğanım ilə Zöhrədən qopar şivən.

Hələ bu dul qandan doğmamış kərim gəlini*,
Rəva deyil, baş əyib, vəsfinə açam dilimi.

Dedim ki, şahlar üçün şer yazmaram daha mən,
Düşünmə: Əl çəkərim büsbütün bu sənətdən.

De, hardadır o Tuğan şah ki, mən bir pəppək üçün,
Özündə "sənsəni" təkrar edib duram hər gün.

Məsihtək nəfəsim, nitqimin qılıncı ilə,
Gələrkən Kəlim kimi hümmətimlə lal dilə.

Necə ağız açıb alçaqlara, çörək diləyim?
Qara daş üstünə gövhər suyu, alıb, ciləyim?

Bilik gözünə şəfa bəxş edən təbibəm mən,
Dəva alır göyün ulduzları gözə mənəndən.

Dedim: könüldəki arzumla Məkkəyə gedərdim,
Açar xəzinəni qarşımda bəlkə pak hərədim.

Qızılla Məkkə müəssir olar, yoxumdur zər,
Mənə ki, yoxsulam, ancaq xəyaldır bu səfər.

Düşündə Təbrizə meylim, qədim daha artar,
Həm rze-Rum, həm Arran məni qonaq çağırar.

Mənim ki rze-Rum arzumdur, qəsdim Arrandır,
O yerlərdə səfər etmək məni ürəkdəndir.

Qarışqatək yuvama şövq ilə aparram dəni,
Quşam, gərək qapam hər danıni təkliyərdən.

İraq ilə Rey edirlər gər məni dəvət,
Sözümə bu iki ölkə qəbul edərdəmini.

Mənijə Bijən ilə yalvarar ki, şerimdən,
İşıq saçam quyuya ki, dibindədir Bijən*.

ŞİKAYİ TL R

1. Zİ MANİ Dİ N ŞİKAYİ T

Bu yaşıl gülzardan mən ayrılanda hər zaman,
Bir yeni aləm tükürdün mənə olmuş mənə.

Nə üzük, nə tıxt varımdır, "rəbbi həbli" söylərdim,
Turu atışsınız "ənəllah" övçünü seyr edərdim*.

Tullaram dərşaya, harda nəfsdən görsəm nişan,
Odda yandıraram, ağıldan bir şər tapsam haman.

Gah bir tıxt öz məqamıca düzəldib Sirdədən,
Hümmətimcə gah şüar hazırlaram şerimlə mən.

Bircə anda xərclərdim, hər nə verər doqquz fəlkə,
Altı gün süfrəm dolarsa, bir gecəmcindir xərək.

Gecə-gündüz gövhərindən qəsrini təbim qurar,
Asıman firuzəndən tac vermiş ruzigar.

Təbimin şişə evində gör təmiz vicdanımı,
Aç fəlkədən pəncərə, dal seyrə ondan canımı.

Gonlümü güzgü edib, abi-həyat nəş edərdim,
Sən inanmazsan məgər, mən Xızıram, həmişə İskəndərdim?

Göyləri uçsam, rəvadır, mən səmavi bir quşam,
Cövhərim qiymətlidir, dünyaya zinət vurmuşam.

Bir oyun qurdum, udurdum bu cahanı torpağa,
Hazıram indi o dünyanı qumara qoymağa.

Qoysa da şeşxanı dı beş hiss, dörd ünsür mıni,
Uduşam nırd oynayan dünyada hır üç növbıni*.

Hümmıtim "peyğımbır oldun" söylıyırkın qeybdın,
Eşq ılındın "gıldı hıqq" fırmanı aldım onda mın.

Güzgüdü alım önümdı, tutıyı mın oxşaram,
Başqasına baxmaram, çünki, mınimcin mın varam.

Arxasından güzğünün ağıl mıyi tılıqın edır,
Mın onu allam dıl, zahirdı söz açsam ıgır.

Bütdür, ulduzdur yanımda, bil, tamahla arizu,
Mın Xılılm, rıdd qıldım hım bütü, hım ulduzu.

Bir zaman "nı büdül ısnam" idi dil ızbırım,
İndi "inmi la ühübbül-afilin"dirrıhbırım*.

Sıf çıkı, qarşımda durmuşdur zımanı divlırı,
Dıhrdı guşınışinlikdir mın ızzıt yeri.

Divlır ılı çarpışarkın, doğrusu, mın Rüstımmım,
Mın gırk Simurğtk insan gözündın gizlınım*.

Hır sözüm şirvanlılar bağrına neştır olsa da,
Tıbimin şılıdı İraq ılılinı olmuşdur qıda.

Xalq atan yoxsulluğu mın qaldırıb etdim qıbul*,
Sam Zalı atdı, mın aldım, bıslıdim, bildim oğul.

İtsiftılr cırgısındı bir heç olsam da ıgır,
Şirtbıtlır mını qiymtli gövhırtk sevır.

Alımı, Xaqaniym, fıth eylımışş şöhrıtim,
El bilir, Xaqanılıkdın yüksık olmuş hümmıtim.

Mənsəbi çəkdim dara, gördü fəlak, verdi qərar:
- Naibim ol, ey xətib, burda qılnc, minbərdə var.

Gönlüm istərdi, öyündümsə onun hökmüylə mən,
Yoxsa, qoymazdım desinlər: "öz-özünü mədh edənin".

* * *

Mən kiməm, xilqətdən üstün nəfsimi qiymət verəmi?
Xilqətin tacı gər olsa başımda, kafərim.

Bir vücudam, əsli yox, sən də məni tilsim tanı,
Sanma bir natiq ki, sağdır, var vücudunda canı.

Zatı yoxluqdan ibarət bir adam bilsə gər,
Varlığım yeldir mənim, nəqşimdə yox oddan əsər.

Oddur, aşkardır mənim sifra bərabər xislətim,
Mən əsəd bürcü ikən, Cövizaya yoxdur nisbətim*.

Nəhsiyəm ulduzların, xalqın vətəni oldum həmişə,
Saxta bir varlıq bu aləmdə gər varsa, mənim.

Rüknlərdən biveci, həmişə zamanın qaysağı,
Mən kiməm bu ölkədə? Alçaqların nə alçağı!

Mən doğulduqda, ağır təlqin qıldı Adəm:
"Leys min əhlək", - buna səhvən sən övladın demə!

Dövrəmi almış dərin dərya, bir odlü körpü var,
Keçmərim ondan, məni qərq eyləsin qoy dalğalar.

Süni saçları kəhyətdən mənə yoxdur bir əsər,
Gövhərim ənmək kimi bir an parıldar, tez sönər.

Olmadım əshabi-kəhfə it, Məsihayı ulaq*,
Vəhşiçinsli bir it oldum, həmişə bimay ulaq.

Həmdə mən Haruta, hə m bər bət çalan o arvada,
Zöhhak ı fisi, dı mirci zindanı üstü qada*.

Oxşasam da aslana, qardan düz ltmış l r m ni,
Bir öküz sanma öküz ş klind altun kuz ni.

Mən ki, "la movla lehüm"ü dft rim salmışam,
Küfr t limin "nı sullah" m kt bind almışam*.

Kaf r m - K b yıxan, qibl m m nim büt xan dir,
Başıma daş yağdırın, quşlar, yatıbsız, ya n dir?

D m vurur dindarlığından mən kimi kaf r olan,
Bil, yalançı sübh d n yüz qat yalandır bu yalan.

Daxil n fi ilan, tavus r ng m zahir n,
Müxt s r, bil, yol k s n div m n m yol göst r n.

H vvanı rüsvay ed n m n, Hac r töhm t vuran,
Z hradan p r d qopardan, M r y m bardaq quran.

Z nn edirl r ki, hümat k az yey n, k mş hv t m,
M n xoruz t k d n gl z n, ş hv t siri oldum h m.

M n gec -gündüz "Quran" b ndind n azad olmuşam,
Aylar, ill r, sağ r l d , mey içib şad olmuşam.

H m Züh l r ngli d mirt k od m nim b t nimd dir,
H m "n ayim" t k h ris m, çeyn r m odlu d mir*.

Zahid m, amma, n Y hyat k, br hm n seyr t m,
Şair m, amma, n H ssant k, L bidi tiyn t m*.

M n z h rli t l rind n çox yedim alim l rin,
Bu acı getm z, yusan yüz yol suyunda gövs rin.

Sehr l ruhanilik d m vurarsam da g r,
Yaxşı bax, h r züm r y m nd n ziyy t l r keç r.

Şerini ustadların inkar işində mahirəm,
Yazdığım laqırtını vəsf eylərim ki, şairəm.

Boynuma it muncuğu asdım ki, "gövhər" göstərirəm,
Nəbr ad verdim qığa, ləhq, qərib biferəm.

Şir kişilər, mən özüm ad verərsəm də kişi,
Baxmayın, dovşan kimi gah erkəyən, gah da diş.

Mən zəifəm, bu zəifliklər gər zor gəlsələr,
Qalxaram yüksəkliyə, başımsa rəş yüksələr.

Beynim zərər vurun, sərxoş fəlm, dönsün qana,
Fə rahatlansa bir an, istər çaça Hindistana.

Mən qıl tək xaliyəm, birgözlüyəm, halqavaram,
Hümmət həli məclisinin kəndərində mən varam.

Üzətin girdabına düşdü ağlla ruh gər,
Biri yelkəndir, biri ləngər, mən yoxdur xəttər.

Atdı xaqan, basdırın torpaqda, qəm Qarunuyam,
Qər qədin, şirvanlılar, çayda ki, şər Fironuyam*.

Mən adunla heç zaman fəxr etmədim; Xaqaniyəm,
Ac və çılpaqlar səfində var yerim, xəlqaniyəm!

Ad verib "zülmətəki Xaqani" ariflər mənə,
Səfi adlandır ki, yeydir sufi xaqandan yenə.

2. YENİ ZƏMANƏDƏN ŞİKAYƏT

Mən canu-dildən istərim qaçmaq və fanın qoynuna,
Fəni də yirmandır cahan, bağlanmayıb canım ona!

İtt budur, zalım fəlak tikmiş gözümlü qırğıtək,
Qorxar, ləndən mən qaçım, harda ki, görşəm var bəla!

Başım kiçiksə qırğıtk, qəlbim geniş ümman kimi,
Rədd eylərdim, tac versələr, yənim qəbul etməz qəfa.

Smiş vəfa bağında yel, yarpaq tökübdür hər ağac,
Qaçmaqdır ancaq niyyətim; qalmışsa yarpaqsız vəfa.

Gah istərdim baş qurtaram yad sayəsində bir kərd,
Gah özümde nə sayətək səy eylərdim ayrılmağa.

Onda ki, mən biganətək tərək eylərdim öz sayəmi,
Çox istərdim bir aşına qəlbimdə can tapsın yuva.

Könlümdə ki, min dər var, çox yaxşı bir həmdərdi var,
Könlün təbibidir o ki, bir dərdim qılmaz dərva.

Göz ağrısı verməz aman, dərman Günəşdə nə istərdim,
İllət budur ki, incidər, dərmanım olsa tutiya.

Qəlim mənə bəndə çəkir, təklif ilə etmiş əsir,
Bu bəndi qırmaq istərdim, qoy məskənim olsun hava!

Mey müşkə dönmüş, trini saçmış səbanın ağzına,
Mey trini duydu, odur, axtardığım olmuş səba.

Söylə xərabət həlin, atışpərəstlik rəsmi?
Öyrənmişəm, qəsdim budur, həmkar olum mən onlara.

Atışpərəstlik cilləsi haqqında məndən et sual,
Qırx sübh getdim onlara mən həmpiyal olmağa.

İnsaf ilə sorsan gər, onlar içəri dərya qədr?
Mən qaçmağa cəhd eylərdim, gördüm nəhəngində nə cəfa!

Atışpərəst meyxanəsi olmuş səfalı bir kaha,
Mən istərdim ki, o kaha versin mən zövqü-səfa!

Yeddi nəfər kəhf həlinin mən səkkizinci üzvüyəm,
Amadəyəm onlar kimi hər möhnət qatlaşmağa.

Firon camı vermə gəl, zahidliyimdəndir mən gəl,
Firon əhlitək həzər etdim görəndə əjdəha.

Səndə o göhnə mey ki var, versən mənə, ver aşikar,
Pünhan versən, içmərim, gizli içər əhli-riya!

Bir cam mey ver, nuş edim, ta duymayım "mən"lə "biz"i,
"Mən", "biz" olan yerdə mənə mümkün deyil durmaq daha!

Mən söz açarkən badədən, sən söz salırsan tövbədən,
Bəsdir, usandırdı mənə şərh etdiyin bu macəra!

Sübh olcağın mey istərim, heç bir dua zikr etmərim,
Zahid əlində təsbehi görsəm, olar halım fəna.

Səcdə üçün meyxanədə mən salmışam səccadəmi,
Üz tutmaram, Kəbəvi bir səcdəgah adlansa da.

Süfrə açanlar "mərhəbə!" söylər mənə hər bir zaman,
Mən süfrədən əl çəkmişəm, lazım deyildir "mərhəbə".

Doldur, qədəhlər ver mənə, nuş əyləyim ki, istərim,
Rədd əyləyim mənə aşikar, onlar su versə, ya qida.

Yox, yox, mənə mey vermə sən, mey rəngi almış göz yaşım,
Qəsd etmişəm mən bu ucuz meydən kənara qaçmağa.

İndi gecə-gündüz ala bir it kimi olmuş quduz,
Qaçmaq gərkdir canıma qəsd eyleyincə bu "ala".

Meyl etmərim mey içməyi, bu rəsmidir ki, it qapan,
Yansa susuzluqdan belə, mümkün deyil baxsın suya!

Cəzb olmağı mən sevmərim, canım dəmirdənsə gər,
Qaçmaqdan özgə çarə yox, daşlar olub ah-nruba.

Dostumda ki, yoxdur vəfa, düşmənin mənə etmiş sitmə,
Mən onları tərk etmişəm, təkcə pənahumdur xuda!

Mən bir Məsihəm ki, salıb lərzə Yəhuda canıma,
Gah da bir hərzə rahibin qaçdım əlindən dağlara.

Çoxlu bəllələr çəkmişəm insan əlindən dəhşət,
Zəhləm gedər, görsəm gər çöldə bitib mərdümgiyə.

Məlumdur hər bir kəsə, görsənsə, qorxar ilan,
Söylər: əsa şəkildəyəm, amma, qənimimdir əsa*.

Arzu əlindən bir zaman aldım qapazlar indi də,
Çəkmiş cəl şəmşirini, istər ki, çalsın boynuma!

Var bir məsəl ki, oğlağa qaçmağı təklif etdilər,
Qəssabı göstərdi, dedi: oğlaq hara, qaçmaq hara?

Məndə olan beş hissədən dördü yəqin sultan ikən,
Zəhləm damağımdan gedər, təkcə o hissəmdir gədə.

Bil, mən haman təkdən yəm, çəkmiş, becərmişdir kamal,
Qaçmaq gərkdir, getməsin ömrüm dəyirməndə zaya.

Mən bir suyam ki, daima altımda od şöle çəkər,
İyrənmişəm yerdən, buxar ollam havaya qalxmağa.

Gördüm, zamanın qiyməti heçdən də heç qılıp pul kimi,
Türk eylədi könlüm onu, aludə olmaz qılıp pula.

Bəxtim qaradır, istərim, ağ ıllıqri türk eyləyim,
Ya ki, qaçam göy rəngli bu piri-fələk ağuşuna!

Qorxdum, mənə zsin fələk, indi pənahumdur mələk,
Balta ilə qorxutdu ki, qaçdım, sığındım mənə ota.

Bəxtim qaradır, həmdə bu - gündüztəki aydındır mənə,
Qaçdım gecə ağuşuna, ta gözdən itsin bu qara.

Çəkdin qılıncı, söylədin: - Vardımı başından keçən?
Mən ki, sözümdən qaçmadım, başım qılıncına fəda!

Sazda nə va çalsan mən, bir, ya iki pərdə götür,
Üç pərdə alsan, bil, mənəni şəkisiz, qaçardar bu nə va!

Söhbət cığallıqdan gedər, onda ki, üç-dörd atmışam,
Təkdir xalım, kimdir mənəni görsün, cığal adı nə va?

Bəzən ayaqüstü gər, atsam qumar qəsdilə zər,
Qaçdım oyundan tez uzaq, heç baxmadım da arxama.

Düşdü xəyalın bəndinə, canım mənənim oldu əsir,
Feryad qoparsam da gər, yoxdur yetən fəryadına.

Heç bilmirəm, hardan-hara mənə bağlıyam bu varlığa,
Mənəsi yoxdur varlığın, sən mənənzilimdirsən fəna.

Heçdir gözümdə kainat, hümmət mənə vermiş qanad,
Ömrüm boyu cəhd etmişəm bu kainatdan uçağa.

Dardır vücudumçün mənə kan, olmuş ikiüzlü zaman,
Hər iki dünya ömrümə qəsd etdi, çatdırdı sona.

Mən şəni şövkət bilmədim, Sidrə deyil son məqsədim
Mən "Sidrə-tül-muntəha"ya qaçmaqla verdim intəha.

Sultana baş əysəmə gər, əndamıma lərzə düşər,
Bir ah ilə yanımış cigər, bu aləmi çulğar oda.

Qaçmaq deyində tək mən bu yeddiqat yerdən deyil,
Həm də qaçmışdır mənəni səkkiz şəhər, yəni səma.

Mən yeddi qat Yerdən qaçıb, doqquz fəlkədən sakinəm
Say o yerdə tapmışam, söykməmişəm tək allaha.

Sanma, qaçıb tərəkəylə səm zülmət xərabatını mən,
Qane olam İsa kimi dördüncü göy eyvanına.

İdrisə oxşatma mənə, "xovfun" atıb zindanmı,
Qaçsam, qaçam bir əmr ilə səkkiz "rica" gülzarına.

Nə sübh vardır, nə gecə vətəndə yolunda, bəs odur,
Mən qaçmağa aməddəym gündüz-gecədən daima.

İzlər də yirmançı mənə xaricə bir bayquş kimi,
Qalmış əlacım içi, qaçam yeddi də yirman damına.

Dostum, boqa aşıqları mütləq fənadən yaxşıdır,
Gör mən necə bir aşıqam, olmuş işim tərki-bəqa.

Məqsəd əgər varlıqdadır, mən yoxluğu etdim qəbul,
Qaçdım özümədən ki, olam varlıq bəsətindən cüda.

Mütləq o varlıq sayəsi altında yox olsam əgər,
Axtardığım yoxluq olar onda nə sibim mütləqə!

Atsam əgər bu dar evi, atımı möhkəm nallaram,
Nal salmasın yolda gərək çapsam onu mən dördnala.

Gördüm: fəlakətətrafını tutmuş zinakarlar bütün,
Qaçmaqda bildim çarəni, dünya olub darüz-zina.

Tüğyan qoparmışdır vətəba, cəmdəklə dolmuşdur cahan,
Mən qaçmasam, bir gün tutar mütləq boğazımdan vətəba!

Qəlbimdə qopmuş vətəvətə, bir mətləbim yetmiş ələ,
Mən istərdim qaçmaq elə bir yurda ki, vardır riza.

Vardı gözümləndə ki, bir kəs təta etsin mənə,
İndi deyil lazım mənə, olsa iki aləm təta!

Olmuş kişi heyzi tamah, mən başını kəsdim onun,
Əl açmaram heç bir kəsə, adlansa da sahib-səxa!

Dovşan qadın heyzi görür, bu aləmdə məlumdur,
Mənsə pəngəmə, nisbətüm çatmaz yəqin ki, dovşana?

3. PAXILLARI MƏ ZƏ MMƏ T

Sırf yalandır qəlbi yeri kəslərin dil üzəri,
Fitnə əhli onların olmuş hər işdə rəhbəri.

Şeytan övladı olub, girmişlər insan cildin,
Xəliq olmuşlar ləkə, bundan utanmaz üzəri.

Bilməz özləri belə kimdir atası onların,
Bu cəhətdən Adəm, İsayə var nisbətəri.

Bu cahanda hər biri rəhbənü rəhbər olsa da,
Yoxdur əslində nə din, nə doğru yolla işəri.

İl quraqlıq keçsə, adətdir, pətəklər boş qalar,
Kəlləsi boş bu həriflə yelbeyindir, sərəri.

Canları torpaq ağırlıqda, yelölçün başları,
Oxşayır daşsız tərəzuy, qurublar məhsəri.

Bir quru barsız ağacdırlar o Nuhun qovmutək,
Bir qarının tündirinə bağlanıb ümmidləri*.

Həm qoca, həm gəncləri iblisin ardınca gedər,
Bunların əhməd deyil, iblis olub peyğəmbəri.

Məscid olmuş onlara sanki uşaqtək bir beşik,
Yəni, həm yatmaq yeri, həm də rahatlanmaq yeri.

Lövhdə, mənzildə olmuşlar meyidlər ruhutək,
Üzdə insan, cismdə xatrladılar divləri.

Onların qəlbi sönüb dostluqlarının şəmitək,
Mütləqə bədnam olub arvadlantək dinləri.

Var yeri, mənin onları göhnə həvəngə oxşadam,
Başları yoxdur, həmişə zərər almış dibləri.

Göy çadır altında bu şiş boğazlar daima,
Bir sürahidir, salınmış kəndir gərnləri.

Bir barama qurdutk acgözdür onlar, lovqarın,
Bal arısıtk, odur, bitmir yen istkləri.

Mərdi alçaldıb, tutar nəmərdi dövrantk uca,
Onların dövrən kimi yoxdur vafada llləri.

Cütüşib halqa-qıfıltk, oldular erkək-dişi,
Xeyr yol bağlandı, doğdu, bəslədi onlar şəri.

Lovğalıqla özlərindən dən vururlar daima,
Büsbütün şən boş, naxış olar dənliəri.

Onların nitqi suyunda bəslənilməz bir fidan,
Qəlbə qardan da soyuq şəxsdir nətiqləri.

Ummayın tər şerlər doğsun quru bir tərbdən,
Kim deyər: gördüm şoranlıqda bitən nilufəri?

Qoysalar da şerim qarşı cürük hədyanları,
Bu-Türabın qarşısında Bu-Ləh bin yox yeri*.

Çərxin altında uzaqdan baxsalar dörd bir yana,
Aftafanı afitab kimi görür kor gözləri.

Sərsəm olmuşlar bu eşəkli cəhalətdən, fəqət,
Gəlməz İsa mətbəxindən bir ulaqtək yemləri.

Özlərindən çox aşağıda verirlər yer mənə,
Neftdir onlar, mən güləbam, doğrudur təbirləri.

Sussalar da mən olan yerdə necə dilsiz balıq,
Daldada fə ilantək var zəhərli dilləri.

Mədənindən təbəmin altın saçarkən alım,
Dəhşət düşmüş cəvətk daşlanar xatirləri.

Canları tutmuş üşütmə, titrəyirlər qiblədən,
Kürk edib də, üstün çəkmiş adımı hər biri.

Onlara sanki dilimdən asiman vermiş cavab,
"Hirsinizdən partlayın!" - Mən də dedim bu sözləri.

Dil qılıncı onların bir tük də kəsilməzdi belə,
Sözüm oldu bütöv, onlar itildi xəncəri.

Cəbrayıl könlüm xəndənginə özü vermiş qanad,
Ehtiyacım yox, hərifdən istəyim quzğun pəri*.

Onların qəlbi kəlamım meyvəsindən barlanar,
Qarğalar əncir yeyər, məhrum edər bülbülləri.

Bir çörək almaq üçündür - hey döyürlər qapımı,
Bir dəyirman üstə getməzlər ki, yoxdur dənliəri.

Sümsünürlər şir dalınca tülkütk bunlar mənəm,
Bəlkə ceyran dümsüyündən lay ola nemətliəri.

Şənimə Bijən kimi dar bir quyu olmuş məkan,
Sübh vaxtı yandırar ahım odu düşmənləri.

Rüstəmim, öldü kamanım, durmuşam mən pusquda,
Qəflətə dalmış nə xoş əfrasiyabın gözliəri.

Qoy haray salsınlar onlar, qorxma, Xaqani, sən,
Su olub, od olsalar da, çatmaz əsla gücləri.

Ver bəzək, hör zülfünü mənə əliylə şərinin,
Çatlasın bağırlıqibin, görçəyin o dilbəliəri.

Ey cəhənnəm maliki! Sən onlara vermə əzab!
Hər sözüm oddur mənəm, olsa əgər qeyrətliəri.

Çarmıxa yeddi cəhənnəmdə çəkirsən, çəkən qəlm,
Mən varamsa, arizu eylər cəhənnəm özləri.

4. XORASAN ARZUSU

Nə səbəb var ki, Xorasanı mənə qoymurlar?
Bülbülüm, baği-gülüstanı mənə qoymurlar.

Yox Xorasan bağında mənə oxşar bir quş,
Bəs nədəndir ki, o bustanı mənə qoymurlar?

Mən nə raqın bazarında kimə inci sataram?
Aparım inci Xorasanı, mənə qoymurlar.

Yoxsa ki, abi-həyat çeşməsi Məşhəddən axar?
Deyilən Xızr, o samanı mənə qoymurlar.

Məgər İskəndərəm, olsun mənə zülmət - nə raq?
Çatmağa çeşmeyi-heyvanı mənə qoymurlar.

Məgər İsayəm, olub yer mənə dördüncü fəlakət,
Səkkizinci göy, rizvanı mənə qoymurlar.

Gül, reyhanı nə tir vermədiyim İsatək,
Vurmağa əl gülü-reyhanı mənə qoymurlar.

Nə günah etmişəm ki, susuzumdan yanıram,
Vurmağa su ləbi-təşanı mənə qoymurlar.

Mən məgər murdaram, o, pak, müqəddəs sayılır,
Murdar əl vurmağa "Quran"ı mənə qoymurlar.

Mən məgər nə brəhənin mindiyi divanı filəm,
Getməyi Kəbəyi-dəryanı mənə qoymurlar*.

Şübhə yoxdur ki, Xorasan səmadır, oraya,
Oxşadıb da qoca şeytani mənə, qoymurlar.

Mən bütün yol uzununu şad gəlirdim Reydək,
Niyə bəs çatmağa cananı mənə qoymurlar?

Rey d yirmansa, Xorasandır  r m eyvanı,
Mən d yirmandayam, eyvanı m ni qoymurlar.

Bir  k zt k bu d yirmanda salıb boynuma ip,
Atmağa ağzıma ya dan  m ni qoymurlar...*

Mənəm o n tf  ki,    ay sora qan  d n r m,
B tnd  d nm y  insanı m ni qoymurlar.

Yox Xorasanda mənimtək səhərin mujd cisi,
Bir xoruzt k səhər  fqan  m ni qoymurlar.

Mən  z l s bh y m, a sam dodaq, al m g loc k,
H sr t m bir l bi-x ndan , m ni qoymurlar.

Bir gülüm ki, a aram qışda, m ni  axta d y r,
N  edim çatmağa neysan  m ni qoymurlar.

Q lbimin d rdin  dərman Xorasan saydır,
Ba  lar çatmağa d rman  m ni qoymurlar.

Mən bu d ryad  m g r h sr t ilə batmalıyam?
 ncidir r, o k h stan  m ni qoymurlar.

Nəyə lazım, d   m aslan izinə dov ant k,
Bir adam yoxsa, neystan  m ni qoymurlar.

Rey c h nn mdir,  zabına d z b, istəyirəm,
Yol tapım gizli Xorasan , m ni qoymurlar.

Mən bir ulduz kimi gahgah ki, yolumdan azıram,
M st qim n r hi-imkanı m ni qoymurlar.

M rd rin g z ya t k g z kasasında qalıram,
Axma a sel kimi müjganı m ni qoymurlar.

M   rit k yerim olmuş ikiüzlü C vza,
Qaldım avar , S r tan  m ni qoymurlar*.

Şerimin, müşk kimi ətəri Xorasanı dolub,
Getməsəm, müşk dönr qanı, mənəni qoymurlar.

Yüz qəddim aşmış o meydanı kosum, hərçənd ki,
İldən kəs, girməyi meydanı mənəni qoymurlar.

Oturub Rey qalasında, edərəm ömrü həddər,
Çarə yox, Kərbəyi-ımanı mənəni qoymurlar.

Pak Rza qəbrini görmək, görünür, tüğyandır,
Bağlayıb yolları, tüğyanı mənəni qoymurlar.

Yoxsa, Bəstamı gedənlər hamısı yurdsuz olur?*

Dönməyi bəsrü samanı mənəni qoymurlar.

Əql ilə rəy mənim qəlbimə Mizan olmuş,
Peyk olam Əqrəbi-üşyanı, mənəni qoymurlar*.

Əql ilə qəlb səadət yolunun qasididir,
Düşməyi vadiyi-xəzləni mənəni qoymurlar*.

Var yəqinim, bu iki şiir məni yardım edib,
Şiir ikən dönməyi səgbanı mənəni qoymurlar.

Əqlü ismət məni vermiş fərağət tacı,
Girməyi mənsəbi-divanı mənəni qoymurlar.

Mənim ol Gavki, hümmətli Fəridunbəxtim,
İl vuram kürəyi, zindanı mənəni qoymurlar.

Mən Xorasan həvəsini vətəni tərk etdim,
İstərim dönməyi Şirvanı, mənəni qoymurlar.

Həm vətəni ayrısıyam, həm də Xorasandan uzaq,
Alaraq dövrəmi, bir yanı mənəni qoymurlar.

Mum kimi şəhəddən ayrılmışam, indi nə edim,
Qovuşam möhri-Süleymanı, mənəni qoymurlar.

Fitrñ neylñr mñnñ, din ilñ bilik dünyada,
Olmağa seyd o fñttanñ, mñni qoymurlar.

Mñni can dñrdi, quyu qorxusu, qardaş xñtñri,
Döndñrib Yusifi-Kñnanñ, mñni qoymurlar.

Nñ quyu qorxusu billñm, nñ dñ can tñhlükñsi,
Hazıram qñsd qılam canñ, mñni qoymurlar.

Hergilñm, düşmñnñm o tac ilñ taxta ki, bu gün,
Dönmñyñ ñsl müsñlmanñ mñni qoymurlar.

Mñni bir kñs kimi meydanñ salıb düşmñnñr,
Dişñrin qırmağa mñrdanñ mñni qoymurlar.

Mñn dñnizdñn göyñ qalxan o buxaram ki, bu gün,
Yenidñn yağmağa ümmanñ mñni qoymurlar.

Mñnñm o güçlü qıgılcım ki, çaxıb şımşñktñk.
Dönmñyñ ñxtñri-rñxşanñ mñni qoymurlar.

Qoymayırlarsa, Xorasanñ, nñ eybi, olaram,
Tñbrizin şñminñ pñrvanñ, mñni qoymurlar.

Bu iki yerdñ mñnim mñktñbü dükkanım var,
Getmñyñ mñktñbü dükkanñ mñni qoymurlar.

Vermişñm var-yoxumu gñrci bu qövmñ rüşvñt,
Göz dikiblñr tñni-üryanñ, mñni qoymurlar.

Bu tüfeylilñri mñn yemlñmñyñ mñcburam,
Yoxsa onlar yığılıb kanñ mñni qoymurlar.

5.

Zñmanñdñ axtarma rahatlıqdan bir ñsñr,
Umma ki, dünya sñnin dñrdinñ dñrman edñr.

Qem odunda yan, kül ol, yaddan istəm mülhəm,
Öz dərдин özün qal, kimsəni bilmə həmdəm.

Çərxin qumar evində hərif tapılmaz sən,
Dəhrin karvansarası düşərgə olmaz sən.

Nəhəng udsa da sən, haray salma, səbr el,
Girdabda boğulsan da, əl uzatma sahil.

Vəfa adlanan sifət zamanı də tapılmaz,
Gözləmə ki, o edər sən bəladan xilas.

İçmə, qədəh tutarsa qarşına müflis fəlak,
Süfrəsinə bu xəsis dünyanın alma çörək.

Yanıb, ümid xərmənin külə dönsə də gəlir,
Göz dikmə ki, ruzigar zərərini ödəyər.

Razı olma dünyada həmin olsun padişah,
Suda boğul, aparma naqqa balığa pənah.

Vermə dünyaya könlün - o qiymətli gövhəri,
Çünki bu dünya deyil o gövhərin dəyəri.

İlahiyyət rəşin sən üzlətdir*,
Bundan yaxşı nərdivan o məqama harda var?

İnsanlara dikmə göz, hümmətin arxalan,
Göz çək novdan suyundan, sən layiqdir ümman.

Şadlıq xəzinəsin ağalıqla yiyələn,
Ruzi verən mələy heç vaxt ağız açma sən.

Qənaətin vətəndə dörd kitab oxumusan,
Tamahkarlıq dərşin başlama əlifbadan.

Varlanmağa çalışma, yoxsulluğu et süar,
Yelqovana baş əymə, külək sən at olar.

Könlünün boğazına şərab tökmə kuzutək,
Sürəhittək yetmə xidmət etməkdən ol çək!

Acından ölsən belə, xəsislərin önündə,
On dilli sünbül kimi, gedib, yılmı gündə.

Sümük qapar pərilər insanların lində,
Məlik kimi qoxu çək, sümüyü göz dikmə sən!

Qoy ürəyin ağrısın, qızdırmadan cana gəl,
Gülqənd üçün, nar üçün ona, buna açma ol!

Qızdırmanı kəsməyi qarğı lazımsa gər,
Kəs tamah barmağını, - qarğını vız edər.

Kamalın, qəlin ki, var, nə zor axtar, nə zər gəz!
Cəhrəçinin ipliği bafta üçün gərəkmez.

Ehtiyacın darğası tabe ikən Qubada,
Mülkündən qorxma, demə: Tuğan gəlsin imdada!

Dostlara bel bağlama, tək yaşa, azad yaşa!
Həmdə axtarıb, açma ağız qohum-qardaşa.

Yusifin əhvalını hər zaman yad edərək,
Aciz qalsan, istəmə qardaşlarından kömək.

Zaman sərgərdan etmiş səni, məkan-bağrı qan,
Umma fərh, rahatlıq nə məkan, nə zamandan.

Dörd yol ayrıcı dünya vəhşətli dolmuş daha,
Ünsiyyət xəlvətini axtar, sığın Allaha.

Bu qışın quşu səndən gərəkli bətsədən,
O dəni topla ancaq göylərin sünbülündən.

Ey Xaqani, ümidin ipini kəsmiş zaman,
Ömr ipini kəsədən, aman istəmə ondan.

6.

Afiy td n nişan tapmayıram,
D rd-qəmdən aman tapmayıram.

U uram, quş kimi cahanı gəzib,
 z m  aşıyan tapmayıram.

Hər gecə g z yaşı axır  z m ,
Yüz baharı xəzan tapmayıram.

Bəxtim itmiş, dalınca hey gəzirəm,
Uzun illər, nişan tapmayıram.

Mənə bəxti f lk veribs , neçin,
Ona bir pasiban tapmayıram?

F l yi mən yerə vurardım, heyf,
Göylərə nərdivan tapmayıram.

H n rim var, səadət axtarıram,
Onları h mm kan tapmayıram.

Su ilə od mudur m g r onlar,
Bəs nədən mehriban tapmayıram?

 mr s rmay si m n  gətirər,
N  s bb d n ziyan? Tapmayıram.

G zir m bir qonaq ki, süfrəsinə,
Ola layiq bu can, tapmayıram.

T bimin doğduğu bu körpələrə,
G zir m, bir həyan tapmayıram.

Tamahım qarğa, h mm timdir hüma,
S m k istər, aman, tapmayıram.

Qorumaqçün bu canı divlərdən,
N  dua, n  "Quran" tapmayıram.

Yeyirəm ş m kimi  z m  z m ,
  r y  yox güman, tapmayıram.

V h şian  olan bu al md ,
Bir nəfər dost, inan, tapmayıram.

Doludur bu cahan adamla, fəqət,
Dil bilən, hal duyan tapmayıram.

D vr mi aldı kinli düşmənlər,
Halıma bir yanan tapmayıram.

D şm n  mən g r k pənah aparım,
Dostları hər zaman tapmayıram.

Hamı Firondur, hamı canavar,
Bir  sa, bir  oban tapmayıram.

Al min şahına g r k sığınam,
Başqa  mmid, güman? Tapmayıram.

Bir cahan arzular ki, Xaqani,
Ola rahət bir an, tapmayıram.

7.   R  K

Rüsvay etm r m  z m  bir daha,   r k!
 z ruhuma odu edərəm mən qida,   r k!

Nak sd n almaram   r k,  z qanıma yeyib,
Batsam qana, s n  dem r m "aşına",   r k!

Mən bir pələng ikən it olum, bir də it kimi,
Qaçsam   r k dalınca bu gündən sora,   r k!

Həsrət qalım G n      , Ay camalına,
Baxsam sənin dalınca, gözüm kor ola,     k!

Gözdən civə alıb, t k r m mən qulağıma,
Namərd süfrə a sa, desə " ss la"     k!*

Mən ağı     k alınca qara q lbli kimsədən,
 ıxsın canım, bu varlığım olsun fəna,     k!

Qart k     kl ri, buz olur amma sözləri,
Mən bir x lif y m, m ni  anma g da,     k!

Yaltaqlara     k verilir, mən bacarmaram,
Qul olmağı s nin n o alçaqlara,     k!

D    n ba ım aşağı dəyirman suyu kimi,
A sam ağız, "    k" desəm, ey b v fa     k!

Qoy olmasın     k, mənə bir hikmət  hlit k,
Vardır qıda cahanda     kd n s va,     k!

Bir də "    k" desəm, dilimi doğırayın mənim,
Abrım t k ld , etmədi bir k s ta     k.

Ahu kimi d    b     , daim ot otlaram,
Qoy verməsin bu kənddə m n  kəndxuda     k.

 ahdan     k uman dilim olsun dilim-dilim,
Verdi     k yerində m n  yüz cəfa     k.

Cənnətdən ayrı saldısa bir buğıda Adəmi,
 zm  iradədən m ni qıldı cüda     k.

Ad m behi ti t rk elədi, mənsə yurdumu,
Buğıda ona qənim, m n  d s n bəla,     k!

Ya r b, mənimlə Adəmin al intiqamını,
Məhv eylə buğıdanı, çalış alsın cəza     k.

Namrdın ilahi, nə vaxtadək,
Qılıbınd mrdın açacaqdır yara çörək?

Verməz fəlk çörək mənə, aya, nədir səbəb,
Namrd fəlk məgər mənə görməz rəva çörək?

Ruzi yazan məlk də baxıb qar bəxtim,
Pozmuş mənim adıma ki, etməz tə çörək.

Xaqani, bax, tamahla çörək vermiş 1-11,
Əz onları, edincə səni mübtəla çörək.

Namrdın açınca ağız, haqqa üz çevir,
Şahlardan istəmə, səni versin xuda çörək!

8.

İndi ki, yer üzündə insafdan yoxdur nişan,
Könül, səni də vaxt ikən, hazırlaş, göç dünyadan.

Ölüm darvazasının qabağında çadır qur,
Bacü xəracı verib, gözləmə heç bir aman.

Dünya bağında yaza qalmayıbdır etibar,
Az yaşayır burada yarpaq, olsa da cavan.

İnləmə bu cahanda eysü işrət naminə,
Salma həbəsi ruhunu rahatlanmaq üçün can.

Yaraşmaz o quşa ki, məqamı var ərədə,
Yerdə, mətbəxə bacası üstə qura aşiyən.

Uşaqsan, bu yer əhli səni bahar zəni edir,
Bax, tamaşa üçündür, bil ki, vəfasız cahan.

Qılıb dərmanı istəmə səni arzu təbibində,
Sümüyündən tabəşir hazırlayar o, inan!

Uyma dünya rəngin, onda yoxdur cavanlıq,
Qocanı heç edərmi ənlilik kirşan cavan?

Acı sudur, üstündə buzdan körpü salınmış,
O, zərli bir səqədir, ay işığı nərdivan.

Abı çadır gölgəlik olarkən başın üstə,
Günəş necə yol tapar qələbin qaranlıqdan?

De, dövrün sitəmindən qurtara bilərmisən,
Haçan xoşluq bəxş edər sənə mavi asiman?

Yoxdur yaşıl yelkənin görən yaş olduğunu,
Çox gəmilər batırmış girdabında bu ümman.

Ey həkim! Nə anladın fələyin gərdisində,
Oynayırsan od ilə, nə təmmənnə var oddan?

Rəngi od üfləməkdən qızaran atəşpərəst,
Qara üzün gələcək məhşər, cismi üryan.

Bu fəlakət bir təştdir, Yer onda bir yumurta,
Toşt-yumurta elmini bilmirsən, öyrən ondan!

Yoxsulluq üz verdikdə, sufilər yaxınlaş,
Yoxsulluqda şadırlar, varlanarkən pərişan.

Get, onlardan xəbərlə tut, yoxsulluq gör nə şeydir,
Sərinə müəllifin yaxşı edər bəyan.

Yoxsulluqda taparsan bəbdilik nəqşini,
Ondan başqa nə varsa, tez gedəcəklər aradan.

Cahü-calal olarkən qələbində iki qiblə,
Yoxsulluğun verməli hələ iki imtahan.

Qara donlu yoxsulluq batırarkən başını,
Ağzına torpaq atar ağ geyimli varlanan.

Xoşdur guş nişinlik, zorla zər uyma gəl,
Qəm yem dövlət üçün, yoxsulluqdur şərf, şan.

Şahlıq tacın var ikən, nə lazım həsir papaq?
Sənin Barbəd sazın var, qoy tütək çalsın çoban.

Cahanda bir kimsədlə yox insanlıq gövhəri,
Əgər varsa, de, gəlsin, əslində nə versin nişan.

Harda bir əhl adam var, alçaq da onunladır,
Bəli, qarışmış artıq mal tül zəfəran.

Saf qızıl yer tapıbdır qatırın palanında,
Kafur dənəsi artıq secilməyir darıdan.

Püxtələşdimi insan, soltandır insü-çin,
Hələ ki, püxtə deyil, ya vühşidir, ya şeytan.

Nə qəddər arpa ciydir, eşşəyi yemdir, fəqət,
Bişdikdə, şərbət kimi olar xəstəyi dərman.

Ruzigar tənəyində nələrəmlə gəzləmə, gəl,
Ey Xaqani, əl götür mövhumi xüyalardan.

Tuğan fərmanlarına, təxtü tacına baxma,
Yoxsulluq yazısıdır çalmandakı bu fərman.

Bir qitəndə dediyin o hikməti xatırla:
"Çörəkçin alçalmaram öləm belə acımdan".

Sənət tacidansən, odur, yerin başdadır,
Başqaları qapının ağzında salmış məkan.

İraq əhli sözünün təsirində nələr olmuş,
Çatmış şöhrətə, xeyrə adınla yurdun Şirvan.

Ona görə xoş gəlir şerin bu vühşi yerdə,
Torpaq peyinli olsa, yaxşı bar verər bostan.

Yenı dı atan, anan xeyirxah övıad kimi,
Çağırmadadır sıni, boş qalmasın xaniman.

Tırpın, nı dın yer kimi tırpınmızsın belı sın?
Tırpın ki, dünya bir gün uçub, olacaq viran.

Qılbin hısrıtlı qaynar, tıxanıbdır boğazın,
Pivı kuzısi etmiş sıni bir neçı nadan.

Qovm da müxtlifdir qovmun hırfıritk,
Üzüağ, qılbiqara eylmiş onu dövrən.

Siçan kimi yer qazan, pişiktık hiylıgırdır,
Mozalan kimi sancan, hörümçıktık tor quran.

Dinı inanmasan da, başcısan dindarlara,
Atışpırıt gahintık dıvıt yerindir Damğan.

Mıhımmıd ı bu-Cıhli xıl cil etdiyi kimi*,
Onları xıl cil etsin sındı ki şirin zıban.

İlahi, Xaqaninin qılbi yaman sınıqdır,
Feyzinı dırdırinı şıfa ver, ey yaradan!

ı gır qıbul etmıyir hamı onu burada,
Sın qıbul et orada, hamı olsun peşiman!

9

Nı vara, dövltı salaram nı zır,
Nı dı şan-şövkıtdın varımdır ısr.

Yad edı bırtım nı ötın günü,
Nı dı gılcıkdın tutaram xıbır.

Payızda gül açan ağac kimiyım,
Nı yarpağım olar, nı verrım bıhır.

Gecə parıldayan böcəyim, amma,
Gündüz nə işıq var məndə, nə hünər.

Kəsən qabağımı ürəkli candır,
Yoxsa yerim olar ən uca göylər.

Yox, yox, bədən başlayıb mənimlə fəlakət,
Qorxuram ki, olsun bundan da betər.

Fəlakət bir şüşədir – divlənli dolu,
Mənim axtardığım bəşərdir, bəşər.

Buzovpərsilərini lindən qaçıb,
Öküzpərsilərini eylərimə səfir.

Yağır bəla oxu hər bir tərfdən,
Güşəyi çəkilmək məni hifz edir.

Ömrüm gecə-gündüz keçir yuxuda,
Gecələr gözümə yuxu az gedər.

Korların günüdür qəm gecələrim,
Üzümə açılmaz işıqlı səhər.

Getmiş uzunqulaq yuxusuna baxt,
Onun arxasınca gedərim mığır?

Su kimi köpüklü zirehlənsəmdə,
Ümidim yoxdur ki, qazanam zəfir.

Zirehtək bədənə göz-göz olsa da,
Gözüm yox aləmə yetirilməz.

Yayda olan kimi, mənim qışda da,
Yanır öz ahımın odundan ciyər.

Varsa da can evim, açılmış süfrəm,
Yoxdur bu süfrədə dadlı xərdək.

Tutaram miniyi kiray il,
N minik varımdır, n d qul, nökr.

N atım, yhrını, n silahım var,
N d üzngimi tutur bir n flr.

Canım saman çöpü, sbrim bir arpa,
Var arpa-samanım ancaq bu qddr.

Fk - çadırımdır, torpaq - döşyim,
Göz yaşı - içdiyim sudur, müxtsdr.

Tbrizdn bhrı, oradan Reyı,
Sflr çıxaram, olmasa xttr.

Tbriz taleyindn uzaqdır qrb,
Demli, görmrm qrbdn zrdr.

Bürçis ulduzutk hutdan gılmışım,
Srđtan bürcüdür duracağım yer*.

Doğrudur, dniz bñzyir İraq,
İnanmıram tapam orada gövh.

Dñiz knarında sdf kimi mn,
Susuz can versm d, tapılmaz sipr.

Onun sd find gözüm yox, bilin,
Lakin, nhrındn edir m hzdr.

Guşnişinlik azadlıq kimi,
Nemtim var ikn, dürr nıy dıyır?

Özg qapısına inci spmrđm,
Yoxdur söz incim v, bñrabr.

Papağım küldkdñ, başım oddandır,
Tacıdar dalınca düşmrdm hddr.

Döymrdm şahların qapısını mn,
N d bir qapıya başım yilr.

10. ŞİKAYET

Qəlbimin bir aşinasın görmürəm,
Dərdimin əsla dərvasın görmürəm.

Gör uçurlarsa dodağın, təb gedər,
Dərdim dərdin qidasın görmürəm.

Qəm çək kim, qəmdən qaçımı? Qəmlərin,
Qəmdən özgəmənin şəfasın görmürəm.

Dünyada bu qəlbim həmdəm olan,
Dostluğun heç bir binasın görmürəm.

Səhv qıldım, dost dedim insanlara,
Bir nəfər də biriyasın görmürəm.

İndi bu "dostlar" ki, almış dövrümi,
Yox elə gün ki, cəfasın görmürəm.

Çatladı bağrım, elə yer yox - gedim,
Şad olum ki, dost ədasın görmürəm.

Etmişəm Simurğtək Qafı məkan,
Qaneyəm Qafa, ətasın görmürəm.

Uçsun abı körpüsü çərxin ki, mənin,
Arxının abi-rizasın görmürəm.

Qəlbə sürmə həvəngi əks edir,
Fələyin özgə ədasın görmürəm.

Bil, təvəkkülün kilid qəlbimdədir,
Qəlbənin başqa sərasın görmürəm.

Təngdir sən təvəkkülün, fəqət,
Mənin onun daxil fəzasın görmürəm.

Zahirın sürmü döyün var bir hıvıng,
Batinın sürmü qarasın görmürüm.

Bir pıtkıdır, bil, tıvıkkül xanısi,
Ağzı dardır, xoş gızasın görmürüm.

Qış ayında xurmayam, şaxta çıkbı,
Mın yazın zövqü sılfasın görmürüm.

Qım ilantık daxilimdı qıvrılıb,
Var amanımsa, nıvasın görmürüm.

Kimsı zıhrimdın zırrı görmüz mınım,
Kimsının qıhrin, bılasın görmürüm.

Qılbimi mınzil edib yoxsulluğa,
Sıbrdın yaxşı xilasın görmürüm.

Fıqr xoşdur, çünkü, dörd mınzıldı mın,
Könlümün isti yuvasın görmürüm.

Lıngır atmaqçın da, qurşundan savay,
Bu yerin ahınrübasın görmürüm.

Pis tıbıtlı olan insanların,
Mın çırağında zıyasın görmürüm.

Heç kırım ılı satarmı hümmün?
Böylı bir hümmıt bıhasın görmürüm.

Qalmışqı Tai, Yıminidın geri,
Onların bizdı sıxasın görmürüm!*

Çün, geri qalmış bu tayfa ırrı mın,
Bir ağıllı rıhnümasın görmürüm.

Qalmamış onlardan indı bir kışı,
Kıhkışan ırrı sühasın görmürüm.

İndi ünsürür mən həbbət doğmayır,
Dörd ananın mənə balasın görmürəm*.

Gözləmə, Xaqani, heç kəsə vətəfa,
Mən bu dövrənin vəfasın görmürəm.

11.

Biz ürək yandıranın od yağır dodağından,
Kim od görüb ürəkli üzrəlikdən yandıran?

Günəş hər vaxt saralanda bayram olur mənə nimçün.
Çunki yarın hilal kimi olur qəndi bişyan.

Qoynu lətif ipək kimi, qəlibi palaz parçası,
Mənsə hicran palazında, istədim onu hər an.

Göz yaşıyla döndürürəm üzümü bir duzlağa,
Çünkü, gözüm yağır duzu yar gülündə durmadan.

O ürəyi rəhmsizin xam işləri üzündən,
Sənəm içrə hələqəlinir odlu ahım hər zaman.

Soyuq yeldən, istədim, o od halqası soyusun,
Ta ki, qızıl nal düzəldim göhlənin mənə asan.

Qulağında olan sırğa nə günah işləmiş ki,
Başı üstə asılmışdır qara saç altından?!

Nəsihəti qulağımın hələqəsidir, nə fayda?
Qulağımın halqasına öyüd eşitməz ondan.

Xaqanini satın almış, onun halal quludur,
Bəyənmirsən, heç satsın, nə çox müftə qul alan.

O, fəlakətin qorxmur əsla, dövrəindən çəkinmir,
Onu əsir edib bilmir cəlalıyla asiman!

Göy çəmənində həyat gəlmir, çünki, onun qoyunu,
Qəssab olub, üzür xalqın boğazını, tökülür qan.

O, qönçələnən Örtülüdür, söyüd kimi dərdlidir,
Sərv kimi yılmızdır güclü qəlbə qururdu.

O, Xızırdır, döndürür ev-eşiyini üzlənən,
Həmmən o, öz şöhrətinə gərək olmuş Xızrxan.

Bu hümmətlə yaxınlaşdı bir yaramaz, naçinsən,
Onun əzab-ziyyəti odundan oldu büryan.

İt milçiyi ağ qartalla bir yuvaya sığdı,
Qara torpaq aşdı onun taleyinin başından.

Simurğ ikən, qarğa kimi neçin cəmədk yedi o,
Niyə uca pərvazını verdi əldən o tərən?

Düşük uşaq nəfəsimdənin mənim həyat tapdısı,
Əl tapınca, özü oldu hayatıma od vuran.

Bəllidir ki, günəş suyu buxar edib qaldırır,
Gör, su necə soyuqdur ki, Günəş olmuş nəfəslər.

Qoy təbəndən doğulan söz olsun onun balası,
Belə övlad olar ancaq istedadlı atadan.

Bu südə kimi, şərab kimi sözü paxıl gərəkən,
Sirkə kimi coşar, sözü olar boş hərəkət-hərdən.

Rəngcə birdir süsün ilə sarımsağın yarpağı,
Batıl olar sarımsağın rəngi öz qoxusundan.

Mənim sehrim düşsə gərək o Zərdüştün oduna,
Zərdüşt odu oxuyacaq onu su kimi rəvan.

12.

Nuş edərəm fəlik qəmin ağlamaqdan, yazıq mən!
Çərx-i-fəlik kəməndinə bağlı qalan, yazıq mən!

Odlu günəş doğar, sərin sübh nəsimini qovar,
Könlüm alovlanır, kədər verməz aman, yazıq mən!

Qıldı fəlik mən cəfa, könlümü qırdı körpütək,
Mən bu su rəngli körpünü qırram haçan? Yazıq mən!

Qəlbədən arzu rüşsin qəm belə ilə kəsmişəm,
Can yoluma cəll tökübsə sanki tikan, yazıq mən!

Yoxluğun arxasınca mən qaçmadayam külək kimi,
Mən yoxam, amma, hər vücut məndən yayın, yazıq mən!

Yel necə göynəyin edər tozdan, haman o yel mənəm,
Göynəyim oldu varlığa təkcə nişan, yazıq mən!

Ağzıma hər qədər gəllər abi-həyat tək bədən,
Ağzıma od salar yenə ahü fəğan, yazıq mən!

Yanğımı əql çəşməsi söndürüb, indi qorxudan,
Əql bulağına atım daş bu zaman? Yazıq mən!

Süfrəmin artığın yeyər Cəm kimilər, rəvamıdır,
Mənsə olum qarışqatək rizə yığan? Yazıq mən!

Kəbəddəki qara daşı öpmüşəm, indi mən necə,
Nakəsən ağ əlin öpüm? Çıxmadı can, yazıq mən!

Tacım ilə Günəş kimi torpağı nürə çulğaram,
Lüt gəzərim özüm, batar nura cahan, yazıq mən!

Dostlarımla həyatına mən süpürəm, cəlb budur,
Düşməni ölərsə, həmişə mən mürsiyəxan, yazıq mən!

Harda qalib qılınc, kəs başımı, ta olam xilas,
Dirdli ciyər qabarlamb, oldu suhan, yazıq mən!

Öz vətənimdə bir gülüm, dövrümi çulğamış tikan,
Qürbət düşdüm, odlanıb, yandı tikan, yazıq mən!

Gəlsən kərim sözü dilə, gözlərim ağlayar mənə,
Cismimi qanda qırq edər şki-rəvan, yazıq mən!

Ağladı qan kərim gözü, gör dedi qarın bəxtimi,
Yasəmənəm, qırıb, tökür badi-xəzan, yazıq mən!

İndi bu cahan dedi: - Yox bu çəməndə gül, çiçək,
Verdi kərim əli sənə qum, ye, dolan! - Yazıq mən!

13.

Cahandan kənardə özün yer axtar!
Ağıl xariçində olan rəhbər axtar!

Qələm al, iki aləmin üstə xət çək!
Ucalmaq üçün göyləri, şəhpər axtar!

Cahandır sənə fərs, ondan yapışma!
Fəlkədir sənə fərs, get, göylər axtar!

Sənə gözdağı varlığındır, gərəkse,
Əgər tutiya yoxsa, get, cövhər axtar!

Ölənlər yanında yerin var cahanda,
Çıx ondan, həyat istəsən, can ver, axtar!

Deyər "Allaham" burda çox yolkəsənlər,
Burax onları, xaliqi-əkəbər axtar!

Bu beş darvaza, dörd həddi, o doqquz,
Və yeddi olan ölkəyə zivər axtar!

Şahı, sultanı anma, dörd əhlisənə,
Çalış, rindləri dostluğa məzhər axtar!

Açar şahların mülkünü istəyirsən?
Gədanın kilim altını yeksən axtar!

Gözü toxlara can dərmanı vermə,
Ciyərtəşnəli bezmin gövsən axtar!

Könül bağı, dər dülbülün nəğməsini,
Dilərsənsə, Xaqanidən əzbən axtar!

14.

Dəhşətdə bir əhl insan tapmadıq,
Eşqə layiq nəzənin can tapmadıq.

Əhl göydə axtaraq bundan belə,
Çünki, gəzdik yerdə hər an, tapmadıq.

Ey ömür, əylən, dayanma, ey ümid,
Xəstə olduq, dər dərman tapmadıq.

Doldu dünya süfrəsinə cır an,
Bir şəkər onlarda baldan tapmadıq.

Söylədin: axtar, cahanda var vəfa,
Birgə axtardıqsa, ünvan tapmadıq.

Pusqusunda çox oturdun göylərin,
Tülkü çox gördük, bir aslan tapmadıq,

Dəhşətdə yüz min Süleyman var, fəqət,
Sehr üzüklü bir Süleyman tapmadıq.

Çox zaman türk əylədik Xaqanini,
Biz onun kəbir süxərindən tapmadıq.

Görədi mülki-Xorasan mislini,
Tay ona, həttə, İraqdan tapmadıq.

15.

Fikir, xəyal odundan tutuşub, canım yanıb,
"Allah, Allah" deməkdən axır dəhanım yanıb.

Fələk mənim şünməli bir od vurub ki,
Ürəyimdən od alıb, tabü tərvanım yanıb.

İşlərimi zay etdi mənim bu can yağısı,
Fələyin xamlığından ruhi-rəvanım yanıb.

Ahımın şölsindən, xalqın gözü önündə
Pərdəli saxladığım sirri-nəhanım yanıb.

Mən dövlət axtarırdım, zillət çıxdı qarşıma,
Dedim: - Odsan, - bu sözü deyən zəbanım yanıb.

Görmüşsən od yandırar necə nazik ipəyi?
O cür, qəlm şimşək yillə mənim ərkanım yanıb.

Şərim gər od salar qəlbə, səbəb odur ki,
Gövhər saçan xatirim, təbi-rəvanım yanıb.

Söz mülkünün naibi Xaqaniyəm, həsəddən
Göylər mənə qəhr edib, alışıb, canım yanıb.

16

Düşüb ürəyimin oda danışsi,
Onunçün xoş gəlir naləmin səsi.

Göylər yüksələn ahımdan mənim
Göyün səkkiz olub yeddi qübbəsi.

Mənim susuz bitən xurma ağacı,
Od düşüb canıma, artır şölsi.

Yanıldım, ağac yox, neylufur m ki,
Qırq edər canımı gözüm çeşməsi.

Qəlbim səhhət sanar bəlanı, vallah,
Bəlləkəşlik olub onun pişəsi.

Oxdana düz gəlir hər zaman oxum,
Ümidlə doludur könül şişəsi.

Mən şadam, naxışım "yek" gəlib zərər,
"Şeş" atan hərifin çoxdur qüssəsi.

Mən bəla atıyla çatdım mənzilə,
Xal-xal at minnin yox düşərgəsi.

Yel olub, uçdumu mindiyim o at?
Yollarda qalmamış bir nişanəsi.

Balıqqulağından kiçikdir yerim,
Dənizlək dünyanın var təhlükəsi.

Bu dünya, naxışsız zərərli olsa da,
Naxışlanmış onun nərd tətbihi.

Xaqani, dünyaya uyma gəl artıq,
Aşiq öldürməkdir onun şivəsi.

17.

Yer üzündə hansı könlün payı qəlmə deyil?
Təsəllis kimi yadan az dənə deyil.

Ürəyin yarasına torpaq səp ancaq,
Çünki onun əlacı heç bir məhləmə deyil.

Məyusluğun qarşısını ahınla saxla,
Ahla həmdəm ol ki, səni yar həmdəm deyil.

İnsanlığın tarlasında vüfa sünbülü
Bitdiyin heç bir insan xatircəm deyil.

Susuzluqdan yandı bütün arzu gülləri,
Çünkü ümid buludunun gözü nəm deyil.

Pay verəndə əskik olmaz dostlar yanından,
"Vay" deyəndə sən bir kəs, bil, məhrəm deyil.

Dostlarından hər hansına şikayət etsən,
Səbr et, - deyər ki, Allahın lütfu kəm deyil.

Bilirsənmi, bu aləmdə asud kimdir?
O kəsdir ki, xalq yanında möhtərəm deyil.

İlin yalnız iki günü şadlıq üçündür,
Yaxşı baxsan, onda belə xalq xürrəm deyil.

Bu aləmdə elə bayram göstərin ki, o,
Yüz minlərlə insanlağün bir matəm deyil.

Dur, Xaqani, süfrəsinə tərək et cahanın,
Çünkü şadlıq düşərgəsi bu aləm deyil.

18.

Ürəyim zəmanənin əli neştər vurduğundan,
Sən necə lalə açdı, laxta-laxta olduqca qan.

Bu yararı, deyin, kimin şəfqətli əli bağlar?
Bu dövrandə mənə sevən nə dost qalmış, nə qohum var.

Nə şəhərin hökmdarı bir arzuma əməl edir,
Nə ordular sərkərdəsi bir müşkülümü həll edir.

Ürəyimin min dərdi var, bu dərddəri yoxdur duyan,
Nə dərdim dərman edən, nə yarama məlhəm qoyan.

Oxuyan yox, qanan yoxdur yazdığım xoş sətirləri,
İsti tündür görünməyir, nəyi səhın fətirləri.

Anasız bir quzu kimi mənim nalım göy qalxar,
Nə qoyunum quzulayır, nə şaxəmdə nübarım var.

Mənim soyuq nəfəsimdə n qızmar yayda şaxta düşür,
Nə ehtiyac ağ çadıra, ağ paltara, qıssa gür?

Dörd kitabdan məlum oldu, yeganəsi mənim məsrin,
Müqəddəs öz dinimdə, bunu yəqin bildi dörd din.

Şahdan çörək istədikdə, o mənə naz, qəməz verər,
Zəmanədə n su istəmə, qabağıma qoyar zəhər.

Ey sahibim, məş üçün yetər verdim başağrsı,
Bundan belə sən də mənim əzabıma olma razı.

Çörək üçün, paltar üçün çox incitmə məni, Tanrı!
Qələməmdən, qələməmdən yetir məni sən onları.

19.

Mal və şöhrət sahibidir bu gün alçaq adamlar,
Nəfsə əsir olanların bazarıdır bu bazar.

Bu ötürgi qəmə evində varsa şadlıq əsəri,
Onlar olar şad ki, yoxdur insanlıqdan xəbəri.

Keçmə önə bu dünyada, get, üzətdə tut qərar,
Qoy yuxarı başa keçsin daldan gələn adamlar!

Yaxşı adam pislik görür bu dünyaya gəlindən,
Nə eyləsin dünya, ancaq pislik gəlir əlindən.

Çalış, alçaq adamlardan tikə alma dünyada,
Onlar səni rüsvay edər, gedər hörmətin bada.

Üzdən parlaq olsalar da, içəridir qapqara,
Ayna adı vermək olar bu cəhətdən onlara.

Qanmazların əlindədir var-dövlətin hamısı,
Yeyər İsa süfrəsində nemi eşşək arısı.

Namrdırlı xədimlərdir tutan bu gün cahanı,
Bu dövrandır xacələrlə xəsislərin dövrünü.

Ey Xaqani, pak duyğuyla bəzə hər bir sözünü,
O dünyada bir məqama çatdır bəri özünü.

20.

Fitnə ayaq üstə ikən oturmaqda yox etibar,
Məhbəbbətin bayrağı da öz yerində tutmuş qərar.

Mənə hər nə lazımdırsa tamam-kamal varım idi,
Təkcə eşqin möhnətinə həsrət idim, o da ki, var.

Səbr belə möhnət ilə bir an ayaqlaşma bilməz,
Ayaqları bağlı deyil, səbr, odur, durmaz, qaçar.

Səbr məndən uzaqlaşır, nə eyləsin, üzürlüdür,
İti qılınca üzərində, deyən, necə durmaq olar?

Zəmanənin budağının yaraşığı olan bir kəs,
Ümidimin rişəsini qazıyaraq, atdı kənar.

Nə qədər ki, çərx-i-fəlak bu fıkrində dönəmişdir,
Fəna işim daha bəddər fənalığa olur düşər.

Kimdən edim şikayəti, kimdir mənə dərman salan,
Bilməyirəm, kargüzərdir, ya ki, böyük bir hökmüdar?

İlan vuran dadü-fəryad edər ilan yarasından,
İlan isə ofsunçudan gileyənib, haray salar.

Ey Xaqani, türkət sən də bu dünyanın mənzilini,
Bu mənzilə düşən hər kəs rahatlığa həsrət qalar.

21.

Vəfa tri bağışlarmı gülündən bir kəsə alım?
Cahan durduqca olmaz, olmamışdır bir könül xürrəm.

Söz açma, gəl, bu aləmdən, tapılmaz onda heç bir vaxt,
İki dost ki, ürəkdən bir, sözündən bir ola həmdəm.

İtin sabit vəfasından söz açmışlarsa insanlar,
Nə vaxtdandır görən yoxdur vəfalı bir bəni-adəm.

Vəfanın gövhərini yer üzündə gəzmə bihudə,
Onu göy xəznəsində axtaran olsa, tapılmaz həmdəm.

Nə bir dərman, nə bir məlhəm bu aləmdən təməninə et,
Hər bir xəstəliklə getdi, heç kəs tapmadı məlhəm.

Bu varlıq aləmindən qaç, dəm təxtində sən yığış,
İnan, heç kim bu mənzildə murada yetməmiş bir dəm.

Gecə olmuş qıfıl, gündüz rəzə bu qəmlə məhbəsdə,
Tapılmaz bir açar, məhbəs açılınsa, ta dağılsın qəm.

Bu vəhşət aləmində gəzmə, ey Xaqani, ünsiyyət;
İlan ağzında İsa möcüzündən kimsə vurmaz dəm.

22.

Zəmanədə qalmamışdır vəfadan bir əlamət,
Bu dünyada nə dost qalmış, nə dostlarda sdaqət.

Dünya açıb əl-qolunu bizə etmək üçün cəfa,
Əfsus, onun qarşısında dayana bilməz vəfa.

Yaxdı vəfa gülşənini hansı atış tər-təmiz,
Ki, qalmadı nə qurudan, nə də yaşdan onda iz?!

Həyatı ehlə yerdə tükədən asdı fəlakət,
Əcl ilə aramızda yol qalmadı tükədən.

Kimə deyim öz dərdimi, sınaşam insanı,
Bir kimsədə görməmişəm mən insanlıq nişanı.

Ey Xaqani, çək gözünü alçaqlar dərğahından,
Ciyərinin qanını ud, qalmamış dərdə qalan.

23.

Tilsimin düşmüşəm mən qəzanın, yaxşı bax!
Nə sovrulan tozum var, nə əsir olmuş torpaq.

Könlüm vurğun, həvəsim eşqin əsiri olmuş,
Gördünmü bir zəncirə bağlansın iki dustaq?

Başım çox bəla çəkir qəlbim yol göstərli,
Bələdçim quldur oldu, mən - sərxoş, mənzil - uzaq.

Könlünün itəyini nəsib etsin yaradan,
Yol üstündəki tordan xəbərim olmayacaq.

Nəfəs çəksə əsir quş, demək, uçmaq istəyir,
Sən bu fəryad torundan xilas olma bir sayaq.

Torpağın havasıyla qol-qanad çalan ürək,
Şəkildəki qönçətlək heç vaxt açılmayacaq.

Nəstər duyuram bütün ürəkdən dodağadək,
Yaralanmış ciyərım soruşur: nədir bu dağ?

Gəlib ənqa quşunu dönməkdənsə torpağa,
Qənaət ceyranım tutmaq üçün qur duzaq.

Ayıq baxtın feyzilə görən göz istəyirəm,
Göz yaşım şənəm olsun, səhərin üzü yarpaq.

İmtahan taracına getdin, Xaqani, axtar,
Azadlıq kürəsinin tozunda iksir ancaq.

24.

Bu dünyada m rdlik, s daq t hanı?
G l bitirm z bu fələyin g ldanı.

Bax, dul qaldı kəramətin atası,
Doğmadı bir düzlük dünya anası.

V fasızdır k c dolanan ruzigar,
Bir toz q d r onda yoxdur etibar.

Bu fələyin xonçasında var ancaq,
İki fətir - biri sarı, biri ağ*.

Bir paxıllıq d rdi düşüb al m ,
Yar b, m ni ona düçar ey m !

Xaqaniy m, tamahın süfrəsindən,
Tamamilə əlimi  zm ş m mən.

M rd deyiləm, m rdlik umsam dünyadan,
Ki, mərdliyi yoxdur onun binadan.

H mm tim var yenilməz Rüstəm kimi,
Məhv edərəm mən tamahın divini*.

Xac  m n    r k vəd etdi  g r,
Dildə m n  verdis  min v d l r,

Dedim ona xatir qoyaraq, s n ,
Ehtiyacım yoxdur sənin t h f n .

Çox dost olar, dost yolunda cahanda,
Z h r   r r şərbət kimi bir anda.

Xac  vədə olmadı heç vəfadar,
Paxıllarda olarmı heç d z ilqar?

  g r Xac  su qatdısa aşım,
G tirdis  bir çox bəla başım,

İncitdis bu qəlbimi, nəhayət,
Bildim ki, çox yaramazdır o xilqət.

Gec bildim ki, onda yoxdur etibar,
Bu yoxdan bəhs etməkdə nə mənə var?

25.

Bu zülmkar dövrandə mən bir vəfa görmədim,
Üzü qara taledə mən bir səfa görmədim.

Zəmanəyə qumarda nə qədər ki, uduzdum,
Nəqşində cığallıqdan başqa mənə görmədim.

Mən sizi bilməyirəm, özümə çox sınađım,
Zəmanənin işində qanun-qayda görmədim.

Həmnəşinin gölgədir, həmdə mim ahü nalı,
Mən özümü onlardan bir an cüda görmədim.

Gözümün nuru sayı, qəlbimin dostu nalı!
Dünyada sizin kimi müşğülgə görmədim.

Zəmanə dostlarını çox sınađım, nəhayət,
Hədinə sadıq olan bir aşına görmədim.

Mən aləm xaricində vəfa axtaram gərək,
Çünkü, aləm içində onu əsla görmədim.

Ürəyimin başında parçalaram yaxamı,
Bir çox ürəkliyə mən, gəzdim, riza görmədim.

Sanki yoxa çıxmışdıx mərdlik bütün dünyada,
Bir dəqiqə olmadı ki, yüz cəfa görmədim.

Eşitdim ki, meyvə var zəmanənin bağında,
İllər boyu axtardım, bir çağala görmədim.

Rahatlıq qazanında bişın xörı klır içrı,
Fıqırlıkdın başqa bir dadlı ğıda görmıdim.

Ruzıgarın vurduğı yaralara sıhırin,
Şırabından tısrılı heç bir dıva görmıdim.

Ey Xaqani, nalı et, zımanın sazında,
Hızın nalındın başqa, xoş bir nıva görmıdim

26.

Şırvanda olsaydı qanan adamlar,
Heç sıfır fikrinı düşmızdim, inan.

Olsaydı xoş günüm Tıbrızdı hırgah,
İrmın torpağında salmazdım mıkan.

İrmındı olsaydı qiymıt verınim,
Başqa bir diyara getmızdim ordan.

Nı qıdır çalışdım, çapaladımsa,
Mınımı olmadı fıllık mehriban.

Yüyürdüm, yoruldum ümid yolunda,
Taleyim gülmıdi üzümı bir an.

Cıyırım hısrıtlı qana döndüsı,
Ürık istıyinı yetmıdi, aman!

Yoxluq pırdısinı büründü istık,
Yalvardım, girmıdi ısla qapımdan.

Dünyaya sığmayan hümmıtim vardı,
Ona dar gıllırdı hır iki cahan.

Arzum, istıklırım dırya qıdırdı,
Birinı çatmağa olmadı imkan.

Ruzinin suyu da bulaq gözündən
Ancaq iki qətrə axdı çox zaman.

Könlümün bir quru yarpağı yoxdu,
Duymadı yaşıllıq ətəri cahandan.

Əlimi üzümşəmə bolluqdan, axır,
Bəxtin tarlası da bar vermir ətəlan.

Məni verilənlər gərək deyildi,
Gərək olanı da vermədi dövrən.

27.

Xaqani, dövrünün etmə şikayət,
Oldusa qürbətdə hər işin pamal.

Zəmanə səndən də yazıq gündədir,
O, kərəm etməyi tapmayır macal.

Qürur qıfılnı qəlbindənin götür,
Səndə öyünməyi qalmamışdır hal.

O zaman ürəyin rahat olar ki,
Onda qürur divi olmasın xəyal.

Bircə ümmid qalıb - Öləndən sonra,
Bizə dayaq olsun rəbbi-zül-calal.

Utandır, yola sal ağaları sən,
Yalandan başqa yox onlarda kamal.

Ölən ağalara, gül, matəm saxla,
Kərəm ağacından qalmamış nihal.

Söylə, ey Xorasan, Şəhabın hanı?
Söylə, ey Isfahan, nə oldu Camel?*

Axtarsan bu yeddi iqlimi ətər,
Tapmaq kərəm əhli olmuşdur mahal.

Nə alçaq adamda, nə cavanmı rddı,
Deyil öz yerində nə hal, nə əhval.

Kimdə dövlət varsa, hümməti yoxdur,
Kimdə hümmət varsa, yoxdur onda mal.

28.

Kim rahatlıq nişan verir? Verməz.
Kim bəladan aman verir? Verməz.

Bircə azad nəfəs alım deyil, mən,
Ruzigarım bir an verir? Verməz.

Qəlbimizdə ölüm duyulmuşdu,
Çərx onu bir açan verir? Verməz.

Bir kəs, axır, ürək qəmi dağdan,
Bir xeyirxah nişan verir? Verməz.

Axırı odlı ahımın gəlməsi,
Sahilə doğru yan verir? Verməz.

Gəlməmi dalğa qırsa da, bir kəs,
Yelkənə bir təkən verir? Verməz..

Axtarır ədli göydə Xaqani,
Haqqını asiman verir? Verməz.

29.

Nə vaxtadək sitəm çəkəcəyim mən?
Gölgə kimi qaçaçağam özümün?

Ağzı bağlı, boğazı dar neymiyəm?
Zülm əlində n haray salıb, inləyəm.

Bir insaf et, ağlamayım neçin mən?
Axı, insaf görmədim bir kimsədən.

Gecə-gündüz ala iti nə qəddər,
Məni qapıb edəcəkdir dərbəddər?!

Nə vaxtadək yuyunmaqçün hər alçaq,
Aftafatək belim bükük qalacaq?

Türüzitək bəs nə qəddər hər zaman,
Çıxarılsın dilim mənim boynumdan?

Bircə yol var, rahat qalını deyən,
Gərək kəsə öz dilimi dibindən...

Deyirən: "Qəm çəkən, olma mükəddər",
Bu sözləri dinləyim bəs nə qəddər?

Dəniz kimi, bulud kimi coşaram,
Mümkün deyil susam, qalam məni aram.

Qəlbi sınıq Xaqaniyəm, bəli, mən,
Görüb, susmaq gələmiz əsla əlimdən.

30.

Əzəl gündən bu dünyada olmamışdır əhli-vəfa,
Görünmüş öz əhdin sadıq olan bir aşına.

Təkcə bizim ölkəmizdə vəfa yoxdur, zəni eləm,
Yer üzünün heç yerində ondan bir iz yoxdur əsla.

Qanı qanla yu, qalmayıb rahatlıqdan heç bir nişan,
Öz-özün həmdəm ol ki, tapılmayıb dostdan vəfa.

İnsanların məzəcində insanlığı az axtar ki,
Çalağanın yuvasından qanadlanmaz heç vaxt hüma.

Mən inan, Adəmin ilk toxumundan bu vaxtadək,
İnsanların tarlasında bitməmişdir mərdümgiyə.

Vəhşət basır, səhraya get, ünsiyyət tap vəhşilərlə,
İnsanların arasında vəhşət yox tapan şəfa.

Bu firuz günbədin sən vəhdət təbli çal altında,
Çünkü, vəhdət sədasından başqa yoxdur xoş bir səda.

Alt-üst elə sən ahla sən bu yaşıl nərdəxtanı,
Heç bir hərif oynamamış cığallıqsız taxtada.

Sən arzunun gözlərinə mil çək, bəri görməsin ki,
Heç bir zindan qaranlıqda çata bilməz bu dünyaya.

Boş arzuyla əlac olmaz ürəyin mərəzinə,
Çünkü, təkə kükürd ilə ildə edilməz kimiya.

Ey Xaqani, dünyada kəs və nəqəsdən aranı kəs,
Heç bir dərindən sahibinə tapılmamış verən dəvə.

31.

Bu dünyanın zatında, bax, heç insafdan yoxdur əsər,
Rahatlıqçün, sadətcün yaranmayıb sanki bəşər.

Bu aləmdə dördü qəmdən azad, rahat yaşamaqçün,
Zəmanənin anasından doğulmamış bircə nəfər.

Fələkətin dalğasından təkə onlar xilasdır ki,
Hələ varlıq yurdu olan bu dünyaya gəlmişlər.

Kim içmişdir zəmanənin qəddəhindən bir şərbət ki,
Öldürücü zəhərlərə olmamışdır o bərabər?

Söylə, necə qorusun ki, aləm səni bəlalardan,
Onun özü bəlalardan qorunmaqçün qalxan gəzər.

Fəlik ömür sarayına lağım atan bir oğrudur,
Bəs yerə yılmış onun beli kaman qədir.

Asudlik axtarma sən mavi çadır altında, gəl,
Alım bilir, olmamışdır bir kimsəyi bu müəssir.

Döz aldığın yaralara, Çünki, bütün insanlara,
Yara vurur, mülhəm verməz mürüvvətsiz bu fəliklər

Matəmsora yaranmışdır, bax, bu alım, anla bunu!
Sən fəliyin mavi rəngli paltarına sal bir nəzər.

Ey Xaqani, bu dünyanın al sözünə qulaq asma!
Qayda budur, on sözündən ikisinə məhl edər.

32.

Qan içməkdən başqa bir şey cananlardan gözləmə,
Vəfasızdan vəfadarlıq heç bir zaman gözləmə!

Bu zamandan, bu zamanın yetirdiyi kəsərdən,
Cəfakarlıq gözlə, amma, dərddən dərman gözləmə!

Vərəmlədin keçirdikdən gözələri sınaqdan,
Bu dünyada bir xoş əməl sən onlardan gözləmə!

Yaxşılardan yamanlığın mümkündür baş verməsi,
Yamanlardan yaxşıqlıqsa olmaz, inan, gözləmə!

Meydən gər sirkə almaq hər bir zaman mümkündür,
Sirkədən mey almağa heç olmaz imkan, gözləmə!

Gəl, vəfasız yardan, könül, istəmə bir köməklik,
Qan içəndən sən özünə qayğı bir an gözləmə!

O həyasız çinə bənzer, gər insan olsaydı,
O vaxt adam inciməzdi, bunu ondan gözləmə!

Sən, ey könül, öz nalınla Xaqaniyə kömək ol,
Sənə qəmxar olmaqlığı bu dostlardan gözləmə!

Bu nalı dı faydasızdır, Çünkü, gözü baxtının,
Açılmaz heç hısrı kimi, yoxdur güman, gözlüm!

Sın yarlardan kömük umma, onlar yar yox, mardırlar.
Yeri gıldı, sancacaqlar, heç bir aman gözlüm!

33.

Qaçsan, fəlak arxanca, bil, kaman çəkir,
Dünya xarablaşır, hamı ondan aman çəkir.

Olma fəlak dost, deyil xoş təbiəti,
Türk et cahanı, burda qalan fəlak man çəkir.

Dünya bəzəkli bir ilana oxşayır ki, o,
Üzdən gözəldir, alım işindən ziyan çəkir.

Fəlak oldu cümle mələklər zəmanədə,
Öz dərdin qal, özün ayaqdan yaman çəkir.

Yeddi fəlak altı cəhət heç dıyışmışmış,
Alım bizi dıyışdırırk, imtahan çəkir.

Zəncirlənmiş fəlak yeri ulduzları, onun,
Olmuş minik atı gec-gündüz, inan, çəkir.

Xaqani, ağlama ki, sən ahü-nalını,
Dəhrin sazında nəğmə yerin fəlak çəkir.

34.

Neylim, zəmanə dərdin məhləm tapılmayır,
Dərmançün axtarır bütün alım, tapılmayır.

Heç bir ürək bu göylərin altında il boyu,
Şümşad kimi təzə və xürrəm tapılmayır.

Hər kim otursa pəncərəsində bu göylərin,
Cəngi-zəmanədə o müsələm tapılmayır.

Yoxdur sevinc, ol q m ilə h mni sin, könül!
C m sid, qo  ul bu mat m , xat m tapılmayır.

  fsus,  m r sazını g kd n salıb əcəl,
Matəm yaxınlaşır, neyi-matəm tapılmayır.

Xaqani, ol nəfəs ki, həyatın q nimidir,
Bəsdir, sin nd  qəbrə g m, həmdəm tapılmayır.

35.

Ey könül, d hrin n vası qalmayıb,
Rah t  mr n də b qası qalmayıb.

Ol s lam tl k baharından bu gün,
Bir yaşıl yarpaq s fası qalmayıb.

Qorxuram insanları g rd kd  mən,
Könlümün bir a ınası qalmayıb.

Hər kimi görsə könül, ondan qaçır,
Hər kəsin çünki vəfası qalmayıb.

Q m pası  eyn r bu ömrün gövhərin,
Silm y  bir şey bu pası, qalmayıb.

B xt  bax ki, bir dəmir da dır q mim,
Al min ah nr bası qalmayıb.

D z əzabı, etmə, Xaqani, f  an,
Kims d  şadlıq əsası qalmayıb!

36.

Ey ruzigar!  mr m  eylədin həddər,
Bu z lm n s r c k n  vaxta qəddər?

Qırmısan acıqla can damarımı,
Dünyanı qan aldı, ba la birt h r.

Bu başı aşığı tıştın altında,
Tökduyün nahaqq qan yetmı zmi mıgır?

Kim ipk toxudu zülmıt gecıdı?
Cı fanla kim yedi ömründın bıhır?

Sayındı nakslır vardan barındı,
Kimsız olanlar yanar, inıyır.

Eşşın palanı xızdın, tırmıdın,
İtin xaltasına düzülür göhr.

Haramzadılr yapışıb, qalma,
Mın sının öz halal oğlunam ıgır.

Zamanın anası sının tumundan,
Payımı doğmaqçın lazımdır illır.

Xıstıdır Xaqani zırbılınl,
Gırk kıl silmısın xıstıdın nızır.

Ey könül! Hır kıldın vıfa gözüm,
Hır qamış kolundan alınmaz şıkr.

Namıhrım dünyadan qurtarmaq üçün,
Mıhrım tap ki, olmayasan mükıddır.

37.

Zımanının lındın kimsı aman tapmadı,
İnsan oğlu dünyada xoş bir zaman tapmadı.

Gecıylı gündüz ömrün iki hesabdandır,
Onlardan aman ısla heç bir insan tapmadı.

Getdi rahatlıq dolu o vaxtlar ki, bir kılın,
Qım odu ürıyın gizli mıkan tapmadı.

Bir el vaxt gəlidi ki, şad insan axtaranlar,
Yer üzünü dolandı, ondan nişan tapmadı.

Öyrənmiş vəhşiləri əhl hesab etmə sən,
Simurğu axtaranlar bir iz ondan tapmadı.

Ey Xaqani, özün həmdəmmi axtarırsan?
Onu bu vaxta qədər bir axtaran tapmadı.

38.

Xacə mənə yaxşılığın qapısını bağladı,
Nə edim ki, pisliyin onun ağız açmayım?

Peşə etmiş, hara çatdı, pisliyimi danışsın,
Çalışır ki, mən də onu pisləməkdən qaçmayım.

Tövbə, tövbə, dözümlüyəm, bir adamın haqqında,
Rəvamıdır, pis danışb, pak ağzımı bulayım?

Qoy nə qədər bacarırsa, xacə mənə pisləsin,
Mənsə onu vəsf etməkdən geri addım atmayım.

Pis danışır, qoy danışsın, ləyaqəti ondadır,
Mənim ancaq pislilik deyil, yaxşılıq olmuş payım.

Əgər mənə qarşı o öz gövhərini göstərir,
Mən də açım gövhərimi, o sönsün, mən parlayım.

39. ZƏMANƏDƏN VƏ
ÖZ TALEYİNDƏN ŞİKAYƏT

Ah, bəxtimin qəli mi qırılıbdır ucundan,
Taleyim bir tük kimi asılı qalmış ondan.

Xoşbəxtlik hər könülü arzusuna yetirir,
Qəlimdir ki, hər şeyə naxış vurur, can verir.

Bir q  m ki, qırıqdır q  m dolu   r  yimd  n,
Nec     mid ba  layım naxışına yazıq m  n?

Kimin ki, qara b  xti, g  z  nd   a     k   var,
Bu a  lıqdan başına g   r qara b  lalar.

Bu a  lıq g  z  m  zd  n tit   kimi qoparaq,
Sanlaydı taley  , b  xtimiz olaydı a  .

Qanadı  k qaradır qar  nın da g  zl  ri,
O g  zl  rin i  ind   vardır a  lıq   s  ri.

N   faydası qızılın, qalsa da  ın belind  ,
Qızıl d  n  r k  m  r  , olsa insan   lind  .

B  d  nim d  rnaq kimi s  m  y   d  nd  , dostlar,
S  b  b odur: b  xtimin g  z  nd   d  rnaq  a var.

D  rd  , q  m   pe  k    m t  k s  m  k olacaqdır,
  unki, q  min   z   d   it xasiyy  t qonaqdır.

Biliyin   mr  -g  n   başa   atdı, n   etm  k?
D  z  m, d  z insanlara b  xti k  c baxsın g  r  k.

Qar  ındakı G  n     baxmay  bsanmı m  g  r,
Ba  sını   yri tutan g  lg  sin   yri g  r  r.

Rahat bir n  f  s alsam, m  n   quracaq k    k,
   hrim  n t  bi  tli   yri d  vr ed  n f    k.

Ac  g  z at ki, g  z  n   axura dikmi   ancaq,
Haylasan, etinasız, s  n     p-  p baxacaq.

Yoxsa m  ni d  z  ltm  k ist  yir k  cbaxanlar?
Yoxsa m  nd   h     d     yrilikd  n   s  r var?

Qaydadır, t  rk k  c baxar oxa h  d  f alanda,
Ox h  d  f   tu   d  y  r bu baxı  la bir anda.

O kəsin ki, zahiri doğru, içi yalandır,
Üzdən qalxan görünən, qıvrılmış bir ildir.

Gövdəsi yeri ağac çox da boy ata bilməz,
İslanmış bir göyərçin mənzilə çata bilməz.

Gecə-gündüz iki it, bir ovçudur ruzigar,
Fəlak bir göy şahindir, sürütlən qanad çalar.

Bir ovlaqdır bu aləm, bizi ovlasın deyən,
O iki it yerdədir, şahin qalxmışdır göy.

Ağlım havaya qalxmış, şahintən qanad çalar,
Görsün şahinlə itlər necə edirlər şikar?

İtlə şahin izin düşmüş aciz bir quşam,
Qorxudan paralanmış, ciyrimi udmuşam.

Halım yamandır, yaman, ürəyimdə yox tavan,
Halla ürəkdən ötrü daim xətdədir can.

Cənsəğhə mənimçin tənkcə arzudur ancaq,
Əfsus ki, o həmişə arzu olub qalacaq.

Hər arzunun dayağı bir ümiddir dünyada,
Canlılar ümid ilə verir ömrünü bada.

Arzu elə bir ildir, tamah tingini yeyən,
İstək onun göküdür, tapmaq - yarpaqla bəhər.

Tamah asandır, ancaq çətin işdir istəmək,
İstəməkdən çətinidir istəyi ildə etmək.

Arzum olan bir şeyi istədikdə dünyadan,
Sərxoş ikən ödəyir istəyini çox asan.

Lakin, dünya qurulmuş nəncib təməlinə,
Aylacaq, verdiyini, tutur, alır tələlinə.

Zamanın məktəbində  n md  bir lövhə var,
 st nd  gecə-gündüz "arzu" s z  yazılar.

Bu məktəbdə bir uşaq hələ görməmişəm mən,
Ki, v fa surəsini dey  bilsin əzbərdən.

Necə v fa ayəsi unudular? "Quran"da
"Ufu bi hdi" s z  var surə qurtaranda*.

Mənim könlüm bakir , qız-o landı  hdimiz,
Qız-oğlanın yanında bakir  qalar təmiz.

Bakir  könlüm   k r dad q zanın əlindən,
  hr banu in yir  m rin i  rind n.

G lg m yerdə s r n r, dey l məndən xəbərdar,
Ahım da ı u urar,     k r  od salar.

Dəniz  z dal asıyla da ın bağrını yard ,
S s bal a çatmadı, çünki, qulağı kard .

Keçdi, hey keçdi  m r, illərini say,  t r,
Ya    liy   atd m , haqqı-hesabı bitir!

Qətrə-qətrə ya  s z r kirpiyin novdanından,
Sənin arzun budur ki, X z r yaransın ondan?

Kirpiyind n axan su abırını saxlayır,
Günəş qılncı d y n da  qülləsi parlayır.

Qızıl t  b etmirəm, qızıla can atanlar,
Xəzan yarpağı kimi ayaqda tapdalanar.

Kimin ba ı qızılla z man d  y ks  r,
O ba  yerə dikil r, sikkə zərbəsi yeyər.

Qızıl h v skarının, tutaq ki, ağlı vardır,
Ağlın qızıl pul kimi  z  qabar-qabardır.

Ömür uzun, ya, gödək, sayılır nəfəs-nəfəs,
Hər nəfəs qəm sayılır, qəm gətirir hər nəfəs.

Qəm dünyadan doğulmuş, qəmdir, baxsan hər yana,
Qəm o qədr böyükdür, sığmayır bu cahana.

Cəfasıyla bu dünya özü qəmi doğurur,
Baltadır ki, oduna qıgılcımla od vurur.

Qıgılcımdan başlanan alov güclənəcəkdir,
Od aləmi tutanda balta nəyə gərkdir?

Fərh bir səhifədir dünyada, qəm min varaq,
Qismətimiz, müxtəsər, qüssə isə bir qalaq.

Gilə layiq görüldüm vücudumla gül ikən,
Ürəyim qanla doldu, paltarım oldu tikən.

Qəm ürəkəndə doğuldu, yedi ürək qanımı,
Qidası hər uşağın məgər ana qanımı?

Od vətəncə bir ağac ürəyində doğular,
Şölə saçır hər yana, min ağacı adlayar.

Bu oyunbaz fəliyi yeddi şirindil uşaq,
Al diliylə edibdir öz əlində oyuncaq*.

Həyat gecə-gündüzün ikinəngli teliylə,
Yelpazək dartınır gah elə, gah da belə.

Gecə köçsə ulduzlar türklər kimi səmadan,
Bu göçməkdən həyatın karvanı çəkər ziyan.

Necə quldur pusquda kəsər karvan yolunu,
Qarət edər malını, bağlayar əl-qolunu.

Xacə gördü könülmü, batıb dərddə, kədərdə,
Dedi: - Dərd ondadır ki, sən çıxmısan səfərdə.

De görüm, haradasan, nə yeyirsən? Söylədim:
- Yediyim öz qanımdır, olan budur, nə edim?

Nə xörək, hansı xörək, haradadır o xörək?
Əli qanda qalana, söylə, xörək nə gərək?

Dedi: - Məni cavab ver, nədir arzun dünyada?
Sən zəhər içirir, verir ömrünü bada?

Dedim: - Məni dərk edənin qəlibi təmiz bir insan,
-İstəyim, arzum budur mənim ancaq dünyadan.

Ömrümün son anında olsa belə həmdə mim,
Ölsəm, rahat olaram, ürəkə qalmaz qəmmim.

Elə günə qalmışam - yaşamağım həddədir,
Tikan güldür mənimçün, qanqal isə şəkərdir.

Boyun vurmaq olubdur hər qılıncın arzusu,
Vəhşinin axtardığı çöldə otur, göldə su.

Qılınc gər baş vurur, o baş baş olsun gərək,
Xoşdur qəssab kəsdiyi keci gök olsun, erkək.

Səfeh, fəhlə adama heç yaman göz dəyərmi?
Anadangəlmə bir kor gözağrısı çəkərmi?

Cahil eysü işrətdə, fəziləti ziyyətdədir,
Fəzilət unudulmuş, cəhl isə qiymətdədir.

Xəzinələr alçağın, möhtacdır azadlar,
Bu qisməti yazanın gözü kor olmuş məgər?

Fəziləti zəmanə zülmünə seçmiş həddəf,
Asudədir zülmən bu aləmdə bəşərəf.

Güvənin cod palazla, çuvala nə kini var?
Tirmə, Şüştər ipəyi olsa, kəsib doğrayar!

İşlər tərsinə dönmüş, zamanın, yaxşı baxsan,
Donunun üzü bezdir, astarısa qumaşdan.

"Alım" sözü "elm"dən yaranmışsa da, ancaq,
Cəhalət bu alımdan elmi qaçaq salacaq.

Budaq mənə kəsb edib, gök mənəni itirmiş,
Zəmanənin şaxəsi belə bəhər yetirmiş,

Can quşuna ürəyin qanadı qüvvət verər,
Göz ağacından oxa Zali-zər qiymət verər.

Pak insanın qəlbini fəlakət, adətdir, qırar,
Zali-dəstan atası tərəfindən atılar.

Elm əhlinin ürəyi cəlb böyük ürəkdir,
İdris Öz şüurıyla göy yüksəlir cəkdir.

Ömür gülüstanı, zaman bazarını gəz,
Gülü tikan, qazancı ziyan etmişdir əvəz.

Hər xoş xəbərlə dalınca yetişir bir bədxəbərlər,
Hər məhərrəm ayının ardınca gəlir səfər.

Aclığı al gözünü, alçaqlara əl açma,
Aslan yesə, tülkünün himayəsini qaçma.

Zaman ki, əliylə həyat süfrəsi saldı,
Qab dibi yalayanlar o süfrədən kam aldı.

Cavanlıq xərmənin bəzək olan sünbülü,
Gördü fəlakət, yandırdı, göyə sovruldu külü.

Ağlamaqda qapılar açmağa varsa hünər,
Ümidin tarlasını bitirə bilməz məgər?

Qamış isitmə kəsir? Bəs niyə onda aslan,
Qamışlıqda yaşayır, isitmə getmir ondan?

Deyirlər: qara xətdir yaman gözü dəf edən,
Üzü qara ləkəli Ay əriyir bəs nədən?

Ağlayıb, mən deyirdim dünən özüm-özüm:
Ürəyim parçalanıb, qanı dolmuş gözümlə.

"Dostlar ölmüş!" Çatınca qulağıma bu xəbər,
Sanki mənim qəlbimi iki yerə böldülər.

Qulağı sayəsində öldürülsə bir adam,
Qam gedər hədərlə, istəməzlər intiqam.

Bəli, səbəb qulaqdır, düzünü bilsən gəlir,
Xəzərdə məskən salan qunduzu öldürürlər.

Qan nöqtəyi döndərdi ürəyimi bu səfir,
"Səfir" o nöqtə ilə çevrilib oldu "səqir"*.

İlboyu qürbətdəyim, vətənimdəndir didərgin,
Doqquz ay yollardayam, üç ay mənzildə zəgin.

Yox, yox, şükürlər olsun, bəxtim tutub əlimdən,
Barsız ağac, boş bazar, necə şükr etməyim mən?

Vədələri bəxtimin çoxdur, gəlməz hesaba,
Ancaq vəfa sözünü salmayıbdır kitaba.

Şadlığın gəmisində mahir gəmiçidir bəxt,
Şadət tarlasında ustad kincidir bəxt.

Yerə düşsün bəxtimə xain baxan bəbəklər,
Bəxtimin qapısında qara quldur fəlakələr.

Bəxt quşunun arzunun yuvasında yeri var,
Səmasından səhərin gün görəsi doğular.

Bəxtimdəndir bəllik də, mənim yazdıqlarımdan,
Dünyanın hər yerinə göndərilir rəmağan.

Nemə tərifi, bəxt ilə mümkündür istirahət,
Su ilə, ya kəsiklə almaq olar təhəttat.

Fəxr edirəm Şirvanla, vətənimdir o diyar,
Günəş qərbin önündə haqlı edər iftixar.

Təbriz gözəl şəhərdir, orda qalmaq şərəfidir,
Qətrəni inci edən yaxşı mənzil - səddədir!

Niyə doğma yurdunda qala bilməyir insan?
Bəli, tərincilərlə səddədir qara zindan!

Şəhərlər arasında Təbrizin şöhrəti var,
Ancaq Şirvan şərəfidir, izzəti, hörməti var.

Demə, Şirvanın adı şəhər sözündən yaranmış!
Şərəfvandır, dünyada xeyirlə ad qazanmış.

Düşündükcə, görürəm, vətənimdir Şərəfvən,
Ancaq adında düşmüş illət hərfi ortadan.

Eyib tutma Şirvana, Xaqaniyə gühnə sən!
Demə, "şəhər"lə başlayan şəhərin oğluyam mən!*

İki hərf ki, deyirsən, ləkəsidir şəhərin,
Şəritin əvvəli, axırdır bəşərin.

Şərqin, Qərbin əvvəli şəhərdir, gərdir, nə edək?
Günəş Şərqi çıxıb, Qərbə getməsin gərək?!

"Qərbi" kəlməsinin də əvvəli "ğər" oxunar,
Dəniz, quru qərbi olub məşhur adamlar.

Bəlkə də söyləyirsən, Kaşğər müşkü bəhərdir,
Çünki "Kaşğər" sözünün son iki hərfi "ğər"dir.

"Bədxən" sözünün də əvvəli "bə"dir, amma,
Ən yaxşı gövhərlərin kəməri olub dünyada.

Təbrizin dən adında "təb" sözü vardır, ancaq,
Hər xəstə o şəhəri gələ, şəfa tapacaq.

Bir heyvan var Tibetdə, müşk ondan doğulur,
Özü hündür kanıdır, adı ancaq ahudur.

40.

Göylər dolandı, mən işi sənə tapmadım,
Dövrən cətinlik ilə doldu, mən asanı tapmadım.

Zatında yirilik dolaşan bu zəmanədə,
Kim düzlüyü görübdü ki, mən anı tapmadım?

Nitqim tutuldu, Çünki, mən həmdəm olmadı,
Dərdim çoxaldı, dərdim dərməni tapmadım.

Hirsli fəlakət ox atıb, vurdu qəlbimə,
Axtardım, ancaq oxdakı peykam tapmadım.

Bir süfrə açdısa bu fəlakət qarşıma mənə,
Gündən savay orda bir işyanı tapmadım.

Mindim ümid atma ciddü cəhd ilə,
Bəxtim gətirmədi, ona meydanı tapmadım.

Qalxdım böyük hündürü bu sonsuz səmayə mən,
Orda səadət ulduzu Keyvanı tapmadım.

Sındırdı çərx qəmli timi, baxmadı mənə,
İçdi sutək qanımı, nanı tapmadım.

Yusif kimi Misirdə olub müntəzir müdam,
Çox şey qıldım, ol məhi-Konanı tapmadım.

Gəzdim cahanı mən də İskəndər kimi, fəqət,
Zülmət içində gizli o abi-heyvanı tapmadım.

Etdi xərab könlümü ə frasiyabi-dəhr,
Ey vay, yardım üçün Rüstəmi-dastanı tapmadım.

Mən bülbüləmsə, qırğı kimi susmuşam, budur,
Çün nəğməmi dəyər verən süxəndanı tapmadım.

Xaqaniyəm, zəmanə lələndən fəğandayam,
Çünkü, yanımda bir üzə xəndanı tapmadım.

Haqq söz dediklərimi görüb, söylədi fəlak:
Gəzdim cahanı səni kimi Xaqani tapmadım.

41. ZƏMANƏ DƏN ŞİKAVƏT

Könül asudəlikçin zəmin oldu,
Köçüb, üzlə tər evində sakin oldu.

Ürəkə xoş sabahın nuru güldü,
Yalançı sübhətə arzum tez öldü.

Burulğandan məni qurtardı vətəndə,
Xilaskar Bijnən Rüstəmdə, lələtdə.

Mən üzlə tər mülkün etdim qəmlə abad,
Cahan dərdü qəmindən oldum azad.

Dəmir ancaq dəmirə yumşalar, bil,
Qəm ilə səni də könlündən qəmi sil!

Mənim ruzi anam sonsuzdur, olsun,
Könüldə, gözəl nər, şadlıq doğulsun.

Yemək nə, oruc nə, tamah sönersə?
Gecə nə, gündüz nə, gözəl nər gedərsə?

Könlümə istərim, atış verim mən,
Ürək şad olarsa, nə lazım bədən?

Süleymanın ilahi mehri il,
İşıqlandı ürək nur möhri il.

Nə qönçəlik belim bağlıydı dostdan,
Nə vurdum süsünük düşməni tikan.

Boynuma salsa da kəndir fəliklər,
Dörd tağlı çadırını istərim mığır?

Balıq qulağıyca yer olsa, bəzdir,
İlan ağzında yer tutmaq bəzdir.

Civə tökmüş qulağıma bu dövrən,
Eşitməz olmuşam söz dul qadından.

Ürəyim bir alovlu tənədir oldu,
Odur ki, tənəyim tufanla doldu.

Axıtdı qanımı göy tənə dövrən,
Gözüm yaşıyla aləm oldu mərcan...

Rəzillər xəznə üstə, mənzabda,
Simurğ küllükdədir, milçək güləbda.

Sənət olsa da məndə ləyaqət,
Qadın təbəllərdən qorxuram fəqət.

Məni qıyam gördü, olmuram ram,
Yüyən saldı odur ağzıma qıyam.

Qələmim bir ilandır ildə, bilsən,
Onunla hikmətim olmuş müyyəni.

Qarışqa qırqıq divan tutantək,
Əzər qırqıqsıfət şəran görçək.

Həqiqətdən alıbdır şerim ilham,
Həqiqətdir nə ki, nəsr ilə yazsam,

Bitir kafur ağacı Hindd ancaq,
Misird ki ağac is verir yağ.

N şerim bir k sin şerim oxşar,
N tikm md yadın mirvarisi var.

N qarşımda divan vardır, n dftir,
N İsaçın h vng var, n çiçklir.

Mnim qlbimd dir, bil, abi-heyvan,
Dilim iym n çölünd oldu çoban.

Göy rçinlr m scidd salsa m sk n,
Darı verr m ql ml nöqlrd n.

Xyalım bir yeni m na doğanda,
Yeni saxsı olar göylr bir anda.

Qh tlik baş verirs şerd, m n,
Yağışt k m na yağdırram dilimd n.

g r Zöhr qurarsa göyd m clis,
Oxur sazla mnim şerimi, şksiz.

Bağışlar Müşt ri çalmayla dftir,
Verir M rrix y qin qalxanla xnc r.

Xab r tutmaz, fq t, korlar bu nurdan,
Susanlar laldır, ondan n umursan?

Bir ovucdur onlar – İsmayililr,
Bunlar bir dst dir - israyililr*.

Vücuđu, qlbi sırf murdardır, onlar,
D v quşu kimi atş udarlar.

Qazant k başsız olmuşlar - qapaqsız,
T za baş tapdılar, ancaq, papaqsız.

Qaranquştı k göy baş qaldırarlar,
Yer quyuq doyub, zağça olarlar.

Beyinsizdirler, ancaq, dalları çağ,
Deşik iyn tapmış qiymət ancaq.

Həmişə Rüstəm böhtan deyirlər,
Fəqət, Rəşin əmudundan öpürlər.

Təlqin edib kufilərin hədisin,
Hay qoparar uşaqlıq, bilməz nəçin.

Biri Zuznlidir, biri Təbrizli,
Deyil pis işləri dünyada gizli.

Biri "haşa"nı "haşa"dən ayırmaz,
Biri "Bəhmən" nədir, "bəhmən" nə, qanmaz*.

Bağundan təbimin meyvə yığarlar,
Oğurluq bəs deyil, şaxın qırarlar.

Utanmazlar, mənə farsca söylərkən,
Fəlk türkcə deyər onlara: "Sənən!"

Fəlk yə ar ola, mənə, eyibdir,
Nədənədir onlara insan deyibdir.

Mənə tənə vurur miskinlər ancaq,
Dolanmaz dövrüm həər nadan, axmaq.

Cavab da vermirmən onlara əsla,
Giv, Bəhmən axmaqla çıxmaz cidalə*.

Ahımla onlara od vurmuşam mən,
Necə ki, odlanar atışlı xirmən.

Fil elə qorxmaz ki, sapand daşından,
Qorxar ə babilin kiçik quşundan*.

Yayıldıqca adım dünyaya, aşkar,
Paxılıqdan ölürür, qızdırarlar.

Çıcaıdır, Məhməd ki, doğuldu,
Bürhmən bütürü sındı, dağıldı.

Xaqani, Simurğək qaldır adını,
Sındır leşxorların qol-qanadını.

Çıcaı adamların ağzını tik sən,
Tülkünün saqqalın qopar dibində.

Tülkünün buğundan düzəldib iynə,
Ver onu dəriyə - muncuq düzənə.

Bu divxislətlərdən sən umma vəfa,
Gülşən az çəkməyib tikandan cəfa.

Bağla ümidini peyğəmbər tək,
Onun dərğahıdır hər yerdən yüksək.

"Kaf" ilə "nun", "yasin", murad və rəhmət,
Onun kərimin bağlıdır fəqət*.

Onun əlindədir kilidi, bilin,
Yeddi göy günbəzin, səkkiz behiştin*.

MƏRSİYƏ LƏR

1. ARVADININ ÖLÜMÜNƏ

Qəlbimdəki bu dərdimi dərman satmaram,
Sağlıq da üstülik verəli r canı, satmaram.

Dərman məni ərirdi, fəqət dərd bəslədi,
Xoşdur bu dərdü qəm, onu ümman satmaram.

Ey xac, biz bəş yer bazarı gəlmişik,
Sən şadlığı, mən isə qəmi anı satmaram.

Dərd ilə könlünü yaşadan müştəri hanı?
Bu sirri mənin dodaqları xəndan satmaram.

Neytək dodağlarından alıb sirri dostların,
Ol sirri həmdə mim olan insan satmaram.

Dilsiz neyəm, gözümdən olar faş sirrlər,
Başqa yol ilə onları canan satmaram.

Bir ney kimi başım da kəsilsə dilim kimi,
Bir kimsədən nə söz alaram mən, nə satmaram.

Məhv olmuşam, bu məhvdədir varlığım mənim,
Bu yoxluğu xəzinəyi-mərcan satmaram.

Mən o qılıncı ki, verəcəyəm başıma nəcat,
Yüz tac versələr mənə şahən, satmaram.

Zəhrini nuş edib o qılıncın gül-gül,
Mən böylə zəhrə balla dolu şən satmaram.

İmmamı qadınlar üçün çadra eylədim,
Adım geyin o xütti-lvanı satmaram.

Bəhram şah verdi lək, bir telin onun,
Rüstəm geyin dölqüyü, xüftanı satmaram.

Yanmış ciyərlərim olan örtü xam gönün,
Bir zərrəsin yüz tüləsi-tabanı satmaram.

Hər həftə bir gecə ki, keçər yar ilə mənim,
Altı günü vız verə biganı, satmaram.

Şah xidmətində sənmi? - Soruşdun, dedim ki: -Yox
Bir an azadlığı şaha, xaqanı satmaram.

Xaqani istəməz verə alçaqlara könül,
Bələmdə kəhf itini yüz aslanı satmaram*.

İsanın iynəsinə qaraqılb vermərim,
Məryəm telini pərdəni yırtanı satmaram.

2.

Hüsünün bağı olmadan qoy məni cahan görməyim,
Qəmin dağı olmadan ruhi-rəvan görməyim.

Şadlığımın əsası vüsalındır, sevgilim,
Onsuz qoy ürəyimi heç şadıman görməyim.

Bədiyyət çeşməsi lütfün olmasa hərgah,
Özüm qəmdəndən heç vaxt aman görməyim.

Mənim ürəyim sənin tərini yaşayardı,
Qəlbimi o tirsiz heç bir zaman görməyim.

Ruhumun aşinası, gözəl tərindən olmadan,
Həyatımda şirinlik, təravət, can görməyim.

Nə qədr ki, canımda qüvvət var, nə fəsim var,
Bu canımı qəmindən heç qurtaran görməyim.

Gözümün qabağında, göyərçin kimi, sənin,
Adından başqa bir şey qanad çalan görməyim.

Sərv kimi qamətini iraq əkən gözümdən,
Qoy gülüstan içində sərv-i-rəvan görməyim.

Sənsiz, mənim əzizim, səmanın gərdənində,
Günəşin incisində bir iz, nişan görməyim.

Mən ürək danəsini uzun illər ərzində,
Şadlığın tarlasında sünbül açan görməyim.

Qəlbimin güzgüsündə xəyalından başqa mənin,
Can surəti, ey nigar, bir dəm əyan görməyim.

Sənin xəyalının güzgüsündə özümü,
Tük bənzər xəyaldan başqa bir an görməyim.

O dünyada vəslin çatmaq məqamında k,
Bu dünyaya qəlbimi bağlı olan görməyim.

Bizim hicranımızın göz yaşından özgə bir,
Yer üzünü çulğayan başqa tufan görməyim.

Açdığım vaxt sənin dəftərini, orada,
Ancaq sənin eşqində başqa ünvan görməyim.

Sənin məhbəbbətin ömrü başa vursam da,
Sən olan eşqimi sona çatan görməyim.

Dedin ki, məndən sonra başqasını seversən,
Yox, yox, başqa sevgiyə əsla güman görməyim.

Sənsiz dünyada, ey yar, mənin hara, şadlıq hara?
Yuxuda da könlümü mənin kamran görməyim.

Xaqaninin halını soruşarsan? Onuntı k,
Bu dünyada heç kəsi mən pərişan görməyim.

Düşmənim də bircə gün belə hala düşməsin,
Kor olum, dostlarımı halı yaman görməyim.

Bu Təbriz şəhərində sənənin dərini çəkən,
Xaqanidən başqa bir qəmli insan görməyim.

3.

Var idi mənim vəfalı yarım,
Xoş keçdi onunla ruzigarım.

Yıxdı evimi bu bədnəzər, rə,
Korlandı işim və iqtidarım.

Vardı bərəkətli, bollu süfrəm,
Oldu nə yaman bu gün güzarım.

Oynardı əhm xəzinə il, yoxdu
Yaşayışda intizarım.

Sordun: - Var idi yarı? Dedim: - Ah!
Var idi mənim də şəhriyarım.

Mən ki, belə kimsə siz deyildim,
Var idi mənim də bir nigarım.

Yar yox, o, bir ömrə yadigarı,
Var idi demək ki, yadigarım.

Sirrim qapalı qalardı yaddan,
Sirdaşdı mənə o gülüzarım.

Qəm qorxusu bilməz idi könlüm,
Qəmlər darıdandı qəmküsarım.

Qəmsizliyimin qəlmin çəkərdim,
İldəydi mənənim hər ixtiyarım.

Şadlıq atını çapardım onda,
Artardı o yarla iftixarım.

İsdi nə zaman ki, qəlm xəzanı,
Soldu bu könül bağım, baharım.

Qəlm kəsdi göküm və nalı şaxım,
Məhv oldu göküm və bərgü barım.

Bir ney kimi öz odumla yandım,
Var idi könüldə çün şəraram.

Hər bir kəsə söyləməm inanmaz:
Olmuşdu mənənim də sazgarım.

Tənhalığımı görüb düşündüm;
Varmış, görəsən, mənənim də yarım?

4. OĞLU RƏŞİDİN ÖLÜMÜNƏ

(tərkibbəhd)

Baş yola çıxmalıyıq, çarəsiz olsaq da gər,
O evi atmalıyıq ki, görünür onda xəttər.
Ey könül, cismimizə batdı kədərimisən,
Nallayıb can atını, qılmalıyıq zəmi-səfər.
Gecə-gündüz atına yükləyərək qəm yükünü,
Yedək atlarına zəng asmağa bir ah yetər!
Üz tutub tanrıya, izah qüəq edərdimizi,
Hədəf olsun oxuna ahımızın bəllək qəddər.
Gahi fəqanə açaq ağzımızı, nalı edək,
Gah da oxtək olaq amad, edək qəmdən həzər.
Gahi alt-üst edərək dağları bir ah ilə,
Bağlayaq tüstüsü ilə dolanan çərxə kəmərlər.
Yox bu dünyada vəfa, göz yaşsın tutsun yolunu,

Salmasın ta gözümüz bir dñ bu dünyaya nñzñr,
Bñhrñsiz keçdi cavan günlñrimiz, yetdi sona,
ñlimiz indi ñbñs boş kisñdñn bñhrñ gñzñr.
Odlu su gözñdñn axar ağzımıza, qoymaz ki,
Ahımız odlu nñfñslñ sala dünyaya şñrñr.
Qñrq edñk başı qñlñmtñk qara göz yaşlarına,
Verñ ah tüstüsü dünyaya qñlñmtñk zivñr.
Ürñyin dñrdi ağırdır, göz isñ qan axıdır,
Çalışıb tutsaq o mñrcanı, ürñk dñrdñ dözñr,
Bu gñlinñr ki, geyinmiş gözümüzñdñ qaraya,
Ağlayaq, göz yaşımız onlara düzsün gövhñr!
Ah odundan fñlñyñ hñr sñhñr ox yağdırırıq,
Şışñdñndir ucu, oxlar hñdñfñ etmñz ñsñr.
Fñlñyin sñqfini mümkünsñ yıxa ahlarımız,
Sñyimiz qñm yolunu kñsmñyñ bir işdir - hñdñr.
Hünñrin qancığasından nñ qñdñr bağlansaq,
Fñlñyi yıxmağa bizñrdñ tapılmaz o hünñr.
Nalñmiz sinñdñ namñ aparan bir quşdur,
Namñ xoşdur, başıbağlı asıla pñrdñn ñgñr.
Çox da tez uçma sñn, ey quş, aparırsan namñ,
Bağlayaq ta üzümüzñdñn ayağın altına zñr.
Bağlayaq sñdd gözümüzñdñ iki Yñcuca bu dñm,
Qalmışq indi ki, zñlmñtdñ necñ ĩskñndñr.
Haqqlıdır, toy tuta torpaq, qucuyub incimizi,
Şadlanar, biz ona toy töhfñsi versñk nñ qñdñr.
Qüssñdñn aldı qızıl rñngi üzün, Xaqanı,
Oğlun ñkhlinñ döndñr, onu tabutuna sñr!
Hünñrin xñznñdan, elmdñ gövhñrdi Rñşid,
Anaya qiblñ, atasına bñradñrdi Rñşid!

* * *

Eñ bir dñrd varımdır, ona dözmñz ĩsa,
Bu o dñrddir ki, sağaltmaz onu alñmdñ dñva.
Boş yerñ qaçdı könül, dñrdinñ dñrman gñzdi,
Varmı bir öylñ dñva ki, Özü yar olsun ona?
Yetmñdi dadıma kamımca ümüd divanım,

Qovular m hmil  g r qafil d n dalda qala.
M tl b  yetməz əlim, etmə t cc b buna sən,
Bu qısa  ll  gözüm mətləbi seçmiş ucada.
Qanlı sel yetdi dizə, coşdu, belimd n keçdi,
Qorxuram, çatsa dodaqlarıma, tez ba dan a a.
Oldu  mr n g n  axşam, mən isə sanki    q,
Qanda q rq m ki, bit  q m gec si, s bh a ıla.
Uçdu sin md ki oddan civ t k s br  qərar,
Səbr ucarsa, çata bilməz, dalıca yüz quş uca.
  kdim arzu toxumu, vurdu əcəl ildırımı,
Nəyə lazundur əkin ki, b h ri odda yana?
 atmadı ağzıma arzumca olan bircə tikə,
Ruziy  çatmaz əlin, alnına yazmazsa q za.
Könlümün ruzisi torpaqdır, hünər kanı mənəm,
Bil, hünər sahibinə ruzi yetirməz əsla!
F  yin sakiniy m, qəmlə kədər  zdi m ni,
G z yaşımdan yaranıb d vr  b rimd  qovğa.
Ağlamaq da kömək etmir m n , qan ağlayıram,
 st r m, yardım edə qan, m ni tufanda bo a.
Gah axan, gah kəsilən g z ya ımın tufanı,
Gah topuqda dayanar, gah çıxar qur   ma.
K silib axmada oxşar duza bu g z bula ım,
Qoymaz əsla m h l o isti yaya, buzlu qı a.
Gah Ceyh nt k axar ki, qovu a Seyh n ,
Gah X z r t k dayanar, bağrına axsın Volqa.
Ağlamaq, gah əsəbi dayı kimi a  s d n ,
Qısqanar gözdə iki qara gcymi  u a a.
Y y r r k bir u a a g z yaşım oxşar ki, onu,
Hey tutub saxlayaram, can atır ancaq bayıra.
D rd əlindən əlimin arxasını  eyniy r m,
Mənə q m s f rsi verməz, n  edim başqa qida?
 st yirdim dişim ilə ciy rimi g mirim,
N  edim ki, ciyərim di  n uzaqdır amma!
Ba rını çoxlu q m  məskən edən Xaqani,
Oğul hicranı qəmi bağrını da yaxdı oda.
Q lbimin gövhəri, can   mi idim, s nd n, oğul!
Qara bəxtim kimi məndən niyə tez d nd n, oğul!

* * *

D rd bir d rd deyil, yazmaq   n bir d ft r acım,
  r catmıř bařa, mümkün deyil artıq p r a ım.

 ki ciddi gileyim vardır   lind n f   yin,
 ki dünyaya sıęıřmaz, birisini g r a ım.

Yol ular s bh f r hl  a ar  z yüklərini,
Mən řikay t y k m  s bh gözümdə t r a ım.

Sarmařıqt k sannıbdır canıma d rd  bəla,
Mənə bu candan gecə-gündüz necə m hn tl r a ım?

H lq  k sardı m ni ah, mən o həlqə ilə,
D y b  mid qapısını, istərəm çənbər a ıb.

G yn yim oddur   r, üst geyimim g z yařıdır,
Can h vlil  g r kdir yaxamı yeksər a ım.

Səbr   r istəsə də indi ci rpar sini,
S birsiz bir ci rin dərdini kim dinər, a ım?

Bir v fa  hli hanı, qəlbimə t skin olsun,
Q m çəkən dost hanı, ta ki ona mən qəmlər a ım?

Can telim bir d y m olmuř, qısalıb, barmaq k,
Qalmayıb məndə hünər dırnaęı, m řk ll r a ım.

Vurmaram təbli qürur ilə damında h n rin,
Q m divarını g r k ařmaq   n ř hp r a ım.

Yuyaram qanım ilə dam  divardan suvaęı,
Mən bu hal ilə, r vadımı,  z  sellər a ım?

D ř nibdir yola qəmlər tikəni, mən nařad;
 jdaha verməz aman, x zn  tapıb, gövhər a ım.

 st dim qıręı kimi bir də řikar  qalxım,
Sem yeli vermədi möhlət m n  artıq, p r a ım.

Açmaram bir daha dünyaya baxan gözlərimi,
Kor olum, bir də ona baxmaq üçün mənəzər açım.

Qeyrətimdən tikərdim gözlərimi əql ilə,
Çarə yoxdur ki, gərək almağa ibrətlər, açım.

Bağladım yeddi qapı xalq üzünə aləmdə,
Ta durub yeddi qatında fələn yin azər açım.

Gözümün nurunu söndürdü yaman bəddəzlər,
Nə rəvadır, gözümü, görməyi pis üzlər, açım?

Qəlbə mənəhzun, canı bərkləkdə dəmir Xaqani,
Yandı, kül oldu, bu dərdi kimə, ey əllər, açım?

Mən başı daşlı necə qəbrdə qanlı kəfəni,
Oğul üstündən alıb, görməyi gül peykər, açım?

Ey tənə bədr, qaranlıqda buraxdın atanı!
Ey Ütarid, nə yaman odlara yaxdın atanı!

* * *

Firqətimə bala, bundan da bətrər yansın atan,
Söndü şəmin, kor olub, qüddənin odlansın atan.

Dostların çıxmaya ta qarşısına yolda onun,
Türk edib aləmi, öz qəbrinə yollansın atan.

Çün rəbcə, dəricə söhbətini dinləməyir,
Gözü çıxsın, qulağına cıvə daşlansın atan.

Qəbrinin torpağı nur ilə Mina çeşməsidir,
Qəbrinin başına qurban kimi fırlansın atan,

İncə ruhunla gömüldün, bala, torpaqlara sən,
Qana dönsün ciyəri, qəbrini hey ansın atan.

Torpaq altında yatırsan bu gün, ey mehr-giya!*

Torpaq üstündə bitən ot kimi tapdansı atan.

Yusifim, aləm üçün abi-həyatdınsa gər,

Qurd qapanlar kimi sonsuz su deyib, yansı atan.

Gül kimi qan boyandı dodağın, gözlərin,

Xurmatk qan yerisin, xar ilə oxlansın atan.

Kəliyəm! Qanlı dodaqlar ilə uçdun, gözü qan,

Bir tərəkək sənin ardınca qanadlansın atan.

Dərdinin güclü əli, bax, belə məcbur etmiş,

Ki, cılız barmağa dönsün, iki qatlansın atan,

Çün qəzanın əli qapmışdır əlindən qələmi,

Bir kağız göynək ilə tezək alovlansın atan.

Cana sənin bayram idin, türk elədin dünyanı,

Sənin ardınca cəll Rəxşin atlansın atan.

Hünərin canı - kamalın, göhərin kanı - xətin,

Canımın gövhəri, sənsiz nə hünər qansı atan?

Ürəyi dağlı anan oldu qəmində nalan,

Qoy ki, ondan daha çox odda alovlansın atan.

Tabutun zindəti, zərfafe kəfənin telləritk,

Bükülüb qəddi, saralsın üzü, tablansın atan.

Torpaq altındasan, ağlar sənin üstündə fəlak,

Fələyin dövrü kimi tərsinə fırlansın atan.

Üzdə yaşıl xəttün, əldəki qar xəttün,

Hərşətilə gərək hər xətti görüb, dansın atan.

Saçının xaçı görünməz, xəttün zünian,

Kaş rahib kimi zəncirlər bağlansın atan.

Sən kimi başqa nəzəri olub, nə olacaq,
Təki sənəz yenə öz ömrünə aldansın atan.

Atanın canı idin, cismini tərək etdin, oğul!
O başı daşlını nalan qoyub, getdin, oğul!

* * *

Tabutunu qılınc kimi, oğul, tutdurub zərər,
Şah tacıq kərkəz edərəm mənəzarını gövhərər.

Arzulardım: davatını tutduram mən qızıla,
Tabutunu zərər tutdum, ey kaş, gərəydim yerər.

Tabutunun narıncına axıb qanlı göz yaşım,
Bir qırmızı alma kimi narınc çarpar nəzərər.

Qələmdantək tabutuna örtük biçib tirmədən,
Baş daşını incilərdə bəzərdəm zər-zivərər.

Mişkim ilə göyherimdir siman, ayaq torpağın,
Onlarla mən tərəkərdəm öz eşqimi hər kərər.

Sürtüb ayaq torpağın tərəkəh kimi üzüm,
Əl yazını dua kimi yüksəldərdəm göylərər.

Sənəz, oğul, bar-bağcamı, məktəbimi tərək edib,
İlk zərərni endirərdəm şərər, elmər, hünərər.

Sənə qarşı vəfasızlıq göstərdi ata yurdum,
Mən o yurdun əsasını gərək verərdəm sellərər.

Səndən sonra nə lazımdır mənə çadır, kaşan?
Od vuraram eyvanıma, dolandığın evlərər.

Naləm ilə parçalarım eşidən qələbini,
Var-yoxumu səndən sonra sovruram yellərər.

Anan qırdı qəlmini, qəmin mənim belimi,
Geydim matəm paltarını o qırılmış kəmərlə.

Aydın axır gecə sitək çulğanmışam qaraya,
Bəs haçan məni kəfən geyib, oxşayaram qəmərlə?

Gecə keçər, səbhə kimi axıdaram jəlləni,
Ta gözümdən qarasında ağ titə rüş verə.

Ey günəşim, əldə çırağ axtarıram səni məni,
Bu çırağ da ahım ilə söndər, çıxmaz səhrə.

Mənim sərin ahlarımla söndən hər bir çırağı,
Ciyərimdən qalxan atış hər an tutar şərə.

Qədr sənin matəmində məni salmış odlara,
Mən də gərək bu dünyanı zindan edəm qədrə.

Göz yaşından piyadam var, sərin ahdan süvarim,
Zəfər çallam onlarla məni fəlakətdəki qeysərə.

Günüm qara, paltar qara, qapım üstü qapqara,
Bunu görüb, bürünmüşdür fəlakə qara məclərə.

Sənin qəmin nəhənglik aşıladı ruhuma,
Matəmində döndüm, oğul, bir yeni nəhənglərə.

Ağlayanlar ətrafımda sıra ilə düzülmüş,
Söylədiyim mərsiyələr düşmüş artıq dillərə.

Arzum, ömrüm, cavanlığım bada getmişdi, ancaq,
Oğul dərdi üstün gəlirdi bütün başqa dərdlərə.

Uca sərvim, bilmirəm məni, nə işlər qaldı səndən,
Sən dünyadan köçüb getdin, bu xəbərlər qaldı səndən...

5.

Ey xacə, ömrünü hesaba al bir,
Gör neçə ikinəng alım dövr edir.

Hiyləylə dolu bu gecə-gündüzdənin,
İzim hasilimiz, xeyrimiz nədir?

Dünya bir süfrədir, loğması zəhər,
Həyat bir yuxudur, ölümə - təbir.

Xaqani, Rəşidin qəmində sənin,
İşin havaxtadək ahü nalədir?

Davudun göz yaşı, Nuhun novhəsi,
Sənin Yusifə etmədi təsir*.

Səndən ruh alaraq, keçmiş zamanda,
Verilən oğluna çəkəndə təsvir.

Əlindən alınan oğluna əvəz,
Deyəsən, ömrünü artırdı təqdir.

Rəşidin tez getdi, sənə çox qaldın,
Onun hesabına yaşadın, ey pir!

6.

Günəş bənşəyən bir oğlum vardı,
Basdırdım mən qara torpağa nagah.

Anası dözmədi oğul dərdin,
Əlimdən etdim onu da, ey vah!..

Ulduztək bir qızım var idi, onu,
Qabil bir oğlana verdim bir sabah.

Qızımı damad verərək, dedim:
Qızılı torpağa tapşırıram, ah!

Mən qaldım, bir də ki, bədül Məcidi,
Bir Allah qoy olsun ona da pənah.

Yoxsa da Şirvanda havadan heç,
Bədsir, yar olarsa ona bir Allah.

7.

Rəşidim ölən zaman ona belə söylədim:
Ürəyində nə arzun varsa istə, müxtəsər.

Cavab verdi ki, arzu həyat üçün gərkdir,
Həyat əldən gedərkən arzu qalar mı məgər?

8.

Təssüflər, oğlum Rəşid, ömrümün tək meyvəsi,
İyirmiyə çatan kimi bir nəfəsdə, aman, getdi.

Bu dünyada bir o idi həyatımın zəxirəsi,
O ömür ki, gecə-gündüz arzularla hər an getdi.

Belə oğul getdi, sonra evimdə bir qız doğuldu,
Araz kimi göz yaşım da qaldıraraq tufan, getdi.

Qız olduqda ürəyimi elə qəmlər bürüdü ki,
Nə mən, nə də başqasının ürəyində o qan getdi.

Qızım da bu dərdlərimə sufiyanı nəzər salıb,
Bu cahana daha üç gün baxdı, sonra yaman getdi.

9.

Yenicə doğulan qızım gördü ki,
Qarşıda gözünir min bəla, öldü.

Qeybdən gələn o töhfə duydu ki,
Dərdlərə olacaq mübtəla, öldü.

O kiçik gövhərım yaxşı anladı,
Ki, çox pis yaranmış bu dünya, öldü.

Bildi ki, ürəyim dərddə düşüncək,
Üzünü tutaraq binəva, öldü.

O, böyük qızımı pərdədə görçək,
Dedi: -Kifayətdir bir cəfa, -öldü.

10. FƏLƏKİ ŞİRVANİNİN VƏ FATİNA

Fələki doğmuşdu seherimdən mənim,
Olmuşdu göylərin sirrini ağah.

Heyif ki, tez öldü, çox yaşamadı,
Fələki kim tez getdi illərimdən, ah!..

Bir dəfə asırdı və ruhu uçdu,
Zəril söylədi: rəhm etsin Allah!

11. MƏSİ KAFİYƏ DƏİNİN VƏ FATİNA

Aləmin zatında şadlıqdan tapılmaz bir nişan,
Adəm Övladı adamlıqdan uzaqdır, sən inan!

Həmdəmə axtarma, çəkil, üzəlt evində tək otur,
Qəməvi dünyada yoxdur bir nəfər dərddə qalan!

Dördbucaq firuzlaring bu çadırın altında sən,
Çarmıxından qələmlərin heç vaxt tapmazsan aman!

Çək dizə qəmə damınini, dərddə döz, yox bir nəfər,
Qəmsiz olsun bu cahanda, qəmliyə yox iltutan!

Həbsə sal ahı dodaqda ağzını yandırsa da,
Çünki yüz yol söyləsən də, dərddini yoxdur duyan!

Məhləm axtarma, yaran vardırsa, heyvanlar kimi,
Ağrıya döz, gəzmə, tapmazsan ona məhləm qoyan!

Dəfə olundu bir nəcib insan, qəmində cır yaxa,
Bir belə matəm nə yer görmüş hələ, nə asiman!

Cərx nə qqaşxanındə yox və fa rəngində iz,
Rəng nədir? Tapmaz və fa trini heç bir axtaran!

Qeybdə bir səs gəlir daim sənə, xatırladır:
Yer üzündə, bir könül tapmazsan, olsun şadman!

Culğamış Qafdan Qafa dünyanı vəhşətli gecə,
Sur çalınmazsa, sökülən zə sanki bu zülmətdən.

Bəxt tacı isteyirsən? Gəz səlamət altunu,
Yoxsa aləm butəsi verməz sənə zərərmiş.

Bubbutək varsa başında tac gər, tuti kimi
Qələbinin boynunda odlu halqa vardır Cavidan.

Arzu bitməz, bu quraqlıqda axıt göz yaşını,
Bundan özge su tapılmaz, qoyma yansın busitan!

Dünyanın darvazası əslində dar bir hələkdir,
Kim göçər bu hələdə, qəddini qılmazsa kaman?

Xəstə canla heç zaman getmə fəlakətə eyvanına,
Olmamış ordan zəhərsiz bir kərə dərman alan!

Axırtda afiyət axtar, nə bu aləmdə sən,
Fəhmdən naqisdir qərb quyuğundan şəhdə uman!

Ömrə buz üstü qurulmuş bir binadır, yaxşı bil!
Çox da, Xaqani qızıışma, qorxuram, ucsun binan!

Dəhr qoy qanda boğulsun, torpağa ensin fəlakətə,
Tapmayıbdır çün əmin nə onda, nə bunda məkan!

Ümmətin püştü-pənahiydi o dahi filosof,
Mənzili oldu, yəqinimdir, ən ali kəhkəşan.

At oda hikmət kitabını, əlim getmiş bada,
Vur daşa camı, daha Cəmişdə deyildir hökmran!

Elmi ürfan Rəxşini peylə və ya qandalla san,
Rüstəmi-dastan hanı? Keçsin ağılda həftəxan?!

O ağıl ustadının şagirdi olmuşdur fəlakət,
Bir elə dahi müəllim görməmişdir bu cahən!

İstəsən, asan taparsan daima yüz min üzük,
Bir üzükdə Cəmişdin nəqşi fəqət olmaz əyan!

Göz ciyərdən, qəlbədən qan çəkdi, tökdü torpağa,
İndi artıq nə damarlarda, nə gözdə qaldı qan!

Matəmində elə yanıbmışdır ki, Keyvan bir daha,
Bir kəncitək yoxa çıxmış o göhnə tarladan.

Müştəri gözdən bu qəmdə tökdü qan neysan kimi,
Qandan özgə yox kitabında onun şərhi-bəyan!

Ruhu cismində onun ayrıldı, bu qəmdə yəqin,
Bir-birində ayrılar, dörd rükn də tapmaz aman!

12. ƏMİR MİSİ OĞLU VƏ HƏDİ DƏDİNİN VƏ FATİNA

Aman! Getdi yer uzünün filosofu bu dünyadan,
Hikmət, məna göylərinin sirrin açan getdi, aman.

Onun əmin olan nəfəsi qayıtdı öz məkanına,
Eşitmişdi "Mənə tərif dön!" əmrini yəqin ordan.

Kamal əli torpaqlardan o qiymətli cəvəhiri,
Qaldıraraq, asimanın kəmərinə taxdı nişan.

Fəlik özü üçün onu təbibliyi aparmışdır,
Sınamışdır təsirini dərmanının zaman-zaman.

Çatan kimi göy üzünə, həmin saat ulduzların,
Titrəməsi kəsilməmişdir, əlac etmiş böyük loğman.

Göyün yeddi bələk ilə paltar geyin hurisi də,
Ayağına sürtmüş oldu yanağını çox mehriban.

Onsuz bütün qırqası ölmüş kimi qaldılar, ah!..
Qəbilənin Adəmiydi, İsa kimi verirdi can.

Cümə günü cəlləlib, apardı o filosofu,
Ki, Nuhun da gəlmisini cümə günü tutdu tufan.

Ey Xaqani, həmin üçün matəm saxla, göz yaşı tök!
Çünkü, həmin ata kimi etdi səni qabil insan.

13. NƏ SİRƏDİN İBRAHİMİN ÖLÜMÜNƏ

Gecə gizlincə şəkərlə səpməyi başlar gözüm qandan,
Dizimlə alnımı cütləşməyi məcbur edir dövrən.

Qəlm ilə diz-dizə gəlmişdim, yaxam oldu tək, indi,
Təkdir ki, ayırmışdır başımı diz qapağımdan.

Dizimlə birləşər başım, vücudumsa olar halqa,
Təfəkkür taciri sazlar haman bir halqadan mizan.

Könül – Kəbə, bədən - halqa, necə halqa, gər görən,
O diş-dişlikdə bir zərər seçilməz Zəməmə ağzından.

Kim eşqə bağlamış ehram, gərək başı dizə ensin,
Təfəkkür yaxşıdır Mərvə, Səfa dağına qaçmaqdan*.

Nədənədir Kəbəyi, ehram sənin aludəsin bunca?
Yəqin, örtükdə gördün Kəbəni, ehramı da üryan.

Salıb yer diz qapağında daraqlanmış ilim, çünkü,
Bənövşə başıtək başım ilymiş ahü zarımdan.

Çeyirtgə kimi qanlı göz yaşında mən də islandım,
Çeyirtgə fikrə daldıqda damar qan qol-qanadından.

Qırıb ağlın ayaqlarını, nə fsi salmışam bəndə,
Deyil sərraf könlüm ki, ala nəqd ins ilə candan.

Həvəs naxoşlayıb, yatmış ümitsizlik yatağında,
Başı altında nadanlıq qolu, əqlim yatar məstan.

Bəkarət qanına batmış gözüüm, çünkü, kəddər gizlin,
Tapıb ülfət bəbəklərlə, alıbdır kam onlardan.

Günəş nuru səhərlər boylanar, baxsın, gözüüm içrə.
Necə vücdə gəlib, oynar bəbəklər şadmanlıqdan?

Sinəmdə qıvrılıb ahım, necə bir çənbər atışdı,
Qızar, həmişə qıvrılar, can qurtarammaz yumrulanmaqdan.

Üzüüm torpağa dönmüşdür, gözüüm yaşı təmiz qanə,
Yanaqlarım dönər lələ, gözümsə lələ olmuş kan.

Kəddərli həmişə gecəmdir hamilə bəhçəli bir sübhə,
Çıxar lağmım o gəncə kim qalıbdır Ali-Samandan*.

Könlü qəmə dərsini atmış, buna yol verməyərəm, çünkü,
Kəddər ustaddır, könlüm ona şagird - əzbərxan.

San rüxsarım al qanla boyanmış, çünkü, şagirdə,
Olanda bayram, ustadı bağışlar lövhəyi-İlvan*.

Üzümdə göz yaşın görçək "əlif"lə nöqtə şəkildə,
Oxu qəmə rəmzini, öyrən, bu Məddü Həməz də nəsən*.

Gözünü bağladım hirsin, tamahın dişini qırdım,
Necə katib yazar "mim"i, necə "sin"i yazar divan*.

Mən vəhdət bağında bir şərkdir hüzret-i-İsa,
Verib canı, ucuz aldım ikinci səhmi İsadən*.

Nec, gör, olmuşam sahib Məsiha mülkün, dözməz,
Fəlk, bir kinli düşməntək mənə nizz çəkər oddan,

Günəş d, qibtəsidndir, mən qarşı silahlanmış,
Alıb Məkan kimi zubin, tutub Deyləm kimi qalxan.

Mən Simurğü vəhdət güzgüsü göstərmiş almd,
Süleyman mülkün mən sahibəm üzlətdə qalmaqdən.

Nə ali mülkdür üzlət ki, hümmət süfrə saldıqda,
Qarışqası olar Simurğ, Süleymansa ona mehman.

Könüldən qəmləri hümmət limlə qovmalı, çünki,
Milçəkqovan edər şahlar gözəl tavus qanadından.

Zəman qəlbimi şad ets, təbimə yamanlıqdır,
Camaat şad olar bayram günü, bədbəxt öküz - qurban.

Könül bir mənzil etmiş, dalda qalmış çoxları,
Çünki, Yorulmuş daşlı yollarda miniksiz, mat, sərgərdən.

Qalıb yetmiş qara pərdə içində qəlb, naçarəm,
Onu pak eyləyim yetmiş suda hər növ zülmatdən.

Könül bir dərddə düşmüş ki, əlacı - çarəsizlikdir,
Çəkibdir göz sağalmaqdən, keçirməkdə ağır böhran.

Həfə İsfəndiyarım kecməmişdir yeddi tilsimdən*,
Həfə Ruyində olmuşdur gözəl dilbərlər zindan*.

Könül yələnmək istərkən qəl şahı xitab etdi:
- Həvəs badiə söndürmə həyat şəmini, ey, nadan!

Təfəkkür güzgüsündə sən, nəzər qıl, əksi-can axtar,
Oxu sən "Həsənüt-təqvim"i çox diqqətlə "Quran"dən*.

Deyil hər gördüyün h rz , qiraət etdiyin - işvə,
Deyil al m s z  möhməl, k mali-h qqd  yox nöqsan*.

Tamah paltarım   rin   l  cür, g r aqils n,
Yu nəfsin heyzini   qlin suyunda, g r m s lmansan!

  g r  ahin isən, paltar qəmi   km  tavuslart k,
Heyiz dovşan kimi g rm ,  g r   ng ld  aslansan.

Demi  r torpağı x lbirl , bu bazardan  ts n,
Ki, h qq s r rafları çox riz  t km   r qızıllardan.

Qızıl almaq üçün sən x lbirl  torpaq t k n yerdə,
Qızıl torpaqlara t ks n,  l rs n ehtiyacından.

Birinci hərfə nöqtə olmağın mənası vardır mı,
Ki, dolğunluq  z nd n "  bc d" in son hərfi olmu san?*

  g r dünyaya bir meyyit namazı qılmaq istərsən,
G z n yaşı ilə sən al dəstəmaz, ey did si giry n!

Bu d rd  q m evində, g r, t bibin olsa ey , işrət,
Kifayətdir, onunla, bil, olar hər d rdin  dərman.

Zəmanə süfrəsi oxşar dolab , kas  r boşdur,
Kasa gəzdirmək olmuşdur i i   rxin  z l ba dan.

 rad  at  ind  dəhr  yarın yoxlayıb, gördüm,
Qızıl z ni etdiyin d hrin pulu k mmay dır oddan.

Bu sərgərdan    k yeldir, zamansa bir g mi olmuş,
G mi bir kor kimi aban yelil  qaldı sərgərdan*.

   k bir yor a atdır ki, cıdır meydanı çox dardır,
Qısar quyruğuna boynun, bu meydanda edər cövlan.

  fadır hər i i   rxin, sən isə borclu d  m  n,
Deyil mümkün ayaq basmaq kənara k c m darından.

Cahan xalqın belində bir mışqıq tli ağır yüküdür,
Dözür bu siqlı tı srxış dıvı, çün mstdir heyvan.

Qovuşmuşdursa iqbalı gır şahlar bu alımdı,
Sadtdın ümidin kəs ki, almdır snı düşman.

Kdrrı birtıhır uzlaş, ılımlı gündü xoşhal ol,
Saman altında su vardır, kamalında isı nöqsan.

Şikayət etmə möhntdn ki, sbr ılı Günş nuru,
Sarı yaquta bış etmiş qızıl rıngi, olub taban.

Günş ol, nurlu iman ol, xırabı evlrrı nur saç,
Verrr xılt necı üryan gördükdü Günş hır an!

ı gır dırvışsn, dırvışlın halına rıhm et ki,
Günş çıpaq ıkın, çıpaqlara xılt edrr ehsan.

ı gır öz ruhuna uyğun yoxundur dost alımdı,
Yaman bir dost ol qane, meyitdir dostsuz insan.

Necı İsayı bir iynı sfrırdı etdi yoldaşlıq,
Ki, tıkgözlükdü qalmazdı geri tıkgözlü Dıccaldan.

ı gır Simurğsn, dinin Qafında, get, mkan eyı
Ki, "qaf"sız olsa gır ünqa, ünaya çevrilrr nalan*.

Silahla dinini saxla, arı şıhdi qorumaqçün,
Zireh geymişdir ıynın, tikandan sazlamış peykan.

Özün Adm libasında, fıqıt, batındı zalımsn,
Bütün pis adtı dırsı alıbsan sanki şeytandan.

Demı azadıym, aldatma xılıqı bu libasınlı,
Hamarsan zahırın oxtık, tıbıtcı kobud suhan.

Çıkıclı başına hırdm döyrrı fıl kimi, Çünki,
Düşübsn Kıbı şıklinı, belı dördkünc zindansan.

Bəsindir, az danış Musa hədisindən Yəhudatı, k,
Ki, doqquz ayı yox, bu yeddi rəngdir şənin şayan*.

Soyun azadlıq tacını, dərvişlik libasını,
Kimi aldatmaq istərsən qara xırqını, ey şeytan?

İuda kimi ciyninə san bir parça tik fəvri, n,
Göründü bir müsəlmanı ki, olmuş yadlara dərban.

Çətinlik üz verən gündə səbirli ol ki, acizlər,
Gedər quyruq bular itlər qabağında yalaqlıqdan.

Qoca arvadlara oxşar zinakarlıqda nakışlar,
Pozarlar qüslü, nara oxşamaz onlardakı püstan.

Dönübsən bir su məşkinə ki, gah dıqsan, gah istisqa*,
Açıb hər süfrəyi ol, pay umarsan hər bir astandan.

İmarət axtaran tavus - ayağı gildir daim,
Tutar dik başını bayquş, o şahdır, ölkəsi viran.

Qara geymiş şəvə azad ad almışdır, fəqət, yaqut,
Geyib atlaz donu, salmış onu qul halına dövrən.

Fəqət, dərvişlər arasında vəfadan bir əsər qalmış,
Vəfalı quşsan, ol qane, dən il su al onlardan.

Necə azaddır dərviş olanlar dörd çəkməkdən,
Necə möhtacdır cahü cəlalə dərhdə xaqan.

Otuz il çəkdi, ta Xaqaniyə kəşf oldu bu mətləb,
Ki, sultanlıq gədalıqdır, gədadır əslidə soltan.

Əzəl divanına qüdrət yazanda ilk fərmanı,
Məliklik cümləyi, Xaqaniyə şahlıq verib ünvan.

Özü Azər kimi nəccar Əli Şirvanlı sülbündən,
Bir İbrahim doğulmuşdur, tapar mənə bəzək ondan,

Soruşsan: kimdi son şair? Fəlik söylər ki: Xaqani!
Onunla şer xətəm olmuş, onunla bağlanıb divan.

Eşitsən şerimi, bil, Əhməd-Muxtar söylər ki:
- Sağ ol, şair, yəqin etdim ki, sənənin dəhşətli Həssan!

Xorasan eşqi könlümdə günəşin kəlmələri nemişdir,
Fəqət, ayrılmadım şahın əraqda ordugahından.

Əraqda Nəsirəddinin vəfatından xəbər bildim,
Deyil tək mən, əraq oldu bu qəmdə didəsi gıryan!

İbrahimin canı inlər, edər həmə Kəb min nalə,
O İbrahim kim, Kəb əliyə olmuş abadan.

Mən həmə Nuh idi o, həmə də İbrahim idi, əfsus!..
Qalanlar cümləsi nəhəldir, Nəmrud, yeri Kənan*.

O idi Əhməd varis, ona Əhməd xitab etdi,
Ki, "Fəruqi-feriqeynsən" və "züniureyn"-i-"Quran"san*.

O, xətti bəjdə möcüzəli Musa çün vəfat etdi,
İlanın qıvrılıb, Musa kimi huş uçdu başımdan*.

Gecə qətran, günüz kafur olan gündən bulud hasil,
Ki, dönmüş gözəlrim kafur, olmuş paltarım, qətran.

Əgər kafur ilə qətran edir məhrum uşaqdan bəs,
Necə onlar mənə doğdu qəm ilə dərdi - qız, oğlan!

Əməli dərdi od vurdu, odunlu canımı yaxdı,
Damarlarım kül oldu tüstüsü çıxdı damağımdan,

Sözüm matəm libası geydi, susdum mən də Məryəmtək,
Ölübdür İsayi-sani, sükut etdim, olub büryan*.

Deyin, bilsin Əli, dövrən yetirdi qətlə Osmanı,
Əli dünyanı tərəkətsin ki, ayrı düşmüş Osmandan.

Vəhid ölmüşdü - İdrisi və Loğmanı bu dövrənin,
Əcl çatdıqda, acizdir həmi İdris, həmi Loğman*.

14. SULTAN SƏNCƏRİN HƏBƏSİ VƏ MƏHƏMMƏD İBN YƏHYANIN VƏ FƏTİHAQQINDA

Gördüyün abad Misir xərab olubdur yaman,
Kəramətli Nil çayı sərabə döndü haman.

Səadət sərvə döndü şərr odunda gömür,
O gömürdə ciyərlər yaxılıb oldu büryan.

Müsibət tufanında axan göz yaşlarıyla,
Göplükənin qanlı sel qübbə yaratdı qandan.

Göz yaşları qırx qarış qalandı torpaq üstü,
Bölkü qırx addım uca qalxdı ay işığından.

Sağlamlığın surəti, bir də rahatlıq izi,
Baxanların gözündən pərdə oldu pünhan.

Könül vermə fətaşın əlbir olan dünyaya,
Qal o filin halına ki, zövq alır yuxudan.

Ömür vəfasız olmuş, qəza isə amansız,
Tale dönüb, dəhşətlər asılmış yaxamızdan.

Qəza atı qaçanda küləkətməz olsa da,
Sonsuz gecə ahıdır sizi ondan qoruyan.

Püskürən atış verər bitkilər min əzab,
Əzəbdadır od özü lal axan yumşaq sudan.

Dünya zülm evi oldu, aqillər hara getsin,
Arı nə şirni çəksin, zəhərlənib gülüstan.

Yer kürəsi titrəyir qızdırmalı qocatıq,
İztirabə düşübdür amanverməz qovqadan.

Sən dünyanın işini dünya üçün əzab bil,
Necə qartal lələyi tutdu özünə divan*,

Fərkərin bəziyi matəm libası oldu,
Ulduzların üzünə niqab düşdü qaradan.

Dördüncü fərk belə matəm evinə döndü,
Günəşin matəmində Cəbrail ağlayır qan.

Təziyə məktubunu çatdırmaqçün alım,
Gecə-gündüz olmuşdur iki göyərçin inan!

Xəyalın çal-çapında axan qanda boyanıb,
Atlas geymiş hinduya oxşadı göydə Keyvan.

Darayarkın gecənin saçlarını fərkəlr,
Dövrənin ağ saçına bənir səpdi asiman.

Fəryin çalğı çalan əli işə başlayıb,
Gecədən tel düzəltdi, hilalı etdi kaman.

Gördüm: səfçəkib, ağlar göy üzündə mərkəlr,
Səhrin azançısı qalxıb verəndə azan.

Qulağına səhrin dedim: bu halət nədir?
Çərxin büsatı dönmüş, halı olmuş pərişan?

Ciyərindən bir odlu ah çəkib səhr dedi:
- Əfsus ki, təməlinə alt-üst oldu Xorasan.

Fərk Məhəmməd Yəhya başını verdi bada,
Sənəlr düşdü zindana, möhnət oldu zindanban*.

Bu şah dustaq olarkın xəlifə batdı qəm,
Bu imamın qəlbində peyğəmbər oldu giryan.

Təsədüfün duzlüyün telini qırdı bidət,
Qayda-qanunu pozub, göyü yüksəltdi şeytan.

Öz qızıl silahını çəkən, ey Günəş, yenə,
Sənərin qılınca, bax, qına girdi qəzadan.

Ey Müştəri, o İvan rıdanı at başından,
Məhəmmədi - Yəhyanı boğdu artıq teylən.

Dada yetiş, ey Adəm, yurdun xərabə qaldı,
Sənin o nə cib oğlun ölüb getdiyi andan.

Sən ey can gülşənin bülbülü, zar-zar ağla,
Xoş ötən qumru uçuşu şəriət budağından.

Ey hidayət ilinin zülfüqarı, pas at ki,
Elmin ə butürabı torpaqda oldu pünhan*.

Xaqani, bu əsrdə vəfa umma kimsədən,
Bu dərəcə dünyada əsər yoxdur vəfadan.

Hadisələr filinin ayaqları altında,
Vəfa Kəbəsi olan Xorasan qaldı viran.

Sən arzu edirdin ki, Xorasana gedəsən,
Fikrindən daşın, göçdü oradan omnu aman!

Bu səfər həvəsini qatla, qoy bir kənara!
Sənin taleyin kimi dəyişib, döndü dövrən.

Könül dərdiylə uzlaş, qal Şirvan məhbəsinə,
Bu dərdi azuq al, məhşər gününə yollan!

Çox başağrısı çəkdi gül kuzənin içində,
Dönüb gülaba, oldu baş ağrısına dərmən.

Son iqbal quyusundan su çəkməyi tikmə göz,
O dolçalar deşilib, iplər didildi çoxdan.

İllər keçər taleyin sənə kömək edincə,
Dörd aydan sonra ancaq şərab olar qəradan.

Üzlet səni dünyada səadət çatdırar,
Ömrün boyu bağlanan qapıları açarsan.

Üzl tin ver  lidir  qlini zəngin edən,
Necə bulud varlanar dənizin ehsanından.

Qara qarğa xəlifə paltarı geyins  də,
Simurğ alıb bu adı, olub quşlara sultan.

D vran boşboğazların atı yanınca getsə,
M c z olmuşdur sənin ş rin  cilov tutan.

Zəmanə naqis ri əvvəl-əvvəl  ziz r,
Başlar kiçik barmaqdan hər şeyi hesablayan.

K l kdir, buludları qovaraq təbil çalır,
Qorxma bu yaş dünyanın quru guruhagurundan.

Ağıl q srind  oldun quşların  n yaxşısı,
D ş nins  cəhalət çölündə rəzil heyvan.

Dedin: Ey Allah, qurtar tamah əlindən m ni,
"Amin" nəyə lazım ki, qəbul olunmuş duan.

15.

Cahanda q ml rimi təkcə bir duyan var idi,
F r hli günlərim olmuşsa, o s bb kar idi.

G r bs n ac quşu, bir dan ni necə qa ırar?
Elə qaçırdı mənim qəlbimi kədərlə q bar.

F  kd n istədiyim bir qarın   r kdi  g r,
F  k dedi: - Ciy rini yeyər sənin kimilər.

Hər ay başı m n  bayram b satı qurdu f  k,
Hilal boş qabını göstərib dedi: - Ye g r k!

Q h tlik ildə zəkat istədim f  kd n mən,
Ne  çanaq k  k çöldə, dedi: - "Apar məndən!"

Dedim: Yanar gecə bəxt ulduzum, oyaq qaldım,
Kor etdi tüstü məni, istiyə damaq qaldım.

Əlimdən aldı səadət ümidini qürbət,
Könül ziyanı apardı, qazancı - qəm, möhnət.

Əlim çatar nəyi Təbriz kimi şəhərdə? Budur,
Yarım çörək və gözümde Acıçayın suyudur*.

Bizim toxumdan olan torğara düşüb qalmış,
Toxum bu torpağın altında dinçini almış.

Toxum göyərşə gər, möhnətə düşər olacaq,
Kəndə orağı biçib başım, yerə salacaq.

Əlindəki odu əzdim əlimə, yandı fəlakət,
Odur məni qəm ayağıyla əzdi torpaqət.

Qarıxdı qanla su, kirpiklərimdən axdı yerə,
O torpaq udunu döndərdi atəşin göhrə.

Məni bir ömrə qəmin pəncəsində əzdi zaman,
İzzətdinin ölümü bağrımı edibdir qan*.

Məzarı üstə, xəcalət çəkib, oturdu fəlakət,
Axıtdı torpağına qanlı göz yaşın seltək,

Qatib da göz yaşsı Ay, kəhkəşan torpağına,
Suvaq hazırladı aliməkan torpağına.

Dedim: - Fəlakət, nə edibsən, bu nə fəlakətdir,
Məgər bizə qan içirmək səninçin adətdir?

Fəlakət utandı işində, qopardı ahü fəğan,
Qulaqlarımla eşitdim ki, ağlayırdı o, qan.

Şəriətə yəninə dinin əli biçəndə libas,
Onun sözü, qəlbəmindən ən-araqac aldı əsas.

O, din Mehdi ikən, halımı görüncə yaman,
Məsih oldu mənə, etdi dərdimə dərmən*.

Vüqarı, hörməti, təkini rəhbər oldu mənə,
Bu can, bu şən ilə şövkət müəssər oldu mənə.

Mənim, neç-neç, Təbrizdə yaxşı dostum var,
O, tək dost idi ki, dostə can edərdi nisar.

Nə bağlayır mənə Təbriz, yoxsa İzzəddin?
Onunla arzularım torpağa gömüldü yəqin.

16. MİSİ KAFİYƏ DİN ÖMƏR İBN OSMANIN ÖLÜMÜNƏ

Ahımla cigər yandı, kəsilməş nəfəsim də,
Yox dərdimi şərh etməyi bir həmnəfəsim də.
Dostlar mənə pay verməyir, ölsəm də acından,
Göstərməyir üz Ay işığı çünki bacamdan.
Həmdəmsiz, inan, ömr hədərdir bu cahanda,
Qolsuzsa gər, üzgüçü neylər boğulanda?
Ümmid eləyirdim ki, vafadar taparam mən,
Əfsus ki, vafə gövhərini vermişik ildən.
Yox kimsə, fəqət, qəmlər olubdur mənə həmdəm,
Dost yoxdur, olub yoldaşım ancaq quru gölgəm.
Yox kimsəyə meylim, mənə dövrən eləyib xar,
Qurd dişləyən insan suya meyl etməz izhar.
İndi o qara bəxtli, qara günlü mənəm, mən,
Qəfəltə yuxusu daşınmışdı gözümün.
Yandım - əridim şam kimi, öldürdü mənə qəm,
Yaydan çıxan oxtək yayılır aləmə naləm.
Odlu nəfəsim isti dəmiri kürsindən,
Civə kuzəsi ağzı genişdir ürəyimdən.
Ancaq yenə də xoş günə ümmid var, ılıbt,
Bir qətrə sudan inci yetirməzmi təbiət?
Sən zəhmət qatlaş ki, rahatlıq yaradandır,
Yetkin və təmiz mey ki, var, o kal qoradandır

Hər nə ki, doğulmuş, onu bəxş etdi təbiət,
Dolda su çıxırsa, quyudandır bu kəramət.
Dəhrin gedişin dərk etməz qəmsiz olan kəs,
Xəlfə adına saxta qızıl sikkə götürməz.
Bu hadisə yaxdı məni, tüstüm göyü çıxdı,
Dad, möhnət ləndən ki, mənim şirini sıxdı.
Avarı topam ki, nə elim, nə ayağım var,
Yonduqda əzrlər, oyun olduqda qırarlar.
Solğun bənizim bir oda düşmüş gül oxşar,
Gah tərli yirəm, gah canımı çulğayır odlar.
Arpa ki, yoxumdur, nəyi lazım bu çuval-qab?
Qəlbimdə bənövşə, gözümün yaşıdır inab.
Oldum qoca o Zal kimi lap görpü ikən mən,
Çünkü məni dostlar hamısı saldı nəzərdən.
Xalq vermədi, şadlıq mənə ümüd gətirdi,
Zalı atası atsa da, Simurğ götürdü.
Hümmət dedi: mal-dövlət gər gəlirdi, uzaq et,
Üzlət dedi: yoxsulluq gər gəlirdi, qonaq et
Bir qəlbə şəhər ol, hörmət ol bilməz,
Nizə edilən qarğıda şərbət ol bilməz.
Alçaqların açma qapısını, ey qənaət,
Baxma hilala sap kimidir, bədr olar ləlbət.
Sincab geyimindir, Günəş isə Sərtanda*,
Günəş gödəlir, artmaz adın, bil, bu zamanda.
Dövrənə zamandan bəri şadlıq edir ehsan?
Səqləbdə haçandan bəri fil bəsləyir insan?*

Ummaz bu cahandan kərim hər aqıl olan kəs,
Zərrab balığın pulunu sikkə kimi kəsməz.
Dəhrə çəkib, ey dəhr, mənim qanımı tökmə,
Qanı axacaqdır özü, sən dəhrəni çəkmə!
Qəssabı çağırmaq balığı kəsməyi kimsə.
Ölmüş görükdür balığı, şayd o gəlsə.
Xaqani, cahan zülmü ipə bənzəyər, hər dəm,
Tov versən ona, bağlayacaqdır daha möhkəm.
Bir pul ki, qədr verdi, sil, saxtası olmaz,
Bir söz ki, qəza yazdı, yalan, doğru-pozulmaz.
Alım xətin xətk, özün bir kəsə satma!
Qəlbə bəddəndən ayır, əmlak can atma!

Cahil olana sözlürünün mənəsi çatmaz,
Çör-çöp həmişə üz döşəyər, dərjada batmaz.
Söz öyrəsi, söz sənəti heç vaxt ola bilməz,
Kəndir eşən kəndirbaz adı verilməz.
Nə oldu o hər kəhni si hikmət dolu insan?
Nə oldu döşəyən kanı, hünər bəxş edən o can?
Nə oldu fəzilətdə bütün varlığa gövhər?
Nə oldu mənim Kəfiyyəddin, ali nəsihətçi?
Nə oldu mənim varlığımın hamisi? Getdi!
Məni demirəm, Çünki, atamı övər etdi.
O, həmişə mənim, həmişə cədadımın fəxrli, pənahı,
O, nəslimizin həmişə bugünü, həmişə də sabahı.
O, təbəimə yol açdı mənim, tutdu əlimdən,
O getdi, nəyim vardı, tamam getdi əlimdən.
Təbəim mənimin hümməti ilə belə parlar,
Qüvvət alır, ibrəttə, beyindən bu damarlar.
Pislikləri dəf etdi o, hikmət çəkməyindən,
İnsafa çağırdı bizi, div qaçdı önündən.
Osman atası, ismi Ömər, fəkrə münəvvər,
Əqlində Ömər Xəyyama, Xəttab bərabər.
Oxşardı iki şəxs hər hikmətdə o, şəksiz,
Bir həzrəti İsa, biri də həzrəti İdris.
Vermişdi Ay, ulduzlar onun təxtinə seyəli,
Üstürlüyü Ay, qövsi-quzeh çəkdiyi cədvəl.
Məktəbli uşaq olduğumu dərk edədim mən,
Ol vaxt ki, bir öyrə göhrə qapdı əlimdən.
Hindli nə bilir indi bu qələbimdə nələr var,
Bilməzsən kiməm, geydirəcəksən sadəcə paltar.
Çün bəytlərin sayı gəlib qırx beş çatdı,
Qurtar sözü, şair ki, bu şerin, başa çatdı*.

17. YENİ DƏMƏRSİYİ

...Mümkün olaydı kaş, canım balı-pəncərə açar*,
Simurğətək bu göhnə qələbədən çıxıb uca.
Bir məskəndə gedim ki, əzəldən olub məqam,
Fəniliyi atıb, orada aşiyən quram.
Qaldım ələmdə fətinə-fəsadın bu gün əsir,

Bu kündüli ayaqlara bax, gör, nə cür üsir?
Qalmış bu göy qüflüsdü vücudum, nə eyləyim?
Qəmxanımı nə nöy ilə viran eyləyim?
Heyrətli rümmənində yaman qırq olub canım,
Bir yer tapılmayı, özümə mən pənah sanım.
Hər gün günüş batanda, gələndə o kölgələr,
Ancaq, soruşmağa mənə də qəm, kədərlər.
Zəhmət kimi bu gözəlrim ağlar zaman-zaman,
Kəlbə önündə sinəmi yırtıb, edim fəğan.
Heyrət oduyla varlığını yandırıb bəla,
Vermiş müdam güllərini bu fəlakətə.
Sərvət nə axtarım, mənə torpaq nə sərb olub,
Bilməmişəm bağ salım ki, gülüm ölmədən solub.
Xəncər dilimə ox kimi bu sözlərim yəqin,
Olmaz dəvəsi qövrələrin sinə dərdimin.
Verdi fəlakət bu xırmanımı bədə yüz kərə,
Saldı cəllidə gövhərini qar yerlərə.
Qələbimdə ah, ah, mənə şimşək oynadı!
Qələmlər seli başımdan aşıb coşdu, qaynadı.
Zalım fəlakət həmişə pozub dəmlə çağımı,
Söndürdü qəm yelidə o şadlıq çırağını.
Etdi həyat gülşənimin güllərin xəzan,
Söndürdü bəxt ulduzumu alçaq asıman,
Sındırmaq istədi bu sənubər vüqarımı,
Aldı ölüm balam deyilən novbaharımı.
Hicran odu soyutdu mənə isti canımı,
Gör bir, necə dağıtdı fəlakət xanımını.
Sən, ey səbə, o Qüdsə tərifi eylə bir səfər,
Çatdır bu odlu ahımı yəzdan birtəhər.
Söylə ona ki, getdin gər qüdsi aləmə,
Döndürdi bu həyatımı dərdin cəhənnəmə.
Göylər sənə gərclər olubdur bu gün məqam,
Mən isə Müştəri kimi sərgüştə olmuşam.
Dərdin, müsibətin sənənin, ey həqq nişanəsi,
Fəryad edən könül, eşildiməz fəqət səsi.
Hər kəs çatar həyatda gər nazü nemətə,
Fəvtun salıb mənə necə dərdü möhnətə.
Qüssənə parı-parı olub könlüm, ah, aman,
Bir halqatək qapında qalıb, eylərdim fəqan.

18. SƏ DRƏ DDİNİN VƏ FATİNA

Bu dünya bənzəyir bir peymanıyı,
Doldusa, yəqin ki, boşalacaqdır.
Sədrəddin öləndə, yeri boş qaldı,
İnam yox: bir də bu yer dolacaqdır.

19. VƏ HİDƏ DDİNİN VƏ FATİNA

Vəhid üçün darıxırdım, hicran məni zirdi,
Görüşün can atdımsa, baş tutmadı heç zaman.
Qulağıma gəlirdi onun "vəfat etdi" xəbəri,
Qulağımın deşiyindən çıxdı canım, ah, aman!

20. BƏ HAƏ DDİN HƏ DİN VƏ FATİNA

Ürəyimdə tapılmaz bir nişan fərhdən!
Xilas edə bilmərim canımı dərdü qəmdən!

Dərd qalanlar hamı, əfsus, öləb getdi!r!
Xəbərlə gəlmiş varlığı yoxluğa tərk edəndən!

Zülm əliylə qırıldı asimanın zənciri,
Dadına çatan olmaz, hər nə qəddər səsləsin!

Yerdə qoluzorlular gündə yüz min qan tökür,
Göydə yoxdur tökülən qana qisas istəyən!

Göydə iki çörək var: biri sarı, biri ağ*,
Fələk süfrənə qoymaz bir tikə o çörəkdən!

Başının kasasında sevda qazanı qurma!
Sən bu qara kasadan çətin xərk yeyərsən!
Bu iki rəngli dünya azadlıq başına,
Çəng qoymayacaqdır tavusun taleyindən!

Gəlinin yəqinin kəbin kəsilmiş,
Könül ayrılan deyil talaqla fəziyyədən!

Şoranlıqdan axarmı suyuşirin çeşmələr?
Hərdən vəfa gözümə bu zamanın hündün.

Ey Xaqani, hər zaman zamanın həzrət qıl!
Zamanın yapışsan, zaman görməyəcəksən!

Div təbiətli dövrən aman verməyəcəkdir:
Aman tapsın insanlar amansızlıq hündün!

Xaqaninin vücudu tükənməz xəzindir,
Xaqanlara, xanlara o bağlanmaz ürəkdən!

Bu məqamı tapınca ürəyi, elə xoşdur,
Ağalara qalmamış o xoş ürəkdə məskən!

Abrını tökrək, bir tik haram çörək,
Minutluq qəbul etməz Tuğan ilə Təkindən!

Abır ki var insanda, ən böyük kimiyadır,
Şüurlu insan verməz bu kimiyamı lədən!

Zəmanəyi yalvarıb, tələb etmə sadiq,
Verməyəcək onu ki, vermişdir zələn!

Ömür bir həftədirsə, sərvət altı gündükdür,
Dünyanı versələr də, o bir günü vermədən!

Kainatın gözünə çəkilməz din sürməsi
Bir Xütnin ahusunun kiçik göbəyindən!

Xəliqlərin sevimli rəhbərinin dalınca,
Sadıq, kamranlıq göçdü bu yer üzündən!

Bəhəddin yox isə, necə bizim zaman
Üz tutaraq göylərə, deyəcəkdir: - Mənim, mən!

Hərdə kömək etməsə ulduzlara sadıq,
Onlar bəxti, taleyi edən bilməz müyyəni.

21. ŞEYXÜL-İSLAM ÜMDİ Tİ DDİN Mİ Hİ MMİ D İBN İ Sİ D TUSİ NİŞABURİNİN Vİ FATİNA

O pirimiz ki, sübhliqa Xızrdır adı,
Hər sübh Xızr çeşməsidir ağzının dadı.
Alçaq olar önündə o Cəməşid gövhəri,
Xamdır yanında, bil ki, günün nur cövhəri.
Qüdsün odur müridlərinin təkə rəhnüma,
Bəzən də təkərlər olar xəlqə pişva.
Orda tutar sağ əldə o, səccadını müdam,
Burda sol əldə xalqa verər mərifətli can.
Vüsətli xanlığının yeridir səqfi-asiman,
Bundan da ülvilikdə edər, istəsə, məkan.
Qoysa ayağını o səfadən gərəkənar,
Əshabi-Kəhf Şamda o dəm biqərar olar.
Əqsay məscidində alar dəstəmazını,
Bil, Məscidul-həramda qılar o nəməzini.
Saldı kəraməti onun ümməna körpülər,
Odlu səmayə eyler, gər istəsə, səfir.
Hər gün fəlakə calalilə Şərqin səhər donun,
Nurlar saçan günəşlək üzündən alıb onun.
Zülmət içində nur kimi o, parlayıb yanar,
Sərməstdir həyatda, o, cəmsiz olub xumar.
Haqq nurunu o yollarına eyləyib çıraq,
Heblülmətin ona belə yolda böyük dayaq.
Ayla günün də aynasına baxmaz heç vədə,
Verməz könül bu rəngdəyişən sübh-şam də.
Taydır əbası bu fəlayin göy qəbasına,
Təsbihə də bərabər onun Sürəyyasına.
Hind cövrütək dolubdur içi beyninin tamam,
Çin müşkütək tərli olur ondakı kəlam.
Ənqə - qarışqası o səxavətli süfrənin,
Zal da qarışqatək olub ənqayə həmnəşin,
Zəltək qoca görünsə uşaqlıqda, aqibət,
Rüstəm kimi salıb o divin boynuna kəmənd.
Ürfan ilə odur bizə hər anda nur saçan,
Nurla odur bu torpaq üzündə səhər açan.
Kürkündə düymələrlə bil çərxin ulduzu,

Zülmətdə parlayar onun ulduz kimi üzü.
Gahdan da göy geyir bu uca asiman kimi,
Qoynu xəzinədir, doyurar görsən hər kimi.
Bəzən o ağ geyir, elə bil çağlayan sudur,
Əzəsi göstərir ki, həyata bəzək budur.
Gahdan da Gün kimi o, libassız camal açar,
Üryan olan fıqırları hər yerdə nur saçar.
Adım vücudunun "əlif"i, "dal"ı, "mim"idir,
Qırx gündə dörd əsilə yaranmış həkimidir*.
Ondan görüb "əlif" ki, namaz vaxtı qədə çəkər,
"Dal" ilə "lam" kimi yildikdə bel bükər.
Gahi Buraqtək ötür o yeddi göyləri,
Gah yeddi başlı divi edər ram gövhəri*.
Şəməşirdir onun nəfəsi cəhli kəsməyi,
İşdə, əməldə sufidir o, "mə'n, mə'nəm" deyir.
Aşıqdır eşq, eşqi onu etdi paydar,
Məcnuni-Amiri kimi eşqində bərqərar.
Baxdıqca göz o surətdə, doymaz, yenə baxar,
Bir çöhrə ki, üzündən onun nur süzüb axar.
Vermişdir aynaya o, gözəllik məziyyəti,
Göstərdi qibləyə əzəli istiqaməti,
Tufan içində eşq odur Nuh hər zaman,
Sam ilə Ham ilə olub asudə, şadiman*.
Meynə kimi gözündən onun mey süzər müdam,
Şadlıq odunda müşk kimi ətərdir təmam.
Vəcdə gələndə qumru kimi rəqs edər müdam,
Şux gözlərində eşq sözü tapmış intizam.
Heyrətdədir fəlak, baş əyər ehtişamına,
Yer rəqsini görüb, uclar göy məqamına.
Yeddi fəlak gərək ki, o pirə mürid ola,
Məskən gərək bu fəzl ilə səkkiz behişt ola.
Gəldi Məsihtək soruşa qəmli halımı,
Yox eyləyən vücudu əzən bu məlalımı.
Baş ağrısından indi əlim başda görpətk,
Görpə anasına başını söykəsin gərək.
Çəngəlmə, yanımda indi rübabım mənim hanı?
Boşdur xəzinə, yox daha o sərvət imkanı.
Göy mətbəxinə isti, soyuq - var iki çörək,

Olmuş fəqət bu süfrədə onlar mənə yemək.
Qəm mərd üçün qıdadır, o dünyaya uymasa,
Qan şəmşir cıladır, gər qında olmasa.
Rədd eylədi o, dünyanı, güldü bu aləm.
Güldükçü o, şərər töküldü bu aləm.
Sərdabni göründü o, tərək etdi hücrəni,
Döndürdi hücrədən bədi nurlu çöhrəni.
Yıldışdı, xütbə ilə mənə eylədi xitab:
- Müşküllərin var isə, sual et, verim cavab.
Fındıq kimi qapalı işarətli dinlə son,
Aydın badam kimi mənə söyləni istəsən.
Sordum ki: - Söylə, çatmaq olarmı mülklər?
Mümkün olar, - dedi, - gər bağlanmasan yerə.
Mümkünmü, öldürmə, de, canda olan bu divi mən?
İləttə, gər lənd qılınca olsa şərddən.
Ərz eylədim ki: - Çapmaq olar göydə göhləni?
Bağlansa zəhmət ilə, - dedi, - yıxmaz o, səni.
Sordum ki: - hardadır mədəniyyət xəzinəsi?
Orda ki, - söylədi, kəsilən fəsinin səsi.
Çıxmaq olar, - dedim, - belə bir vadidən məgər?
Bəli, - dedi, - səməndini sən bəsləsən gər.
Yeddi şahın, - dedim, - sözünü söyləmək olar?
Mat qalmasan oyunda, - dedi, - eyləmək olar.
Xaqani, qəm libasını oğlun geyindirib sənə,
Mürşid əzasını qara dontək geyənin.
Ruhlar hamı geyindi bu gün qəm libasını,
Göçmüş göründü bir belə hümmət balasını.
Şeyxül-İmami, ümdeyi-din, düz yola imam,
Sədrül-şəri, səhbəti-həqq, müftiyi-giram.
Bir elm Kəbəsi, qələmi, məclisi, təmiz,
Zəhmətli qarışa bərabərdir, şübhəsiz.
O, Zəhmət idi, cümlə cahan təşnələr kimi,
O, Məkkə idi, xəlq sevən sinələr kimi.
Zəhmət kimi ydi, bil ki, dilim vəsfənə müdam,
O Məkkədə nə cür ki, daşa eylədim salam.
O, Bu-Həniyə rütbedə və Şafei-bəyan,
Kufylə Misr, həmədə Nəşabura pasiban.
Tərək etdi ta Nəşaburu pakizə xilqəti,

Tübriz tapdı burda Nişabur hörməti.
Tübriz adı yeni Tübrizdir tımam,
Tübriz onunla oldu yeni Rövz-tüs-səlam.
Kufi qılıb o, Tübrizi, qurban olum ona,
Layiq göründü burda bu torpaq ayağına.
O hümmət il tapdı Atabək yeni hıyat,
Sultan il bu gün ona gəlidi böyük sibat.
Sultan il Atabək onunla səfir qılıb,
Ayla günüş səfəqsiz olub, nursuz qalıb.
Getdi o, sinəli hamısı dağlanıb bütün,
Aya pırdıdı tutuldu, günüş gölədi bu gün.
Çin Tibbət yaratdı onun ülvü türbəsi,
Müşk il nənərin yayılıb artıdı rütəsi...
Şərq il Qərbdə el pırdıdı bu ümmət
Düz yol göründü hıqq il düz istiqamət.
Gövhər kimi o, ümmət düzdü ipək sapa,
Ümmət bu sapda bələk dönüb intizam tapa.
Cəhul cəlalə bayram ayi ehtiram il,
Zatı onun orucluq ayı ehtiram il.
Kimdi Qəzali, ya ki, Cüveyni, o idi tək,
Olmaz ona Nizam, Gündərini tay eyləmək...
Öldü o pir, indi nə zülmət, nə nur gərək,
Ruh yoxsa, bu vücud nə kədər, nə şur gərək.
Neylərdi m-kitabi, gər yoxsa o imam,
Sərkərdə yoxsa, de, nəyi lazımdır at, nizam.
O, sureyi-həqqayiq idi, mən də ayəsi,
"Həqq ayət"i demişdi mənə çünki naməsi.
O namə bir duaydı nə nidə Rəqib üçün*,
Müşk-nənərin içində onu saxlamış bu gün.
Bu namə bir səndədi mənə ta ki, mən varam,
Namə deyil, o "ürvəyi-vüsqa lillənfisam"*.
O yeddi üzvüm asılan yeddi tilisim,
Saxlar mənə bələdən o, pis gözəl baxsa kim.
Alınmadadır o namə qiyamət günündə də,
Heyrət doğru yəqin, onu orda göründə də...
Vəsfi "Quran" kimi bizə mütləq məram olub,
Paka həlal, napaka ancaq həram olub.
Onsuz bir an qələmə götürüb yazmaram daha,

Həssan yazarmı yoxsa Məhəmməd bu dünyada?
Sınmdı qövr edir hələ də oğlumun dağı,
Şeyx ilə getdi bir də bu dağın sağalmağı,
Yüz oğlum olsa da, ona mən qurban eylərdim,
Gəldi cəll, bu günsə fəqət fəğan eylərdim.
Yandırdı ağutək qara hicranı könlümü,
Mümkünmü bir də şad edə dərmanı könlümü?
Bir "Qaziyəl-qüzat, həccətül-islam, Zeyndin"*
Asan bu cahanda qalar daima yəqin.
Həqqin qılınçı fəzli-ibni-Məhəmmədi,
Tale yaratdı, ta qorusun o həqqiqəti.
Qoy dinləsin duanu xudavəndi-laməkan,
Bir də eşitməyim belə bir dərdi heç zaman.
Bir qiblədir vücudu onun əhli-həqq üçün,
Eylər salam göylər ona böylə həqq üçün.

MÜXTƏ LİF ŞEİRLƏR

1. MƏ DƏİN XƏ RABƏ LƏ Rİ

İbrətli bax, ey könlüm, bu aləm, gəl, bir an,
Eyvani-Mədaini ayineyi-ibrət san*.

Düclül güzr eyli bir dəfi Mədain,
Bir Düclü də sən gözdən torpağına tök nalan.

Bax, Düclü tökr gözdən yüz Düclü qədr qan-yaş,
Göz yaşı deyil, atış süzməkdə yanağından.

Bax! Düclü göpüklənmiş, hər dalğa dodağında
Bir eyli uçqudur ki, doğmuş ürək ahından.

Gör, Düclünin həsrətdən bağı nece yanımdır,
Söylə, eşidibsenmi, su odda ola büryan?

Düryaya verir Düclü illəri tükənməz qan,
Sən Düclüyü bir pay ver, gözdən tökrək al qan.

Qopsa dodağından ah, qəlbindən alov hərgah,
Tən yan donar Düclü, tən yan saçar vulkan.

Zəncir düşən Düclü zəncir kimi qıvrılmış,
Eyvani-Mədaini görək yer ilə yeksan.

Göz yaşları dil açsın, eyvana xitab etsin,
Bir kəlmə cavab alsın qəlbən qulağı ondan.

Başlar öyüd hər an diş-diş divan qəsrin,
Sanki dil açıb, söylər tarixini hər dənəndən.

Bayquşların ahından ağırır başımız daim,
Göz yaşı güləbiylə et dördimiz dərman.

Hər bülbül bir bayquş, hər nəğməni bir növhə,
İzlər bu cahən içrə, olma buna, gəl, heyran.

Biz ədl sarayıykən, zülm ilə xarab olduq,
Zalimlər olan qəsrə, gör, neyləyəcək dövrən.

Sarsıtdı kim əflaka qalxan belə eyvanı,
Göylərdəki qüvvətini, etdi ya fəlak viran?

Ağlar gözümlə güldün, sordun: Bu nə - matəmdir?
- Çox gülmləlidir burda hər ağlamayan insan.

Nə zalı-Mədainin Kufə qarısından kəlmə*,
Nə hücrəsi tündirdən naqis tutular bir an.

Kufəylə Mədaini mənadə bərabər tut,
Təndir qala qəlbini, gözdən tələb et tufan.

Bir vaxt bu eyvanın astanasını üzlər,
Saldıqları nəqş ilə etmişdi nigaristan.

Burda nökr olmuşdur Babil şahı illərcə,
Bu qəsrə qulam olmuş bir vaxt şəhi-Türküstan.

Etmiş buradan bir gün şiri-fələkə həmlə,
Cürətlə o aslan ki, yonmuşlar onu daşdan.

Zəni eylə o əyyamdır, fıkr ilə nəzər sal, gör,
Dərgah hamən dərgah, meydan hamən meydan.

Söylər: ayağın bərk bas, göz yaşını tök rahat,
Biz torpaq olub getdik, sən də diri torpaqsan.

Atdan yerən, üz sürt torpağına, seyr eylə,
Fil pəncəsi altında, şahkan, mat olub Neman.

Yox filləri Nemantək torpağa salan şahlar,
Fil kimi gec-gündüz onları zər dövrən?

Təqdirdir baxın, bir vaxt fil aciz edən şahlar,
Şahmatda qalıbdır mat - bir fil kimi sərgərdan!

Nuşirvanın qanını Hürmüz qafa tasında,
İçmiş, belə məst olmuş torpaq dediyin itşan.

Tacında onun bir vaxt vardısı nəsihətlər,
Minlərcə nəsihət var beynində bugün pünhan.

Kəsra ilə narıncı, Pərviz ilə tərşunu,
Çoxdan unudulmuşlar, torpaqla olub yeksan.

Düzdürdü qızıl tərşun öz süfrəsinə Pərviz,
Süfrə bəzənib, oldu zər səbzəli bir bostan.

Pərviz yox olmuşdur, ondan daha söz açma,
Get, "Kəmətərku" söylə, zərşin tərş yox olan*.

Sordun: - Hara getmişlər indi o böyük şahlar?
Bir hamilədir torpaq, çox udmuş o, şah, xaqan.

Çox gec doğacaq torpaq, qayda belədir əslən,
Tez nütə tutan kəslər doğmaz o qədr asan.

Meynə yetirən meydır Şirinin ürək qanı,
Pərviz cəsdindəndir ol küp ki, qoyar dehqan.

Udmuş nə qədr, bilsən, zalimləri bu torpaq,
Lakin, yenə doymaz bu acgöz adam udmaqdan.

Görpə qanını sürtər rüxsarına nəmiktək,
Bu düşü qara kaftar, ağ qaşlı bu bəmiman.

Xaqani, bu dərğahdan sən daima ibrət al,
Ta almaq üçün ibrət gəlsin qapına xaqan.

Dərviş bugün umsa şahlar qapısından pay,
D rviş n umar bir gün ruzi, onu bil, soltan.

Adət belədir: Məkkə t hf  verər hər ş hr ,
Sən t hf  M dain n al, qoy b z n  Şirvan.

Hər kəs apar n təsbeh ç n C mr  gilind ndir,
T sbeh al o yerdən ki, torpağa don b S lman*.

 br tl  bu d ryaya bax, dadlı suyundan i !
Olmaz keç s n  tş n bu Ş tt kənarından*.

Kim gəlsə s f rd n, bil, bir t hf  verər dosta,
Qoy  rmağının olsun hər dostuna bu dastan.

Bax, g r ki, bu ş r i r n  sehr yaratmışdır,
 sa kimi bir s rs m divaneyi-hikmətdən.

2. ŞİRVANIN T  R F 

Şirvan ki var, hər cəhətdən  lviyy tin anasıdır,
Onun hər cür səhər yeli d rd rimin d vasıdır,

Mən vətənə qurban olum, qurulmuşdur s daq td n,
Bağdadı da dolandıran onun bollu qidasıdır.

Şirvan  hli alicənab yaranmışdır, başdan-başə
O yer gözəl təbiətlə bir lətafət m vasıdır.

Bağdad isə bir əlillər ölkəsidir, orada, bax,
Hər tərəfi ç lğalayan ah  nal  s dasıdu-.

Vətənimin f qir ri dözümlüdür hər zəhmətə,
Gözləri tox, ürəkləri sanki k r m d ryasıdır.

Ç r kl ri arpadan da olsa, yenə qanedir r,
D y  q d r pulu olsa, q rr  nm z,  dasıdır.

İndi Şirvan mənə həsrət qalmış ağır intizarda,
Çünkü, ora dərb yurdu, cür şirər yuvasıdır.

Mərifətdə Şirvan əhli yüksək durur rəblərdən,
Xaqaniyə həyat verən doğma yurdun havasıdır.

3. SAVALAN DAĞININ TƏ RİFİ

Səadət qibləsi Savalan dağı,
Şərəfdə Kəbək qazanıb şöhrət.

Kəbək yaşıl geyər, ağ bürünər o,
Çünkü, ehram tutan geyər ağ xələt.

Bir yerdə oxudum fəzilətində,
Üç ildir çəkirəm görməyi həsrət.

Getdim ki, başına dolanım onun,
Dağlar anasıdır çünki o afət.

Başdan ayağa kə örtükdür o,
Deyir: - Bakir yəm, - açınca söhbət.

Min illər ömr edən bu qoca qarı,
Desə: - Bakir yəm, - yalandır bəbət.

Gəldi daxmasına Xızr ilə Musa,
Yoxsul daxmasıyçın çəkdi xələt.

Qarının yekədir burnu, bu örtük,
O eybi örtməyi eləyir xidmət.

Dedim ki, çadranı üzündən götür,
Kim dedi qız kimi üzünü gizlət?

Dedi ki, dörd aydan sonra bir küllək,
Qapanda çadramı, görünər surət.

Xaqani, gəl, onda bakir sözünə,
Başına çadra sal, anandır, gizlət!

4.

İraqa, İrana eyləsim səfər,
Başıma yağıştək yağar simü-zər.

Orada şair qiyəmət verən var,
Xəzinəm ləl il, gövhərlər dolar.

Şahlar məclisimdə diz çökər mənim,
Başıma tabaqla zər tökər mənim.

Bakir sözlərimin aşığı olan,
Ariflər əlimi öpər hər zaman.

Nemət, dövlət qərq olaram mən,
Bannar el, oba mənim süfrəmdən.

Lakin, üzüm gülmez, gözlərim ağlar...
Qəlbimdə dağ qədr ağır intizar.

Vətən həsrətli töküb göz yaşı,
"Ah, vətən!" deyərim mən hər söz başı.

Şamaxı! Ey mənim sevimli yurdum,
Mən sənin qoynunda xaniman qurdum.

İndis acığın tutmuşdur mana,
Sənin qucağından ayrılısam, ana,

Ümidim, pənahum Təbrizdir, Təbriz,
O şəhər də mənə doğmadır, əziz.

Siz mənə həyatı etdiniz ata,
Sən mənə anasan, Təbrizdir ata.

Anasından küsən körpə bir uşaq
Ata ağuşunda yer tapar ancaq!

5. REY ŞƏHƏRİNİN İQLİMİNİ MƏNZƏRƏMƏ

Reyin yaxşı adamından uzaq olsun qara gün,
Reyin abu havasının başına kül tökülsün.

Mən düşünüb, qan ağlaram, görən necə qalırlar?
Bu cəhənnəm guşəsində o behiştlik adamlar.

Reyin abü havasına düşsə gər bir nəfər,
Qəlbi suya dönr yəqin, canıysa bad gedər.

Rey pisdirsə, yaxşılardan ləndir rəyasət,
Çox razıyam başçılardan şəhərdəndir şikayət.

Yaxşı mənə yaxaladı Rey gələcək yamanlıq,
Pis mənmişəm, nə edərdim, Rey olsaydım bir anlıq.

Deyirlər ki, qərbdədir Reyin tale ulduzu,
Xəbərsizəm ondan, mənə qərb oldu Rey özü.

Soyuq olar qərb tökün zəhər, məndə bəxt bax,
Rey cəfası zəhərində isitmə tutdum ancaq.

Qurban olsun İsfahanın Rey dağına, düzün,
Tutya olsun İsfahanın torpağı Rey gözün.

Gözüm lütfü kərəm görmüş Reyin nə cib ləndən,
Reyin suyu, torpağıdır mənə üzüb qəhr edən.

Reyin böyük adamları, alimləri, doğrudan,
Hökmdarım, havadarım, pənahımdır hər zaman.

Fikri azad fazilləri göstərirək kəramət,
Mənə hörmət eylədilər, göstərdilər mərhəmət.

Hörmət qoyub, yer verdilər gəldiyim gün kübarlar,
Mən onlara canı dildən minnətdaram, minnətdar.

Xorasana getmək üçün icazə yoxsa mənə,
Rey zəbı çəkməkdənsə, dönmək xoşdur vətənə.

Qayıtmağa icazım var gər Təbriz san,
Minnətdaram, bu hörməti etmiş Rey hökmdarı.

Qətlim üçün İldı qılınç Rey arxamca çapır at,
Boynu düşsün Reyin, bəlkə tapım lindən nicat.

Əzrayılla qarşılaşdım bir gün səhər nəğəhan,
Ayaqyalın qaçır, gördüm, Rey yaydığı vəbadan.

Dedim: - Sən də baş götürüb qaçırsanmı, Əzrayıl?
Dedi: - Necə mən binə və durum Rey müqabil?

6. BAĞDADIN ŞEYXLƏR ŞEYXİ HAQQINDA

Xətti-Bağdada qəddər camıma mey süz, ey yar!
Yükümü Bağdada çatdır ki, mənə mənəst, xumar!

O səliqə, o bəzək vardı ki, gömrükxanada,
Mənə bac verdi sevinclən, işim oldu pərgar.

Biz o karvansaradan ki, səfər başlamış, q
Öz ləlinə mənə o mənzil bir də qaytar.

Cəhd edirdim bu səfər: yetişim Kəbəyə mən,
İndi meyxanəçinin kuyinə könlüm can atar.

Tut ləlimdən, sən Hənətiyyəyə vardır da mənə,
Etmə Şuniziyənin adını bir də təkrar*.

Söylədin: yetmiş iki həccə bərabərdir bu həcc,
Bu sözün məsxərədir, məsxərəyə kim inanar?

Söylədin: Kəbə sənənin başına hərindən özü,
Sanma, şair belə fəsanları doğru sanar.

Açmadı Kəbə qapı, mən qapını döysəm də!
Qapını döymək ilə kimsə muradına çatar?

İ tıyındı n dı yapışdım, o mıni dinlə mıdi,
Dinlə mız Kəbı mıni, işlərimı şübhəsi var.

Kəbı rıdd etdi mıni, gördü bunu meyxanı,
Yalvarıb söylədi: gəl, keçmı yanımdan, bizar!

Kəbı dı aslan igidlər mıni rıdd eylə dilər,
Deyrdı itlər hazırlar mını xaçla zünar.

Xam şrab xıltını almaqda ki, yanmış gömürəm,
Qədrimi meykə dı saqıləri yaxşı anlar.

Bir mıhı kdir hamıya Kəbı evində qara daş,
Dıyırın alçaq imiş, bəlkə mıhı k eylə di xar.

Qara daş indi mını nazlı gözə llər xalıdır,
Zəməzə mim - mey küpü, Kəbı m dıxi meyxanı olar,

Sını mıscid, mını meyxanı bugün mıskındır,
Sını səccadı gırlı kdir, mını zünar yarayar.

Cənnə tı din rıyakan aparmaz, mın isı,
Bağlaram sıd q ilı zünar, canım oddan qorunar.

Ehtiyac yox bu rıyakarlığa bir zırrı qə dır,
Fisqimin faydası vardır mını tam bir xalvar.

Bu ibadə t dı n, olar yaxşı, gedib, mey iç s dı n,
Canıma çoxlu ibadət deyil, az xılt yatar.

Lalı mey iç di, olub mıst, qabıqdan çıxdı,
Mın dı mey içirib s dı n, bu qabıqdan qurtar!

Mın ibadət yerinı gül kimi badı iç r m,
Qəbrimin torpağı qoy gül yerinı versin xar.

İç r m mey ki, kəsib dayı bununla göb yim,
Çəkmə r m ıl bu ım d dı n, mın etmı israr!

Çox da qorxutma qılıncınla mənim başımı sən,
Kaş qılıncın qol olub, qoynumu qucsun o ki, var!

Çəkmərim mini-tini, taxt qoyasan şahən,
Oturam şam kimi, qarşımda düzülün ərhar!

Mini-tim var, qoyaraq nə tək narında mən,
Xoş gülüb öldürsən, sanki چراق, nazlı nigar!*

Göndərib bir nəfər eyyar, dedin: kəs başımı,
Qanım ilə boyasın xəncərini o qəddar.

Bir nəfər oldu xəbərdar sən qəsdində,
Göndərib, eylədi ol sirri mənimçün izhar.

Məni öldürməyən eyyar qılıncı nə gərək!
Sən özün xəncəri çək, qanımı tök, ey dildar!

Məni sən öldür, əzizim ki, əlin yüngüldür,
Qoyma məndən çata kamçı ağır ətli ığyar!

Məstü kafir adı Xaqaniyə verdin, amma,
Görmeyib kimsə bərabər mənə iməmin, huşyar!

7.

İki aləmdə bir iş var ki, bizlərin qəmdən azadıq,
Könül, əylən səhər vaxtı, iki aləmdən azadıq.

Kəm atdıq biz, bu dünyanı, uduzduq aləm əhlini,
O dünyanı girov qoyduq ki, orda kəmdən azadıq*.

Adəm ağıl tək bu tarlada qabil bəhərdirsən,
Ağıldan öylə bəziq ki, biz Adəmdən əzadıq.

Ağıldan ki, bəri qəmdir, məhəbbət torpağı xoşdur,
Uzaqlaşdıq ağıldan biz, odur ki, qəmdən azadıq.

Cahanda eşqimiz varsa, nə qəm var, can gedir bəd?
Süleyman hazır ikən, tıxtın, xatmdən azadıq.

Meyin bir damlası trilə mət oldu bizim həmdəm,
İçib dərya qədr, məst olmadıq, həmdəmdən azadıq.

Meyi xlvət içənler, bil, hərfi gizli saxlarlar,
Biz aşkar qurmuşuq mey məclisi, məhrəmdən azadıq.

Yetir meylə dolu saxsı qabı torpaq dodağıma,
Daşa vur cami-Cəmşidi ki, camdan, Cəmdən azadıq.

Tapıbdır zinət ulduzdan, fəlkə bir taqü tarəmdir,
Xərabət əhliyə biz, taq ilə tarəmdən azadıq*.

Cəfa yağdırdı ox, biz qorxmadan canı sipər etdik,
Yara aldıqda öpdük şövq ilə, məhləmdən azadıq.

Tutub din ilə qəlbə, bizləri tərək etdiniz, bizdə,
Nə din vardır, nə qəlbə, siztək hələ bəhrəmdən azadıq.

Qurub zahidliyindən tor, ibadətə vurursan dəm,
Torundan vəqifək biz, vurduğun o demdəndən azadıq.

Biz cənnət, cəhənnəmdən söz açma, əngini yorma,
Ki, biz sən çaldığın neydən o zildən, bəmdən azadıq.

Yetər, Xaqaniya, Zəməmlə Kəbə söhbəti artıq,
Gətir bəd ki, biz həmə Kəbə, həmə Zəməmdən azadıq.

8. HİKMƏT VƏ NƏ SİHƏT

Sən fitva vermərdim, hiyləyə əl atasan,
Xalqlar üçün ölümdür hiylə bəlası, inan!

Vəfa bünövrəsinə lağım atan hiylədir,
Bu bünövrə canları hər bəladan gizlədir.

Burax lağım atmağı, budur, açılıb səhər,
Lağım atan həmişə işıqdan çəkmiş zərər.

Hiylə oğurluq kimi şirindir vətən-vətən,
Acılığı duyular sonra - kəsildikdə ol.

Nə qədər ki, doğrudan, nifaq ilə xəstəsən,
Naçaqlıqdır nəsibin, hey sağlamlıq istəsən.

Hiylə gərlilik üzündən sənün üzün qızarar,
O üzv ki, qızarır, yəqin ki, onda şiş var.

Vəfa məhəlləsində, çalış, məskən edəsən,
Bil ki, bu möhkəm evdə hər qəmdən asudəsən.

Sənə vəfalı olmaq tövsiyə etdim, amma,
Bu gün vəfadan bir iz, görən, varmı dünyada?

Az dostluq et həyatda, dostluq etsən də gər,
Güzəşt olsun şüarın, budur dostluqda hünər.

Gər korluq pərdəsi gəlməmişdir gözünə,
Birini dost qovubsa, yaxın qoyma özünə.

Bir şəxsən ki, öz dostu haqqlı vurub belindən,
Pisliyinin əcridir, tutma onun əlindən!

Dosta xain çıxanı dostu səribsə yerə,
Cəmişdə də olsa, qoyma baş qaldırsın göylərə.

Qovubsa bir nəfəri töhmətli dostu, aman,
Ev adamın da olsa, qoyma gir qapından.

Zorla İrəm bağından bir tingi çıxarsalar,
Kəmi onu bağında, peşmançılıq verər bar!

Paxıllıqdan birisi dürr kəmişə bağçada,
Qırma, tikan olub o, ayağına batsa da!

Başqasının əliylə y ks l rs  bir alçaq,
  lb tt , qədir bilməz, duz-çörəyi danacaq.

Gild n  sa d z lts  bir quş, quşdur, deməli,
Qələm olar bir qam  , yonarsa  dris  li.

M rh m t etsən  g r, o qədər et bir qula,
Səndən qulun sahibi  adlana, razı qala.

  shab  xasiyyətli dey l, məncə, bir insan,
Ke   r razı qalsın,  sa incisin ondan.

Sənin hörmət etdiyin,  yd y n bir anlamaz,
Z ni edər ki, heç nədə dahid n geri qalmaz.

 t həmişə it qalar, tumarlasan da  g r,
Aslanın qabağından sümük qapıb g mir r.

Nan cibin yalandan qoltuğuna vermə sən,
Zatıqrıq sev r ki, onu tərif edəsən.

Bir m s l var: n k ri t rif s n, qudurar,
Sanar,  min oğludur, qulluğunu unudar.

Xidm t inin yerində o-bir daha oturmaz,
E  bilər a adı, heç bir işə  l vurmaz.

Böyüklər sayəsində d   r kiçiklər yada,
Şaha xidmət  z nd n qiymətlidir piyada.

Hər kiçik bir b y y n xidmətində yüksələr,
Allahın sayəsində m ht r mdir peyğəmbər.

Böyük s ni vursa da,  z  yerdən qaldırar,
Bircə "yox" qar sında dilində min "bəli" var.

Gah qəzəbindən coşar, gah s n  b x    verər,
Dal alı bir dənizdir, sinəsində incilər.

Böyükldrd yumşaq yox, sırt olmalı tbi t,
Sıldırım qayaların sıftıdır bu sıft.

Sırtliyində qazanmış qılınc bel etibar,
Rüstmi-Zal da onun qbzsin dayanar.

Su yumşaq olsa da, xaindir tbi ti,
Rngi sad, uçurub dağıtmaqdır ad ti.

Daş is sırtliyil doğrudur, mindir,
Hkm olsun, ya mhk, o n des, yqindir.

Su bağrına basıbdır daşı g r şövq il,
Daş b tində uşaq var, Günşdndir hamil;

Xülas, bir axmağı ağıllıya tutma tay!
Ağıllını baş bilib, səfehli ri ayaq say!

Salma q m, möhn t ağıllı insanları,
Qnimtdir xalq üçün, bil, onların canları.

Səfehlin başını fıllkl r ucaltma,
"Biz n var" dey r k, ciyin rini atma!

Adam dem h r yet n avaraya, amandır!
Adam var, tbi ti şeytandan da yamandır.

Böyüküyü göst rmir uca boy, enli kürk,
Hümm tiyl böyükdür yumruq boyda bir ür k.

Şahların bir diş çöpü incid rs çınaqdan,
Qiymtlidir çobanın lind ki çomaqdan.

Yuxu göz qapağını örtm k ist rs g r,
O göz qarşısındakı çıraqdən nazmı ç k r?

Yumulan göz çıraqı nec qibl tanıyar,
Onun ki, qarşısında qaranlıq mehrabı var.

Kavı Fıridun qıdır şöhrət çatan zaman,
Heç yadına düşürmi görük, çıkcı vı zından?

Möcüzsil İsa rıngi özü sazlayar,
Ona nı nil gırkıdır, nı dı ki, başqa aşqar.

Böyükler oxşar Aya, ıtrdı müşkü ınbır,
Kiçikler nı müşk ıtri, nı Ay ziyası verır;

Tıbiıtcı düşmındır başçılara gıdalır,
Bıli, bıli! Rütubıt müşkü görüb hıdılr.

ıksındır gileyi kiçiklerin çox zaman,
Hay-küy salır, özünün xeyrini anlamadan.

Tıbilin ındamına döşınsı dı zırbılır,
Bayraqdır ki, ırıyi ısr, ındı yeriyr.

Bizim zımanımızdı belı qayda varsa da,
Şagird göl gözüylı baxmamalı ustada!

Şagird göl olmasın deyı, ona gırkıdır,
Ustad bilsin ağılını, ağıl ona kömkıdır.

ıdıbli ol, unutmı, ıdıb qılncı ılı,
ırb ı cım mülkünü asan keçirmış ılı.

Canının tilisimi ıdıbdır, bax bu sözü
- Başındakı tacına yazdırmış Kısra özü.

Göyırçin ki, başını xilas etmiş bıçaqdan,
Kıbbı evi damında ıdıblı tapmış mıkan.

Sıdaqıtlı, ıdıblı xalqa yaxınlıq et sın,
Elı bil ki, tanrıya yüz ıbadıt etmisın!

Ehtiyacsız xalıq sıcdı edırmı onlar
- Bütı pırstış edın qılbıqara şamanlar?

Cahilləri öymə ki, sərvəti var, malı var,
Elmiylə, hikmətiylə öyünməli insanlar.

Hünərinə danışdın, bəsdir bir neçə gəlmə,
Cah-cəlal sahibinin eybini də az bilmə!.

Günəşə şərf deyil, açsan quzu süfrəsi,
Günəş üçün şərfdir təkcə bir andın "və"si*.

Dinlə bu incə fikri, Xaqanidən pay apar,
Onun söz mizanının öz xüsusi vəznə var!

Yaxşı qorun pislərdən, demə bu söz yalandır,
Pis adam ya kor olqorb, ya da ki, kar ilandır!

9.

Xaqaniyəm, qəlbim azaddır mənə,
Ağlım, idrakımdır yol göstərənə.

Qoymaram bir daha qəlbim paslana,
Qeybi nişan verir mənə o ayna.

Paslanmaz dünyada könül aynası,
Azadlıq təmizləyər hər tozu, pası.

Yalandan məddahlıq etməyirəm mənə,
Doğru sözlər axır daim dilimdən.

Duyğular cismimdə ulu sultandır,
Təkcə damağımdır ki, pay umandır.

Kəsb yox, yaşadır mənəni təvəkkülə,
Səbr ilə rizaya vermişəm könülə.

Çöyrin yeməyirəm heç bir namərdin,
Hər iki dünyanın ruzisidir din.

Tüymüm etmərdim murdar torpağa,
Tanrı qismətini salmış bulağa.

Kəşf-ür-yim ışıq saçandır,
Yəqin - gözürimdən pərdə açandır.

Ağıl sayındı hüma adım var,
Quzğun təbiəti mənə ardır, ar.

Bəxtim barmağıyla işimi yər,
Məni barmaq ilə göstərən hündür.

Mən pakam, açmadım bu dünyadan bəhs,
Dünya ki, napakdır, tərifi dəyməz.

Mən vermə dilərni istədim,
Karıma gəlmədi nə verildirsə.

10.

Ey Xaqani, çörək üçün öz abırını tökmə sən,
Bil, abırını tökən tamah canı alar əlindən.

Bilirsən ki, nələrkədi Adəm buğda ucundan,
Onun kimi dərdə düşər çörək deyən hər insan.

Yol üstündən qırıntılar daşıyan qarışqalar.
İnsanların ayaqları altında tapdalanar.

Gör, nə cür qarmağına çörək taxan o uşaq,
Balıqları o çörəklə aldadıb, ovlayacaq.

Boğaz üçün suda balıq keçirsən öz canından,
Təccübə dəyərmisən heç, canından keçsən insan?

11.

Gəl, ürəkdi hər nə varsa, göstərək,
Yaxşı insanlar yolunda baş verək.
Mehribanlıq eyləyək dərhlində,
Var-yoxu dərvişə təslim eyləyək.
Etməy qurban o nazlı dilbər,
Bizdə ancaq din qalıb, bir də ürək.
Yar bizi görək, daş atdı, biz isə,
Qənd ataq, ehsanına "əhsən" deyək!
Hüsnün göz dəyməməyin, biz oda,
Gəl, üzrlilik yox, tökül gözdənin bəbəklə.
Çapsa da tale atın bizdənin kənar,
Biz vətəni bir kəməndə döndərək.
Ovlasaq bu fəndi il, əla olar,
Tutmasa baş, başqa bir tədbir gərək.
Çoxmu bədxahlar əlində xar olub,
Yalvaraq, hakim bizə etsin kömək,
Daşlayaq, fitnə bizə çəksə qoşun,
Dost tapaq, dərdsahibin dost gərək!
Canını Xaqaninin gövhər kimi,
Biz böyük xaqana töhfə göndərək!

12.

Köçmək vaxtı gəlib çatmış bu vətənsiz dünyadan,
Göç yolunda qalan bizik, çoxdan gedib karivan.

Yol üçün bir azuqumuz yoxdur, ancaq nə edək,
Səfərimiz uzağadır, xəbərsizlik yollardan.

Ata-ana, oğul-uşaq, qohum-qardaş göçdürlər,
Biz nə qədər qalacağımız qafil, səfil, sərgərdan?

Gözlərimiz görür hər gün göçdüyünü dostların,
Bunu görən göz nə üçün ibrət almır onlardan?

Qara torpaq altındadır m sk nimiz nəhayət,
Təlaş ilə qurmaqdayıq burada biz xaniman.

Toplasa da bu dünyanın dövlətini, varını,
Bir k f nd n başıqa gora n  aparır, de, insan?

Q bristanın bir g nc d r bizim əsil yerimiz,
 mr m z n xoş anıdır o mənzilə keçən an.

Sən k rims n, əfv ed ns n, rəhm ed ns n, ey Allah,
 limizd n tut ki, bizik qol-qanadsız, nat van.

Yemək, yatmaq hayındayıq biz ömrümüz uzununu,
Xaqaninin axırım xeyir elə, ey yaradan!

13

Q m yem , dünyada yoxsa h md min, ol şadkam,
 zl tin t blini d yd r, tut f l kl rd  məqam!

 lh z r, bir kimsənin g z dikm  mal  m lk n ,
 ym sin dik başını dünyada izz  ehtişam!

D vr m zd  baş ey nl r daima t  lub olur,
Canına and i m  dostun, düşməninə olma ram!

Sən f l kl  d şm n oldun, başqalardan   k g z n,
 z piyal n xaltını i , kimsə ilə tutma cam!

S fr sind n padşahın it kimi umma sümük,
 z ətindən,  z qanından nəfsinə sən ver təam!

Sən hünər şahinis n, u , ovla bu quz unları,
Kims d n alma yemək, şahin  c md kdir haram!

Cami-ehsanınla sən al ml ri sirab elə,
Bad  tutma. kimsədən cam alma,  ls n t şn kam!

Qıtreyi-nisan qane ol sđđftk dđhrdđ,
Ağzını açma balıqtđk hđr suya sđn sübhü şam!

Başqalardan ruzu alma, kor çırağa oxşama,
Şam kimi ol, öz vücudunu yemđkdđ et davam!

Zđfđran olsa đgđr alđmdđ möhnđt dđrmanı,
Dđrdü möhnđtdđn saral, dön zđfđrana sđn tamam!

Öz evindđ öz qonağın ol, götür öz camını,
Öz adın tut, öz meyın iç, öz yarından istđ kam!

Kimsđdđn alma çörđk bu dđhrdđ, Xaqaniya!
Öz ürđk qanını ye, ey şairi-alimđqam!

14.

Günšťđk sđn dđ, Xaqani,
Tđk olmaqçün çalış hđr an.

Kamantđk qđmzđsi yarın,
Atıbdır sinđnđ peykan.

Ağardı saç, yarın qaçdı,
Ürđk qaldı cavanlıqdan.

Ki, can qurtarmağa oğru,
Qaçar sübhün tuluundan.

Başındakı bu ağ tüklđr,
Deyil kinli fđldđn, qan!

Bu ağ tüklđr kömđkçindir,
Verilmiş bđxtinđ ehsan.

Başı vaxtsız ağartdınsa,
Ömür oldu baharistan.

Bu ağ tükdđn kđdđrlđnmđ,
Uzun ömrđ odur mizan.

Gecələr qısa keçmiş,
Demək ki, tez sökülmüş dan.

Kamal əhlini tənəylə,
Edər rüsva çox nadan.

Adın dünyanı tutmuşdur,
Sözündə sırlar pünhan.

15.

Xaqani, güvənmə çox da dövlət,
Dövlət bir gölgədir, deyil payidar.

Kim dövlətə, malla məğrur olarsa,
Atış meydanında qarğı at çapar.

Əvvəlki sübh isə, axırı güldür,
Birinin ömrü az, biri tez solar.

Fələyin xumundan çıxan o rəngə,
Aldanma ki, onda mənim rəngi var.

Baxma ki, dövlət çatdıqca xoşsan,
Ona çatmaqda da yoxdur etibar.

Çox dövlət var ki, o doğurar möhnət,
Oddan da kül qalar sonda yadigar.

Möhnət də vardır ki, sonu dövlətdir,
Qış bitən zamanda gülər nə bahar.

Dövlətin əvvəlki qürur olsa da,
Ortası oyundur, sonu ahü zar.

Şərəbə bənzər ki, əvvəlki – fitnə,
Ortası - məstlikdir, axırı - xumar.

16.

Ey xac, Xaqaninin üzündən suyu tökmə!
Töksən, bu su ömrünü zavalə məhkum edər.

Bir kimsənin yarpağı könülləri qırırsa,
Öz ömrünün budağı qırıqlar, yeməz bəhər.

Yaxşılara yamanlıq istəyən bir adamın,
Yaxşı baxsa, özünün qarşısına çıxar şər.

Hər kəs kəssə həyanın gözündəki damarı,
Əcl onun ömrünün damarını tez kəsər.

Dostlarına dünyada zəllilik istəyən,
Özü zəllil bir halda dünyadan köçüb gedər.

Yaxşılığa yamanlıq edən namərdin,
Özü öz məmlinin cəzasına yetişər.

Mustafa naməsinə parçalayan Pərvizin,
Parçalanar göynəyi oğlu vuranda xəncər*.

17.

Ey Xaqani, könül vermə bu dövrənin dövrünə,
Dövrən yalnız bir həftədir, həftə özü yox fəqət.

Gecə-gündüz qara gümüş, ağ qızıldır dəyərsiz,
Bundan başqa ömrə vermə bir qara pul da qiymət.

Fəlak ki var, bir sünbüldür, zəkatına dikmə göz!
Dəyməz onun paylarına götürdüyün bu miniat.

Zəmanədə varın yoxsa, ağlın nə xeyri var?
Əli vardan boş olanın zəkasına nə həccət?

Bu h yatm xo lu una uyma, fələk c lladdır,
O, yax ıya, pis  baxmaz, ba  kəsmək - ona adət.

O keçiyə bax ki, necə qaçır uşaq dalınca,
 st r alsın əlindəki m v c n  o  lb t.

Bilmir, axır  l c kdir o uşağın əlində,
Bir ke inin ölümünə bir m v cm   kifayət.

18.

M rd odur, dərdin əlindən etm sin heç ah  zar,
D rd odur, mərdin yanında daim olsun b rq rar.

Kim qurub şadlıq b satı q m çölündə   v  ilə,
E   g lzarında seyr  o qazanmış ixtiyar.

Kim varı yoxluqla silmək istəsə heç qorxmadan,
Qoy o, varlıq xeym sin yoxluqda qursun   kar.

E   əlindən saxsı qabda, mey alıb, nu  eyləsə,
Cami-cəm peyman sin bir t n ilə gözdən salar.

Sol əlində toplasa c ml  cahanı varını,
Sa  əlin bir z rb sil  c ml  sərvət məhv olar.

Zülfü cananın edərsə hökm kafər olmağa,
M rd deməzlər   iq  imanda olsa paydar.

Yar camalı nur   ul arsa cahanı p rd siz,
S bhd n d m vurma ın n  z v q , n  mənası var?

M rd kimi Xaqani bu alçaq saraydan hər zaman,
Göylərə y ks ltdiyi bayraqla etmiş  ftixar.

19.

Var idi, Xaqani, ömür xəzinən,
Getdikcə azalır o da ki, ey vah!..
Ağardı bəxtinin qara gözləri,
Qaraldı ağ üzü vüqarının, ah!..

Ömrü itirməkdə xalq bərabərdir,
Dünyadan dərviş də, şah da gedəcək.
Başı qızıl tacı şahlardan tutmuş,
Papağı ot olan çobanlaradək.

Səhər hər kəs üçün bir cür açılır,
Axşam hamı üçün bir olacaqdır.
Ömrünü mənasız keçirən kəsə, rə,
Dünya bazarında aldanacaqdır.

Fələyin gərdişi ömrü azaldır,
Ömrü də, cismi də ərdir fəlak!
Ömür əmirdən də, məndən də gedir,
Günləri itirir şah da mənimtək.

Məntək zavallının, səntək əmirin,
Bir cür azaldır ömrünü ay, il.
Birdir əjdahayçın qarışqa, xərcəng,
Samanla çınqıla fərq qoymayır sel.

Yandırıcı oda, iti orağa,
Yaş il qurunun heç fərqi varmı?
Şam gözləyən bilməz küldənin aman,
Oda pambıq pənah heç apararmı?

Şah işdən xəbərsiz, mənsə xəbərdar,
O taxtla məşquldur, mənsə azadam.
Sərbəstəm, şah isə tamaha əsir.
Qanıram, şah azıb yolunu tamam.

20. NƏ SİHƏ T

Pis adamlardan həmişə eylə, Xaqani, həzrət!
Etmə sən, pislər səni dinsizliyə vadar edə!

Pak insanlar kimi allaha bağla etiqad,
Əzmə sənəni torpaqdan alirütbələr!

Din vücudunda bir ağ xal olmasın, görmə rəva,
Ta qara xətt çəkmişlər ömrünü bu əhli-şərə!

Dini insafdan ayırma, Çünki, dindarlar hamı,
Dini hifz etsin deyil, insafa, rəhmət söylənsin.

İstəsən ixlas əhlində günah baş verməsin,
İncim öz dostlarından, bir günah etsə gər!

Dilxor olma tənəsində heç zaman nakışların,
Rəsmidir, Ay nur saçanda, qibtədən itlər hürər!

Fazil insanlarla dost ol, ta ki, qansınlar səni,
Dost avamdırsa, Günəş olsan, səni bir Ay bilər.

Varmı nöqsanı hilalın ki, yeni Ay görcləyin,
Şadlanar, vətəndə gələr, "bəh-bəh" deyirlər kəbrlər.

Dost nə ciblər cərgəsindədir gər Cəməddin,
Boynuna çəksən mişar, nə inciyər, nə "uf" deyər.

Qəmzəli olma, Günəşin göylərdə qaldırma baş,
Gölgəlik yoxsa taparsan bir quyu içrə məqər.

Qaşqabaqlı olma, qəlbi pak insanlar yəqin,
Dözsələr də gah sənə, gah da olarlar kinvər.

Bundan artıq olma daxildə gümüşün laybalay,
Yoxsa, zindədə qalarsan but içrə sanki zər.

Birkönüllü ol cahanda, birkönüllü olmayan,
Xalq gözündə qiyməti birdən ona qalxar mıgır?

Birkönüllü olmayandan açma söz, bir ölkədə,
İki sultanın adı ilə oxunmaz xütbələr.

Başını qaldırma, qaldırsan, bu tac sahibləri,
Başını boş bir papağa döndürür, beynin tökrə...

Səy qıl, olma böyük üçün saman altında su,
Sən təmənia ilə dostluq etmə, bunda var xətlər.

Başçılardan arxada yalın çatanda mənzil,
Kim gəmidə dalda yılmış, qabaqca o düşür.

Dostluq etsən, hər işində qorxmaz ol, mərddən ol,
Qorxaq olsa ordunun sərkərdəsi, çalmaz zəfər.

Umma, nəslərdə olsun mərd adamlar hümməti,
Fildə, ya topda olarmı şah görən işdə nəsər?

Başçılar hər nə deyərsən, yaxşı dinlə, et məni,
Salmasınlar ta ki onlar da sənə yeri nəzər!

21.

Xaqani, filosof başlamış cəddi,
Ki, niyə sözümə qoymursan məhəli.

Edir səfsəti cəddəldə pünhan,
Ona da fiqh adı qoyur o nadan.

Çəkib adi mis qızıl suyunu,
Xam adam axtarır, yamasın onu.

Oyunbazlar kimi düzəldib tən,
Üstünü basdırır torun çör-çöpün.

Quşu da xoş dillə salaraq dama,
Kəsirlər başını yetmiş kama.

Sən din elmindən bəhs açar özü,
Sonra da küfr ilə qurtarar sözü.

Onunla bir işə başlasan, gərək,
Sən uşaq olasan, o isə dillək.

Əvvəlcə o qoyar ağzına şəkər,
Sonra bədənində bir parça kəsər.

22.

Həqiqət yoluyla gedənlər ki var,
Yoxsulluq taxtında padşahdırlar.

Meydanda - döyüşsüz pəhləvanlardır,
Məclisdə - hamısı tacsız hökmdar.

Kəbək müqəddəs, yolları düzdür,
Səmadə görürlər Ayı aşikar.

Göydə ahlarıyla çadır quraraq,
Özləri ah içər tutmuşlar qərar.

Xəyallar evində yaşasalar da,
Aldada bilməmiş onlar ruzgar.

Gecənin meyində məst olsalar da,
Səhərin sirrində ağahdır onlar.

Hər iki dünyada, Xaqani kimi,
Dostdan gözliyərlər dostə etibar.

23. YALANÇI KİMYAGİRLİ Rİ Vİ İKSİRİ MƏZƏMMƏT

Ey Xaqani, din elmi, bil, kimiyadır, unutma,
Könüllərin məxzəninə layiqdir bu kimiya.

Əgər nəfsin bir mis kimi pas atarsa bir zaman,
Onu silməyə üçün yalnız budur yararlı dərman.

Bundan başqa hər bir şey kimiyadır desələr,
Qulaq asma, təlimində ömrünü etmə hər dər.

Göstərdilər Əjdahanın məmləni bir daha,
Deyirlər ki, su da olar halqalanmış Əjdaha.

O Əjdaha başını ki, quyruğuna yetirər,
Baxanları heyran edib, quyruğunu gəmirər.

Bu cəhlə, din elmini öyrənib, qoy yanbayan,
Müşkü daim sarımsaqla eyləyirlər imtahan.

Bu iksiri yoxlamışdır böyük İskəndər vətəl,
Ona alim rəsudan keçmiş idi bu ərnl.

Lakin, onlar yetmədilər bir məqsədə, nəhayət,
İskəndəri, rəsutunu utandırdı bu hikmət.

Bu iş mənhus adamların biddətidir zəldən,
Bu sənəti yoxlamaqçün ömürlər getmiş əldən.

Tamahkarlar bu boş yola xam xəyalla getdilər,
Ata-baba mirasını dağıdıb, puç etdilər.

Bir tamahla yol kəsən zilləyərk gözünü,
Rəhbər deyib, nədən ötrü alçaldırsan özünü?

Məgər hiylə Günəş kimi torpağı zər edərmi?
Torpaq hiylə sayəsində heç qızıla dönmədi?

Yolkəsən rəhbər deyib, düşmə dərddə, ələmdə,
Qaranlıqdan, Günəş, olmaz ki, nur saçsın ələmə.

Günəş gər bir qızla kəramətə salsa nur,
Min il keçsə, həmin qız tapmaz yenə bir qüsür.

Bil, Günəşdir məharətli kimyəgər dünyada,
Salma başqa kimyanı, iksirləri sən yada.

Zər eşqilə çoxlarının qəlbi çəkir ziyyəti,
Lakin, ruzi həqqdən çatır, həddər gedir bu zəhmət.

Bəziləri qızıl görcək, olan onun əsiri,
Tazə Ayı görən kimi, dəli qırar zənciri.

Boyu kiçik, qiyməti çox qızla bir sal nəzər,
Gör bir, necə kiçik boyla salır böyük fitnələr!

Məgər sən heç oxumadın "Yəknizunəz-zəhəbi?
" "Yomə yəhma" ayəsində göstərilmiş səbəbi*.

Bir nəzər sal, yer üzündə harda varsa bir fəqir,
Harda varsa səfalətin pəncəsində bir əsir.

O zavallı ya şairdir, ya münəccim, yaxşı bax!
İşləri ya fəlsəfədir, ya da iksir axtarmaq.

Biri küfrə yuvarlanıb, digəri boş xəbərlər,
Hər ikisi yoxsullaşıb, batmış dərddə, kədərdə.

Ey Xaqani, sən arxalan əqlin, şəriti,
Fəlsəfəni fəlsə hesab et, uyma şana, şöhrəti.

24.

Fəzilət, Xaqani, baş ağrısıdır,
Həmişə dərddir fəzil adamlar.

Hünər sahibləri, ağlılılar da,
Dərdsizlər içindədir ahü zar.

Taca baş ağrısız kim ol tapıbdır?
Harada ilansız xəzində qalar?

Başçılıq bəlləsiz əldə edilməz,
Döyüşsüz şöhrət çatmaz bir sərdar.

Fil əziz olsa da, lakin, hər yetən,
Dömirin beynin döyər biqərar.

Sürməni nə qədər narın üyütsən,
Onun qiyməti də o qədər artar.

Göbəyi kəsilmə zaman, uşağa,
Mamanın yazığı gəlməz, aşıkar.

Sözüm bal kimidir, paxıllar, amma,
Bal yeyib, ağzından tökdü zəhrimar.

An pələyindən bal tutan adam,
Toxunmaz arıya, anılar sancar.

Odur ki, üzünü palçıqla örtər,
Bal tutmaq istərkən ağılı olanlar.

Musanın əlləri palçığa batmaz,
Xızr xəzinəyə çəkməli divar*.

Sən bilik şirinin balası ikən,
Cəhlin qarışqası edir səni xar.

Sən fərh sərvisən, güman etmə ki,
Qəm sənin üstün səpməz toz, qubar.

Hünərin bir ceyran müşkün bənzer,
Nə cəb, müşkənin başını ağrıyar?

Ceyran göbəyindən tər alanda,
Vaxt olar, adamın burnu qanayar.

Ətirin tutmuşdur bütün cahanı,
Eylər yaradana şükrünü izhar.

Bil ki, naşükürlük kafura bənzer,
Ki, müşkün ətrini vurub dağıdar.

25.

Bu göylər şahının lütfü mənə sayı salıb hər an,
O itmiş könümə indi dübar olmuşam sultan.

Ürək dil açdı, şükr etdi ki, qurtardım fəlakətdən,
Nə yaxşı, - söylədi canım, - tükəndi möhnəti-zindan.

Könül ki, oldu asudə, özümün bir məsəl qurdum,
Deyim, şirin məsəldir bu, qulaq as, ləzzət al ondan!

Gedib məğribzəminə, bir kişi dərya kənarında,
Dararkan başını, bir tük yerə saldı o, başından.

Köçüb sonra o Məğribdən, güzan Məşriqə düşdü,
Külək əsdi, yağış yağdı, yarandı bir neçə tufan.

Otuz il keçdi ol gündən, yenə səyyah gəlib qərbdə,
Haman yerdən götürdü öz tükün, oldu buna heyran.

Buna Xaqaninin halı, onun Abxaza ezamı,
Qərbdə oxşayır. bir bax, necə dövr eyləyir dövrən.

Olub Abxaz ona Məğrib, şahın dərgahı bir dərya,
Zavallı canı bir tükənk düşüb qalmış ora nalan

Əgər bir vaxt o da canın taparsa tük kimi təkrar,
Ona mənə edib, bir də gülərmi nəncib düşmən?

Olub indi mənə həmdəm səsi çaş-baş vuran bir ney,
Əlimdən öz neyimi, gör, necə aldı fəlakəsan.

Açılmış bir gül ağzıdır mənim ağzım bu gün yalnız,
Bu dünyaya səpər yaqutü firuzə o gül olan.

Fəqət, əfsus ki, heç gülməz könül, Rey mülkü də olsa,
O hər vaxt sadə bir sözlə olardı nəşəli, xəndan.

Bu Kür Ceyhun olar, Tiflis Səmərqəndi qoyar dalda,
O vaxt ki, Tiflis Kürlə gələr Xaqani və xaqan.

26.

Ey Xaqani, pis yoldaşdan ehtiyat et, qorx ondan!
Yoldaş gəlir pis olarsa, yol düz olmaz heç zaman.

Bir nan cib sənə yaxın olmasıyla fəxr etsən,
Sən fəxrin o olar ki, sıxılırsan arından.

Naçins adam sənə yaxşı məmərini pis edər,
Sən yaxşı sözlərinə yaxşı olmaz o nadan.

Pislər sənə öz halına salar axır, necə ki,
Qızıl civə içrə qalsa, rəngində tapar nöqsan.

Gəlir qızıl civə ilə ağarıbsa, Xaqani!
Gör bir, necə qizaracaq, onu sən oda atsan.

27. ANASI HAQQINDA

Ey Xaqani, bu dünyada hər zaman,
Anan vermiş zəhmətli sənə can.

Su və çörək qıt olsa da, atmadın,
Yurdun oldu bu əzablı, dar Şirvan.

Heç bir kəs sən olmadın tüfeyli,
Kömək aldın allahdan və anandan.

Sən oturdun kölgə kimi ananın,
Cəhrəsinin kölgəsində anbaan.

Ey ağ qartal! Nə vaxtadək olacaq,
Ana yanı vücuduna aşıyan?

Nə vaxtadək göyərçintək ağzıyla,
Sən ruzi verəcdir öz anan?

Nə vaxtadək, atasız, bir İsatək,
Ana ilə tanışınlar səni? Qan!

Bir dəfə də Xızr kimi yola çıx,
Bəsdir oldun ananla həmxaniman!

Sən qiymətli bir dürrəsin, nədəndir,
Oldun ana astanasında pünhan?

Sən ağıllı övladsansa, dilə gəl,
Ana kimi özünü danla, utan!

Hər nə etsən, ana haqqın unutma,
Anan edib sənə canını qurban.

Bu ananın xatirinə, düşməndən,
Gələn dərdə dözsün gərək hər insan.

Qorx o gündən ki, səni də tərk qoyub,
Əbədilik anan köçər dünyadan.

28. ATASINDAN ŞİKAYƏT

Bir atam var, çox dözülməz xasiyyətli malikdir,
Onu xalis yanar oddan yaratmış pərvərdigar.

Sanki əkiz doğulmuşdur Nəmrudun Azərilə,
Ona təlim verən usta olmuş Yusifi-nəccar.

Təbiəti kərkisətək mahir olmuş yonmaqda,
Onun xasiyyəti mişantək kəlib doğrayar.

Hər gün fəlakətli sitəmindən o eyləyər şikayət,
Gecə Zühəl ulduzuyla səhər dərk çarpışar.

Mərrix gələrsə olsa idi sakin birinci göydə,
Dərhal ona əl uzadıb, vurardı iki mismar.

Ağırlaşıb hırkəti, qışlarını tutub yel,
Başı isə dazlaşaraq, qılı pərsəng aparar.

Köhnəlməşdir libasətək vücudunda dərisi,
Əti sanki bəddəndin əprimişdir aşikar.

Nə üzündə həyəsi var, nə başında sövdəsi,
Hamımızın üzərində ağır bir yük oxşar.

Yazıq anam minbər kimi qısılmışdır bir küncə,
Minarətək baş qaldırmış üstündə o zülmkar.

Baxmayaraq, zəmanənin mənə yaxşı oğluyam,
Osa mənə hünəri mi özü üçün bilir ar.

Deyir: - Kaş ki, bu Xaqani bir toxucu olaydı,
Olmayaydı söz mülkündə belə qabil səni tkar.

Nə etməli, atam odur, bir oğulam ona mən,
Ağ olmaram, o nə qəddər eyləyirsən mənə xar.

Axır mənə çörək verib, bəsləmişdir birtəhər,
Böyük Allah, qoru onu, bəlalardan çək kənər.

29. ŞİRVANŞAHLARIN BİR VƏ ZİRİ HAQQINDA

Ey zülmü Yəzidlər mülkünü viran edən,
Sən ikinci Yəzidsən, dəm vurma çox əlidən*.

Mənə İsa nəfəslə olduğumu danırsan,
"Quyruğusan o Dəcəl eşşəyin" dedim mən.

Hünərdən çox dəm vurma, çünki, hünər atna,
Sən ancaq quşqun oldun, mən isə ona yüyən.

Nan cib bir qatırsan, lakin, qatırlar içr,
Başı srt, dırnağıysa yumşaq olan r zilsn.

Qumlu, kaşanlı, hm d dırgızinli v zirlr*,
Ağalıqda başdırlar, sn alçaq, xeyr düşmn.

shabi-khf kimi, bil, hr üçü ölüb getdi,
Onların dördüncüsü, yni ki, it oldun sn.

Xaqani qeyz glmış, dili var qılnc kimi,
Tslim ol, bu qz bin tkc sbbi snsn!

30. R ŞİD DDİN V TVATA CAVAB

Qalmadımı bir sr bu dünyada v fadan?
Niy yoxdur mniml üns tutan bir insan?

Deyin, laqeydlik-hara, saf ürklilik hara,
Nec hmd mim olsun ürüy odlanmayan?

Mumdan xurma ağacı qayıрмаq asansa da,
Ondan xurma lzzti almaq deyildir asan.

Dostların firqındn m n el gündüy m ki,
Az qalıb kölgmi d mndn ayırsın hicran.

İnsanlıqdan bir xbr çatarsa qulağıma,
Gözümün bbyini müjd verrm, inan!

Eşidnd flktk ltaft bürünr,
Danışanda, m lktk nğm si bxş edr can.

O, Misir qlminin cırıltısı kağızda,
Ya da rb atının seyh sidir gurlayan.

O Barbüdün ssimi, sazın, mismarın ssi?
Setarmı, ya çalınan kasgr il arqan?*

Göyərçinin, qumrunun, ya bülbülün səsidir,
Xoş sədalı quşların nəğməsidir, ruhacan.

O ünqa pərdəsində qumrunun xoş səsimi?
Ya Xaqani şerində yar dodağı deyir: can?

Bu cür səslər o qəddər oxşamayır könlümü,
Bunlardan daha xoşdur dostdan yetişən peyman.

Sədr-i-zaman naməsi qasidsiz, göyərçinsiz,
Mən də dünən yetişdi ancaq badi-səbadan.

Səba - bir bubbu quşu, qəmlə dolu evimsə,
Bir Səba şəhəridir, Sədr-i-zaman - Süleyman.

O ağıldan, təbdən iki bahar yarandı,
Biri bütün el üçün, digəri mənə ehsan.

Ümumi yaz bəzədi dünyanı, xüsusi yaz,
Mənə çatan şerdir şairlə ağasından.

Rəşidəddin dövləti bədi bayramımdır,
Nəzmi, nəsi, bil, mənə oldu böyük ərəməğan.

Əgər onun şerinin səsi dağa çatarsa,
"Rəşidəddin" sədası gələcəkdir o dağdan.

O sədrin qələminin, naməsinin nəqşində,
Mənim qaralmış qələbim oldu yenə çırağban.

Nəzmin, nəsrin birlikdə oxşar Nəsi, Pərvin,
Kim görübdür onları bir nüqtədə dayanan?

Günəş kimi nur saçır ibarətlər, nə cəlb,
Nəsi ilə Pərvin durur Günəş ilə yanbayan?

Ürəyimin dərdinə, pərişan əhvalıma,
Salamla fərh verdi, nəvaziş ilə dərman.

Yazısının yaqutdan, qızıldan mənəsi var,
Qızıl fərqli bəxş edən, yaqut sövdə sağaldan.

Məni Xızır bulağı adlandırır o dərya,
Ancaq yüz qat acıyam mən derməni suyundan.

Cövza bürcü oxşadır gər məni Günəş,
Otuz günlük Ay kimi görünməzəm nurundan.

Vardı söz kisəsinə otuz bir cəvahi*,
Qiyətcə min bir ada bərabərdir doğrudan.

İyirmi beş söz aldım öz yaşma bərabər,
Kövnün altı günüdür, altı beytinə baxsan.

Məgər bu zamanın quraqlıq illərində,
Ona pənah aparmış canın susuzluğundan?

Açdı beş barmağıyla sözün qapılarım,
Qurtardı can mülkümü qəhətləkdən, vətəndan.

Ey həyat bəxş edən, Sözümlə çiyşə, bağışla,
Mənim ölümündən ürəyim oldu büryan.

Sıldırım qayalara çırpılmış büllur camdan,
Daha yaman ürəyim olmuş şikəstə, viran.

Bənzərim mənə o göyün asıymış sürəhiyə,
Ki, boynuna bağlamış ipi doğrayır siçan.

Ürəyim sənə fası, fikrimin parlaqlığı,
Mənimdəndi, öldü o, getdi həvəs canımdan.

O haqqın tərəfdarı, bizim arxamız idi,
Çəkdi insafsız fəlakətin onun üstünə kaman.

Xaqani, söz sehrini qəsidən ilə göstər,
Yaşadacaq o səni yaşadığıca bu cahan.

Xoşbəxtsan, bu dövləti adına bağışladım,
Məndən belə tərifi eşitməmiş bir insan.

Bir eşşək dən vurarsa möcüzəmdən, səsin kəs,
Dinməzsən, daha xoşdur dünyada eşşək olan.

Anla ki, gəbrələrin kamanında yox hünər,
Xələlin dörd quşunu havada alsın nişan*.

"Axmaq özünüzsünüz" deyərəm onlara mən,
Varımla dolananlar mənə tuturlar nöqsan.

Olsalar da "bilikli ağac" söz axtaranlar*,
Yenə də ağacımdan meyvə alarlar hər an.

Təbiz duam daima sənin arxanda olsun,
Dua edilmiş üçün yaratmış səni dövrən.

31. DÜNYAYA UYMAMAQ ÜÇÜN NƏ SİHİR T

(Din başçılarından Nəcməddin Əhməd Simgər)

Könül, vətən min zəhmətə saldı mənə, ah, Ələman!
Bu vətənə sənə həsindən qaç, uzaqlaş dayanmadan!

Keç zülmün çovğunundan, ta çıxasan işıqlığa,
Boğ quraqlıq bəlasını, ta görəsən bir gülüstan.

Yusif kimi bir əzizi hümmətəndi azad edən,
Hümmət ilə çalış qurtar yeddi zindan çarmıxından.

Nə vaxtdək dövrün quru axuruna bağlanacaq,
Elə at ki, onun üçün kiçik otlaqdır asıman?

Bu zahiri zər bəzəkli, içərişi zibilxana,
Zəmanın binasını adlandırma nigaristan!

Gəzmək yeri deyil dünya, bu bağçada neyşəkərin,
İçi sünbül yarpağıtkə hərəlidir, uzaq dolan!

Sən yanırsan gec-gündüz oda, lakin, nəşılıqdan,
Gündüz çevik neylüfərsən, gecə acan zəfəransan.

Nə vaxtdək gec-gündüz bataqlıqdır, qaranlıqdır,
O abinus, busa hindu, secilməyir ağ qaradan.

Rahatlığın narıncına həsrət qalıb bu can bağı,
Görmür dostluq nəsimini könül adlı bu sərvistan.

Qəm adına könül xütbə oxuduğu bu diyarda,
Bədiyyət naxışını sikkəsini vurmaz cahan.

Gəl, fəlin işvəsini bel bağlama, çünki, onun;
İşləri də özü kimi təməlsizdir əzəl başdan.

Bir də gördün, Bənatüniş ulduzutək başın üstü,
Bu firuzə rəngli yelkən caynağına uçulursan.

Mükəmməldür birləşsən müradınla, çatarmı heç,
De, Bəhrami-Çubinəyi ağac atlı bir pəhləvan?

Atlanınca üzəltdə şahı, qapısını ört arzunun-
Canını nal bahasıtək atına sən eylə qurban!

Tamahkarın ürəyini daim yanımış görəcəksən,
Ancaq, ona üzəltməyi edib bilər, dava, dərman.

Ürək süfrə açan zaman, ulduzlardır ona cibin,
Çalış ruzi yeyərsən sən ancaq könül xonçasından.

Ürəyin günəşi ki, öz qapından girdi sənənin,
Öz gölgəni çölə çıxar, gəl bunu bacarırsan.

Sən ki, yoxluq nişanını bağlayıbsan öz boynuna,
Təyindənin tuta bilməz artıq sənənin gövni məkan.

Bəzəkçinin zəhmətinə Günəş üzü möhtac deyil,
Nəyə lazım Cəməşid minən ata döşlük bərk poladdan?

Sən bu şadlıq məktəbində hələ təzə bir şagirdsən,
Hələ ağzın möhürlüdür, uşaqlıq et, sakit dayan!

Mərdənlik yoxdur Adəm övladının cövhərində,
Ağız açıb, kərəm umma bəri şeytan balasından!

Fəqirlikdən məclis qurub, zəni et Mehdi cadıdır,
Zab görsən, bil ki, yetir sənə Dəccil ordusundan?

Yəqut tutdu hər tərəfi, ey İskəndər, kömək elə,
Dəvər yeddi ölkə aldı, imdad gəl, ey Süleyman!

Var-yoxunu udzanın nərdi yoxluq evindədir,
Güçün varsa, gəl, bu göhnə bəsatı et yerlə yeksan.

Kişi yoxluq aləminə girsə, tapar həmdərdini,
Mum o zaman alışar ki, od almışdır incə sapdan.

Qəlbi ürək necə oynar bu dünyanın sazı ilə,
Suya necə baxa bilər qudurmuş it qapan insan?

Sən vətəndə bir söz belə açma qanmaz adamlara,
Ağılsızdır naçinslərdən şüfqət, kərəm, şadlıq uman.

Nəhlər fitnəsində İsa qalxıb getdi göyə,
Bir naçinsin fəsadıyla Adəm etdi türki-çinan.

Rəhnəməliq etmək üçün bu yurda, ey müftə qasid,
Bubbu kimi nə vaxtadək ölümündən qorxacaqsan?

Bu camaat boş külləkdir, umma işə yarayalar,
Üstündə od, ayağının altında su edər tüğyan.

"Əlif" kimi tək dolansan daim başda olar yerin,
Başqasıyla birləşincə, kecib sonda oturarsan.

Ağıl sürter pişik kimi başını  l-ayağına,
Can telini doğramasın sənin o-bu sanki siçan.

Hadis  r p  ninin yaralı s  oldu un n,
G r k pişik olsun s n  xasiyy tc  xoş pasiban.

Ruzigarın d rd fəslinə d rd t kbir  vida s yl !
D rd  ns r n balıncını alçaqlara ver  rm  an.

N  vaxtd k vur unsan sən altun buzov surətinə?
Z h r dolu bir keciy  ha anad k sən qonaqsan?*

  k hümmətin dəvəsini f qirliyin yollarına,
F  k ruzi versin s n , yerin olsun bir k hk  an.

Ya ama ı d rvi  rd n öyrən, bil ki, d rvi  rin,
 cra ısı C braildir, Mizbanı isə Rizvan!

Z rin, zorun eşqində sən can vermə ki, uşaq belə,
 z b b sin  ziz tutar yüz cür sümük oyuncaqdan.

Göy b r n n birincisi sıfırdır ki, f qirlikd *,
Birincilik almaq üçün sıfır g t r sən xaniman?

Ey Xaqani, g  l, f qirlik gu  sini x lv tgah et,
L ya  tli bir d vl t  yeti  rs n bu məkandan.

Od vur cah  c  lala sən, ver k  ly  Təkin əlin,
 zd n suyu quyuya t k, bax, torpağa dönmüş Tu an.

Tamahı qır t xt  d nd r, otur, hökm et tacb x  ,
Acg zl y  arxa d nd r, p hl vanla dur yanbayan!

N  Razi dd vl  razı qalmış behişt h yatından,
N  S fi lm  k simasında şadlıqdan var z rr  nişan*.

  g r cahil eyb tutsa paltarına, zərər yoxdur,
Ay tutulmaz it h r nd , g p k h r r, ke  r karvan.

Donun neç rıng olsa da, qılbın birc rıng olsun qoy,
Tübür, İsa qılbın qapısında açmış dükən.

"Quran"ı da al vı sarı rıngı yazmaq olar, bılı,
Sın dı sarı, ya qırmızı paltar geysın, deyil nöqsən.

Bal arısı naxışlıdır, qarışqadan hünrsizmi?
Qarğadanmı gözöl deyil - tavus quşu geymiş ılvən?

Çalış, gültök, cavanlıqda qoca görün aşıqlır,
Zahidlrök sörv kimi qocalıqda olma cavan!

Şöhrtpörst zahidlrök ünsiyyıti sın vur yer,
Müştritrök görünrlör, Mörrix kimi içrlör qan*.

Nfıslrı tıkkbbürlü hürzı yanan tındır kimi,
Fitrütlrı fıtır kimi hım dadsızdır, hım cansıxan.

Onların qırx saxlaması xəçpırstın pıhrizidir,
Fitlrı fırlnmız heç mıcusların zünarından.

Bu göy paltar içində yox mırdlık, vıfa nişanısi,
Göy geyimli fılk olmuş can ıridın, ömr azaldan.

Nı vaxtdök yanacaqsən möhnıt evi yurdun üçün?
Sın demıklı Şirvan dönüb olmayacaq, bil, xeyirvan.

Uçub fırlan balasıök, qon şahların qolu üstı,
Mılçök yeyın qulunclara, burax, qalsın sının yuvan.

Ata, ana ızizi, de, çoxmu sını saxlayacaq,
Anan cıhrı sayındı, tişsil yazıq atan?

Beşiyini qım tırpıdır, hadislr dayın olur,
Ey bu vıhşıt beşiyinde ıl-ayağı bağlı qalan!

Aslan kimi bir kişisın, burax daha süd ımmıyi,
Bu zıhırlı döş bı s haçan çıxacaqdır de ağzından?

Hadisələr qırsa sənin ümidinin kəmərinə,
Fikr eyləmə, Nəcməddini mədh etməkdir ona dərman*.

Qırda biddət bütününi Simgərin xoş iqbalı,
Yer üzündə qızda bütən qiymətdə bir həçdir, inan!

Onun dördkunc minbərini alıb səkkiz göy hammalı,
Qaldırırşıdır asimana, mələk tutmaz yerdə məkan.

Ey Adəm varis olan, natamamdır işim mənim,
Ey dünyaya İsa olan, cana gəldim bu dünyadan*.

Oğlun, qızın yoxdursa da, haqq yanında hörmətin var,
Bilmirsənmi "Quran"dakı "Ləmyəlid"də var şərif, şan*.

Erkək tavus kimi qırba yumurtanı, sonsuz yaşa, Sərkə,
toyuq keşik çəkərsin, cücə alsın yumurtadan.

Övladdan da qiymətlidir mənə dolu fikirlərin,
Ailənin əzizdir o mənalara ki, yaratmışsan!

Qafdan Qafa, şərqdənin qərbə gəlsən belə, tay tapılmaz,
Sənin kimi şəritci, mənim kimi şər yazan.

Aslandakı asırıqdan törəmiş bir pişik kimi,
Xoş təbimdən doğulanlara kəsilmişdir məni düşman.

Şöhrətimin düşmənləri necə dostum olar, deyin?
Mən bəstəmlə oldum sanki, onlar isə Əhli-Damğan*.

Haqq bu xarəat balasına vermiş elə bir istedad,
Ki, Nəmrudtək yadları onun üzərində çəkir kəməni*.

Tək tozuma çatmaq üçün öldürürlər özlərini,
Fəqət, xəstə dəvə ön keçə bilməz sarıbandan.

Yüz minlərcə heyvanların dərisini soyar qəssab,
Ancaq, fəlakət birisini edər dirəfsi-Gaviyan*.

32. VERİLMİŞ MÜLKÜN GERİ ALINMASINDAN ŞİKAYƏT

Şahdan tərifi tacını istəmirəm geri mən,
O verdiyi çörəyi geri istəyir nədən?

Padşahın hökmünü baxırdı iki diyar,
Oldu yeddi iqlim söz tacımla hökmdar.

Şah mənə verdi çörək, mən ona cantək sər,
Çörək yeyilib gedər, söz yaşayar min illər.

Səkkiz cünnət, doqquz göy verdim şaha xəzinə,
Beş yumurta gəliri olan kənd verdi mənə.

Beş kəndlinin verdiyi onda bir vergi qədr,
Duaçıya verdim ki, şaha dua edəllər.

Mən çırağam, verdim nuru geri almaram,
Padşah bir Günəşkən, nurunu aldı tamam.

Günəş Aya nur verir, verdiyini qaytarar,
Səxavət Günəşidir, demək, bizim şəhriyar.

"Qoğal kiçikdir" deyər ağlayırdı bir uşaq,
İt yüyürüb, ləndin cəld onu da qapdı, bax.

Qul verir zillətli şahın adına zinət,
Sarımsaqla yoxlanar Çin müşkündə keyfiyyət.

Tibet müşkü və Misir yağı yoxlanan zaman,
Sarımsaq ilə kəvir məhək daşdır, inan!

Fərruxi bir mədhinə bir kənd aldısı gər*,
Mənim hər bir beytimin qiymətidir bir şəhər.

Yaxşı hesab ələk aradakı fərq biz,
Yüz mindən də çox olar mənim haqqım, şübhə siz.

Mən nə zəhmət, nə sərdə qələməmlər rəhbərəm,
Rəhbərlik qüdrətimə təsdiq eyləyir qələmə.

Şer keçmiş şairlər saçmışsalar gər nür,
Məni görüb deyirlər: Ən böyük şair budur.

Mənə tükü demirəm qələməmlər, bilir dostlar,
Düşmənlərin hər tükü edər sözümə iqrar.

Şah əlində göründən mənim şerlərimdən,
Axsitanın mədhini, alovlandı qiblədən.

Dedi: - Əfsus, bu məddah bizim olaydı gərək,
Belə tərifi layiq bizik bu dünyada tək.

Nədlər dedi: - Əhsən Xaqaniyə bir daha,
Şirvanşahın mədhini vermiş bizim padşaha.

Dedim: - Düşüb qiymətdən verdiyiniz hədiyyə,
Lakin, mənim töhfəmin haqqı var ölməzliyə.

33.

Dələyə düşdü güzarım dünən axşam səhvən,
Orda, gömrükxanada çoxlu gözəl gördüm mən.

Sahili sarmış idi bus, gülüş, işvə səsi,
Qönç-qönç ydi səmatk yerin səmər sinəsi.

Orada gördüm cəm rindlər, rəb cananlar,
Xoş geyinmiş hamısı, gözəlri səhvətli yanar.

Bir cəm oğlu qoca gəldi qəribü nalan,
Gözü - bağlı, ayağı - xəstə, vücudu - üryan.

Üzün göz yaşı axmış, qurumuş dil-dodağı,
Ciyəri yansa da, ahıyla donub əl-ayağı.

Yetişib, Dəclə kənarında yıxıldı o həmişə,
Çöldə biçarəni salmışdı tənəş taqıtdən.

Belini yemiş idi qüssə, kədərlər, dərdü bəla,
Qalmamışdı gücü bir zərri ki, çaydan su ala.

Ağız açdı, bir rəbdən su rica etdi qoca;
O dedi: - Ay qoca, pul ver, nəyə lazım bu rica?

Qoca ərz etdi: - Pulum yoxdur, igid, mən fəqirəm,
O ərəb söylədi: - Allah səni kəssin, ey cəm!

Bir deyin, mən nə yazım insafı yox Bağdaddan,
Qocaya bircə udum vermədi su bir insan.

Şöhrət tutsa da şair kimi bu dünyanı,
Çəkən Bağdad adını, yoxsa pulun, Xaqani!

34. TƏ MSİL

Kufəli bir gözəl kor bir cəmlə,
Oturub eşqdən edirdi söhbət.

Dedim həmin kora: - Aldanma qıza,
O sənin puluna salmış məhbəbbət.

Axmaqlıq ucundan aldanma ona,
Belə bir məsəl var, ver buna diqqət:

Eşşəy dedilər: "Buyur toya gəl",
Eşşək qah-qah çəkib güldü, nəhayət.

Dedi: "Siz istəyən rəqqas deyiləm,
Nə də çağırçıtk tapmışam şöhrət.

Hamballıq etməyə çağırırsınız,
Su, odun daşımaq lazımdır, ılbət".

35.

Tapılsa ehl, ona can nisar edərdim mən,
Özümü əhli-cahandan kənar edərdim mən.

Məni qanan gəlir olsaydı Yerdə birçün fər,
Səmanı tərək, Yeri ixtiyar edərdim mən.

Vəfa görüydim gəlir mən bu şux gözəlirdə,
Qoyub ayağına baş, ahu-zar edərdim mən.

Vəfa, üzündəki o pərdəni ataydı gəlir,
Nələri düşündüyümü aşkar edərdim mən.

Xilas edəydi gəlir düşmənim məni məndən,
Başına ruhumu qurban şüar edərdim mən.

Qılınc mənim başım üstündə qan axıtsaydı,
Sevinc əşki töküb, iftixar edərdim mən.

O yer ki, varlıları yox eyləyir, biləydim gəlir,
O yerdə varlığımı bərqərar edərdim mən.

Səhər verib də o can cürəsi zəkatından,
O kəs ki, vird oxuyur, dürdxar edərdim mən.

Şahın başındakı tacda olan o ləli qapıb,
Ona bu saxsı küpü bir məzar edərdim mən.

Həvəs yoxumdur, ürəkli gəlir ova çıxsam,
Kamandan hər oxuma bir şikar edərdim mən.

Cahanda qarşımı, bil, kəsməsiydi Xaqani,
Nə idi xan ilə xaqan? Xar edərdim mən!

36.

Göç tıbbının sını oyandım sähr-sähr,
Keçdi gecəni tez, dey, yandım sähr-sähr.

Dərdin ağır yüküylə min illik yolu ötüb,
Nə "uf" dedim, nə yolda dayandım sähr-sähr.

Oldum xilas dərdü qəmindən bu aləmin,
Eşqin bağında ruhumu sandım sähr-sähr.

Gördüm ki, var önümdə sadət xəzinəsi,
Nə qəflət eylədim, nə yubandım sähr-sähr.

Söndürdüm ahım ilə fəlakət çirağını,
Sönmüş çirağın trini andım sähr-sähr.

Töküm gözümə yol qumunu tutiya kimi,
Üz görməsin gözüm, - budur andım sähr-sähr.

Əhli-kamal pərdəsi dövründə çərx edib,
Nə sirrdir o pərdədə qandım sähr-sähr.

Könlüm qəldi tutub, mənə söylədi: "Nuş, nuş!"
İçdima də, könlüdə utandım sähr-sähr.

Xurşid məst oldu görüncə mənə xumar,
Xurşidi qucmağa mən uzandım sähr-sähr.

İynə bəturma könlümə nəhəq yerə mənə,
Naz ilə qəmzədən, bil, usandım sähr-sähr.

Yalnız demə ki, parçaladım mən libasımı,
Eşqinlə qəldən yaralandım sähr-sähr.

Canumdakı hərarəti bilmə şərbdən,
Yandırdığın o atış yandım sähr-sähr.

Xaqaniya! Sözünlüyə can verər sənin,
Sənsən Məsihi-sr-inandım sähr-sähr.

37.

Vəslin gözəl gülşənində nəsənin mehi sezmişəm,
Ətəyimi yığışdırıb, yar dalınca gəzməmişəm.

Bəllədcisiz yetişmişəm onun vüsal kuyinə,
Hüzuruna vasitəsiz gəlib çatmışam yenə.

Qanadımı burda qoyub, demişəm ki, dilbərin,
Qanadıyla səmələrə yüksəlirəm mən yəqin.

Məhbəbbətin xəncərilə zəliyyəti quşunun,
Boğazını üzdülmüşəm qapısında mən onun.

Əbədiyyət atınisa bəzəyərək, yadların,
Acığına, bağlamışam qapısında dildarın.

Gah üzündən, gah ləbindən dişləyərək xeyli şən,
Vədətdiyi saf şərabı nuş etmişəm əlindən.

Xaqaninin adı belə çıxmışdı öz yadından,
Xatırladı o dildarın dilindən çıxan zaman.

Heç bir aşiq görmədiyi kefi görmüşəm, müxtəssir,
Təvəssüf ki, yuxudaydı mən gördüyüm bu keflər.

38.

Püstə ağzın, iki yaqut dodağına and olsun!
Lalə kimi qızaran gül yanağına and olsun!

Zülfün ilə zirehlənmiş ox kimi düz qəddin,
Kəman çəkən, oxlar atan müjganına and olsun!

Mərmər kimi bəddənin, atlas kimi üzün,
Narinc sinən, alma kimi buxağına and olsun!

İki nırgiz, iki sünbül, iki qızıl gülün,
Sırv boyun, şümşad qolun - budağına and olsun!*

Üzük qaşı lıblırın buxağının tuğuna,
Bu qızıl gül pırrıyı, o zanbağına and olsun!

O qızıl gül yanağının mstedici meyin,
Nıbr kimi tır düzülün çınağına and olsun!

Lıli-lıbin kanarında o nadir inciırrı,
Gümüş bıdn, altun bızk növrəğına and olsun!

Sınin o gül üzün ki, Zöhr kimi nur saçır,
Harut kimi qılb aldadıb, qaçmağına and olsun!*

Yımın gölü gırdıyındı xumarlanıb uyuyan,
İki hıbbı gılininin yatağına and olsun!*

Qulaqdibi kism telin, qulaqdakı sırğana,
Qoşa zıncır saç halqa vurmağına and olsun!

Qana dönün ciyirim, durmayan göz yaşma,
Bu halıma ağız yumub, susmağına and olsun!

Nıfısimdın çıkan tüstü, ürüyimin şölsi,
Qıvrımsaç al yanağında qalmağına and olsun!

Hısrıntın, ey nazın, bağrım başı qan olmuş,
Qım odunda yanan cismın cızlağına and olsun!

İki tük ki, mın aşiqi hırr bıladan qoruyur,
Qara zülfün yadigan olmağına and olsun!

Aramızda birc nişan varsa sının mınim,
O sözdür ki, quşlar düşüb sorağına and olsun!

Nı qıdr ki, ürük vurur, can qalır öz yerind,
Can sınındir, könül qurban ayağına, and olsun!

Sın çox yaşa, Xaqanid daha ürük qalmamış,
Gec gılrk mını nalan qoymağına and olsun!

39.

Bilmirəm ki, könlüm düşüb n  d  rd , axıb, d rna ımı boyadı qanı,
D rdim azalmadı dırnaq q   r də ömrümün k   rl  keçdi hər anı.
Q  lb o qanı  n n oldu torpağı, soldu g z llyi, soldu novraqı;
Bir ov  k sərgərdan g  zirk n da ı, qanıyla gülüstan etdi s hranı.
Ürəyim o hüsnü uyandan bəri, sit md n, c fadan qandır hər yeri,
Q  lbimi incitdi o gözəl pəri,  fsunla könlümün oldu sultanı.
Anladım içəndən fıkrini bütün, oyunda hər zaman o g  ldi üstün,
T  z  bir q  m verdi dilb rim hər gün,  z n n həsrəti  ritdim canı.
Xaqani, gec   r r qibl dir yar, onunla bir yerdə g r n r    yar;
Deyir r: harda ki, bir x  zin  var, üstündə qıvrılıb yatar ilanı.

40.

Yalandır, deyir r Y  m n dağında,
G n   n şüası ləl etdi peyda.

Neçin  z e  il  da  q  lbli dilbər,
M  nim g z yaşımdan ləl d   ld r?

Zülfünü ed li könlüm aşıyan,
M  n  mid əlimi  zm    m ondan.

Ürəyim bir ipək qurdudur, bəli!
 z n  hazırlar k   n  z  li.

Könül  z q  mil   z  oldu  ak,
 z   il  etmiş  z n  həlak.

Xaqani vermişdir q  md n imtahan,
Daha nə istəyir bu könül ondan?

41.

Od püskürən xasiyyətin rüsva etdi aşığı,ri,
Otur, söndür bu atəşi, ey könlümün can çövhəri!

Bəsdir bunca şurü fəqan, nahaqq yerə axıtdın qan,
Şikar etdin bu qəddər can, yıxar səni bu, ey pəri!

Zülfün pərişan oldu, yar, müşk, ınbəri eylədi xar,
Sərv qəddinin, bil, ey nigar, dünyada yox bərabəri.

Urəyimi çaldın haman, saçlarında etdin nihan,
Bir demədin ki, ey filan, gəl, gör bu qəlbə-müztəri.

Hicran atın çapdın bəttər, sən qəndimə qatdın zəhər,
Şadlığımı boğdu kədərlər, ey könlümün sitəmkəri!

Bütün quşlar və balıqlar vətəninə azad yaşar,
Mənsə sənə bəndəm, a yar, səndəsə yox rəhm əsəri.

Qəlbim itibdir, ey gözəl, axtar onu, insafa gəl,
Tapan kimi sən, əlbəll ver mənə o dərbəddəri.

Aşığır sən daima ləblərinlə verdin şəfa,
Xaqaniyə nəçün də vermirsən, ey can dilbəri!

42.

Qan tökürsən, qorxmayırsan, daha xoşdur belə yyar,
Çalıb qəlbə qaçmayırsan, daha xoşdur belə tərər.

Od vurubdur mənə qəməzən, gör bir, necə yanıram mən,
Qəlbim, canım getdi əldən, daha xoşdur belə dildar.

Hər gün gəlib bir qərara, qəlbə vurdun tənəyə,
Məstlik edib çəkdi dərdə, daha xoşdur belə azar.

Sən bir nursan gözdən nihan, bir pərisən məndən qacan,
Bir busun bu can qurban, daha xoşdur belə bazaar

Ciyərimi yedin, gözəl, qana döndü ürəyim, gül,
Tüküm də vurmadin el, daha xoşdur belə qəmxar.

Mən bir quşam işdə ustad, yar toruna düşdüm, ey dad!
Bu dərd ilə oluram şad, daha xoşdur belə rüzgar.

Bil ki, ölmüş qəlbim çoxdan, sən İsasan, ver mənə can,
Mən tək aşiq olmaz, inan, daha xoşdur belə bir yar.

Gör ikinci İskəndəri, Cəməşid kimi bir sərvəri,
Hikmətlidir söz gövhəri, daha xoşdur belə şar.

Keyxosrov can bağışladı, Səyavuşun çıxdı adı,
Bəhram mindi fəlak atı, daha xoşdur belə sevar.

Bu inçinin tayı olmaz, ulduzdan da o sərfəz,
Ütaridə kəl qələm, yaz, daha xoşdur belə göftar.

Şan-şöhrətli, böyük xaqan, İsa dəmlə şahı-Şirvan,
Fərmanıyla yaşar dövrən, daha xoşdur belə sərdar.

Budur, indi sənsiz varam, sənsiz olmur canım aram,
Sənsiz daha yaşamaram, daha xoşdur belə ilqar.

Ver canını, ey Xaqani, olsun canın yar qurbanı,
Razı salsan şux cananı, daha xoşdur belə rəftar.

43.

O dildarın dodağından bir cam almaq olarmı heç?
Yaman bərkədir əli, ondan bir kam almaq olarmı heç?

Vüsəlmə o dildarın əldən gedər zərin, varın;
Ləblərindən gözəl yarın ilham almaq olarmı heç?

O, tünd olsa bu mətəbdən, söz açma sən şirin ləbdən,
Belə bir vaxt məhi-şəbdən peyğam almaq olarmı heç?

Kömək etsən ruzgar, ağuşuna gəlir o yar,
Lütf etməsən o gülüzar, məram almaq olarmı heç?

Ey Xaqani, olubsan xam, istəyirsən o yardan kam,
O fitəddən belə məqam nam almaq olarmı heç?

44.

Ey canlara afit məni bir de, kimin cananısan?
Qələbim vurulmuşdur sənə, bəs sən kimin ceyranısan?

Ey qışda yaztək gül açan, əslin nədir, vəslin haçan?
Al rəng ilə bənbər saçan, hansı bağın xəndanısan?

Sən, ey gözəl, ey bəxtəvər, ey qələbləri çalan dilbər,
Bir de görüm, parlaq qəmə, hansı göyün tabanısan?

Gəl, aç səddəf, yəni ağız, gəl, səp göhbər, yəni ki, söz,
Gizlətmə sən məndən, a qız, hansı qələbin imanısan?

Hər tükən, ey məhliqa, bir ölkə olmuşdur fəda,
Yersiz olar sormağ sana: ey can, kimin sən canısan?

Bizimlə sən, bizdən kənər, ruhtək görünməzsən, nigar,
Bizim deyilsən bəs, de, yar, axı kimin soltanısan?

Aşiqin oldu Xaqani, hüsni camalın heyranı,
Ey qələbimin ruhu, canı, söylə, kimin cananısan?

45.

Sən nə etmişəm, nigar ki, adlanım bətiabar?
Yolunda məni gözəllərin sevdasından oldum kənər.

Mən etmə belə sitəm, sənsən məni, bil, möhtərim,
Qəddim olur qarşında xəm, hazıram hər əmrin, yar!

Cəfa etməz nazlı gözəl, qəlbidə məhv olur mən,
Könlüm sənə yuvadır, gəl, öz əlinlə eyləmə xar.

Xarab etmə könlümü sən, kinlə sənə baxmadım mən,
Sevgin çıxmaz ürəyimdən, sənə olsun canım nisar.

Bu ürəyim dönüb qana, düşüb zülfündə zindana,
Pənah qalib zənəxdana, o al dodağa, gülüzar!

Ürəyimdən gəlir xəbərlər, rahatlığa xoş müjdələr,
Sən zaman səhrə-səhrəni simin, ollam bəxtiyar.

Göz yaşına sal bir nəzər, biri gümüş, birisi zər,
Olsun sənə afərinlər, kimiyanda məharət var.

O fəzadə mən ki, hər zaman ona sən idin mehriban,
İndi nəçin bəs qovursan, sən bil, bilsin pərvərdigar!

46.

Bu dünyada bir könül ki, ola biquşm, tapılmaz,
Kimiyaadır, qəmlərin şərik, həmdəm tapılmaz.

Sinəndəki yaraların torpaq doldur için,
Bil ki, elə yaralara başqa məlhəm tapılmaz.

Geri qaytar ciyərinin qopan odlu ahları,
Soyuq ahlər çəkmək üçün köksündə də mən tapılmaz.

Bircə vəfa sünbülünü, insanlıq tarlasında,
Bu dünyanı başdan-başa bugün gəlsən, tapılmaz.

Arzumuzun kənləri susuz qaldı həmişə,
Ötdü ümid buludları, tarlada nəm tapılmaz.

Həm sənə məhrəm olur nemət verən zaman sən,
Möhnət günü hey nalə çək, yarı-məhrəm tapılmaz.

Bir dostuna q ml rind n etsən  g r şikayət,
Deyər: - Allah kömək olsun, xalqda k r m tapılmaz.

Bilirsənmi bu al md  kim asudə yaşayır?
O adam ki, batsa al m, onda   m tapılmaz.

 ld   g r iki şənlik g n  vardır xəlq üçün,
Nəzər salsan, g r rs n ki, iki gün h m tapılmaz.

T b dir, yoxdur elə bayram g n  cahanda,
Qurulmasın yüz min yerdə o gün matəm, tapılmaz.

Qalx ayağa bu cahanın süfrəsindən, Xaqani!
Bu süfrənin sahibini g r n xürrəm tapılmaz.

47.

X st  ndim Reyd  mən, qay  k n adamlar,
Zərif  r kleriyl  ürəyimi aldılar.

Ürəyimi yerindən  z rd m t r xurmat k,
 z yi çıxarılmış ürəyim deyil  r k.

  zab odu, d rd odu cəhənnəmdən bet rdir,
Dünyanın cəhənnəmi canı  z n k dd rdir.

Anam, sevgilim hanı? Soruşuram  z umd n,
Par alanır  r yim, qanı axır g z umd n.

Beyin xurma ağacı, g z m  sancdı tikan,
Yol göstərən g z m n  ana ına doldu qan.

H snun  vuruldu um Rey adamaldadandır,
Sev nl rin ruhunun aldanması yamandır.

X st liyimd n doğan ağrılar çox ağırdır,
Getm lidir  lacsız, kimi  cl  a ırır.

Zamanın ruhu çökür öz ardınca hər kəsi,
Onun ruhunda vardır Məryəm oğlu nəfəsi.

Arzu elə dağdır ki, ıqlatmaz zirvəsi var,
İnsan hər gördüyünü arzusuna oxşadar.

Gördüyümü türk etdim, axtarmaram bir daha,
Həyat gözü min bəzək verir adi qulağa.

Kamal gözü bərli, çaş qalıbdır dünyada,
Necə Günəş batarkən çaş görünür səmada.

Torpaq sən anadır, deyir: mənə abad et,
Ananın çağrışım dinlə, könlünü şad et.

Qala kimi evləri hasar dövrəyə aldı,
Pəncərələri daraldı, var-dövlət azaldı.

Təbib gəlmişdi, xəstəlik vergisini almağa,
Ölmüş bilib, başladı mənə salmağa.

Mən işlətmə verdi, zəhləmi tökdü tamam,
Nəyə vardı iştaham, dedi: - Haramdır, haram!

Sevdiyim Reydir mənə, yerim yataq olsa da,
O, şərf Kəbəsidir, mənə yasaq olsa da!

Q Z LL R

1.

Biz nazlı baxışınla könüldən bir xəbər göndər,
Al bu canı, bahasına dodağından şəkər göndər!

Mən bir sadə qulunam ki, dünya bundan xəbər tutmuş,
Zülfündən bir tel ayırıb, öz quluna kəmərlər göndər!

Danışmağı bəhanə tut, aç o şəkər dodaqları,
İki dünya xəracına bərabər bir göhər göndər.

And olsun o gözlərinə, bizdən candan əsər yoxdur,
O ruh verən nəsimindən bizdən bir əsər göndər.

De, bu hicran davasında kaman çəkib, kim ox atdı,
Bu döyüş girmək üçün vələndən bir kəhər göndər.

Gəl, bu odlu qəlbimizi yaxma cəfa atışında,
Öz vəfandan dərman düzləlt, bizdən bir qəddər göndər.

Vurğunundur bu Xaqani, ürəyini verdi sənə,
Əgər qəbul edirsənsə, bizdən bir şad xəbər göndər.

2.

Aşiqlik dünyasına qəddim qoymayan insan,
Ürəyini gözündən axıtmamışdır al qan.

Hər kəsə ki, vurmayıb qəm oxunu məhəbbət,
O, eşqin qüdrətini biləcəkdir haradan?

Sevginin mənəsini duya bilməz o kəs ki,
Günü vüsaldan ayrı keçməmişdir bircənən.

Könlünü ovlayanla bircənən kəlmə kəsmədən,
Aşiq edər canını, könlünü yara qurban.

Dostun eşqinin odu gec-gündüz alışmış,
Şöl saçır ürəkə, olmuş canım çırağban.

Eşqin yolu bağlanıb, sirri nədir, ilahi,
Heç bir aşiq məhrəmtək girməyir qapısından.

Yazıqlar, vay o qəlbi yanmış aşiqlər ki,
Bir qəlm ayrılmamış eşqin astanasından.

Onun şadlıq gününü görən yoxdur, gün nədir?
Ona toxunmamışdır şadlıq yeli arxadan.

Xaqaninin könlünü şadlandırıdı həvəsi,
Dördü qəlm yazılmayıb ona vətən binadan.

3.

Hər kirpiyi sənəm bir tənə peykan atar,
Oxlar sınaq qəlbimdə, ciyərimdə qan atar.

Tərsa üzünü görsə, dodağı möcüzəndən,
Təsbəh alar ləlinə, zünnarı çoxdan atar.

Könüllər çaşa gələr telin şan çəksə,
Üzünü açsa, aləm səcdəsinə can atar.

Eşqinin aləmində fətnə qoşun qaldırar,
Hüsnünün meydanında fəlakət qalxan atar.

Şikara gəlsə hərgah qəlbimi, şadlığından,
Ayağının altına özünü qurban atar.

Başından keçənli r o daş ürəkli sultan,
Daş yaqdirar, mürhəmət fikrini başdan atar?

Eşq yolunda candan keçənsən, ey Xaqani!
Qadam bu yola ancaq fədakar insan atar.

Təbinin töhfəsinə dərşaya tulla, bəlkə,
Xarəzmdə sahili güclü bir tufan atar.

Adın şah sarayında çəkilmiş yə tənəddən,
Bəlkə sənənin adına fəlak bir fərman atar.

4.

Labi yaqut, üzün Gün kimi dilbər, gecə şəhən,
Qapının agzına məst halda gəlib durdu həmənin.

Qapını döydü yavas, səslədi: - Oğlan, bir qalx!
Mən sorusdum: - Gecə kimdir bizi narahat edən?

Dedi: - Çağrılmamış olsam belə, dostam, qonagam,
İstəməzdim sənə baş ağrısı vermək qəsdən.

Qapıdan girdi, sevincdən uca bir səslə dedim:
- Nə qəribə gecədir, ah, nə gözəl ovdu galan!

Meyi vəsf etdim urəkədən, gecəyə şükr elədim,
Dostumu mənzilimə bunlar idi cün gətirən.

Olmasaydı gecə hərgah, üzün olmazdı açıq,
Olmasaydı mey gər, yar utanardı məndən.

Söylədim tövbəliyəm, içməmişəm çoxdandır,
Mən onu sındıram ki, gecə miz keçsin şəhən.

Ey gümüş üzlü, qadam haqqı qəbul etsən gər,
Bu qızıl çöhrəmi verrəm ki, saralmış qəmdən.

Dedi: - Xaqani, zərər oxşamayır rüxsarın,
Dedim: - Əfv eylə, görünməz gecə zar, bilmirsən?

5.

Könlüm çıxıb gedibdir, bilmə mən cur bəla var,
Mən ki, əziz tutardım, bəş bunda nə qəza var?

Zəhmim çatan məkandan sordum, soragin etdim,
Əldən düşüb, yoruldu, bu yolda çox cəfa var.

Hey axtarıb, soruşdum, bir tapmadım nişan,
Ya rəbb, onun başında nə gizli macəra var?

Etdim güman ki, bəlkə qaçmışdım- eşq əlindən,
Eşq düşüb o, yoxsa zəhmimdə bir xəta var?

Suymuş məgər çəkildi, torpaga hopdu, getdi.
Ya quş olub o uçdu, başında nə hava var?

Üç gün soragin etdim, car çəkdim hər tərəfdə,
Ondan bu həndəvərdə nə sovt, nə səda var.

Kimdir xəbərlər verən bir yorgun, qərib urəkli?
Aya, bu darda axir bir dəva, bir dava var?

Dil açdı bir usaq ki, Xaqani, olma qəmgin!
Bir affın telində bir qəlbə mübtəla var.

6.

Hədisi-tövbəni at bir kənara, badə gətir!
Xumarı dəf eləmə, mən xumara badə gətir!

Rəva deyil iki qiblə namaz, ya badə,
Nəməz həvəsalə yoxdur, etibara badə gətir!

Demə: səhər gül oxşar, qara gecə mişkül,
O trü rəngdə mey tap, bu zara badə gətir!

Könüldü dini tutub, vermə yol xürafatı,
Ki, mane olmaya mən meyküsarı bad gətir!

Ömür keçir yaxasın yırtaraq, təkli onu,
Salıb bu məclisi, ol biqərarı bad gətir!

Şərab qarçısına hazıram deyim "ləbbeyk",
Mənimlə həmdəm olan dost, yarı bad gətir!

Səhər duası nədir, istərim səhər qədəhin,
İcazə al, məni-büxtiyarı bad gətir!

Behiştin arxına, Xaqani, ehtiyacın yox,
Behişt ürəkdi, dur ol cuybarı, bad gətir!

7.

Ay nə lazım, sən kimi məhru kifayətdir mən,
Gül nə lazım, sən kimi xoşbu kifayətdir mən.

Sevgilim, qəlim olubdur eşqinin divanısi,
Çəkmə zəncir fikri, ol geysu kifayətdir mən.

Göz yaşındırsa buludsuz bir yağış yağdırmayan,
Bir buludtək zülfü-enbər bu kifayətdir mən,

Hüsnünü seyr etməyi yox ehtiyac ayınyı,
İlqarintək bir zərif güzgü kifayətdir mən.

Zülfünün rəngi mənim mərac gecəmdir, şübhə siz,
Qab qövseynin - iki bəru, kifayətdir mən.

Ehtiyacım yox, nə lazımdır hümanın kölgəsi,
Sayeyi-kuyində olsam, bu kifayətdir mən.

Qəsd qılmış tökməyi Xaqaninin qanın fəlak,
Qətim üçün sən kimi dilucu kifayətdir mən.

8.

Can bəxş edərəm cana gər ləblə şəkər versən,
Ləbdən mənə, dildarım, bir canı-digər versən.

Qızdrmalıdır qəlbim, lələndə də neyşəkkər,
Qızdrmamı dəfəylər neyşəkkər, qədr versən.

Səndən belə bir dərddə xoşdil deyiləm cana,
Razi olaram bundan bir dərdi-betər versən,

Kuyində ki itdəndə əskik mənə ad verdin,
Məndə bu ada layiq varsa bir əslər, ver sən!

Sən bir qaragöz türksən, ağ bir qulunam mən də,
Xoşdur mənə tac versən, yəinki kəmərlər versən.

Pərvanəsiyəm eşqin, şəmində pərim yanmış,
Çırpınmadayam, cana rəhm et, mənə pərlər ver sən

Qəmzənə, dodağımla qarşımda dənizsən, bil,
Gah canıma qəsd əylə, gah dürrü göhr ver sən!

Xaqaniyə söz verdin bir vaxt göhrə verrəm,
Mən bəxşşə möhtacam, xoşdur bu səhər versən.

9.

Bax, yenidən bu könül dərdin ilə yar olub,
Ömr çatanda başa eşqi giriftar olub.

Yar çıxınca çölə, şəhrə düşüb vələllə,
Eşqi görürkən ağıl qaçmağa vadar olub.

Verdi həyat, sevgilim, bir gülüşün qəlbimə,
Şöleyi-hüsünlə can yurdu şərərbar olub,

İldə bəla xəncəri, ayrılıq etmiş hücum,
Varlığa son qoymağa hicr səbəkar olub.

Pəncə atıb ceyranın boynunu sındırdı şir,
Göyərçin də şahinin caynağında xar olub.

Səbrimi, aramımı, dinimi də aldılar,
Təkcə qalan ruh mənim qələbimə qəmxar olub.

10.

Bildim ki, bu nazından bir ləhzə dayanmazsan,
Könlümdə olan dərdə hərgiz sən inanmazsan.

Mənası nədir, düşmə torpağına zillətdi?
Öpəmə də ayağından, bir halıma yanmazsan.

Söz vermiş idin kamə, amma, nə bu tezliklə,
Bir ömr keçib getdi, öz vədini anmazsan.

Bir busə verib, çəkədin ondan da peşimanlıq,
Bir də belə bir səhvən ardınca dolanmazsan.

Mən ölümli olsam da, bəri sən özün öldür!
Lakin, bilirəm, lütfən, qanıma bulanmazsan.

Xaqaninin hərdən bir döydün qapısın, gördün,
Qan mənzilini basmış, qaçdın, daha anmazsan.

Xaqani, öz eşqində sabitqədəm ol, can qoy,
Baş getməsə bu yolda, vəslini qazanmazsan.

11.

Səndən, gözəl im, özgə kəsə nəzərim yoxdur,
Dərdü qəmi-eşqində başqa kədrim yoxdur.

Dünyanı bütün gəzəmə, olmaz sənə oxşar can,
Avar bu könlümtəkcə heç yanda yerim yoxdur.

Baş qoysam ayaqların altında, nə qorxum var.
Vəslin məni mümkünsə, başdan xəttirəm yoxdur.

Tək bir gecə də olsa, türk eyləmərim kuyin.
Hər dəş ola bir dərgə, xəvfüm, həzzirəm yoxdur.

Səndən məndəyə, canan, min illik uzun yoldur,
Məndən səni bir addım yoldur, xəbərim yoxdur.

Milçək kimi, Xaqani, sirsüfreyi-vəslində,
Cimçəşmə gər gəzsə, bil ki, zərim yoxdur.

12.

Xəcil etmiş üzün, gözəl, qəməri,
Dodağın saldı qəldirəni şəkəri.

Nazını ordusu edənə hücum,
Qaçdı qəlimin keşikçiləri.

Yetişib, döydü könlümün qapısını,
Qapını qırdı tutdu ol şəhəri.

Mən kədərdən şikəstə xətir idim,
Olmuş indi eşq dərdəndəri.

Elə ox vurdu kirpiyini sinəmə,
Ki, o ox təkdi sinəmə ciyəri.

Gözləmə naməni göyərçindən,
Çünki sınımış onun da balı pəri.

Sən dastan yazırdı Xaqani,
Qələmi sındı bitməmiş səri.

13.

Ver daşını,şövk il cəna dil!

Tri-və fa istəsən, ondan dil!

Aləm gəz,axtar öz həmcinsini,

Cum dənizin qərinə, mürşad dil!

Yer üzünü qalmağa layiq,

Gəz fəryadın, göydə bir eyvan dil!

Ortaya qoyma canını süfrətək,

Mürşad verib canını mehman dil!

Yer üzünü şeytan qoşunuyla dolub,

Yandıraraq şərmi, Süleyman dil!

Ey ürəyi yaralı Xaqani, qalx!

Əhlə tapıb, dərindən dərman dil!

Xızr kimi iç sifərin zəhrini,

Sonra gedib, çəsmeyi-heyvan dil!

Xeyri bu Şirvanda görən olmayıb,

Xeyri uzaqlarda sən hər an dil!

At daşını cümlə qohum-qardaşın,

Arxa üçün özkən bir insan dil!

Yusif, gör, neylədi qardaşları,

Dostluğu, qardaşlığı yaddan dil!

İçmədən Şirvan suyunu min nəhəng,

İçməli su, get, Xorasandan dil!

Cəhd elə dərmanı keçəndən sora,

Tap Təbəristan, tərəbistan dil!*

Məqsədi amalını Amüldə gör,

Görgənə get, Yusifi ordan dil!*

14.

İsminin zikrində dastan tapmışam
Mən bu adla abi-heyvan tapmışam

Hər öpəndə kuyinin torpağı
Eylə billə mən trdə n can tapmışam

Asitanəndə durub, bir qul kimi ,
Asimanə yüksəlib, şan tapmışam

Sən hüma adlandıran gündən mənə ,
Mən qıdam üstxandan tapmışam

Qəm torundan, rəhm qıl, qurtar mənə
Aşıyan şövqünü çoxdan tapmışam

İldəki sərmayəm eşqindir sənin ,
Ömrə n, hərçənd, nöqsan tapmışam

Aşıqəm, aşıqların xaqanıyam
Söz atı altımda cövlan tapmışam

15.

Qəlbim kimi odludur dənhanım,
Çəkməz, odur, ismini zəbanım,

Səbrim kimi, qorxuram ki, yansın,
Ağzımda adın, əzizi-canım!

Fəryad elədim, ürək odundan,
Ağzımda alışdı öz fəğanım.

Kəsdə başım üstünü kəddər, qəm
Alçaldı bu cismi natəvanım.

Mən torpağam, yüngülüm küləkdn,
Ağır gəlmim, dəmir sükanım.

Ağrılığım olmasaydı hər gah,
Ahımdan olardı göy məkanım.

Qaspax necə ayrılar dəmirdən-
Ayrıldı həmişlik rəvanım.

Mən təşnəm it qapandan artıq,
Yoxdur bir içim suya gümanım.

Su almaq olarmı özgülərdən?
Müftü od əsirgəyir zamanım*.

Səndən iraq, öylə xəstəyəm ki,
Vəslin kimi qalmayıb nişanım.

Bir şairəm, el bilir yayılmış,
Hər ölkəyə şəhərtimlə şanım.

Xaqani, elə dəyişmişəm ki,
Yoxmuş, deyəsən, nə ad, nə sanım!

16.

Nə afit olmusan, nə xırda dərdin hicrandır,
Nə dürrsən ki, onun az bahası bir candır!

Gözəllik aləminin şahı zülfün altında,
Üzükdə möcüzələr var, adın Süleymandır.

Cahanda bir qaniçəntək tanındığın gündən,
Bu qaniçən fəlakət öz etdiyin peşmandır.

O yerdə ki, açılır söz sənin fərağından,
Görürsən, ordakı evlər tamam virandır.

D xi  mid  n  hac t, belim b k lm şdur,
Suyum başımdan aşıb, dam nim dolu qandır.

V saldan m n , Xaqani, az danış ki, məni,
Bu d rd öldürəcək - vəsl, ya ki, hicrandır!

17.

Ya vəslin üçün nişan g r kdir,
Ya dərdimə son qoyan g r kdir.

Qəmdən yanıram, o şux görmür,
Ş l m g z n  əyan g r kdir.

Sən, v slimi et t  b deyirdin,
Ondan mənə bir nişan g r kdir.

Bir gün yet c k v sala könlüm,
Lakin, buna çox zaman g r kdir...

Daim m ni yersiz incidirs n,
T qsirim ola bəyan g r kdir.

Dünya ikiüzlü, bəxtim on r ng,
Sən bir  r k ol, aman, g r kdir.

Viran y dir bütün lağımlar,
G n in y  yol tapan g r kdir.

Bir qam çı kimi əlində zülfün,
Göylər atım  apan g r kdir.

Zülmət gecəyə şəvə saçından,
Zövq ilə bəzək vuran g r kdir.

D n qalmadı  mr s nb l nd ,
Q lbin dəni yandı, can g r kdir.

Xaqani olub f saneyi-eşq,
 ld  belə dasitan g r kdir.

18.

Bizi öz şirin dilinlə al, zizlə, canan!
Quru bir salamla bəxş et neçə xəstə qəlbə dərman.

Əl uzat bizə, zəmanə səni bəlkə hörmət etsin,
Sonu olmayan cəfaya özü son qoya bu dövrən.

Bizə mehriban olsan, qəsm ahu gözlərinə,
Sevinərkən, bir ittək qapımızda olsa dərban.

Canımız sənin kəcavən, dalıca qaçır bir attək,
Bizi tərək edib gedirsən, nə lüzumu var, qala can?

Oturanda, məclisində bizi özgədən soruşma!
Nə nişanə axtarırsan? Sən özün bizə nişənsən!

Dilimiz xəta edibdir, onu qəmənin ilə bağla,
Gələcəkdə açmasın söz nə cəfa, nə ayrılıqdan!

Sən Xaqani qısıldı, canını nisar qıldı,
Əgər istəsən yenə can, canımız canına qurban!

19.

Könüldə aşıyan etmiş xəyalın,
Verib can, istərkən bəzmi-vüsalın.

Qapında torpağa üz sürtərək ki,
Nə sibim ola didari-çəmalın.

Kamalın qarşısında acizəm mən,
Camalından müzəyyindir kamalın.

Üzün nuru gecəmi etdi gündüz,
Nə bədrin var sənin, nə də hilalın.

Soruşdun yarü dildarı mənəndən,
Müəmmadır mənənimçün bu sualın.

Xəyalın canıma həmdəndi, canan!
Xəyalından soruş, bil, vəsf-halın!

Əgər Xaqanini görmək dilərsən,
Xəyalına gətir sən öz xəyalın!

20.

Fəsl-i-gül oldu, gülüm, cami-gülün fəsan gətir,
Keçdi dünənki xumar, indi mənə can gətir!

Öpmə sən əğyar olun, uyma rəqibə, gülüm,
Mey dolu sağır götür, nəğmə ilə reyhan gətir!

Sübh açılıb, könlümün arzuları dil açar,
Mütrübü sal yanına, çəngi-nəvaxan gətir!

Sübh şərəbə qızıl camə tökülsün gərək,
Sən də qızıl camdə içməyə üçün qan gətir!

Sübh açılıb, çərxdə sındı qızıl badələr,
Qönçə gülüm, mey töküb, məclisə xəndan gətir!

Rəhmət, Xaqaninin qanını tökmüş fəlakət,
Qan yerinə qan dolu badeyi-İvan gətir!

21.

Eşq hücum eylədi, çatdı yüzə bir qubar,
Etdi sürəhi kimi qəlb evimi tarmar.

Vurdu yara dəmbədən qəlbimə eşqin sənənin,
Qanda boğuldu könül, etməz önündən fərar.

Könlümü verdim sənə şux-sitəməyə, nedim?
Sındı piyaləm, quzum oldu pəngə şikar.

Hicrin odu canıma qəsdilə yağın salıb,
Göz yaş səpdiyə, bu can alışıb odlanır.

Sən kimi cananımın hicri gözlü vətəndən,
Hicrin edər bağı qan, vətənin isə can alar.

Çəkmi yanımda mənə bir daha, gəl başqa ad,
Baş sənə lazımsa, gəl, kəs başımı, tez apar!

Gördü qara gözlü rin, sındı n uçu du ürək,
Fitnə bu Xaqaniyə öz ürəyindən doğar.

22.

Hakimi-canım niyə candan şikayət dinləməz?
Bəndələr fəryadım dərğahi-vəhdət dinləməz.

Asitanında qoyub üz torpağa, qan ağlaram,
Aşiqin ol sənə etməz kəramət, dinləməz.

Ah keçər büryan olan qəlbimdən, ağzımdan çıxar,
Həm ağızdan qəlbə qaytarsam, nə hayət, dinləməz.

Hər zaman söylər mənə: şərh et məhbəbbət sirrini!
Mən hekayət başlaram, ol bəki fayət dinləməz.

Aşiqin qəsdin girmiş pusquya ləldə kaman,
Ox atar, sənə yarar, qanun və adət dinləməz...

Gündə halımdan soray istər mənə tən skin üçün,
Ərşə qalxan naləmə verməz də qiymət, dinləməz,

Zülfü altında qulağı gizlə nib cəsus tək,
Ah eşitməz, vay eşitməz, bir nəsihət dinləməz,

Mən şikayət eylərim ki, od düşübdür canıma,
Yar əlində olsa da əmri-təbabət, dinləməz.

Gözlərindən incitək yaşlar tökən Xaqaniyə,
Bir məhəl qoymaz nədən ol nazlı ağıt, dinləməz?

23.

Gözüm yollardadır, bəlkə xəbərlər gəlmiş olarsındın,
Olaydı qismətüm, vəslin şərabından içəydim mən.

Əgər sındın yetişməzsən mən bir saf şərab, dilbər!
Şəfa camın dibindəymiş, mən xaltı çatar hərdən.

Vəfa qasidləri məndən sən məktub yetirməzsən,
Heç olmazsa, vəzəbindən mən pay ver, edim şivən.

Əgər vəslin bizə qismət deyilsə, dost, düşmənin var,
Salamımın cavabında salam göndər, cavab ver sən.

Qurulmuş yollarım üstə riyadan, hiylənin yüz tor,
Budur qorxum, düşər, dostum, ayağın bu tora birdən.

Qaçar əqlim bir avar kimi daim hey ardınca,
Əgər kuyinə çatmazsa, yəqin bir yer edər məskən.

Ləbin vəslinə yetməkcün bütün imkana əl atdım,
Ki, Xaqani yetib kamal, olaydı bəlkə bir an şəfən.

24.

Eşqin dənizində boğulub könlüm, əzadır,
Dinlə bu həqiqi sözü, zəni etmə riyadır!

Tökdü qanımı ayrılığın, çəkdi qılıncı,
Yaxdı canımı odlara, hicrin nə bəladır?

Tufan qoparıb, tutdu könül mülkünü eşqin,
Rəhmət, boğulan aşiqinin halı fənadır!

Olsan da bu tufanda bizimlə özün, amma,
Tufan topuğundan, bizə başdan da ucadır.

Üstün tutaraq başqasını bizlərdən, getdin,
Heç söyləmədin ki, biz harayıq, o haradır?

25.

Niy söz açım könüldən sənə, mən hər mim deyilsən,
Qəlbi mimi duyanmasan da, yanıram sənənin qəlbindən.

Bütün aləmlər yandır, çəkirmən sənənin cəfanı,
Mənə sən və falısanmı? Dey bilmərim ürəkdən.

Ürəyim yoxa çıxıbsa, vətəndə kaş bilirdin,
Onu sən qapıb apardın, demək, ovçu dilbərimsən!

Mənə bir nəfəs yaxınlaş, duyum trini bir anlıq,
Çıxdım, o trini məndən niyə sən sirgəyirsən?

Canımı fənaya verdi qara zülfünün kəlməndi,
Ödə qan bahası, ban, mənə lili-ləblərindən*.

Ləbin pənah apardım, mənə, söylədim, qəbul et!
Dedi: - Şəhəddən gözün çək, qana qane ol, çəkil sən!

Bu Həqayiqi qapında nə qəddər fəğana gəlidi,
Ona bircə kəlmə söz də demədin vəfa üzündən!

26.

Rəhm qıl, canan, bu cam başına qurban verim,
Xəncərinlə qəlbi mənə yar, qoy önündə can verim.

Var-yoxum dünyada bir candır, nədir mənə onu,
Xəncərinə tapşırım, ya başına qalxan verim?

İldə xəncəri sən durursan, gözdə mirvarid mən,
Göz nədir, istər sənə gövhər dolu ümman verim?!

İstəsən can gövhərini, bağlaram qurşağına,
Hazıram, bu qəlbi mənə ağuşuna hər an verim.

İynə sındı yüz tel inci saplayır kirpiklərim,
Sənə, ya damının səpməyi fərman verim?

Hüsünün cülvü verirsən bir gözəl tavis kimi,
Gəl, qəbul et gözəlrimi, hüsünün həmyan verim.

Sən qurucu bir salam ilə dilin islat mənə,
Mən səni kirpiklərimdəni tərtiblə mürcaan verim.

Sən o ruhani vücudunla görün Xaqaniyə,
Mən bu nurlu gözəlrimi cisminə ehsan verim.

27.

Xəncərinə, eylə bir baş varımı ki, tapsın aman?
Baş bada getməzsən, bitməzs eşq dərdi heç zaman!

Çıxmamış eşqin kamanından bir ox ki, sınıma,
Qoşmasın bir ox ona mütəq qəzayı-asiman!

Qan tökər minlərlə hər an torpağa qəmənin oxu,
Bəs nədəni yoxdur qılıncında sənənin bir qətrə qan?

Ey gözəllər sultanı, bidad edirsən zülmə,
Padşahsan, bildiyin eylə, çəkinmə dərdədən.

Bunca zülm etdin mənə, varımı alan sənənin qisas?
Adil hakim qalmamış, yoxdur dədaltdənin nişan!

Astananda dərd ilə, qəmlə günüm yetdi sona,
Odlu ahımdan bacamdan göylərə qalxar duman.

Gündə min yol səbr dərsinə baxıb əzbərlərim,
Yadda qalmaz, çün qulağım sənə qalmışdır hər an.

Keçdi illər, bircə an hicran qəmi əskilmədi,
Məndə vəslin həsrətini nə ürək qaldı, nə can.

Min kərə "Ya rəb" çağdımsa, mənə rəhm etmədin,
Ey xuda, xoşbəxtliyini yoxdur daha məndə güman!

Faydasız "Ya rəb" deməkdən yoxsa, Xaqani, səmər,
Bəlkə də "Ya rəb"bi qoymuş kölgədə ahü fəğan!

28.

Könlümüz necə, gördün ki, xəbərsizdir yar,
Ovladı, yıxdı bizi, yerdə qoyub, getdi nigar.

Biz onun hüsnünü gördükdə, xəbərsiz düşdük,
O xəbərlər tutmadı bizdəni, çəkilib getdi kənar.

Ovlayanda bizi, göz qıydı o, bir ovçu kimi,
Sonra lütf ilə nəzər salmadı ki, noldu şikar?

Dedi: yoxdur aramızda ikilik; pozdu özü,
Birliyi and içərək, əhdini qıldı inkar.

Bəxt və fa etmədi, yar vəslə ilimdən çıxdı,
Sinəmi dəşdi oxu, qəlbimə saldı odlar.

Vəslinin məclisi xoşdur, dedilər, yollandım,
İstədim daxil olam, tez qapını bağladılar.

Cəhd qıldım, düşmə o məclisə damdan, bacadan,
Heyf, hümmət quşumun nə gücü, nə şəhəri var.

Eşq nərdində uduzmuş oyunu Xaqani,
Daşı şəşxanəni tutmuş hər oyunçu udular.

29.

Onun eşqi olmasaydı mənim göylərin qəzası,
Canıma aman verirdi, bəri, eşqinin bəlası!

Ayağım gər dəyirdi yerə vəslinin yolunda,
Gecə göydə saxlamazdı ilini onun duası.

Məni sirr pərdəsində qara zülfü yaxmasaydı,
Yayıldımı cahana belə eşq məclisi?

Canımı bəllaya salmış, bilirəm, yəqin fəraqı,
Niyə çıxmayı başımdan yenə vətənin havası?

Cana ağıt oldu, saldı canımın evində məskən,
Can içində olmasaydı, az olardı can xətası.

Xaqani kəş olaydı qapısında bir gözətçi,
O zaman olardı qəbri uca göylərimə fəzası.

30.

Ey eşq odunda qan olan xəstə ciyərlər,
Sevdaya düşən başlar hamı bədə gedərlər.

Aşiq başına eşqin ilə şur salıbsan,
Zahid ürüyündə alovundan var əsərlər.

Ruhlar sənin hicrində qızıl qanla boyanmış,
Vətənin həvəsiylə alışıb yandı ürəklər.

Eşqində zəmanə mənə şəşxanəyə salmış,
Vətənin ümid daşıma yol yoxdur, a dilbər!

Keçdim, bu mənim səhvimi idi, kuyin önündən,
Adət budur, aşıqlar hamı səhv eləyərlər.

Xaqaniyə həsnün xəbəri çatdı, xəbərsiz,
Qaldırdı özündən bütün aləmdə xəbərlər.

31.

Namən ilə tez mənə imdada çat!
İkicə barmaq kağızla dada çat!

Yandırıb, hicrinlə öldürdün məni,
Bir sifarişlə mənə bəxş et həyat!

Söyləmə başqa təbib dərdimi,
Ey Məsihim, dərddərimi sən sağalt!

Firqə tində taqətim öldən gedib,
Əl mənəm, damın sənin, bir əl uzat.

Mən hələ zalım fəraqından sənin,
Almadım yarın vüsəlinə bərat!

Allah, Allah, mən səfərdən bezmişəm,
Sən mənə sayındə bir məskən yarat!

Dərdliyəm, dərman evindir ləblərin,
Bəs ver, dərmanıma güləndə qat!

Mən müsibətlər görən Xaqaniyəm,
Bir xəyal ol, nazımı çək, işvə sat!

32.

Bu ıyyarlıq odu onun qırdı mənim yarımı,
Gərdəninin gümüşüsə apardı etibarımı.

Xaçtək qıvrım saçları da çəkdi məni kəlisaya,
İsa dəmlə al dodağı saldı dara güzarımı.

Çay daşıtək nalı ilə hey qaçıram zaman-zaman,
Qəmzələri bu yarımın alıbdır öldən varımı.

Eyləmişdir para-para eşq mənim qəlbimi, bax,
Qara xalı etdi qara mənim də ruzigarımı.

Bu könlümü verdim onun zülfərinə, qalmaqda tab,
Getdi könül, aldı mənim səbrimi və qərarımı.

O gördü ki, eşq düşən bu qəlb evi viran olub,
Can evimi yıxdı bu eşq, aldı hər ixtiyarımı.

Çıxardar eşq, möhrəni əjdaha çəksə kamına,
Ancaq ilanın ağzına saldı mənim mədarımı.

Mən dedi: - Ey Xaqani, abrın-həyan qalmaqda heç!
Göz yaşımdır aparən abır-həya, vüqarımı.

33.

Bir gül, ey gül, qönçeyi-xəndanına qurban olum,
Canıma qıyma, o nazlı canına qurban olum!

Vəslin can atmağımdanmı mənə tərki eylədin?
Can dözümlü möhnəti-hicranına? Qurban olum!

Getdin, ey dilbər, gəzər daim dalınca gözlərim,
Hardasan, bildir mənə, ünvanına qurban olum!

Mərhəmətlə bir nəzər sal bu pərişan halıma,
Ya bir ox vur sinəmə, peykanına qurban olum!

Gül üzün, qönçə dodağın, sərv qəddin, ey gözəl,
Hansı bağda bəslənib, bağbanına qurban olum?!

Söylədin: vəslə yetər aşiq, dözümlü möhnət,
Bitdi səbrim, qıl vəfa, peymanına qurban olum!

Bəsləmişdim bir quzu qurban ayağın altına,
Keçdi Qurban, gəlmişdin, qurbanma qurban olum!

Qul kimi Xaqani üz tutmuş sənin dərbarına,
Ver icaz, həsnünün xaqanına qurban olum!

34.

Yerləşməz aşiqin ürəyi cana,
Hümməti sığışmaz bütün cahana.

Eşqin məqamını dərk edən insan,
Baş ıyməz o yeddi qat asimana.

Ağıl versə ona tac, küllək papaq,
Aşiq boyun ıyməz belə ehsana.

Eşq çöl quşudur, hər yeri gəzər,
Qayıdar can adlı bir biyabana.

Lakin, illər keçdi, bu quş hey gəzir,
Hələ də qonmayır bir aşiyana.

Sövda karvanına mənzil o yerdir,
Ki, ağıl girməsin orda meydana.

Rahatlıq yüz ağac uzaqda qalmış,
Nə qədər can atsa, çatmaz karvana.

Eşqin ləzzətini sənin bilirənm?
Hələ o salmamış səni heycana.

Xaqani, mərdlərin məhrəmidir eşq,
O nə sib olmayır namərd olana.

Məhbəbbət bilir ki, əhl adam yoxdur,
Onunçün meyl etmir heç bir insana.

35.

Hanı bir yel, apara könlü gülüstanı tərifi,
Tutaraq bəlkə yaxamdan, çəkə cananı tərifi.

Ürəyim düşdü iki dərdü bəla ortasına,
Gah gedər kakılı, gah zülfi-pərişanı tərifi.

Can çətinliklə çıxır, başımın üstə tez gəl,
Gözlərin tez aparar canımı müjganı tərifi.

Yusif cəzb elədi, bil ki, Züleyxa yuxusu,
Çəkdi Kənanndan onu Misrə - o samanı tərifi.

Xəbərit nazlı kamandar ki, öz şüstilə,
Çəkə bu qəlbimi bir həzdə peykanı tərifi.

Mən susuz qalmışam, əfsus, pəristarım yox,
Ki, çəkə ləblərimi çahi-zənxədanı tərifi.

O xumar gözləri heç meylə ayrılmaz əsla,
Bir cam aşiq qam içsə, el atar canı tərifi.

Biz onun xüncərinə hazır olan qurbanıq,
Kaş ki, bir ləhzə baxa biz kimi qurbanı tərifi.

Ağlayarsa belə bir nalı ilə Xaqani,
Qorxuram göz yaşı çəksin onu tufanı tərifi.

36.

Müşk səpir aləmi sübhün əli novbahar,
Hər daşa zinət verir jalı ilə ruzigar.

Qoydu oyunbaz bulud qarşıya yaz sehrini,
Hər bir ağacda səhər seyr eləyir aşikar.

Lalə ciyərqan olub, aldı Günəşdən şüa,
Qumızı don geydisə, damıni odda yanar.

Bülbül ötür şövq ilə indi bahar eşqinə,
Gör, gülünü gülşənin oldu necə gülüzar.

Bağda göyərçin mən gər Xaqanidən dərslər alıb,
Hər budaq üstündə o, şer oxuyur biqərar?!

37.

Sənin nazın, gözəl yarım, edibdir aləmi heyran,
Mənim də qəlbimin dərdi sağalmaz, olsa min dərman.

Qapındakı itə hər gün gərək yüz can verim töhfə,
Ona diş həqqi bundan az yaraşmaz, ey mahi-taban!

Hanı mənə o cürət ki, tapım astanına bir yol,
O dar yolda ki, yoxdur bir nəfərsə çəkməyi imkan.

Sənin eşqin olan qəlbə sığışmaz bir də can eşqi,
İki Rüstəm olan meydanda bir Rəxsə eyləməz cövlan.

Məni qəmzə oxunla öldürüb, sonra saçın yoldun.
Nə öldür sən, nə də saç yol, bu nə mətəmdir, ey canan?

Nədir Xaqaninin canı, ola qurbanlığa layiq,
Budur, olmuş iki aləm sənənin bir hüsnün qurban.

38.

Bu üz müdür, ilahi, ya da bir Aydır tamam?
Bu zülm müdür, xudaya, ya da şikar üçün dam?

Günəş Covza bürçünə daxil olar hər ildə,
Desinlər ki, Günəşdir sənənin önündə qulam.

Yaşadığın zamanda gözəllik sənə xasdır,
Rüsvay olmuş eşqində sənəni sevənlər müdam.

Sənə layiq bir canı yoxdur xalqın dünyada,
Sənə halal olan şey hər kəsə olmuş haram.

Dedim ki, səbr etməklə işim düşər yoluna,
Yəqinim oldu indi, bu bir xəyal imiş xam.

Mən toruna düşmüşəm, məstəm sənənin meyinə,
Ax, bu necə tordur, ya bu nə meydirdir, ey xudam?

Hər bir hicran gecəsi - səbhə çatan zamanda,
Rəqiblərdən qorxaraq, dönüb olur tez axşam.

İlk bədəni içərkən mənliyimi unutdum,
Qorxuram ki, məhv etsin mənəni bu ikinci cam.

Zülfün "lam"ı olmasa, "nun"a döndər qəm-tim*,
Ey Ay, bu necə "nun"dur, ya o zülfün necə "lam?"

Dedin ki, Xaqanitək vardır çoxlu aşiqim,
Göstər, görüm, varmıdır ondan vəfalı adam?

39.

Bir tük qədir, ey könlüm, azad ola bilməzsən,
Qəmdən tük dönmüşsən, bil, şad ola bilməzsən.

Qəm gəlidi, xarab etdi rahatlıq evin, heyhat!
Alt-üst elədi, bir də abad ola bilməzsən.

Mən çox poladı gördüm - atışdı suya döndü,
Sən də su olarsan, bil, polad ola bilməzsən.

Torpaq sən qəm verdi, qəm atışın yandın,
Odlə yox olan, ey su, azad ola bilməzsən.

Gəzdikcə dalət sən, tuş gəlmişdün zülmə,
Ölsən də, dalətdən imdad ala bilməzsən.

Gövhər tapa bilməzsən, ömrün boyu dağ çapsan,
Dağ çapmaq ilə axır Fərhad ola bilməzsən.

Meydani-məlamətdə bir kəs ola bilsən də,
Eyvani-səlamətdə bünyad ola bilməzsən?*

Gültək qəm anasından qan içrə doğuldunsa,
Şadlıqda mey ancaq həməzad ola bilməzsən.

Qanlı yaş axıtmaqla Kufə kimi qırq oldun,
Bir gün belə həşmətli Bağdad ola bilməzsən.

İstərsən gər, şah ol, istərsən gər, dərviş,
Hər halda, bu qəmlərdən azad ola bilməzsən.

Xaqani, gəlir bir gün, aləm sənə xatırlar,
Lakin o şən aləmdə, ey dad, ola bilməzsən!

40.

Sən ey xumar gözləri könülləri yaxan yar,
Qıvrım saçın kəməndi canları etmiş şikar.

Huri kimi camalın səhranı cənnət etmiş,
Aşıqların dəhşətli rəyanı eylər buxar.

İki ayda bir dəfə görüş vətən eyləmişdin,
Oldu iki gözüm dörd, qaldım səni intizar.

Qəmlə doldu ürəkklər o kinli kirpiyində,
Şəkər dodaqlarından qəmin özü bal dadar.

Sancdı bir qərb kimi ilan şəkili zülfün,
İlan şəkili qərb, de, harada görün var?

Saçlarımın kəməndi alıb getdi könlümü,
Nəbri qıvrımında həbsə saldı, ey nigar!

Bu zavallı ürək, bax, getdi gözdən, könüldən,
O qərsiz zülfündə gecələr tutmuş qərar.

Astananda hər gecə eşqin ilə Xaqani.
İki ağlar gözündən qanlı yaşlar axıdar.

41.

Gecə mürşid tor oldu, mən ger zülf-nigardır bu?
Bu adi bir gecə, yoxsa ki, eydi-ruzigardır bu?

Deyirlər ki, behişt içində gecə olmaz, nədən bilmək?
Gecə mən cənnətdə dönmüş, mənənimçün aşikardır bu.

Fərhdən axdı göz yaşım saralmış çöhrəm, çünki,
Canım şadlıqla səsləndi ki, ya rəbb, vəslə yardır bu?

Görüb ol dilbərin hüsnün, qərarım getdi bir anda,
Dedim ki, yeddi örtükdən çıxan bir nobahardır bu.

Qızıl xalxalətə düşdüm ayağına, dedi dilbər:
Üzün xalxalımın rəngindədir, nə ahü zardır bu?

İtirdim başımı, bir diş götürdüm gül dodağından,
Üzük qaşında Cəmşidin, - dedim, - nə qşi-nigardır bu?

Ləbindən busdın bir yer qalarkan söylədi qğyar:
Məriz olmuş, hərərtdən ləbində bir qabardır bu.

Gileyləndi dodağımdan dodağı, söylədim: - Canan!
Qana qan almışam səndən, nə yersiz ahü zardır bu?

Günəş kimi soyunduqda, səhərtdə pərdə atdıqda,
Alıb ağuş bir aytək, dedim: - Nə gül üzardır bu?

Rəqibim istədi mənə ayrısın yarı, cananım,
Dedi: - Əl çək, nə etsən, bil ki, sahib-ixtiyardır bu.

Bu gün Xaqani şerində dəyərlə yadigar yoxdur,
Ədalətli şahə mənə gözəl bir yadigardır bu.

42.

Təqətim yox ki, mənə mənəzili-cananı çatım,
Nəfəvan mürə, heyim yox ki, Süleymanı çatım.

Təşnə gəzdim bu çölü, Xızr mənə açmadı yol,
Bəlkə bir növ ilə mənə çeşməyi-heyvanı çatım.

Gecə - zülmət, yol - uzaq, pusqu qurub yolda rəqib,
Bilmirəm, bəs necə ol sərv-xuraman çatım?

Edirəm şükr şikayət yerinə Yusifə, k,
İstəyir mən şərti, ya da ki, zindanı çatım.

Ovçumun yaxşılığın bülbul təsvir edərdim,
Qoy səlamət buradan bircə gülüstanı çatım!

Atəşin göz yaşının təqəti yox qətrəsiyəm,
Qüvvə yetməz ki, çıxıb nəvəki-müjganı çatım.

Vəsle çatmaq sənə müşkül görünür, Xaqani!
Yol çətindir, deyiniz, bəs necə asanı çatım?

43.

İsa d mli yarım məndən  sirg di bir d mini,
 z d rdil  x st  ndim,  sirg di q d mini.

Buna ne  məna verim ki, o Günəş camallı yar,
Səhər çağı  sirg di  z  tril    bn mini.

Necə busə ümid edim onun yaqut dodağından,
Salamı da  sirg di, artırdı hey sit mini.

Boynumda bir halqa vardır, v fa göyərçini kimi,
Osa mənim K b m ikən,  sirg di h r mini.

Yar c vr n  dözməyərək, g yn yimi kağız etdim,
Yarım isə  sirg di məndən kağız-q  mini.

G z ya ımla min f sillik nam  yazdım o dilb r ,
 sirg di o, mürəkkəb suyuyla bir rəqəmini.

Qəribədir, yenə o yar Xaqanini salmır yada,
Nə oldu ki,  sirg di o  ux məndən k r mini?

44.

Getdik  bu e  in m r zi pur xətər oldu,
Dərman el dik  ona, d nd  b t r oldu.

E  in odu yandırdı mənim canımı, eyvah,
Bu vaqe d n c ml  cahan bax b r oldu.

H sr td  qalıb, v s   ümid eyl mi  m mən,
Z lm td  qalıb, istəyim hər an q m r oldu.

Sənsiz, g z lim, hicr  d z b z hr i  rdim,
G lc k yanıma z hr dönüb bal,   k r oldu.

Gördüm səni, hər dərdü qədim getdi, dağıldı,
Əhvalıma bax, sanki gecəydi, səhər oldu.

Xaqani, sevin indi, yarın rəhmə gəlir,
Bundan sora könlün, dəyəsən, bəxtəvər oldu.

45.

Eşqin işin içindəni əlini çıxararkan,
Fitnə-fəsad verdi baş ruzigarda çox yaman.

Hər kəs sənin kuyinə yarım dəfə düşdü,
İnan ki, bir nəfərsən min dəfə o verdi can.

Mən bir neştər batırdı qəlbə hər işvə, qəməni,
Dodağın mən iş açdı canın başına, canan!

Təbiətin pənglər adətini tutunca,
Qıymadı bu çəməndə azad gələn bir aslan.

Söylədin: səmli ol, işin düzəlişib,
Vay olsun o işə ki, onu səbr edərsən.

Sən yasəmənin budağı olursan başqasına,
İş məni cəfəngdə, dönüb olursan tikan.

Sənin eşqinin odu gizli düşdü könlümə,
İndi aşkar od çıxar Xaqaninin canından.

46.

Gözəl yarım, çıxıb seyr et, səhra, gör, nə əlvanlıdır
Qızıl gül rəğəvan ilə şərabi-vəsl içən andır.

Gül bülbul deyir: - Nərgiz edir mən naz, mən işvə,
Məgər nərgiz bunu bilmir ki, bağın qönçənin qandır

Mənə susən nəsihət eyləyir ki, eşqə aldanma!
Nəsihət dinləməz aşiq, bu susəndəmi pünhandır?

Fəlk tarac edib baqın büsatım, verər badı,
Yaşıl bir örtük altında gülün halı pərişandır.

Amandır, getmə gülzarı ki, nadan bir tikan səhvən,
Sənin barmağına batsa, könüldə, bil ki, tufandır.

Gözəl dilbər, bu hüsn ilə gər bağa qədim qoysan,
Görərsən: şalına lalə, qəbanı sərv heyrandır.

Gər badi-saba bağda duyarsa zülfünün trin,
Verib qəlbini, alar, söylər ki, qiymət indi yüz candır.

Səba ilə mənim ortamda bir qovğa qopar onda,
Deyirlər: bu küləkə çarpışan nisan nə nadandır!

Canım nə qədr var, məni canan sən olarsan,
Candan da ziz olsa bir insan, sən olarsan.

Sən indiyədek qəlbim üçün qəlb idin, ey yar,
Bundan sora da canım üçün can sən olarsan.

Hər yarım gər olsa, onun məlhəmi sənənsən,
Hər dərdim olarsa, ona dərman sən olarsan.

Könlün necə istərsən, elə ver məni fərman,
Ömrüm nə qədr var, məni sultan sən olarsan.

Eylərsən gər şerhini iman ilə küfrün,
Baş hərflə sərlövhəyi-divan sən olarsan.

Bundan belə aldatma məni küfrə, dinə!
Xaqaniyə həmişə küfr, həmişə iman sən olarsan.

Xaqani nədir? Gəlsən gər, ey gözü şəhla!
Qəlbəttə ki, Xaqaniyə xaqan sən olarsan.

48.

Ey nazlı gözəl, şur il meyxanədə rəqs et!
Məst ol, çal, oxu, məclisi-məstanədə rəqs et!

Rəqqas gəl mənəst ola, şövq ilə edər rəqs,
Ey bəd, bir az sən də bu peymanədə rəqs et!

Adabı atıb, an burax, boş söz baxma,
Məhrəmə yaxındır biz, biganə də, rəqs et!

Batınd, fəqət, aşiq ilə rəqs elə, zahir,
Aqil də sən söyləs, divan de, rəqs et!

Mələmdu təkbbür aparır zövqü, səfəni,
Bəzən uşaq ol, sən elə tifiyəni də rəqs et!

Bir ov yarasından tökülən qan kimi qayna,
Coşğun ürək ol, sineyi-pərvanədə rəqs et!

Xaqani, gedib bağdakı bülüllər uyma,
Bayquşların avazına viranədə rəqs et!

49.

Eşqin il, dilbərim, bax, qıl sərgərdan qalıb,
Görəyin gül çöhrəni, can gözləri heyran qalıb.

Eşqin düşmüş məgər gündüz, gecə bu çəxtək,
Tutmayır aram, odur avar, sərgərdan qalıb.

Hər iki aləmdə, çünki, görmədi bir aşına,
Ol Günüş misli cəmalın pərdədə pünhan qalıb.

Kim görübsə zülfünün çovqanım, bir top kimi,
Başı meydanda onun çovqanına qurban qalıb.

Kim itirs başını, vers könül sən dilbər,
Halı zülfüntək pərişan, kan bisaman qalıb.

Kim görübsə sənə ki ağ dişləri bir an bel,
Diş yib barmağını, ömrü boyu heyran qalıb.

Kim sənənin vəslində bir abi-həyat axtardısı,
Ömrü varəkən döstgiri-zülməti-hicran qalıb.

Hər kim vəslin nəsib olmuş təkəlsiz, dərhdə,
Bir sağalmaz dərddə il, gördüm ki, bidərman qalıb

Sən kim verdin könül - oldu cahanda kamyab,
Bu səbəbdən hər iki aləmdə cavidan qalıb.

Bil, sənənin eşqində, ey dilbər, yazıq Xaqaniyə,
Ağlayan gözleri qalıb, bir də dili-büryan qalıb.

50.

Könlüm yetər, nəhayət, o vüsal,
Can qovuşar o gül üzlü cəmal.

Ağlayıram ki, göz yaşım incitək,
Səpələnsin gül dodağa, o xal.

Mən cürbəcür onu xəyal edəndə,
Məcnun olub, düşürəm mən xəyal.

Dəli könlüm yarpaq kimi titrəyər,
Hər düşəndə gözüm o cüt hilal.

Səbrim tutmuş indi hicran orucu,
Bəlkə bir gün çatsın eydi-vüsal.

Ucadırsa vüsalmın mən qamı,
Çatar axır əlim qəsr-i-cəlal.

Qanad çalar ümidimin bülbülü,
Bir güc alsa sındın o pərrü balı.

Vüsalına nə tez çatdı bu könlüm,
Qorxuram ki, vaxtsız gələn zəvalı.

Xaqanini tez-tez yada salsa yar,
Onun şəri çatar yüksək kəmalı.

51.

Tərifli gül camalın düşdükdə bu cahanı,
Valehlərin sədası yüksəlmiş asimanı.

Gah ördü, gah da acdı zülfün o məh cəmallı,
Dünyanı tutdu zülmət, çevrildi sır-şeyvanı.

Kim ki, sənin odundan şamətə keçmişdi, yandı,
Güldü, gülüş od oldu, min şöşə saldı cana.

Aşiqlər ki, bunca cövrü cəfa sənin etdin,
Mən görmədim bir aşiq dərddən gələn fəğanı.

Hər bir quşa o zülfün bir gün sənin tor olsa,
Bir də o quş qayıtmaz ömründə aşiyanı.

Ruhun xəzinəsindəni qiymətlidir, bil, eşqin,
Mən valehəm bu lələ məskinin olan o kanı.

Al sənin mənim canımı, bir busu ver, a canan!
Bir busuydu bu canım, səncə, dəyərimi, ya nə?

Xaqaniyəni lazım qılınca həmlə etmək,
Can verməyi yolunda o axtarır bəhanı.

52.

Yarım mən cəfasını bir an kəmə etmədi,
Yandırdı qəlbi mi oda, çeşmin nəmə etmədi.

Düşmənin də xəlqdən utanıb, üz də sülh edər,
Bir böylə sülhü də o mənə bir dəmə etmədi.

"Etmə" deməklə oldu dilim incə tük kimi,
Lakin, o, tük qəddər sitməmindən kəmə etmədi.

Bir gün, heç olmasa, üzünü göstərüb mənə,
Qəmlə dolu bu könlümü o xürrəmə etmədi.

Yarım bir incitək, çalışıb, deşdi sinəmi,
Yardı sədəf kimi, yarama məlhəmə etmədi.

Eşqi əsir eylədi, bax, dərdli könlümü,
Bir anlığa onu Özünə məhrəmə etmədi.

Zülm eyləməkdə bənzədi yarım bu aləmə,
Lakin, o yarım eyləyi ni aləmə etmədi.

Xaqaninin yolunda töküüb qəm tikanları,
Bircə tikan götürməyi qəddin xəmə etmədi.

53.

Könül, gəl, bu eşq ilə peymam təzə eylə!
Eşqin bəratı ilə, gəl, canı təzə eylə!

Küfrün əvvəl-əvvəl iman gətir və sonra,
İman dedikdə, dərdə imanı təzə eylə!

Aşığıl rəy yaraşmaz bütsüz namaza durmaq,
ol bütpe rəst, o köhnə ünvanı təzə eylə!

Sürmə quru yerdə sənin gəmisini xəyalın,
Qəlbində yangı varsa, tufanı təzə eylə!

Hər dərdin, inan ki, dərdin özü dəvadır,
İndi yenə bu dərdə dərmanı təzə eylə!

Əgər iki aləmdən xərək almaq dilərsən,
Vəvəl eşqin verdiyi fərmanı təzə eylə!

Gözəllərin gözündən gələnin qəməz oxuna,
Sən aç, qəlpələnməmiş yaranı təzə eylə!

Könül, bahar sevirsən, gözəllər də bahardır,
Onlara bax, könüldə bostanı təzə eylə!

Bir güldandır bu dünya, onun reyhanı qəmdir,
Sən, gəl, eşqin suyuyla reyhanı təzə eylə!

Bu dünyada məcnunluq unudulub getmiş,
Gəl, ey Xaqani, keçmiş dastanı təzə eylə!

54.

Eşqində, ey gözəl, rahat olmaq həramdır,
Eşqin odunda yanmayan hər kimsə xamdır.

Heç kəs sənənin çatmadı bir arizusuna,
Yoxluq məhbəbbətinə yeganə dəvamdır.

Vəslin yolu əgər yüz il olsa, nə eybi var,
Lütfün olursa, bircə qədəmdə tamamdır.

Şəhrin bütün əhalisi eşqinə məst olub,
Söylə, bizi bu halə salan hansı camdır?

Eşqin yolunda var-yoxu qoyduq qumara biz,
Dərdin bizi mat etdi, bu nə intiqamdır?

Cövrü cəfəri etmədin heç vaxt müzayiqə,
Vəslin bizə nəçün bu cahanda haramdır?

Hər qəlb qəsd edib, ona min dağ vurmusan,
Mən ad qoyub o dağa, deyərsən qulamdır.

Xaqaninin ürəkə bir atşlı dağı var,
Öyrən, görək, ona verilən hansı namdır?

55.

Hüsn atın sən, ey gözəl, meydanda, gəl, cövləna sal!
Başını aşıqların döndər kosa, çovqan sal!

Eşqi gah tac eyləyib, qoy başına aşıqların,
Zülfünü gahi kəmənd et, boynuna mərdən sal!

Sinənin eşqində aləm sinəsinə daş vurur,
Ey gözəl, sinəndəki o kosları zindan sal!

Hüsnün heyran baxarlar cənnətin hurilər,
Bir nəzər onları xar eyləyib, həyvan sal!

Qəlbimin qanı nədir, töksün yer ol xəncərin,
Əqlimi, gəl, al mənim, bu ruhumu al, qan sal!

Küfr, iman sülh edib, qalx, bircə göstər hüsnünü,
Fitnə qaldırmaq dilərsənsə, o zülfü yan sal!

Axır, ey xurşidi-taban, kim icaz verdi ki,
Sən Xorasanı salan qovğanı, gəl, Şirvan sal?

Bağçaya baxsan, yəqin bülbül ölür, gül xar olar,
Bir nəzər, ey can alan, bu gülşəni-xəndən sal!

Bəlkə vəslin naməsi bir ayrı adla başlayır,
Hörmət et, Xaqaninin, gəl, adını payan sal!

56.

Nə gözəlsən, ruh açansan, lütfkarsan, ey nəsim!
Kədərləri dağdan bir nobaharsan, ey nəsim!

Göyərçintək gətirirsən yardan xəbər mənə sən,
Nə xoş xəbər elçi kimi xoşrəftarsan, ey nəsim?

Səninlə bu gözəlrimlə işıq gəlir Yəqubtək,
Elə bil ki, Yusifimdən yadığarsan, ey nəsim!

O vüqarlı, süsən iyli türk gözəlindən,
Mənim könül sirrərimi sanayarsan, ey nəsim!

Əhvalımı deyib, ondan mənə cavab al, gətir,
Şirin dilli, həzin səli ruzığarsan, ey nəsim!

Səni onun xaki-payı, gətir xaki-payından,
Gözəlrimə sürmə edim, mənə yarsan, ey nəsim!

Mən zülfündən söz açmağa qorxuramsa, sən necə,
Cəsarətlə gedib, orda dolanarsan, ey nəsin!

Könlüm onun zülfü içrə yaman bəndə düşübdür,
Bəlkə mənə öz könlümü qaytararsan, ey nəsim!

Özü gəlir saxlayarsa, ürəyimi, qoyma sən,
Sən ki, mənə öz vətəndə vətədarsan, ey nəsim!

Özün gizli olsan belə, sehrin aşkar görünür,
Sanki, şair Xaqanilə həm qatarsan, ey nəsim!

57.

Sənin kuyində bitmiş xar mənimçün təzə süsəndir,
O zülfün hər teli yurdsuz qalan bu qəlbə məskəndir.

Sənin kuyində gözdən ol qədr qan-yaş axıtdım ki,
Qapında hər daşın bağı o qandan lələməndir.

Fələklər oldu həmdərdim, mənimtək geydi göy köynək
Görünce həmdərim qüssə, işim ah ilə şiyvəndir.

Gözüm səndən savay dilbər dalınca baxmaz, ey canan!
Odur hər kirpiyim bir göztikdən xunabə suzəndir.

O vaxtdan ki, sən mən dost deyib, elani-eşq etdim,
O gündən bax, bütün aləm mənə qanlı düşməndir.

Göründü eşqimi hər kəs, yəqin etdi bu çılgınlıq,
Həmişə atışın eşq ilə yan sevdiyimdir.

Sən sevdə torunda bəndəm, ey dilbər, inan, yoxsa,
Göyün yeddi qatı Xaqaniyə yaxşı nişimdir.

58.

Səhər açıldı, gözəl, şiş aç, gətir bədə!
Günəş kimi mən sən bədə ver bu dünyadə.

Səmad bayram ayrı çün yəhər qoyur atma,
Gül üzlü saqi, tənəs, meyl, gül, yetiş dad.

Açıb niqabımı üzündən, mənə alovlandır,
Ki, şam kimi axıdım göz yaşı bu sövdədə.

Könül ki, olmayacaqmış ləlin abadan,
Barı xərab edib, od vur bu mülki-bərbad.

Gülabı tərli üzündən axıt o şərbət kim,
Şəkər ləbin mən bəxş etdi ləli səhbad.

Sən sayanda mənə sevgilim günahlarımı,
Keç onları kərəminə bu qəlbə-nəşad.

Görüb də şerini Xaqaninin, bir insaf et,
Tabaqla inci mükafat ver o ustad.

59.

Keçmiş gecə, ol yar isitmə sər etdi,
Göndərdi dalımcə, gecə vaxtı xəbə etdi.

Getdim, əlimi dişləyərək, söylədim, ey vah!..
Bu hansı mərəzdir ki, o böylə həzər etdi?

Gördüm ki, saralmış, üzü - odlü, özü - lürzan,
Guya ki, Günüş mğrib sarı sñfñr etdi.

Mñn ñmr elñdim, hazır ola qan alan, oldu,
Qan almağa o neştñrini karigñr etdi.

Açdıqca yara neştñr onun şah damarında,
Hñr neştñri xñncñr kimi qñlbimdñ yer etdi.

Neştñrlñ qolundan qan alanda onun hñr an,
Qñlbimdñn alıb qan, mñni ondan betñr etdi.

Hñr qñmzñsi mñndñn nñ qñdñr tökmüş idi qan,
Axdı bilñyindñn gözñlin, teşti tñr etdi.

Xaqanı üzü sanki haman teşt idi zñrdñn,
O teştñ axan qansa gözümñn güzñr etdi.

60.

Hüsñnün yüzñn birinñ malik olmaz novbahar,
Sñn qñdñr zñlm etmñmiş mñzumlara bu ruzigar.

Bñrqñrar olmaz bir an ñsla bu dñnyanın işi,
Kaş sñnin eşqin olaydı öz yerindñ bñrqñrar.

Qoy qına üryan qılıncı, boş yerñ gñzmñ hñrif,
Yoxdur alñmdñ sñnñ qarşı duran bir namdar!

İxtiyarın kimdñdñrsñ, yoxdur ondan bir ñsñr,
Mñn kimi bir binñvayñ vermñmişñn ixtiyar.

Bir belñ dövranda sñndñn qaçmaq olmaz, bil bunu,
Çñnki, azad insana dövrñn amansız tor qurar.

Yox şikayñt etmñyñ haqqı, çñkirsñ kim qñmin,
Çñnki hñr bir dñrdli qñlbñ ol qñmindir qñmküsar.

Mən bilib xasiyyətin, heç busədən söz açmıram,
Anlayar bu rəmzimi ol kəs ki, vurmuş şahmar.

Sən de, ey Xaqaninin könü, rahatlıq istəmə,
Eşq olan yerdə rahatlıq, bil, tuta bilməz qərar.

61.

Hicran gecəsi sübhə qəddər odda yanır can,
Xoş söz desən, ılbıttı, sağallam mən, a ceyran!

Sən yaxşı bilirsən, bu könül tək səninindir,
Ömrüm tükənibdir, nə olar qeydim qalsan?!

Qeyrət çəkərək, hey dodağı dişli yirəm mən,
Gəlsən mənim ağuşuma, ollam sən qurban.

Sən vədə veribsən, alacaqsan canı məndən,
Mən qorxuram, ey yar ki, bu vədən çıxı yaddan.

Kirpikləri dirəqlə düzərək gözüm üstə,
Almasları cəzb etdi mənim barmağım asan.

Xaqani belə inciləri səpdi cəhana,
Eşqinlə o gəlmiş belə ilham, a canan!

62.

Bəzilərin fikrincə alçaq olsaq hamıdan,
Lakin xalqın içində bizim nə cib bir insan.

Dövlətlilər şadırsa qəbul zamanı gəlir,
Qəbulşuz da biz olluq möhtərim, üzü xəndan.

Gəl sən muradına çatmaqla fəxr edirsən,
Bu icz ilə biz səndən artıq olluq kamran.

Gəl meylə keflisən, bil, səndən daha artıq,
Qələbimizə kef verir öz qənimiz hər zaman.

Qəlbə acı qüssələr, üzə şirin xəndimiz,
Heç üzümüz turşumaz, gül kimi yik - ərğəvan.

Zəhd ilə göstərsən kəramətli özünü,
Biz də bu minval ilə yüksəlirik anbaan.

Heyf ki, getdi bəda ömrümüz, oldu həddər,
Ömrü tənəssüf deyər, göz yaşı oldu nişan.

Keçdi keçən günlərim, qaldı gələnlərin ah
Hər açılan sübhə Gün nuru olar ərmişan.

Söylədin: "Xaqaniyə, dərini dərk etmərik",
Biz daha azad yik, ey bizləqeyd olan!

63.

Vardır şikayətim bu bəttər ruzigardən,
Etdi yaman xəcil mənə o qəmküsardən.

Dostlar da, ailəm də mənə çəp baxır, niyə?
Rəncidə qalmışam fəlakət-kəcmə dardən.

Möhnətli qəmlər indi əsir eyləyib mənə,
Onlar hücum edir mənə dörd bir kənardən.

Heyrətdəyəm: zəmanə mənə xar edir neçin?
Salmış neçin mənə belə o etibardən?

Ömrüm, günüm tükəndi mənə qəmlər içrə,
ah, Halım dolandı, düşdüm cəlbə iqtidardən!

İzhar edim kimə, axı, bu dərdü qəmləri,
Mən bənsibəm hələdən, həmmə ruzigardən.

Bir həmdənim olarsa tapardım rahatlığı,
Can gəlib canım bu uzun intizardən.

İndi nə mərdlik, nə vəfadan əsər qalıb,
Simürğətək yox oldu bizim ruzigardən.

Heç bir kəsə zəmanədə yox etibar, inam,
Sanki köçüb gedib hamısı bu diyardən.

Derlər bu il uğurlu olar bəxti şairin,
Baxmış fəlakət mən gəlir üzünə xoş mədardən.

Xaqaniyəm, mənə həmədə pabəstəyəm, budur,
Soltan mənim söz əhlinə hər bir əyardən.

64.

Hüsən rıqabında, bax, şümsü qəmərlə getmədi,
Ləblərin ardınca da şəhdü şəklərlə getmədi.

Dünyada avarətək gəzmədi aşıqların,
Onların ardınca əql zirə zəbər getmədi.

Kimsə görərsənini, gözləri dərdə düşər,
Hüsünün atəşilə gözdən əsər getmədi.

Səbr kəsəd oldu bu eşq bazarında, ah,
Eşq yolunda tamam ruhu ciyərlə getmədi.

Hasili Xaqaninin dərd, qəm olub, yolunda,
Sanki qəlmə baş üstə şamə səhər getmədi.

65.

Qəlbimdə hicr dərdi asan ola bilərmi?
Gəldi qiyamət, əhval şadman ola bilərmi?

Hüsününə kamransan, mənə hicran əsiri,
Hicran əsiri, söylə, xəndan ola bilərmi?

Peyğam eyləmişdin, əhvah bildirim mən,
Sənsiz bu dərddə, söylə, dərman ola bilərmi?

Ceyran kimi bu aşiq "yahu" çəkir dərmanım,
Bundan kəsərlə nələ, əfqan ola bilərmi?

Hicrində xəstələndim, aciz qalıb tənəbbibim,
Hicran olanda, sağlam bir can ola bilərmi?

Mən istərdim bu sirri pünhan edim bəşərdən,
Odlu suyun məkan pünhan ola bilərmi?

Peyğam ya ki, namən gəldikdə torpaq ollam,
Bir ov ki, seyd olurdu, seyran ola bilərmi?

Tellə tikilsə namə, göz yaşı möhr olarsa,
Bundan daha mükəmməl ünvan ola bilərmi?

Zulfünə bağlı namən gəldikdə, tufan etdim,
Şəkk etmə: göz yaşıyla tufan ola bilərmi?

Xaqani ah içində, canı gedir əlində,
Ya rəb, belə sətəmkar canan ola bilərmi?

66.

Gecələr şam kimi yanır xəyalın,
Can bağın bəzəyir sənin cəmalın!

Məhbəbbət günəşi hər gün saçır nur,
Olmuşdur o ancaq sənin misalın.

Fitnələr şahının ləşkəri hər il
Olmuşdur həmişə o zülfu xalın.

Gözəllik Rəxşini çapma hər yana,
Aləmi dağdar zərbin, vətənin.

Mən sənin işvənə könül vermişəm,
De, kimə dəyməmiş sənin zəvalın?

Xaqani daima arzulayı ki,
Ona nəsib olsun bir gün vüsəlın.

Hər gün xəyalında sənə, gecələr,
Bil, onu bağrına basır xəyalın!

67.

Qəlbi yanan aşiq xislətin etməz vəfa,
Çünki, sənin xislətin Öyrəşib etsin cəfa.

Mən hədəf oldum sənə, zülmünə dözdüm, gözəl,
Vur oxunu qəlbimə, dərdimə olsun dəva.

Pərdə çəkib gecə sırımın üstə mənə,
İstərim ahım odu gündüzə pərdə tuta.

Leyk rəqib qorxusu, bir də gümansızlığım,
Qoymadı bol ah çəkə, ta ki, tutulsun hava.

Qiyətin sevginin qəlbə nə bilsin axı,
Söylə, bilirmi sədəf nədir göhərçin bəha?

Çatsa üzündən sənə gülşənə bir azca, bil,
Rədd eləyər Novruzun töhfəsin badi-səba.

Qəlbi vururkan sevir Xaqani daim səni,
Bəlkə onun eşqinə qələbən edən etina!

68.

Eşqinin xəyalı, sevgili canan,
Başımdan çıxmayı mənə bircə an.

Xəyalın canıma bir od salıb ki,
Söndürməz, qopsa da yüz kərə tufan.

Yüz dona girirəm, neyləyim, sındı,
Eşqdən görünmür kiçik bir nişan.

Eşq ilə yaşadım mən bu vaxtadək,
Öluncə dönmərim əsla bu yoldan.

Dərdimi yazırkən illərim əsdi,
Canınçün, qalmamış vücudumda can.

Xaqani dərdini şərh etmək olmaz,
Əgər yazılsa da yüz belə dastan.

69.

Bilməzdim ki, başıma bəla imiş mənə bətt,
Bu cahanda tək mənə qarşı bəslər davət.

Bir dəstə gül göründü gözəlimə uzaqdan,
Yaxınlaşıb nə gördüm? Yanar odmuş o aflat.

Gümüşək çıxdı ildən səlamətlik, neyləyim?
Daş altundan əlini çıxarmadı fərasət.

Səbr qaçıb, qurtardı mənə bətt meydanından,
Gördü hərif güclüdür, özündə yox mənə tanıt.

Dörd barmaq yol ayırır mənə bəttlə cəfani,
Yüz ağacdır və fadan hədə qəddər mənə safıt.

Könül qaldı geridə vüsəlin karvanından,
Çünkü mənzil uzaqdır, at - axsaq, yol - narahıt.

Xaqaninin nalı si ötüb keçdi fəlakətin,
Hər addımda eşq ona göstərdi min fəlakət.

70.

Eşqinin sığması cahana düşdü,
Hər sını sevən kəs ziyana düşdü.

Hələ gəlmişdin bu dünyaya sən,
Şöhrətin yayıldı, hər yana düşdü.

Dərdin ürəyimə bir od vurdu ki,
Alovu yüksəlib, Keyvana düşdü.

Sən indi rahat ol, könlümün adı
Məlamətli dilə, dəhşətə düşdü.

Heç tapa bilməmişəm işlərimə nə?
İndi ki, bu fitnə meydana düşdü.

Öldürməyə istəyən rəqib cəld durub,
Dedi: - Nə yaxşı ov nişanına düşdü.

Xaqani, ilanla bağban məsləli
Burada - yerində dastana düşdü*.

71.

Tellərini dağıtma, yarım, bizə ziyandır,
Qəmgin-qəmgin oturma, dünya qopar, amandır!

Qəza qılıncıdır o, itiləmə qəməni,
Bu işvə-naz deyildir, qətlim üçün fərmandır.

Əgər qorxum varsa da sənə düşmənlərindən,
Mənə hirsin tutursa, bu onlardan yamandır.

Acığın işvədən, eybi yoxdur, razıyam,
Buna heç bir söz olmaz, buna dözmək asandır.

Bir kəs yaman danışsa gər məndən, inanma,
Coşub çıxma özündən, hiddətlənmə, yalandır.

Yerindən oynayaraq həddəlmə bir kəsi,
Xüsusən, bir şəxsi ki, səninlə həməzəbandır.

And olsun, pisləyin danışmadım bircə söz,
Şahiddir öz xəyalın, halım ona yandır.

Rəva deyil, hər gözü gül üzünə bağlamaq,
Səni görən hər aşiq camalına heyrandır.

Mən vəfalı aşiqəm, səndə eşq sadiq ol,
Bizim ki, bu eşqimiz ağızlarda dastandır.

Gər varsa günahı, Xaqani öz canıyla,
Üzr istəyir, istəsən, canım səni qurbandır.

72.

Sevdanın bayrağı alidir, ali,
Səbrimin kisəsi qalıbdır xali.

Eşq öz xoşumla tutulmadım mən,
Zərurətə limdən aldı macalı.

Mənim taleyimlə eşqin ulduzu,
Elə dostlaşıb ki, yoxdur zavalı.

Vüsəl budağına əlim çatmayır,
Onun ucalıqda yoxdur misalı.

Zülfünü görürkən xoş, gülərim mən,
Çünki, xatırladır təzə hilal.

Xaqani könlündə nə yazılmışsa,
Onun qəmilidir öz həsbə-halı.

73.

Könlüm tutmamışdır oxuna süpür,
Sənin həddi findır bu qanlı ciyür.

Bu bir qaydadır ki, sənin yolunda,
Başından keçənlər vüsalı yetür.

Vəslin fəzasında, çox qəribədir,
O quşlar ucar ki, qanaddan keçür.

Əcəl görpüsün bənzəyir eşqin,
Oradan keçməyin yoxdur bir nəfər.

Mən sənin xəstəliyim, sən məni laqeyd,
Kimin dərdi vardır bu dərdənin bəti?

Xaqani sənindir, halına qal, gəl,
Səndən özgə yoxdur dostu, a dilbər!

74.

Mərdlikdən savayı nə günahım var,
Ki, mənə illər anmırsan, ey yar?!

Dedin ki, qaçmaram, yenə də qaçdın,
Dedin: zülm etməyirəm, oldun zülmkar.

Hicran sözü üstə durur barmağın,
Çevir bu vərəqi bir yol, nə olar?

Sənin sərxoşundur, yıxma könlümü,
İgid sayılmayırsərxoş yıxanlar.

Döyüşdə Rüstəmdir tək bərabərin,
Məndə o güc hanı, vuruşdan nə kar?

Atının tozuna çatsam, nə fayda?
Arada yüz illik bir mənə safı var.

Sənənin surətini rəsm etməyə üçün,
Xaqaninin qəlbi qan olmuş, nigar!

75.

Çünki, düşüb ürəyim zülfün içrə kəməndə,
Bəzən şamətə kə ağlaram, gözüm gülər bəzən də.

Gah oxudur açmadan məktubunu vüsalın,
Gah xəyalın izlərə gecə çöldə, çəməndə.

Sən gözəllik sultanı, eyvanında mən qulam,
Qurban edib canımı, keşikçiyəm dövrəndə.

Məni salıb torpağa o badamı gözəlrin,
Püstə kimi sinəmi yırtıb açmışam mən də.

Qurban verdim canımı, ancaq layiq deyildir,
Ona görə qalmışam boynu bükük, şərmləldə.

Həsrət çəkən sən bizim ötüb keçən günlərə,
Ümid yerim var hələ ki, şad olum vətənlə.

Əgər ölüm yazıbsa, Xaqani, yarın sənə,
Buna sevin, şükür elə ki, oldun ona bəndə.

76.

Dostluğunda bir sədaqət görmürəm, görmürəm!
Sırr saxlayan qəlbi, mətanət görmürəm. görmürəm!

Vətənin üçün var başımda min xəyal hər gecə,
Bundan şirin arzu, niyyətdə görmürəm, görmürəm!

Hər mənclisə olsun, gözüm sənədir, nazın!
Mənclisəni sənətkarın görmürəm, görmürəm!

Hərşeyinlə yaş tökəndə gözəlrimdə hər dəfə,
Dəryalardan kəməmlənmə görmürəm, görmürəm!

Mən sevirmə sənə, Çünki, sənəvən, ey gözəl!
Sən kimi sənəvənmə görmürəm, görmürəm!

Sitəmindən ağlamazdım, indi isə ağlaram,
Zəhmətini, Çünki, qiymət görmürəm, görmürəm!

Nəzərimi valeh edən bu çöldə, bu çəməndə,
Üzün kimi gözəl surət görmürəm, görmürəm!

Ey Xaqani! Bülbül kimi mən necə ötməyim bəs,
Ki, onuncu kəşf xilqət görmürəm, görmürəm!

Bu meydanda, ədalətli desək biz, eşqə,
Xaqaniteklə bəni görmürəm, görmürəm!

77.

Qoydun gözəlrimi üzünə hərşeyə,
Sənəmdə ürəyim sənə oldun, afət!

Sən yetişməsin deyil bir yana,
Kəsdən nəfəsimi, qalmaqal təqət.

Kimi yaralasan nazü qəmənlə,
Ona əlac olmaz, qopsa qiyamət.

Sən üzüb, aldıqca canımı əldən,
Yandım, söndürmədin, ey bəniyə!

Özün nəcət vermək istədin qəmənlə,
İpi yan yolda doğradın, fəqət!

Məni Məcnun edib, sonra qaçırsan,
Bəlkə sərxoşsan, ey fəriştə surət?

Göy qaldırırsa vüsəlin məni,
Alçaldır başımı ayrılıq, möhnət.

Şadlıq qədimini genişçə at sən,
Biz dərdi-eşqinlə tutaq ünsüyyət.

Məni dəyişsə də hicran əzabı,
Necəsən, saxlaram səni məmanət.

Özünü sevənsən, xudbinsən, gözəl!
Yoxdur Xaqanidə ancaq bu xislət.

78.

Yar ləndən nə haldayam, eşitmədin, ey dost, məğr?
Qəmi məni öldürsə də, incimədim bir tük qədr.

Yar eşqində özüm gəlmir nə fəis çəkib, söz açmağa,
O cananın sevdasında çəkdi başım nəllər, nəllər...

Ey göyərçin, yetir yara heç olmasa bu naməmi,
Pərvaz elə, yanına uç, gətir mənə cavab, xəbərlər.

Simürğdən soraq tutan bu göyərçin könlümə bax!
Ürəyimdə dərdi gör ki, yenə yardan vüsəl dilər.

Aman, uçma heç bir zaman özgə bürclər üzərindən,
Xoşdur, mənim evim-bürçün, qapım-çölün olsa gəhr.

Qafıl uçma, göyərçinim, birdən mənim düşmənlərin,
Yolun üstə şahin kimi qalxıb, səni şikar edərlər.

Ayağına qızıl rəngli surətimi bağlaram ki,
Qumrov bilib, dəyməyələr, qayıdasan sən birtəhər*.

Xaqaninin qəlbə onun arzusuyla dən-dən oldu,
İstəmədi məni yarım heç də yarım arpa qədr.

79.

Nə ilim çatdı sənə, nə qismət oldu vüsal,
Nə də o camalını tərifi qadir xəyal.

Bu yazıq gözümləni bircə dəfə görəndə,
O bircə nəzərdən də qopdu min cür qilü qal.

Çoxdandır hicrindəyəm, odur, qəlbim sınıqdır,
Nə bir salam göndərdin, nə məndən sordun əhval.

Əl çatmayır vəslinə, buna görürdün, canım.
Dodağımdan keçərək, başımdan aşdı dərhal.

Məlamət kamanından atılan hər ox, budur,
Dəlib keçdi sənəmdən, qəlbimə verdi zaval.

Lakin, yenə qaneyim uzaqdan baxmağına,
Mənim də ruzum buymuş fəlakətlərdən, ehtimal.

Qapından ayrılmağa könül razı olmayır,
Xaqaninin öz qəlbə bu işi sanır mahal.

80.

Qanadları kəsilmiş bir quşam məni, a canan!
Başı kəsik şam kimi qarşıdayam hər zaman.

Rəqibimin yanında məni üzünə baxmıram,
Qorxuram ziyan dəyə sənə bu bəddaxışdan.

Vəfasızlıq qılıncın kəsir min-min başları,
Aşıqları edirsən bir-bir qanına qəltan.

Döyüşünün kamanı oxuyla can alantək,
Sən də oxunla mənim ürəyimdən vurursan.

Bağlayantı k qırırsan sən mən hənbbət əhdini,
Söylə, belə olarmı sevgidə əhdü peyman?

Yazıq canım xəyalın, vüsalın aləmində,
Mən qorxulu mənzili keçir bir-bir durmadan.

Üzənginin altında, gör bir, neçə ürək var,
Gör, təninin yanına tökülüb neçə qurban.

Xaqani yar eşqində zəncirləri qırdisa,
Yenə qaldı mələmət hələqə sində pərişan.

81.

Gör, haraya göndərirəm mən səni, ey badi-səhər,
Get, o vəfa günəşinə tez yaxınlaş sən birtəhər.

Ağzı bağlı bu naməni yetir sən o mehribana,
Ancaq hara getdiyini heç bir kəsə vermə xəbər.

O ünsiyyət aləmində n gələn səfa cəlvəsisən,
Yenə gedib, o ünsiyyət aləminə eylə səfər...

Elciliyə layiq bilib, göndərirəm səni, lakin,
Qızıldan bir don geyərək, buludlardan eylə həzər.

Həva-həvə öz əli dəyün vurmuş can telimə,
Göndərirəm səni, açsın dəyünümü o füsungər.

Bir an belə dayanmadan, kecib gedir ömür, aman,
Yubanmadan, təcili get, ona söylə: - A simbər.

Xaqaninin qəlbindəki nəhayətsiz dərdü qəm,
Dərman verib, olar elə, özün ona yetir nəzər!

82.

Asimani bir bələdir sındı olan məhəbbət,
Həmişlik bir həyatdır sənin vüsəlin, ılbət.

Şöv kimi saçlarının sayındı ürəyim,
Fələklərin nuru ilə qonşu oldu, nəhayət.

Ürəyimi əsir etdi saçlarının kəməndi,
Mən də bunu gözə yirdim saçlarından, həqiqət.

Bu aşkardır, Günəş kimi işıq saçan qələbimi,
Qara zülfün sayındı gizlətmisən, ey afit!

Hərçənd ki, odu pulsuz verərlər hər məkəndə,
Eşqin odu havasına can verirəm mən hər vaxt.

Fələk özü gözətcidir kuyunun astanında,
O qoymaz ki, varlığına düşsün zərər, xəsarət.

Könülləri qətişdir, könül qətiş tirmək,
Ta qədimdən gözəllər olmuş ülvə bir adət.

Xaqaninin hər kəlməsi sənə sayındı, dilbər,
Xəzinəyi bərabərdir, az deyildir bu qiymət.

83.

Məhəbbət bir bələdir ki, yoxdur onun dərməni,
Aşiq canı tərki etsə də, ata bilməz cananı.

Məhəbbətin zəncirinə bağlanandan, hər gecə,
Salar zülfü halqasına qələbimdə ki halqanı.

Dedi: - Uzun ömür lazım, yetişsən vətənim,
Məmnun etdi məni, ancaq, bu qədər ömür hanı?

İndi necə bel bağlayım o dildarın əhdin?
Ömür gödək, fəlsəfə yinsə yoxdur bizə ehsanı.

Onun hiddət yüklərini çəkə bilmir bu könlüm,
Yoxdur belə yük çəkəməyə gücümüzün imkanı.

Onun bəla kamanının yayı bıkar qalıbdır,
Ürəyimin sağ yeri yox, yaralaya peykani.

Dünya bina olan gündən o dilbərin həsnünün,
Bərabəri yoxdur əsla, gələcənin bütün dünyanı.

Özü mənə rüsvay edib, özü mənə deyir ki:
- Ey Xaqani, sus ki, deyil şikayətin zamanı.

84.

Arzum canan vüsəlidir, bilmərdim kimdir ağyar,
Mən xəzini üstündəyim, ilandan nə qorxum var?

Yar fikrincə, mənə səbrim arpadan da kiçikdir,
Qızıl arpa dəni siyəm, neylər mənə alovlar?

Bilə gər, eşqi ilə sənə şən-şən olubdur,
Bir tük qədr rəhm eyləməz mənə yenə o dildar.

O buğdayı, nazlı gözəl mənə nəzər salarsa,
Qiyəti bir arpa olan canı edərdim nisar...

Ləbləriyin çıxsa gər can dişimin dibindən,
Peşəş bilmə, vətəndə bircə busə versə yar.

Eşqi çəksə mənə dara, ya ki, salsa darğaya,
Ürəyim qorxu salmaz nə o darğa, nə o dar.

Xaqaninin ürəyinə mənə bəbbətin xəncəri,
Sancılsa da, başdan keçər, eşqini etməz inkar.

85.

Müşk oxşar saçlarından meh rrmğan göndr biz!
Başı bağlı bir tükünü, yar, h vadan göndr biz!

Canımızın b dilik havadarı - dodağından,
Şrbt içirt, bir öpüş d özün ehsan göndr biz!

Bilirsın ki, bizik snin h m vurğunun, h m qurbanın,
Bir gün yaşa bizim üçün, vslin can göndr biz!

O zulfündn bir tükü al, biz yazığı bndin sal,
Qan bahası qnd oğurla dodağından, göndr biz!

Gəl, üzündn aç örtüyü, gözlrimiz işıqlansın,
Günş batsa, sn işığı camalından göndr biz!

Gah yuxuda yetir biz vüsəlinin pğamını,
Gah da vfa salamını sn sbadan göndr biz!

Xaqaniy h r an yetr min d rdu q m hsr tind,
O min d rddn biri üçün, rhm et, d rman göndr biz!

Sn bunların heç birini etmsn d, insafa gəl,
Heç olmazsa, o q lbi ki, aparmışsan, göndr biz!

86.

Süs n iyli, at qürurlu, "snsn" dey n türk nigar,
Hrdn n z r salar, ancaq, yaxın g l m z o dildar.

M n d rdimdn diş yir m öz limin dalını,
Ki, üzümü görm m kçin ayağına baxır yar.

Göz lrin adtidir dostluq il içr qan,
Dost olmadan içdi m nim al qanımlı o qddar.

Ah çəkilməkdən dilim tükə döndü, tüküm dil açdı,
Öldürdü, bir tükümü də incitmədi fusünkar.

Qaqim, qunduz camallı yar gözəl Bolğar türküdür*,
Kamanını çəkmyən də mənə yoxdur iqtidar.

Könül verdi qanmazlara, çıxdı mənəlim ləlimdən,
Göyərmiş diz qapağında ləlimin izi var.

Arzu etdim mən vəslinin tənərin duyum, yar dedi:
O Xaqani kimdir, mənə vüsəlimdən pay umar?

87.

Parlaq üzü qarşısında yox Aya mənə qoyan,
Zülfü tənərdən saçdığından tapılmadı müşk alan.

Zülfü ilə camalının vəslə tutcaq dünyanı,
Küfr ilə din kimi yası düşdü bütün rəvəcdən.

Sındırıldı tövbə, səlib boyunlardan asıldı,
Hər yerdə ki, söhbət düşdü o mey rəngli dodaqdan.

Eşq odundan abrisını xilas etsə bir aşiq,
Mən deyiləm o bir nəfər, biabıram mən, aman!

Xəbətdən bəddə mənəbbətə alçaqların boyuna,
Vallah, mənə papaqlıq da qalmadı o parçadan.

Namərdlər gül payladı bağçasından mənəbbət,
Mənə, həttə, o vermədi gözümlə üçün bir tikan.

Onun cövrü cəfasına alışıbdır Xaqani,
Nə etməli, vəfa izi silinmişdir dünyadan.

88.

Sənin eşqin xırda-xırda nəfəsimi kəsdi, yar!
Öz ahımla öz sinəmdə açdı dərin yaralar.

Eşqin ilə gizli bir ah saxlayırdım ürəkdə,
O ah qalxıb boğazıma, mənə qəhərlə boğar.

Eşqin salıb canıma od, mənə dedin: - Ağlama!
Sızıldayan oddur, ancaq eşqin mənə qınayar.

Öldürərək öz-özünü könül sənin qəmində,
İndi mənə yaxalayıb deyər: - Sən sənin günahkar.

Eşq istər ki, lalə kimi çıxım tamam qabıqdan,
Qızıl gültək, göynəyimdə tutmaq istərkən qərar.

Dedim: - Səbir əlacıdır Xaqaninin dərdinə?
Bunu mənə eyib tutdu eşqə vəqif olanlar.

89.

Gəl, gəl, sakit olsun bir dəm tufanları gözümdən,
Yollarına inci səpsin müjganları gözümdən.

Tozlu yollar keçərək, gəl, gözümdə üstün yerin var,
Yusun ayaq tozlarını ümmanları gözümdən.

Ürəyimin yanğısını göz qanımla yatarsan,
Onu yenə odlandırar vulkanları gözümdən.

Camalının nəqşəsini gözlərimlə çəkmişəm,
İndi cənnət nəqşi saxlar mərcanları gözümdən.

Gah eşqimin qollarıyla qucaqlaram səni mən,
Gah da axar damarımdan al qanları gözümdən.

Gəlsən qəhər ölən zaman Xaqaninin üstünə,
Bu gəlişin olacaqdır dərmanları gözümdən!

90.

Vəsfın dildən-dilə düşdü, aşiq olduq camalına,
Gül üzündən xəbərlər tutub, düşdü könül xəyalına.

Sən ciyəri yananları xamsıllı vür etmə, gözəl,
Yanmağa bizdə var həvəs, çatmaq üçün vüsalına.

Vüsalından məhrumuqsa, təccüblü deyildir bu,
Həmişə bizdə ləyaqət ki, məhrəm olaq camalına.

Qorq olmuşuq məhəbbət, təşnəsiyik vüsalının,
Arzusudur qəlbimizin: çatmaq o xəttə xalına.

Rədd etmə, gəl, qəbul elə mənim bu quru canımı,
Sən qurudub aşıqları, salıbsan bir ney halına.

Bizim qırıq könlümüzə hazır durur yerin sən,
Sən bir gülsən, biz güldənmişlərin o xoş nihalına.

Xidmət üçün hüsurunda dayanmışıq hər bir zaman,
Sən bir bayram axşamısan, biz oxşarıq hilalına.

Baş ağrısı olar, dey, sənə salam vermirik biz,
Bəis olmaq istəmirik bir an dərdü məlalına.

Vücudumuz başdan-başa olub göz-göz, baxır sənə,
Nərdə zəritək oynat bizi, həmişə sən cəlalına.

Bu Xaqani deyir: heç də yəmən də vücudumuz,
Bu bəsdir ki, bir tikəniq güllər açan kamalına.

91.

Qismət olarmı vəslin bir gecə, ey dilərim?
Nakam olan cahanda mümkünmüdür ala kam?

Cuş gəllər məhəbbət, qəlbə düşər təlatüm,
Şöhlə çəkərsən atış, qalmaq olarmı aram?

Can yad edib ləbini, ey kaş, etməyi ydi,
Öylə şikar deyil, o ləblər bizə ola ram.

Şövgü odunda yandım, bəlkə o püxtələşsin,
Meysiz həvəs qazanı qızmaz, həvəs qalar xam.

Xaqani, yar yoxsa, səbrin nəyi gərkdir?
Bu dövləti tapınca ıyyam lazım, ıyyam.

Eşq oduna yanmasan düşməz adın dillər,
Dağlanıb odlananda, adın çıxar, vüsəlləm.

92.

Biz qəmə öyrənmişik, ey dost, göndər qəm bizə,
Qüssədən bir töhfə olsa, yolla sən hər dəm bizə.

Yırt libası ınımızdı, evmizi döndər gül,
Xələtin dərdü qəm olsun, peşəşin - mətəm bizə.

Yad edərkən bizləri, göz gəzdir öz ətrafına,
Göz yaşı tapsan, unutma, göndər ondan hələm bizə.

Xəstədir canım, xeyalın dərdimin dərmanıdır,
Hicrinin bimarıyıq, ver vəslini məlhəm bizə.

Çəkmişin zəncir zülffinlə sən itmiş Yusifi,
Halqalanmış zülffinün sirrini aç kəm-kəm bizə.

Bax, sən zülffin aparmışsa Süleyman xəttin,
Qoy o qalsın, öz ləbindən yolla bir xəttim bizə.

Sığmayır Xaqani bu dünyaya qüssəndən sən,
Qəmənin ilə öldür, olsun məskən ol aləm bizə.

93.

Nə etmişəm ki, mənə qəm tapdağı edibdən?
Nə xəta işlədim ki, cəfa kam aldı məndən?

İncimədim, qəlbim vurdun cəfa tikanı,
Zərif gül yarpağıtk söz dedim, incidin sən.

Kirpiyinin ucuyla qəlmzənin çağı-dı mənə,
Qanıma içdi, dedi: - Get, get, layiq deyilsən!

Çataram şux qəlmzənin haqqına mənə ki sənə,
Namərdlikdən deyildir, mərdliyimdəndir, bilsən.

Yolda rastlaşanda biz,salam verirəm sənə,
Acıqla cavabında "ləyk" deyib keçirsən.

Yandırdın yaş-qurumu soyuq cavabla mənə,
Kim görübdür bu qədr soyuq atış törədən?

Demə ki, Xaqaniyə daha nə etmək olar?
Nə etməliydin, etdin, mənə əsirgəmədən.

94.

Bu hüsnünün sədası fəth edər asımanı,
Eşqinin şahı alar, ey büt, iki cahanı.

Kəmənd etsə özünü adətincə saçların,
Tutar quşu havada, göydə məhi-tabanı.

Sənin üzün bir aydır gözəlliyin göyündə,
Doğan zaman üffiqdən, bəndə salar bu canı.

Hicrin bütün aləmi salmış qəm ayağına,
Nədən vəslin ol tutub, yox etməz bu bəllanı?

Əgər tezliklə hicran ayaq çəksə ortadan,
Vüsalının əlləri məhv edər hər cəfani.

Bilmirsən, xoş xasiyyətdəndir, mən də bilmirəm,
Ancaq, gözəl nigarsan, bunu bilir Xaqani!

QİTİ Lİ R

1.

Sən qiymətli gövhər ikən, qəvvas kimi baş vurub,
Tapdın təbin dərjasından daha qiymətli gövhər*.

Xaqaninin başı bağlı qoyduğu xəzinin
Tilsimini açmaq bircə sənə oldu müyəsşər.

Heyrətdəyəm ki, ilhamın zərlərini atarkən,
Necə oldu, öz beşinlə beş atdın, ey füsunkər?!*

2.

Şahların sarayı bir dənizdir ki,
Orada sədəf yox, yüz min nəhəng var.

Arzu gəlmisini salmaz heç zaman,
Bu coşğun deryaya, ağılı olanlar.

Bir inci verməz də, can almaq üçün,
Hər dəqiqə sənə min oyun tutar.

Könül, gəl, sən ağlın pənahında ol,
Ki, ağıl tamahın boynunu vurar.

Bir tikə çörəyi, suya qane ol,
Nə sərvət, nə mənsəb, nə ağa axtar!

3.

Ey Xaqani, sən şahların xidmətində uzaqlaş,
Ki, yaxanı qurtarasan siyasət damğasından.

Şərab dolu qədəh kimi gəzmə şahlar əlində sən,
Bağrın olar qan dənizi, kirli sükut tullanarsan.

Yaxınlaşıb, uzaqlaşsan, Günəş bilib onları, bil,
Ay kimi, gah bədr olsan da, tez incəlib yox olarsan.

Bənətin uddu tək bir gecənin müddətində,
Hey yüksəlib alçalarsan, qəbul və rədd olan zaman.

4.

Kimse söz atdı ki, Xaqani artıq,
Yaraşmır saraya, böyük xaqana.

Bəli, doğru dedi, su daşımaqçün,
Layiq olmamışdır div Süleymana*.

Saraydan ziyət görmüşəm, bir də,
Geniş qəlbim sığmaz o dar zindana.

5.

Xaqani, dövlətin ağacındakı,
Şaxdənin bar dərrib yeməy dəyməz.

Dünyanı bu yağlı, şirin loğması,
Ona sər edilən məy dəyməz.

Şahların əlində sədəqə almaq,
Onlara mədhiyyə deməy dəyməz.

6.

Dövlət yeni, padşah yeni, vətəri də yenidir,
Yeni şahə vətəriylə qiymət verər adamlar.

Məndən şahın vətərinə yetir bu bir sözü sən,
Aqıl olan bu bir sözü qulağında saxlayar.

Elə etmə xalq desin: heyif göhnə vətərdən,
Dələtlə rəftar elə, adın qalsın yadigar.

7.

Var-dövlət istədim dünyada, ancaq,
Onu alçaqlardan qəbul etmədim.

Mən çox istəyirdim, vermədi dövrən,
Az verdi, mən "gərək deyildir" dedim.

9.

Gecə göç əzmi ilə ayrılarda Şirvandan,
Təssüf eylədi qəlbim, ciyərlə alovlandı,

Yanıb fəraq oduna, mən Arazla uzlaşdım,
Araz görüb halımı od tutub, o da yandı.

Ahım kimi iti axdı, qənim kimi coşdu,
Xüruş gəlidi könütlək, kədərlə çalxandı.

10.

Xəlifə deyir ki, dəbirim olsun,
Məqamın əlimlə göylərə qalxar.

Dəbirəm, doğrudur, yazım misilsiz,
Lakin, baş əymərim bu işə, zinhar.

Bir d bir olmaqla n  fəxr edim ki,
V zirlik mənimçün deyil iftixar.

Mən bir Günəş ikən, ulduz olmaram,
Borc papaq qoymaqda n  məziyyət var?

11.

Soruşdun ki, ürəyində rəğbət yoxdur  ahlara?
Bəli, yoxdur sultanlara r  b tim z rr  qəddər.

Rey valisi qoymadısa Xorasana gedim mən,
Nə eybi var, bundan m n  yeti m z heç bir zərər.

Lakin, bu gün heç kəsə də verməsəydi icazə,
G r k m n  ba qalardan fərq qoyaydı o sərvər.

Mən gedirəm Xorasanda alimlərin yanına,
  im yoxdur oradakı  mir rl , müxtəsər.

12.

Xaqani, sən bilik x zin sis n,
Bəs n dd n cahill r qazanır hörmət?

Arslana verdir r  ahlı  rütbəsi,
Bəs n dd n p l ng  yetişdi xələt?

Balı ın b dd ni g m    doldu,
S dd f da   cind  çəkdi əziyyət.

13.

Hicrətin beş yüz ili dövri-kəmal olmuş y q n,
Ondan əvvəl beş yüz il olmuş bizə dövri-m hal.

Xalq bir səslə deyir: Xaqanit k bir şairi,
Do mamı  ilk beş yüz il, adlansa da dövri-kəmal.

14.

Mən o Xaqaniyəm ki, bu dünyanı,
Gözəl dərək etmişəm fərasətimlə.

Mən mərdi, namərdi bir məhək kimi,
Tanıtım dünyaya öz qüdrətimlə.

Nakəsən görmədim mən bir yaxşılıq,
Yoxladım mən bunu sədaqətimlə.

Pislərin ləndən yaxşılıq gəlməz,
Mən pislik etmərim öz hümmətimlə.

15.

Gənclik bir qızıldır, ömrün ləndən,
Düşərk torpağa, yox oldu birdən.

Tapmaq həvəsini həmin qızılı,
Torpağı yuyuram göz yaşım ilə mən.

16.

Xaqani dərddir arvad ləndən,
Bu aləm bir dərddi könül dəyməz.

Qürbətə bir arvad aldı ki, onun,
Yüz nazı bir anlıq müşkül dəyməz.

Birinci arvada dəyməz sonrakı,
Yüz qarğa bir gözəl bülbul dəyməz.

Dünyaya dəyən torpağa döndü,
Birini aldı ki, heç gül dəyməz.

17.

Kərimləri medh edirəm, nə üçün də etməyim?
Xəsisləri həcv etməyi sevməmişəm heç zaman.

Mənim bütün divanımda ikicə həcv yoxdur,
Axtar behişt gülzarını, tapa bilməzsən tikan.

18.

Xaqanidən yuxanda oturdunsa, nə olar,
Nə bu sənə bir hünərdir, nə də Xaqaniyə ar.

Çünkü, göydə qara üzlü, pis məmullü Zühəl də,
Xoş sifətli Müştərinin üstündə tutmuş qərar*.

Harada ki, su neft ilə birləşərsən, qaydadır,
Aşağıda su yerləşər, yuxarıya neft qalxar.

Görmədinmi, xırmanda da döyüm vaxtı həmişə,
Ağır dənələr alta yatar, boş saman üstə çıxar.

19.

Dedin ki, heç kəsə baş əymə əsla,
Çünkü, mənə doğuldun bu dünyada sən,

Doğrudur, bu şadlıq gülüstanında,
Gül açdım qocalar duasıyla mən.

Mənim yol göstərdi, kəmələ yetdim,
Öyrətdi o mənə çoxlu elmü fəni.

Öləndə söylədi: - Görüm, desinlər,
Şərqin də, qərbin də məfəzlə sənə.

20.

Rahatlıq axtarma sən, ey Xaqani!
Axtarsan hər yeri, tapa bilməzsən.

İflasa uğramış dünya evində,
Kimiya iksiri tapa bilməzsən.

21.

Ey Xaqani, başına kül, öz qanına qırmıq ol, ağla,
Səni torpaq üzərindənin qaldıran mərd torpaq oldu.

Sən minlə tanınmısan, atan vəfat edən kimi,
Min səni aralığa çıxardaraq dayaq oldu.

22.

Dosta yaxşılıq olmuş zəl gündən niyyətim,
Dost dostuna həmişə olmalı yaxşı sirdaş.

Dostum pislik etsən, mən xoşdur, qoy etsin,
Ah, mənə pisliyim də xoş olaydı ona kaş!

23.

Hər gec göylərin yüksək qatına,
Xaqaninin ahı qalxıb, ucalar.

Doğmuşsa ruzigar onu, yenə də,
Sındırır qəlbini yenə ruzigar.

Şüşə yaransa da daş parçasından,
Lakin daş şüşəni asan parçalar.

24.

Qorxum budur, aləm düşər səls,
Qəlbim sənə paybənd olarsa.

Canan! Çatılar xudaya, şəksiz,
Zülfündən gəlir kəmənd olarsa.

25.

Ey Xaqani, Bağdadda gəzmə vətənlə insan,
Saxtakarlar yurdunda vətənlə düşməz.

Axıtsalar Dövlətlik insanların qanını,
Bağdadlının gözündən üzünə gillə düşməz.

26.

Yoxdur bir şey dünyada nadir olsun vətənlə fadan,
Hər adamın vücudu az olub kimiyaadan.

Simurğ kimi, aləmdə dostun ancaq adı var,
Yox, Simurğ tez tapılar sədaqətli aşnadan.

27.

Ey daldat bağçası Bağdad, əhsən, mərhəbə,
Dövrün dövr eyləyir səyyarlıq, çərxifillik.

Ah, gözəldir dağların, göy bağların, şadsan müdam,
Həşmətin dörd göy deyil, səkkiz behişt olsun görək.

Hər cür rəngin, iyin var, hər cür xasiyyətin,
Heyf, yoxdur sənə mərdlik, bir də ki, həssas ürək.

28.

Xaqani! Zəman pis zəmandır,
Pislərin yaxşılıq gəlməz əlində.

Pislərdən yaxşılıq umma, razı ol,
Qorx ki, yaxşılardan pislik görəsən.

29.

Deyək ki, qəlbimiz təmiz deyildir,
Adımız təmizdir axı dünyada.

Kobud bir axmaqla bəhs edəndə mən,
Susub hörmət etdim bu təmiz ada.

Dünyada əcəyib şeylər çox olar,
Bəzən qurşun verir almazı bada.

30.

Xaqaninin bu dünyada dörd şey gəlir xoşuna:
Gəl, bu dördü əldən vermə, yaxşı dostsan gəl sən.

Kasıblara kömək etmək, sirri möhkəm saxlamaq,
Badı içib, sərxoş yarın öpmək şirin ləbindən.

31.

Sən bir ilan sifətlisən, daim şəkər yeyirsən,
Xaqani bir tuti ikən, yedikləri zəhərdir.

Bax fəlin bəxşişin, zəmanın zülmün,
Kim ki, torpaq yeməlidir, yediyi neşəkərdir.

Xaqaniyəm, bu dünyada qəlbim elə safdır ki,
Mən pislik edəndə də verirəm xoş mükafat.

Nacinsların dillərindən zərər çəkdiyim dərmdə -
Allahımdan gözəl yirəmənin yaxşılıq, iltifat.

Demirəm ki, ey allahım, sən onlara bəla ver,
Deyirəm: ver məni düşmənin bəlasından sən nicat!

32.

Əgər sən bilməsən, Ütarid bilir yəqin,
Mən kiməm, qələməmdəni kimi bir qüvvət var*.

Mən il gərkdir ta ki, hünər gülüstənində,
Biliyin budağında gül mənimtək verə bar.

Hər əsr, hər dövrdə mənim mislim tapılmaz,
Bir də şair Xaqani yetirməz bu ruzigar!

33.

Kasıb rahat yaşayanda, əzab çəkər varlılar,
Dəmk, ağır sahibləri axtarmazlar var, dövlət.

Dövlət bənzər al şərəbə, az içdinmi, ruh verər,
Çox düşərsən, ağır pozar, yaradar mən fəlakət.

34.

Çoxdan vardı ürəyimdə Xorasanın arzusu,
Reydən ikən arzuldım: yerim olsun Xorasan.

Rey valisi kəsdi mənim diləyimin yolunu,
Bəndə saldı istəyimi, etdi məni pərişan.

Çəlaləddin! Mən bu addan çox şikayət edərdim,
Nə edim ki, utanıram öz xeyirxah oğlundan.

O çox fəsad törətmişdir, ocaqları dağıtmış,
Keyri de o, qələbim kimi məhv etmişdir hər zaman,

35.

Sən fəqir bircə dirhəm verərəkən, ey Xaqani,
və zində iki behişt istəyirsən xudadan.

Belə isə, verdiyin kərəm dedin nə üçün?
Bu ki, aydın bir riyadır, kərəm olmaz riyadan.

Buna necə kərəm demək olar ki, sən bir pula,
Behişt almaq istəyirsən və zində səmadan.

Sən bir verib, haqqdan iki tələb edən zamanlar,
Aç gözünü, bir fərqəndir öz rıyanı səxadan!

Bilirsənmə kərəm nədir: harda gəldə gördünsə,
Var-yoxunu verib, bir şey ummayasan gəldadan.

36.

Ey Xaqani, pay ummaqda getdi abırın, həyan,
Bəsdir, alma bircə loğma bir kimsədən heç zaman.

Xəstələnmiş ürəyinə dava-dərman istəmə,
Dər artırır, çünki, ona ediləndə bir dərman.

Bu qaydadır: sənə şeyin qədri sonra bilinər,
Sınıq qələbə təsəlli ver, bunu yaxşı anla, qan!

Sən dəvənin boynundakı qızillara baxma çox,
Qan bahasın dolandırır öz boyununda o heyvan.

Zəni edək, lap dəvə boynu oldu qızıl mədəni,
Nə mənfəət görür o bəsgəzdirdiyi qızıldan?

37.

O qarayınızdır, mən ağ saçlıyam.
Belə qaldırıq fərqi aradan:

Qara rəng vururam mən ağ saçıma,
O qara üzünə sürtür ağ kirşan.

38.

Xaqani Xaqanla oturan zaman,
Yeri axırncı cərgədə olar.

Neçə ki, birinci hərf ikən "əlif",
Birləşəndə tutar axırda qərar.

39.

Xaqani çəkildi üzlətin evinə,
Bu ev çox yaxşıdır şah sarayından.

Qənaət içkisi ruzisi oldu,
Budur zəhmətli sulu və abi-heyvan.

Ruziyçün qəmə çəkməz bacardıqca o,
Ruzinin qesydinə qalır yaradan.

Yaşamaq ruzilə mümkünsə gər,
Ruzi də tətlə yetişər hər an.

Xaqani istəməz ruzi kimsədən,
Allah ruzisini verir firavan.

Süleyman vermədi yem qarıncaya,
Möhtacdır ruziyə çünki Süleyman.

40.

Cəfədir, etmə mən sən bele xitab soyuq,
Nə vətəndə k verəcəksən mən cavab soyuq?

Soyuq cavab, yəqin ki, ürək şəfəsi deyil,
Sağaltmaz heç mənəzi olsa, gər güləb soyuq.

41.

Bir cücəni sürət ilə qovlayırdı bir uşaq,
Dedi, onu öldürməkdir ovlamaqdan məqsədi.

Ey Xaqani, bizi də o cücə kimi ruzigar,
Qovar, qovar, öldürməkdir onun hər an məqsədi.

42.

Qoşub şəhvət ardınca, ömrümü bada vermə,
Onsuz da həyatını bada verir bu fəlak.

Bir canın varsa hərgah, can alanın ikidir:
Biri can alan dünya, biri can alan məlak.

43.

Xaqani, üç şeydən gözəl, de, nə var:
Cavanlıq, rahatlıq, bir də güzəran.

Sən ki, hər üçü varındır, şükr et,
Onları bir yerdə tapmaz hər insan.

44.

Olsaydı Fərhadin qeyri təgər,
Qoymazdı Şirin baxsın hər ötən.

Namussuz, yarını nəqş etdi daşa,
Qələbinin lövhinə nəqş etməliyəm.

45.

İnanmazdım ki, dağ dağa qovuşar,
Qovuşar adamlar, mülşhur müsəl var.

Dağ cismim möhnət dağı qovuşdu,
Bəs neçin, de, mündən qaçır adamlar?

46.

Bilikli olmağın zərərdir sən,
Gücsüzlük qüdrətdir, hünərdir sən.

Biliyin cövhəri biliksizlikdir,
Xaqani, "bilmirəm" siperdir sən.

47.

Əgər səndən aşağıda oturmuşsa Xaqani,
Zənni etmə ki, sən sədrsən, o isə kəməqədrdir.

Cah-cəlalı bu məclis bir dairədə qurulmuş,
Dairənin hər yerində kim otursa, sədrdir.

48.

Rütbəm mənim hümmətimə uyğun deyil əzəldən,
Hümmətim də razı deyil rütbəsindən sərasər.

Xudavənda, bu uyğunsuz iş necə dözümlən?
Axı neçin uyğun gəlmir taleyimə bu işlər?

Ya rütbəmi hümmətimə görə qaldır sən, ya da,
Hümmətimi rütbəm qəddər alçalt, olsun bərabər.

49.

Sən qara torpağa su versən gəlir,
Bir il də gül açar qarşında bostan.

Sən torpağınam, lütfün su ver,
Yüz cür gül açım qarşında hər an.

50.

Ona on qızıldır doğru sözlərim,
Qızıla bürünmüş olmasam da mən.

Nə zərər, zubini düz atsa bir türk,
Çox da o, deyilməli deyil zəldən.

51.

Ey Xaqani, kim yeridə yamsılasa səni, bil,
Qarğadır o, qarğa səkməz kəklik kimi heç zaman.

Çox uşaq da arzular ki, zər tərzi düzəltsin,
Narınc alıb, göz düzəldər tərziyə qabıqdan,

Bənzsən də ilanotu görünüşünə ilana,
Biri dosta dərman olar, o birisi alar can.

52.

Mən ki Xaqaniyəm, iki cahandan,
Nə yaxşı, nə yaman bir şey istəməm,

İstəyim dünyada tək azadlıqdır,
Allahım əvf etsin, behişt istəməm.

55.

Qürbətə ürəkdən nalı edər səm,
Bu nalı olacaq səhhətə mən.

Qızıdırma içində şərbət düzəltmə,
Göz yaşım olacaq şərbətətim mənim.

Qurumuş beynimi işə salarsam,
Dördü qəlm olacaq qismətim mənim.

54.

Eşşəyini hər kim salsa çirkabına şəhvət,
Ömür atı cilovunu qırıb qaçar durmadan.

Şəhvət yolu bəlalıdır, unutma bu sözümü,
Söndürər can atışını şəhvət suyu hər zaman.

55.

Mənim pisliyimi danışmış xacə,
Onun pisliyini demərim, inan!

O, məni pisləyir on cür, lakin,
On cür təriflərim onu hər zaman.

Nə desəm, min dəfə artıqdır xacə,
Nə desəm, min dəfə artıqam ondan.

56.

Ey Xaqani, könül vermə gücü artan dostuna,
Düşməndən də zərər görsən, qüesslənmə-heç zaman.

Allahdandır yaxşı-yaxşı nə baş versə dünyada,
Buna gör dost-düşməndən olma heç vaxt bədgüman.

Allah özü nəzər salsa sənin güzəranına,
Nə düşməndən xovf et, nə də kömək gözlə dostlardan!

Bir dostuna arxalanıb, işə necə vermə heç,
Bu dost bir gün düşmənin olub, sən vurar çox ziyan.

Düşmənin dən kinli olub, zərər vurma ona sən,
Dönüb bir gün dost olarsa, halın olar pərişan.

Dostun sənin hünərini tərifi sən, nə eybi,
Ancaq düşmənin eyib tutsa, artar hünərin, inan!

Çünki, ondan qorxub, daim çalışarsan cəhd il,
Dostun isə tərifi dən boş təkbəbür taparsan.

Demək, düşmənin tənəsinin mənasında dostluq var,
Kəmalə tez çatmaq üçün sənə olar nərdivan.

Belə isə, uzaq düşmənin yaxın dosta çevrilər,
Dostunsa öz tərifi kəsillər sənə düşman.

Kimə dostluq etsən, ona həddən artıq bağlanma.
Düşməndən də qafil olma ki, xəttər düşər can.

Sözünərimi gər qəbul etmə yirsə şüurun,
Onda bil ki, şüurunda vardır böyük bir nöqsan.

57.

Kim əldə böyükdən, adlanır imam,
Kim ürək çalarsa, ovçu adlanır.

Xaqani, bilmirəm kim belə dedi:
Kim qılınc vurarsa olar hökmdar.

58.

Hər kimi qudurtsa dövləti, varı,
Axırda rast gələr min fəlakət.

Kül olsun başına elə dövlətin,
Ki, salar sahibin dərdə, möhnət.

Afərin deyərəm o dövlət ki,
Sərf olar həmişə xalqa xidmətli.

Külək səpələrsə göy torpağı,
Yenə də döndərir yerdə neməti.

59.

Yolunda nə əzab çəkərsən, xoşdur,
Səndən ümidimi kəsəmişəm mən.

Layiqəm hər cür təhfinə, nolar,
Gəlib ruh verəsin bədənəmə səni.

60.

Mən dərya könüllü Xaqaniyəm ki,
Buludum Günəşin ildırım çaxar.

Sən də mənim kimi dəbirsən, lakin,
Mən düzəm, sən isə xəbis, riyakar.

Qan tökül qəssab da, cəllad da, ancaq,
Cəlladla qəssabın böyük fərqi var.

61.

Ey Xaqani, nalı etmə belə ürək dərdindən,
Kim görmüşdür nalı ilə şəfa tapsın dərdü qəm?

Zəmanədə xəstələnin bir kəs xoşluq görməmiş,
Hiyləgərlik peşə edən bu zəmanə əhlindən.

62.

Arxında su yoxsa, qorxma, Xaqani,
Güman ki. yenı dı selin gıllı cı k.

Çox da indi halın ağlar keçirsı,
Nıhayıt, ürüyin bir gün gül cı k.

Fıllı k şı fıqlırdın rıng ala-ala,
Qıddinı xıllı tı r bıçıb tik cı k.

Nura qırq edındı Günş alımı,
ı zablı, qaranlıq gecın bit cı k.

63.

Xızın versıllı r mın Xaqaniyı,
Mınim verdiyimdın çox olmaz, inan.

Fıllı k heyran qalmış bu ısrara ki,
Nıllı rı qadirdir bir müdrik insan.

Şahlardan layıq cı aldığını o,
Bıdxaha minıtsiz bağışlar hı r an.

Xaqaninin qılbı bir çırxı bınzı r,
Bu yandan alar, hey verı r o yandan.

64.

Sın yaxşı adamsan, Xaqani, ancaq,
Sın pıslık edir naıhl adamlar.

Onlar yaxşı lı ıyırnır sındın,
Sonra pıslıyını edirlı r tıkrar.

Doğrudur, od ıl sınanar qızıl,
Qaydadır sarımsaq müşkü sınayar.

65.

Şahım, iki cürə narahatam mən:
Könlümdə şübhələr yaşayır qoşa.

Qorxuram xoşuna gəlməyi mədhim,
Ya da mükafatın gəlməyi xoşa.

66.

Fəlak yaxşı bilir: nəzmü nəsrə,
Mənimtək dünyada yoxdur bir nəfər.

Boyanım sudursa, xəyalım oddur,
Odlə su sazişi görülmüş məgər?

Musanın oduyla Xızrın suyunu,
Təbim birləşdirir hər axşam-səhər.

İki divanımda - ərəbcə, farsca,
Yoxdur bircə söyüş, bir həcv, müxtəsər.

67.

"Yar"ı "Mar" hesab et, bəttərdir, çünki,
Marın zəhərindən yarın zəhəri.

Yarlar mar olsalar, biganə xoşdur,
Yarların affı təzər ciyəri.

Xaqani, sən xalqı tərifi dikcə,
Yağdırır başına o bəlaləri.

68.

Xaqani, haqqlısan nalı etməkdə,
Çünki, yoxdur sənənin dostun, aşınan.

Düşmənin torpaqdan sayca artıqdu",
Dostlarınsa azdır kimiyalardan.

69.

Bu bəndən Xaqani üzr istər səndən,
Üzrünü qəbul et sən də, ey xuda!

Ona verdiyini vurma üzünə,
Etdiyi günahı, gəl, salma yada.

Kərim sahibinin barigahında,
Unudulmalıdır təta və xəta.

70.

Şadlıqda – qəflətdən, dərddə - ağıldan,
Çəkinib ömür sür bir həqiqətlə.

Xaqani, uzaqlaş iki rənglidən,
Yaşa ya ağulla, ya da qəflətlə!

71.

İlahi, hər dərdim sənə bəllidir,
Özün əlac eylə mənim dərdimə.

Ya qara baxtımın üzünü ağart,
Ya da qara rəng vur ömür xəttimə!

72.

Bu dünyanın sərvətiyim, təbim mənim rəvandır,
Cənnətin dörd bulağı da axır təbimdən yeksir.

Hümmətimin sayəsində varlanıram həmişə,
Can mülgünü qazmadıqca əldə olmaz bu gövhər.

73.

Mənuçöhr Salaran soruşdu bir gün: -
Dünyada nə yaxşı nədir, ay Salar?

O dedi: - Bu fani aləmdə ancaq,
Müdrək hikmətdir, kərimdə girdar.

74.

Ey Xaqani, yaxşı bax yaradanın sirrinə,
Nəqşində hər dəşin min bir gizli sirr var.

Amandır, heç bir şeyin zatına xor baxma sən,
Orda dilsiz danışan ürək açır çox əsrar.

Hər ürəkdə - bir kəldir, hər qönçədə - bir çiçək,
Onlara nəyi gözlə sən nəzər salma, zinhar!

75.

Kərəmlə vəfanın işığı söndü,
Bu iki cinsdən az de, Xaqani.

Kərəmin ayağı kəsilmişdir, bax,
Vəfa deyilən şey varmıdır? Hani?

Kərəmlə yas saxla, ölüb getdi o,
Odlu mərsiyəylə yad et vəfanı.

76.

Zəmanə əhlindənin göstər, o kimdir
Ki, onu vəfalı hesab edirsən?

Yaxşı bil, vəfalı dost olmaz sənə,
Örtülü qərəzlə dostunam deyən.

Xacı sən desən: - Dostunam sən! –
Cavab ver: - Nə cür dostun olum mən.

Ki, işim yaxşısa yaxınlaşırsan,
Pisləşən zamanda olursan düşmən.

Dost odur, yıxılsam tutub qaldıra,
Halım pis olanda tuta ləlimdən.

Mənimlə dostluq et tam sədaqətli,
Dostluq şərtlərinə riayətli sən.

Məndən baş verərsə bir xəta gər,
Son, onu görsən də, içimləyirəm.

Düşmənin hücum etsə mənim üstüm.
Ona olmayasan məsləhət verən.

77.

Ata köçüb getsə bir gün dünyadan,
Dudimana oğul sahib olacaq.

Əgər şir meşədən köçüb getsə də,
Nərsi meşədən daim qalacaq...

78.

Mən kiçik bir şairəm, susdurulmuş, əzilmiş,
Üz tutub, söz deyirmə qüdrətli bir ustada.

O yüksəlmiş söz ilə həqiqətin fəvqünə,
Mən uca mənəbə ona nəsis olmuş dünyada.

Nə cürətlə, bilmirəm, ona nam yazıram,
Onun yanında kiməm, adım şair olsa da?

Hanı məndə yağmağa hazırlaşan o bulud?
Hanı elə qılınç ki, zəfər çala davada?

Tale mənim t bimi etsə də söz çeşməsi,
Tapmadım qiymət verən,  fsus ki, istedad!

79.

Eşqin  zablarından s n  şikay tim var,
Məni dinə, bağrımı hicran odu yandırar.

Nur qalmadı gözümdə, t kd kco göz yaşları,
G ncliyim eşq odunda yandı mənim, a dostlar!

Kaş gözüm kor olmadan yar  z n  g r ydim,
Kaş ver ydi eşqimin cavabını o dildar.

S ni sevdim, s r nd m, dostlar m ni danladı,
Danlaq m g r aşıqi eşq əlindən qurtarar?

Q d h g t r, mey gətir, dumanlandır başımı,
O şərabdan içirt ki, Günəş kimi nur saçar.

Bu r smdir, deyirlər, duman çəksə Günəşdə,
S rab olan vadil r dəniz kimi parlayar.

80.

Xaqanlığa yaxınsa da mənim əsil n s bim,
Bu məqamın hər cəhəti varsa bütün hesabda,

Söz xaqanı şöhrətini qazanmışam mən  z m,
 limiz  zinət tapıb hər bir kəlmə kitabda.

S zd  m n  tay deyils n, ey m ni inkar edən,
M mk nm d r kainatı gizlətmək bir niqabda?

Yusif kimi s yyarl r  z ngimd  gedərkən,
Dolda m n  yer verməyi şən bilir r, savab da!

81.

Könül, yorma mənı, sakit ol bir az,
Səadət qayğısız, əzabsız olmaz.

Xoşbəxtəm, siz mənı tərifi etməyin,
Mürşüdsüz bir kamil əsər yazılmaz!

82.

Reyi cənnəti görən ac müsafırlar,
İsrafla daraşdı nazü nemət.

Çoxu xəstələndi, təccüblüdür,
Kim bu xəstəliyi yayıb cənnəti?

83.

Təbriz tərfdi Qafın qülləsi,
Könlüm o şəhərdən ayrılmaz bir an.

Tacəddin zamanın Simurğudur ki,
O uca qüllədə salmışdır məkan.

Günəş dövrü vurub gəzdi fəlkədi,
Təbrizdə özünü seçdi aşıyan.

Ordadır Məşriqin şaqraq çeşməsi,
Ordadır Moğribin dənizi - ümman!

84.

Sevgilimə qədəh tutub mey içirdik, nagahan,
O dilbərin dodarından gələn son öpüş aldı.

Müşk bizdən əsirgədi rayihəli rəngimi,
Dan sögüldü, Günəş qızıl don geyinib, ucaldı.

Səba aldı şənəm düşmüş qızıl gülün trini,
O mübarək töhfə ilə sevgilimə yan aldı.

Gül trini duyan kimi, asqıraraq, o məlik
Açdı xumar gözünü, qolun boynuma saldı.

85.

Asud olsaydım gər bir an,
Darül-xilafətdə yazardım divan.

Bardada atılmış bir daş olsam da,
Yüksəyim bu xurma ağaclarından.

Məhbəbbət çağırır Şirvana məni,
Əhdim var onunla, pozmamam, inan!

Bağdadlı dostlarım məni atdılar,
Bilirdim, onlardan çəkərim ziyan.

86.

Paklığıyla nəzərimdə cəlvəndi o afit,
Heyran etdi məni onun dilindəki lətafət.

Dedi: - Dinlə, söhbət açım kəriməndən Hatimin,
Yadda saxla, ən gözəl bir öyüddür bu rəvayət.

Malı yığma, tələf elə özgeçərin xeyrinə,
Sənin üçün böyük qazanc sayılar, bil səxavət.

Gənclər malı onların zəhmətini qazanar,
Gənc adamın xəsisliyi qəm-qüssədir, fəlakət!

87.

Dərdim azalsın dey, qoyun yanıma dərman,
Zənfərmiş ürüyim indi çıxmış aradan.

Sual sual dalınca verirsiniz, nə deyim?
Qızlar dedi: - Halaldır bəhrəli nə pay uman.

Məni Şirvana çəkən adamları deyildir,
Rahatlanır sənsin Şirvanın cismimdə can!

88.

Bağdadın çox yaxşı bal paldası var,
Cənnət nemətidir sanki, bal dadar.

Orada yaşadım, köçüb gedəndə,
Paldayla fal açdım, gəldi: "Qaç, qurtar!"

89.

Zaman keçdi, kamal qaldı gözü yerə dikilmiş,
Utandı ki, köməyin kimsə möhtac deyilmiş.

İl-Möhtədi xəlifənin zamanında, deyirlər,
Xalq içində ixtilafa guya xitam verilmiş.

90.

Məclisləri, məhzləri döndərirmə gülşənə,
Sözüm olmuş göçəriyə, şəhəriyə xəzinə.

Nəzmim, nəsrəm külək kimi xatirimdən qoparaq,
Ölkə gəzir, məsəl olur, düşür ellər dilinə.

Sanki ulduz salxımıdır şerim, mənim əlimə,
Sıxıaraq, xalqa dadlı şərbəb olur hər dənimə.

Zina oğlu zındıqların şərindən doğmasaydı,
Qəza əsir salardımı onu quduz düşməni?

Düz qatarsam sözlərim insanların hiylə,
Böyük izzət, sonsuz şöhrət qazandırar bu məni.

Qələməmdir qoşağız, iti Yəmən qılıncı,
Əlim oxşar Said-tül-Qeysin yazan əlini.

91.

Şerin gözəl fikirləri qanadında uçuram,
Üfüqlərdə nur ciləyən ulduzları qucuram.

Sən mətləbi qəsrini qur fəzilətin bağında,
Şer ağacın bar versin ta yüksəlin budağında.

Mətin oldun, səni qəza sıxa bilməz heç zaman,
Hiylə qursa, vura bilməz yerə səni asiman.

Ayağına kölkə salmış yoxsa Simurğ qanadı,
Şərəf olub dünya üçün Cəlil bin-Rafe adı*.

Bilik onda, kərim onda, ağıl, düha ondadır,
Hər kəlmədə şəriyyətin gövhərini yaradır.

Ona yazdım: düşüncələr səni sıxarsa gər,
Sözləri mi dinləyən qəm oduna su səpər.

92.

Başçıları razı salıb, xalqın dadına çatan,
Qoruyacaq bütün xalqı nənə hşətli bələdan.

Sözün düzü, o şöhrətin zirvəsinə çatsa da,
Nə təmənnia, nə diləyim, nə arzum vardır ondan.

Bizə feyzi Allah verib, o da geri qaytarır,
Haqq yoluna qayıdanlar azad olur cəzadan.

93.

Qiyamətdə haqq yanında peyğəmbərdən savayı,
İkinci bir şəfaətcim var'sa, odur Şafei*.

Tale məni tərki edərsə, bu uğursuz həyatda,
Gözlərini yerə dikməz, kömək edərsə Rafei.

94.

Qəzvin cənnət qapısıdır, İdrisi o cənnətin,
Şafeinin pakürəkli naibidir, bil, yəqin!

Kim səadəət qapısını gər açmaq istəsə,
Rafeini ata sansın, açar etsin hümmətin!

95.

O pak insanı mədh etdim, İraqda şanlı sultandır,
Bu mədhim sehri-Babildir, İraq əhlinə sayandır.

Kəlamı qüdrətindən titrədi dünyanın ərkani,
İlan ovsunçunu çaldı, boyu sərvə-xuramandır.

İraqın şahı paklıqda nümunə olmuş hər xalqa.
Belə bir adəmə düşmənin demək, ılbəttə, nöqsandır

Odur, din bayrağım qaldıran əzm ilə aləmdə,
Həyat durduqca dünyada o bir layiqli insandır!

96.

Yüksəlişçün oldu məni səma İraq torpağı,
Ağuş açıb, oldu məni ana İraq torpağı!

Dərd əlindən paslanarsa tərəkükürün güzgüsü,
İnanıram, ona verərsə cila İraq torpağı.

Boğularsam yoxsulluqdan gər şərf yolunda,
Saçaçaqdu yollarıma ziya İraq torpağı!

Dənizləri keçə cəkdir mənənim hümmət qayığım,
Qoymayacaq, yıxsın mənəni dalğa, İraq torpağı!

Kəbə mənə qucaq açdı, meyl elədi İsfahan,
Çəkdi mənəni səni tərif sevda, İraq torpağı!

Mənə qultək xidmət üçün çağırırdı İsfahan,
İndi oldum öz-özümə ağa, İraq torpağı!

Ey Fatimə, eşqin hakim kəsilibdir qəlbimə,
Səndə çatar əlim şirin suya, İraq torpağı!

Yol göstərdin, şerim ilə zirvələrə yüksəlim,
Ürəyimi döndərmisən dağa, İraq torpağı!

Görüşün tələsirlər fikrin bakir qızları,
Adlarını nigahına sala İraq torpağı.

İsfahanda bu gəlinlər duvağını açmadı,
Sənə gərək o duvağı açsın İraq torpağı!

97.

Mübarəkdir Novruzun, ey ümmətlərə sərvər,
Ki, səninlə birlikdə təbrik olunur ellər.

Zəmanənin Novruzu yüksək ruhlar sayılır,
Ağzın haqq günəşidir, saçarı işıqlı gövhər.

Sənsən din günəşini zirvələrə qaldıran,
Əcəm mülkündə Şirvan Novruzu bayram eylər.

Bir Novruzu var elin, mənə bayram igidir,
Biri Novruzun özü, biri sənsən, ey rəhbər!

98.

İmadəddin pak ruhumun sazıdır, onunla mən,
Hədislərin əsrarını qoruyuram ləkədən.

Sayəsində göçürilən üzəşdilər uğurla,
Həyat tapdı firavanlıq, ölüm çıxdı səhnədən.

Qoribədir, vücudumda daha təqət qalmamış,
Sağlam ikən dəyişilir əhvalım isitmədən.

99.

Müsabiqə aparırkən, mənə mənənin soruşsan,
Müasirəm olanlardan mənə seçmişdir zaman.

Bəxş elmiş dövrən mənə neçə ülvə mənəziyyət,
İdrakımın tələfinə mənəndə artıqdır hümmət.

Təfəkkürüm çox genişdir, məntiqimdir möcüzə,
Gətirmişəm şərim ilə yeni mənələr sözə!

100.

Dedilər ki, saqqalına cəlb yaxıbsan həna,
Oxşatmışan qaralıqda pozduğun inkar "nün"ə*.

Bəli, həna qoymuşam mənə, belə bir adət vardı,
Peyğəmbər də, imamlar da - hamı həna qoyardı.

Qocalığın rəngi bilib, çal saqqalı imamlar,
Gizlətməyi çalışmışlar, bunun mənə gər eybi var?

Ağ tük Allah izni ilə bir nur kimi parlayır,
Boyamışam, Allah özü Günəşi də boyayır.

Gün tutulur, demək, Allah ona başqa rəng verir,
Bu rəng ilə insanların taleyini göstərir.

Görəndə ki, çallaşmışam, yaş axıtdım gözümədən,
Gömür kimi yandı, qara xətlər açdı üzümədən.

Yaş yerinə yanağıma gözümdən axdı qanlar,
Bu qaydadır, qan hər yerdə quruyarsa, qaralar.

Ömrüm boyu ürəyimdə eşq odu alovlanır,
Ürəyimin ahla çıxan tüstüsüdür, qaralır.

Peyğəmbər öz dostlarına eyləmişdir vəsiyyəti,
Sürmə çəkin, həna qoyun, qocalıqdır vəsiyyəti.

Qocalanda gözünün dünya qara görünür,
Demək, gənclik səməsinin parlaq ulduzu sönür.

Ağ saç məni tən vurur, deyir: şair, qocaldın,
Qocalığın dərdi budur, tükənin də töhmət aldın.

101.

Yəməndə hər qıza baxdım, dedim ki, ceyrandır,
Bu könlümün evi onlar gələnin biyabandır.

Yəmənin olubdu məgər şux gözəllərin vətəni,
Maralların beşiyi tərli gülüstandır.

Yəməndə silsilə dağlar fəlakətə ucalır,
Baxanda zirvəsinə qərbi ayı nümayandır.

O kəs ki, ömrü boyu eşqdən oruc tutdu,
Yəmənin hilalını görçək, dedi ki, şəbandır.

Yəmənin gözəllərinin səcdə eylənmə hər an,
Gözəl qadınlara könlüm həmişə heyrandır.

Deyirlər: hədə vəfa gözəlmə gözəllərdən,
Yəmənlili hədə qılarsa, vəfası asandır.

RÜBAIL R

1

Xaqani olmuşdur sözün Xaqanı,
Doludur ləl il sözünün canı.
Söz bu gün elə rəvnəq verdi ki,
Fəth edib onunla bütün dünyanı.

2

Şer səmasının günəşiyəm mən,
Üstünəm əsrimin şairlərindən.
Günəş kainatın şahı olsa da,
Sözüm qul olur hər səhər erkən.

3

Sözümü şərbətə çevrilər zəhər,
Sözüm fəlakətəri aşib fəth edər.
Kim söz güləbimi başına vursa,
Görməz ömrü boyu bir dərdi-sər.

4

Gölgədə qalmaram bir kal meyvətək,
Günəşəm, gərdim bu sonsuz fəlak.
Kişilikdə haqqı olmayanların-,
Namərdəm, salmasam başına ləçək.

5.

Xaqani, hümmətli yaşasan gər,
Olmazsan mənsəb, qızıla nökr.
Yolu yeri gedən vətərdən başdır
Yolunu düz gedən mürd piyadələr*.

6.

Xaqani, sənə bu hümmət var ikən,
İstəmə fəlakətin öz ruzini sən.
O sən ruzini necə verir ki,
Özü ruzi gözlər zəhmət çəkəndən.

7.

Fəryad söz ilə bu gün ox atdım,
Onun zəncirini qırıb qopardım.
Sözüm rim baldan da şirindir, çünki,
Təbəmin şəkərin mənə ona qatdım.

8.

Olsam da, əzizim, layiqli bəndən,
Sevsəm də bu gözəl şəhərinizi mən,
Şirvanı özümə Kəbə sanıram,
Kafirəm, döndərsəm üz bu Kəbədən.

9.

Xaqani, xoşluqla həyat sür müdam,
Qəm yemə, dünyadan almadınsa kam.
Qəmlə olanda da xoş ol həmişə,
Zəni et: gəlməmişdən dünyaya tamam.

10.

Eşqinin odunu alovlandırdın,
Mənimtək min aşiq qəlbi yandırdın.
Sən kimdən öyrəndin bu zalimliyi?
Ürəyi eşqindən tez usandırdın.

11.

Uçanda könlümün quşu ləlindən,
Ya atın nalını salanda, həmənin.
Burovuz vücudun qalacaqdırmı?
O getsə, bəsləndə sən Özün kimsən?

12.

Eşqindən olmuşam zarü-pərişan,
Eşqinin oduna yanıbmışam hər an.
Mən sənənin sadiq aşiqinəm, bil,
Eşqimə nə layiq sənənsən, a canan!

13.

Ey tərsə gözəl, ol mənə qəmxar,
Hər bir kəlisada səni sevən var.
O xaçtək hərəlin saçından, bari,
Bir tük ver, bağlayım belimə zünnar!

14.

Eşqdır gönüldən hər dərdi silən,
Eşqdır dünyada hər dili bilən,
Eşqdır eydəyin varlığı - yoxluq.
Qəmdən qurtararsan ancaq eşq ilə.

15.

Ey Aydan, pərişadən gözəl nəzənin,
Pəri, Ay qarşında bir quldur sən.
Ağlımı, huşumu ləldən ləlimdən,
Belə zülm etməkdən nədir məqsədin?

16.

Xaqani öpdükçə şirin ləbindən,
Hərərət içində qovrulur bədən.
Dodağın yəqin ki, alovludur, yar,
Yoxsa bu hərərət haradan, nədən?

17.

Yüz dəfə çalışmış böyük Yaradan,
Nəhayət, yaratmış sən kimi can.
Bizim arzumuzu alıb nəzər,
Hüsnündə qoymamış zərriçə nöqsan.

18.

Ayüzlüm qamətdə bir sərvə bənzər,
Yanağı od kimi yanar hər səhər.
Məğrib Günəşinin şəfqətlidir,
Onun camalında görünən xətər.

19.

Ey hüsnü şəhərdə şöhrətli canan,
Mən aşiq vəslini arzular hər an.
Hüsnündən nur alır sənənin Günəş də,
Sən - huri balası, behiştin - Şirvan.

20.

O zəncir zülfünü, gəl, arxana at,
Mən dəli oluram, onu az oynat!
Fikrim var ki, durum qurbanın olum,
Gözəl, özün də şərait yarat!

21.

Yatanda yuxumdan çıxmır xəyalın,
Oyandım, fikrimdə gəzir vüsalın.
Dinimi, canımı almaq istəsən,
Olsun hər ikisi sənənin halalın.

22.

Mən şeyda bülbuləm, sən - qızılgülüm,
Sənsiz mümkün deyil şadlanıb gülüm.
Səndən ayrı qalsam, dilim lal olar,
Səni görən kimi açılar dilim.

23.

O kaman qaşının divanəsiyəm,
Hüsünün odunun pərvanəsiyəm.
Mənim nilufəri gün camalının,
Xəyal aləminin məstanəsiyəm.

24.

Zülfün düşən kimi gözəl simayın,
Saldı camalına ötürü sayın.
Ey behişt mələyi, düzünü söylə,
Kim sənə süd vermiş, kim olmuş dayın?

25.

Yoxladım özümü səfərdə sənsiz,
Saldım öz canımı min dərdə sənsiz.
Canıma salaraq qəmə atışını,
Yanmışam axşam da, səhər də sənsiz.

26.

Gözəllər mənimlə kənə qul olar,
Kədərlər ağlaram sən güləndə, yar.
Sən xəlifə küləksən, mən isə torpaq,
Tünd əssən, inan ki, ollam tarmar.

27.

Dedin ki, olaram mən sənə kömək,
Səbr elə, darıxma, dərdə dözürlək.
Axı səbr hanı, iqtidar hanı?
Mmi dərdə doludur bu qönçə ürək.

28.

Gündüz fəraqından yandı ürəyim,
Gecə vüsəlini andı ürəyim.
Gündüz çox tıtrdı ürəyim sənsiz,
Gecəni cəhənnəm sandı ürəyim.

29.

Ey könül, yenə də gəlmişdir bahar,
Nəsimin trindən badı tutub yar!
Mən olum, mey olsun, yarın dodağı,
Acanda üzünü fərhlə gülzar.

30.

Sən, ey vəfasızım, sən, ey qan tökən,
Bilirsən: qəmxəram sənə ziddən.
Sən cəfa edirsən, mən isə vəfa,
Onu sən bilirsən, bunu isə mən.

31.

Günəş görən zaman hüsnünü bir də, m,
Elə bil başına dolandı aləm.
Utanıb saraldı, üfüqdə batdı,
Bir qara don geyib, saxladı matəm.

32.

Dedim: "Nə gücün var, ey böyük soltan?
"Dedi: "Nə istəsən edərəm ehsan!
"Dedim: "Şah olsan da, qüdrətin çatmaz,
Keçən bir günümü sən qaytarasan".

33.

O axşam ki, könlüm mehmandır sənə,
Elə bil bir cənnət bəxş olur mənə.
Canım yanındadır, bir fərman da ver,
Bu gecə qovuşsun canım bədənə.

34.

Gözəl isən, gözəllik mülkünə soltan,
Camalın qoymuşdur aləmi heyran.
Lütfən nəzər sal bu Xaqaniyə,
Sən Günəş, o isə torpaqdır bu an.

35.

Mən idim xəlqətdə, bir də o dildar,
Zülfünü boynuma dolamışdı yar.
Düşmənlər qapının dalında gəlir,
Mən vüsal içində, gözlərim xumar.

36.

Alçaq adamların tənişən hər an,
Ağırdır fəlin zülmündən, inan.
Yar hicri onlardan ağırdır, lakin,
Yüngüldür yenə də möhtac olmaqdan.

37.

Gecəni zülmət et saçınla, canan,
Ey vüsal gecəsi, bitmə heç zaman!
Ey bulud, pərdəndə, gəl, Ayı gizlət,
Ey sabah, lütf edib bir az da yuban!

38.

Hüsnüntək nur yoxdur Ayda, doğrusu,
Səni sevənlərin gəlməz yuxusu.
Hüsnünün odunu Günəş görüncə,
Dedi: "Vay oduna yandım, hamı su?"

39.

İstərim mən olum yarına qurban,
Bu cavan ömrüm də sənindir, canan!
Könlün can almağı diləyirsən, gəl,
Səndən qılınca olsun, mənəndən isə can.

40.

Çölmdəndə səss-səs verəndə quşlar,
Sürəhi quşu da ruhumu oxşar*.
Bülbül gül eşqində nəğmə qoşarkən,
Bir çay kənarında olaydıq, ey yar!

41.

Adın düşməmişdir bir an dilimdən,
Yadımdan çıxmadın xəyalda da sən.
Adın çəkildən bir yerdə, dərhal
Bütün vücudumla qulaq oldum mən.

42.

Yanında daima bir qəfəsin var,
Uçdu bu qəfəsəndə tutduğün quşlar.
Xaqani bir hüma quşudur, indi
Düşməyən çalxır qəfəsinə, yar!

43.

Günəşsən, mən səni sevən nılufər,
Canım göz yaşında qırq olub yeksər.
Bədənənim göyərrib, üzüm saralıb,
Gecələr ölərkəm, dirilərkəm səhər.

44.

İşvəkar gözlərində olanda heyran,
Möcüzə yaratmaq istərkəm haman.
Səqinin can alan gözünü baxıb,
Bad qanadında uçuram hər an.

45.

Ey mənim dərdimi görüb şadlanan,
Sənin hicrindəndir bu dərdim, inan!
Xaqani qoy sənin qurbanın olsun,
Nə ola, yadına düşən bu qurban.

46.

Vüsal pırdı çök gecı, ey qımır!
Ey fıllık, pırdımı yırtma, et hızzır!
Sübhün qapısını bağla, ey gecı!
Açarı quyuya tulla, ey sıhır!

47.

Gözün bir qulun gözü tırs baxdı*,
Gözümün gözündün göz yaşı axdı.
Gör göz pis gözündün göz dıyırır kaş,
Sın göz dıymısın, şairin baxtı.

48.

Alçaq adamlarla doludur cahan,
Mümkünmü yaransın müqəddəs insan?
Belə tıbiz adam tapılmaz indi,
Xaqani, gözümə, keç gəlir karvan!

49.

Od yanar eşqinin odunda, canan,
Od şikayət edir bu yanar oddan.
Üzündə o xalı hər görən dedi:
Hindlidir, oturub bu odda yanan*.

50.

Qızılı bir pıllıng olma, a ceyran,
Qurda da rast gəlsən, yetirmə ziyan.
Eşqində ürəyim yarı bölünmüş,
Gəlmişsən, qayıtma sən yarı yoldan.

51.

Dodağın qönçəsi ülkər misal,
Lalənin bağrıdır üzündəki xal.
Hicrində qönçətək ürəyim qandır,
Barı nırgizin məni yada sal*.

52.

Könlüm bir xəbərdar çatanda sındın,
Ürək həyəcanla döyünür həmişə.
Ürəyi qapında basdıracağam,
Eşitsin nələsin hər gəlib-gedən.

53.

Gördüm dostlarımı bir-bir dünyada,
Yoxladım onları kənddə, obada.
Onlar qurşağına bağlandıqlarsa,
Yenə də bir duyğun qaldı ortada.

54.

Mən səni aşığı, ay üzlü nigar,
Saldın can quşumu toruna, ey yar.
Sənin ucbatından rüsvay olmuşam,
Al mənim canımı, canımı qurtar!

55.

Vurub dağıtdığın qəlibi qal, al,
Vurduğun şikarın, gəl, hayına qal!
Təqsiri olmayan Xaqanini sən,
Ya öldür, ya sağ qoy, ya zindana sal!

56.

İçimdə yangın var, qəlibdə həyəcan,
Qan rəngli odlu bir badə ver, canan!
Elə bir badə ki, içən dərman mən,
Od üstə od düşsün, qan üstün qan.

57.

Ağlımı əlimdən aldı məhbəbbət,
Könlümü qəmə, kədərlə eylədi qarət.
Çətindir xəyalı gətirmə vəslə,
Çox az düşər belə səadət.

58.

Günclik fəlik kimi etmə yir dövrən,
O necə dolansın od sönən zaman?
Onunla pis günüm xoş keçərdisə,
Onsuz xoş günlərim pis keçir, inan!

59.

Badə məclisində mənə yad etsən,
Gedər bu qəm-kədə, şadlanaram mən.
Zülmədən əl çəkib, mərhəmətli ol,
Qələbim azad olsun qəmədən, qüssədən!

60.

Üç busə vətəndə dünən o canan,
Gecə sübhə kimi yatmadım bir an.
Gündüz görüb dedim: "Hə vətəfə et!"
Çiyin atıb dedi: "Xam xəyaldasan!"

61.

Qəmin başdan-başə mənə yandırdı,
Dərd içrə şam kimi alovlandırdı.
Ağlamaq, sızlamaq bilməzdim, ey dost,
Bunu da həsrətən mənə qandırdı.

62.

Sən Allah, canımı almaq istəsən,
Elə et, azca da inciməyim mən.
Əvvəlcə məst elə dodağlarınla,
Sonra kirpiklə vur nəştrini sən.

63.

Dilbərim, edəndə zülfünü çövkən,
Qələbimi top kimi atıb tutursan.
Hicrana tapşırma gecələr mənə,
Bütün dünya olur gözümə zindan.

64.

Dürrüvîşd ilahi kəramət vardır,
O bəddən mülkündə bir hökmdardır.
Onda qüdrət vardır yerdən göycən,
Hər şeyi biləndə o çox pərgardır.

65.

Bəxtim qoymayırsa çatım vüsəl,
Qoy alsın canımı o ləməhal.
Yarımın yanında olum sağ ikən,
Onsuz qalmaqdansa gəl'im zəval.

66.

Hər həftə o iki həftəlik qəmər*,
Gəlib Xaqanini yoxlardı səhər.
Mələumdur, zərriyədə kəs edər Günüş,
Bəs zərriyə Günüş necə meyl edər?

67.

Mən səni gizlicə sevirəm, canan,
Saraltma üzümü, qoy yanmasın can.
İstərim ki, canım qurbanın olsun,
Razısan, qətlimə özün ver fərman.

68.

Zülfün camalını bəzəyir, ey yar,
Zəldən müvafiq yaranmış onlar.
Camalın bahardır – gecəylə gündüz,
Həmişə baharda bərabər olar.

69.

Dedin ki, gedirəm, getmə, a canan!
Getsən, bil ki, mənə öldürər hicran.
Canım boğazıma gəlib, mən ol,
Sən çıxıb gedən dəm çıxacaq bu can.

70.

Gecənin zülmün qovmuşdur səhər,
Tez ol, dur, şərab ver, sevimli dilbər!
Oyan, aç o nərgiz gözlərini sən,
Bədi yatacaq bir vaxt o gözlər.

71.

Zəhmətsiz nə sibim olur xoş vüsal,
Sənsiz soruşuram səndən hal-əhval.
Xəyalın önündə xəyal döndüm,
Nə gözəl birlişir xəyalla xəyal.

72.

Xaqani, olsa da ağlın sənə yar,
Eşq ancaq könlünü qəmdən qurtarar.
Eşq odu varınsa, cəhənnəm həçdir,
Cəhənnəm özü eşq odunda yanar.

73.

Ovçum, Xaqanini etdinsən sir,
Öldürmə, axı o ölümə istəmir.
Bir quşdur, tutmusan, qanını tökmə,
Ucarsa sən tutub təzədən gətir!

74.

Başımda bir nazlı yar sevdası var,
Ancaq, inadından dönmür o nigar.
Bu gün səhər çağı qarşıma çıxdı,
Dedim: "Mərin nədir, ey sevimli yar?"

75.

Ürəyim sənindir, quru canam mən,
Mirvari səndir, boş ümmanam mən.
"Səbirli ol" deyər, halımı pozma,
Elə səbr üzündən pərişanam mən.

76.

Ey Dimn, düzüümü yaman yirsın,
İhmədd Nəsr aslandır, Şətrəb d mən*.
Quyudan qəsr üstə salırsan kölgə,
Quyuya salırsan nuru qəsrədən.

77.

Daşlara çarparaq axdıq su kimi,
Döşə tikan yükü taxdıq su kimi.
Axır vətəndə də dincəlmədik biz,
Getdik, daim önə baxdıq su kimi.

78.

Aləmi məhv etdi eşqin, a canan,
Hər görün zülfün bənd oldu, inan.
Xumar gözlərini görəntək, çıxdı
Bayzid Bəstami ibadətə gahdan*.

79.

Ayla Gün üzün olmuşlar nöklər,
Zülfünü etmiş üzün süpür.
Ürəklər ovlayar pərişan saçın,
Deysən, şikara çıxıbdı leşlər.

80.

Bu quru canıma əziz mehmanсан,
Canım sənikidir, mənə canansan.
Hər səni ki, ördəndə ölüb dirilləm,
Sən mənə həmişə dərdsən, həmişə dərmanсан.

81.

Məktubun gələndə gecəydi, ey yar,
Onu oxuyuram hər gecə təkrar.
Onun mənasının nurilə sanki,
Gecə Günəş doğur evimə aşkar.

82.

Günahım olmadan üzr istədim mən,
Yüz dəfə fəvimi dilədim səndən.
Yerin yetirdim mən öz borcumu,
İstər qəbul elə, istər etmə sən.

83.

Bir pislik etdim mən o dilbərrə,
Günaha batmadım mən bircə kərə.
Günahım yox idi, yüz tövbə etdim,
Baxmadı, son qoydum bu tövbələrə.

84.

Qarşımda həmişə bir Bu - Ləhəb var,
Hər müsibət işə bir mənfə tələb var.
Ağ gündüz önünə var qara gecə,
Hər qədəm başında bir bədəb var.

85.

Sən haman daşqəlbli gözəlsən, canan!
Zəllkindən artıq şirinzə bənsən.
Min dəfə mən artıq aşiqəm indi,
Sən isə min dəfə çox can alansən.

86.

Hey tənə vurursan mənə, a dilbərrə,
Canıma qırılmaz sancırsan nəşter.
Qəmindən ürəyim parça-parçadır,
Od üstün od vurur belə tənələr.

87.

Canıma yeni dər verir o canan,
Hicr ilə eyləyir qəlbimi şən-şən.
Onda var dünyanı yandıran qəməz,
Məndəsə fəliyi titrədin fəğan.

88.

Xaqani, nəfsdə təmizləndi gər,
İnanma boynuna bir silli dəyər.
Xəncərlə kəsilsə boynun, yaxşıdır,
Silli vurmaqdansa sənin bir nəfər.

89.

Aşiqin siması saralmalıdır,
Arabir üzünü tər almalıdır.
Qoynuna ay üzlü nigar alanın,
Cibində bir qucaq zər olmalıdır.

90.

Sənin məclisində qalmışam kənar,
Mey kimi qanıma qırq olmuşam, yar!
Sənin meyl məclisində şünlən, bilirəm,
Mənsə qan içində, işim ahüzar.

91.

Düşürsən cürbəcür xəyalə hər gün,
Cırırsan get-gedə səbir örtüyün.
Bildim ki, zərri cəhəlməzsən rəhmət,
Onunçün məni səni atdım büsbütün.

92.

Xəyanət də oddur, diqqətli baxsan,
Xainlər qurtarmaz canını oddan.
Bircə qurılımdan alışıx xırman,
Bircə xəyanətli od tutar cahan.

93.

Zülm etdin sən mənə bu qəddər, bəsdir*
Bəsdir elədiyən sitmələr, bəsdir.
Zülmündən halıma daşlar ağladı,
Ey daşqəbli qatil, di yetər, bəsdir!

94.

Qulağım səsdəydi, xəbərsiz qaldı,
Vəslin gözləri mi nəzərdən saldı.
Könlüm xisləti düşmədi başa,
Yorulub, min cürə xəyala daldı.

95.

O pəriüzlüyü olub vəfadar,
Başqa gözlərdən qaçmışam kənar.
Sərhətkə dəni tələb etmərim, çünki,
Hüma adı qoymuş məni o dildar.

96.

Bir an əl çəkmirsən yenə zülmündən,
Səndən heç mərhəmət gözləmirəm mən.
Mən necə bir öpüş tələb edirəm ki,
Bilirəm, üzrlərində edəcəksən.

97.

Bizə gözmü dəydi yoxsa, a dilbər,
Yenə də üz verdi ayrılıq, kəddər.
Dilimiz bağlandı, nitqimiz susdu,
Dərdənin lalə kimi dağılandı cigər.

98.

Xaqani əl çəkdi sevimli yardan,
Özütək işi də olmuş pərişan.
Pərvanə Günəşə can atır, lakin,
Özünü çırağa vurur hər zaman.

99.

Dad çəkdim hicrindən, xasiyyətindən,
Sənin əllərindən aciz oldum mən.
Nə əlin mey verdi, nə gözün güldü,
Ancaq əzab verdin ömür boyu sən.

100.

Ey könül, o şuxdan olmaz sənə yar,
Onun sevgisinə yoxdur etibar.
Dilinə gətirmə heç yar sözünü,
Onu at, bəladan canını qurtar!

101.

Ləbindən öpməyi məndə yox həvəs,
Öpmüşdür onları axı başqa kəs.
Dodağın dirilik suyu olsa da,
Xıız ona dəymişdir, karıma gəlmiş z.

102.

İşi kəlik olan bir para adam,
Şəriət qanunun dəyişər tamam.
Lakin, heç dəyişməz qəzanın işi,
Onlar çalışsa da hər səhrə-axşam.

103.

Ürəkli saçının əsiri olar,
Cadugər gözünün canları alar.
Uzun gecələrdə mənim ürəyim,
Zülfünün ucunda hey təbil çalar.

104.

Nurlandı qızılgül şamlarıyla bağ,
Lalə məşəllilə qızardı çöl, dağ.
Bir odlü yanağın şüfəqləndi,
Gözümün çırağı işıqlandı, bax.

105.

Şam ürək oduyla alışan zaman.
Başı bəddəmini itirdi haman.
Pərvanə odlanan göründə şamı,
Yandın özünü elədi qurban.

106.

Məclis al şərabla tez işıqlanar,
Badəylə göz güllər, üz işıqlanar.
Meysiz gil qədəhi istəyin olmaz,
Mey ilə ürəkdə söz işıqlanar.

107.

Ey könül, qızıldan qədəh istəməm,
Saxsı piyalı ver, yox olsun bu qəm.
Qəbrimin üstündə tikan bitməmiş,
Doldur piyalımi meylə dəmadəm.

108.

Pərvanə eşqdən tutunca xəbərlər,
Alışdı atışdı o, axşam, səhərlər.
Şam ilə bir yerdə yandı pərvanə,
Aləm yayıldı ondakı hünərlər.

109.

Al şərab yaxşıdır qəmləndən sən,
O zaman mey dostdur, ağılsa düşmənin.
Ömrün ki, cilovu lələndə deyil,
Çalış ki, yəhərdən tez düşməyəsən.

110.

Ey gözəl, gecədir, bəs vəslin hanı?
Yolunu gözəlyir dərdli Xaqani.
Gəl, sənə söyləyim dərdimi bir-bir,
Gəlməzsən, yandıraram bütün cahanı.

111.

Güldü xəyalınla könül çəməni,
Güzgü cilalandı görəndə sən.
Səhərin dodağı bədi güllər,
Görəndə könlümdə bitən süsəni.

112.

Kimin ibadətə yoxsa qüsuru,
Parlayar üzündə səadət nuru.
Xalq onun üzünə hörmətə baxar,
Artar xalq içində onun qüruru.

113.

Çətinsə həyatda vüsələn gəlir,
Xəyalın Xızırək düz yol göstərir,
Gecəli, gündüzlü səni istərim,
Şahiddir sözümün Günəşlə ölkər.

114.

Zülfün bənövşəni saldı torpağa,
O, qulluq halqası taxdı qulağa.
Zülfün qul olcaq, şərəfi artdı,
Şöhrəti yayıldı çimənlə, bağa.

115.

Ey tərsə gözəli, ey ruh bəxş edən,
Səni adi sənmə ad vermərim mən.
Siti min tük kimi incəltdi mən,
Lap tükə dönmüşəm "moyi" deməkdən*.

116.

Xaçpərəst, ağbəniz yarın eşqilə,
Danışdım Abxazda gürcüclə belə:
O qədir mənə ona "moyi" dedim ki,
Döndü dilim tükə, hər tüküm dilə.

117.

Xaqani, səni adi piyadasan, bil,
Yeddi ev keçməyin çox asan deyil*.
Keçsən də, çox çətin vəzir olasan Ki,
yolu kəsmişdir bir qoşun qatil.

118.

Dostuna söz verdin, m  l et h  r an,
  hdini,   zizim, pozma heç zaman.
H  r n  f  s aldıqda allaha   k  r et,
Ta k  r  m g  st  rsin s  n   Yaradan.

119.

M  h  bb  t yarası aldıqda   r  k,
Ahımdan, nal  md  n titr  di f    k.
Sill    r z  rbind  n g  l r  ngli   z  m,
G  y  rdi s  mat  k, saraldı Ayt  k!

120.

  r  yim y  z para olmuş q  mind  n,
  adlı  a, f  r  h   h  sr  t qaldım m  n.
N  ciy  m, m  n s  nin d  rdin     l  m?
  irl  ri t  lk  y   d  nd  rmis  n s  n.

121.

V  fa axtarırdı bu yazıq   r  k,
Yolunu azmı  dı, arardı k  m  k.
  z  n   ist  rdi tapsın bir h  md  m,
B  lxd     raq tutub g  z  n   inlit  k.

122.

Q  lbd   t  z   q  ml   k  hn   d  rdim var,
Onlar birc   s  zl   olur a  ıkar.
N   q  d  r m  n sa  am, atmaram s  ni,
  l  rs  m, s  n   z  n bil  rs  n, ey yar!

123.

  z  ld   v  slin   can atan bu can,
S  brim d   t  k  nib qurtardı, inan.
Z  ni etm  :   r  kd  n d  rdim yox olmuş,
  zm    dir ruhumu t  k  nm  z hicran.

124.

Çəkilən qüssəyən dəyməz bu dünya,
Mən zəbə dəyməz bir vüsəl əsla.
Yazıq bir piyadə vətənzir olmaqçın
Sürün-sürün gedir az qala.

125.

O vaxt ki, cavandım, odluydu ürək,
Mən də fəlakətdə bir pərvanəyə.
Pərvanə odlandı, atəşim söndü,
Bizdən torpaqla kül qaldı bir tək.

126.

Canım qəlm yükünü çəkdi neçə il,
Güzgüyə baxmaq da mənə xoş deyil.
Ovçum, bəlkə mənə sevdiiyəndir,
Qəfəsə saxlayır belə müttəsil.

127.

Xosrovun gözütk bəxt yuxuludur,
Şirinin ləbitk gözüm suludur.
Məcnunun canıtk bu dərddə canım,
Leylinin qəlbətk qəmlə doludur.

128.

Qəlm odu ciyərin suyunu aldı,
Ciyərim yandıqca səbrim azaldı.
Deyirlər: "Səbr ilə ciyər sağalar".
Səbrim də ciyərlə yanıb qaraldı.

129.

Odlu göz yaşlarım axar hər zaman,
Odlu su içində yatıram, inan.
Əşq odu suyumı buxar etsə də,
Safam sətək yenə eşqdə, canan!

130.

Xaqani, ümidin kəsildi ləblət,
Heç kəs daha sənə eyləmir hörmət.
Biganə oldular göhnə dostların,
Yeniyetmələrdən umma məhəbbət.

131.

Ömrüm həddər getdi, çatmadım kama,
Köməksiz düşmədi işim nizama.
Sən mənə nə kömək edə bilirsən,
Ömrü qaytaramu fəlakət adama?

132.

Nə ov iti kimi cumursan belə,
Tülkütlük qurursan hər kəsə tənə.
Başın açılmayıf kefaləmindən,
Qorxuram, ömrünü verərsən yelə.

133.

Güncliyim qüssədə, ləlmə keçdi,
Günərim, bilirsən, nə qəlmə keçdi.
Dostların ölümü belimi бүkdü,
Ömrüm mərsiyədə, məlmə kecdi.

134.

Xaqaninin qəlibi qəlmə odlandı,
Səbir de bu odda alışıb yandı.
Yanan görən zaman şamı pərvanə,
Ona həlməmlub, bir alovlandı.

135.

Təzədən qövr etdi yenə göhnə qəm,
Ürəyim bu dərddə tapmadı məlhəm.
Sağlamlıq axtardım, tapa bilmədim,
Dünyada rahatlıq görmədim bir dəm.

136.

Heç oldu varlığım, heç oldu həyat,
Bu ev də, bu fərs də heç oldu, heyhat!
Nisyə, nəqd, nə varsa, cavanlığımdı,
Hamısı heç oldu, ey dadü-bidad!

137.

Gör necə bəlayə düşər olub can?
Qəza ox yağdırır başıma hər an.
Deyirlər: "Nə üçün nələ edirsən?"
Necə ağlamasın bu dərddə insan?

138.

Sən getdin, könlümə doldu kədər, qəm,
Gözüm yolda qaldı, tapmadım həmdəm.
Demirəm: sən şərab içmə, iç, fəqət,
Nədən bilən bir saqiylə hərdəm.

139.

Ahım üfüqləri tutmuş sərasər,
Ahımdan dumana bürünmüş göylər.
Ümid ayağına batar hər tikan,
Ömür şüşsən daim daş deyər.

140.

Xaqani dünyadan, de, nə aldı? - heç.
Ya da illərində, de, nə qaldı? - heç.
Bir şadlıq şamıdır, sönsə, heç olar,
Bir Cəmşid camıdır, sınsa, oldu heç!

141.

Cavanlıq gecəmin sabahına bax,
Yansı qapqara, yarısı dümağ.
Çəkdiyim bu soyuq nəfis, deyəsən,
Axırda başıma qar yağdıracaq.

142.

Qurtarmaq çətindir bu dər dərindən,
Birləş bilməzsən tən ayla sən.
Huridən, pəridən vüsəl gözləmə,
Yaxşılıq gözləmə belə rindən.

143.

Bu bənd ki, vurdular qəlbimə mənə,
Lağumdur, qəlbimə atmış düşmənim.
Səbri tükənən bir ürək mənəhv olar,
Dayaqsız çadıra dönmüş bəddənim.

144.

Canıma od vuran mənəhbət budur,
Mənə qan udduran o afit budur.
Dərd hesab etmirəm bu dər dərini mənə,
Dərdimi yar bilmir, əsil dərd budur!

145.

Xaqani, həyatın əsasıdır qəlm,
Xeyr il, şər il doludur aləm,
Can əzəl, sitmə bəddənə gəlmiş,
Bəddəndən çıxarar yenə də sitmə.

146.

Ey saqi, dəyişməz rəngim heç zaman,
Ürək dən nalə rə ucalır hər an.
Şərabı ya az ver, ya çox, nə xeyri,
Hər rətməz bu daşı o selin, inan!

147.

Qəlbimin dər dərini dərva ediniz,
Məni o dilbərdən fəda ediniz!
Məcnunəm, səhrayə qaçmaq istərdəm,
Məni zəncirləyib, rüsva ediniz!

148.

Qaç paxıl, yalançı adamlardan sən,
Qaç südə su qatan hər hiyləgərdən.
Yalançı sübhün də işığı olmaz,
İmana nur çatmaz belə səhərdən.

149.

Ömrümün bağında becərdi qəm,
Qalmadı nə sərvim, nə də ki, ləlm.
Dərd ilə sovruldu xırmanım tamam,
Məhv oldu sünbülüm samanla bahəm.

150.

Ulduzdan parlaq bir mirvarim vardı,
Günəşdən daha çox işıq saçardı.
Əlimdən qapdı tez bu zalım fəlak,
Göylərin tacına töhfə apardı.

151.

Odlara salma bu yazıq bədəni,
Həyami aparıb, xar etmə məni.
İndi ki, əlindən yaxşılıq gəlmir,
Barı pislilik edib, incitmə məni.

152.

Tapanda ariflər yanında mənzil,
Eşqin gömüyü həttilər müşkül,
Mən qəmdən nə edim şikayət, çünki,
Dərd-qəmlə doludur bu yazıq könl.

153.

Xaqani hünərli şanlı soltandı,
Şam kimi o qızıl kürsüdə yandı.
Canım itirdi öz atışığı,
Göz yaşı içində yanıb, odlandı.

154.

Xaqani nə etsin, çəkmişin dörd, qəm?
Onun ölümünə vəqifdir aləm.
Şamın da başı od, canı pambıqdır,
Başı bəddəninə ərdir hər dəm.

155.

Xaqaninin dərdi gözəldən pünhan,
Can - xəstə, göz - yaşlı, ürək - al qan.
Qoy olsun işvəkar yarın vəslinə,
Can - töhfə, göz - müjdə, ürəyim - qurban.

156.

Hanı ürəyimin dərmanını zərər?
Hanı həyatuma son qoyan xəncər?
Hanı o zərər ki, məhv etsin məni?
Könlüm nəgəhəni bir ölüm istər.

157.

Qəm odu il boyu yandırır, aman,
Su dəyən od kimi edirəm fəğan.
Torpağın üstündə sirəm yeltək,
Küləkli sovrulur torpaq kimi can.

158.

Dərdim var ki, sonsuz sığmay sığmaz,
Naləm hər ucalan niday sığmaz.
Dedin: "Axı, nədir dərdin dünyada?"
Elə bir dərdim var, dünyayı sığmaz.

159.

Ürəkəni yanıqlı fəğan gəldim,
Ahımın oxuyla sinəni dəldim.
Boş yerə dolandım Ayla Gün kimi,
Gündüzlü-gecəli endim, yüksəldim.

160.

Ey edən könlümü qəmlər məskən,
Könlümün bağında qəm açdı süsən.
Qəm ilə üz bəz gələndən bəri,
O məni düşməndir, mən ona düşməni.

161.

Hardasan, ey mənim itən mirvarım?
Səni necə tapım, sevimli yarım?
Kimdən bircə-bircə soruşum səni?
Dünyanı gəzməyi yox iqtidarım.

162.

Getdi göz yaşımı tökən o dilbər,
Getdi camı qurban etdiyim sərvər.
Ürəksiz, cansız bir vücudam indi,
Nal salan köhlən at necə yol gedər?

163.

Görürəm, üzünü hərərət alır,
Çıqıbın içində ayın saralır*.
İsa sehri varsa dodağlarında,
Neçin bəs canında qızdırma qalır?

164.

Hüsnün gözəlri salır həycana,
İşvəkar gülüşün ruh verir cana.
Qəlbimin dərdin dərmən dişlərin,
Nədən möhtac olub indi dərməna?

165.

Çıtırli nəsimlə gəlmiş novbahar,
Bəs neçin bir nəsim göndərmir o yar?
Dərdə bax, qönçələr pardaqlananda,
Pərdəyi büründü gül üzlü nigar.

166.

Başıma-od tökür könlüm, bir dı sın,
Yolumda tor qurur könlüm, bir dı sın.
Can getdi zülmünl, könlümü atma,
Mın getdim, dur-otur - könlüm, bir dı sın.

167.

Yarım gımidıdır, sı sir ruzigar,
Gözlüm yaşı töküb, dı nız yaradar.
Qıribı hal vardır onunla mındı:
Yel mınim lımdı, yel lındı yar*.

168.

Yolunda qılıncla öldürülm mın,
Xoşdur bunu ıgır sın istı yirsın.
Ayağım onunçün dırdı düşüb ki,
Ayrıla bilmıyım bir daha sındın.

169.

Yar getdi, könlümü verdi hicrana,
Hicransa od saldı bu yazıq cana.
Elı uçuqlatdı dodağımı ki,
Yara hısrı t qalım mın yana-yana.

170.

Ey fıllık, ayımı sıfırdın döndır,
Qoy yolda fıkrını dıyıssın dılbır.
Bir-bir eşit mınim ürık arzumu,
Sonra gedib yardım tez gıtır xıbbır!

171.

Eşitdık - şırlıri yıxan ceyranım,
Yas tutmuş, qalmadı canda tavanım.
And olsun cananın canına, sanki,
Qılbimin yasına qırq oldu canım.

172.

Ay üzlüm, gəmidə qorxu çəkən mən,
Gəmitək çalxanıb, titrəyir bədən.
Külək bir şad xəbərlər gətirsə ondan,
Quruyar göz yaşım, könüm olar şən.

173.

O xumar gözlərin necədir, canan?
Varmı badamında püstü kimi qan?*

Necəsən, gözağrın keçdimi indi?
Ey mənim günəşim, dərdim dərmən!

174.

Bilirsən, nə üçün Qəffardır Allah?
Yəni, fəvvedək kim etsə günah.
Sən ki, cahillikdən günah etmədin,
Fəvdən məhrumsan, yazıq, ol agah!

175.

Dün gecə ləbini dişlədim, canan,
Ondan isitməyi düşdü bu gün can.
Dişim dodağına toxunduğuyçun,
Odundan dodağımı yandırmış, inan.

176.

Xaqani, rahatlıq yoxdur dünyada,
Fəlakət vuruşan çatmaz murada.
Cəməşidə qalmayan bu qoca dünya,
Nə eybi, qalmasa bir yoxsula da.

177.

Xaqani, itibdir can da, ürək də,
Çətindir rəhm olma zalım fəlakət.
Ya çoxlu duz olar, ya heç duz olmaz,
Onun bəşirdiyi hər bir xərdə.

178.

Fəlkədən yaxşılıq görməmiş bir kəs,
Ondan xoşluq umma ömrünə bəs.
Kül olsun fəlkənin başına, özü,
Başına tökülən gülün də dəyməz.

179.

Xaqani, bu bəla yurdunu at, get,
Bu qəlm ocağını söndürüb, şad get.
Bənd etmiş səni bu fəlkə verən can,
Canını fəlkəyə qaytar, azad get!

180.

Xaqani, tükənməz zülmü fəlkənin,
Gör, necə olmuşdur əhvalın sənin:
Bənzərsən bir hamam qazanına ki,
Suyu gözün verir, odu ürəyin.

181.

Sarımsaq kimi ol - dərldən dərman,
Qələbinin oduyla soğantı kə odlan!
Xaqani, içində coş tər kimi,
Keşniş kə sözünə ləzzət ver hər an.

182.

Buğdayı sifətin behiştə bənzər,
Aşıqlar Adəmət kə dövründə gəzər.
Buğdaya dəyməmiş Xaqani Əli,
Cənnətdən qovdular onu bixəbər.

183.

Əzablar içində ömrü oldu yarı,
Sonra fəlkə verdi mənə dildan.
Ey fəlkə, nə minitə qoyursan mənə,
Ömrümü almamış vermədin yarı.

184.

Biz ki,mədrəsədən qəlibin t dərslərdə,
Mənə çatmayıb, ləfz qaldı.
Eşidən gülər bu uydurmaya ki,
Nöqtəni misratk hesabaldı.

185.

Xaqani, qəlibin dağ basmış fəlakət,
Duzsuzdur dünyadan aldığı çörək.
Hər şey yiridir, bəs düzlük nədir?
Düzlüyü, faydanı bəs kimdən görək?

186.

Bir ayda taparaq bir-iki imkan,
İstəmə görüşmə yarım ilə bir an.
Fəlakət qoşun çəkib, kəsər yolu,
Yaradar qəlmə dolu kədərli hicran.

187.

Fəlakət bu taleyi düzəltməyə gəlir,
İtən ürəyimdən gətirən xəbərlər.
Qəlibimdən söndürsə hicran odunu,
Vüsala qovuşub sağalar ciyərlər.

188.

Fəlakət Xaqanini buladı qana,
Ayımı bürüdü qatı dumana.
O dodaq ki, onu hər gün öpürdim,
Bu gün torpağında gəldim fəğanə.

189.

Ey fəlakət, vurmuşsan qəlibimə nəştr,
Ey şənlik bədəsin qıran hiyləgər.
Zülmünün müddəti sonsuzdur, lakin,
Mehrinin növbəti bircə an qəldir.

190.

Uzaq ol zəmanı adamlarından,
Bu müdrik sözləri unutma bir an!
Saat şüşə sitək saf olsalar da,
İçəri toz ilə doludur, inan.

191.

Hər gün fəlakət verir yeni qəm,
Edir alçaqların ləilə sitəm.
Səfil adamların gömüyüdür o,
Pay üçün mən səfil olmaq istəmə.

192.

Sözə misilsiz Xaqani gər,
Ona alçaqlardan zərblər döyər.
Şöhrətə başına bələdir, çünki,
Hünər sahibin zəhərdir hünər.

193.

Deyirlər: hər min il bu qoca dövrən,
Yaradar vəfalı, müdrik bir insan.
Birin yaratmışdır biz doğulmamış,
Birin də yaradır biz ölən zaman.

194.

El səni çox sevər, lovğalanmasan,
Elin xeyir ver, çəksən də ziyan.
Xurma ağacı kə paltarını at,
Torpağa dayanıb yüksəl hər zaman.

195.

Xaqani, uzaqlaş namərd adamdan,
Həmişə mərdlərin yanında dolan!
Yarıma pərvanətək çıraq oduna,
Zanbaqtək Güneşdən işıq al hər an.

196.

Kim malü dövlətlə etsə iftixar,
Şübhəsiz, nəzərdə hörmətsiz olar.
İndi ki, özünə gülmüşdür tale,
Dünyada maldan çox səadət axtar!

197.

Ömür ötüb keçdi bir kam almadan,
Yarın vüsalına tapmadım imkan.
Hardadır, qoy gəl lib öz ayağını,
Gözümün üstünə qoysun o canan!

198.

Ey bəxti xoş olan, zəkası kamil,
Bu dünya malına, gəl, olma mayil!
Sabah bədənindən çıxan kimi can,
Düşmənlər malını dağıdacaq, bil!

199.

Xaqani, kim sənə eyləsə sitəm,
Sən ona yaxşılıq elə demədim.
Yaxşılıq elə bu dünya əhlinə,
Əgər bilməsə də qədiri alım.

200.

Təkləbbür göstərib, fəxr etmə, aman,
Təkləbbürlə çatmaz murada insan.
Gözəlın saçına bəniz, əzizim,
Hər görən ürəyi tez ovlayasan.

201.

Vurma Xaqaniyə acı tənəllər,
O, sənənin nə qorxur, nə qaçmaq istər.
Ölmək dənin, yanmaqdan çəkinməz əsla,
Hanı od, hanı o zəhərli xəncər?

202.

Tüstün öz bacandan çıxacaq bir gün,
Quşun yuvasından ucacaq bir gün.
Deyək, dostun üçün yaşadın yüz il,
Ölüm düşmənin üçün yıxacaq bir gün.

203.

Ey Allah lütfil var-dövlət tapan,
Hərdəm, bir yazığa rast gələn zaman,
Gərəkdir sən ona kömək göstərib,
Edsən könlünü bir az şadıman.

204.

Kişiylə şərifdir bilik, etibar,
Hörmət təvazöli olar bərqərar.
Özünü çəkinli oturma, bil ki,
Həmişə yüngül şey yüksəkdi olar.

205.

Ey qəlbi nur alan bir mərifətdən,
Günahla özünü salma hörmətdən.
İmana qəsd edir nəfsin, ayıq ol,
Özünü qoru sən bu qəbahətdən.

206.

Baxsa üzünə ay necə etməz heyrət,
Aşığılri etdin yuxuya sən həsrət.
Göylərdə günəş qısqanaraq söylər ki,
Yandın oda mənin bəş su hanı, ey afət.

207.

Züniardı xətin, üzün Məsih bayramı,
Nəbər saçına qurban edər can hamı.
Könlüm mənim od, saçın çəlipa olsun,
Kuyində gər olsa sədə axşamı.

208.

Nur saçdı üzün göydü günü sındırdı,
Tür basdı, xalcalı t belini lap qırdı.
Sarsıldı, xal cil oldu, Qurb üz tutdu,
Yas paltarı geydi, onu qım yandırdı.

209.

Xaqani, sən, düzdür, ağıl heyrandır,
Həmdərdin olar, eşq qul olan, can yandır.
Eşqin odu var sənə cəhənnəm neylər?
Yanmışdır o od odunla, bu, candandır.

210.

Könlümdə bir od var onu tutmaz göylər,
Qəlbimdəki dərdi de necə dil söylər.
- Dünyada - soruşdun - nə qəmin, dərdin var?
- Bu dərdimi dünyaya desəm dərd eylər.

211.

Zər yox, elə gil qədəh gətir, ey könlüm,
Batdım qəmə, qurtar məni bir, ey könlüm.
Qəbrimdə tikanlar bitəcək bir gün, gəl,
Gülgün meyi gil qədəhdə ver, ey könlüm.

212.

Alçaqlara olmuş bu cahan bir meydan,
Hər yerdə yetirməz nə cib insan dövrən.
Xaqani, bu dünyada sən insan gəzmə,
Yollarda oturma, hələ gəlməz karvan.

213.

Bir bax, necə bu rafizilər şeytandır,
Gör bir necə bidin, necə bimandır.
Əhdində vəfa, sözündə düzlük yoxdur,
Xaqanini xarici bilir, nadandır.

214.

Dünyada bilirsən nə götürdüm? Heç nə.
Dövrədən bəli mən nə gətirdim? Heç nə.
Şadlıq şamıyam, heç nəyə dönüm sönsəm,
Cəmişid camıyam, sınında gördüm heç nə.

215.

Xaqani, gər olsa nəsibin himmət,
Axtarma hər alçaq kimi sən var-dövlət.
Düz get yolunu, olma, ey aqıl, fərzin,
Mümkünsə piyada ol, yolu sən düz get.

216.

Xaqani, tutub dünyanı bidad, yeri,
Türk et bu kərdərxanəni sən şad yeri.
Can verdi fəlakət sənə, səni qul etdi,
Qaytar sən onun borcunu azad yeri.

217.

Xaqani, cəfa görsən gər hər kəsdən,
Pisliklə ona vermə cavab gəl qəsdən.
Burda el iş tut ki, cahən əhliylə,
Qəm çəkmi özün görəndə hər nəkəsdən.

Ş RHL R

Şh. 22.

Dörd hambal belindən atır yükünü...

Dörd hambal - orta əsr fəlsəfinin görü varlığın əsasını təşkil edən dörd ünsür: su, od, torpaq və hava.

Misranın məntiqi mənası dünyanın dağılmasını ifadə edir.

Şh. 22.

Göy atı tərək edir göyün tağını,

Salır həmişə nalını, həmişə dırnağını.

Göy atı - Günəşə işarədir.

Beytin məntiqi mənası fəlakətin dağılmasını ifadə edir.

Şh. 23.

İndi din göyündə Dəcəllər çoxdur,

Heyif ki, xilaskar bir Mehdi yoxdur.

Dini xurafata görə dünyanın sonu çatanda *Dəcəl* adlı təkgözlü bir naxış meydana atılıb xalqı fitnə-fəsad yoluna aparmağa çalışdıqda, guya, qeyb olmuş 12-ci imam Mehdiyi-axır zaman zühur edib onu öldürəcək və xalqı fəlakətdən xilas edəcəkdir.

Beytin mənası: Zəmanədə *fitnə-fəsad* törədənlər çoxdur, lakin, insanları bu fəlakətdən qurtaran bir adam yoxdur.

Şh. 25.

Bir möhnət odudur cana simü zər,

Düz olar, qızıla deyilsə "azər".

Azər - od, zər isə qızıl deməkdir.

Göründüyü kimi, bu iki söz arasında oxşarlıq var. Burada Xaqani qızılı - zəri möhnət atışın - azər bənzərdir.

Şh. 25.

Zərdüştün adının əvvəlidir zər,

Zərli səcdə edir atışpəristlər.

Zərdüşt oda sitayiş edənlərin peyğəmbəridir. O, eramızdan əvvəl yaşamışdır.

Göründüyü kimi onun adı zər sözü ilə başlanır. Xaqani atışpəristlərin eyni zamanda zər - qızıla sitayiş etdiklərini nəzər çarpdırır.

Şh. 25.

Tamah dəmirində geyinsən paltar,

Qızıl paltarına miqnatis olar.

Xaqani demək istəyir ki, tamahkar adamları qızıl özünü daha çox cəzb edir.

Şh. 26.

Çoxdan öyrənmişəm büt qırmağı mən,

Qaçmışam atış baş yənlərdən.

Büt sındırmaq - İbrahim Xəlilullah peyğəmbərin isnad edilir. Xaqani demək istəyir ki, o, atışpəristlikdən üz döndərüb, bütpeyristliyi də nifrət edir. Yəni, İslam əsas din kimi qəbul edir. Bu beytdə Xaqaninin adının İbrahim olmasına da işarə vardır.

Şh. 26.

Altıbaşı dünya arzular insan,

Qızıl yeddibaşlı ilandır, ilan.

Altıbaşlı dünya dedikdi, Xaqani altı cəhəti nəzərdə tutur ki, bu da yenə dünya deməkdir. *Yeddibaşlı ilan* qədim Azərbaycan fəsanatı rində bəddii surət kimi istifadə edilmişdir ki, o da insanları udan yer (qəbr - ölüm) işarədir. Yerini yeddi qat olması fikri də bununla bağlıdır.

Səh. 26.

Pars odu püskürür dodaqlarımdan,

Edib hind xəncəri qəlbimi şan-şan.

Pars odu - atışpərəstlərin oduna işarədir. Yəni, Xaqani "ahım odludur" deyir. *Hind xəncəri* də onun qəlbini yaralayan qara bəxti, kədəri ifadə edir.

Səh. 26.

Başıma bir çəkkic zərbəsi düşdi,

"lif" qamətini "mim" kimi bəydi.

Klassik ədəbiyyatımızda çox zaman qamət rəb əlifbasında düz duran "yilməyən" "lif" hərfini oxşadılır, yəni belə isə "mim" hərfini bənzədir.

Burada Xaqani düşmənlərin zərbəsilə öz qəddinin "yilmə"ni "lif"ın "mim"ə dönməsi kimi ifadə etmişdir.

Səh. 27.

Yüksəlir göylərə, o, zəncir tək,

Keçir ayağına Bənatın-nəşin.

Xaqani ağzından çıxan ahlara halqa-halqa göy yüksəlib, Yeddibacı ulduzunun ayaqlarına keçdiyini nəzər çarpdırır. Yəni, onun ahlara göylərdə ulduzlara qədər yüksəlir.

Səh. 27.

Ey yeddi çəmən yaşillıq verən,

Ey, altı gəlini al bəzəndirən.

Burada - *yeddi çəmən* ərəzin orta ərəd bölündüyü yeddi iqlim işarədir. Altı gəlin isə altı cəhəti ifadə edir.

Səh. 29.

Bədənənim dər üçün bir kor quyudur,

Bir dəmir dağıdır, qürurla durur.

Beytin mənası: bədənənim dərdrəli dolu olduğu halda o, dəmir dağı kimi bu ağırlığa dözür və öz qürurunu itirmir.

Səh. 30.

"Bir" gəlib "min" olar, gər onu sən,

Yerində üç xana sola köçürsən.

Məlumdur ki, bir rəqəmini üç xana sola çəkəndə o, minlik xanasına düşür. Xaqani burada "bir-min artar" ifadəsinin bir rəqəminin yerini dəyişməklə mənə gəldiyini göstərir.

Səh. 30.

Piyadan keçdimi yeddi xanəni,

Udmaq çətin olar, çox güman, sən.

Şahmat oyununda piyadanın taxta üzərində *yeddi xana* keçib, səkkizinci xanada vəzir olduğuna işarədir. Bu zaman, şübhəsiz ki, hərif oyunu uduzmuş olar.

Beytin mənası budur ki, gər sən yeddi tərbiyəli ibarət olan dünyanı ötüb keçsən, ali məqsəddə çatmaq, çətinliyə qalib gəlmək olar.

Səh. 30.

Mustafa torpaqda yatdığı üçün...

Mustafa – Məhəmməd peyğəmbər.

Səh. 30.

Dördüncü iqlim çatdır özünü...

Dördüncü iqlim - İraqa işarədir.

Səh. 30.

Dördüncü növbədə yarandı insan,

Sırada dördüncü kitabdır "Quran".

Bu və bundan əvvəlki beytlərdə Xaqani dörd rəqəminin şərafətində bəhs açır. O, dörd ünsür, dördüncü göydən bəhs etdikdən sonra, məxluqatın ən şərəfli olan insanın nəbatat, cəmədət və heyvanatdan sonra yarandığını, "Quran"-ın 4-cü müqəddəs kitab olduğunu qeyd edir və buradan nəticə çıxararaq 4-cü iqlimə düşən İraqı tərifləyir.

Səh. 31.

Dövrün əmininin fərmanıyla mən,

Nəhayət, qurtardım Şirvan bəndindən.

Dövrün əmiri Şirvanşah Axsitan, Şirvan bəndi isə şah sarayıdır. Bu və bundan sonrakı beytlərdə Xaqani özü Şirvan deyil, Şirvan demişdir.

Səh. 32.

Torpağı İsaya tutiya verər,

Daşları Musaya kimiya verər.

Bu beyt məşhur dini fəsan ilə bağlıdır. Məlum olduğu üzrə, İsa peyğəmbər guya korun gözünü açmışdır. Musa peyğəmbərin isə əli işıq vermişdir. Xaqani burada Qohesfan torpağının bərəkət qüdrətini göstərmək üçün onun İsanın gözlərini işıqlandıra biləcəyini, Musanı özünün möcüzəli isə heyran edəcəyini nəzər çarpdırmaq istəyir.

Səh. 32.

İki top qoymuşdur Xuzistana o,

Üç zərbə vurmuşdur Hindistana o.

Burada şahmat oyunu nəzərdə tutulur. Məlumdur ki, şahmatda iki topun dal-dala durması düşmənin üçün böyük təhlükə yaradır, xüsusilə düşmənin eyni xanasına üç zərbə yönəldilərsə, bu təhlükə bir az da artır.

Burada Xaqani, şahmat oyununa yaxşı bələd olduğunu göstərmişliklə bərabər, Qohesfanın Xuzistan və Hindistandan daha məhsuldar olduğuna işarə edir.

Səh. 33.

Həm oddur, həm sudur onların dili.

Xaqani Qohesfan əhalisini iki dilli (iki üzlü) adlandırır.

Səh. 33.

Samirilər kimi danışan zaman,

Od, alov püskürür ağızlarından.

Samirilər - Musa peyğəmbərin İleyhin gedən Samir adlı yalançı və hiyləgər bir qoşun başçısının tərifdarla.

Səh.34.

Bir zərrə qəddir yarımda Seyhun,

Bir korun göz yaşı qəddir Ceyhun.

Seyhun və Ceyhun - Orta Asiyada qoşa çay adıdır. Xaqani İraqda axan çayı tərif edərkən onu Seyhun və Ceyhun çaylarından daha şərəfli sayır.

Səh.34.

Bu hüma üzlünün ördüyi, sən bil,
Simurğun özündən heç kiçik deyil.

Xalq nağıllarında *hüma* mifik səadət quşu, *ünqa* ya *Simurğ* - müdrik xilaskar, fəsanıvi quşdur.

Xaqani İraqda axan çaydakı ördüyi bu fəsanıvi quşlardan üstün tutmaqla, onu mübaliğəli surətdə tərifləmək istəmişdir.

Səh. 34.

Olur qulaqlarda Barbədd nəğməsi.

Barbədd - Sasani şahlarından Xosrov Pərvizin məşhur çalğıçı və xanəndəsidir. Firdovsinin "Şahnamə"sində və Nizami Gəncəvinin "Xosrov və Şirin" poemasında onun səniətkarlıq qüdrəti geniş təsvir edilmişdir.

Səh. 34.

Balıq tutmaq üçün gələr Süleyman,

Onları qızardar Məsih Rizvan.

Süleyman - məşhur ecazkar Süleyman peyğəmbər, *Məsih* - İsa peyğəmbər, Rizvan isə behiştin qapıçısının adıdır.

Beytin məzmunu yenə İraq çayının mədhi ilə bağlıdır.

Səh. 34.

Ya hərf üzərində sükundu guya.

Ərəb əlifbasında səslə hərfələri yoxdur, onlar işarələrlə göstərilir və əksər halda onlardan istifadə olunmur. *Sükun* - durğu və ya səssizlik işarəsidir ki, xüsusilə, bu işarədən heç istifadə edilməz.

Xaqani bu misrada dünyanı gərksiz sükun işarəsinə oxşatmışdır.

Səh. 34.

"İləbdü" deyirdi qullar sayağı.

İləbdü - mən qulam deməkdir.

Səh. 34.

Yerin sakit yatan öküzü, budur,

Onun fərmanının bir sübutudur.

Dini fəsanıyı gör guya Yer kürəsi bir öküzün üzərində, öküz bir balıq üzərində, balıq isə sonsuz bir dərriyədir. Guya öküzün bir tükü tərpənilsə, yerdə zəlzələləməli gəlir.

Xaqani demək istəyir ki, Xəlifənin hökmranlığı zamanı yerin öküzü onun fərmanı ilə sabit durur və yerdə də sakitlik hasil olur.

Səh. 35.

Tur dağı yandırmas o da Musanı,

Yandırar, ləbləttə, azğın insanı.

Dini fəsanıyı gör Musa peyğəmbər guya *Turi-Sina* dağında Allahla danışmış, başqası isə buraya çıxmaq istərkən yanarmış.

Xaqani Xəlifənin sarayını da Tur dağına oxşatmış və buraya daxil olmaq istəyənlər adamları yandıracağını bildirmişdir.

Səh. 35.

Müştəri sifətlə və Ay camallı,

Zühürü həmayilli, Mərrix kamallı.

Burada - Xaqani Xəlifənin qoşun əhlini tərif edərkən onları səyyarların xüsusiyyətləri ilə müqayisə edir. Burada - *Müşəri* - (Yupiter), *Zühəl* - (Saturn), *Mərrix* - (Mars) səyyarlarının adı qəkilir.

Qədim *astrologiyaya* görə *Müşəri* səadət və mülayimlik, başına tac qoymuş *Zühəl* hökmranlıq, *Mərrix* müharibə, qəzəb rəmzləridir.

Xaqani hər üç əlamətin Xəlifə qoşununda mövcud olduğunu qeyd edir.

Səh. 36.

Sanki zər atırdın, gəlidi də çahar.

Yəni bəxtim gətirdi.

Məlumdur ki, nörd oyununda ilk əvvəl zərlərin qoşa dörd gəlməsi nəqş hesab olunur. Səh. 37.

Xilqətin dörd arxı, görürsən gər,

Sən qibtə edər, paxıllıq edər.

Xilqətin dörd arxı - dörd ünsür: su, od, torpaq və havadan ibarətdir. Xaqani demək istəyir ki, yaradılış özü sənənin şərafətin qibtə edir.

Səh. 37.

"Zəbur" nəğməsidir şirin nəğməsi...

Gözəl səsi Davud peyğəmbərin "Zəbur" (dini kitab) oxumasına işarədir.

Səh. 37.

Xəlilullah olmuş dövründə atam,

Deməli, əslində nəccar oğluyam.

Məlumdur ki, Xaqaninin atası əli nəccar idi. Məşhur *İbrahim Xəlilullah* peyğəmbərin atası Azər də nəccar olduğundan İbrahim Xaqani özünü İbrahim Xəlilullah və atasını da onun atası Azər ilə müqayisə edir.

Səh. 37.

Qəlbimin oğlunu qurban gətirdim.

Xaqani, İbrahim peyğəmbərin öz oğlu İsmayılı qurban etdiyini xatırladaraq, öz şərlərini qurban gətirdiyini bildirir.

Səh. 38.

İndi, bir özün də, şad olmazmı bəs,

Kənandan çıxaraq Misrə çatan kəs?

Bu beytdə məşhur Yusif və Züleyxa əhvalatı yada salınmışdır. Bu dastana görə Kənanlı Yəqubun oğlu Yusifi öz qardaşları quyuya salıb qayıtdıqdan sonra yoldan keçən tacirlər Yusifi quyudan çıxarıb, Misirə aparırlar. Yusifin diri olduğundan xəbər tutan Yəqub çox sevinir.

Bu hadisə həm "Quran"-da, həm ayrıca mənzum əsər halında, həm də Füzulinin "Hədiqət-üs-süda" əsərində geniş təsvir edilmişdir.

Səh. 38.

Əgər üzük qaşı qiymətlidir, bil,

Onun muma işi düşmüş deyil.

Məlumdur ki, qədim zamanlarda böyük adamlar öz üzük qaşlarına adlarını yazdırar və onu möhür kimi işlədirmişlər. Əksər halda bu möhür mum üzərində basılmışdır.

Xaqani demək istəyir ki, o qədr qiymətli üzüyün də nə dəyərsiz muma işi düşür.

Burada şair, Xəlifənin də Xaqani şerinin müəyyən mənada möhtac olduğunu nəzər çarpdırır.

Səh. 40.

Bu üzüyün qaşı bahadır, düzü,
Camın gövhərdir, Cəmşidin gözü.

Tarixi ıfsanəyi gör guya, qədim İran padşahı Cəmşidin camı "geytinüma", yəni dünyanı göstərən adlanmışdır. Bu sehrli camda arzu edilən şeysin harada və nə vaxt ziyyət olduğunu görmüş.

Burada Xaqani Cəmaləddinin verdiyi üzüyün Cəmşidin camından daha üstün ecaza malik olduğunu qeyd edir.

Səh. 40.

Bu üzük zidd olmuş, bil, ıhrimən...

Zərduştliyi gör şər və qaranlıq allahı olan ıhrimən Cəmşidin möhründən qorxub qaçmışdır. Burada - Xaqani, Cəmaləddinin verdiyi üzükdən də şər və fəlakətin uzaq olacağını qeyd edir.

Səh. 41.

Onun hüzurundan, öpürək yeri,

Sədi-ı kbər kimi qayıtdım geri.

Sədi-ı kbər sümada öz hərəkəti zamanı irəli və sonra geri dönməyə xoşbəxtlik səyyarələrindən birinin adıdır (Çox ehtimal ki, Müştəri səyyarəsi nəzərdə tutulur).

Xaqani öz dövrünün nücum elminə nə qədər yaxşı bələd olduğunu göstərmişdir, eyni zamanda özünü xoşbəxt hesab edib, İraqdan geri döndüyünü işarə edir.

Səh. 41.

Gəlib hüzuruma, dil tökdü bubbu.

Şərq ıfsanələrindən *bubbu* (*hüdhüd*) quşu Süleyman peyğəmbərdən Bilqeysə xəbər aparıb-gətirən qasid kimi təsvir edilmişdir. O, eyni zamanda xəbərçi rəmzi kimi də müşhurdur.

Burada - Xaqani şahın üzüyü almaq üçün gələn yaltaq elçisini də hıqarətli bubbu adlandırır.

Səh. 43.

Qəzəb Tuğan şaha tərəf çəkərdi,

Tamah Təkin şaha tərəf çəkərdi.

Tuğan şah - Səlcuqlardan Səncər şahın oğludur. (XII əsr) Təkin şah-qəznəvi silsiləsinin banisinin işarədir (X əsr).

Səh. 43.

Yeddi qat gözümdə tez işıqlandı,

Doqquz qat el bil alışıdı, yandı.

Yeddi qat - yeddi təbəqədən ibarət hesab edilən yer, doqquz qat-doqquz təbəqədən ibarət hesab edilən fəlakətli işarədir.

Səh. 44.

Adəm qırx səhərdə görmüşsə nəli.

Dini ıfsanəyi gör guya Allah insanların babası hesab edilən Adəmi 40 gün müddətində yaratmışdır.

Səh. 44.

Boynunda var idi onun həmayil,

Yox, dörd kitab idi, həmayil deyil.

Dördkitab - dörd müqəddəs kitaba işarədir ki, bunlar "Tövrat", "Zəbur", "İncil" və "Quran"dən ibarətdir.

Səh. 45.

Söhbət başladı; yarım hilalı,
Açılar-açılmaz, mən oldum halı.

Yarım Hilal - Xızrın dodaqlarına işarədir. Yəni o, ağzını açan kimi mən mətəbi anladım.

Səh. 45.

Günəşi andıran parlaq sədəflə,
Otuz iki ulduz parlağı səflə.

Burada - birinci misra Xızrın ağzına, ikinci misra isə onun dişlərinə işarədir.

Səh. 47.

Durma kölgəsində ikinənglinin...

İkinəngli - gecə və gündüz, başqa sözlə, ikiüzlü dünyaya işarədir.

Səh. 48.

Dörd ana, doğrudan, qəribədir bu:

Nə üçün, görəsən, üç inci doğdu?

Dörd ana - dörd ünsür (su, od, torpaq və hava), üç inci isə mövcudatdan (nəbatat, cəmədat və heyvanat) ibarətdir.

Xaqani demək istəyir ki, necə oldu ki, dörd ünsürdən biri-birini bənzəməyin üç tipli varlıq etməli gəlirdi.

Səh. 49.

"Quran"ı bələdi Osmanın qanı.

Məlum olduğu üzrə "Quran"ı yazan üçüncü böyük xəlifə Osmandır. O öz evində öldürülərək qanı yazmaqda olduğu "Quran" üzərinə tökülmüşdür.

Səh. 49.

Son uçmaq istəsən Turi-Sinayı,

Heç zaman meyl etmə Puri-Sinayı.

Turi-Sina - Musa peyğəmbərin guya Allahla danışdığı dağın adıdır. *Puri-Sina* isə məşhur filosof təbib Əbu Əli ibn Sina'dır.

Xaqani demək istəyir ki, Əgər sən də Musa kimi Allahla danışmaq şərafətli nail olmaq istəyirsənsə, Əbu Əli ibn Sinanın dəhlizə getmə!

Səh. 49.

Gəl, ey Puri-Əli, üz tut Allaha,

Gəl, Əbu-Əli'dən az danış daha.

Puri-Əli Xaqani özüdür.

Yəni, ey nəccar Əlinin oğlu Xaqani, Əbu Əli Sinadan az danış!

Səh. 50.

Gəl, dinə arxalan, unutma dini,

Böyük sanma yunan Uqlidisini.

Uqlidis (Evklid) eramızdan əvvəl IV əsrdə yaşamış məşhur yunan alimidir. İlk dəfə nücum və riyaziyyat elmi sahəsində böyük şöhrət qazanmışdır. Xəyyam və Nəsirəddin Tusi onu yaxşı tanımış və yeri gəldikcə tənqid etməmişlər.

Səh. 51.

Nəmrudə kəsəni də dünya aldatmış.

Nəmrud - qədim Misirdə Allahlıq iddiası edən hökmdardır. Guya o, bu dünyada cənnət və cəhənnəm yaratmaq fikrinə düşmüşdür.

Səh. 51.

Bu solğun üzlüyü qapılma bir an,

Bu qoca kaftarın tez qaç yanından.

Solğun üzlü v qoca kaftar - dünyaya işarədir.

Səh. 52.

Hər nənin Döccaltı k bircü gözü var.

Döccal dini ifsanıyı görü insanları aldadan hiyləgər bir fırıldaqçı olub, guya qeyb olmuş 12-ci imam zühur edərkən, insanları onun şərrindən xilas edə bilər.

Səh. 53.

Məhmədd Mahmudun möhrüylü yeksər,

Damğalı qul oldu bütün ölkələr.

XII əsr Abbasi xəlifələrinin Müqtəfibilah işarədir.

Səh. 53.

Bənzət Buqubeysi ılvında dağına.

Buqubey İraqi-ərəbdə, ılvında isə Həmədan yaxınlığında olan dağdır.

Səh. 55.

Onu qeyd edərlər aydın: *baği-dad*.

Baği-dad - dalət bağı.

Səh. 58.

Yazmış hər birin Müqtəfi sözü.

Müqtəfibilah - Abbasi xəlifələrinin birinin adıdır.

Səh. 61.

Bir "mim"dən ehl bil bir "sin" qurmuşdur,

Ya da bir "lif"dir, halqa vurmuşdur.

Ərəb lifbasında "mim" hərfinin başı kiçik bir dairə təşkil edir. "Sin" hərfi isə dişli olur. Birinci misrada Xaqani iplərin quyunun kənarını kəsmişini "mim"-in (dairənin) "sin" olmasına bənzətməşdir.

İkinci misrada Ərəb lifbasında "lif"i düz yazıldığı qeyd edilir, bu hərflər də burularsa, "mim" v ya dairə halına düşə bilər.

Bu beytdə müllifin məqsədi, İraqi-ərəbdə olan məşhur Zəməm quyusunun kənarını ip kəsdiyindən, onun diş-diş olmasını göstərməkdir.

Səh. 62.

İl atıb fəlin doluna dərhal,

Aydın şüasıyla bu quyuya sal.

Fəlin dolu - XI bürc - Dolça (Dölv) bürcünə işarədir.

Səh. 62.

Gahi "dal", "gah "lif", gah da olsun "lam".

Xaqani namaz qılarkən alınan vəziyyəti hərflərin şəklilə müqayisə edir.

Səh. 63.

Açdı dodağından Rum kilidini.

Yəni: Ərəbcə danışmağa başladı.

Səh. 64.

Mahmud öz qəmini dağıtsın dey,

Fil ilə mat verdi o, Ünsürüy.

Mahmud – məşhur Sultan Mahmud Qəznəvi, Ünsür isə onun saray şairidir (X əsr).

Sonrakı beytdə Xaqani özünü də böyük şahmat ustası hesab edir.

Səh. 65.

Xurma bağlarını kəmiş Cəbrail,

Suvarmış onları hər gün İsrafil.

Cəbrail və İsrafil dini xurafata görə Allaha ən yaxın mələklərin adlarıdır.

Səh. 66.

Əlin kim Gavı dirəyi alsın.

O, iki ildən xovf etməz əsla.

Gavı - qaniçin Zöhhakı taxtdan salan dümirci Gavı, dirəyi - onun bayraq kimi qaldırdığı döşlük, iki ilan - Zöhhakın ciyini rind bitin və insan beyni yedirilən ilanlara işarədir ("Şahnamə" surətli).

Səh. 67.

Həyatın bir zaman divı tuş oldu,

İyirmi iki il ömrüm puç oldu.

Şair 22 il şahlara mədh yazdığına təssüf edir.

Səh. 67.

Bir yer var, orada xəttər mahalıdır,

Süheylin yeridir o yer - şimaldır.

Süheyl - şimal qütbündə görünür və xoşbəxtlik ulduzu hesab edilir.

Səh. 69.

Simurğam mənin dinin o Qaf dağında,

Simurğ - xilaskar fəsanıvi quş. Qafdağı - Qafqaz dağları silsiləsində bir zirvə. fəsanıyı görə Simurğ (yaxud Ünqa) bu dağın zirvəsində yaşamışdır. Burada Xaqani özünü dinin Simurğu adlandırır.

Səh. 69.

Hüma quşu kimi sümük yedim mənin.

fəsanıyı görə hüma sadiət quşu hesab edilir və guya o ancaq sümük yeməklə dolandır. Nağıllarda hüma quşu kimin başına qonarsa, (və ya kölgə salarsa) onu padşah edirlərmiş.

Səh. 71.

Mənhəs adlansa da, adı Keyvanın,

Zöhrədən kəmə deyil şəni, inanın.

Keyvan (Zühə - Saturn) Günəş sisteminə böyük səyyardır ki, qədim astrologiyada o, bədbəxtlik ulduzu hesab edilmişdir.

Zöhrə (Nahid - Venera) isə məhəbbət ilahəsi və sadiət ulduzudur. Xaqani demək istəyir ki, Keyvan öz böyüklüyü ilə üstündür.

Səh. 72.

Türk et bu iki mış, yeddi pərdəni...

İki mış - gecə və gündüz, yeddi pərdə - yeddi təbəqəli Yer. Xaqani demək istəyir ki, bu dünyanı türk et!

Səh. 73.

Şamın ayağını qoparıb haman,

Başına qoymuşdur Misr utanmadan.

Şamın ayağı (son hərfi) "mim" hərfidir ki, Misrin başında yazılır. Beytin mənası: Şamın ayağı Misrin başı qədər şərəftlidir.

Səh. 73.

Misr nöqtə qoysan, tez müzür olar.

Ərəb əlifbasında Misr sözünün üzrinə nöqtə qoyduqda o, müzür oxunar. Burada - Xaqani Misirin öz zatında bir müzürlük olduğuna işarə edir.

Qeyd: XII əsrdə İsmaililər fırqəsi Misirdə bərkilib, İslam dininin bəzi ehkamları əleyhinə getdikləri üçün Xaqani Misiri pisləyirdi. İraq (Şam) isə bu zaman İslamiyyəti onlardan müdafiə edirdi.

Səh. 74.

Məsulun torpağı dördüncü səma,

Bu göydə mövcuddur Günəş və İsa.

Qədim astrologiyaya görə Günəş dördüncü göyde hərəkət edir və İsa da guya göy - Allahın yanına gedərək, onun yaxasında anası Məryəmin iynəsi sancılmış olduğundan, yer maddəsinin göyə ləyaqətli olmadığı səbəbinə, o da dördüncü göydə ilişib qalmışdır. Buna görə də Günəş və İsa, guya, eyni göy halqasında yerləşmişlər.

Səh. 75.

Əli möcüzələr göstərən dərmdə,

Cam da heyran qalır bu sehrə, Cəmədə.

Cəmə - eramızdan əvvəl yaşamış mifik İran padşahlarından Cəməşdin ixtisarla deyilmiş adıdır.

Cam - onun dünyanı əks edən sehrli camı.

Səh. 75.

Cam özü bəladır xalqa, xilqətə,

Onunçün düşmüşdür özü illətə.

Burada illət sözü cam kəlməsində olan əlif işarədir. Ərəb dilində üç hərflə illət (xəstə) hesab olunur: "əlif", "vav", "yay".

Xaqani demək istəyir ki, "cam" sözündə xəstə hərflə olduğu üçün o, insanlara zərər və xəstəlik gətirir.

Səh. 76.

Ona Nizamülmülk ad qoydu zaman,

Sonra dediyində nə oldu peşiman.

Nizamülmülk - məşhur "Siyasəməmə" əsərinin müəllifi və Məlik şah Səlcuqinin vəziridir. O, dövlət quruluşunda böyük islahatlar yaratması ilə məşhurdur. Xəyyəmlə müasirdir.

Burada Xaqani Cəmələddini Nizamülmülkə müqayisə edərək, onu bir az da yüksək qiymətləndirir.

Səh. 76.

Bununçün dünyanı düzəldənlər, bil,

Ona ad verdim ikinci Xəlil.

Xəlil - İbrahim Xəlilullahə işarədir. O, Kəbədə bütəri sındırıb, bütperəstliyi son qoyduğu üçün şöhrət qazanmışdır.

Səh. 76.

Mədəsi İsatək, vücudu - Yəhya.

İsa, Yəhya - peyğəmbər adlarıdır.

Səh. 77.

Sənin gövhərini bu cərxiflərk

Dörd gövhər başına tac qoydu, bişekk.

Dörd gövhər - dörd ünsür (su, od, torpaq və hava).

Səh. 77.

Tutub Abbasilər sayındə qarar.

Abbasilər – *İ* mavirdn sonra g^ln ikinci böyük *İ*rb xilaf^ti Bu xilaf^t VII *İ*srin ortalarından başlayaraq XIII *İ*sr^l q^drd^r davam etmişdir.

Monqollardan Hülaku xan bu xilaf^t son qoymuşdur.

*S*h. 77.

Süleyman tikdirⁿ zamanda bina,

Ona *İ*cinn^ll^r oldular bⁿna.

İ fsan^ll^r gör^l Süleyman peyğ^lmb^r quşların, heyvanların, div v^l *İ*cinn^ll^rin padşahı idi.

Xaqaninin bu beyti d^l h^lmin m^ls^ll^y işaret^ldir.

*S*h. 77.

Qiy^mti üstündür bel^l bürc^lrin,

İsk^lnd^r tikdirⁿ bürc^lrdⁿ, y^lqin.

İsk^lnd^r - Yunanlı İsk^lnd^r v^l ya Makedoniyalı İsk^lnd^r Zülq^lrn^yn adı il^l m^lşhur s^lrk^lrd^rdir. O, Yunanıstandan tutmuş Hindistana q^drd^r h^lrbi s^lf^r etmiş v^l böyük bir *İ*razini öz hakimiyy^ti altına almışdır. Aldığı yerl^lrd^l s^ld^ll^r v^l bürc^ll^r tikdirm^lkl^l m^lşhurdur.

*S*h. 77.

Ey Keyvan ş^lr^l fli, *S*mak c^llallı,

Ey Rizvan sif^ltlı, behişt c^llallı.

Keyvan - (Züh^ll) Saturn s^lyyar^lsi. *S*mak - işıqlı ulduz adıdır. Rizvan - guya behiştin qapıçısıdır.

*S*h. 78.

Üstürlab kimi o fitn^l tör^ldir.

Üstürlab - orta *İ*sr^ld^l göy cisiml^lrinin yerini mü^lyy^lnl^lşdirⁿ nücum al^ltl^lrind^lndir.

*S*h. 78.

Olsa da zahird^l adları Buz^lr,

İş^d Bul^lh^lbdⁿ daha da b^ldt^lr.

Buz^lr - M^lh^lmm^ld peyğ^lmb^rin yaxın köm^lkçisi, *Bul^lh^lb* Haşimi is^l peyğ^lmb^rin ziddin^l gedⁿ *İ*misidir.

*S*h. 79.

Otuz ild^ln sonra baş verib bir sirr,

İyirmi bir b^lla tör^ly^lc^lkdir.

Bu s^lhif^ld^l qeyd edilⁿ beytl^lrd^l Xaqani bildirir: b^lzi üz^dnıra^q mün^lccim^lrin dediyin^l gör^l, guya 30 il sonra (1186-cı ild^l) ulduzlar al^lmind^l bir çaxnaşma olacağından kürreyi-^lrz m^lhv olacaqmış. Bu iddiaya bir çoxları inanb, t^lşviş^d olduqları halda, Xaqani (h^lm d^l Nizami) bu x^lb^ll^r inanmamışdılar (Doğrudan da, sonralar - y^lni, 1186-cı ild^l heç b^lrk kül^lk d^l *İ*sm^lmişdi).

*S*h. 80.

V^lta, Ad^lm, Xızır v^l Musa üçün...

Dördü d^l peyğ^lmb^r adıdır.

*S*h 80.

Tik^lr^lm, şüb^hl^siz, onu "Yasin"d^ln.

"Yasin " - "Quran"da sur^l adı; mat^lm v^l t^lziy^ld^l oxunur. Xaqani d^l bu sur^ly^l üstünlük vermişdir.

*S*h. 80.

Bir möcüz göst^lrib m^lnalı sözd^ln,

Sudan, oddan paltar toxuyaram mən.

Bu beytdə Xaqani öz şeirlərinin su kimi axıcı və od kimi hərarətli olduğunu göstərmək istəmişdir.

Səh. 80.

Üç bacı bağlasın başına ləkə.

Üç bacı - üç ulduza birlikdə verilən addır.

Səh. 81.

Musa ağacıdır ağacım tamam,

Tuba budağından düzlib taxtam.

Guya Musa peyğəmbərin ağacı (əsası) möcüzə göstərilib, Əjdahaya çevrilir və düşmənləri udarmış. Tuba da behiştə bitən müqəddəs ağacdır.

Xaqani atasının dülgərlik sənətinə işarə edərək, öz şeirlərinin pak və möcüzə yaradan olduğunu işarə edir.

Səh. 82.

Hermes haradadır, hanı o alim?

Gəlsin ki, xəxtini özüm düzəldim.

Hermes - Misir riyaziyyatçısıdır. Hermesi tarixdə hesab, həndəsə, musiqi və tibb elmlərinin bəlihd olan qədim yunan alimi kimi tərif etmişlər.

Səh. 82.

Nuh hanı ki, ona verim yadigar,

Bu memar təbimdən siltarə pərgar?!

Dini rəvayətə görə Nuh peyğəmbər zamanı dünyanı sel basır və Nuh belə bir selin olacağını guya əvvəldən bildiyi üçün gəmi qayıb, öz adamlarını və istədiyi heyvanları suda qorqulmaqdan xilas edir. Xaqani dülgər olan Nuha öz şairlik təbilə pərgar vermiş qadın olduğunu bildirmək istəyir.

Səh. 82.

Nə qədər məskənim bu xoş məkandır,

O, Şirvan deyildir, bir Xeyrəvandır.

Xaqani həmişə "Şirvan"ı "Şirvan" kimi işlədir. Demək istəyir ki, nə qədər mən buradayam, o, şir yer deyil, xeyir yeridir.

Səh. 82.

Sənətdə Azərdi, söhbətdə İsa,

Tabut qayırdı o Xəliləsa.

Azər- İbrahim Xəlilullah peyğəmbərin atası nəccar idi. Xaqani bu beytdə demək istəyir ki, onun atası əli də nəccar olub, tabut qayırdı. İsa kimi söhbətə ruh açan idi.

Səh. 82.

O da bir əliydi - adlı dilavər,

Mən isə önündə bir sadiq Qənbər.

Bu beytdə Xaqani, atasının adı əli olduğu üçün, onu imam əliy, özünü isə imam əlinin sadiq qulu olan Qənbərə oxşadı və bununla atasını sonsuz dərinliyə sevdiyini bildirir.

Səh. 83.

Çoxdandır bu kasa gəzdirən fəlakət,

Pay istər həmişə şerimi görək.

Kasa gəzdirən fəlakət - göy qübbəsi və çərxi-fəliyə işarədir. Beytin mənası: Bütün dünya mənim şerimdən pay alır.

Səh. 84.

Mənalər kişisi o qoca anam,
İkinci Rəbi kimiydi tamam.

Rəbi - IX əsrdə yaşamış, öz dindarlığı və paklığı ilə şöhrət qazanmış bir ərəb qadının adıdır. Xaqani, öz anasını da pak və dindar göstərmək üçün onu ikinci Rəbi adlandırmışdır.

Səh. 84.

Ona da Məryəməlik atdılar böhtan,
O da Zəhra kimi paylardı ehsan.

Məryəm - İsa peyğəmbərin anası. Onu töhmətləndirirdilər ki, atasız uşaq doğmuşdur. Lakin, o, müqəddəs qadın olduğu üçün, töhmətlər onun ləkələnməsini səbəb olmadı. Guya, yeni anadan olan İsa dil açıb, anasının günahsız olduğunu söyləmişdir.

Zəhra - Məhəmməd peyğəmbərin qızı Fatiməyi-Zəhradır. Xaqaninin anası İslamiyyəti qəbul edən xristian qızı olduğuna görə, Xaqani onu həm Məryəm, həm də Fatimə ilə müqayisə etmişdir.

Səh. 84.

Nəsturi qızıydı, nəslə, məbədi.

Nəsturi - xristian məzhəblərindən biridir. Xaqaninin anası eyni zamanda atəşpərəstliyi mənsub bir ailənin çıxışından, o həm Xristianlıq, həm də Atəşpərəstliyi atıb, İslam dinini qəbul etmişdir.

Səh. 84.

O, bir Filakusdu bizim dövrəyə.

Filakus - eramızdan əvvəl Yunan başçılarındandır.

Səh. 84.

Məyastu yolunda əyləşirdi şad,

Siyruni dilini bilirdi azad.

Məyastu - xristianlıq məbədlərindəndir. *Siyruni dili* - Suriyada yaşayan xristianların dili.

Səh. 84.

O, Züleyxa kimi bir xanım ikən,

Sonra Yusif kimi qul oldu birdən.

Xaqani anasının Züleyxa kimi adlı-sanlı olduğuna və sonra Yusif kimi qul sıfətində satıldığına işarə edir.

Səh. 85.

Üveys kimi bəndəm o arvada mən.

Üveys - Məhəmməd peyğəmbəri son dəriyə sevən əshabılardandır. Xaqani də Üveysin Məhəmmədi sevdiyi qədr anasını sevdiyini nəzər çarpdırır.

Səh. 85.

Mən təbib əmimdən almışam ilham,

Yeddi söz mülkünün bir Boqratıyam.

Xaqaninin təbib əmisi - Kəfiyyəddin Ömər ibn Osmandır. *Yeddi söz mülkü* - yeddi iqlim və ya bütün dünyaya işarədir. Boqrat (*Hippokrat*) - tibbin babası adlanan məşhur yunan təbib. Eramızdan təqribən 5 əsr əvvəl yaşamışdır. Xaqani şöhrətdə özünü Boqrata bərabər tutur.

Səh. 86.

Onunçün məskənim olmuş asıman,

Dördüncü göy olub mən bu Şirvan.

Guya, Günüş və İsa dördüncü göydə olduğu üçün, Xaqani özünü Günüş və İsayə müqabil tutub, Şirvanı dördüncü göy hesab edir.

Səh. 86.

Onun 11 suyundan yarandı kövsür,

Rəff-f- dükəninin rəfin bənzər.

Kövsür - guya behiştə axan, baldan şirin, süddən ağ bulaq suyudur. Rəff-f - Məhəmmədi göyün yüksək qatına qaldıran nur atma deyilir. Məhəmmədin möcüzələrindən biri də barmağından su axıtmaq idi.

Xaqani demək istəyir ki, Əmisinin dərmanları kövsür suyu qədr şəfa-vericidir.

Səh. 86.

Qarikon kimidir acı sözləri,

Acı tərbd kimi boşdur özəri.

Qarikon, tərbd – dərman üçün işlədilmiş acı bitki adıdır.

Səh. 86.

Tərbdətək içəri zəhri-həlahil.

Zəhri-həlahil - quyruğu çömçə kimi olan fəsanvi həlahil adlı heyvanın "sidiyi" guya son dərəcə zəhərlidir. O, öz zəhərini ona hücum edən heyvanın üzünə çırparaq, onu zəhərləyib öldürür.

Səh. 87.

Əvvəlcə birlikdən altmışa atdı,

Sonra da altmışdan otuz yaratdı.

Birlik - bir dəqiqə; altmış (dəqiqə) - bir saat. Altmışdan otuz yaratmaq - otuz gün - bir ay.

Xaqani demək istəyir ki, Əmim təbəbətə olan bütün dəyişiklikləri və dünyanı mənə öyrətdi. Sonrakı beyt də həmin mənanı ifadə edir.

Səh. 87.

Atam dözməyərkən dərəcə cahanda,

Sam Zalı atantək mənə atanda...

Bu və bundan sonrakı beytlərdə Xaqani məşhur "Şahnam" surətlərindən istifadə edir. Məlumdur ki, fəsanvi qəhrəman Rüstəmin babası Sam pəhləvan anadan eybəcər doğulmuş, ağ tüklü, tunc bədənli oğlu Zalı (Zal - qoca deməkdir) meşəyə atdırmış və bu uşağı guya Simurğ quşu öz yuvasında balaları ilə birlikdə bəsləmişdir.

Xaqani də bu beytlərdə özünü Zala, atasını Sama, Əmisini isə Simuğr quşuna bənzətməlidir.

Səh. 88.

Əhməd Əmisi necə oldu yar...

Əhməd - Məhəmməd peyğəmbərin adlarından biridir.

Səh. 88.

Atam mənə verdi ağır bir cəza,

Ərblər o zülmü edərdi qıza.

Bu sözü "Quran"da axtar, tap, öyrən,

Get, oxu "və izlə-müvəddə"ni sən.

"Quran"da olan bu ayının mənasından məlum olur ki, Ərblər Məhəmmədə qədər öz qızlarını diri-diri basdırar və ya yandırarmışlar.

Xaqani bu beytdə atasının onunla rəftarını Ərblərin qızlara olan rəftarına bənzədir.

Səh. 88.

Aldı kainatdan yeddi dəmir mil,
Bir halqa boynuma etdi həmayil.

Xaqani demək istəyir ki, əmisi yeddi mühüm elm sahəsində bir həmayil düzəldib, onun boynundan asaraq, kainat sirlərinə vafiq etmişdir.

Səh. 88.

vvəlcə o mənə öyrətdi "bcə",
Mənə Həqqayıqı dedi, nəhayət.

bcə - rəb əlifbasına deyilir. Burada rəb hərfinin hamısı xüsusi mənə verməyin 8 kəlmə ilə ifadə olunur.

Məsələn: bcə, həvvəz, hütti, kəlmən, səfəs, qərəşət, səxiz, zəziğ. Xaqani deyir ki, mənə savadsızlığımı ləğv etdi və sonra mənə Həqqayıqı təxəllüsü verdi.

Xaqani gənclik zamanı fəzl, fəzli və Həqqayıqı təxəllüsü ilə şerlər yazmışdır.

Səh. 88.

Nəhayət, çatdırdı "vənnas" mənə...

"Vənnas" - "Quran"ın son sözüdür. Xaqani "Quran"ı oxuyub qurtardığını bildirir.

Səh. 89.

Dəlill, sübutla eylədi bir-bir,
"Quran"ın yüz on dörd sirrini təbir.

Xaqani "Quran"ın 114 surədən ibarət olduğuna və onların sirrini öyrəndiyinə işarə edir.

Səh. 89.

Çox asan yol ilə o mahir insan,
Etdi "bir", "iki", "üç", "dörd", "beşi" bəyan.

Klassik Şi'r qədiyyatında 1-9 rəqəmlərinin müəyyən olmuş mənaları vardır: Bir - Allah, iki - iki dünya, üç - nəbatat, cəmadat, heyvanat, dörd - dörd ünsür: su, od, torpaq, hava, beş - hiss: dad bilmək, görmək, eşitmək, ləms və iyi bilmək (bəzən beş rəqəmi - Məhəmməd peyğəmbərin əbası altında gizlənilən dörd əid edilir ki, bunlara "Pəncəni-ali-ba" deyilir.), altı - cəhətlər: ön, arxa, sağ, sol, yuxarı və aşağı, yeddi - yerin yeddi təbəqəsi, səkkiz - behiştin səkkiz qapısı (göyün təbəqələri), doqquz - doqquz fəlakət (doqquzuncu fəlakət guya Allahın qərar tutduğu yerdir.)

Xaqani yuxarıdakı beytdə əmisinin rəqəmlərin bu sirrini ona öyrətdiyinə xəbər verir.

Səh. 89.

Sonra dörd kitaba saldıqda nəzər,

Verdi dörd əsasdan tərflə xəbər.

Dörd kitab - dörd müqəddəs kitab: "Zəbur", "Tövrat", "İncil" və "Quran", dörd əsas

- dörd ünsür - su, od, torpaq və hava.

Səh. 89.

Kəsdə salxımımı qara oraqla,

Qəzavü-qərdin dərs alan Covza.

Covza - səmada olan 12 bürcdən üçüncüsü. Astrologiya elmində bu bürc cüt oraq və cüt uşaq şəklində rəsm edilir.

Xaqani öz vəziyyətinin ağırlaşdığını bildirmək istəmişdir.

Səh. 90.

Etdi "Nun vəl-qəlm" təleyimi zar.

Ərəb əlifbasında "nun" belə bükülmüş hərf olduğu üçün, Xaqani öz yılmış qəddini bu hərfə oxşatmışdır. "Nuni-vəl qəlm", "Yasin" - "Quran" surələrinin adlarıdır.

Səh. 90.

O, mənə ad qoydu: Həssani-qəlm.

Burada: Həssan - Məhəmməd peyğəmbəri tərif edən məşhur Ərəb şairi (VÜ Əsr) Həssan ibn Sabitə işarədir ki, ona Həssani-Ərəb demişlər.

Xaqani demək istəyir ki, əmisi onu Ələmin Həssanı hesab etmişdir (Ərəb olmayanlar Ələm adlanırdılar.)

Səh. 90.

İzzəddin olmuşdur mənə qəmküsar.

İzzəddin - Xaqaninin müasirlərindən şair İzzəddin Şirvaniyə işarədir.

Səh. 91.

Zəmanə Söhbəni susub, qalar mat.

IX Əsrdə yaşamış məşhur Ərəb alimi Söhbən ibn Vaila işarədir.

Səh. 93.

Mən, ölüb qurtaran tuti kimi, ah,

Nəhayət, ölümə gətirdim pənah.

Məşhur Hind təmsilə nəzərdə tutulur. Bu təmsildə tuti qəfildən can qurtarmaq üçün özünü ölümlə vurur və sahibi onu ölmüş bilib, qəfildən çölə atdıqda uçub azad olur, Bu misal bir çox Şərq klassikləri tərəfindən istifadə edilmişdir.

Səh. 94.

O murdar uşağı qaşqabaqlıdır,

Həmdə yeddibaşlı, dördayaqlıdır.

Yeddibaşlı - ilan, dördayaqlı - eşşək. Xaqani düşmənlərini zəhərli ilan və eşşək adlandırmışdır.

Səh. 94.

Hər zaman "İlmovt" deyib dururlar,

Heyf ki, "İlmovtdan" uzaqdır onlar.

Bu beytdə "İlmovt" sözü iki mənada işlənmişdir. Birinci mürada Məlikşah Səlcuqi (XI Əsr) zamanında Həsən Səbbahın başçılıq etdiyi İsmaililər firqəsinin sığındığı yerin adı - İlmovt qalası (İranda Qəzvin ilə Gilan arasındadır), ikinci mürada "İlmovt" sözünün mənası olan "ölüm"ə işarədir. Xaqani demək istəyir ki, kaş Ələm qalasında yaşayanlar (yeni İsmaililər) ölməyidilər.

Səh. 94.

"Dal" kimi, "nun" kimi yeri qalıblar.

Ərəb əlifbasında "dal" və "nun" yeri şəkilli hərf olduğu üçün Xaqani düşmənlərini bu hərfli oxşatmış və onları eyri, naxəf adlandırmaq istəmişdir.

Səh. 94.

Onlar etibardə Kufə əhlidir.

Kufə - Ərəb İraqının böyük şəhərlərindən biridir. Kufə əhli İmam Hüseynə bəyət söz vermişdilər, lakin çətin ayaqda öz vədlərindən üz döndərmişlər. Bu zamandan Kufə əhli vəfasız, əhdini danan kimi işlənməyə başlamışdır.

Səh. 98.

Bərcis bu söhbəti eşidən zaman,

Kədə öz əlini Günəş qolundan.

Bərcis - Müştəri, yaxud Yupiter səyyarı.

Xaqani, bədimi tərz-i ifadə olaraq, şəfqətin qan rəngində olmasını Müştəri Əlinin kəşf etməsi kimi izah etmişdir. Eyni zamanda guya Müştəri Xaqaninin parlaq ilhamını görüb, öz yerini ona verdi.

Səh. 100.

Bu mənə Xızrını hər kəs təkəddən tutsa Musatək,

Suyu xatırladər Xızr, Əli möcüzə Musanı.

Dini fəsanıyı gör Xızr ilə Musa iki müasir peyğəmbər olmuşlar. Musa özünü dövrünün ən böyük alimi sanırmış; lakin, Xızrın daha böyük alim olduğunu görüb, ondan çox şeylər öyrənmişdir. Dini xurafata görə, hər ikisi insanları heyrətdə qoyan çoxlu möcüzələr göstərmişlər.

Xaqani burada demək istəyir ki, Musa Xızrın mənalı möcüzələrini öyrənən kimi, mənim zəhmət və yaradıcılıq məktəbimi keçib, yazdıqlarımın mənalılarını dərk edənlər də Xızr və Musa kimi alim və ecazkarları aciz qoyarlar.

Səh. 101.

O "Əbcədd" ki, mənə ustad təlim etdi təcridi,

Saralmış çöhrəmi yazdı qızıl xətdə gözüm qanı.

Təcrid *Əbcəddini yazmaq* - (tək və insanlardan ayrı yaşayış dərsi) - dünya həvəsində nıfəsini tək bədrində nıfəs kəsb, güşünüşün olmaq deməkdir.

Məlumdur ki, Xaqani bir zaman saray həyatının rəzalətində dözməyi rək, özbaşına, tək və azad yaşamaq üçün Şirvanşahlar sarayından qaçıb getmiş və bunun da nəticəsində yolda tutularaq, həbs edilmişdir. Burada şair deyir ki, mən təcrid dərşini qanlı göz yaşlarımla solğun üzüm yazdım.

Səh. 101.

Oyun həngaməsi qurmuş uşaqlar, mən baxıb gördüm,

Qara möhrə durar, göy möhrə dövr eylər bu meydanı.

Qara möhr - Yer kürəsi, göy möhr - səma, göy deməkdir. Burada Xaqani deyir: böyük bir kədrli tamaşa edib, görürəm ki, insanların mərkəli və təlaşları içində yer dinc, asud olduğu halda, göy (dövrən, tarix) onun üstündə çox oyunlar çıxarır.

Səh. 102.

Ağıl qorxardı təcimdən, Əlacı gördüm heyrətdə,

Necə Musa deyir ki, eylədim tabutu zindanı.

Dini rəvayət görə, qədim Misirdə Firon münəccimlərin dediyini doğru sanaraq, inanmışdı ki, bəni-İsrailin bir oğlan törəyəcək və onu öldürüb, taxtına sahib olacaqdır. Buna görə o, bəni-İsrailin doğulan bütün oğlan uşaqlarını öldürmüşdü. Musanı isə anası gizli doğaraq, ölümündən xilas etmək üçün bir sandığa qoyub, Nil çayına atmışdı. Xaqani burada öz həyatını dövrünün zalım hakimlərinin zülmündən qorumaq üçün Əqlinin dəlalətli təcini diri-diri (tabutda) zindanda saxlamağa məcbur olur. Yəni, istədiyini yazma bilmir.

Səh. 102.

Günəşdir hümmətim, rindəm, özüm aləmdə şahənşah,

Minib ərşi, yatırmışdır dizi üstündə İsanı.

Şairin obrazlı ifadəsincə, göylər Günəşin dizi altında, guya göy çəkilməmiş İsanın da başı onun dizi üstündədir. Xaqani: mənə Günəş hümməti var, - deməklə özünü "müqəddəs"lə bağlayır, yəni içində yaşadığı qaranlıq feodal cəmiyyətinin üstün olduğunu bildirir.

Səh. 102.

Süleymana bərabərdir hər hümmət sahibi dərviş,

O, "rəbbi həbli" təblinin səindən titrər eyvanı.

Rəvayət gör, Süleyman həm peyğəmbər, həm də böyük dövlət malik bir padşah olmuşdur. Dərviş isə kasıb həyat keçirən bir adamdır.

Xaqani deyir ki, məndəki Günəş hümməti hansı dərvişdə olsa, o, Süleymana bərabərdir. Bu cür hümmət sahibi olan dərviş meydanın qabağında: "Ey yatanlar, oyanın!" - deyər qışqırar.

Səh. 103.

O İskəndər sifət Xızrın hava - taxtı, ağıl - tacı,

O aqıl sərxoşa süfrə - rzadır, can - mehmanı.

Dini rəvayət gör, Xızr peyğəmbər zülmətdə dirilik suyunu icrək, daimi ömür qazanmışdır. Guya o, hər yeri gəzərək, fəlakət düşən insanlara kömək edir.

İskəndər - bütün dünyanı fəth etmiş xəyalına düşmüş olan İskəndər Zülqürməyndir. Bu beytdə şair demək istəyir ki, Xızırda İskəndər qəlbə var, deməli, o da bütün dünyaya malikdir; lakin Xızrın taxtı hava, tacı isə ağıldır (Dini xürafata görə, Xızr yel kimi uçub, istədiyi zaman istədiyi yerə çata bilmiş).

Səh. 103.

Xəzinədarı - fikr, ilham, keşikçi - şər ilə tovfıq,

İ siri - nəfs ilə amal, qul etmiş çərx, keyhanı.

Yəni onun (Xaqani kimi Günəş hümmətli dərvişin) iki xəzinəsi (fikir və ilham), iki mühafizəsi (Allahın qanunu və yardımı), iki pislədiyi şey (nəfs və arzu), iki xidmətçisi (Yer və göy) vardır.

Səh. 103.

Nə Hind cibaltıq qurmuş sitməli qəsri-tağuti,

Nə Çin xaqanətək zülm ilə düzmüş tac mərcanı.

Cibal - Hindistanda Lahur padşahlarına verildən addır. Tağut - orada insanları azdıran bir büt (şeytan) adıdır. Beytdə deyilir: nə Lahur padşahı kimi zülm ilə şeytan üçün taxt qurmuş, nə də Çin padşahı kimi zülmkar olmuşdur.

Səh. 103.

Onun təslim ocağında odundur tənxi cibalin,

Onun ixlas atına nal edirlər taci-xaqanı.

Onun (yəni dərvişin) mətbəxində cibalin taxtını odun edib, yandırarlar; onun ixlas atına Çin xaqanının tacından nal qayırarlar.

Səh. 103.

Azadlıq meydanında at çapırmaq könlün düşsə,

Kosu - amal olar, qəlin ayağı - ləldə çovqanı.

Çovqan - atlı cıdır oyununda topu tutub, almaq və qaçırmmaq üçün işlədilən ucu yeri bir ağac adıdır. Bu beytdə Xaqani demək istəyir ki, qədr azad yaşamaq istəyirənsə, artıq tamah və arzunun başını top, aqlın ayağını da o topu vuran çovqan et! Yəni, azadlıq və xoşbəxtlik istəyən adam ehtirasları deyil, aqlını özünü rəhbər etməlidir.

Səh. 105.

Süleymanam demə, vətənin yanından divləri rədd et, Qov, öldür, ya tutub zəncir çək quli-biyabanı! Xaqani burada demək istəyir ki, Süleymanlıq (padşahlıq) iddiasına düşmüşdən vətən divləri, yəni yamanlıq, zülm, acgözlük, bədxahlıq, fitnəkarlıq və bu kimi pis sifətləri ya qəlbində qov, əsir et, ya da öldür!

Səh. 105.

Kişi heç vaxt iki aləmdə mənzil fikrinə düşməz,
Ki, Mizan Nahidindir, görməz o Mizanda Keyvanı.

Nahid - (Zöhrə) ulduzu, hədd-buluğa çatmış qız, ya məhbəbbət ilahəsi deməkdir. Astrologiyaya görə, Nahid ulduzu Mizan bürcü dairəsində görünür, Keyvan (Zühre) ulduzu öz hərəkəti zamanı bu bürcə daxil olmaz.

Səh.105.

Ayaq torpağını al mərəldərin, başına tac eylə,
Qızıl tac alma, vermə oğruya sən sirri-pünhanı?

Xaqani burada demək istəyir ki, yerin ehtiraslarına əsir olmayan mərəd adamların torpağını öz başına tac elə, onu oğruların, namərədlərin qızıl tacından üstün tut, sən qızıl tac versələr də, sən onlara sirr vermə!

Səh. 106.

Bütün dərişlərin şahı olubdur Əhməd-Mürşid,

Ki, "Nuni-vəl-qəlm" "Quran"da səbt etmiş bu fərmanı.

Əhməd-Mürşid - Məhbəmməd peyğəmbərin adlarındandır. "Nuni-vəl-qəlm" "Quran"ın 68-ci surəsidir; məzmunu varlıların fəqirlərə, kasıblara kömək etməli olduğu haqqında təbliğatdan ibarətdir. Xaqani burada demək istəyir ki, Məhbəmməd peyğəmbərin fəqirlərin tərəfdarı olmuşdur.

Səh.106.

Fəqirin xirqəsində bəxyələrdə rəməzlər vardır,

Ki, anlar "ləvhi-məhfuz"u açanlar bu müəmmarı.

Xirqə - dərişlərin geydikləri uzun paltar; rəməzlər - mənalı, kinayəli sözlər; "ləvhi-məhfuz" - müqəddəs yazılar ləvhəsi; müəmma - düyümlü söz, anlaşılmaz ifadə deməkdir.

Burada Xaqani demək istəyir ki, yoxsulların, dünya malına əsir olmayanların mənnəvi yüksəkliyini ancaq "müqəddəs yazılar"ın qaranlıq sirlərini başa düşənlər anlaya bilərlər.

Səh. 106.

Atarsa qol-budaq neysan ayında kükrəyən əncir,

Onu xoşbəxt sanma, qarşılar pəjmürdə abanı.

Neysan - aprel, aban - oktyabr ayıdır.

Beytdən belə bir məna çıxır ki, əncir ağacının göyərrib, qol-budaq verən aprel ayındakı tərəvəzin deyil, oktyabr ayında solub, pərişan olan halına bax; yəni, müvəqqəti gözəlliyə və gəlib-gedərgi dövrə bel bağlama.

Səh. 106.

Fəlakətsiz səadət umma dövrəndə, yəqin bil ki,

Hilal iqbala qarşı təbiət qoydu Sərdənə.

Hilal - aypara, Ayn ilk günlərindəki görünüşü, iqbala - xoşbəxtlik, səadətli günlərə deməkdir; Sərdənə - ulduzşünaslıqda on iki bürcdən biridir. Bu beytdə deyilir: sən aləmdə daimi səadət istəyirsən, amma onun özündə də o istədiyin yoxdur. Ay hilal vaxtında gündən-günə artıb gözəlləşdiyi halda, Sərdənə (Əqrəb) əksinə olaraq, düşkünlüyü doğru (geriyə) gedir. Xaqani burada cəmiyyətdə həyatdakı ziddiyyətləri təbii təbiətəki ixtilaflarla tutuşdurur.

Səh. 107.

Salıbsan Bijni həbsə sən, ey frasiyab, yatma!

Durubdur pusquda Rüstəm lində tiği-bürəni.

Bijən - Rüstəmin bacısı oğlu. Əfrasiyab - qədim Turanın əfsanəvi padşahlarından biridir.

Bij'n n frasiyabın qızı M'nij aşiq olmuşdu. M'nij d onu sevmiş v atasından gizli olaraq, sarayda gizlətmışdi. n frasiyab bu hvalatı bilmiş, Bij'ni yeddi il bir quyuda hıbs etmişdi. Rüst'm bir tacir paltarında Turana glib, M'nij'nin köm'yi Bijn'i quyudan çıxararaq, İrana aparmışdır. Xaqani bu şeird h'min rıvaytı ıar edir.

S h. 107.

Qoyuntk bağlamış quyruq s'n dövrən, belind'n at,
Onu, qoy gavü mahinin dağılsın q'sri, rkanı.

Xaqani burada *qoyun* deməkl Günş al'minin on iki bürcünd'n biri olan Quzu bürcünü, *gavü* mahi dedikd öküz v balığı nızrd tutur. Dini xürafata gör, guya yer öküz üstünd, öküz balıq, balıq is su üstünd q'rar tutmuşdur. Bu beytd deyilir: göyün qoyunundan dünya s'n quyruq bağlamışdır. Qoy dünyanın malı v ehtirasları s'ni sir etməsin.

S h. 107.

Xorasan bir h'rmdirs, M'likşahdır ona K'b,
S'mrq'nd bir f'ldirs, bir ulduzlar Q'drxanı.

Xorasan İranın şimal-şrqind bir vilaytdir; imam Rzanın q'bri bu vilaytin m'rk'zi olan M'şhd ş'h'rind olduğundan, bura müs'imanların ziyartgahı sayılır. Buna gör d Xaqani *Xorasan bir h'rmdir*, y'ni müqdd's yerdri deyir.

M'likşah - s'lcuq şahlarından üçüncüsü v on böyüyüdür (1054-1092). Onun Şrq Türküstandan Misri q'dr uzanan böyük dövl'tin Xorasan da daxil olmuşdur. M'likşah, m'mlk'tin bir çox yerl'rind olduğu kimi, Xorasanda da binalar saldırmışdı; Xaqani K'b dedikd buna ıar edir.

Q'drxan - Türküstanda olmuş Xüt'n xanlığının X 'sr hakiml'rind'ndir. Q'drxan S'mrq'ndd bir çox abadlıq işl'ri aparmışdır.

S h 108.

M'likşah "od-su" adlandı, su axdı, atşı söndü,
Kül oldu, torpağa döndü, m'kan qıldı Sifahanı.

M'likşah S'lcuqi iyirmi il hakimiyyt sür'nd'n sonra Bağdadda ölmüş, meyidi is İsfahana g'tirilib, özünün tikdirmiş olduğu böyük bir m'dr'snin meydançasında basdırılmışdır.

S h. 108.

Vurark'n S'nc'r ş'bxunu Gurxan fateh adlandı,
c'l Gurxana ş'bxun vurdu, kor oldu ş'bistanı.

S'ncar – S'lcuqil'rın n böyük hökmdarlarından olmuşdur (XII 'sr); ş'bxun - gec basqını; ş'bistan - yataq otağı deməkdir. Gurxan-Sultan S'nc'r basqın etmiş qaraxatayların mirl'rind'ndir.

S h. 108.

Bakir m'na M'ry'minin C'braili, b'li, m'n'm.

M'ry'm - İsa peyğ'mb'rın anası olmuş v guya İsanı bakir ik'n doğmuşdur. *M'laik* C'brail ıar'dır.

Xaqani burada yazdıqlarının başqa şairl'r t'rfind'n yazılmamış, orijinal, M'ry'm kimi "bakir", toxunulmamış olduğunu, özünün is C'brail kimi 'srl'rın ruh verdiyini göst'rir.

S h.108.

Ağlın Tuğanşahına h'm v kil, h'm nayib'm m'n.

Tuğansah - Cənubi Azərbaycanın hökmdarı olan Atabey Məhəmməd ibn Eldigizdir. O, Cahan Pəhləvan (Tuğansah) adı ilə məşhur olub, Azərbaycanda Səlcuqlar hakimiyyətinin son qoyaraq, hakimiyyəti tamamilə öz əlinə almışdı. Xaqaninin burada "*ağlın Tuğansahi*" deməsi də özünün şəirdə qüdrətli olduğuna işarədir.

Səh. 108.

O Həssanın qəlbin yeyən bu nəzmimin həsrətidir,

O Söhbana sille vuran bu nəsrimin qüvvətidir.

Həssan (Həssan ibn Sabit) - Ərəblərin məşhur şairlərindən olmuşdur; Məhəmməd peyğəmbərlə bir əsrdə yaşamış və ona bir çox mədhiyyələr yazmışdır.

Söhbən (Söhbən Vail) - xəlifə harun Ər-Rəşid zamanında (876-809) böyük bir ədib, həmçinin nətiq olmuş, dil və üslubunun zənginliyi ilə şöhrət qazanmışdır. Xaqani burada həm nəzmdə, həm də nəsrdə dövrünün on məşhur şairlərinin ona paxıllıq etmələrindən işarə edir.

Səh. 109.

İlhamımın Bürəqi də hansı yerdə salarsa nal,

Fəlak onu döyüş üçün kəskin qılınc edər dərhal.

Bürəq - guya Məhəmməd peyğəmbərlə göydən göndərilmiş bir atdır. Dini rəvayətlərə görə, Məhəmməd bir gecə (merac gecəsi) bu atla göyə çıkmışdır. Xaqani burada təbii və ilhamım göylərdə uçan Bürəq atma bənzədir, ilhamından doğan əsərləri isə mübarizdə Bürəqin nalından qayrıla bilən kəskin qılınc ilə müqayisə edir.

Səh. 109.

Mən əmirəm, dilim ərşin sərvətinə bir açardır,

Dediyim Məhəmmədin hədisində sübut vardır.

Məhəmmədin iki hədisi: 1) Şairlər sözün əmirəridir; 2) Göyün altında bir xəzində var ki, onun açarı şairlərin dilidir.

Xaqani bu beytində həmin hədisləri nəzərdə tutur.

Səh. 109.

Bir neçə haqq tapdalayan Yusiflə dedi hədyan,

Məhəmmədin sözlərini yalan saydı neçə nadan.

Yusif - Yəqub peyğəmbərin oğludur. Dini rəvayətlə görə, o, hədyan və böhtanlara tutulub, zindana atılmış, yeddi il zindanda qalmışdır.

Bu beytdə Xaqani: "Bir para dargöz adamlar Yusifin də gözəlliyinə paxıllıq etmiş, bir yığın ləyaqətsiz adamlar Məhəmmədin də sözlərinə inanmamışlar", - deməklə özünü nadan bədxahlardan müdafiə etməyə çalışır.

Səh. 109.

Mənə yurdu Hindistanda Adəm kimi tutdum qərar,

Sənə yurdu Çində "mərdüm-giya" olmuş bu ulaqlar.

Hindistan - Şərqdə öz təbii zənginliyi və gözəlliyi ilə məşhur olan bir ölkə kimi tanınmışdır. Dirlər tarixində görə, Adəm cənnətdən Hindistana (Səndəb dağına) atılmışdır.

Xaqani şerin birinci misrasında həm əsərlərinin gözəlliyini və zəngin məzmuna malik olduğunu "məna Hindistanı" şərhilə ifadə edir, həm də özünün cənnətdən gəlmiş adam kimi düzlüyünü göstərir.

Mərdüm-giya - lifləri qıvrım saç kimi yeri-üyrü olan və qoparılması insan üçün guya təhlükəli sayılan adama oxşar bir bitki köküdür, Xaqani ikinci misrada öz düşmənlərini

eşşək adlandıraraq, tıbiətində heç bir doğruluq-vü düzlük görmədiyi üçün surətini mürdüm-giyaya bənzədir.

Səh. 110.

Haqqıdirlər - bir səbəbdən onlar olsa mən düşmən,

Çünkü Süheyl ulduzətək öldürürəm birləri mən.

Süheyl ulduzu - cənubda çıxan parlaq və sabit ulduzdur. Qədim ulduzşünasların fikrinə görə, guya Süheyl ulduzuna bəc doğan arvad baxsa, şikəst olar, ərəğın onun doğduğu uşaq baxsa, ölür.

Səh. 110.

Ad qoşunu olsa onlar, mənim yeltək qələmim var,

Onlar Yəqut tayfasına, mənim nitqim surə oxşar.

Ad – ərəbistanın cənub-qərbində yaşamış, öz babaları olan Adın adı ilə adlanmış bir tayfa olmuşdur. "Quran"da göstəriləndiyinə görə, bu tayfa Hud peyğəmbərinin bələt etmədiyindən, soyuq və şiddətli bir küləyə tutulub, məhv olmuşdur.

Yəqut (və *Məqut*) – rəvayətə görə, Asiyanın şimalında və Çin sərhədində yaşamış iki tayfa olmuşdur; boyları çox kiçik, özləri qarıltı və talançılıqla məşğul olub, başqa xalqlara çox ziyan vurarmışlar. *Sur* - guya qiyamət günü ölüləri diriltmək üçün İsrafilin çağacağı şeypurdur.

Xaqani burada öz mühitindəki ziyankarları kafir Ad nəslinə və qarətçi Yocut tayfasına bənzədir. Adlarla mübarizədə ilhamının yelil cırlıdanan qamış qələmini Yəqutlarla mübarizədə İsrail suru kimi guruldanan şeypur sədasına bərabər tutur.

Səh. 110.

Deyirlər ki, özümüzüklə də niz güclü o Xaqani,

Bəli, onlar Xaqanıdır, ortasından atsan "qa"nı.

"Xaqani" sözündən "qa"nın düşməsilə "Xani" qalır ki, bu da öz qarnını güddən yalavaqlara, işarədir.

Səh. 111.

Nə təhqiq, nə zöhd, nə vəz dən

Kiçik söz də bilməz, inan, Ünsüri.

Təhqiq - bədii janrlardan biri; zöhd - dünya həvəslərindən uzaq, pəhrizkar, günahsız həyatı təsvir və təbliğ edən bədii janrdır; vəz - tərbiyə və nəsihət səsləri deməkdir.

Ünsüri (və *bülqasım*) - Qəznəvilər dövlətinin banisi Sultan Mahmudun saray şairlərindən olub, Məlikşüara adını almışdır.

Ünsüri böyük mal-dövlət sahibi olmuş, sərlərinin çoxunda Sultan Mahmuda mədh yazmışdır. Xaqani bu şerini Ünsürini ondan üstün tutan bir adama cavab olaraq yazmışdır.

Səh. 111.

Beş-on beyt almışdı yüz qul, qızıl,

Alındıqda Hindustan, Ünsüri.

Sultan Mahmud Qəznəvi öz səltənətini böyütmək üçün Hindistana 12 dəfə basqın etmiş, bir çox şəhərlərini almış, mal-dövlətini talan etmişdi. Xaqani burada Sultan Mahmudun Hindistanda etdiyi həmin qarətçiliyi mədh edən Ünsüriyə işarə edir.

Səh. 112.

Nə nəzməydi pərvan, nə nəsriydi nəş,

Olammazdı şərmsi-cahan Ünsüri.

Xaqani deyir: Ünsürinin nəzmi xırda ülkər ulduzları kimi, nəsr isə nəş ulduzları kimi olmuş, onda heç bir zaman Günəş parlaqlığı olmamışdır; yəni, Ünsürü ona deyilən təriflərə layiq böyük şair deyildir.

Səh. 112.

Nə Söhban, nə Yörəbbəyan Ünsürü.

Söhban - VIII əsrdə yaşamış məşhurərb ədib və nətiqlərindədir; Yörəb -ərb leksikologiyasının banisi, böyük bir alim olmuşdur. Xaqani burada Ünsürdə məşhur adamlarla müqayisə edilə biləcək heç bir böyüklük olmadığını göstərir.

Səh. 113.

Qart qarının qarşısında kimsə mərdlik edə bilməz,

El uşaqlıq acizdirsə, məni olmaram uşaqlıq zar.

Qart qarı - qoca dünya.

Beytin mənası: Çoxları uşaq kimi nadinc olaraq, bu qoca dünyaya əsirdirsə, mərdanlıqla bu qoca qarıya (dünyaya) meyl salmaram.

Səh. 113.

Zaman başa vuranda Sənin dövrünü.

Sənəi - XI-XII əsrlərin böyük şairlərindədir. Qəznədə doğulmuş, orada da ölmüşdür. "Hədiqlətül-həqiqət" adlı məşhur əsərin müəllifidir. Xaqaninin sevdiyi şairlərdən olmuşdur.

Səh. 113.

Getdisə də bir dahi üçüncü iqlimdən, ah!

Beşinci iqlimdə bir dahi insan doğuldu.

Şərq şairləri yerin Şimal yarımkürəsini yeddi iqlimə (məntəqəyə) bölürlər. Xaqani burada üçüncü iqlim dedikdə Qəznəni, beşinci iqlim dedikdə isə Şirvanı nəzərdə tutur.

Səh. 114.

Tarixlərdə baxanda gördüm Bəhməni ölənlə, Tarixdə İskəndərlik bir hökmran doğuldu.

Bəhmən - İranın İskəndər Zülqərnəyn istilasından əvvəlki padşahlarından olmuşdur.

Səh. 114.

Düz danışan Yusifin şirin dili susanda,

Onun varisi Musa tez anadan doğuldu.

Dinlərdə tarixi üzrə, Yusif peyğəmbərdən sonra peyğəmbərlərin ən böyüyü Musa olmuşdur.

Səh. 114.

Bu-Həni öldü, axşamüstü həmin, gün,

Şafei dan ulduzu çıxan zaman doğuldu.

Bu-Həni - İslamiyyətin II əsrinin birinci yarısında yaşamış böyük bir alimdir. İslam qanunşünaslığının (fiqh) banilərindən biri və onun ilk tərtibçisi olmuşdur. Həni fəhri məzhəbinin əsasını qoyan həmin Bu-Həniyədir.

Şafei - rəvayətə görə, Bu-Həni öldən axşamın səhəri doğulmuşdur. Şafei - həminin İslamiyyətin ən böyük alimlərindən biri, Şafeiyyə məzhəbinin banisi, eyni zamanda şair olmuşdur.

Səh. 115.

Oxşayır ceyrana saqi, qədəhi zər öküzə,

Meyi dovşan qanıdır, istər edər qurbanım.

Xaqani burada demək istəyir ki, həyat gözəldir, o mənə zövq verir, amma, tale o şərabi qana döndərərək, mənə məhv etmək istəyir.

Səh. 115.

Samiri zər öküz istər, ona ver; Musatək,
Mənə ver abi-həyat, yandı ləbi-təşanım.

Samir qədim Şürqdə Əla qumaşlar toxunan bir yer olmuşdur. Samiri Samirdə yaşamış bir adamdır; Musa peyğəmbərin vaxtında o, qızıldan bir buzov qayırb xalqı düz yoldan azdırmış. Xaqani deyir: qızıl öküzü (şərabi, insanları düz yoldan çıxaran dövlət) Samiriyə ver, mənə isə Musanın istədiyi abi-həyatı ver.

Səh. 116.

Göz yaşı tökdü qəddəh, söylədi: mən Pərvizin,
Torpağından mənə gəlmişəm, ey xaqanım!

Pərviz - müstəqim mənada Sasani şahlarından məşhur Nuşirvanın nəvəsinin adı, məcazi mənada isə xoşbəxt, təntənəli həyat sahibi deməkdir. Xaqaninin bu beytində həmin söz hər iki mənada işlənmişdir.

Səh. 116.

Məlik üzlü, bədiyyəti fəlik istər Cəməsidə,
Divlər bir qul olduğutək bəlikə ola xidmətim.

Yəni, bu dünya mələikə paltarında bədiyyəti yırtıcıdır; məndən, divin Cəməsidə xidmət etdiyi kimi, özünü xidmət tələb edir. Bu beytdə Xaqani öz dövrünün zahirdə məlik kimi görünən hökmdarlarının əslində insan qanı içən bir cəllad olduğunu göstərir.

Səh. 117.

Xızr dilə gəlib, mənə dedi Kəb adından:
Rədd elmə, bil ki, odur mənə vətənim.

Bu şeir Məsul vəzir Cəmaləddinin adına yazılmışdır. Son dördüncü misradakı Xacə həmin Cəmaləddinə işarədir. Bu adam Məkkəyə gedib, Kəbni təmir etmiş, guya buna görə də Xızr Kəbəyə hörmət üçün Xaqaniyə xitab edərək demişdir: "Cəmaləddinin təhffisini rədd etmə, çünki o, Kəbni təmir etmişdir" (Cəmaləddin Xaqaniyə qiymətli bir üzük vermişdir. Bax: "Təhfül-İraqeyn" əsərində).

Səh. 117.

İyirmi yaşdan azsa da sinnim, mənə nimek bir cavan,
Görmüş doqquz fəlik söz sənə tində kamiran.
Buradan Xaqaninin hələ iyirmi yaşında ikən mahir bir şair olduğunu öyrənirik.

Səh. 117.

Dəvatımın üzə sadə, içi dərin dəryadır,
Qara suyu nəhəngiyə cəb ona oxşayır.

Dəvat – mürekkəbə deməkdir. Xaqani deyir: mənə dəvatım zahirdən kiçik bir qaba oxşasa da, batində dərin bir dənizdir, onun qara suyunun içində gələnin qəlimim bir nəhəngdir.

Səh. 117.

Görübənmi necə sökər dan qaranlıq bağrını?
İki mənada dəvatım nurlu dana oxşayır.

Yəni, mənə dəvatımın içində həmişə qaranlıq, həmişə işıq vardır; həmişə gecə kimi qaradır (mürekkəb), həmişə bağrından Günəş (parlaq əsrərlər) doğan bir nur mənbəyidir.

Səh. 117.

Musa "yədi-beyza"sının timsalıdır bu dəvat,

Qullım dxi inci spn bir ilana oxşayır.

"Ydi-beyza"-ağ l. GuyaMusa peyğmbnin göstrdiyi möcüzldn biri d bu imiş ki, elini qoltuğuna soxub çıxardıqda, lindn nur çıxarmış: İnci spn - fsanllr gör Söban adlı bir ilanın ağzında ışq saçan bir gövh r varmış. Eyni zamanda, guya Musa istldiyi zaman sasını ilana döndr bilirmiş. Xaqani burada d vatını Musanın nurlu lind, qlimini ağzı gövh r spn ilana b nndir.

Sh .118.

Xaqaninin tbi tutmuş cilovundan Ceyhunun,

Dvatusa Smrqndi - Xızırxana oxşayır.

Xızırxan – slcuq hökmdarlarından Mlikşah zamanında Mavrəunnhrd (Orta Asiyada Ceyhun nhrinin - indiki Amu-Drya çayının şimalında olan yerlr) hakimiyyt sürmüş, qoşununun coxluğu v xzininin znginliyi il mşhur olmuşdur.

Beytin mnası: Ceyhun nhrinin cilovu Xaqaninin tbi linddir, ona gör d onun meyli Xızırxanın Smrqndin t r fdir. Burada Xaqani tb v ilhamının znginliyini bildirir.

Sh .118.

Zül-Yzn oğlu kimi onlar bunu inkar edr.

Zül-Yzn - peyğmbnin shabllrindn olub, yaxşılığa nankorluq edrmış.

Sh .118.

Olmayıblar Şah Tuğan almd çün söz mülkün.

Şah Tuğan - Çingiz (moğol) sulalindn qudrətli hökmdardır. Mnası: r qibl r söz mülkün (Tuğan şah kimi) hakim deyildirlr.

Sh .118.

Hiylğrlıkd hamı fsunçu Dimn olsa da...

Dimn - mşhur hind alleqoriyasında hiylğlr çaqqalın adıdır. O, Şir yaltaqlıq edib, onun yanında bir mövqe tutmaq istrk n, hiylsinin üstü açılaraq, mhv olur ("Klil v Dimn" sri).

Sh .119.

Qüllsind dağların yüz min riyazt çks d,

Töhm t hlin deyrlr: bu Brhmndir mg r?

Brhm n - qdim Hind allahı Brhmaya qulluq (sitayiş) edn ruhani başçısına deyrlr.

Beytin mnası: hr ittiham edilib, dağlara göndrilnlri Brhm adlandırmazlar.

Sh .119.

Fitn Rxsini minib, ox sazlayrlar hiyl d n,

Rüst m olmazsa, yet r İsfndiyaramı zr r?!

Rüst m v İsfndiyar - "Şahnam" qhrmanları, Rxs – Rüstmin atının adıdır.

Beytin mnası: r qibl r Rxs minib, hiyl d n ox hazırlasalar da, Rüst m olmadıqları üçün, İsfndiyara bir zr r dymz. ("Şahnam" d Rüst m haça oxla İsfndiyarın gözlrindn vurub, onu öldürmüşdür.)

Sh .119.

Olsalar da "ov"suz "Firon" onlar, mnd ki,

Ağ lin ecazını görmkd yox onlarda flr.

Firon - Musa peyğmb r vaxtı hökmdar. Ağ l - Musanın möcüz göst r n, ışq ver n li.

Beytin mənəsi: rəqiblər naqis Fırdurlar, onlar mənim ecazkar əlimin qüdrətini bilməzlər.

Səh. 120.

Gövhərim nəccardır, təbin nə cib övladına,

Tişsi altında bir mahir ata lə gəzdir.

Xaqanı özünün nəccar oğlu olduğunu nəzər çarpdıraraq, təbinin yaratdığı övladını (şeyrini) bir ata hünərli rəndəyib, safa çıxardığını bildirir.

Səh. 120.

Nəzm tufanında onlar mütləqə tapmaz nicat,

Arvadı, oğlu kimi Nuhun, məni ləc getdilər.

Bu beytdə məşhur Nuh tufanı yad edilir. Şair bu fəsanvi hadisənin bədi istifadə ilə Xaqanı istedadını inkar edən rəqiblərin özünün nəzm tufanında qərq olduqlarını bildirir.

Səh. 122.

Kafinin təbidir hünər əsgər,

əsgəri ney kimi şəkərdir, şəkər.

əsgəri - qamış şəkəri bitlən yer adıdır. Beytin mənası: ə mim Kafi-yeddinin təbi şirin və mənalı sözlər xəzinəsidir.

Səh. 122.

Gülqənd, o qarğıya paxıllığından,

Boğazda zəhərdir, ciyərdə tikan.

Beytin mənası: Kafiyyəddinin əsərlərinə qənd və gül paxıllıq edir, yəni, onun yazdıqları qəndin şirin, güldən tirlidir.

Səh. 122.

O qələm hüsndə Yusifə oxşar,

Görsə göy gəlini ləlini doğrar.

Rəvayətlərə görə, Züleyxanın evinə qonaq gələnin gəlinlər alma soyarkən Yusifin gözəlliyinə heyran qalaraq, öz ləlini kəsmişlər.

Beytin mənası: o, elə misilsiz və gözəl yazır ki, heç bir qələm onunla rəqabət edə bilməz.

Səh. 123.

Gümüş və şəkərdən təbi, damağı,

Təməğacın kanıdır, Şüştərin bağı.

Təməğac - Orta Asiyada çoxlu mədənlərilə məşhur bir vilayət olmuşdur. Şüştər (və ya Şüstör) - İranın Xuzistan vilayətində bir şəhərdir, bura su bəndləri və bağları ilə məşhur olmuşdur.

Səh. 123.

Gümüş bərabərdir gözündə daşa,

Ləldir qələmindən qopan talaşa.

Yeni: onun qələmindən ləl - cəvahir (qiymətli sözlər) tökülür, ona görə də gümüşün onun yanında qiyməti yoxdur.

Səh. 124.

O, suların cilovunu yığdı bir qış yeli tək.

Yəni, qış külüyü suları dondurub, hərəkətdən saxladığı kimi, o da suyun qabağını kəsib, axınını saxladı.

Səh. 127.

Xurma, söyüd bakır Məryəmidir bağların,

Gül isə İsa kimi açırdı dodaqların.

Xaqani yazın ilk günlərində təbiət mənzərələrini təsvir edir. Yəni: bağ hələ bakır Məryəm kimidir, ağaclar təzə-təzə yarpaqlayır, gül də yeni anadan olmuş İsa kimi hələ təzəcə dil açır.

Səh. 127.

Qar əriyib, yerindən bənövşə çıxan zaman,

Heyrət etmə, kafurun kanıdır Hindustan.

Şərq şairləri, yeri gəldikcə, kafuru məcazi mənada ağılıq, Hindustanı isə qaralığ mənasında işlətmişlər. Burada Xaqani deyir ki, ağ qarın altından qara bənövşə çıxsə, təccüb etmə, çünki, ağ kafurun da mədəni qara Hindistandır.

Səh. 128.

Dərvişsayaq qumrunun beynin qurutmuşdu qəmə,

Nəsrin bunu göründü, tez ona verdi məlhəm.

Burada Xaqani təbiəti, baharı, quşları, çiçəkləri təsvir edir; klassik poetikada nitqləndirmə üsulu ilə insanların əhvalını quşlara, çiçəklərə keçirir.

Dərvişsayaq qumru - qumru sözünün məcazi mənalardan biri: məhrumiyyət çəkən və öz kimsələrindən ayrı düşən adam deməkdir.

Səh. 128.

Məğlub etdi davada Zöhrü ilə Dəhrəni,

Nizəsilə Dəhrəni, qılıncıyla Zöhrəni.

Şahın şücaətini mübalighəli tərifləyərək, Xaqani onun Zöhrü və Dəhrə ulduzlarını da məğlub etdiyini bildirir.

Səh. 129.

Sinəsi can Kəbosi, dörd yanındır bu cahan,

Rüstəmi - dindir, ona yeddi fəlakət xan.

Xaqani şahı Rüstəmi-Zalla müqayisə edir. Rüstəm gər həftəxanı (yeddi tilsimi) sındırmışsa, şahın sındırdığı tilsimlər yeddi fəlakətdir. Buna görə Xaqani şahı dinin Rüstəmi adlandırır.

Səh. 131.

Sanki yuyulmuşdur dişə yanımış bir uddan sübhü, bax!

Ud- qədimdə Hindistandan gətirilən qiymətli bir ağacdır ki, yanında xoş ətir verir, onun kömürü ilə də dişə yuyub ağardırdılar.

Bu mısradə deyilir: sanki sübhün dişini ud kömürü ilə yuyub ağartdılar, yəni, səhər açıldı.

Səh. 131.

Xurma ağacı kədi şəb, bax Pərvin, olmuş rütəb,

Bu səni tələtməmiş cəlbə valeh o məstan sübhü, bax!

Burada: xurma ağacı - gecə qaranlığı; Pərvin (biri-birinə çox yaxın yerləşmiş ulklər ulduzları) - xurma salxımı; rütəb - təzə, dəymiş xurma deməkdir. Xaqani deyir: gecə xurma ağacı kəlibmiş, budur sübh vaxtı ulklərdən salxım sallanır, səhər bu nəfis və incə səni tələt gəlir.

Səh. 131.

Aşıqlar ahına məgər çoxdan nişanlıymış səhər?

Bir odlu peykanla edər sədəpər xoftan sübhü, bax!

Peykan - ox və niz ucı; *səddar* - yüz parça; *xoftan* - arxalıq kimi pambıqlı geyim deməkdir. Beytdə deyilir: gecni keçirmiş aşiqlərin ahı, odlı oxlar kimi, gecnin qara paltarını yırtıb parçaladı (*səhər* oldu).

Səh. 132.

Səqiddən al cami-zəri, iç, yad elə saqiləri,

Bəxş et mənə tər ləbləri, birsə, son üç san sübhü, bax!

Saqi - şərab paylayan; *camizər* - qızıl qəndir deməkdir. Xaqani bir sübhün açılmasını üç sübhün açılması kimi təsvir edir.

Səh. 132.

Keyxosrovanı cami-mey, onda səyavuş qanı - mey,

San atəşi-Kavusi-Key qılmış zərifşan sübhü, bax!

Keyxosrov - qədim İran padşahlarından Keykəsinin üçüncü hökmdarıdır. Firdovsinin "Şahnamə"sində görür, Keyxosrov Səyavuşun oğlu və Keykavusun nəvəsi olmuşdur; Səyavuş öz ögey anasının ona atdığı böhtan nəticəsində atası Keykavusdan acıq edib, Turana qaçmış, Turan padşahı Əfrasiyabın qızı Firəngizlə evlənmişdir. Orada da yenə böhtana düşüb, Əfrasiyab tərəfindən öldürülmüşdür. Sonralar Firəngiz Səyavuşdan Keyxosrovu doğanda Əfrasiyab uşağı öldürməyə istəmiş, lakin, onu qaçırtıb, dağda çobanlar arasında böyütmüşlər. İranlılar Turana gələrkən, Keyxosrovu tapmış və onu aparıb babası Keykavusa çatdırmışlar. Keykavus atəşpərəstlərə məxsus bir təntənə ilə Keyxosrovu öz yerinə taxta çıxararaq, şah etmişdir.

Xaqani bu beytdə: Keyxosrovun şərab qəndirli, Səyavuşun qanı, Keykavusun atəşi deyərək, həmin tarixi fəsanları işarə edir. Beytin məzmunu isə açılan sübhün şəfqətinin şərab, qan və atəş rəngləri ilə müqayisə edilməsidir.

Səh. 132.

İslama olmuş hökmran Darayi-dövrən Axsitan,

Bəhramdan ədli rəvan, Pərvizi-İran Axsitan.

Dara - İranın qədim padşahlarından - Keykəsinin doqquzuncu və sonuncu hökmdarı olmuşdur; onun dövründə İran böyük bir ərəziyə malik idi. *Axsitan* - Şirvanşahlardan ikinci Mənuçöhrün oğludur; atası azərbaycanlı, anası gürcü olmuşdur. Xaqani və Nizaminin müasiridir.

İranda Bəhram adlı bir neçə hökmdar olmuşdur. Xaqaninin burada adını çəkdiyi *Bəhram* - Bəhram Çubindir, o, Sasanilərin 21 - ci padşahı olan dördüncü Hörmüzü, çox zalım olduğu üçün, yıxmış və onun yerinə keçmişdir. *Pərviz*, yaxud *Xosrov Pərviz* - Hörmüzün oğlu, Nuşirvanın nəvəsidir. Xaqani bu beytdə Axsitanı keçmişin belə məşhur və güclü şahları ilə müqayisə edir.

Səh. 133.

Sağlıq də xaqan naminə, mey iç, səni can bəxş ed,

Bəlkə o fəteh şah səni lütf ilə Turan bəxş ed.

Burada *xaqan* deyərək Nəxsitan nəzərdə tutulur. *Turan* - Türüstana və ümumiyyətlə, qədimdə türk xalqlarının yaşadığı yerləri İranlıların verdiyi addır.

Səh. 133.

Məclis pərilər yurdudur, bəzmi-Süleyman onda gör!

Quşlar durubdur səfərsəf, bir xoş gülüstan onda gör!

Bəzmi-Süleyman-Süleyman peyğəmbərin məclisi deməkdir. Dini rəvayətləri görə, Süleyman bütün heyvanların və quşların dilini bilirmiş; istənilən zaman onlar Süleymanın

məclisində hazır olurmuş. Xaqani burada Axsitanın məclisini Süleyman məclisində bənzətməklə onun şərəfini yüksəldir.

Səh. 133.

Davud işkindən nişan peymanı yə qan axdı, qan,
Quşdakı sürəhi verdi can, oldu nəvaxan onda, gör!

Davud - Süleyman peyğəmbərin atasıdır. Rəvayətə görə, Davudun o qəddər gözəl səsi varmış ki, oxuyanda heyvanlar və quşlar da heyran qalıb, onu dinləmişlər. Bu səssə Şərq şairlərinin səslərindən "İhni-Davudi" adlanıb tərif edilir. Lakin Davud peyğəmbər bəzi pis hərəkətlər etmiş və nəticədə etdiklərinə peşiman olub, çox ağlamışdır.

Davudun işki (göz yaşı) - onun ağlamağına, *odlu nəvaxan* - gözəl səsini işarədir.

Səh. 133.

Kəbə evində heç zaman büt aşiqin yox aman,
Bütərin evini Kəbə san, Zəməzm-xumistan onda gör!

Kəbə - rəbistanda Məkkə şəhərində müsəlmanların ziyarətgahıdır; *Zəməzm* - Kəbənin yanında bir su quyusudur; müsəlmanların qidəsinə görə, onun suyu müqəddəsdir. *Xumistan* - meyخان deməkdir. Xaqani bu beytdə demək istəyir ki, bütərləstlərdə Kəbədə aman vermirərsən, sən get, bütərin, yeni, gözəllərin yurdunu özünü Kəbə san, meyخانıni də Zəməzm bil. Yəni: dünyanın kefini, ləzzətini buraxıb, dini vədərlə aldanma!

Səh. 133.

Manqal dönüb olmuş qəflə, tavusla qarğa həmnəflə,
Flak göz dikmə bəs, Mərrixü Keyvan onda gör!

Tavusla qarğa - burada od ilə kömür deməkdir. *Mərrix* - Günəş sisteminin böyük ulduzlarından. Qan kimi qırmızı görüldüyü üçün Xaqani burada onu *Mərrix*ə, kömürü Keyvana bənzədir. *Keyvan* - Zühür ulduzudur; yeddinci təbəqədə, yəni uzaq bir guşədə olduğundan işığı az gəlir.

Səh. 134.

Şimantuluq bir dayətk, zəncibdən, rumi ürk,
Məryəm kimi doğsun gərək İsanı dehqan, onda gör!

Zəncibdən - bədənə (zahiri görkəmi) qara; *rumi ürk* - içi, qəlbi ağ deməkdir. Xaqani bu obrazlarla qara tuluq içində ağ şərəbə işarə edir. İkinci misrada həmin şərəb tuluğu hamilə Məryəmə, içindəki isə ruh verən İsayə, yəni şərəbə bənzədir. *Dehqan* - burada şərəbə deməkdir.

Səh. 134.

Bərbət düşüb cansız qalar, bir ölçüdə dörd rükn var,
Bir boydadır səkkiz damar, Zöhrül Mizan onda gör!

Bərbət - simli bir musiqi aləti; dörd rükn - bərbətin kasasının (başının) dörd küncü; səkkiz damar - onun səkkiz simi deməkdir; *Zöhr* - dan ulduzu; *Mizan* - Tərəzi bürcü, üç qardaş ulduzlardır. *Zöhr* ilə *Mizan* bürcündəki dörd ulduz bərbətin üstündəki dörd parlaq düyməyi işarədir.

Səh. 134.

Bir körpə zəncidir tütək, on dayəsi var ağ, qəşəng,
Doqquz gözüysə şux-şəng, yüz gözsə heyran, onda gör!

Beytin izahı belədir: *tütək körpə zəncidir* - balaca və qaradır; *on dayəsi var* - üstündə on barmaq hərəkətəldir; *doqquz göz* - tütəyin doqquz deşiyi; *yüz gözsə heyran* - onun (tütəyin) gözəl səsinə uyub, mat-mat baxan adamlar.

Səh .134.

Dəfsə şahın çovqarına, min nəqşli eyvanına,

Ovlaqdakı cövlanına oxşar yüz heyvan, onda gör!

Cövlan - hərli-nmə, dolanma. Burada Xaqani dərfin girdəliyini şahın çovqanına, ətrafındakı bəzəkliyin şahın eyvanındakı naxışlara, oynaya-oynaya çalınarkən əl üstündə hərli-ndirilməsini şahın ovlaqda ov dalınca qoşmasına, iç kənarlarından asılan gümüş və zıncırovcuqları, habelə onda çəkilməş ovlaq və heyvan surətlərini şahın ovlağında olan cürbəcür heyvanlara bənzədir.

Səh .134.

İskəndəri-ətəşsinan, hər sirri Xızrasa duyan,

Keyxosrovi-Arəşkəman həmə sənənin, ey şah, həmə atan!

İskəndər – məşhur İskəndər Zülqərneindir; *sinan* - mizraq ucu deməkdir. *Keyxosrov* - İran şahı; *Arəş* - qədim İranda misilsiz bir oxatan olmuşdur;

Xaqani burada həmə Axsilanın, həmə dər onun atası Mənuçöhrün hünərini atəş mizraqlı İskəndərin, Arəş kimi ox atan Keyxosrovun və hər sirri bilən Xızrın hünərini bənzədir.

Səh .134.

Yusif kimi qurdla bəriş, əhd ilə peyman təzə!

Yusif- Yəqub peyğəmbərin oğludur. Qardaşları onu quyuya atmış və atasına yalandan xəbərlər vermişlər ki, guya Yusifi qurd yemişdir. Xaqani burada həmənin tarixi fəsanıyı işlədir və Axsitana deyir ki, Yusif kimi qurdlarla bəriş, yəni düşmənlərini özünə ram et.

Səh .135.

Dörd ünsürü xar eylə, xar, əşkinlə tufan təzə!

Dörd ünsürü xar eylə - "bu fəni dünyaya qiymət vermə" deməkdir.

Səh .135.

Qəddi-sərvi-bağı-İrəm, Şəmi-Şəbistani-hərəm,

Rüxsarıdır bağı-cəm, kuyin gülüstən görmüşəm.

Bağı-İrəm - cənnət kimi bağ; *bəzmi-hərəm* - yaxın və doğma qadınlar, qızlar məclisi; *ruxsar-yanaq*; *bağı-cəm* - qızıl gül bağı deməkdir. Xaqani Dəclə kənarında gördüyü bir gözəl bu təşbehlərlə tərif edir.

Səh .136.

Tərrar zülfündə onun Bağdadı pünhan görmüşəm.

Yəni: onun saçları Bağdad gəncələrinin ürəkələrini oğurlayıb, özündə gizlətməşdir.

Səh 136.

Zülfüylə Dəclə mişkəmə, Dəclə "dal"tək zülfü xəmə,

Dəclə kimi ondami həmə olmuş xuraman, görmüşəm.

Mişkəmə - mişk qoxusu verən; "dal" - ərəb əlifbasının şəkildə yazılan "d" hərfi; "xəmə" - bükülmüş, bükük deməkdir.

Beytin mənası: o gözəlin zülfü Dəclə sözündəki "d" hərfi kimi bükülmüş, qıvrım saçlarından Dəclə çayı mişk qoxusu verir və o, Dəclənin axımı kimi xuraman yeriyir.

Səh .138.

"Zənd"i qələt bildim dey, atəş məni durmaz yiyə,

"Quran" qaçar məndən göylə, məni əhli-iman olmaram.

"*Zənd*" - zərdüştliyin (atəşpərəstliyin) müqəddəs kitabı olan "Avesta"-nın eramızın ÜI əsrində bərpasına deyilir. Bu, İskəndər tərəfindən məhv edilmiş əsl "Avesta"-nın yadda (hafizlərdə) qalan variantıdır.

Xaqani deyir: Mən "Zənd"i qəlbə bildiyim üçün atışdırıst deyiləm. "Quran"ı da dərək eləmədiyimdən mənə iman əhli saymırlar.

Səh. 150.

Zöhrə - əsəddə gövhəri, Bəhram - əlində xəncəri,
Ulduzlar olmuş ləşkəri, fəthində "Quran" görsənər.

Yəni: Zöhrə ulduzu onun (şahın) gövhəridir; Mars ulduzu (Mərrix ya Bəhram mifologiyada buna müharibə Allahı deyilir) - silahı, ulduzlar-qoşunudur; görünür, Turanı alacaqdır.

Səh 138.

Azırd hətə ki, rəyətə, Bolğar və Xəzran görsənər.

Bolğar - orta əsrlərdə Volqa boyu və Ural dağları ətrafında yaşamış türk tayfalarından birinin adıdır. Xəzran - xəzərlər, orta əsrlərdə Xəzər dənizinin şimalında Volqanın hər iki sahilində yerləşən Bolğarlar ölkəsinin cənubunda yaşamış türk tayfalarından birinin adıdır.

Bu mısradə Xaqani deyir: görünür, şah bolğarları və xəzərləri də alıb öz dövlətinə qatmaq istəyir.

Səh. 138.

Salsa atı bir nəl gər, Rüstəm onu şəmşir edər,
Mum ələ xətdəndən sər, "həri-Süleyman" görsənər.

Rüstəm - "Şahnamə"nin məşhur qəhrəmanı. Süleyman - bütün canlılara əgəlik edən Süleyman peyğəmbər. Onun şəhəri üzüyü muma basıldıqda təsəvvürü sındırmış. Xətdə - üzük.

Xaqani şahı mübəliğəli şəkildə Rüstəm və Süleymandan üstün tutur.

Səh .139.

Şahdır Günəş, tənəti - əsəd, çərx isə meydan görsənər.

Əsəd - şir, aslan; burada: Aslan bürcü deməkdir. Günəş bu bürcə iyul ayında girir. Xaqani burada şahı Günəşə, taxtını Aslan bürcünə, onun hərəkət meydanını isə göyə bənzədir. Eyni zamanda şahın taxta oturmasını Günəşin aslanə minməsi obrazında verməklə İran dövlətinin emblemin (Şirü xurşid) işarə etmiş olur.

Səh. 139.

Göylər - üzəngi, at - külok, sanki Süleyman atlanıb,

Atlı - pəri, at - div kimi, qüdrətli sultan atlanıb.

Qədim fəsanələri görə, guya külək də Süleyman peyğəmbərin ixtiyarında imiş və hər zaman onu minib, istədiyi yerə gedirmiş.

Səh .140.

Mehdi kimi çalmış zəfər, olmuş çoban, qayğı çəkər,

Dəcəldir dövrən məgər? - Qurd kimi düşməni bəsləyər.

Mehdi - xalq arasında Mehdi-sahibzaman adlanan qeyb olmuş 12-ci imamdır. Dini xurafətə görə, guya o, dünyanın axırında, yəni zülm əlində artıq yaşamaq mümkün olmadığı zaman zühur edəcək, dünyanı düzəldəcəkdir. Dəcəl - yalançı, ziyankar bir adam olub, guya dünyanın axırında zühur edib, özünü Mehdi adlandıracaq, lakin Mehdi tərfindən öldürülməcəkdir.

Xaqani burada şahı Mehdiyə, onun düşmənlərini Dəcələ bənzədir.

Səh .140.

Şah vətənci Mehdidir, səni Süleyman olsun həmə.

İnsan ona xidmətçidir, cənər də dərban olsun həmə.

Dini rıvayət gör, cinlər də Süleyman peyğəmbərlə tabe olub, ona qulluq edərmişlər.
Səh 140.

Keyvan - qılnc, nüsrət - yolu, Bəhram - peykan olsun həmm.

Keyvan - Zühəl ulduzu; *nüsrət* – kömək; Bəhram - Mərrix (Mars) ulduzu, mifologiyada müharibə allahı; *peykan* - oxun ucu deməkdir.

Şərin mənası: şahın zəfər çalması üçün Zühəl ulduzu ona qılnc, Mərrix ox, niz olmuşdur.

Səh 141.

Bəzmi behişt oxşayır, səhnində sidr hökmü var,

Sədrin görün Kəb sanar, hər hökmü fərman olsun həmm.

Səhn - həyət, meydan deməkdir. *Sidr* - guya göyün yeddinci təbəqəsində el bir yerdir ki, ondan o yana mələklər, nə peyğəmbərlər gedə bilməmişlər; *sədr* evdə, məclisdə birinci (baş) yer.

Beytin mənası: şahın məclisi behişt kimi bir yer, həyəti göyün ən yüksək məkanıdır; oturduğu yer Kəbəyə bənzər, hər hökmü bir fərmandır.

Səh 141.

Cam - Günəş ol sərvərin, gör, Müştəridir illəri,

Cam - aynəyi-İskəndəri, mey - abi-heyvan olsun həmm.

Yəni: şahın qəddəhinə və ilin baxsan, Günəşli Müştəri ulduzunu görürsən. Onun parlaq camı İskəndər Zülqərnəynin güzgüsü kimidir, içindəki şərab isə dirilik suyudur (İskəndərin güzgüsü qəstunun ixtira etdiyi bir güzgü imiş; guya onu İskəndəriyyə şəhərində uca bir qalanın üstündə qoyub, oradan 100 kilometrərlə məsafədə hərəkət edən düşməni müşahidə edəmişlər).

Səh 141.

Bəzmi bütün bal oldu pər, bəzmi bütün fal oldu fər,

Bəxş etdiyi mal oldu zər, fəzli onun can olsun həmm.

Bəxm - bir işi etməyi möhkəməniyyət, işin qəti həlli; *bal* və *pər* qol-qanad; *fal* və *fər* – təntənə və xoşbəxtlik əlaməti deməkdir.

Səh 141.

Mədhə məni tələqin edər ilhami-yəzdan hər nəfis,

Hər fikrim "amin" deyər İdris və Rizvan hər nəfis.

İlhami-yəzdan hər nəfis - hər nəfisdə Tanrı ilhamı tələqin edər; *İdris* -İdris peyğəmbər; *Rizvan* - cənnətin qapıçısı.

Səh 142.

Baş hərfidir eydin hilal, olmuş fəlakət bərqərar.

Eyd - ərəbcə bayram deməkdir. Onun baş hərfi şəklində olur; zahiri görünüşü ilə bu hərf yeni Aya (hilala) bənzəyir. Xaqani bu bənzərişdə istifadə edərək, demək istəyir ki, yerin bayramında göy də iştirak edir.

Səh 142.

Bəzi qası Zəlin yeni dağlar başında parlayar.

Bəz bəlifbasında Zəl sözünün birinci hərfi şəklində yazılır ki, bu da həmm qasa, həmm də hilal (təzə Aya) oxşayır. Burada Zəlin bəzi qası dedikdə, təzə Ay nəzərdə tutulur.

Səh 143.

Mütrüb olub tutisayaq, düşmüş iş barmaq dodaq,

Bərbət fəğanı sındır, mizmar boğazından çıxar.

Mütrüb - burada: fleyta çalan; *bərbrət* - simli musiqi aləti; *mizmar* - fleyta deməkdir.
Səh. 143.

Bax bir o qara buynuza, qamı dəşilmiş gürzdir,
Ovsunçu qorxmaz heç nədən, gürzə dodağından sorar.

Qara buynuz - burada abnüs adlanan sətir və qara hind ağacından qayrılmış musiqi aləti deməkdir. Xaqani onu, formasına uyğun olaraq, qarnı dəşilmiş gürzyə bənzədir. Ovsunçu həmin aləti məharətlə çalan adamdır ki, qorxmadan ilanla öpüşür, yəni, dodağı ilə üfürüb çalır. Bundan sonrakı beytərdə də musiqi alətləri bədiə vasitələri yad edilir.

Səh. 143.

Bir dəfuran ustanı gör, dəfdə şikaristanı gör.

Səf-səf duran heyvanı gör, bir-birləri çarpışar.

Şikaristan - ovlaq deməkdir. Burada Xaqani məclisdə çalınan dəfin kənarlarına rəsm edilmiş ovlağın və bu ovlaqda çəkilmiş biri-birilə döyüşən heyvanların şəkillərini təsvir edir.

Səh. 144.

Altun səddədir, ya Günəş xərçəngə böylə yar olub,

Xərçəng isə pərvanəlik qorxmaz, od ilə oynayır...

Xərçəng - burada Günəşin ətrafında dolanan on iki bürcdən biridir. (Bu bürc Sərtan da adlanır) Günəş bu bürcə iyun ayında girir. Xaqani burada Günəşi bir qızıl səddə, Xərçəng bürcünün ulduzlarını isə od qatarına bənzədir və bunun pərvanə kimi Günəşin ətrafında dolandığını göstərir.

Səh. 145.

Bostanı, gah-gah sal yada, onda san üzlü Günəş.

Dörd bir yanı on aypara, hər il üzlə bir yol çıxar.

Burada şair: *Sarı üzlü Günəş* - dedikdə qovunu bildirir, on təzə ay isə qovunun üstündə olan təbii xətlərə, on dilimə işarədir ki, bunların da hərəsi bir təzə Aya (hilalə) bənzəyir.

Səh. 145.

Ey İsayə naib olan dodağı iki mərcan,

Ey, atışdın qüdrətli abi-həyat yaradan.

Naib - vəzə edən, müavin deməkdir. Şərin mənası: ey İsa nəfəslə (Müvəffəqlə), ey böyük alim!

Səh. 145.

Ey, zəhəri sağaldıcı olan hər bir dərmandan!

Yeni: ey acı (doğru) sözləri hər kəslə kömək olan, düz yol göstərən.

Səh. 145.

Qanadları altındadır vəslin Simurğ quşunun,

Kölgəsində bəslənmişdir vüsəlini Süleyman.

Yeni, slənin ağlına və biliyin çatmaq mümkün deyildir. Burada Xaqani Müvəffəqlənin biliyini Simurğ quşunun uca bildiyi, əlişməz yüksəkliklərə, bu biliyin geniş və dərinliyini isə Süleyman peyğəmbərin sonsuz dövlətinə bənzədir.

Səh. 146.

Bülbüllərdən yuz Barbədləyləşib hər tərəfdə...

Barbədlə - Sasani şahlarından Xosrov Pərvizin məşhur çalğıçısıdır.

Səh. 147.

Calalının nərdi üstə doqquz qatlı fəlsəfə,

Qabaqca o altı oyun bağışlayır hür zaman.

Altı oyun bağışlamaq - mahir oyunçunun oynadığı adama oyunun əvvəlində etdiyi güzəşt deməkdir. Beytin mənası: o, (Müvəffiqəddin) ağıl və tədbir işlərində zəmanənin ən böyük adamlarından qat-qat üstündür.

Səh. 148.

"lif" ilə "sıfır" kimi yalnız və boş qalmışan.

"lif" Hərfi rəb əlifbasında şəkildə yazılır; bu, eyni zamanda bir, tək deməkdir; "sıfır" (o) - içi boş bir dairedir. Xaqani öz yalnızlığını "lif", yoxsulluğunu isə "sıfıra" bənzədir.

Səh 148.

Bəli, kiçik bir təndirdən yaranmışdır o tufan!

Kiçik təndir - burada: şairin yanan qəlbə, tufan isə onun göz yaşlarıdır. Bu isə Nuh tufanının çörək bişirən bir qarının təndirində başladığı fəsanıni də yada salır.

Səh. 148.

Arranlı bir namussuzun axmaqlığı üzündən,

Bax, ey Allah, gör ki, neçə qəlb evi oldu viran.

Arran - Xaqani dövründə Azərbaycanın bir vilayəti, Bəyləqan da Arranın bir hissəsi olmuşdur. Burada Xaqani "*Arranlı bir namussuzun...*" dedikdə Mücirəddin Bəyləqanini nəzərdə tutur. Mücirəddin Xaqaninin şagirdi olduğu halda, özünü müəllimindən üstün tutmuşdur.

Səh .149.

Odur mühit dənizləri, Ümman, Ceyhun, Nil çayı,

Dağlardansa Cudi, Həri, ya da ki, Qafü Səhlan.

Birinci mısradə çay, ikincidə dağ adları verilir. Xaqani bu beytdə dörd böyük çay ilə dörd yüksək dağı göstərərək, aşağıdakı beytdə bunların səkkizinin də Müvəffiqəddinin səxavətindən çox kiçik olduğunu söyləyir.

Səh. 149.

Günəşlək saf ürəklişən, Müştəriyələk təqvalı,

Xasiyyətdə Məhəmmədsən, ehsanda şahi-Mərdan.

Təqvalı - Allahdan qorxan, mömin adam deməkdir; şahi-Mərdan - İmam əlidir. Bu beytdə Xaqani Müvəffiqəddinin Allaha necə ürəklişən bağlı olduğunu Müştəri ulduzunun Günəşə bağlı olması ilə, onun sifətlərini Məhəmmədin və Əlinin sifətləri ilə müqayisə edir.

Səh 149.

Tərif etməyə xəyalıyla sənə olan kamalı

Bəndəniz bir Ütariddir, ya da söz bilən Həssan.

Ütarid - Günəşin yaxın ulduz, Həssan - Məhəmmədin peyğəmbərliyinə yaxın olmuş və ona mədhiyyələr yazmış şairdir. Xaqani bu beytdə özünü Ütaridə və Həssana bənzətməklə Müvəffiqəddini Günəşlə və Məhəmmədlə müqayisə edir, eyni zamanda özünün ona ən yaxın xeyirxah bir adam olduğunu göstərmiş olur.

Səh. 149.

Məhəmməddəl-Mustafanın qapısında, bəlidir,

Sədaqətə xidmət etmiş qulu ənsə Səiman.

Ənsə – Məhəmmədin yaxın xidmətçilərindən olmuş, on yaşından iyirmi yaşına qədər (Məhəmmədin ölümünə qədər) ona qulluq etmişdir. *Səiman* (*Səimani* - fars adı ilə tanınır)

- məşhur alim olmuş, özünü qul kimi Məhəmməddə satdırmışdır. Xaqani burada özünün Müvəffiqəddinə sədaqətini nəslə Səlimanın Məhəmməddə olan sədaqətini müqayisə edir.

Səh. 150.

Bax, bu xurdaq ayı içrə çiçək açan ağacın,
Meyvəsini aban ayı yığışdırar bağiban.

Xurdaq ayı - farsların üçüncü ayı (may), *aban* – səkkizinci aydır (oktyabr). Burada, habelə bundan əvvəl və sonra gələn bir neçə başqa beytdə Xaqani Müvəffiqəddini gecmədiyi üçün ondan üzr istəyir və bunun daha yaxşı nəticəsini necə biləcəyini müxtəlif misallarla təsdiq edir.

Səh 150.

Bir cəza ki, Neman onu gördü Nuşirvandan.

Neman (Neman ibn Münzir) - orta əsrlərdə ərəb İraqında öz mərkəzi şəhərinin (Hiyr) adı ilə adlanan bir ərəb məmləkətinin 18 hökmdarından biri olmuşdur. Hiyr uzun zaman Sasaniyərin hakimiyyəti altında olmuş, onun məlikləri də Sasani hökmdarları tərəfindən təyin edilmişdir. Neman 22 il Hiyrdə Nuşirvanın və onun oğlu Xosrov Pərvizin vassalı vəziyyətində hakimiyyət sürükdən sonra Mədainin Qəsr-Kəsra sarayında yaşayan ərəb rəislərindən Zeyd ibn Ədnin fətrəsi ilə Nuşirvanın əmrilə öldürülmüşdür.

Səh. 157.

Kəsra, üzüyünü görürsən, inan,
O, öz üzüyünü edər ağacdan.

Kəsra - İranın qədim padşahlarından Sasanilər sülaləsinin mənsub olan şahlara verilən ümumi addır. Xosrov sözü də öz etimologiyasına görə Kəsra ilə bağlıdır.

Səh. 159.

Qızıl papaqlı səhər qışınq qaba büründü,
Gecə qunduz xəzini atıb uryan göründü.
Səhər şafqı büründü (Günəş çıxdı).
Gecənin boz rəngi yox oldu.

Səh .161.

Bubbu dedi: - Nərgizin Cəm taxtında var yeri,
Yasamından gözəldir əfrasiyab əfsəri.

Bubbu – şanbubbu quşu. Cəm - Cəmiş. Əfrasiyab - "Şahnam" surətində Turan padşahu.

Mənasi: nərgiz gülü taxta oturub, başına tac qoymuşdur. O, yasamından gözəldir.

Səh. 164.

Görünmədən vəslə lifi kimi hər bir ünvanda,
Heç kəs mənim varlığımdan xəbərlə tutmaz bir an da.

Vəslə lifi - mürəkkəb söz arasında yazılıb, oxunmayan "lif" deyilir. Məsələn, əbdüli adında olan "lif" kimi.

Səh. 165.

Şə kimi dilim səpir saf incini aşkar...

Şə *ibn-Qeys* - yeddinci əsrin əvvəlində yaşamış ərəb şairidir.

Səh. 166.

Belə hünər nəsis olmaz yüz Bəşşar, Ləbid.

Ləbid - Əbu- qil ibn-Rabi (VII əsr) və Bəşşar ibn Bürd (VIII əsr) məşhur ərəb şairlərdir.

Səh 166.

Qılıb bazarı salar Yusifini hörmətdən.

Yusif peyğəmbərin Misir bazarında satılmasına işarədir. Burada Yusif xitab edilən şəxsin heysiyyəti və ləyaqətinə işarədir.

Səh 167.

Zahirən insana oxşar yabanı ot kökü var.

Bu misrada məşhur şəngən xatırlanır ki, onun kökü insana bənzəyir.

Səh 168.

"Bəli" hədini "ləstə" verən ötkəm dilidir,

"La ilahe" qapısında dayanan "la" kimidir.

Beytin mənası: O, əzəliyyəti çağırışına "bəli" cavabını verərək "Allahdan başqa Allah yoxdur" sözünün əvvəlində olan "La" kimi kəlməni bağlayıb hazır durmuşdur. Yəni: silindirdir.

Səh. 168.

İsməti sirr Fəridununa bayraqdır onun,

Hümməti zərbdən acgözlüyünə fəğfurun.

Fəridun - Cəmşid nəslindəndir. Dəmirçi Gav üsyan edərkən, qan içən Zöhhakı öldürüb, onu taxta oturtmuşdur ("Şahnamə").

Fəğfur - Qədim Çin hökmdarlarına verilən ümumi addır.

Səh. 172.

Dağ başında Musa əli görünür.

Musa peyğəmbər guya Tur dağında əlini qaldıranda parlaq işıq vermişdir.

Səh .173.

Gün Şirin üstünə həmişə minir.

Əsəd (Şir) bürcünə işarədir. Günəş bu bürcə olur.

Səh .179.

Can əclədən aman çəkər bəzən,

Necə frasiyab Rüstəmdən.

"Şahnamə"də Rüstəm Turan şahı frasiyabın kəlmərində tutub başı üstə qaldırdıqda kəlmə qırılıb, frasiyab qaçmışdı.

Səh. 182.

Bu Günəş qərq edib Reyə nura,

O, Xoy əhlinə oldu Ahura.

Rey - İranda şəhər adı. Ahura (Hörmüz) - oda sitayiş ediləndə xeyir allahı. Xoy - Cənubi Azərbaycanın şəhəri.

Səh. 182.

Xoyda bu, Şafei əqidə ikən,

Hənəfi oldu Reydə o qələbə.

Şafei, Hənəfi, Maliki və Hənəbli - İslamda dörd məzhəbdən biridir ki, onların banilərinin adları ilə məşhurdur.

Səh 182.

Bu, Nəbinin hədisin etdi şüar,

O, əlinin kəlamını təkrar.

Nəbi - Məhəmməd peyğəmbər. Əli - İmam Əli ibn Əbi Talib (I imam).

Səh. 182.

Kəbül-ə hbar Kəbdir, şəksiz.

Kəbul-ə hbar – Kəb ibn Məne həmirayə işarədir.

O, məşhur yəhudi alimlərindən idi. Xəlifə Ömər vaxtı İslamı qəbul etdi.

Səh. 185.

Tacda üçdür, əmində dörd hərf var,

Bismdə və İlahda da bu qərar.

Xaqani müddə etdiyi Tacəddin ibn əminəddini tərif edərkən bu adların hərfi sayı etibarilə "Bismillah"a uyğun gəldiyini bildirib, bu adlarda şərəftə olduğunu nəzərə çarpdırır.

Səh. 187.

Bu qəsidə yeddilik gedir,

ən gözəl səkkizinci şerimdir.

Bu beytdə Xaqani Məkkə divarından yeddi məşhur şeir (müvəqqəti-səb) işarə edərək, öz şerini onların yanından asılmağa layiq səkkizinci şeir hesab edir.

Səh. 187.

İmrəl-Qeysin qəsidəsinə yada sal,

Bu qəsidə ona yetirdi zaval.

Məkkə divarından yeddi şerini ən qüvvətli məşhurərbəşəri İmrəl-Qeysin hesab edildiyi üçün, Xaqani öz şerini onun şerindən üstün hesab edir.

Səh. 187.

Üzrümü dinləsən, "Quran"da da var,

"Xalq" sözü sonunda, eyləmə inkar!

Xaqani "Quran"ın "nas" (nisan, xalq) sözü ilə bitdiyini işarə edir.

Səh. 191.

Bəsdir Məryəm isminətinə bu dəlil,

Ki, uşağı bir gündəlik açdı dil.

Dini rəvayət görə Məryəm İsanı atasız doğduğu üçün, onu ismetsiz hesab edənlər vardı. Yeni doğulmuş oğlu İsa dil açıb anasının günahsız olduğunu söyləmişdir.

Səh. 192.

Ütaridə yaz bu mədhi, et bəyan.

Ütarid - Merkuri səyyarəsi. Guya səmada katiblik işini o aparır:

Səh. 194.

...sürmə yuyuldu haman.

Burada sürmə gecənin qaranlığına işarədir.

Səh. 197.

Qırx səhərin elminin məğzi olub məktəbi,

Nuh ona bir xəlifədir, ruh açar hər mətləbi.

Qırx səhər - Adəmin qırx gün yaranması.

Beytin mənası: Şah Adəmin yaranma hikmətini bilir, Nuh peyğəmbər isə ikinci Adəmi adlandırdığı üçün xəlifə (vəzədn) hesab edilir. Buna görə də şahın hər əmri mənalı və ərəkəkdir.

Səh. 197.

...südəb cövhəri

Südəb bitki adıdır. Onun suyu ilə baş yuyulduqda qara saçın rəngtə ağarır.

Səh. 198.

Çıxdı dünyanın Dəlvənin Yusifim üzünə niqab.

Yusif- Günəş işarədir. Dəlvə - XI bürc.

Burada eyni zamanda Yusifin quyudan dolduğundan çıxmasına işarə var.

Səh. 199.

Sürmə olar Yəquba, nura dönər göz yaşı,

Vəsmə Züleyxa tapar, ta qarala ağ başı.

Bu beytdə məşhur "Yusif və Züleyxa" dastanına işarə edilir. Əfsanəyə görə Yusif şahlığa çatanda atası Yəqubun üzü güldü, qocalmış Züleyxa cavanlaşdı.

Səh. 201.

Zöhrə mizrabını vurur çəngin,

Nəşin qızlarını oynadır yen.

Nəş - Şimal qütbü yaxınlığında ulduz toplusu. Zöhrə - (Venera, Nahid) - parlaq səyyarə, məhəbbət ilahəsi.

Səh. 203.

Ölkənin Qiydağısi, zaman gəlib sənə tay,

Rəbi dən səvayı bir oxşayan görməmiş.

Bu beytdə adı çəkilən Qiydağı "Şahnamədə" İskəndərə ağıl ilə qalib gələn qadındır. Rəbi isə paklıqda nümunə olan məşhur rəb qızıdır.

Səh. 204.

Sən sifətdə Sarasan, paklıqda Asiyəsin,

Heç kəsin görmədiyi mehriban Zübeydəsin.

Sara - İbrahim peyğəmbərin arvadı. Asiya - hökmdar Fironun arvadı. Zübeydə - Abbasilərlə xəlifələrin Harun-ə-Rəşidin arvadı.

Səh. 207.

Bu yosun basmış olan Ruyindeji,

Tutmağa mənə həftəxanı seçmişim.

Bu beytdə "Şahnamə" dastanlarından İsfəndiyarın yeddi tilsim sındırıb, Ruyindej qalasına çatması xatırlanır. Xaqani özünü qəhrəman İsfəndiyara bənzətdik, yeddi tilsim sındırıb, eşq qalasını fəth etdiyini bildirir.

Səh. 207.

Təkcə Bilqeysi-zamanı seçmişim. Bu misrada Şirvanşahın bacısı İsmətəddini məşhur "Süleyman və Bil-qeys" dastanında gözəlliyi təriflənen Bilqeyslə tutuşdurub, onu öz zəmanəsinin Bilqeysi adlandırır. Sonra "ismətəddin Məryəm (İsanın anası) hökmü var" dedikdə onu daha da yüksəy qaldırır.

Səh. 208.

Mənziliçin Fərqədanı seçmişim.

Fərqədan - səhərlə yaxın üfüqdə görünən cüt, parlaq ulduza deyilir. Xaqani bu misrada İsmətəddinin məqamını asimana yüksəltdir.

Səh. 209.

Təzadı boşladı dörd tək, birləşib qaldı.

Bu misrada dörd tək - dörd ünsürə işarədir. Şair deyir: şahın ədaləti sayəsində ünsürlər arasında olan ziddiyyət aradan qalxdı.

Səh. 209.

Yəqin Xütəndəki yəbruh bitkisi dil açar,

Yaxın zamanda o, Vəqvaq ağacına danışar.

Orta əsrdə Vəqvaq adlı cəzirədə bir ağac olmuş ki, o külək səsləndə danışığa bənzərsə çıxararmış. Həmin ağac da Vəqvaq adlanmışdır.

Beytin mənası: şahın ədaləti sayəsində Xutən şəhərində (Çindədir) bitən yəbruh adlı ot belə Vəqvaq ağacı kimi dil açar.

Səh. 210.

Görünclə sındı ki Pərvin qıran oxu, hətman,

Bənat-nişalar, qorxaraq, tələq göydən.

Pərvin - (Süryyə) kiçik ulduz toplusu.

Vənat-niş - Şimal qütbündə 7 bacı adlanan ulduzlar.

Səh. 210.

Qidağ oxu uçar ikən sən kamanından,

Qidağa əks-sədası çatar dar üstə haman.

Qidağ- Qıpçaq çölündə bir dağın adıdır. Sivri oxları buradan gətirmişlər. Beytdə şahın sərrast ox atması təriflənilir.

Səh. 210.

Başında çətri tutub "Ca Nəsrullah"ı zəfər.

Misranın mənası: Zəfər onun baş üstündə qalibiyyət bayrağı tutmuşdur. "Ca Nəsrullah" - Gəldi Allahın köməyilə qalib olan.

Səh. 211.

O nüktəli ki, düşər nəzmim dəqiq, parlaq,

Yəqin ki, sirrini bilməz "bu li Dəqqaq".

Şeyx bu li Dəqqaq Həsən ibn Məhəmməd - məşhur Sufi şairlərdən biri olub, nişaburludur. Qəznəvilər dövründə (IX-X) yaşayıb. Hicri 405-ci ildə vəfat etmişdir.

Səh. 211.

Yəmək ilə Yalaqı tərif etməyim necə mən?

Yəmək və Yalaq - türk şahlarının adlarıdır.

Səh. 212.

Əlac gözəl mürəmmək çünki İbn-İshaqdan.

İbn İshaq - məşhur təbib Hüseyn ibn İshaqqa işarədir (IX əsr).

Səh. 213.

Xidmətin çatan dərmdə yaraşarmı Məsihay,

Buraxsın öz donuzunu bir gün Məscidi-qəsay?

Məsiha - İsa peyğəmbər. Məscidi-qəsa - Beytul-müqəddəs (Yerusəlim).

Səh. 214.

Zərli qılıncla Günəş Ay sipərinə vurub,

Tikdi darın çiyinin öz əli ilə giyar.

Giyar - yəhudilərin öz üstünlüklerini göstərmək üçün çiyinlərinə tikdikləri sarı parçaya deyilir.

Beytin mənası: Günəş öz zərli şüaları ilə Ayın qalxanına (üzünə) sarı rəng vurub, dağın zirvəsini işıqlandırdı.

Səh. 214.

Oldu Səmək tutduğu nizə ilə qəlm,

Oldu bu qəlm İrəm çeşməli bir ləlzər.

Səmək - Astrologiyada olındı nizə tutan fəlakət surətindədir (ulduzdur). İrəm - bağ (behişt).

Beytin mənası: Fəlakətin nizəni qəlmə dövdən ulduzu yer üzündə behişt yaratdı.

Səh. 214.

Asəfikən, ver əlin Hatəm edibdir səni.

Əhəfikən, sözlərin Söhbəni xatırladar.

Asf- mşhur Süleyman peyğmbərin ağullı vəziri. *Hatəm* - səxavətdə mşhur ərəb dövlətisi. *hənəfin Qeys* - ağullı, müdrik alim *Səhban ibn Vail* - fəlahət və bəlağətdə mşhur alim.

Səh. 214.

Bəxşişə Xəlid kimi hədsiz olan Yəhyasan,

Cəfər ikən, olmusan rəydə Harunşüar.

Yəhya ibn Xəlid və onun oğlu Cəfər ləiaçlıq və rəhmdillikdə, Harun isə mürüvvətdə ad çıxaran görkəmli ərəb başçılardır. Xaqani vəzir Zeynəddini yuxanda adları çəkildən mşhur şüəslər oxşadır.

Səh. 215.

Sünbülün çərxdə yandı fərh xırmanı,

Köçdü Günəş Mizana, tapdı o yerdə qərar.

Sünbül - Astrologiya elmində altıncı bürc. *Mizan* - yeddinci bürcdür. Günəş Sünbül bürcündə olarkən bahar, Mizan bürcündə olanda payız olur.

Beytin mənası: bahar keçdi, payız gəldi.

Səh. 215.

Göylərin zər parçası çatdı Türkiyəyə çün,

Gecəyə gündüz bu dəm ölcüdə bir oldular.

Yəni Günəş Türkiyə (Mizan) bürcünə daxil olduqda gecə-gündüz bərabər oldu, payız başladı.

Səh. 216.

Ölkədə qoydu nizam, dinə edir ehtiram,

Təbə olubdur ona ölkədə pəncə çahar.

Pənc - beş hiss. *Çəhar* - dörd ünsür.

Beytin mənası: Vəzir (Zeynəddin) ölkədə nizam-intizam yaradaraq, hissələrini ağlınə təbə etmişdir.

Səh. 216.

Tusda doğulmuş Həsən alimə səs salsa da,

İndi də sən olmusan alim üçün iftixar.

Səlcuq Məlikşahın vəziri Nizamülmülk adı ilə mşhur olan Həsən ibn Əli öz idrakı ilə bütün Şərqdə ad qazanmışdı. Xaqani mədh etdiyi vəzir Zeynəddini həmin Nizamülmülkdən üstün tutur.

Səh. 216.

Misirin əzizi olar cah-cəlahətlə xar.

"Yusif və Züleyxa" dastanında Misir padişahı Misirin əzizi deyil yad edilmişdir.

Səh. 218.

Oldu piyada könül, səbr eylə olsun vəzir,

Tə keçə bilsin bu dəm yeddi çətin məvanı.

Xaqani bu beytdə özünü şahmat oyununda olan piyadaya bənzədir. *Yeddi çətin xanəni* keçdikdən sonra vəzirə çevriləcəyini, yəni, maneələr qalib gələrək, qüdrətli şair olacağını bildirir.

Səh. 219.

Öndə gedir təbinin Cövzası daim onun,

Tələ isə arxada nəhs Sərtanıdır.

Beytin mənası: Xaqaninin təbi Cövza kimi yüksək olduğu halda, bəxti (təleyi) Xərçəng (Sərtan) bürcü kimi geri qalır (alçaqdadır).

Səh 219.

Şeyxi-mühəndis ləqəb, şöhrəti - Nəccar ı li,

Azərbaycan, İqlidisin ustadı, bürhamdır.

Xaqani atası Nəccar ı lini öz sənətinin mühəndisi adlandırır, İbrahim peyğəmbərin atası məşhur Nəccar Azərbaycan vətəni yunan həndəsə alimi İqlidisdən (Evlid-eradan əvvəl III əsr) üstün tutur.

Səh .220.

Oldu Tuğanşah mən, Altun anamdır mənə,

Mən də onun Sonquru, canım onun canıdır.

Xaqani burada atasını səlcuq şahlarından Tuğanşaha, (İbn Alp Arslan - XI əsr), anasını şah arvadı Altuna, özünü isə sonqura (xidmətçiyə) bərabər tutur.

Səh. 222.

Fəna Kərxini tərk etmək, bəqa Bağdadına getmək.

Kərx - Bağdad yaxınlığında qəsəbə adıdır.

Səh. 222.

Tutubdur yolları cadu, gərək ləsa getmək.

Burada Musa peyğəmbərin Əjdahaya çevrilən əsasına işarə edilir ki, onunla Musa səhrəkarları məğlub etmişdir.

Səh. 223.

Qalıb heyrət quyusunda - xilaskar axtarırsan sən,

İləndir ip, durubdur o, yada salsan, kifayətdir.

Bu beytdə Xaqani eyhamla "Şahnam" dastanında quyuya salınmış Biyqəni, Rüstəmin ip sallayıb, onu çıxarmasını bildirir. Yəni: hər işdə ümidli olmaq lazımdır.

Səh223.

Onun bayrağı üstündə yazılmışdı "Rəsulullah",

O qurdu "La ilahə" qəsridə "illa"nı, ləbəttdə.

Bu və bundan sonra gələcən beytdə Xaqani Məhəmməd peyğəmbəri mədh edərək, onun Allahın elçisi (Rəsulu) və dilində "Allahdan başqa Allah yoxdur " şüarı olduğunu nəzər çarpdırır. Sonrakı beytdə: "Təbarəkə", "Sübhan", "Ləimrək" - "quran" ayələrinə işarədir.

Səh. 223.

Göyərçin pərdəyə döndü, bulud saldı ona kölgə,

Bu bir olmuş həqiqətdir, verib baş vətəni-hicrətdə.

Peyğəmbər düşmənlərdən ehtiyat edib, Məkkədə Mədinəyə köçən zaman göyərçinlərin ağ pərdəyə çevrilərək, onu gizlətdiyin və buludun onu dumana bürüyüb, görünməz etdiyini işarədir.

Səh. 223.

Ona dörd canşın olmuş, xilafət taxtına çıxmış,

Yeri vardır, Nəsirəddin otursun o xilafətdə.

Peyğəmbərin dörd canşını - onun vəfatından sonra hökmran olan dörd böyük xəlifəyi (Xülfəy-e Rəşidin) – İbubəkr, Ömər, Osman və Ali işarədir.

Xaqani demək istəyir ki, onun mədh etdiyi bu İshaq Nəsirəddin İbrahim də belə böyük xəlifələr səviyyəsində hörmətli malikdir.

Səh. 224.

Bəli, İbrahimin möcüzə imanı olan yerdə

Sala bilməz onu ulduzla büt, yoxdur o imkan da.

Məkkədə bütəri sındıran İbrahim peyğəmbər möcüz sahibi olub, odda yanmamışdı. Xaqani mədh etdiyi bu İshaq Nəsirəddin İbrahimi də belə kəramət sahibi hesab etmişdir.

Səh. 224.

Biri çox istədi fillə dağıtsın Kəbəni, ancaq,
Onu quşlar daşa basdı, yeri duzə xdir olan da.

Dini rəvayət görə, Kəbəni dağıtmaq üçün fillə hücum edən dinsizin başına saysız-hesabsız qaranquşlar dimdiklərində daş gətirib,tökmüş və Kəbəni hücumdan xilas etmişlər.

Səh. 224.

Tökə tənqid odun hərəgah paxıllar bir kəsin üstə,
Eşitsə İbrahim adın, o atışdı durar yanda.

Burada Xaqani özünün mədh etdiyi Nəsirəddin İbrahimi möcüzə göstərrib, odda yanmayan İbrahim peyğəmbərlə müqayisə edir.

Səh 224.

İnan, əslində adətədir bu tələdə ola insan,
Bunu təsdiq edər İdris, əgər olsa bu dövrandə.

İdris - öz elmi kəşfləri ilə məşhur olan peyğəmbərdir. Qədim elm tarixində bəzən onu məşhur alim Hermeslə eyni hesab edirlər.

Burada Xaqani mədh etdiyi bu İshaq Nəsirəddin İbrahimin böyük alim olduğuna işarə edir.

Səh. 225.

O dövlət ki, sənəin vardu", yanar İskəndərin bağı,
Külə dönməzmi Yəqucun canı, aya, bu atışdı.

İskəndər Zülqərneyn özünün hərbi səfəri zamanı boyları qısa zülmkar Yəquc (və Məquc) adlanan tayfaya qalib gətirib, onları odlamışdır.

Xaqani mədh etdiyi bu İshaqqı İskəndərdən də üstün, qüdrətli göstərmişdir.

Səh 225.

Xızır Bağdad çəməsində su içib,
Həmdə Musa nuru Bağdaddan keçib.

Şair Bağdadın suyunu abi-həyata bərabər tutur. Musanın Tur dağıda gördüyü nurun da Bağdaddan keçdiyi bildirir (müəllifin tərif).

Səh. 225.

Düclə gövsər, Kərx isə cənnət bizə,
Xoş hava Tubasıdır nemət bizə.

Düclə Bağdaddan keçən böyük çaydır, burada o behiştə axan Kövsər suyunu müqabil tutulur. Bağdadın yaxınlığında olan Kərx şair əsil cənnət hesab edir ki, onun xoş havası cənnətdə bitən Tuba ağacının rəyihəsinə bənzədir.

Səh 226.

Bağdadın "ba" hərfini görən səgər,
Misr "mim"i "vəslə lifi"tə kətir.

"Vəsl ilifi" kitab ilifbasında iki sözü birləşdirib, lakin, oxunmayan "ilif" deyilir. Məsələn bədülkərim sözünün ortasında duran "ilif" kimi.

Misir sözünün birinci "mim" hərfi görünməz olsa, mənası itir.

Şair bununla Bağdadı Misirdən üstün tutur.

Səh. 228.

Uçmağa aldı oxum ondan ləlkə.

Oxun kamandan çıxıb, hədəf düz getməsi üçün onun ardına quş ləlkəyi taxırlar.

Mənası: o mənə kömək etdi.

Səh. 228.

Qəss oxşatdı mənə bağdahlılar.

Qəss - bu Ömrə həmd ibn həmd - XI əsrin məşhur kitab şairidir.

Səh 230.

Ey aləmin parlaq nuru, sənin Məsinin həmdə mislin.

Məsin - İsa peyğəmbər, dini rəvayət gör onun məskini dördüncü fəlkə, yəni Günəş olan göydür.

Buna görə də Xaqani Günəşi İsanın həmdəmi adlandırır.

Səh. 230.

Ey "rəhman" surəsinin hüsnü ilə təmsal olan.

"Rəhman" "Ouran"ın 55-ci surəsi olub, rəhmdilliyi təbir olunur. Xaqani bu vasitə ilə mədh etdiyi şəxsin rəhmli olduğunu nəzər çarpdır.

Səh. 233.

Bəli, bu təxt həmə fəlkədir, həmə də ki, cənnət bağı,

Həmə İsanın məskənidir, həmə İdrisin yatağı.

Dini rəvayət gör İsanın məskini dördüncü göy (fəlkə), Günəş mənzili hesab edilir. Guya İsa göy, Allahın ("atasının") yanına uçanda anası Məryəmin iynəsi onun döşündə olduğu üçün dördüncü göydə ilişib qalmışdır.

İdris peyğəmbər isə hələ ölməmiş guya, cənnət gedib, qayıtmışdır.

Burada mədh edilən ləiddinin taxtı şərəftə, mübaliğə üsulu ilə, dördüncü göy - Günəş, həmə də cənnət müqabil tutulmuşdur.

Səh. 233.

O səxavət Ağrısıdır, Nuh gəmişi dayanar,

Tur dağıdır, çiskininin Nil dəryası yaranar.

Dini rəvayət gör guya dünyanı su basandan sonra, Nuh peyğəmbərin gəmişi Ağrı dağında oturmuşdur.

Tur dağı - Musa peyğəmbərin Allah ilə danışdığı Turi-Sinaya işarədir. Beytdə tərif edilənin səxavəti, ləiaçılığı mədh edilir.

Səh. 235.

Zəmanın Cahizidir ləiddin aşikar.

Cahiz - məşhur "l bəyan vət-təbyin" adlı əsərin müəllifi olub, çox fəsahtə danışmış (IX əsr). Onun müridləri özərini "Cahiziyyə" təriqətinin mənsub hesab etmişlər.

Səh. 237.

Qan axanda gözümün, məşq şaşırdı bu qan,

Dedim: necə doğulur hindliyə bir slavyan?

Hindli - qara göz.

Slavyan - qanlı göz yaşı.

Burada rınglın oxşarlığından bədi istifadə edilmişdir.

Səh. 238.

Bəli, göz ağladır, "ha" hərfinin dövrəsi gəlir.

Ərəb əlifbasında "Ha" hərfi iki gözlü yazılır.

Səh. 239.

Məni Vətəndə ikən o, çağırdı ibn-cəla.

İbn-cəla - vətəndənin ayrı düşmənin oğlu, qərib.

Səh. 240.

Gecə geyindi zireh, bir mühib zülmətənin,

Süha çıxıb, onu deşdi, açıldı köksü həmənin.

Tutub da zülməti qovdu Xəzib ilə Səla.

Süha, Xəzib, Səla - Kiçik Ayı bürcü yaxınında olan ulduzlardır, səhər yaxın görünür.

Xaqani səhərin açıldığını dan ulduzlarının görünməsilə bildirir.

Səh. 240.

Sökəndən, oxudu "Vəzzüha" xoruz ucadan.

Vəzzüha - işıqlandı deməkdir. "Quran"da "Vəşşəms və züha" ilə başlayan surəyə işarədir, yəni Günəş doğdu.

Səh. 243.

Fəzilətim məni Davudə k etdi peyğəmbər,

"Zəbur" qıldı məni yaxşını, pisi əzbər.

Davud - gözəl səsi olan peyğəmbərdir. Klassik ədəbiyyatda Ləhni-Davud (Davudun səsi) xoş səslə misal olaraq göstərilir. "Zəbur" (və ya "Məzəmər") Davud peyğəmbərə nazil olan müqəddəs kitab.

Səh. 243.

Fəzilətimlə cahanda tanınmışam "fəzil"

Bu fəzli bəxş qılıbdır xudayi-əzz və cəl.

Birinci mısradə "fəzil" sözü burada iki məna verir:

1. Xaqaninin öz ləqəbi (fəziləddin). 2. Fəziləti. Xudayi-əzz və cəl-əziz və cəl sahibi - Allah.

Səh. 243.

Tutar əlimi məqamı uca Cəlaləddin.

İraqda din başçısı imam Cəlaləddin Xavəriyə (İsfahaniyə) işarədir. O, şairi zamanın xəlifəsi İ-Müqtəfəbillahın yanına aparıb, ona təqdim etmişdir.

Səh. 246.

O, Nuhdur, onda Cudi dağı ləyaqəti var.

Nuh peyğəmbər zamanı dünyanı su basdıqda, o öz tərəfdarlarını gəlmisinə toplayıb, qırq olmaqdan xilas etmiş, su aşağı enəndə Nuhun gəlməsi guya Ağrıdağın yüksək zirvələrindən biri olan Cudi dağına oturmuşdur.

Səh. 246.

Məgər görübdür onu Turda Kəlimullah,

Hərağından ovunla enib Həbibullah.

Kəlimullah - Musa peyğəmbər (Allahla danışan).

Həbibullah - İbrahim peyğəmbərə işarədir.

Səh. 248.

Bax, necə gör halqalanmış damənimdə jədaha,
Qorxuram, tərpsənəm, agah olsun heyvanım mənəm.

Damən - tək, jədaha - burada zəncir deməkdir.

Səh. 248.

Qorxmasın ta gözəlrimin nənnisində cüt uşaq,
jədahanı gizlədər hər an bu damanım mənəm.

Yəni bəbəklərim bu canımı üzün zəncirləri görməsin deyər, onları təkklərimə örtürəm.

Səh. 248.

Boynuma Zöhhak ilanı saldı ahəngər bu gün,

Çün Firidun xəznəsidir qəli urfanım mənəm.

Xaqani burada Zöhhak ilanı dedikdə, boynundakı zənciri nəzərdə tutur; yəni: bədənəm
dəmir zəncirli olsa da, ruhun elm xəznəsidir.

Səh. 249.

Gizlədər Xara dağına rəxti-İvanım mənəm.

*Xara dağı - çaxmaq daşı kimi bərk qayaları olan dağdır; rəxti-İvan - rəngbərgəng (xara)
paltar deməkdir.*

Misranın mənəsi: həbsxananın daş döşməsini yənimdəki paltar örtür, yəni: mən quru
yerdə yatıram.

Səh. 249.

Qütbək saxları mənə çarmıx dəyişməz nöqtədir,

Bu Zühəlsima iki Mərrix zənbəsanım mənəm.

Zühəl və Mərrix ulduz adlarıdır. Zənbə-buxov deməkdir.

Beytin mənəsi: həbsxananın bir küncündəyəm, iki buxovla çarmıxa çəkilmiş
kimiyəm.

Səh. 249.

Bu dəmir kürsüdə olcaq saqi-İrzanım mənəm.

Saqi-İrzanım — titrəyən qol-qıçım deməkdir.

Səh. 250.

"Zər" sözündə iki hərflər, var qovuşmaz heç zaman

Ərəb əlifbası ilə "zər" sözü şəklində biri-birinə bitişməyən iki hərflər yazılır.

Xaqani deyir: mənə qızıl olan bu iki hərfin özü biri-birilə birləşmir, o halda mənəm
qələbim onunla necə birləşə bilər?

Səh. 251.

Fəqr bətnində yetişdim, nitq əli oldu mamam.

Yəni yoxsullarla keçindim, yalnız dilimlə həyatımı təmin etdim.

Səh. 252.

Bax, Əlim - Cövza, qələm - Hut oldu, mənə – Sünbül Sünbül Hutdan doğar, Cövza -
qələmdanım mənəm.

*Cövza - qızıl bürücü; Hut - Balıq bürücü; Sünbül - Bakir qız bürücüdür. Əlim -
Cövza: əlimdə ox var (Cövzanın surətinə; işarədir); qələm - hut: qələmim (balıq suda olan
kimi) mürəkkəbdədir; mənə - Sünbül: yəni - yazdıqlarım (hələ heç kəsə yaratmadığı)
bakir əsərlərdir. Sünbül Hutdan doğar: qələmimdən bakir (eşidilmiş) şeirlər çıxar.*

Səh. 252.

Yeddi ölkədə yazarsa kimsə iki beytimi,

Kafərəm, Darül-Qəməm - dörül-imanım mənəm.

Darül-Qəməm - Qəməm adlı bir arvadın Yerusəlimdə tikdirdiyi kilsədir eyni zamanda, qəməm-zibil, darül-qəməm zibillik mənasını verir.

Xaqani deyir: dünyada mənim kimi əsr yazı bilən olsa, qoy mənim məscidin kilsə (yaxud zibilxana) olsun.

Səh. 252.

Bu-Ləhbəblər döyüşməkdən nə qorxum dəhşət,

Mustafanın mehri olmuş ildə qalxanım mənim.

Bu-Ləhbəb (ə bu-Ləhbəb) - Məhəmməd peyğəmbərin əmisi və eyni zamanda düşməni olmuşdur. Məhəmmədə çox incitmiş və təhqir etmişdir.

Xaqani deyir: Bu-Ləhbəb kimi alçaq düşmənlərdə döyüşməkdən qorxmuram, Məhəmmədin gücü məndədir.

Səh 252.

Qasimi-Rəhmət, ə bülqasım, Rəsulullahdır,

Canıma, əqlimə sahib, şanlı sultanım mənim.

Qasimi-Rəhmət, ə *bülqasım*, *Rəsulullah* - hər üçü Məhəmmədin əqəblərindəndir. Beytdə deyilir: mənim yalnız bir ağam var ki, o da Məhəmməddir.

Səh. 253.

Ki, Dəcəllin işin işlər minə rəngli kilsə?

Mina rəngli kilsə - göy, asıman deməkdir; burada zəmanə mənasında işlədilmişdir. Misradə deyilir: bu zəmanə alçaqların, yalançıların xeyrinə hərəkət edir.

Səh. 253.

Bax, Məryəmin sapı kimi ikiqatdır bədənə,

İsada ki iynə kimi təkəkdir qələbim mənim.

Dini rəvayətə, görə, Məryəm İsanı götürüb Dəməşqə getmiş və orada hər ikisi yun yirir, muzd ilə yaşamışlar. *İsanın iynəsi* - guya İsa göyü çəkilib, dördüncü fəryatda, mələklər: - "Dünya malından İsada bir şey varmı?" - deyər onu axtarmış və birçün iynə ilə bir qırıq küpə tapmışlar ki, buna görə onu yuxarı göylərdə buraxmamışlar.

Xaqani burada öz vücudunu Məryəmin bükülmüş sapına, yalqızlığını İsanın iynəsinə bənzədir.

Səh. 253.

Sur kimi nəfəsli nə ahlarımla hər səhrə.

Mavi damın bacasında yerləşən xaç dəşik.

Sur - guya qiyamət günü ölümləri diriltmək üçün İsrəfil adlı mələyin çalacağı borudur. İkinci misradə olan xaç sözü ekvator xətti ilə yer məhvərinin (oxunun) birlişmə, yer kürəsinin ortasında mələk gətirdiyi xaçdır.

Səh. 253.

O dördüncü göydə İsa Günəşlə həmxanasa,

Bundan nə həzz ala bilər İsa quşu - yarasa?

Dini xurafata görə, İsanın möcüzələrində biri də palçıqdan quş qayırb, üfürərək, ona həyat verməsi olmuşdur ki, bu quş da guya yarasa imiş.

Xaqani burada demək istəyir ki, yarasa işıqdan heç bir fayda almadığı kimi, mənim də elmimin, səniyyətimin bu qaranlıq zindanda heç bir faydası yoxdur.

Səh. 254.

Niyə İsa və quşunun özü təbibə olmur,

Ki, o quşun kor gözünü özü bağışlasın nur?

İsanın göstərdiyi möcüzələrdən biri də anadangəlmə korların gözünü açma bilməsi imiş.

Xaqani burada kinayə ilə deyir: korları müalicə edən İsa nə üçün özünün yaratdığı quşun (yarasanın) gözünü açmadı?

Səh. 254.

Məryəm xurma ağacıyla göstərmiş möcüzü,
Mənin təbəmin paklığına şahid gətirmə sözü.

Məryəm Beytülmuqəddəsdən qaçarkən yolda İsam doğmalı olur. O, burada bir xurma ağacına söykənir, ağacın dibindən bulaq çıxır, İsa doğulur. Guya mələklər bu bulağın suyu ilə onu yuyurlar. Sonra Məryəm yenə quru xurma ağacını tərpədir, ağacdən təzə xurmalar tökülür.

Xaqani bütün bunları xatırladaraq, deyir: Məryəmin möcüzələrinə xurma ağacı şahid olan kimi, mənim də təbəmin bəkirliyinə əsərlərim şahiddir.

Səh. 254.

Necə iki "ölif" durar bir "təna" sözündə,
"Tən" in o cür dayanmışam arxasında, önündə.

Mələklər yazılan "təna" sözünün hər iki tərəfində "ölif" durur. Xaqani deyir: mənim də bu cür iki "ölif" kimi "tən" in dalında və qabağında durmuşam, yəni, hər tərəfdən mənim təni ilə hücum edilir.

Səh. 254.

Abbasilər qapısına getmərim kömək üçün,
Səlcuqlar qapısında inləmərim bircə gün.

Abbasilər - İslamiyyətdə məmurlardan sonra gəlmiş xəlifələr sülaləsidir. Bunların dövründə islam ölkələrinin birliyi yavaş-yavaş dağılaraq parçalanmış, xəlifəlik öz əvvəlki qüdrətini itirmişdir.

Səlcuqlar - XI-XIII əsrlərdə Yaxın Şərqdə hakimiyyət sürmüş səlcuq türkləridir. Bunların əvvəl vahid olan dövləti sonradan parçalanmış, hakimlər arasına təfriq və davətdə düşmüşdür.

Xaqani burada deyir: Mənin nə Abbasilərdən kömək istəyirəm (onların özləri köməksizdir), nə də Səlcuqların dost olması arzu edirəm (onların özləri biri-birinə düşməndirlər).

Səh. 254.

Nə Arslan, nə də Bəğra qapısına gedərim.

Arslan - Məlikşah Səlcuqinin nəvələrindən; İranda 15 il hakimiyyət sürmüşdür. Bəğra - Arslanın oğludur.

Səh. 255.

Yusif yoxdur, qıtlıq günü eləsin məni təmin,

Birdir mənim gözəlrimdə Yəhuda, İbn-Yəmin.

Rəvayət görə, Yusif Misirdə hökmranlıq edərkən, qonşu məmləkətlərdə böyük qəhətlə düşmüş və Yusif onlara azuqə vermişdir. Yəhuda - Yaqub peyğəmbərin böyük oğlu, Yusifin ögey qardaşıdır. İbn-Yəmin (Binyamin) - Yəqubun kiçik oğlu, Yusifin doğma qardaşıdır.

Səh. 255.

Mələklərin yib "əlhəmdüllah", "əlkəhf-i", "ərrehman"ı,

Həmə "Yasin"i, həmə "Tasin"i, həmə "Mim"i, həmə "Tahan"ı. "Quran" surətləridir.

Səh. 255.

Miqatdan Həccə gedib, təvaf edib Kəbəni,

Səyü cümar icra edib, görüb əsl qibləni.

Miqat - yer adıdır; Məkkəyə ziyarət (Həcc) gedənlər burada xüsusi paltar (ehram) geyirlər. Təvaf edib, Kəbəni: Kəbənin ətrafına dolanıb – deməkdir. *Cümar* - Məkkədə, Mina düzündə qurban bayramından sonra ziyarətçilərin üç gün qaldığı yerdir.

Səh. 255.

Yəhudanın tay-tuşudur düşmənlərim, odur, mən,

İsa kimi çox qorxuram gözlənilməz təndən.

Yəhuda - Bəni-İsrail; Məryəm və İsa qəsd edən.

Səh. 255.

Nədir əmrin, Yəhudanın sitməmindən qorxaraq,

Mən Sükuba kilsəsinə düşmənləndən qaçaq.

Sükuba - nəsrani abididir; guya İsa yəhudilərin zülmündən qaçaraq, Sükubanın tikdirdiyi kilsəyə getmiş və oradan göy çəkmişdir.

Səh. 256.

Nacorməklik hara, Mərxan kilsəsində mən hara?

Bokratiyə qapısına gedib, istəyim çara?

Nacorməklik- bütəxanada oturmağa deyilir; *Mərxan* - kilsə adı; *Bokratiyə* - iflis hökmdarlarıdır.

Səh. 256.

Yənim bir çuxa geyim, orada "molo" çalım?

"Molo" – keşişlərin kilsədə avazla oxumasına deyilir.

Səh. 256.

Bətriq kimi yurdum olsun qayaların təyi?

Bətrib (bitrib)-xristianların ruhani və bunlardan monastıra yaşayan birisinin adıdır

Gedib Rumun heykəlinə məktəb açım təzədən?

Mətran qoyan ayınları başlayım təlim mən?

Heykəl - Rumda bir məbəddir; *Mətran (Mitran)* - mitropolit, pravoslav xristianlarında yüksək ruhani dərəcədir.

Səh. 256.

Səqqa oğlu kimi atım rıdanı, teyləsanı?

Zünnar asım, bərməş geyim, olum donuz çobanı?

Səqqa oğlu - Şeyx Sənanın ləqəbi; *rida* - bəzi ruhanilərin atdıqları örtük, *əba*; teyləsan - ruhanilərin başlarına, yaxud çiynilərinə saldıqları parça; zünnar - vaxtı ilə xristian keşişlərinin bağladıkları rəngli qurşaq; *bərməş* –nəsraniyə qoyduqları böyük yun papaqdır.

Səh. 256.

Verim böyük Tərsiqusun qarşısında imtahan,

Söhbət açım Cəbrayıldən, oğuldan və atadan?

Tərsiqüs (Tursiqus) - nəsraniyədə böyük bir ruhani və alim olmuşdur. *Oğul* - İsa, *ata* - müqəddəs ruh (Allah), *Cəbrayıl* - Allahın əmrilə Məryəm müqəddəs ruhu püfləyən mələk.

Səh. 256.

Üsqüf mənim biliyimi üstün tutar, verər həqq,

Yəqub ilə, Nəstur ilə Məlkəyə qarşı mütləq.

Üsqüf- xristian qazısı; *Yəqub* və *Nəstur* - iki keşiş; *məlkə*-xristianların böyük ruhanilərinə biridir.

Səh. 256.

Kəşf edərəm öz əlimlə srrarını lahutun,
Göstərərəm nə deməkdir həyulası nasutun.

Əsrrarını lahutun - Allahın sirlərini; *Həyulası nasutun* - insanlığın maddi aləmi deməkdir.

Səh. 257.

Deyirlər ki, bu, hikmətdə ikinci Bətlimusdur,
Böyüklükdə, hörmətdə şöhrətli Filakusdur.

Bətlimus (Ptulamey) - Fludisin oğlu, məşhur həkim Calinusun şagirdidir; İkinci Əsrin əvvəllərində İskəndəriyyədə yaşamış böyük riyaziyyatçı və ulduzşünas alim olmuşdur. *Filakus (və ya Filikus)* - qədim Romanın görkəmli alimlərindən biri olmuşdur.

Səh. 257.

Qüstəntinə aparılan yazımın hər kəlməsi,
Ölülərin hünut olar, dirilərin sürməsi.

Qüstəntin - Xaqaninin məktub yazdığı Rum hakimi; *hünut* - ölülərin uzun zaman qalıb, çürüməməsi üçün meyitə sürtülən xoş qoxulu maddədir.

Səh. 257.

Məsihanın eşşəyinin peyinini basıb məni,
Burun qanını dayandırmaq qoca abidin fəvri.

Məsiha - İsa peyğəmbərin ləqəbidir. Eşşək peyini vaxtı ilə burundan axan qanı kəsmək üçün bir dərman kimi işlənmis.

Səh. 257.

Üç "üqnumu", üç "qurquru" öyrənməməni əzbər.

Üqnum - əsil, əsas; *üç üqnum* - ata, oğul və müqəddəs ruh deməkdir. (yeni, xristianların İsanı ya Allah, ya Allahın oğlu, ya da Allahın ruhu adlandırdıqları Allah üçlüyü.) "Qurqur" - nəsrənilərdə bir kitabın adıdır.

Səh. 257.

Dara çəkildən zaman İsa dedi gedirəm,

Yuxanda öz atamın səsinə dərk edirəm?

Burada Xaqani İsanın guya "Mən Allahın oğluyam" demiş olmasına işarə edir.

Səh. 257.

Əgər Zərdüşt dini ilə maraqlanarsa qeyslər,

Əlim ilə "Zənd-Avəsta" ayinləri dirilər.

Zərdüşt - atışpərəstlərin peyğəmbəri; *"Zənd-Avəsta"* - Zərdüştün əsəridir.

Burada Xaqani Rum qeyslərinə, onun üçün Zərdüşt ayinləri yazmağa hazır olduğunu söyləyir.

Səh. 258.

Deyirəm ki, od nə idi, haradan yarandı "Zənd"

Ki, onların ikisindən ad aldı zənd-pazənd?

Zənd-pazənd - qədimdə od ilə təmizləmək üçün işlədilmiş olan iki ağac alətin adı -; üstə qoyulub burulan zənd, altdakını pazənd adlandırmışlar.

Səh. 258.

Bir möbədi taraziya qoyub, axtarsam taraz,

Luka oğlu Qəsta onun yəqin pərsəngi olmaz.

Möbə - zərdüştilərin kahini; *Luka oğlu Qəsta* - Abbasilər dövründə yaşamış məşhur tibb alimi olmuşdur.

Səh. 258.

Müştur olan Çin "Təng"i "Tənglüşə"dan gözəl.

"Təng" – müştur nəqqaş Maninin kitabıdır; son dəriçil gözəl rəsmləri olduğundan, Mani bu kitabın göyün gəlmiş olduğuna xalqı inandırılmış.

"Tənglüşə" – Lüşə adlı bir rum aliminin rəsmlər kitabıdır; Lüşə bu kitabı Maninin "Təng"in müqabil çıxarmışdır.

Səh. 259.

Çaxmaq daşı, qsa deyri, Beytül-müqəddəs mən,

And verirəm Şəlixaya, nsariyə, pak ikən.

"qsa deyri" (və ya məscidi-qsa) – Davudun və Süleymanın Beytül-müqəddəsə tikdirdikləri kilsədir. Şəlixə – İsanın ən yaxın adamlarından biri. nsar – islamı yaymaq üçün mübarizdə Məhəmməd din köməkçilərindən olmuşdur.

Səh. 259.

And verirəm zünnar ilə, paqus ilə qəndil,

Yuhənnaya, Bəheyra, Şəmmasa, gəl, rəhm el.

Yuhənnə – Yəhya peyğəmbər; Bəheyra (Büheyra) – müştur nəsrani rahiblərindən olmuşdur. Guya o, Məhəmməd din peyğəmbər olacağını 20 il qabaq söyləmişdir. Şəmmas – Məhəmməd din tərəfdarlarından biridir.

Səh. 259.

O təslis, o tərbi, təsdis, səlasıy.

Təslis – sil, saq; tərbi – xacın dörd guşəsi; təsdis – dünyanın altı cəhəti (sağ, sol, ön, arxa, yuxarı, aşağı); səlasa – Gün, Ay, ulduz, yaxud cəmadat, nəbatat və heyvanat deməkdir.

Səh. 264.

Qüreyşilər bayrağına sənin oldu səfərbər,

Yəmanilər xəncərin sənin oldu müzffər.

Qüreyşilər – Hicazdaərb qəbilələrindən biridir; Məhəmməd bu qəbilədən çıxmışdır. Yəmanilər (Yəmənilər) – Yəmənin əhli; İslamiyyətdən qabaq yəmənilər qonşu xalqların təzyiqi altında olmuş, islamiyyətdən sonra isə bu düşmənin təsirindən qurtarmışlar.

Səh. 264.

Söz Misrinin Yusifləri sağlığına hər zaman

Nuş eyləyir mənalara bədəni şadiman.

Yəni: ən gözəl şairlər sənə mədhlər yazırlar.

Səh. 268.

Gözüm içindəki bir cüt gözəl doğar hey qan,

Odur ki, basdırıram qanlı körpülər hər an.

Bir cüt gözəl – bəbəkler. Qanlı körpülər – qanlı göz yaşları; Beytin mənası: gözəlrində axan qanlı yaşları silirəm (basdırıram).

Səh. 268.

Yazım sarı üzümün zəfəranı ilə dua,

Bəlkə qısır bəxtimi duam uşağa qoya.

Orta ərşə dua kitablarında qısır qadınların uşaq doğması üçün zəfəranla dua yazdılar.

Xaqani həbsdə üzünün saraldığını zəfərana oxşadaraq, onun suyu ilə (göz yaşı ilə) "dua" yazmaq istəyir ki, bəlkə həbsdən azad ola.

Səh. 268.

Sinəm çapıldı dağın bağrıtk, günahı budur,

Ki, məxzəninə Günəş parçası qalıb, qorunur.

Günəş parçası - şairin qəlbinə işarədir.

Mənasi: fəlakət Xaqaninin dağ kimi sinəsini parçalayır ki, köksündə saxlanan Günəşi (ürəyi) çıxartsın.

Səh. 268.

Qəfəsdə bağlı qalan Zal kimi fəqan edərəm Ki,

bəlkə Bəhmənə təsir edər mənə nalm.

Zal - "Şahnamə" surətində rindən İran sərkərdəsi Samın oğlu. Bəhmən - məlik adı, Sasani şahlarından birinin adı... Burada Xaqani özünü atılmış Zala bənzədir. Bəhmən dedikdə onu həbsdə salan Şirvanşah Axsitanı nəzərdə tutur.

Səh. 269.

Qəm ilə yüklü dəvə iynənin gözünü tapar.

Dini ehkama görə dəvə iynənin gözündən keçəndə kafirlər behiştə gedər. (Yəni: heç vaxt getməz)

Xaqani mübaliğə ilə deyir ki, həbsdə o qəddər qəm çəkib, incələr ki, iynənin gözündən keçə bilər. Yəni: tam incəlikdə bəlkə həbsdən azad olar.

Səh. 269.

El içində nə qaçaq düşən qəribə Simurğəm,

Odur ki, Zal əvəzi munisim olubdur qəm.

Simurğ - vücudu görünməz olan fəsanəvi quş. Guya o meşəyə atılmış Zalı bəsləmişdir.

Xaqani özünü xalqın gözünə görünməyən Simurğa, qəm, kəddər isə könlündə bəslədiyi Zala bənzədir.

Səh. 270.

Dəvə-pişik oyunu oynayır bu aləm gər,

limdə təsbih olur gah mənənim də, gah sağər.

Dəvə-pişik təmsili xalq arasında məşhurdur. Guya bir rəb itmiş dəvəsini taparsa, onu bir dinara satacağına and içmişdi. Tapdıqda dəvənin boynuna bir pişik bağlayıb, dəvəni bir dinara, pişiyi isə min dinara satmaq istəyir, ancaq ikisini bir yerdə.

Xaqani bu məşhur el rəvayətinə toxunub, biləndə ki təsbih - dəvə, sağəri (badəni) - pişik mənzilində tutur.

Səh. 270.

Daş hərliyənin öküzəm, bağlamış gözüm möhkəm.

Burada Xaqani özünü dəyirman daşını hərliyənin gözüə bağlı öküzə bənzədir ki, aramsız kəddər içrisində hərliyəni durur.

Səh. 271.

Behişt bağına can, qəlb, ağulla çatsam mən,

Bu üçlük ordaki səkkizliyə edər məskən.

Üçlük - can, qəlb, ağıl - yəni Xaqani. Səkkizlik- behiştin guya səkkiz qapısı var ki, hamısı şairin üzünə açılmış olar.

Səh. 271.

Fəlakətdə istisəm isti, soyuq təam gər,

İki fətirə fəlakət süfrəmi müzəyyən edər.

İki fətirə - isti Günəş və soyuq Aya işarədir.

Səh. 271.

Düniyle Pərvinin illərli bəslənib Nəşreyn,

Tamamlayar o iki quşla süfrəmin bəzəyin.

Pərvin - səmada səpələnmiş yeddi ulduz. (Xaqani onları dənə bənzədir.) Bu ulduz topasını bəzən Sürəyya adlandırırlar. Nəşreyn - Səmanın şimal qütbündə yan-yanə durmuş iki işıqlı ulduzdur.

Xaqani deyir ki, həbsxanada bu ulduzlar mənim süfrəmi bəzəyir, yeni, yeməyi bir şey tapmıram.

Səh. 271.

Ağac gəlir o zaman od verib Sə Musaya,

Nə vacib onda gətirmək odu bu səhraya?

Dini rəvayət görə gəy Musə peyğəmbər yaşıl ağacdən od almışdır. Xaqani həbsxanada od (həraret) olmadığını nəzər çəpdirir.

Səh. 271.

Gətirdilər mənə Bəhram kimi gəlir cəhrə,

Qılıncla qarət keçmək kim verər bəhrə?

Tarixdən məlumdur ki, Hörmüz Bəhrami-Çubini cəhrə göndərdikdən sonra münaqişə dayandırılmışdı.

Səh. 271.

Hələ bu dul qandan doğmamış kərim gəlir.

Dul qar - dünyaya işarədir ki, onda heç vaxt kəramət olmamışdı.

Səh. 272.

Məni Bijən ilə yalvarar ki, serimdən,

İşıq saçam quyuya ki, dibindədir Bijən.

Bijən və Məni - "Şahnamə" dastanlarında sevilən surətlərdir. Bijən quyuya salındığı zaman onu Rüstəm çıxarmışdır.

Səh. 273.

Nə üzük, nə təxt varımdır, "rəbbi-həbli" söylərim,

Turu atışsınız "ənəllah" övcünü seyr edərim.

Nə (Süleyman peyğəmbər kimi sehirli) üzüyüm, nə Cəmiş kimi taxtım var, "Allah mənə də belə yaratmışdır" söylərim. Turda atışsınız Allahın mənliliyini seyr edərim (Musa peyğəmbər Tur dağında gəy Allahı od, nur şəklində görmüşdü).

Səh. 274.

Qoysa da şəşxanədə beş hiss, dörd ünsür məni,

Udmuşam nərd oynayan dünyada hər üç növbəni.

Şair fəniyi oyunbaza, dünyanı nərdtaxtaya bənzədir, özünün beş hiss və canının dörd ünsürü ələndə mars qaldığını bildirir, oyunun üç növbəsini də udduğunu bildirir. Yəni: özünün maddi ehtiyacına baxmayaraq, vüqarını alçaltmır.

Səh. 294.

Bir zaman "ən nəbütül əsnam" idi dil əzbərim,

İndi "inni la ühəbbül-afilin"dir rəhbərim.

Beytin mənası: Bir zaman mən bütürə sitayiş edirdimsə də, indi "boş şeyləri sevmirəm" deyirəm. ("Quran"dan alınmış ibarətdir).

Səh. 274.

Dilərlə ilə çarpışarkən, doğrusu, mən Rüstəm, mən

Mən gərək Simurğərk insan gözündə gizlənmə.

"Şahnam" qəhrəmanı Rüstəm-Zal divləri məğlub etdiyi kimi Xaqani də qara qüvvələri məhv etməyi qadirdir, lakin o, fəsanvi Simurğ kimi insanların gözünə görünməyi daha üstün tutur.

Səh. 274.

Xalq atan yoxsulluğu mən qaldırıb etdim qəbul,

Sam Zalı atdı, mən aldım, bəslədim, bildim oğul.

Xaqani xalqın kənar etdikləri yoxsulluğu qəbul edərək, Simurğ Zalı bəslədiyi kimi onu qəbul etmişdir.

Burada Zal - yoxsulluq timsalı kimi qələmə alınır.

Səh. 275.

Mən səd bürçü ikən, Cövzaya yoxdur nisbət.

Sədd bürçü dedikdə dördüncü - Şir bürçü nəzər alınır. Buna görə də o üçüncü bürç bitişik Uşaq (Oğlaq) bürçünə meyl etmir. Şair bununla fəxrli üslubu ilə öz vüqarını yüksək tutur.

Səh. 275.

Mən doğulduqda ağıl tələfin qıldı Adəm:

"Leys min əhlək" - buna səhvən sən övladım demə!

"Leysa min əhlək" - Bu sən in əhlindən deyil deməkdir. Yəni: Xaqani adı insan deyil, onda mələk xasiyyəti var.

Səh. 275.

Olmadım şabi-kəhf it, Məsihayı ulaq.

Şabi-kəhf - mağara adamları. Dini rəvayətə görə İslamdan qabaq II İsrail zalım Dəqyanusun şahlığı zamanı altı nəfər bütpe rəst xristianlardan qaçıb, mağarada gizlənmək istərkən, yolda onlara bir çoban da itilə qoşulub, guya mağarada 300 il yatmış halda qalmışlar. İsa peyğəmbər (Məsiha) da çox zaman eşşəklə gəlmişdir.

Xaqani deyir: mən nə şabi-kəhf iti, nə də İsanın eşşəyi olmaram.

Səh. 376.

Həmdəm Haruta, həmə bərbət calan o arvada,

Zöhhak fisi, dəmirçi zindanı üstə qada.

Harut (və Marut) behiştin qovulmuş iki sehrkar mələk. Guya bir quyuda başı aşağı asdırılmışlar. Zöhhak - qaniçin hökmdar. Çiyinlərinə baş qaldıran ilanlara insan beyni yedirdirdi. Dəmirçi - Gaveyi-ahəngər işərdi. Bərbət calan arvad - mifologiyada Zöhrə ulduzu nəzərdə tutulur. Bərbət - musiqi aləti. Qada - dəmirçi zindanı üstündə tumcu alət.

Beytin mənası: Mən sözlə sehr yaradıram, Zöhrə kimi məhbəbbəti tərinnüm edirəm. Dəmirçi Gav kimi zalım Zöhhaka qaniməm.

Səh. 376.

Mən ki, İa mövla ləhüm"ü dəftərimə salmışam,

Küfr təlimin "nəsüllah" məktəbində almışam.

Beytin mənası: Onların ağası yoxdur (nadandırlar). Küfr təlimini əsil Allah məktəbində almışam.

Səh. 376.

Hecə Zühəl rəngli dəmirtək od mənim bətnimdədir,

Həmə "nəayim" tək hərisim, çeynərim odlu dəmir.

Zühəl - Sətim səyyarəsi. Nəayim - dəvə quşu. Fəsanı görə o, od yeyən quş hesab edilir.

Xaqani deyir: mənim qəlbi mən od püskürən Zühri kimi olduğundan, dənəv quşu kimi od yeməkdən çəkinmərim.

Səh. 376.

Zahidəm, amma, nə Yəhyatək, brəhmən seyrəttim,

Şairəm, amma, nə Həsənətək, Ləbidi tiyəttim.

Yəhya peyğəmbər Allaha həddən artıq ibadətli məşğul olmuşdur. Brəhmən dini oda sitayiş etmiş olan hind dinlərindəndir. Həsənət Məhəmməd peyğəmbəri məhdud etməmişdir. Həsənət ibn Sibit, Ləbidi isə şəri Məkkədə divardan asılan cahiliyyət dövrünün şairlərindəndir. Həsənətin ləyhinə olmuşdur.

Xaqani təvazökarlıqla özünü Brəhmən və Ləbidi oxşadır.

Səh. 377.

Atdı xaqan, basdıran torpaqda, qəm Qarunuyam,

Qər qədin, Şirvanlılar, çayda ki, şər Fironuyam.

Qarun - Musa peyğəmbər zamanı on dövlətli və xəsis bir şəxs olmuşdur.

Firon - Musanı məhv etmək istəyən hökmdardır ki, çayda qər qədilmişdir. Xaqani qəm Qarunuyam dedikdə "heç kimdən mən qədr qəm olmaz" demək istəyir.

Səh. 280.

Məlumdur hər bir kəsə, görsənsə, qorxar ilan,

Söylər: əsa şəklindəyim, amma qənimimdir əsa.

Burada Musa peyğəmbərin əsasına işarə edilir ki, o, ləndəki əsanı yerə atdıqda, əsa əjdaha olub ilanları udur.

Səh. 283.

Bir quru barsız ağacdırlar o Nuhun qovmutək,

Bir qarının tündirinə bağlanıb ümmidli.

Nuh peyğəmbər dünyanı su basacağını xəbərləyərək onun qovmu (qhl adamları) ona inanmayıb, kömək etməmişdirlər. Əfsanədə görüldüyü tufan qarının tündirindəndir.

Xaqani müasir paxıl adamları Nuhun qovmuna oxşadaraq, onları quru barsız ağac adlandırır.

Səh. 284.

Qoysalar da şerim qarşı çürük hədyanları,

Bu - Tütabın qarşısında Bu - Ləhbənin yox yeri.

Bu-Tütab - Dördüncü xəlifə imam Əliyə işarədir. Bu-Ləhbə Məhəmməd peyğəmbərin kəsinə gedən misidir.

Xaqani uz şerlərini imam Əliyə yazdığı üçün, ona qarşı yazılan şerləri isə ləyaqətsiz bu-Ləhbəyə, çürük laqırtıya bənzədir.

Səh. 285.

Cəbrayıl könlüm xədnənin özü vermiş qanad,

Ehtiyacım yox, hərifdən istəyim quzğun pəri.

Oxun düz istiqamətdə uçuşu üçün onun arxa hissəsinə quş qanadı geydirəldilər.

Şair deyir: mənim könül oxumda (şerimdə) Cəbrayıl mələyin qanad ləyaqəti var. Məni qartal ləyaqəti lazım deyil. Yəni: mənim şeirlərim hədəfə sərast deyir.

Səh. 286.

Mənim məğrur brəhmənin mindiyi divan filim,

Getməyi Kəbəyə-dəyan məni qoymurlar.

İbrəhə ibn Sübbah - VII əsrdə Yəməndə hakimiyyət sürmüş bir padşahdır; rəbləri Kəbəddən ayrınıb, öz kilsəsinə ibadətə çağırırsa da, xalq ona qulaq asmamış və buna görə Kəbəni dağıtmaq üçün qoşun və filərlə hücumə keçmişdir. Kəbəyə-dəryan - doğruluq və düzlük yeri mənasındadır.

Səh. 287.

Bir öküzə k bu dəyirməndə salıb boynuma ip,

Atmağa ağzıma yağdan mənə qoymurlar.

O zaman böyük dəyirmanları öküz və başqa bu kimi heyvanlarla işlədirdilər; yağdan - bitki adıdır.

Səh. 287.

Müşəriyə k yerim olmuş ikiüzlü Cövza,

Qaldım avrə, Sərtən mənə qoymurlar.

Müşəri ulduzu - Cövza bürcü dairəsinədir. Cövza iki kiz uşağa şəkildə olduğu üçün Xaqani onu ikiüzlü adlandırır və bununla da öz mühitinin ikiüzlülüyü yeri olduğunu göstərir. Sərtən - Cövza ilə qonşu bürc olub, eyni zamanda xərçəng deməkdir. Məlumdur ki, xərçəng geri yeriyir. Xaqani bununla saraydan geri qayıtmaq arzusunda olduğunu, lakin, onu buraxmadıqlarını bildirir.

Səh. 288.

Yoxsa, Bəstəmə gedənlər hamısı yurdsuz olur?

Bəstəmə - Xorasanın cənub-şərqində yerləşir, vaxtı ilə məşhur şəhər olmuşdur.

Səh. 288.

İql ilə rəy mənim qəlbimə Mizan olmuş,

Peyk olam qərbi-üşyan, mənə qoymurlar.

Mizan və qərb - iki qonşu bürcdür; peyk - xəbərci, hökminin böyük bir ulduzun ətrafında dolanan kiçik ulduz deməkdir. Xaqani deyir: "İqlim də, qəlbim də mənə deyir ki, Üşyan qərbinin dalınca düşmə, ona xidmət etmə".

Səh. 288.

Düşməyə vadiyə-xəzlən mənə qoymurlar.

Vadiyə-xəzlən - özbaşına, köməksiz qalmaq.

Səh. 290.

İlahiyyət rəşin səni üzlet çatdırar.

Yəni ancaq saraydan çıxıb getməklə həqiqət yoluna düşərsən.

Səh. 294.

Namərd süfrə açsa, desə "səlla" çörək!

Səlla (səlla) - çağırışdır. Burada Xaqani demək istəyir ki, ac qalaram, alçaqların cürəyini yemərim.

Səh. 298.

Məhəmməd bu-Cəhli xəcil etdiyi kimi...

Bu-cəhl (isl adı bu-Həkkəm) Ərəblərin qüreyş rəislərindəndir. Məhəmmədin və İslam dininin düşməni olmuşdur. Bu-Cəhl öldürüldəndə Məhəmməd: "Ərəb xalqının Fironu öldürüldü" demişdir.

Səh. 300.

Bərcis ulduzətək Hutdan gəlmişəm,

Sərtən bürcüdür duracağım yer.

Bərcis – Müşəri ulduzu, Günəş ətrafında dolanan ulduzların ən böyüyü, Günəş aləminin beşinci planetidir. Hut - Balıq bürcü deməkdir. Bu şəer Xaqaninin dünyaya

iltifatsızlığını və eyni zamanda öz mühitindən və dövründən narazı olduğunu ifadə edir.
Səh. 302.

Qalmışığı Tai, Yəminindən geri,
Onların bizdə sənəsin görmürəm.

Tai - (Hafizmi-Tai) öz sərvətini məşhur olan ərəbdir (VII əsr).

Yəmini – Qəznəvi Bəhramşah zamanı yaşayan (X əsr) məşhur alim Əmid ibn Osmana
işarədir.

Səh. 303.

İndi ünsürlər mənəbbət doğmayır,

Dörd ananın mənərdə balasın görmürəm.

Dörd ana - dörd ünsür (od, su, hava, torpaq).

Beytin mənası: indi analar mənərdə oğul doğmayır.

Səh. 315.

Bu fəlinin xonçasında var ancaq,

İki fətir - biri sarı, biri ağ.

Xaqani bədi ifadələrlə sənəni fəlinin süfrəsinə, Günəşi - ağ (isti), Ayı sarı (soyuq)
fətir bənzədir.

Səh. 315.

Hümmətim var yenilməz Rüstəm kimi,

Məhv edərəm mənə tamahın divini.

Şair hümmətini, "Şahnamə" qəhrəmanını Rüstəmə bənzətdirək, tamahkarlıq evini onun
lələl viran edir. Yəni, özünün tamahkar olmadığını bildirir.

Səh. 318.

Söylə, Ey Xorasan, Şəhabın hanı?

Söylə, ey İsfahan, ne oldu Camal?

Şəhab - şair Şəhabəddin, Xaqani ilə müasirdir Camal - isfahanlı Cəmaləddin
bədiurzaqdır; Xaqanilə müşairəsi olmuşdur.

Səh. 329.

Necə vəfa ayəsi unudular "Quran"da,

"Ufu bəhdi" sözü var surə qurtaranda.

"Ufu bəhdi" - hədin vəfa elə, verdiyini sözə mən et!

Səh. 330.

Bu oyunbaz fəlini yeddi şirindil uşaq,

Al diliylə edibdir öz əlində oynucaq.

Yeddi uşaq - yeddi səyyarçı işarədir. Orta əsr geosentrik (yerin mərkəz olması)
təfəkkürü və ya qədim astrologiyaya görə bu səyyarları belə adlanırdı: Ütarid, Zöhrə, Ay,
Günəş, Mərrix, Müştəri, Zühre.

Səh. 333.

"Səfir" o nöqtə ilə çevrilib oldu "səqər".

Ərəb əlifbasında səfir sözünün üstünə bir nöqtə düşə qoyulsa səqər mənası gəlir. Səfir –
səyahət, səqər - cəhənnəm.

Xaqani deyir: Mənim səfirim cəhənnəmə zabına çevrildi.

Səh. 334.

Eyib tutma Şirvana, Xaqaniyə gülüm sən,

Demə "şər"lə başlayan şəhərin oğluyam mən.

Xaqani bu vü bundan sonra gələn beytlərdə sözlərin yazılışı ilə əlaqədar mənə çalarını göstərir. O, deyir: Şirvan şəhri sözüylə başlayırsa, o şəhri yeri deyil, xeyir yeridir. Bəddəşxan bəddəş sözüylə başlayırsa, o xoş bir məkandır. Tübrizin üvvəli təbb (qızdırma) ilə başlayırsa, ora sağlamlıq məkandır və s.

Səh. 338.

Bir ovucdur onlar - İsmayililər,

Bunlar bir dərstdir - İsrayililər.

İsmayililər - yeddinci imamın oğlu İsmayili axırıncı imam hesab edib, fırqə yaratmış və terror vasitəsilə Yaxın Şərqlə hökmranlıq etmək iddiasında olmuşlar. Onların ən görkəmli başçısı Həsən Səbbah olmuşdur (XIII əsr). İsrayililər yəhudilərlə işərdir. Xaqani onları pisləyir.

Səh. 3639.

Biri "haşa"ru "haşa"dan ayırmaz,

Biri "Bəhmən" nədir, "bəhmən"ni, qanmaz.

Haşa və *Bəhmən* sözlərinin iki mənası var. *Haşa* - həmişə inkar odatı, həmişə dərman otudur. *Bəhmən*in həmişə şəxsi qələndərdə ay adı, həmişə qar topası deməkdir.

Xaqani yuxanda adları çəkilənlərin nədən olduqlarını nəzərlə çarpdırmaq istəyir.

Səh. 339.

Giv, Bəhmən axmaqla çıxmaz cidalə.

Giv və Bəhmən "Şahnamə" qəhrəmanlarındandır. Xaqani özünü onlara nisbət verib, axmaqlarla vuruşmaq istəmədiyini bildirir.

Səh. 339.

Fil elə qorxmaz ki, sapand daşından,

Qorxar ə bablin kiçik quşundan.

Ə *babil* - qaranquş fəsilindəki quşlardır. Dini rəvayətlə görə onlar Məkkədə filin başına daş yağdırıb, onu xilasat verməkdən çəkindirmişlər.

Səh. 340.

"Kaf" ilə "nun", "yasin" murad və rəhmət,

Onun kərəminə bağlıdır fəqət.

"Kaf" - "Quran"ın "Kaf ha ya eyn sad" adlı surəsi. *Nun* - "Nuni-vəl-qələm" surəsi. "Yasin" - çox oxunan "Yasin" surəsidir.

Xaqani deyir: bu surələrin oxunuşundan məqsəd Allahdan kömək ummaqdır.

Səh. 340.

Onun əlindədir kilidi, bilin,

Yeddi göy günbəzin, səkkiz behiştin.

Mənası: Yeddi səma və səkkiz behişt qapısının açan Məhəmməd peyğəmbərin əlindədir. Ondan kömək ummaq lazımdır.

Səh. 342.

Bələmdə kəhf itini yüz aslan satmaram.

Bələm (ibn Baur) - Musa ilə müasir bir abid olmuş, vaxtı ilə ruhani bir adam kimi tanınmış, sonra arvadının fitnəsinə uyaraq, dünya malına tamah etmiş, haqq yoldan azmış və nəticədə guya it kimi ləhləməklə bəlasına mübtəla olaraq, dili ağzından sallanmışdır.

Səh. 350.

Torpaq altında yatırsan bu gün ey mehr-giya!

Mehr-giya - sevgi otudur; guya bu ot kimə olsa, onu hamı sevir.

Səh. 353.

Davudun göz yaşı, Nuhun novhı si,
Sənin Yusifin etmədi tirsir.

Nuh - novhe (mərsiyə) sözündəndir. Guya Nuh peyğəmbər yüz illərli novh oxuyaraq, öz tayfasını haqq yola çağırmışsa da, nəticəsi olmamışdır. İkinci misra Yusifin məhv olduğunu eşidən atası Yəqubun hədsiz-hesabsız ağlamasına işarədir.

Xaqani burada Yusif deyərək, öz oğlu Rəşidəddini nəzərdə tutur.
Səh. 358.

Təfəkkür yaxşıdır Mərvə, Səfa dağına qaçmaqdan.
Mərvə və Səfa – Məkkədə iki dağın adıdır.

Səh. 359.

Kədərlili hər gecəmdir hamilə bəhətdi bir sübhə,
Çıxar lağmın o gənci kim qalıbdır Ali-Samandan.

Bəhətdi - sevincli; *gənc* – xəzinə; *Ali-Saman* - 900-cü ildən 999-cu ilə qədər İranda hökm sürmüş Səmanilər sülaləsidir.

Səh. 359.

Olanda bayram, ustadı bağışlar lövheyi-İvan.

Lövheyi-İvan – qədim məktəbdə müəllimin uşaqları sevindirmək üçün onların oturduqları taxta müşk və zəfərlərlə çəkdiyi naxışlardır.

Səh. 359.

Üzümdə göz yaşın görçək "lif"ə nöqtə şəkildə,
Oxu qəlm rəmzini, öyrən bu Məddə Həməddən asan.

Məddə və Həməddə rəbblifasında uzun və dəyirmi işarələrdir. Xaqani üzün axan göz yaşını onlara oxşadır.

Səh. 359.

Gözünü bağladım hirsin, tamahın dişini qırdım,
Necə katib yazar "mim"i, necə "sin"i yazar divan.

Rəbblifasında "*mim*" şəklində gözsüz bir kiçik dairə kimi "sin" isə şəklində diş-diş bir fiqr kimi yazılır.

Səh. 360.

Mənin vəhdət bağında bir şərikdir həzrəti-İsa,
Verib canı, ucuz aldım ikinci səhmi İsadan.

Burada Xaqani deyir: vəhdət (*birlik*, *təklif*) bağçası İsa peyğəmbərlə mənim aramda müştərik idi, mənin canımı verdim, onun payını ucuzca aldım. Burada şair tamamilə üzlətdi (yalqızlığa) çəkildiyini bildirir.

Səh. 360.

Həqiqət İsfəndiyarın keçməmişdir yeddi tilsimdən.

İsfəndiyar - İranın qədim Kəyan sülaləsi padşahlarından Kəştəşbın oğludur; müxtəlif iftiralara düşmüş, atası tərəfindən həbsxanaya atılmış, nəhayət, Rüstəmin haça oxu ilə öldürülmüşdür. Firdovsinin "Şahnamə" əsərində bu böyük bir epizoddur.

Səh. 360.

Həqiqət Ruyində olmuşdur gözəl dilbərlər zindan.

Gözəl dilbərlər - İsfəndiyarın bacılarıdır. Möhkəm bir qala olan Ruyində jin yeddi tilsimli yolu olmuş, Turan padşahı Rəcas İsfəndiyarın bacılarını Ruyində qalasında həbs etmişdi. İsfəndiyar bütün tilsimli yolları keçib, Ruyində çatmış, Rəcası öldürüb, bacılarını xilas etmişdi.

Səh. 360.

Oxu sən "Həsənüt-qəvim"i çox diqqətlə "Quran"dan.

"Həsənüt-qəvim" - İnsanın yaradılışı və həyatı haqqında "Quran"dan alınmış işlənmiş gözəl nizam, tərtib və yaşayış qaydaları.

Səh. 361.

Deyil aləm sözü möhməl, kəmal-həqqdə yox nöqsan.

Möhməl - gözdən buraxılmış deməkdir. Xaqani burada deyir: haqq qiymətin itirilmiş, həqiqət qüsurlu deyildir.

Səh. 361.

Birinci hərfi nöqtə olmağın mənası vardır mı,

Ki, dolğunluq üzündən "bəcd" in son hərfi olmuşsan?

Birinci hərfi rəb əlifbasında əlifdir ki, ən kiçik rəqəmlə 1-ə bərabərdir. Bu hərfi nöqtə qoyulmaz, qoyulsa da, rəqəmlə 10-a bərabər olar. "bəcd" in son hərfi "ğayn" dir ki, ən böyük rəqəm -1000-ə bərabərdir.

Səh. 361.

Gəmi bir kor kimi aban yelilə qaldı sərgərdən.

Aban - oktyabr ayı, aban yeli - payız külüyü deməkdir. Yeni, zəmanə gəlməsinin kapitani kordur; sərin rəhbəri payız ruzigandır.

Səh. 362.

Ğər Simurğsan, dinin Qafında, get, məkan əylə,

Ki, "qaf"sız olsa ğər ünqa, üney çevrilər nalan.

Fəsanvi quş Simurğ Qaf (Qaftaz) dağında məskənlə saldı üçün çatmaz və zəmətli quş hesab edilir. Simurğa eyni zamanda Ünqa adı da verilir. Ünqa rəb əlifbası ilə kimi yazılır, onun qafı yəni "Q" hərfi düşərsə, üna qalar ki, bu da zəb, ziyət mənası verir.

Xaqani deyir: Sən dinin Qafında, yəni yüksək zirvəsində məskənlə sal, yoxsa bunsuz zəbə düşər olarsan.

Səh. 363.

Bəsidir, az danış Musa hədisində Yəhudatək,

Ki, doqquz ay yox, bu yeddi rəngdir şənin şayan.

Beytin mənası: müqəddəsdən danışma, sən bəni-İsrail kimi yeddi qat yer adamsan, doqquz fəlakətə məxləq deylsən.

Səh. 363.

Dönübən bir su məşkin ki, gah dıqsan, gah istisqa.

Diq - sill, vərəm; istisqa - su azarı. Yəni: gah boşsan, gah dolu.

Səh. 364.

Mən həmə Nuh idi o, həmə də İbrahim idi, fəsus!..

Qalanlar cümləsi naəhəldir, Nəmrud, yeri Kənan.

Nəmrud - dini rəvayətə görə, Babil şəhərinin binasını qoyan və onun hökmdarı olmuşdur; bütpeşt imiş. Nəmrud İbrahim Xəlillə Allahı bütpeştlik əleyhinə təbliğat apardığı üçün oda atıb yandırmaq istəmişdir. Od isə gülüstana çevrilib onu yandırmamışdı.

Səh. 364.

O idi məməd varis, ona məməd xitab etdi,

Ki, "Fəruqi-fəriqeynsən" və "zünnoreyn"i "Quran"san.

Məməd - Məhəmməd adlarından biridir. Fəruqi-fəriqeyn - xalqı yaxşı tanıyan, haqq ilə batını yaxşı seçən ağıllı adam. Bu ad və sifət Məhəmməd tərəfindən Ömər

verilmişdir. Zünnureyn - iki nur sahibi deməkdir. Bu, Osmanın künyəsidir; Osman Məhəmmədin iki qızını almış olduğu üçün ona "Zünnureyn" demişdir.

Səh. 364.

O, xəttili qədər möcüzlu Musa çün vətəfat etdi,
İlantıq qıvrılıb, Musa kimi huş uçdu başımdan.

Qədər möcüzlu Musa, Musa kimi huş uçdu - dini xürafata görə, Musa Tur-Sinada allahı görmək istədiyi zaman birdən güclü səslər eşitmiş, qüvvətli işıqlar görmüş, dəhşətli düşüb, üç gecə-gündüz huşunu itirmişdir.

Səh. 364.

Sözüm mənim libası geydi, susdum mən də Məryəmtək, Ölübdür İsayi-sani, sükut etdim, olub büryan. İsayi-sani - ikinci İsa; Xaqani bu adla emisi oğlu Vəhidəddini nəzərdə tutur.

Səh. 364.

Vəhid ölmüşdü - İdrisi və Loğmanı bu dövrənin,
Çatdıqda, acizdir həmi İdris, həmi Loğman.

Vəhid - Təbib Vəhidəddin Şirvani, Xaqaninin əmisi oğludur. İdris -peyğəmbərlərdən biridir; Loğman - fəsanəvi bir həkim və alim olmuşdur.

Səh. 365.

Sən dünyanın işini dünya üçün nəzəb bil,
Nece qartal lələyi tutdu özünə divan.

Ovcu qartalın qələbini ox vuranda, qartal öz lələyini oxun ardında görüb inləmiş və: "Özüm özümə qənim olmuşam" - demişdir. Xaqani özündən qabaq yaşamış məşhur tacik şairi Nasir Xosrovun "Öz məst ke bər məst" şeirinə işarə edərək, dünyanın özü-özünə bəla yaratdığını bildirmişdir.

Səh. 366.

Fələk Məhəmmədi Yəhya başını verdi bada,
Səncər düşdü zindana, möhnət oldu zindanban.

Məhəmməd Yəhya (Məhəmməd ibn Yəhya) - Xaqaninin müasiri, Xorasanın böyük alimlərindən biri; Səncər - Səlcuq hökmdarlarından Məlikşahın oğludur. 1155-ci ildə müharibədə türkmənlərə qarşı düşüb, həbs edilmişdir.

Səh. 367.

Ey hidayətlinin zülfüqarı, pas at ki,
Elmin butürəbi torpaqda oldu pünhan.

Xaqani bu beytdə butürəb dedikdə İmam Əlini, zülfüqar dedikdə onun iki tiyəli qılınıcı yada salır və ölümün mərsiyə yazdığı Məhəmmədi Yəhyanı "Elmin İmam Əlisi" adlandırır.

Səh. 369.

Yarım çörək və gözümdə Acıçayın suyudur.

Acıçay Təbriz yaxınlığında axan kiçik çayın adıdır. Son illərdə farsca onu "Təlxərud" adlandırmışlar.

Xaqani Təbrizdə ağır həyat keçirdiyinə işarə edir.

Səh. 369.

İzzəddinin ölümü bağrımı edibdir qan.

Xaqani Təbrizdə din başçısı İmam İzzəddin Əbu Ömər Əsədini vəfatını böyük təəssüflə bu mərsiyədə qeyd edir.

Səh. 370.

O, din Mehdi ikən, halımı görüncə yaman,

Məsih oldu mənə, etdi dərdimə dərmənə.

Xaqani, ölümün mərsiyə yazdığı İzzəddini dinin Mehdisi və ölüləri dirildən Məsihə (İsa peyğəmbəri) bənzədir.

Mehdi - şiirlərin qeyb olmuş on ikinci imamının ləqəbidir. Guya o, nəhayət, zühur edib dünyanı cənnətə döndərəcəkdir.

Səh. 371.

Sincab geyimindir, Günəş isə Sərtənda.

Sincab - dəniz, boz rəng, yəni hava dumandır. *Günəş isə Sərtən* (Xərçəng) bürcündə olduqda görünür.

Səh. 371.

Səqlabda haqandan bəri fıl bəsləyir insan?

Səqlab - yer və tayfa adıdır. Bu tayfa sonralar Avropa qitəsində pərakəndə olub, öz müstəqil adını itirmişdir.

Səh. 372.

Çün beytlərin sayı gəlib qırx beş çatdı,

Qurtar sözü, şair ki, bu şerin başa çatdı.

Xaqani bu beytdə *qırx beş* rəqəmini təsadüfi işlətməmişdir. O, bu rəqəmlə məisinin qırx beş yaşında vəfat etdiyini bildirirək, onun yaşı miqdarında qırx beş beytdən ibarət mərsiyə yazdığını bildirir.

Səh. 372.

...Mümkün olaydı kaş, canım balı par aç - misrası ilə başlayan bu mərsiyə orijinalda vəvliyənin naqisidir. Çox ehtimal ki, Xaqani bunu oğlu Rəşidin vəfatı münasibətilə yazmışdır.

Səh. 374.

Göydə iki çərək var: biri san, biri ağ.

Xaqani bu misrada *Günəşi və Ayı nəzərdə* tutur.

Səh. 377.

Adəm vücudunun "lüz"i, "dal"ı, "mim"idir,

Qırx gündə dörd əsillə yaranmış həkimidir.

Adəm sözü rəb əlifbasında üç hərfdən ibarət olub, öz yazılışına görə insanın namaz qıldığı zaman qədd-qamətini uyğun edilir ki, o, (Adəm) dini rəvayət görə, *dörd ünsür* vasitəsilə (su, torpaq, od, hava) 40 gündə yaradılmışdır. Sonrakı beytdə də bu fikir təkrar edilir.

Səh. 377.

Gahi Bürəqtə keçir o yeddi göyləri.

Gah yeddi başlı divi edər ram gövhəri.

Yeddi göy - Yeddi silyarın orbiti (dövrəni). *Bürəq* - Məhəmməd peyğəmbərin merac edərkən mindiyi qanadlı, adambaşlı atın adı. *Yeddi başlı div* - yer, dünya.

Beytin mənası: şəirdə mədh edilən Şeyxül-İslam öz hünərilə yerli, göylə hakimdir.

Səh. 377.

Tufan içində eşqə odur Nuh həzrə zaman,

Sam ilə Ham ilə olub asudə, şadiman.

Sam və Ham - Nuh peyğəmbərin oğullarıdır.

Beytin mənəsi: Şeyxül-İslam, Nuh peyğəmbər kimi öz oğullarının (burada: ıql və hünər) köməyi ilə eşq tufanından qorxmur.

Səh. 379.

Kimdi Qəzali, ya ki Cüveyni, o idi tək,

Olmaz ona Nizam, Gündərinə tay eyləmək.

Şeyxül-İslamın adları çəkilən məşhur alimlərdən daha üstün olduğu bildirilir.

Qəzali - buhamid Məhəmməd - böyük müsəlman ilahiyyatçı alimi (XII əsr).

Nizam - Nizamülmülk-Həsən ibn Əli - dövlət xadimi (XI əsr).

Gündəri - bədümlük - vəzir (XI əsr). Cüveyni - Həsən ibn Əli Bağdadi - alim (XII əsr).

Səh. 379.

O namı bir duadı Əlidü Rəqib üçün.

Əlidü Rəqib - dini rəvayət görən, guya insanların xeyir və şər işlərini hesaba alan (yazan) mələklərin adlarıdır.

Misranın mənəsi: Şeyxül-İslamın şairi göndərirdi məktubu mələklər xeyir iş kimi yazacaqlar.

Səh. 379.

Bu namı bir sənəddi mənə, ta ki, mən varam,

Namı deyil, o "ürveyi-vüsqa liffisam".

Yəni: bu namı mənə həyatda daimi və möhkəm dayaqdır.

Səh. 380.

Bir "Qaziyl-Qüzat, höccətül-islam, Zeyndin"...

Yəni: məndə olunan Şeyxül-İslam, qazilər qazisi, islamın müctəhidi (başçısı) və dinin bəzəyidir.

Səh. 381.

Eyvani-Mədaini ayineyi-ibrət san.

Mədain - Bağdadın cənub-şərqində Diclə çayı üzərində köhnə bir şəhər olmuş, qədim İran padşahlarından Şəkanilər və Sasanilər zamanında qışlaq paytaxtı olmuşdur.

Səh. 382.

Nə Zali-Mədainin - Kufi qarısından kəm.

Zali-Mədain - Nuşirvan sarayında evi olmuş bir qadındır ki, bu evini heç vətənə satmaq istəmişdir.

Kufi qarısı - Nuh dövründə yaşamış bir qadın olmuşdur; guya tufan onun ocağından başlamışdır.

Səh. 383.

Pərviz yox olmuşdur, ondan daha söz açma, Get,

"Kəmərləku" söylə, zərfin tər yox olan.

Pərviz - Sasani padşahlarından Nuşirvanın nəvəsi Xosrov Pərvizdir.

Zərfin tər - Xosrov Pərviz guya hər gün zərgerlər qızıldan tər qayırtırıb, yemək vaxtı süfrəyə düzür və yeməkdən sonra bunu onunla nahar edənə bağışlamış. "Kəmərləku" - "Quran" ayəsidir; yəni: çox beləli dünyaya gəlmişdir.

Səh. 384.

Hər kəs aparən təşbeh çün Cəmrə gəlindədir,

Təşbeh al o yerdən ki, torpağa dönüb Səliman.

Cəmər - Kəbə yaxınlığında bir yerdir, torpağından təsbeh və möhür kimi şeylər qayırırlar. Səliman (və ya Səlimani-fars) Məhəmməd peyğəmbərə sığışmış olan bir fars.

Səh. 384.

Olmaz keçməsin təşəbbüsünə.

Təşəbbüs - susuz; Sətt - Fəratla Dəclənin birləşməsindən qaynaqlanan böyük çaydır.

Səh. 388.

Tut əlimdən, sənin Hənətiyyəyi vardır da mənə,

Etmə Şuniziyyənin adını bir də təkrar.

Suniziyyə - Bağdadda bir qəbiristanlıq adıdır. Məşhur alim və sufi şeyxi Cüneyd Bağdadinin qəbri orada olduğu üçün Xaqani bu qəbiristanlığın adını çəkir. Hənətiyyə - ölülərin çürüməməsi və ya iyilənməməsi üçün dəfənləndiyi yer. Hənə - ölümlə sürülməli tirli maddə. İndi Şərqdə hənə və zin kafur işlənilir.

Səh. 390.

Minnətim var, qoyaraq nə təkəllüfünə mənə,

Xoş gülüb öldürməsin, sanki çıraq, nazlı nigar!

Qədim Şərqdə edam cəzasına məhkum edilənləri müyyənin bir gön - nə üzərində öldürürdilər.

Səh. 390.

Kəlmə atdıq biz, bu dünyanı uduzduq aləmlərlə,

O dünyanı girov qoyduq ki, orda kəlmədən azadıq.

Bu beytdə nərd oyunu nəzərdə tutulur. Kəlmə atdıq - ifadəsi zərin kiçik xal düşməsinə işarədir ki, bu zaman oyun udulur.

Səh. 391.

Tapıbdır zinət ulduzdan, fəlakət bir təqəddürdür,

Xərabət həliyəkdir biz, təqəddür təqəddürdən azadıq.

Bu beytdə istifadə edilən təq və təqim istilahları göyün qübbəsi və üfüqlərdə yığılması deməkdir.

Xaqani səmanın ulduzları aləmini nəzərdə tutur.

Səh. 396.

Günəş şərff deyil, açsın quzu süfrəsi,

Günəş üçün şərəfdir təkcə bir andın "və"si.

"Və" ilə Xaqani "Quran"ın "Vəş-şəmsü vəzzühə" ("And olsun Günəş və onun işığına") ayəsinə işarə edərkən, Günəşin və onun işığını müqəddəsləşdirir.

Səh. 402.

Mustafa naməni parçalayan Pərvizin,

Parçalanar köynəyi oğlu vuranda xəncər.

Xosrov Pərviz padşah ikən Məhəmməd peyğəmbər ona bir məktub yazmış, Pərviz isə həmin məktubu cırıb atmışdı. İkinci mısradə Xosrov Pərvizin oğlu Şirvanı tərfindən öldürülməsinə işarə edilir.

Səh. 409.

Məgərrənin heç oxumadın "Yəknizunə-zəhəbi?"

"Yomə Yəhəma" ayəsində göstərilmiş səbəbi.

"Yəknizunə-zəhəbi" - "Qızıl yığıb saxlayan"; "Yomə yəhəma" - "Bir vaxt gələndə, onunla dağ basarlar" deməkdir.

Səh. 410.

Musanın ıllıri palçığa batmaz,

Xızr xəzinəyə çəkməli divar.

Dini rəvayətə görə, Xızr ilə Musa səyahət edərkən, Xızr bir yoxsulun dağılmaqda olan divarının altında xəzinə gizlədilmiş evini təmir etmiş, Musa isə durub baxmışdır.

Səh. 414.

Ey zülmü Yəzidilər mülkünü viran edən,

Sən ikinci Yəzidsən, dəm vurma çox əlidən.

Yəzidilər - Şirvanşahların meydana gəldiyi tayfa; ikinci misrada Yəzid - imam Əlinin övladına düşmənin olması Yəzid ibn Muaviyədir.

Səh. 415.

Qumlu, kaşanlı, həm də dərğəzinli vəzirilər.

Qum. Kaşan, Dərğəzin - İranda yer adlarıdır.

Səh. 415.

O Barbüdün səsimi, sazın, mizmarın səsi?

Setarmı, ya çalınan kasğər ilə arqan?

Barbüd - məşhur fars musiqçisi; saz, mizmar, setar, kasğər, arqan - musiqi alətləridir.

Səh. 417.

Vardı söz kisəsində otuz bir cəvahir.

Xaqani 24 yaşında ikən Atsız Xərdəmşaha bir qəsid yazmış, bundan bir il sonra isə onun saray şairi Rəşidəddin Vətəvat Xaqaninin mədhiyə 31 beytdən ibarət bir cavab şeiri yazıb göndərmişdi.

Səh. 418.

Anla ki, gəbrlərin kamanında yox hünər,

Xəlil dörd quşunu havada alsın nişan.

Gəbrlər - atışpərəstlər, zərdüştilərdir; gəbrlər həm də onların elə bir qismidir ki, ölümü cəmdək yeyən bir quş kimi təsləvvür edilir.

Xəlil dörd quşu - xoruz, qarğa, tavus və ördəkdir. Guya İbrahim Xəlil peyğəmbər bu quşların başını əlində saxlamış, bədənini dörd parça edib, biri-birinə qarışdıraraq, dörd dağın təpəsinə qoymuş və sonra onları uzaqdan çağırıqda, quşların parçaları uçaraq, göydə hər biri öz hissələrini birləşib, İbrahim Xəlilin yanına gəlmiş və onun əlində olan öz başları ilə birləşmişlər. Xaqani burada atışpərəstliyi tənqid edərkən, onların dinlərinin zəifliyini, bu dinin ilahi qüvvədənin məhrum olduğunu göstərir.

Səh. 418.

Olsalar da "bilikli ağac" söz axtaranlar...

"Bilikli ağac" - yarpaqlarını daima Günəş tərəf çevirən bir ağacdır.

Səh. 421.

Nə vaxtadək vurğunsan sən altun buzov surətini?

Zəhər dolu bir keçiyə haçanadək sən qonaqsan?

Altun buzov - qızıl; acı südlü keçi - dünya deməkdir.

Səh. 421.

Göy bürcünün birincisi sıfırdır ki, fəqirlikdə...

Nücum təqvimində göyün birinci bürcü Həməl (Quzu) sıfırla işarə edilir. Bu isə şerh fəqirliyə nisbət verilir.

Səh. 421.

N Raziüddövl razı qalmış behişt hıyatından,
N S fiülmülk simasında şadlıqdan var zırrı nişan.
Raziüddövl, *S fiülmülk* - dünyadan bərk yapışmış hökmdarlar olmuşlar.
S h. 422.

Şöhrətpərəst zahidlərin ünsiyyəti sən vur yer,
Müştritlək görünərlər, Mərrix kimi içərlər qan.
Müştri - (Yupiter) Günəş sistemində astrologiyaya görə şad ulduzu hesab edilir.
Mərrix - (Mars) müharibə ulduzu hesab edilir.
S h. 423.

Fikr eyləmə, N cəddini mədh etməkdir ona dərman.
N cəddin - ruhani başçısı Əhməd N cəddin Simgəli işarədir.
S h. 423.

Ey Adəm varis olan, natamamdır işim mənim,
Ey dünyaya İsa olan, cana gəldim bu dünyadan.
Adəm və İsa - peyğəmbərlərdir. Xitab N cəddinədir.
S h. 423.

Oğlun, qızın yoxdursa da, haqq yanında hörmətin var,
Bilmirsənmi "Quran"dakı "Ləmyəlid"də var şərf, şan.
"Quran Ma "Qul-hüvəllah" surətində Allaha verilən sifətlərdən biri də "Ləmyəlid"dir;
yeni Allahın övladı olmaz.

S h. 423.
Mən bəstəmlə oldum sanki, onlar isə Əhli-Damğan,
Bəstəmlə - Xorasanın cənubunda bir qəsəbədir.

Damğan - İranda Təbristan vilayətində vaxtı ilə abad bir şəhər olmuşdur. Burada Xaqani Bəstəmlə Damğanın biri-birində çox uzaq olduğunu, bununla da özü ilə dostları arasında heç bir yaxınlıq və birlik ola bilmədiyini göstərir.

S h. 423.
Haqq bu xərətə balasına vermiş elə bir istedad,
Ki, Nəmrudlək yadlar onun üzərində çəkir kaman.

Xərətə balası - Xaqaninin özü. *Nəmrud* - Allahlıq iddiası edən hökmdar (Burda Nəccar Azərin oğlu İbrahim peyğəmbər də işarə var).

S h. 423.
...Ancaq fəlakət birisini edərdir fəş-Gaviyan.
Dirfəş-Gaviyan - Dəmirçi Gavənin bayraq etdiyi döşlüy işarədir.
S h. 424.

Fərruxi bir mədhinə bir kənd aldısı gər...
Fərruxi - Sultan Mahmud Qəzvininin saray şairlərindəndir; sarayın yüzlərcə şairi arasında yeddi seçmə şairdən biri olmuşdur.

S h. 430.
İki nərgiz, iki sünbül, iki qızıl gülün,
Sərv boyun, şümşad qolun - budağına and olsun.

Xaqani burada gözəlin gözünü nərgizlə, saçlarını sünbüllə, yanaqlarını qızıl gülə, qəddini sərvə, qolunu şümşada bənzətdirək, onlara and içir.
S h. 430.

Sənin o gül üzün ki, Zöhr kimi nur saçır,
Harut kimi qəlb aldadı, qaçmağına and olsun.

Zöhr - astrologiyada məhbəbbət ulduzu Veneradır. *Harut* (və *Marut*) behiştəndən qovulmuş şəhrkar mələyi işardır.

Səh. 430.

Yəmən gölü gərdəyində xumarlanıb uyuyan,
İki həbbəş gəlininin yatağına and olsun.

Yəmən gözü - göz yatağı. *Həbbəş gəlini* - qara göz bəbəyi. Xaqani sevgilisinin xumar gözünün and içir.

Səh. 446.

Tap Təbəristan, tərəbistan dil!

Təbaristan - İranda bir vilayət adı; *tərəbistan* - kef və zövq məclisi deməkdir.

Səh. 446.

Məqsədi amalını Amüldə gör,
Görgəna get, Yusifi ordan dil!

Amal - məllər, istəklər; *Amül* - İranda Mazandaran vilayətində bir şəhərdir.

Görgən - İranın şimal-şərqində həm vilayət adı, həm şəhər olmuşdur. *Görgən* - eyni zamanda farsca qurdlar deməkdir.

Xaqani bu mısradə hər iki mənarı nəzərdə tutmuşdur. Yusifin qardaşları öz ataları Yəquba demişdilər ki, Yusifi qurdlar yemişdir.

Səh. 462.

Zülfün "lam"ı olmasa, "nun"a dönər qamətım.

Zülf sözündə "lam" şəklində sevgilinin qıvrım saç, "nun" hərfilə isə aşiqin bükük qaməti (beli) nəzərdə tutulur.

Səh. 463.

Meydani-məlamətdə bir kəs ola bilsən də,

Eyvani-səlamətdə bünyad ola bilməzsən?

Məlamət-tənə, məzəmmət; yeni: tənə meydanında bir top kimi nə qədər vurulsan, ziyyətlər qatlınsan da, yenə də salamatlıq, rahatlıq tapa bilməyəcəksən.

Səh. 484.

Xaqani, ilanla bağban məsəli,

Burada yerində dastana düşdü.

Köhnə nağıllardan birində deyilir: bir bağban donmuş bir ilan tapmış, onu götürüb Günəş altına qoymuş və ilan dirilərkən, bağbanı çalıb öldürməyə istəmişdir. Xaqani burada özünü bağbana, düşmənlərini isə həmin nankor ilana bənzədir.

Səh. 489.

Ayağına qızıl rəngli surətimi bağlaram ki,

Qumrov bilib, dəyməyələr, qayıdasan sən birtərə.

Şərqdə bir qayda olaraq, yaxşı, hünərli geyərçinlərin ayağına incə bir qızıl halqa asardılar ki, onu tutanlar hünərli olduğunu bilib öldürməsinlər, qızılı götürüb, geyərçini buraxsınlar. Burada Xaqani eşqə solan üzünü həmin qızıl halqaya bənzədir.

Səh. 495.

Qaqim, Qunduz camallı yar gözəl Bolğar türküdür.

Qaqim, *Qunduz* gözəllərli şəhərtə tapmış tayfa adlarıdır.

Səh. 500.

Sən qiymətli gövhər ikən, qəvvas kimi baş vurub,
Tapdın təbii dəryasından daha qiymətli gövhər.

Bu şəri Xaqani Nizamiyə müraciətli yazmışdır. *Qiymətli gövhər* Nizami, onun böyük şairliyi; *qəvvas - dalğic*, burada ilham dərinizni dalıb, üzün Nizami nəzərdə tutulur. *Daha qiymətli gövhər* Nizaminin əsərlərində işarədir.

Səh. 500.

Heyrətdəyəm ki, ilhamın zərlərini atarkən
Necə oldu öz beşin beş atdın, ey füsunkar?

Yəni beş barmağın üzərində tutduğun bu beş poemanı ("Xəmsə"ni) necə ustalıqla yazmış olduğuna heyran qalmışam.

Səh. 501.

Layiq olmamışdır div Süleymana.

Rəvayət görə, Bilqeys Süleyman peyğəmbərin sarayına gələndə Süleyman ona mail olmuş, ancaq təsadüfən Bilqeysin çıxlarında keçi tükü kimi tük gördüyündən, onu çin (div) bilib, ikrah etmişdir.

Səh. 505.

Çünki, göydə qara üzlü, pis məmli Zühəl də,
Xoş sifətin Müştərinin üstündə tutmuş qərar.

Zühəl - yeddinci fəkə, *Müşteri* onun altında, altıncı fəkə olur.

Zühəl böyük uğursuzluq (Nəhs-kəbər), *Müşteri* isə böyük uğurluluq (Sədd-kəbər) ulduzu sayılır.

Səh. 509.

Əgər sən bilməsən, Ütarid bilir yəqin,
Mən kiməm, qələmimdə nə kimi bir qüvvət var.

Ütarid (Merkuri) ulduzu astrologiyada fəlinin katibi hesab edildiyi üçün, Xaqani özünün qələmindəki qüdrətini onun təsdiqi ilə izah edir.

Səh. 527.

Ayağına kölgə salmış yoxsa Simurğ qanadı,

Şərəf olub dünya üçün Cəlil bin-Rafe adı.

Əfsanəvi Simurğ quşu daima xeyirxah işlər gördüyü üçün onun kölgəsi də kimin üzərinə düşərsə onun şöhrəti artarmış. Mədh edilən Cəlil bin-Rafe də Simurğa bənzədir.

Səh. 528.

Qiyamətdə haqq yanında peyğəmbərdən savayı,

İkinci bir şafətcə varsa, odur Şafei.

Bu qitədə adları çəkilən *Şafei və Rafei* qiyamət günündə günahkarları bağışlamaq üçün Məhəmməd peyğəmbər kimi Allah dərğahunda şafətcə olmağa layiq hesab edilə bilər.

Səh. 530.

Oxşatmısan qaralıqda pozduğun inkar "nun" a.

Fars dilində "nun" hərfi felin inkarını yaradır. Bu hərf qaralandaqda (pozulduqda) müsbət məna alınır.

Səh. 533.

Yolu yeri gedən və zirdən başdır,

Yolunu düz gedən mərədi piyadılır.

Burada şair şahmat fiqurlarının hərkəti vasitəsilə düzlüyü təbliğ edir.

Səh. 539.

Sürahi quşu da ruhumu oxşar.

Orta ısrırdı çox zaman şürahilini müxtlif quş şüklində hazırlardılar. Xaqani qımındı şorab içdiyini bildirir.

Səh. 540.

Gözündü bir qulun gözü tırs baxdı...

Bu rübaidü Xaqan göz (çeşm) sözünü 9 dıfı işlətməşdir. Türcümüdü dı bu say saxlanmışdır.

Səh. 540.

Üzündü o xalı hır göründü dedi:

Hindlidir, oturub bu odda yanan.

Burada şair sevgilinin yanağına oda, qara xalını hindliyə oxşatmışdır. İnduizm dini etiqada görü hindlilər odda yanıb, kül olmaqla guya behiştü gedirmiş. Xaqani eyni zamanda bu dini ifsanıyı işar edir.

Səh. 540.

Hicrindü qönçütk ürüyim qandır,

Barı nırgizinü mını yada sal.

Şair ürüyini qızıl gül qönçüsünü oxşadaraq, sevgilini görüşü çağırır.

Nırgiz - gözü işar edir.

Səh. 543.

Hır hıftı o, iki hıftılik qımır...

İki hıftılik qımır – bıdırılmıyş Ay deməkdir. Burada gözünün parlaq simasına işar edilir.

Səh. 545.

Ey Dimnü, düzümlü yaman yırınsı,

ıhmıd Nısr aslandır, Şıtrıbı dı mını.

Müşhur hind ifsanısı olan "Kılı vı Dimnı" - alleqorik abidü yad edilir ki, burada Dimnı hiylıgır, şöhrıtpıst surıt olub, şırı Şıtrıbı (öküzün adıdır) arasında nıfaq salıb, yalan sözlırlı şırın öküzü parçalamasına sıbbı olur.

Xaqani burada öz bıdxahını fıtnıkar Dimnıyı, hiylıyı qurban getmiş Şıtrabını isı özünü bınzıdır.

Səh. 545.

Xumar gözünü görntütk, çıxdı,

Bayazid Bıstami ibadıtgahdan.

Bayazid Bıstami (Teymur ibn İsa) müşhur sufılrıdnı olub, daima ibadıtlı müşğul olaraq, bu dünyanı fani hesab etmişdir. O, Xorasanın Bıstam vilayıtındı hicri 160-cı ılı tarixindı (VII ısr miladi) anadan olub, uzun ömür sürmüşdür.

Beytin mınası: Gözün xumar gözünü görn Bayazid Bıstami dı öz sönmsındn (ibadıtgahdan) çıxıb, ona aşiq olar.

Səh. 551.

Sitmin tük kimi incıltıdı mını,

Lap tükü dönmüşm "moyı" deməkden.

"Moyı" - farsca tük vı ağlamaq mıfhumu verir.

"Modı" isı gürcüdü "gıl" deməkdir.

Xaqani bu sözün bınzır şıkıl vı mınasından bıdıi vasitü kimi istifadı etmişdir (Şair bu sözü bir neçü rübaidü işlətməşdir).

Səh. 551.

Xaqani, sən adi piyadasan, bil,
Yeddi ev keçməyin cox asan deyil...

Şahmat oyununda piyadanın yeddi xan keçib, səkkizinci xan vəzir çevrilə bilməsinə xatırladır. Bu rübaidə demək istəyir ki, sən piyadasan, bir qoşun yolunu kəsib, (düşmənlər, bədxahlar), inanma ki, sən səkkizinci xanıy keç biləcəksən (vəziyyətin yaxşı olacaqdır).

Xaqani şahmat oyununu yaxşı bildiyi üçün fiqurların hərəkət və dəyişərində bir neçə dəfə istifadə etmişdir.

Səh. 559.

Görürəm, üzünü hərərət alır,

qərbin içində ayın saralır...

Burada qərb - saç, ay - gözünün üzünü işarədir.

Digər tərəfdən, "qəmr qərbədir" ifadəsi astrologiyada Ayın qərb bürcünü girməsi ilə xoşagəlməz hadisə baş verəcəyi güman edilmişdir.

Səh. 560.

Qərbi hal vardır onunla mənə:

Yel mənənim ləlim, yel ləlin yar.

Bu rübai sevgilinin yelkən gəmi ilə dənizə çıxdığı zaman deyildiyindən Xaqani qərbi ibarə yaradır.

Yel mənənim ləlim - yəni: ləlim boşdadır.

Yel(in) ləlin yar - yəni: yar yelkəndir.

Səh. 561.

O xumar gözünün necədir, canan?

Varmı badamında püsti kimi qan?

Bu rübaini şair sevgilinin gözünü ağrıyan zaman yazmışdır. Burada badam - göz işarədir.

LÜĞƏT

A

Ahəngər – dərviş
Ahənrüba – miqnatis
Alimqam – rütbəsi yüksək adam
Asitan - saray, böyük ev
Aşıyan - yuva
Azər - od

B

Bak – qorxu
2) bəndə düşən
Balüppər - qol-qanad
Behcət - sevinc, hüsn
Bəqa - daimilik, bədi
Bərg - yarpaq
Bərq - ildırım
Bərr - çöl, biyaban
Bəzm – məclis, qonaqlıq
Bünyan — əsas, bünövrə
Bürhan - dəlil, sübut
Bürran – kəsiçi, iti

C

Cami-Cəm - əfsanəvi Cəmşid
padşahın qədrli
Cədl - bəhs, mübahisə
Çinan - behişt, cənnət
Cuybar - axar su, çay kənarı
Cürm - günah

Ç

Çah - quyu
Çahi-zənxədan - çətin oyuğu
Çəsmeyi-heyvan - abi-həyat
abi-heyvan, dirilik suyu çeşməsi
Çəngi - çənk çalan, musiqiçi

D

Damən (*daman*) - tək
Darüzzina - zina evi, xlaqsızlıq
Deyr - kilsə, meyxana
yeri
Dəbir - katib, münşi
Dəm - nəfəs, an
Dəstar - məmər, sarıq
Dəstgir - 1) yardımçı,
Diba - zərər, zərərli parça
Dilkəş - cazibəli, gözəl
Dirəxşan - parlaq
Dirhəm - gümüş pul, çəki vahidi
Duzaq - tül
Duzəx - cəhənnəm

E

Ecaz - cəib, qərib

ə

ə *dəm* - yoxluq, boşluq
ə *nbiya* - peyğəmbər
ə *nküştər* - üzük
ə *rəq* - tər
ə *rəğvan* - qırmızı, al
ə *rkan* - əsaslar
ə *rzan* - ucuz
ə *xətər* - ulduz
ə *səs* - dağa, gecə gözətçisi
ə *yyar* – hiyləgər, aldadıcı

F

Fəsih - fəsahtli, səlis danışan
Fəttan – fitnə qaldıran
Fəzl – fəzilət
Fiqh - İslam hüquqşünaslığı
Fitrət - təbiət, yaradılış
Füls - xırda mis pul

G

Gəbr - atışpırış, oda sitayiş edən

X

Xam - qəlim

Xatəm – üzük

Xəsm - düşmənin

Xoştan - pambıqlı arxalıq

Xoşkvar - dadlı, ləzzətli

Xum-küp

Xumstan - meyxana

Xurşid - Günəş

Xuşk quru

Xutbə - nitq, dini, nəsihət

İ

İctinab - çəkinmə, qorxmaq

İxtar – xəbərlər vermək, xatırlamaq

İnan-cilov,at

İnziva-bax:izlət

İzlət (üzlet) - tük yaşamaq
guşənişin

İsar - malını paylaşmaq
qurban vermək

İzlət (üzlet) - tük yaşamaq

İxtar – xəbərlər vermək, xatırlamaq

İnan-cilov,at

İnziva-bax:izlət

İsar - malını paylaşmaq,
qurban vermək

J

Julid - pozulmuş, pərakəndə

K

Kan - mədən

Keyhan - kosmos, fəza

Kəf- ovucun içi

Kəffaş - başmaqçı, ayaqqabı tikən

Kəhf- mağara

Kövnü məkən - kainat, yer-göy,dünya
Kuy - top, məskən
Küstax - üzlü, zəhlətökən

Q

Qəmküsar – dərddən qalan, həyan, dost
Qılaf- qılıncın qabı

L

Labəqa - sonu olmayan, müvəqqəti
Laməkən - yeri bəlli olmayan
Ləhv - oyun, əyləncə

M

Mahi - balıq
Məclər - örtük, pərdə
Macruh-yaralı
Məcus -oda sitayiş edən
Məhvəş -ay üzlü
Məhzər - hüsur, qarşı, məclis
Məlamət-təhmət, danlaq
Mərdümgia - jen-şen, dərman bitkisi
Məsnəd - söykənmək, istinadgah
Məşət - gəlinlərin bəzəyən qadın
Məva- yer, sığınacaq
Mirat – güzgü
Müg " atşpərist, meyxanaçı
Muhib –qorxulu, dənşətli
Müztər – zavallı

N

Naib - canişin, əvəz edən
Naqus - kilsə zəngi
Nar - od
Navək - ox, sivri, uc
Neystan – qamışlıq
Neyşəkər – şəkər qamışı
Nəbi - peyğəmbər
Nəm - ulduz
Nəleyn - yüngül ayaqqabı
Nəsara - xaçpərist, xristian

Nəsrin - gül adı
Nigaristan - bəzəkli otaq, muzey
Nihal - fidan, şitil, tingi
Nisf- yarısı
Nisyan - unutmaq
Nücum - astronomiya
Nüktə - incə söz
Nüktədan - incəliyi dərk edənin

O

Ovc - göyün ən uca nöqtəsi, ənənlik

F

Fəsih - fəsahtli, səlis danışan
Fəttan – fitnə qaldıran
Fəzl – fəzilət
Fiqh - İslam hüquqşünaslığı
Fitrət - təbiət, yaradılış
Füls - xırda mis pul

R

Rəhban - yolgöstərən
Rəsən - ip, cilov
Rəşxan - parlaq
Rəşk - həşd, paxıllıq
Rihət - ölmək, köçmək
Rişt-ip

S

Sahir - sehrkar, sehrbaz, ofsunçu
Seyd - ov
Seyh - qışqırıq, yüksək səslər
Səbuh - səhərin xumarlıq şərabı
Səfsəfti - cəfəngiyyət
Səlsəlbil- cənnət bulağı
rəngli bel kəmərləri
Səmm – zəhər rəngli bel
kəmərləri
Sərfraz - başlıca, vüqarlı
Sərkeş - məğrur, dikbaş
Siqlət – ağırlıq
Sinan – niz, ox

Söban - şjdaha

Suzın - iyn

T

Taban - parlaq

Tıb - qızdırma

Tınab - ip

Tıbr - balta

Tılqin - psixoloji tesir

Tırrar - oğru, cibgir

Tıvan - qüvvət

Tıvil - izah etmək

Tıyyar - uçucu, hazır

Teylən - xristian ruhanilərinin
çiyinlərinə saldıqları həmayil

Tiğ - qılınç

Tuba – cənnət ağacı

Tuq - boyunbağı

Türr - tel, saç

Ü

Üqab - çalağan, qartal

Üstüxan - sümük

Üstvar - möhkəm

Üzar – yanaq

Y

Yavır - kömək

Yəzdan - Allah, Tanrı

Yəmin - and, sağ tərəf

Z

Zəxir - azuq

Zırrab - pul düzəldən

Zir-zıbr - alt-üst, yerli yeksan

Zünnar - xristian ruhanilərinin

Züvvar - ziyarət gedənlər

KİTABIN İÇİNDƏ KİL R

Xaqani Şirvani və dibi iris.....4

TÖHFƏ TUL-İRAQEYN

Dibaç (Tərcüm edni M.Soltan).....	21
Başlangıç (Tərcüm edni O.Sarıvlli).....	22
Günüş kitab (Tərcüm edni M.Soltan).....	23
Günüş kitab və qızılı məzmün (Tərcüm edni O.Sarıvlli).....	25
Ərzin fəziləti haqqında (Tərcüm edni O.Sarıvlli).....	29
Səfir təfəsilatı (Tərcüm edni O.Sarıvlli).....	31
Çayın tərifi (Tərcüm edni M.Soltan)	33
Şikargahın təsviri (Tərcüm edni M.Soltan).....	34
Cəmaləddin Mosulu ilə görüş və onunla söhbət (Tərcüm edni O.Sarıvlli).....	36
Şahın ləşkərgahını tərif (Tərcüm edni M.Soltan).....	53
Həmədanın tərifi (Tərcüm edni M.Soltan).....	53
Bağdadın tərifi (Tərcüm edni M.Soltan).....	55
Bağdadın abü-havası haqqında (Tərcüm edni M.Soltan).....	55
Düclə çayının tərifi (Tərcüm edni M.Soltan).....	56
Xəlifənin tərifi (Tərcüm edni M.Soltan).....	57
Kufənin tərifi (Tərcüm edni M.Soltan).....	58
Karvan səsinin tərifi (Tərcüm edni M.Soltan).....	58
Məkkənin tərifi (Tərcüm edni M.Soltan).....	60
Qara daşın tərifi (Tərcüm edni M.Soltan).....	61
Zəmənmə quyusunun tərifi (Tərcüm edni M.Soltan).....	61
Qızıl novdanın tərifi (Tərcüm edni M.Soltan).....	62
Kəbəyi (Tərcüm edni M.Soltan)	62
Mədinənin tərifi (Tərcüm edni M.Soltan).....	64
Peyğəmbərin tərifi və zəmanədən şikayət (Tərcüm edni M.Soltan).....	65
Mosul və Şamın təsviri (Tərcüm edni M.Soltan).....	72
Mosulu tərif və İraq başçısı Cəmaləddinə sitayiş	

(Tərcümə edən M.Soltan).....	73
Paxılları mənəmmət və böyük adamları tərif (Tərcümə edən M.Soltan)	78
Özü haqqında (Tərcümə edən M.Soltan).....	79
Babası haqqında (Tərcümə edən M.Soltan).....	80
Atası Nəccar Əli haqqında (Tərcümə edən M.Soltan).....	81
Atasını tərif (Tərcümə edən M.Soltan).....	82
Anası haqqında (Tərcümə edən M.Soltan).....	83
Anasını tərif (Tərcümə edən M.Soltan).....	84
Əmisi haqqında (Tərcümə edən M.Soltan).....	85
Əmisini tərif (Tərcümə edən M.Soltan).....	87
İzzəddini tərif (Tərcümə edən M.Soltan).....	90
Öz vəziyyətindən şikayət (Tərcümə edən M.Soltan).....	91
Düşmənləri tənqid (Tərcümə edən M.Soltan).....	94
Yenə də Şam və İraq başçısının tərifi (Tərcümə edən M.Soltan).....	96

FƏXRİYYƏLƏR

1."Mənə gönlüm müəllimdir, dizim üstü də bəstəm" (Tərcümə edən M.Mübariz).....	100
2.Özünü tərif və paxılları mənəmmət (Tərcümə edən Ə.Tələt).....	108
3."Kinayə edib, söylədin, Xaqani..." (Tərcümə edən M.Soltan).....	110
4."Böyük şair mənəm..." (Tərcümə edən Ə.Əlibəyli).....	112
5."Zaman başa vuranda Sənainin dövrünü..." (Tərcümə edən Ə.Əlibəyli).....	113
6."Dodağım saxsı, üzüm torpağa dönmüş, canım..." (Tərcümə edən M.Mübariz).....	114
7."Xaqaniyəm, yer üzünə yayılmışdır şöhrətim..." (Tərcümə edən M.Soltan).....	116
8."İyirmi yaşdan azsa da sinnim..." (Tərcümə edən Ə.Əlibəyli).....	117
9."Dəvatımın üzü sadə, içi dərin dəryadır..." (Tərcümə edən Ə.Ziyatay).....	117
10.Paxılları mənəmmət (Tərcümə edən M.Mübariz).....	118
11."Əql ağır yük daşından mənə könlüm, bəyanımdır..."	

(T̃rcüm̃ ed̃ni ̃ .̃ lib̃yli).....120

M̃ DHİYỸ L̃ R

- 1.̃ misi Kafiỹddinin t̃rifi (T̃rcüm̃ ed̃ni ̃ .Ziyatay).....122
- 2.Baklan s̃ddini bağlatdırdığı üçün Şirvanşah M̃nuçöhr̃n t̃rifi
(T̃rcüm̃ ed̃ni M.Soltan).....124
- 3.Şirvanşah M̃nuçöhr̃ ibn Fıridunun t̃rifi
(T̃rcüm̃ ed̃ni B.Az̃roğlu)125
- 4.Şirvanşahın t̃rifi (T̃rcüm̃ ed̃ni M.Mübariz).....131
- 5.Şirvanşahın t̃rifi (T̃rcüm̃ ed̃ni ̃ .Ziyatay).....142
- 6.Müṽff̃q̃ddin ̃ bd̃l̃q̃ff̃arın t̃rifi
(T̃rcüm̃ ed̃ni ̃ .Ziyatay).....145
- 7.Qiyas̃ddin M̃h̃mm̃d ibn M̃likşahın t̃rifi
(T̃rcüm̃ ed̃ni M.Mübariz)..... 154
- 8.Şirvanşah M̃nuçöhr̃n t̃rifi ṽ onun oğlu Axsitandan
şikaỹt (T̃rcüm̃ ed̃ni M.Soltan).....156
- 9.Şirvanşah M̃nuçöhr̃n t̃rifi (T̃rcüm̃ ed̃ni M.Soltan).....158
- 10.Bu q̃sid̃ quşların söhb̃ti adlanır
(T̃rcüm̃ ed̃ni B.Az̃roğlu).....158
- 11.Öz ustadı B̃hãddin S̃id̃ ibn ̃ hm̃di m̃dh̃
(T̃rcüm̃ ed̃ni M.Soltan).....163
- 12.Şeyxül-İslam Ñsir̃ddin İbrahim̃in m̃dhi
(T̃rcüm̃ ed̃ni B.Az̃roğlu).....166
- 13.Xoy müftisi Rük̃ñddini, Rey alimi Rük̃ñddini ṽ Tac̃ddin
ibn ̃ miñddini m̃dh̃ (T̃rcüm̃ ed̃ni B.Az̃roğlu).....172
- 14.Qazil̃r qazisi S̃dr̃ddin ̃ hm̃şadı m̃dh̃
(T̃rcüm̃ ed̃ni M.Soltan).....187
- 15.Baklan s̃ddini bağlatdığı üçün xaqanz M̃nuçöhr̃ xitab
(T̃rcüm̃ ed̃ni M.Mubariz).....194
- 16.Şirvanşah Axsitanın t̃rifi (T̃rcüm̃ ed̃ni M.Mübariz).....200
- 17.Axsitan şaha ṽ arvadı S̃fṽt̃ddiñ xitab
(T̃rcüm̃ ed̃ni M.Mübariz).....202
- 18.Eşq ṽ m̃h̃bb̃td̃ guş̃nişinlik ṽ M̃nuçöhr̃n bacısı
İsm̃t̃ddinin m̃dhi (T̃rcüm̃ ed̃ni B.Az̃roğlu).....206
- 19.Şirvanşah M̃nuçöhr̃n t̃rifi (T̃rcüm̃ ed̃ni ̃ .Huseyni).....209
20. Müz̃ff̃r̃ddin İld̃giz Qızıl Arslanın t̃rifi

(Tərcümə edən M.Soltan).....	212
21.İraqın baş vəziri Zeynəddinin tərifi (Tərcümə edən Hüseyni).....	214
22.Atam Nəccarın ləlinin tərifi (Tərcümə edən Hüseyni).....	217
23.Peyğəmbərin nəti, moizə və bu-İshaqq Nəsirəddin İbrahimin mədhi (Tərcümə edən B.Azərbaycanlı).....	221
24.Bağdadın tərifi (Tərcümə edən M.Mübariz).....	225
25."Ey açılan sübh kimi..." (Tərcümə edən M.Mübariz).....	229
26. "Budur, bir fars hicazı yola çıxdı qol-qola" (Tərcümə edən M.Mübariz).....	232
27.İmam Cəlaləddin Rumi-Xovariy (Tərcümə edən M.Mübariz).....	236

HƏBSİYYƏTLƏR

1.Həbsdən şikayət (Tərcümə edən M.Mübariz).....	248
2.Həbsdən şikayət və azad olması üçün Rum qeydlərindən xahiş.....	253
3."Ruhum bu can mülkünü tərk edib gedən kimi" (Tərcümə edən Ziyatay).....	260
4.Həbs edildiyi barədə vəzir məktub (Tərcümə edən M.Soltan).....	264
5."Qəlb təsir etsin gər qüssə, qəlm..." (Tərcümə edən Cəmil).....	265
6."Xaqani qürbətə basalı ayaq..." (Tərcümə edən Ziyatay).....	266
7."Qucaqlayıb dizimi səbrlə səhərlərdən..." (Tərcümə edən M.Mübariz).....	267

ŞİKAYƏTLƏR

1.Zəmanədən şikayət (Tərcümə edən M.Mübariz).....	273
2.Yenə zəmanədən şikayət (Tərcümə edən M.Mübariz).....	277
3.Paxılları məzəmmət (Tərcümə edən M.Mübariz).....	283
4.Xorasan arzusu (Tərcümə edən M.Mübariz).....	286
5."Zəmanədən axtarma rahatlıqdan bir səhrə..." (Tərcümə edən M.Mübariz).....	289
6."Afiyyətdən nişan tapmayıram..."	

(T̃rcüm̃ ed̃ni M.Mübariz).....	292
7.Çör̃k (T̃rcüm̃ ed̃ni M.Mübariz).....	293
8."İndi ki, yer üzünd̃ insafdan yoxdur nişan..."	
(T̃rcüm̃ ed̃ni H.Arif).....	295
9."Ñ vara, dövl̃t̃ salaram ñz̃r..."	
(T̃rcüm̃ ed̃ni H.Arif).....	298
10.Şikaỹt (T̃rcüm̃ ed̃ni B.Az̃roğlu).....	301
11."Biz̃ ür̃k yandırının od yağır dodağundan..."	
(T̃rcüm̃ ed̃ni B.Az̃roğlu).....	303
12."Nuş ed̃r̃m̃ f̃l̃k q̃min ağlamaqdan, yazıq m̃ñ!"	
(T̃rcüm̃ ed̃ni M.Soltan).....	305
13."Cahandan k̃narda özüñ yer axtar"	
(T̃rcüm̃ ed̃ni M.Mübariz)	306
14. "D̃hrd̃ bir̃ hl̃ insan tapmadıq..."	
(T̃rcüm̃ ed̃ni İ.Soltan).....	307
15. "Fikir, x̃yal odundan tutulub, canım yanıb..."	
(T̃rcüm̃ ed̃ni İ.Soltan).....	308
16."Düşüb ür̃yimin oda dañsi" (T̃rcüm̃ ed̃nĩ .Ziyatay).....	308
17."Yer üzünd̃ hansı könlün payı q̃m deyil?"	
(T̃rcüm̃ ed̃nĩ .Ziyatay).....	309
18."Ür̃yim̃ z̃mañniñ l̃i neşt̃r vurduğundan..."	
(T̃rcüm̃ ed̃nĩ .Ziyatay).....	310
19."Mal ṽ şöhr̃t sahibidir bu gün alçaq adamlar..."	
(T̃rcüm̃ ed̃nĩ .Ziyatay).....	311
20."Fitñ ayaq üst̃ ik̃n oturmaqda yox etibar..."	
(T̃rcüm̃ ed̃nĩ .Ziyatay).....	312
21."Ṽfã t̃ri bağışlarmı gülünd̃n bir̃ k̃s̃ al̃m?"	
(T̃rcüm̃ ed̃nĩ .Ziyatay).....	313
22."Z̃mañd̃ qalmamışdır ṽfadan bir̃ l̃am̃t..."	
(T̃rcüm̃ ed̃nĩ .Ziyatay).....	313
23. "Tilsimiñ düşmüş̃m̃ m̃ñ q̃zanın, yaxşı bax!"	
(T̃rcüm̃ ed̃ni M. Rahim).....	314
24."Bu dünyada m̃rdlik, s̃daq̃t hanı?"	
(T̃rcüm̃ ed̃ni M.Soltan).....	315
25."Bu zülmkar dövrandə m̃ñ bir̃ ṽfã görm̃dim..."	
(T̃rcüm̃ ed̃ni M.Soltan).....	316
26."Şirvanda olsaydı qanan adamlar..."	

(Tərcümə edən M.Soltan).....	317
27."Xaqani, dövrün etmə şikayət..."	
(Tərcümə edən M.Soltan).....	318
28."Kim rahatlıq nişan verir?" (Tərcümə edən M.Soltan).....	319
29."Nə vaxtdakı sığınacaq yolumun?"	
(Tərcümə edən T.İlham).....	319
30."Zəhl gündən bu dünyada olmamışdır əhli-vəfa"	
(Tərcümə edən Ə.Əlibəyli).....	320
31. "Bu dünyanın zatında, bax, heç insafdan yoxdur əsər"	
(Tərcümə edən Ə.Əlibəyli).....	321
32."Qan içməkdən başqa bir şey cananlardan gözləmə"	
(Tərcümə edən Ə.Əlibəyli).....	322
33."Qaçsan, fəlakət arxanca, bil, kaman çəkir..."	
(Tərcümə edən Vahid).....	323
34. "Neylim, zəmanə dərdin məlhəm tapılmayır..."	
(Tərcümə edən Vahid).....	323
35."Ey könül, dəhrin nəvası qalmayıb..."	
(Tərcümə edən Vahid).....	324
36."Ey ruzigar! Ömrümü eylədin hədər..."	
(Tərcümə edən H.Arif).....	324
37."Zəmanənin əlindən kimsə aman tapmadı..."	
(Tərcümə edən Ə.Əlibəyli).....	325
38."Xacə məni yaxşılığın qapısını bağladı..."	
(Tərcümə edən M.Mübariz).....	326
39.Zəmanədən və öz taleyindən şikayət	
(Tərcümə edən M.Mübariz).....	326
40."Göylər dolandı, mən isə səmanı tapmadım..."	
(Tərcümə edən M.Soltan).....	335
41.Zəmanədən şikayət (Tərcümə edən B.Azərbaycanlı).....	336

MƏRSİYƏLƏR

1.Arvadının ölümünə (Tərcümə edən M.Mübariz).....	341
2."Hüsnün bağı olmadan qoy məni cahan görməyim"	
(Tərcümə edən Ə.Əlibəyli).....	342
3."Var idi mənim vəfalı yarım" (Tərcümə edən M.Dilbazi).....	344
4.Oğlu Rəşidin ölümünə (Tərcümə edən M.Mübariz).....	345

5."Ey xac, ömrünü hesaba al bir" (Tərcümə edən M.Soltan).....	353
6."Günəş bənziyə'n bir oğlum vardı" (Tərcümə edən M.Soltan).....	353
7."Rəşidim ölən zaman ona belə söylədim..." (Tərcümə edən M.Soltan).....	354
8."Təssüflər, oğlum Rəşid, ömrümün tək meyvəsi..." (Tərcümə edən M.Dilbazi).....	354
9."Yenicə doğulan qızım gördü ki..." (Tərcümə edən M.Soltan).....	354
10.Fəvki Şirvaninin vəfatına (Tərcümə edən M.Soltan).....	355
11.Əmisi Kəfiyyəddinin vəfatına (Tərcümə edən M.Mübariz).....	355
12.Əmisi oğlu Vəhidəddinin vəfatına (Tərcümə edən M.Soltan).....	357
13.Nəsirəddin İbrahimin ölümünə (Tərcümə edən M.Mübariz)....	358
14.Sultan Səncərin həbsi və Məhəmməd ibn Yəhyanın vəfatı haqqında (Tərcümə edən Ə.Ə. libəyli).....	365
15."Cahanda qəmlərimi təkə bir duyan var idi..." (Tərcümə edən M.Mübariz).....	368
16.Əmisi Kəfiyyəddin Ömər ibn Osmanın ölümünə (Tərcümə edən B.Azəroğlu).....	370
17.Yenə də mərsiyə (Tərcümə edən Ə. Hüseyni).....	372
18.Sədrəddinin vəfatına (Tərcümə edən M.Soltan).....	374
19.Vəhidəddinin vəfatına (Tərcümə edən M.Soltan).....	374
20.Bəhəddin Əhmədin vəfatına (Tərcümə edən M.Mübariz).....	374
21.Şeyxül-İslam Ümdəttidin Məhəmməd ibn Ə. Səid Tusi Nişaburinin vəfatına (Tərcümə edən Ə. Hüseyni).....	376

MÜXTƏLİF ŞEİRLƏR

1.Mədain xərəbələri (Tərcümə edən M.Rahim).....	381
2.Şirvanın tərifi (Tərcümə edən M.Soltan).....	384
3.Savalan dağının tərifi (Tərcümə edən M.Soltan).....	385
4."İraqa, İrana eyləsəm səfər" (Tərcümə edən M.Mübariz).....	386
5.Rey şəhərinin iqlimini məzəmmət (Tərcümə edən Ə. Ziyatay)....	387
6.Bağdadın şeyxlər şeyxi haqqında (Tərcümə edən M.Mübariz).....	388
7."İki aləmdə bir iş var ki, bizlər qəmdən azadıq"	

(T̃rcüm̃ ed̃ni M.Mübariz).....	390
8.Hikm̃t ṽ ñsih̃t (T̃rcüm̃ ed̃ni M.Mubariz).....	391
9."Xaqaniỹm, q̃lbim azaddır m̃nim"	
(T̃rcüm̃ ed̃ni .Ziyatay).....	396
10."Ey Xaqani, çör̃k üçün öz abrını tökm̃ s̃n..."	
(T̃rcüm̃ ed̃ni .Ziyatay).....	397
11."G̃l, ür̃kd̃ h̃r ñ varsa, göst̃r̃k..."	
(T̃rcüm̃ ed̃ni M.Mübariz).....	398
12."Köçm̃k vaxtı g̃lib çatmış bu ṽfasız dünyadan..."	
(T̃rcüm̃ ed̃ni .Ziyatay).....	398
13."Q̃m yem̃, dünyada yoxsa h̃md̃min, ol şadkam..."	
(T̃rcüm̃ ed̃ni M.Mübariz).....	399
14."Güñşt̃k s̃n d̃, Xaqani..." (T̃rcüm̃ ed̃ni M.Dilbazi).....	400
15."Xaqani, güṽnm̃ çox da dövl̃t..."	
(T̃rcüm̃ ed̃ni M.Soltan).....	401
16."Ey xac̃, Xaqaninin üzünd̃n suyu tökm̃..."	
(T̃rcüm̃ ed̃ni M.Soltan).....	402
17."Ey Xaqani, könül verm̃ bu dövr̃nin dövr̃n..."	
(T̃rcüm̃ ed̃ni M.Soltan).....	402
18."M̃rd odur, d̃rd̃ l̃ind̃n etm̃sin heç ahü-zar"	
(T̃rcüm̃ ed̃ni M.Soltan).....	403
19."Var idi, Xaqani, ömür x̃ziñn..."	
(T̃rcüm̃ ed̃ni M.Dilbazi).....	404
20.Ñsih̃t (T̃rcüm̃ ed̃ni M.Mübariz).....	405
21."Xaqani, filosof başlamış c̃d̃l..."	
(T̃rcüm̃ ed̃ni .Ziyatay).....	406
22."H̃qqiq̃t yoluyla ged̃nl̃r ki var..."	
(T̃rcüm̃ ed̃ni .Ziyatay).....	407
23.Yalançı kimyag̃rl̃ri ṽ iksiri m̃z̃mm̃t	
(T̃rcüm̃ ed̃ni M.Soltan).....	408
24."F̃zil̃t, Xaqani, baş ağrısıdır..."	
(T̃rcüm̃ ed̃ni M.Soltan).....	409
25."Bu göyl̃r şahının l̃ütfü m̃ñ saỹ salıb h̃r an"	
(T̃rcüm̃ ed̃ni M.Soltan).....	411
26."Ey Xaqani, pis yoldaşdan ehtiyat et, qorx ondan..."	
(T̃rcüm̃ ed̃ni M.Soltan).....	412
27.Anası haqqında (T̃rcüm̃ ed̃ni M.Soltan).....	412

28. Atasından şikayət (Tərcümə edən M.Soltan).....	413
29. Şirvanşahların bir vəzir haqqında (Tərcümə edən M.Soltan)...	414
30. Rəşidəddin Vətəvatə cavab (Tərcümə edən H.Arif).....	415
31. Dünyaya uymamaq üçün nəsihət (Tərcümə edən .Ziyatay)....	418
32. Verilmiş mülkün geri alınmasından şikayət (Tərcümə edən M.Soltan).....	424
33. "Düclü düşdü gəzərim dün axşam səhvən..." (Tərcümə edən .Ziyatay).....	425
34. Təmsil (Tərcümə edən M.Soltan).....	426
35. "Tapılsa əhl, ona can nisar edərdim mən..." (Tərcümə edən M.Mübariz).....	427
36. "Köç təblinin səsinə oyandım səhr-səhr..." (Tərcümə edən M.Mübariz).....	428
37. "Vəslin gözəl gülşənində nə mən mehi sezmışəm..." (Tərcümə edən .Ziyatay).....	429
38. "Püst ağzın, iki yaqut dodağına and olsun!" (Tərcümə edən M.Mubariz).....	429
39. "Bilmirəm ki, könlüm düşüb nə dərd..." (Tərcümə edən İ.Soltan).....	431
40. "Yalandır, deyirlər Yəmən dəşində..." (Tərcümə edən .Ziyatay).....	431
41. "Od püskürən xasiyyətin..." (Tərcümə edən M.Soltan).....	432
42. "Qan tökürsən, qorxmayırsan..." (Tərcümə edən M.Soltan)....	432
43. "O dildarın dodağından..." (Tərcümə edən M.Soltan).....	433
44. "Ey canlara afət..." (Tərcümə edən M.Soltan).....	434
45. "Sən nə etmişəm..." (Tərcümə edən M.Soltan).....	434
46. "Bu dünyada bir könül ki..." (Tərcümə edən M.Mübariz).....	435
47. "Xəstəyəndim Reydə mən..." (Tərcümə edən M.Mübariz).....	436

QƏZƏLLƏR

1. "Biz nəzlə baxışınla könlüdə bir xəbərdə göndər" (Tərcümə edən H.Arif).....	438
2. "Aşiqlik dünyasına qədəm qoymayan insan..." (Tərcümə edən M.Rahim).....	438
3. "Hər kirpiyi sənə bir təzə peykan atar..." (Tərcümə edən M.Rahim).....	439

- 4."Ləbi yaqut, üzü Gün kimi dilbər, gecə şən..."
(Tərcümə edən M.Rahim).....440
- 5."Könlüm çıxıb gedibdir, bilməm nə cür bəla var..."
(Tərcümə edən . Vahid).....441
- 6."Həddisi-tövbəni at bir kənar, bad gətir!"
(Tərcümə edən . Vahid).....441
- 7."Ay nə lazım, sən kimi məhrə kifayətdir mən"
(Tərcümə edən . Vahid).....442
- 8."Can bəxş edərəm cana, gərək bəla şərkə versən..."
(Tərcümə edən . Vahid).....443
- 9."Bax, yeniden bu könül dərdin ilə yar olub..."
(Tərcümə edən . Vahid).....443
- 10."Bildim ki, bu nazından bir ləhzə dayanmazsan..."
(Tərcümə edən . Vahid).....444
- 11."Səndən, gözəl, özgəklərdən nəzərim yoxdur..."
(Tərcümə edən . Vahid).....444
- 12."Xəcil etmiş üzün, gözəl, qəməri..."
(Tərcümə edən . Vahid).....445
- 13."Ver başımı, şövq ilə canan dil!"
(Tərcümə edən . Vahid).....446
- 14."İsminin zikrinə dastan tapmışam..."
(Tərcümə edən . Vahid).....447
- 15."Qəlbim kimi odludur dəhanım..."
(Tərcümə edən . Vahid).....447
- 16."Nə ağıt olmusan, nə xırda dərdin hicrandır"
(Tərcümə edən . Vahid).....448
- 17."Ya vəslin üçün nişan gərəkdir..."
(Tərcümə edən . Vahid).....449
- 18."Bizi öz şirin dilinlə al, zizlə, canan!"
(Tərcümə edən M.Mubariz).....450
- 19."Könüldə aşıyan etmiş xəyalın..."
(Tərcümə edən M.Mübariz).....450
- 20."Fəsl-i gül oldu, gülüm, cami-gülə fəşan gətir..."
(Tərcümə edən M.Mübariz).....451
- 21."Eşq hücum eylədi, çatdı yüz bir qubar..."
(Tərcümə edən M.Mübariz).....451
- 22."Hakimi-canım niyə candan şikayət dinləməz?"

(Ṭrcüṃ eḍni M.Mubariz).....	452
23."Gözüm yollardadır, ḅllḳ x̣ḅr g̣lṃış olar ṣnḍn..."	
(Ṭrcüṃ eḍni M.Mübariz).....	453
24."Eşqin ḍnizinḍ boğulub könlüm, ızadır..."	
(Ṭrcüṃ eḍni M.Mübariz).....	453
25."Niỵ söz açım könlüḍn ṣṇ, ṃhṛmim deyilṣn..."	
(Ṭrcüṃ eḍni M.Mübariz).....	454
26."Ṛhṃ qıl, canan, bu canı başına qurban verim..."	
(Ṭrcüṃ eḍni M.Mübariz).....	454
27."X̣nc̣rinḍn, eyḷ bir baş varmı ki, tapsın aman?"	
(Ṭrcüṃ eḍni M.Mübariz).....	455
28."Könlümüẓn nec̣ gördün ki, x̣ḅrsizdir yar..."	
(Ṭrcüṃ eḍni M.Mübariz).....	456
29."Onun eşqi olmasaydı ṃṇ göyḷrin q̣zası..."	
(Ṭrcüṃ eḍni M.Mübariz).....	456
30."Ey eşq odunda qan olan x̣sṭ ciỵrḷr..."	
(Ṭrcüṃ eḍni M.Mübariz).....	457
31."Naṃn iḷ tez ṃṇ imdada çat!"	
(Ṭrcüṃ eḍni M.Mübariz).....	457
32."Bu ıyyarlıq odu onun qırdı ṃnim oyanmı..."	
(Ṭrcüṃ eḍni M.Mübariz).....	458
33."Bir gül, ey gül, qönçeyi-x̣ndanına qurban olum..."	
(Ṭrcüṃ eḍni M.Mübariz).....	459
34."Yerḷşṃz aşiqin üṛyi cana..."	
(Ṭrcüṃ eḍni M.Soltan).....	459
35."Hanı bir yel, apara könlü gülüstaṇ ṭrf̣..."	
(Ṭrcüṃ eḍni M.Soltan).....	460
36."Müşk ṣpir aḷṃ sübhün ılı novbahar..."	
(Ṭrcüṃ eḍni M.Soltan).....	461
37."Ṣnin nazın, göẓḷ yarım, edibdir aḷmi heyran..."	
(Ṭrcüṃ eḍni M.Soltan).....	461
38."Bu üzumdür, ilahi, ya da bir Aydır tamam?.."	
(Ṭrcüṃ eḍni M.Soltan).....	462
39."Bir tük q̣ḍr, ey könlüm, azad ola bilṃzṣn..."	
(Ṭrcüṃ eḍni M.Soltan).....	463
40."Ṣn, ey xumar göẓḷri könḷḷri yaxan yar..."	
(Ṭrcüṃ eḍni M.Soltan).....	463

- 41."Gecm xurşid tor oldu, mğr zülfi-nigardır bu?"
(Trcüm edni M.Soltan).....464
- 42."Taqtım yox ki, mnim mnzili-canan çatım..."
(Trcüm edni M.Soltan).....465
- 43."İsa dmlı yarım mndn n sirgdi bir dmini..."
(Trcüm edni M.Soltan).....466
- 44."Getdik bu eşqin mırzi pür xtr oldu..."
(Trcüm edni M.Soltan).....466
- 45."Eşqin işin içində n lını çıxararkn..."
(Trcüm edni M.Soltan)467
- 46."Gözöl yarım, çıxıb seyr eyl, shra, gör, n olvandır..."
(Trcüm edni M.Soltan).....467
- 47."Canım n qdr var, mn canan sn olarsan..."
(Trcüm edni M.Soltan).....468
- 48."Ey nazlı gözöl, şur il meyخانad rqs et!"
(Trcüm edni M.Soltan).....469
- 49."Eşqin il, dilbrim, bax, ql srgrdan qalıb..."
(Trcüm edni M.Soltan)..... 469
- 50."Könlüm yetr, nhayt, o vüsal..."
(Trcüm edni M.Soltan).....470
- 51."Türifi gül camalın düşdükd bu cahan..."
(Trcüm edni M.Soltan).....471
- 52."Yarım mn cfasını bir an km etmdi..."
(Trcüm edni M.Soltan).....472
- 53."Könül, gl, bu eşq il peymanı taz eyl!"
(Trcüm edni M.Soltan).....472
- 54."Eşqind, ey gözöl, rahat olmaq hramdır..."
(Trcüm edni M.Soltan).....473
- 55."Hüs atın sn, ey gözöl, meydanda, gl, cövlana sal!"
(Trcüm edni M.Soltan).....474
- 56."N gözölsn, ruh açansan, lütfkarsan, ey n sim!"
(Trcüm edni M.Soltan).....474
- 57."Snin kuyində bitmiş xar mnimçün taz susndır..."
(Trcüm edni M.Soltan).....475
- 58."Shr açıldı, gözöl, şış aç, gtir bad!"
(Trcüm edni M.Soltan).....476
- 59."Keçmiş gec, ol yar isitm s r etdi..."

(Ṯrcüm̱ eḏni M.Soltan).....	476
60."Hüsünün yüzḏn biriṉ malik olmaz novbahar..."	
(Ṯrcüm̱ eḏni M.Soltan).....	477
61."Hicran gec̱si sübẖ q̱ḏr odda yanır can..."	
(Ṯrcüm̱ eḏni M.Soltan).....	478
62."Ḇziḻrin fikrinc̱ alçaq olsaq hamıdan..."	
(Ṯrcüm̱ eḏni M.Soltan).....	478
63."Vardır şikay̱tim bu ḇṯr ruzigardan..."	
(Ṯrcüm̱ eḏni M.Soltan).....	479
64."Hüsñ rikabında, bax, ş̱msü q̱m̱r getm̱ḏ..."	
(Ṯrcüm̱ eḏni M.Soltan).....	480
65."Q̱lbimḏ hicr ḏrdi asan ola biḻrmi?"	
(Ṯrcüm̱ eḏni M.Soltan).....	480
66."Gec̱ler şam kimi yanır x̱yalın..."	
(Ṯrcüm̱ eḏni M.Soltan).....	481
67."Q̱lbi yanan aşiq̱ xisḻtin etm̱z v̱fa..."	
(Ṯrcüm̱ eḏni M.Soltan).....	482
68."Eşqinin x̱yalı, sevgili canan..."	
(Ṯrcüm̱ eḏni M.Soltan).....	482
69."Bilm̱zdim ki, başıma ḇla imiş m̱ẖbḇt..."	
(Ṯrcüm̱ eḏni İ.Soltan).....	483
70."Eşqinin s̱dası cahana düşdü..."	
(Ṯrcüm̱ eḏni İ.Soltan).....	484
71."Telḻrini dağıtma, yarım, biẕ ziyandır..."	
(Ṯrcüm̱ eḏni İ.Soltan).....	484
72."Sevdanın bayrağı alidir, ali..."	
(Ṯrcüm̱ eḏni İ.Soltan).....	485
73."Könlüm tutmamışdır oxuna süp̱r..."	
(Ṯrcüm̱ eḏni İ.Soltan).....	486
74."M̱rdlikḏn savayı ṉ günahım var..."	
(Ṯrcüm̱ eḏni İ.Soltan).....	486
75."Çünkü, düşüb üṟyim zülfün içṟ ḵm̱nḏ..."	
(Ṯrcüm̱ eḏni İ.Soltan).....	487
76."Dostluğunda bir s̱daq̱t görmüṟm, görmüṟm!..."	
(Ṯrcüm̱ eḏni İ.Soltan).....	487
77."Qoydun gözḻrimi üzüṉ ẖsṟt..."	
(Ṯrcüm̱ eḏni İ.Soltan).....	488

78."Yar lındn nı haldayam, eşitmı din, ey dost, mıgır?" (Tırcümı edıni İ.Soltan).....	489
79."Nı lim çatdı sını, nı qismıt oldu vüsal..." (Tırcümı edıni İ.Soltan).....	490
80."Qanadları kıl silmiş bir quşam mın, a canan!" (Tırcümı edıni İ.Soltan).....	490
81."Gör, haraya göndırırım mın sını, ey badi-sıhır..." (Tırcümı edıni .Ziyatay).....	491
82."Asimani bir bıladır sındı olan mıhıbbıt..." (Tırcümı edıni .Ziyatay).....	492
83."Mıhıbbıt bir bıladır ki, yoxdur onun dırmanı..." (Tırcümı edıni .Ziyatay).....	492
84."Arzum canan vüsalıdır, bılmırım kimdir ığyar..." (Tırcümı edıni .Ziyatay).....	493
85."Müşkı oxşar saçlarından meh ırırın ığan göndır biz!" (Tırcümı edıni .Ziyatay).....	494
86."Süsün iyli, at qürurlu, "sınsın" deyın türk nigar..." (Tırcümı edıni .Ziyatay).....	494
87."Parlaq üzü qarşısında yox Aya mıhıl qoyan..." (Tırcümı edıni .Ziyatay).....	495
88."Sınin eşqin xırda-xırda nı fısimi kıldı, yar!" (Tırcümı edıni .Ziyatay).....	496
89."Gıl, gıl, sakit olsun bir dım tufanları gözümün..." (Tırcümı edıni .Ziyatay).....	496
90."Vısfın dıldn-dıl düşdü, aşiq olduq camalına..." (Tırcümı edıni .Ziyatay).....	497
91."Qismıt olarmı vıslın bir gecı, ey dilaram?" (Tırcümı edıni M.Dilbazi).....	497
92."Biz qımı öyrınmişik, ey dost, göndır qım biz..." (Tırcümı edıni M.Dilbazi).....	498
93."Nı etmişim ki, mını qım tapdağı edibsın?" (Tırcümı edıni M.Dilbazi).....	498
94."Bu hüsnünün sıdası fıth edır asimanı" (Tırcümı edıni M.Dilbazi).....	499

1-77 (Tərcümə edən M.Soltan).....	500
78-101 (Tərcümə edən M.Mübariz).....	522

RÜBAILƏR

1-205 (Tərcümə edən M.Soltan).....	532
206-217 (Tərcümə edən X.Yusifli).....	566
Şərhlər.....	569
Lüğət.....	638

XAQANI ŞİRVANİ

SEÇİLMİŞ ƏSƏRLƏRİ

"LİDER NƏŞRİYYAT"

BAKİ-2004

Buraxılışa məsul:	Əziz Gülliyev
Texniki redaktorlar:	Rauf Cəfərov Rövşən Ağayev
Tərtibatçı-rəssam:	Nərgiz Əliyeva
Kompyuter sənəfləşdiricisi:	Alianna Duxanina
Kompyuter yığıcıları:	Bəsti Cəfərova Aygün Məmmədova
Korrektorlar:	Samir Kərimova Aytən Muxtarova Dilara Hüseynova Tahir Orucov

Yığılmağa verilmişdir 14.05.2004. Çapa imzalanmışdır 14.12.20
Formatı 60x90 ¹/₁₆. Fiziki çap vərəqi 42. Ofset çap üsulu.
Tirajı 25000. Sifariş 207.
Kitab "Şərq-Qərb" mətbəxinə çap olunmuşdur.
Bakı, Aşıq Əsgər küç., 17.